

114 /
1974/2

საქართველოს
რეპუბლიკის
საქართველოს
საქართველოს

გეოგრაფია

114/2

93

1

1974

გნათობი

საქართველოს მწერთა კავშირის გამომცემლობა
და საერთაშორისო მწერთა კავშირის ქართული განყოფილება

წელიწადი 49-ე

№ 1

იანვარი, 1974 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა ა რ ს ი

12.418

ქალწულა ლენინს	3
დალილა გეგიაშიძე — ლექსები	4
პარლუ კობახიძე — წინ, ზარმაცებო! მოხბობა	6
ივანე თარბა — ლექსები, თარგმანა შოთა ნიშნიაიძემ	42
მიხაილ ქვლივიძე — ფიქრები	49
ვახტანგ გორგაძელი — შინე საქმე და სარწმუნოებო. ლექსი	57
გიორგი მინდიაძე — ლექსები	59
ქეთევან წიგნაძე — კარტლის მამული	61
მირიან ხარბიანი — კლდის ვეშვი. ბიოგრაფიული რომანი	80
ინეს რიხიანი — გამოთხოვება. პოემა. ახალბერძნულიდან თარგმანა იზა ორბელიძემ	1

ნ ა რ კ ვ ვ ი

ა. კობახიძე — თხზილები და უღელბედილობა	119
გიორგი კახაშვილი — ვახტანგ დიდი ლილოს მინდორი	130

კ რ ი ტ ი კ ა და კ უ ზ ლ ი ტ ი ს ტ ი კ ა

ჯანსუღ ლინჯილია — მინდორიანი თანამდროვე ქართული კოეზის ტან- დინდობა	139
რევაზ მთვალეძე — თანამდროვე კოეზის შესახებ	151

საქართველოს კა ცენტრალური კომიტეტის გამომცემლობა

საბჭოთა კავშირის მწერთა კავშირი
საქართველოს მწერთა კავშირი
საბჭოთა კავშირის მწერთა კავშირი

3. ტაბიკაჰვი — ინდიკალკაჲრის თხუთხიტი სტრუქონი
 ნათილა ურუხაჲ — რული და მსახირობი
 იოსებ ზინიზარბი — ოღიში, დიაღ ზარდაჲმნათა ჳრონიკა

161
 165
 170
 არქივული
 ბიბლიოთეკა

შაკტები, მოგონებანი

პაატა გუგუშვილი — ღაუვიწყარი მასწავლებელი 173
 რუბინ ლუნიანი — ვაკეტიხ ღაბრუნია 179
 გიორგი ჯავახიშვილი — ფოლკლორული მასალაჲი „ნიმიღის“ ფარცულაჲ 184

ქიზნების მიმოხილვა

34. იმანიშვილი — წიგნი ზემოიმიტულ კილოკაჲ 187
საზღვარგარეთ 189

მთავარი რედაქტორი გიორგი ნატროშვილი

სარედაქციო კომისია:

ი. აბაშიძე, რ. აბაშაძე (პ/მე მდიანი), დ. ჯინილი, დ. გამყარაშვილი, მ. ღაბაშვილი, ე. მალარაჲ, ზ. შლენტი, ბ. სულაბაძე, ბ. მათელი, ს. შანშიაშვილი, დ. შანსაღია, ვ. წულაშიძე, ო. ვილახე, ზ. ჯიბლაჲ.

ტექნედაქტორი რ. ჩაჲნტაძე

გადეცა ასაწობად 21/XI-73 წ., ზელმოწერილი დასაბეჭდად 20/I-74 წ., ასაწობის ზომა 7¹/₄ X 12, ქალაღის ფორმატი 70 X 108¹/₁₆. ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 13, პირობათი ნაბეჭდი ფურცელი 16, მ. საღ.-საგამომცემლო თაბაჲი 12.

რედაქციის მისამართი:
 თბილისი, რუსთავეღის პროსპექტი № 12.

ბელაშონი: რედაქტორის — 93-55-11. ტე 51628. ტირაჲი 14.000. შტაჲ. 3721
 პ/მე. მდიანის — 93-55-18, ჯანუოფიღებუ-საჲ. კ. ც-ის გამომცემლობის სტაჲა.
 ბის — 93-55-15, 93-55-17, 93-55-20. თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

© „მნათობი“, 1974 წ.

ეკლავნიკა ლენინს

მსოფლიო ლენინიანა — ვრცელზე ვრცელი მატიანა ახალი კაცობრიობის მთელი ცხოვრებისა. ამ მატიანედან გაიხსენებთ ერთ პატარა წერილს, რომელიც დაიბეჭდა ბულგარულ ეზრნალის „პლაშკის“ ფურცლებზე.

ეზრნალის თარიღი: 1924 წელი, № 2, 15 თებერვალი.

ეს იყო წლები, როცა ბულგარეთში ფაშისმი მძინვარებდა.

მაგრამ ხალხი, მთელი მოწინავე ინტელიგენცია, ბულგარეთის კომუნისტური პარტია მთელი ძალითა და შეუპოვრობით ებრძოდა ბნელ რეაქციას.

„პლაშკის“ ხსენებული ნომერი აწყობილი იყო, როცა მისმა რედაქტორმა, გავოჩენილმა ბულგარელმა პოეტმა გეორგ (გეო) მილევაშა მიიღო ცნობა, რომ 21 იანვარს, მოსკოვში გაარდაცვალა ლენინი; მან გააჩერა ეზრნალის ბეჭდვა დაწერა მოკლე გამოსათხოვარი წერილი და ეზრნალის ფურცლებზე გამოაქვეყნა.

სულ მალე გეორგ მილევი წამებით მოკლეს ციხეში.

ქვემოთ ვაქვეყნებთ გეორგ მილევის შემოხსენებულ წერილს და პატარა ფრაგმენტს თანამედროვე ბულგარული მწერლის სერაფიმ სევერნაკის ნარკვევიდან „ასოცდაათი მეტრა, რომელთაც დასასრული არა აქვთ“...

გეორგ მილევი

• • •

ლენინი მოკვდა... სიტყვა „მოკვდა“ უაზრობაა, როცა ლაპარაკობ ამ განუზომლად დიდ ადამიანზე, რომელიც გახდა მარად უკვდავი თვით სიცოცხლეშივე... ახლა საჭირო არ არის არც სიტყვები, არც ბიოგრაფია, არც მის საქმეთა შეფასება. მას შეაფასებს თვითონ მომავალი. დღეს კი, მისმა თანამებრძოლებმაც და მისმა მტრებმაც იციან: ლენინი იყო ერთი იმ ადამიანი,

მიანთავანი, ისტორიის ტიტანი, რომლებაც ათასწლეულებში ერთბედად მოეციდნენიან ხოლმე ქვენიერებას, ის იმდენად დიდი იყო, რომ ჩვეულებრივი ადამიანის თვალი უძღურია ერთბაშად დაინახოს ეს სიდიადე; იმდენად ძლიერია შუკი მისი იდეებისა, რომ იგი სწვდება მთელ სამყაროს.

1924

სერაფიმ სევერნაკი

• • •

კინოფირის ნაცნობ კადრებს, ახლანდელი კინოკამერის უჩვეულო სისწრაფით რომ სცვლიან ერთი-მეორებს, სამარადისოდ აღუბეჭდავთ ლენინის გამოსვლა მოსკოვის საბჭოს შენობის აივნაიდან.

დღეს მარტო სპეციალისტებს და მუზეუმების მუშაკებს და ახსოვთ სახელები იმ რეჟისორებისა, რომელთაც ეს კადრები გადაიღეს... ახლა ადამიანმა მოიგონა ვიფეროწერა, ახლა უკველ ბავშვს შეუძლია ატრიალოს კინოკამერის სახელური და ფარზე ჩააწეროს უკვლადე-

რი, რაც ცაზე და მიწაზე ზღვება, მაგრამ ის დიდი და მარადიული ასოცდაათი მეტრა კინოფირისა, რომელზეც ვლადიმერ ილიას-ძე ლენინი ადებეჭდილო, კვლავ უჩვეულო სისწრაფით ვარბის მოჭადოებელი კაცობრიობის თვალწინ და მოუთხოვს ადამიანებს, როგორი იყო ის სინამდვილეში.

ხოლო რეკოლუცია — კვლავ ახალგაზრდა და ლენინიც კვლავ ლაპარაკობს მოსკოვის საბჭოს შენობის აივნაიდან.

1974

მონობა

დგას ობელისკი, როგორც გამხმარი
კვიპარისი...
ჩუმად დაედივარ
მოკვეთილი ხელების ტყეში.
სიხსლის წვეთები გაბნეულან
ვარსკვლავებივით
და მიწა კენესის!
ო, ფრთხილად, მარსის ქვეშევრდომებო!
შურისძიებით
დანალმულა
ჩემი სულის ვრცელი ველები
და ვაი იმას,
ვინც აქ გართობას მოისურვებს!
ჩვენ არ გვინახავს
არც ერთი ომი,
მაგრამ ყოველვამ
ვისმენთ ღრიალს ბომბდამშენების
და დაქცეული ქალაქების ქვითინი
გვესმის.
ებედავთ,
უდაბურ მოედნებზე ზღვის და
ხმელეთის
მშათა საფლავებს, ყორღანებს

და ჩაძირულ გემებს
დრო ეფინება,
როგორც — დიდება.
და მათ გარშემო
შევდარი თესლი სარვევლასი —
გაყინული ტყვიები ყრია.
ჩემი თაობა
ყველაფერზე სოიფოვს პასუხს.
ის დაიჭურებს
და დაიცავს
მხოლოდ სიმართლეს.
მისი ხელები მიინდობენ
აწმყოს და წარსულს
და ატარებენ
უკუნითი უკუნისამდე.
ასლა ჩვენ გვტკივა
არა მარტო მშათა სიცოცხლე,
არამედ —
ომში დაკარგული ღიმილის
ფასიც.
დგას ობელისკი
ვით მსოფლიოს მოწოდება
მშვიდობისაკენ!

• • •

სახეს მალავენ ალვის კვირტები.
ქალაქის მტვერში
ისვრება წვიმა...

დღეს ალბათ ისევ გამიჭირდება
შენი ცბიერი ღიმილის ხილვა.
წვიმს.

ჩემი სული ჩამოდის ციდან
და გამვლელები ფეხქვეშ თელავენ...
თეთრი სამოსით
აქ უნიღბო გოგონა ვლიდა,
მაინც ვერ იცნო იგი
ვერაინ.
ცრემლიან თვალებს
მიფათურებს სულში აგვისტო

და კენკავს სევდას ხორბალივით
მისი ნისკარტი.
ქუჩა კი უსმენს ძველებურ
და ჩემს ნაბიჯებს —
მძიმეს ესოდენ.
მე მივუყვები წვიმიან ზეცას
სველი ფოთლების
და მდუმარე ქარის
ესკორტი.

მიგონებულ ქალს

გაყინულია შენი გული —
ვით უპატრონო საფლავის ლოდი.
გაპყურებ ქუჩას.
ყველა მიდის და
არავინ მოდის.
და მოლოდინი
არ ილევია.
დგახარ სარკმელთან,
როგორც მგზავრი —
დაცლილ ბაჭანზე.
ქარი მავთულზე ზის მერცხალივით
და ჩაფიქრებულ ზეცას აქანებს.
არავის ესმის
შენი ვედრება,
წვიმით ივსები...
და მაინც ვლი,
და შენი სულის თეთრი კედლები

მოსატუღია იმედის ფერით.
აგვისტო ატმებს სიმწვანეს აცლის,
ღრუბული გიმზერს
ხმელი ტოტიდან,
შენ გჯერა,
მოგა მდუმარე კაცი
და მზეს დაკარგულს
მხრებით მოგიტანს.
შენ დაინახავ მის თვალში
მინდორს,
რომელიც
დიდხანს თელეს ცხენებმა...
ეგ ხელი,
როგორც პატიება,
უხმო და წმინდა,
მის დახრილ თავზე
დაეხვეწება.

ოფთი დაღუპული ბავშვები

შენ ველარ ხედავ
ოქტომბერი იქცა კოცონად,
რკვენ ფოთლები,
ვით გაცვეთილი კლავიშები
როიალისა.
ზეცა აივსო
ცეცხლისფერი რექვიემებით
და ჰორიზონტი
მტვრადქცეულმა
ოქრომ დანისლა.

სოფლის მწვანე სასაფლაოდან
ღია ჭიშკარს გაპყურებენ
ნაძვის ნერგები,
ვით ციხის სარკმელს —
პატიმრები,
და მიწყარითან
დაუღალავი მესაფლავე —
ქარი ღიღინებს.
თმაგაწეწილი, ნალვლიანი საღამო მოდის,

მოდის ლამაზი შაოსანი —
 ვით გახსენება.
 ჩემო პატარა ნებეირა,
 იძინე მშვიდად!
 სურნელოვანი თეთრი ხელი
 გიფარავს თვალებს,
 ჩამოდის ციდან პირმშვენიერი
 და სასთუმალთან
 სანთელივით გენთება მთვარე.
 აქ დედაშენი — სიჩუმეა!
 ცრემლიანია ბალახები...
 მღორე მდინარე გაწოლილა —
 იგი ცრემლია,
 დედების და შვილების ცრემლი.
 მიჭირს დარჩენა... წასვლაც მიჭირს...
 აგერ, ხელიხელჩაკიდებული
 ბავშვების ხმები
 მორბიან ჩემკენ...
 შინს ჩასვლის შემდეგ
 როგორც ზღვას — სიბოძო,
 მეც შემრჩა
 მათი მოსმენის ნიჭი.

...ხმელი ფოთლების თაიგულებს
 ჰკრავს ოფელია
 და ჩაძინებულ ჩვილთა მსგავსად
 ტალღებზე აწვეს.
 ეს არის ჩემი ბეწვის ხიდი...
 როგორც აკვანი ცარიელი,
 ირწყვა წყალი,
 ატირებული
 მოსდგომიან
 ნაპირს ნუკრები
 და ველურ მტრედებს
 მათთვის ნაძვის გირჩები მიაქვთ —
 სპილენძისფერი სატყუარები.
 შლამში ბზინავენ
 თოჯინების ნამსხვრევები —
 თეთრი კენტები...
 ვერ დავივიწყებ
 მე ამ ნაპირს
 ვერასოდეს!
 ვფიცავ!
 მშვიდობით!

მ თ ა ნ ბ ი ნ რ ა

აქ არის ყველა,
 ვინც ამაღლდა,
 ყველა აქ არის.
 ხაფლაეებს შორის მიბაბიჯებს
 თეთრი ლაშქარი
 წელთა.
 იზრდება ზოგიერთის სახელი უფრო,
 ყალყზე შემდგარი საუკუნე
 მათ ადგილს უთმობს.

აქ ცა და მიწა არის სმარაგდის,
 მზე მზეობს მუდამ
 და რთველი რთველობს,
 და დაბლა,
 როგორც ვარსკვლავების დიდი
 ქალაქი —
 გაღიმებული,
 იდუმალი
 ჩანს საქართველო.

• • •

როგორც პლაჟზე ოუთრგვერემანი
 ქალიშვილი —
 კრამიტებზე
 გაწოლილა თოვლი.

თვალსაწიერს მიეფარე ასე მშვიდი,
 განმერიდე აღსარებით მოღლილს.
 დღე გავიდა, ვუმჯერ ქუნას,
 ჩემს ბაგეზე,

როგორც სისხლი ჭრილობიდან,
მელოდია წვეთავს.
უბინაო სველი ჩიტო —
სევდა მეძებს,
მოციქული შემოდგომის თვეთა.
ახლა აღარ ამაღლდება ჭერი,

ცისკენ აღარ აფრინდება
არწივი...
ფანჯრის ქვემოთ
ვაზის ლერწი მღერის
ნალვლიანი
კაცვიით.

შ ი შ ი

თავისუფალი,
ვით მასხარა ხელმწიფის კარზე —
„ო, ჩქარა! ჩქარა! — ვყვირი —
ჩქარა!“ —
მე არ მინდა,
უთქვენოდ დავრჩე.
ვედილობ,
მივდიო
სისწრაფეში დაბნეულ აზრებს,
დილას,
შუადღეს,
შებინდებას
თანდათან გარჩევ.
ჩემი სიტყვები გვეიდებათ ყელზე
მიძივებად,
უფრო მძაფრდება სულის ტკივილი
(ის გაიძულებს,
ან სამარე გაგათბრევენოს,
ან ოქროს სკამი გაჭედინოს შენთვის
სამეფო).
მე ღვინოსავით მომერვვა
თავბრუსხვევა,

დამეძინება.
ეს აღტაცებაც ტოლფასია უმოძრაობის.
მაინც მოვრბივარ
და თქვენსავით მეც მაქვს ჭაობი,
სადაც ოდესმე
დახრჩობამდე უნდა ჩავფლო.
თვითონ ვარ სანაოც და ღონ-კიხოტიც
და ეს მიხვედრა
ყველაფერზე მწარეა უფრო.
შემრჩება, ალბათ, ფრთების ნაცვლად,
მე რომ ვითხოვდი,
მშვიდი კედლები...
და დავიბუდებ
აბრეშუმის ჭიასავით რბილი და უფხო.
ვინ უწყს, რამდენჯერ
ჩემს წილ მინდვრებს ასე ვცვლავდი
და ეს სინათლევ
მერამდენე ახალ მზის არის.
ეს მოჩანს ისე არეული
და ცვალებადი,
როგორც სამშობლოდაკარგული
კაცის სიზმარი.

• • •

სორს სიყმაწვილის ლანდი
რიალებს
და გულნატკენი
ღუმს
ვიოლინო
და ჩვენს ბილიკზე ფერმობშიანე
თვალანთებული
მზე მირონინობს.

აბა, მამულო,
ვით გამარჯვება,
ჩემი გული და ჩემი ხელები
ღღეს, როგორც კილოდო,
ისე დამრჩება
ამ გაზაფხულის
ვლეთ-მეღეთი.
ყე ვუერთდება

თეთრად ავარდნილ
ტყეშლის სალუტებს
ეზოს გარშემო,
სადაც იმედი ფეთქავს მრავალი
და ცისარტყელა ჭიშკარს ამშვენებს,
სადაც სიცილით თამაშობს ბავშვი

და კრეფს ყვავილებს
ჯერ უდარდებლად,
თერმე ჩახედავს ყაყაჩოს თვალში
და ის იტვირთავს
ჩვენს უკვდავებას.

შეშორების გზილი ღუ

ჩამოივლიან
ნაღვლიანი ღრუბლის გუნდები...
ჩამორჩენილი წეროს ძახილს
ინმენს ჭაობი...
ლალი სიმწვანე
ძალმიღეულ მზეზე ხუნდება
და ეკარგება დღესაც ფერი
თანდათანობით.
ჭიშკართან, სკამზე

ცხვრის ტყავებში
ჩამთბარა პაპა,
„ნადირობის დრო მოსულაო“ —
ფიქრს მისდევს დაღლილს.
ყალიონიდან მოწყვეტილი
მკრთალდება სწრაფად
კვამლი.
და ყვინთავს მუხლისძირში ბებერი ძალი.
მიდიმოდიან ნაღვლიანი ღრუბლის
გუნდები.

ბერიცხვარება

ი. გაგარინს

შენ წახვალ ახლა,
შენ წახვალ, ვიცი!
აფეთქდებიან უპეებში
სახელდაბელოდ ჩასაფრებული
სურვილების
ლურჯი
ნაღმები.
გადაიღვრება ელვარ თოვლზე
ფერები მიწის.
შენ წახვალ ახლა
და მთვარეში ჩაეხახლები,
გადნები მზეში,
ვარსკვლავებში,
ყვავილში,
ცაში.
ბავს გაგიპობს
ფრთაფარფატა ფოთლების ტაში.

ჩამოიცილება იჭვებისგან,
გაქრება ფიქრი,
გაწევა ფეხქვეშ
სხივთა ლალი ტალღების ლელო.
გადიშლება
კიდევ ერთი ფურცელი წიგნის
უგუშინდლოდ,
უზვლინდლოდ,
უდღევანდლოდ,
და დამევიდრდება
შ ა რ ა დ ი ს ო ბ ა !
შენ წახვალ ახლა
და ვარსკვლავთა
გულთბილ რატრატში
კვლავ დაბრუნდები
ერთის ნაცვლად
ა თ ი ა თ ა ს ი !

გ მ ღ ღ ი ნ ი

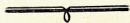
დაწანწალებენ
 წვიმით სავსე
 მღვრიე პაერში
 გაფითრებული ცისარტყელის
 გრილი გუნდები.
 იმ მთების იქით,
 შუის მხარეში მაინც გაგეშვი!...
 სულს საჯირითოდ დაჭიმული
 სტაკეა კუნთები
 დღეს მოუბურავს

გაცვეთილი
 სველი ფარაჯა,
 არა და არა,
 ცას დიმილი არ ედროვება
 და კარის მიღმა,
 მშვიდი სიზმრის
 ერთგულ დარაჯად,
 მძიმე ნაბიჯით
 დასეირნობს
 ერთფეროვნება.

• • •

ის, შეიძლება.
 აღარ მოვიდეს...
 მე ვწუხვარ,
 მაგრამ არ მეშინია
 მარტო დარჩენის, ქარის ოინებს
 ვუშვებ და ქარიც
 ნამგალივით აღესილია
 და წვიმას იმკის.
 მტკივა!
 ამასაც ავიტან, ვიცი!
 ცრემლი, ყვირილი, მე ვერ მიშველის...
 ვით კულისებში კლოუნი ცირკის,
 ნაღვლიანია ბუნჭი ცირცელის.

ის ახლა აღბათ
 სხვა გზაზე მიდის,
 როგორც საავდრო ცაზე — ღრუბელი,
 და ჩემს მკლავებში
 იბუდებს ბინდი,
 და ძღვევამოსილ გულს ვუჩუმდები.
 წარვიტან ტკივილს
 ოქროს ზოდევით
 და გადავივლი სველ ბაღს მეფურად,
 და დაეცემა ეს მოლოდინიც,
 როგორც ხის ძირას —
 მკვდარი ბელურა.

კარლო კობერიძე

წინ, გარეგანად!

მოთხრობა

ნახრობი გზის დასასრული

ქიმიში რომ ჩავფლავდი და ორ ორი-
ანს ეს მესამეც მიემატა, მოსახდენი მა-
შინვე მოხდა: საზეიმოდ გამოიხიბადეს.
მერვე კლასში ხარ დარჩენილიო. კარგი,
პო, ჯანდაბას, დავრჩი და დავრჩი, ამის
გულისათვის სხვას ვის გამოაცალეს სა-
ხარხოხელას სკამი, ჩემთვის რომ გამოე-
რიდებინათ?! მაგრამ, აი, ქიმიის მასწავ-
ლებელს ვარდი რომ გადაეფინა პირისა-
ზეზე, ამან უარესად ამიკანკალა მუხლე-
ბი. ახლაც ვერ გამიგია, ჩემი დარჩენა
მისთვის ასეთი ბედნიერება რატომ უნ-
და ყოფილიყო? თვითონ ბოლოქანქა-
რასავით რომ დაკვიკვიებს და თანაც
ცხვირში ნიღნიღებს, აბა, გამახსენეთ,
როდის იყო დავცინოდნი? არ ითხოვა ბი-
ძაჩემმა და, რა ჩემი ბრალია! ალბათ არ
უყვარდა და არ ითხოვა! ბარე ორასი წე-
რილი გამოუგზავნა, გინდა თუ არა,
ცოლად მითხოვეო. სარკეში კი არ იხე-
დებოდა, მიუჭლებოდა მაგიდას და სწე-
რდა და სწერდა სასიყვარულო წე-
რილებს! ამ დროს ერთხელ მაინც რომ
ჩაეხედა სარკეში, აღვილად მიხვდებო-
და, ბიძაჩემის ფარდი რომ არ იყო. ეეჰ,
მაშინ რა გვეშველებოდა?! მე ორიანი
ამცდებოდა ქიმიში, ის კიდევ გაიხედ-
გამოიხედავდა და იქნებ გაპყოლოდა
ვინმეს! დამღუბა და დამაქცია!

რა ჯოჯოხეთი მე დავატრიალე, არ ვი-
ცი?! — ბიძაჩემს სამად-სამი წერილი
მოეპარე, ჩვენი ქიმიის მასწავლებლის
გამოგზავნილი წერილი და, ღმერთი,
რჭული, მარტო ჩვენს ჯგუფს წავუკითხე.
ჯგუფში კიდევ ძალიან ცოტანი ვართ:
ოცდაერთმეტი კაცი. გაზეთში რომ გა-
მომეჭვეყუნებინა, ან მომეხერხებინა და
რადიოთი გადამეცა, ვიტყვოდი, ორიანი
ჩემზე ახია-მეთქი. ამ უბრალო რაღაცა-
ზე, არა მგონია, კაცის გაფუჭება ღირ-
დეს!.. გაბრაზებულ გულზე ხომ შეიძ-
ლება უარესი რამე მეთქვა, მაგრამ რა
საკადრისია?! მე ქიმიში მიღებული
ორიანი მწყინს, თორემ რატომ სხვა
ორიანებზე არ ვამბობ რამეს, ალალი და
უსაყვედურო იყო და აკი ენაც გადავე-
ლაპე! ბიძაჩემზედაც გაბრაზებული ვარ:
მოეცადა ორი წელიც, დავამთავრებდი
სკოლას და მაშინ მოეყვანა ცოლი... არა,
ისევ ასე ჯობდა! რას ამბობ, მე რომ ძა-
ლო მყავს, იმისთანა ტყუილია: რაც არ
უნდა 'დაეუშავო,' დედანიმის გასაგონა-
დაც არ გამიწყრება. მერე რა ბიძაშვი-
ლი გამომიგზავნა ღმერთმა; ისიც იკით-
ხეთ! მართალია, ჯერ ისევ აკვანში წევს,
მაგრამ ახლაც ეტყობა, ქიმიში მაგარი
ვინმე რომ იქნება: ჩაის ცოტათიც რომ

აკლდეს შაქარი, იმ წუთში გააბამს ღნავილს...

მოკლედ, მერვე კლასში დავრჩი. ჩვენებმა ჯერჯერობით არ იციან და, როცა გაიგებენ, იცოცხლე, კარგ აღდგომას დამიყენებენ. შინისკენ მივდივარ, ილიაში ქიმიის სახელმძღვანელო მაქვს ამოჩრილი და ხელსა და გვერდზე ცეცხლს მივიღებ. გადასავლენად, მართალი გითხრათ, შენანება, თორემ აქამდე ამას დავაწყვეტინებდი ნერვებს? თანაც ვირები მეცოდებიან, შეკამენ ვირები, მერე შიგ შე ისეთი უპატრონო ნივთიერებები მეგულება, ერთმანეთში აითქიფება და, მოგკამა კირი, ტყავს გაქიმავენ!

მივდივარ, ძლივს მივათრევე ფეხებს და ვნატრობ: ისე გავრძელდეს ზნა, მთელი ჩემი დღე და მოსწრება ვიარო, ვიარო და მაინც ვერ მივაღწიო შინამდე. ან არადა, მაშინ მივღწიო, ტყემალივით თეთრად რომ ვიქნები აბოლებული...

არ მინდა შინ დაბრუნება, მაგრამ სად წავიდე: ნათესავს მივუკაკუნო? აბა, ისინი ამიყვირდებიან თუ ამიყვირდებიან! ჩემს ძალოს გამოვეცხადო მანგლისში? არც ის დამაყრის სიყეთეს... მთელი სკოლა ისე გაოცებული მომჩერებოდა, თითქოს ახლახან დავბრუნებულიყავი კოსმოსიდან. რა მოხდა, მომდევნო კლასში გადასულებო, შე დავრჩი პირველი. თუ უკანასკნელი დარჩენილი მე ვარ?!

რა გაუძლებს მამაჩემის ბუზღუნსა და დედაჩემის წყევლა-კრულვას. ისეთი გამართული წყევლა იცის დედაჩემმა, ჩვენი ქიმიის მასწავლებლის ალალი დეიდაშვილი გეგონებათ... აყვირდებიან და აბუზღუნდებიან ჩვენები. მე შენ გეტყვი, საბუზღუნო და საყვირალი არ აქვთ. ჩემმა უფროსმა დამ ზუთებზე დაამთავრა სკოლა და ზუთებზე სწავლობს უმაღლესშიც. იმდენი მაღლობის წერილი მოვდის შინაც და სკოლაშიც, რაღაც ეჭვი მეპარება, თვითონ ხომ არა გეწერს. ჰა?! — ამას, ისე სიტყვის მასალად ვამბობ... ჩემი ძმაც, მიხოც, წელან რომ წამომეწია მერვეში, მაგარი ზუთისანია.

აქა მცხელა სწორედ, ვიღაც-ვიღაცები კი მანუგეშებენ, ეგეც არაფერფერებს ენალვლებათ, თვითონ თავი მტკნარს მტკნარს არადა სხვისი რა ბრალია — საკუთარი ხელით შე თვითონ გამოვიღადრე ყელი. დედაჩემის თქმისა არ იყოს, სად გავგონილა, ხალხი და ჯამათი, კაცი სკოლაში დადიოდეს და სათოფედ არ ეკარებოდეს ქიმიასა და მათემატიკის რაღაც-რაღაცებს! არ მიყვარს ეს საგნები და რა ვქნა! გადავშლი თუ არა, ყინწი მწყდება მაშინვე; ქუჩაში რომ მივდიოდე და ორიოდ სტრიქონი ჩავიკითხო, ცხენივით ზეზეულად ჩამომეძინება. წადით და მიჩივლეთ! ღამის ყარაული ხომ არა ვარ, ჩამეძინოს და სამართალში მიმეცნ. ბებიაჩემს ღამეში მარტო ოთხი საათი სძინავს, შე რომ ნებაზე მიმიშვათ, გავშლი ფეხებს, მოხერხებულად ამოვიღებ ბალიშს, ძალიან შორს არ წავალ და, იმ დროს გამოვეღვიძება, ჩემს ძუძუწოვარა ბიძაშვილს შვილიშვილი თუ არა, შვილი მაინც უეჭველად ეყოლება.

ამას წინათ გაზეთში წავიკითხე: თურმე ერთ სახელმწიფოში კოლექტიურად დააძინებენ მოწაფეებს, ჩართავენ რაღაცა აპარატს და უცხო ენასაც კი ასწავლიან, არამეთუ დედაენასაო?! ამ ამბიდან ისეთი დასკვნა გამოვიტანე, სხვას რომ ფიქრადაც არ მოსვლია: რაკი ძილში ასწავლიან საგნებს, გამოდის, რომ ვისაც ძილი უყვარს, მაგარიც ის არის. მერე ენახა დოყლაპია მიხოს, რა ბიჭიც ვიქნებოდი. ჩემს მეტი არავინ უშლის. ამდენს ნუ კითხულობო. არ უშლიან და ეგე, სათვალე გაირტყა თუ არა! ხანდახან დავუმაღლე ხოლმე სათვალეს და ჯოხ-წამორტყმული ქათამივით მიისვრის ფეხებს. ამანაც შემაძულა წიგნი, როგორი ამბავია, მეც დამაკლდება თვალის სინათლე და, ორი ბეცი ერთ ოჯახში, ცოტა არ იყოს, ქარბი მეჩვენება.

არა, მაინც რა კარგი აპარატი გამოუგონებიათ იმ დალოცვილებს: წაუძინებ, მერე გაიღვიძებ და გათავდა — ხუთზე იცი ეს შენი ქიმია და მსგავსნი მისნი... ჩვენი ორლობის გადასახვევთან ვაბო

ძია შემხედა — ის გაბო ძია, ადრე ჩვენი მეზობელი რომ იყო — ვენახიდან მოდიოდა. დაკერებული თოხი გაედო მხარზე და მოაბოლებდა. დამინახა, გაჩერდა და მეუბნება:

— რა ჰქენი, ვერან, გაინაღდე ქიმიში ორიანი?

გაბო ძიას ბიჭი, გურამა და მე ერთ კლასში ვიყავით და გამოცდის ამბავი იქიდან იცოდა. გამოცდის ამბავი კი იცოდა, მაგრამ ჩემი ჩაფეხვის ამბავი საიდან გაიგო?!

ვღგავარ და ყურებჩამოყრილი მივჩერებოვარ.

— მაშ, დამთავრე სკოლა, ჰა?

— რა დროს დამთავრებაა, ჯერ ხომ ეხლა გადავბარგდი მერვეში?

— ემაგ ბედით რომ ევლო შენს ქიმიის მასწავლებელს, ორიანს კი აღარ გამოგიტაკაცუნებდა!

მოდით და ნუ დაგრჩება პირი ღია; ვხედავ, კაცი ვენახიდან მოდის დაღლილი, ამოგანგლული. ეტყობა, მთელ დღეს თავი არ აუღია, და ჩემი წელანდელი ჩაფეხვის ამბავი კი ხუთი თითივით მოეხსენება?! რადიოთი თუ გადასძახეს? — არა მგონია. როგორც მე ვიცი, ვენახებში რადიოს გაყვანას სამერმისოდაც არ აპირებენ. ჯერჯერობით ტელევიზორზედაც არაფერი ისმის, ოღონდ ტელეფონზე ყოყმანობენ ცოტა, მგონი, არ გამუგვადგებო.

გაბო ძიამ თოხი მოიქნია, პირით ჩაასო მიწაში, ტარზე ჩამოჭდა, გულზელი დაიკრიფა და ღიმილით მეუბნება:

— ეხლა შენ იმასა ფიქრობ, საიდან გაიგო, არა?

— მართლა მაგასა ვფიქრობ!

— აკი იმდღესაც გითხარი, გულთმიანი ვარ, ვაგლახო!

— შენ თუ მართლა გულთმისანი ხარ, ის რატომ ვერ გაიგე, ავტობუსის შოფრად რომ იჯექ, ვინ ავაფცქენა სარკე?

— გავიგე კიდევაცა და საკუთარი ხელითაც მოვატანინე. აი, აჰა, შენი ორიანის ამბავიც ხომ იგრე ვითხარი, ვითომც იქა ვყოფილვარ! რომ ვითხრა დარჩენი-

ლი ხარო, თან ეციენებოდა, არა, იმას, რა ჰქვია, ქიმიის მასწავლებელს ნუღა!

— ე, მართლა ეციენებოდა ამდენს ხაიდანა გაიგე?!

— გავიგე.

— მაინც?

— მაინც გავიგე. ვიწვალე, ვიწვალე და მაინც გავიგე!

— რაღაც არა მჯერა შენი გულთმისნობისა? გითხრა ვინმემ?

— სხვისი თქმა რათ მინდა, მე არ ვიცი, სადაური ყანის ბზე გიყრია გოგრაში? — პაპიროსი მომაწოდა, — გამომართვი, გააბოლე, ნალველი გადაგეყრება.

— არ ვეწევი.

— აღარ გედროვება? — იცინის, — გამომართვი, ნუ გერიდება. რა უკან უკან იწევ, მამაშენს კი არ ეტყვი!

— არ ვეწევი და ძალაა?!

ისევ იცინის გაბო ძია. თუ ეგ სიცილა არ ჩაგამწარო, ბიჭი არა ვყოფილვარ! დაეგდე წიგნი და ზედ დაეჭქი:

— ეგრეა, — სხვათა შორის ვამბობ, ზოგი ორიანს იღებს, ზოგი — სამიანს. ზოგი, — ოთხიანს, ზოგიც — ხუთიანს და მიდის ცხოვრება!

— მართლა, რა მიიღო ჩემმა ბიჭმა? — მკითხა და პასუხს დაელოდა წამოვდექი:

— ხუთიანი, ხუთიანი მიიღო, მაგრამ... — წიგნი ავიღე და ორღობისაკენ შევტრიალდი. თვალებზე ხელის ზურგი მოვისვი.

— რა მაგრამ? — წამოხტა გაბო ძია.

— მაგრამ, რა ვიცი... — შეეჩერდი, მოვტრიალდი.

— თქვი მალე, შე ოხერო!

— მე რატომ უნდა შეგაჯავრო თავი, მიხვალ შინა და იქ ვერ გაიგებ?

თოხი აიღო და ფერდაკარგული მომაჩერდა:

— ვაიმე, ვაიმე! მითხარი, ბიჭო!

— შიოს ტრაქტორი დაეჭახა. დაეჭახა კი არა, გრძელ მორს მოათრევედა, წიფლის მორსა, ბოლო მოიქნია და წამოედო. მერე, იქით აღარ გამიხედავს.

ხომ იცი, როგორი გულჩვილი ვარ, იმის დანახვლა მინდოდა?

ისე დაიბნა, ისე გააბეჯა შიშმა, ნაბიჯის გადადგმა ვეღარ შეძლო. როგორც იქნა, გამოერკვა: ჯერ თავიქვე დაეშვა, ვენახისაკენ, მერე გაახსენდა, ჩემი სახლი ზევით არისო, და ზევით შებრუნდა, მოკაკუული გარბოდა. თოხის მძლავრ აწვევა ვერ მოიფიქრა და მიწაზე მიათრედა. ბოლოს ძირს დაავდო და ისე გავარდა.

ესეც ვგრე! ასეთი რამ მაგისი მოგონილია და ერთი თვითონაც ნახოს, თვითონაც იგემოს, რანაირია, ტყუილად რომ ჰქმს კაცი ფეთებას. ხომ არა ჰგონია, შარშან ოინი რომ მიყო, დამავიწყდა. მთელ ზაფხულს მანგლისში ვიყავი ბიძაჩემთან. თბილისში ავტობუსით ჩამოვედი, მერე კი მატარებელზე გადავიინაცლე. მივდივარ შინ და ერთი სული მაქვს, როდის ვნახავ ჩემს სოფელსა და ჩემიანებს. მატარებლის სარკმლიდან ჩვენი სახლს რომ მოვკარი თვალი, კინალამ გული ამომივარდა სიხარულით. ჩამოვედი სადგურზე და, აგერ არა ვხედავ ჩვენს გაბრიელს? თავის დანჯღრეულ „ვოლგაში“ ჩაბრძანებულა, მანქანის კარზე დიდკაცურად გადაუდგია ხელი და მოწყენილი მიყურებს. მივედი, მივესალმე, ჩემოდანი დავდგი და ვეკითხები:

— გაბო ძიავ, როგორ არიან ჩვენები?

— რა უჭირთ, — მითხრა და თავი მიაბრუნა; ისე მომეჩვენა, თითქოს არ სიამოვნებდა ჩემი დანახვა.

— როგორ არიან ჩვენები? — შეშინებულმა გავუთვოე.

— რა უჭირთ, მაგრამა... — უფრო მკვეთრად შებრუნდა, ზურგიით კინალამ ფანჯარა ჩაექტა.

— რა მაგრამ, გაბო ძიავ! — სადაცაა ავტირდები.

— ეპ, მიხვალ შინა და გაიგებ.

— შენ ვერ მეტყვი? — უკვე ვკანკალებ.

— ყველანი კარგად არიან, მაგრამა... აკი გითხარი, მიხვალ და გაიგებ-მეთქი.

— მითხარი, კაცო! — ცრემლი წაქრუნდა.

— საწყალ ბებიაშენს, დაელოდო შენ დააყენე ნათელი, გულში წავაყარეთ მიწა დიდი ნიჩბებითა... არ მინდოდა მეთქვა, მაგრამა... შენ რომ კაცს ჩააცივდები, მასვენებ?... ჩაქექი, — მანქანის კარი გამოალო.

ტირილანი ჩავექეი მანქანაში. საწყალი ბებიაჩემი, როგორ ვაჯავრებდი ხოლმე! თუ მამაჩემი იქ იყო, მეტყოდა რამეს ბებია და სმენაზე ვიდექი. გავაცილებდი მამაჩემს და ყურები ტყლაპით მქონდა ამოლესილი! რას მიშავებდა, ნეტავი, რასაც მიშლიდა, დასაშლელი არ იყო ვითომ? ჩემი დაუძინებელი მტერი მეგონა ბებია და სიტყვასაც კი ვუბრუნებდი. ახლა იმისი დარდი აღარ მომასვენებს, რატომ ვაჯავრებდი-მეთქი.

გაბო ძიავ მანქანა გააჩერა: ჩვენს სოფელში შევსულვართ.

— ბოდიში მომიხსენებია, გიო, მაგრამა მე სხვა მხარეს უნდა გავუტეო და არ გეწყინოს...

ჩემოდანი ავიღე და ჩამოვედი, არც მადლობა მითქვამს, არც არაფერი. აღარ მახსოვს, მივდიოდი თუ მივრბოდი. აღარც ის მახსოვს, როდის გამოჩნდა ჩვენი სახლი და სახლის წინ გაჩერებული ძია გაბოს დანჯღრეული „ვოლგა“. ჯიბრით კი არ ვამბობ, დანჯღრეულია-მეთქი, რაში მჭირდება, თორემ ამასაც ვიტყვოდი. ნამდვილად ისეა დანჯღრეული მისი მანქანა, მართო ამ ახლომახლო სოფლებში დადის და აქაც თუ წააწყდა ავტონისსპექტორი, ძია გაბო ულაპარაკოდ, უქინწყლოდ უშვერს ხელს ათმანეთიანი ჯარიმის ქვითრის გამოსართმევად.

გულგახეთქილი, ატირებული შევედი ეზოში და, ბებიას ხმა არ მესმის?

— უი, შენ კი გენაცვალოს შენი ბებია. მომილამაზბდი, შვილო?

ბოსტნიდან მოხუსხუსებს ბებია, ისეა გახარებული, შინდევითა ბრიალებს.

თქვენ ჩემი უნდა გენახათ სიხარული. ჩემოდანი კი არ დავდგი, დეაგდე. ამ დროს ძია გაბოს ხარხარი მომწვედა ჩვე-

ნი სახლიდან, ძია გაბოს ხარხარი და მამაჩემის სიცილით ნათქვამი:

— კაცი დაბერდი და შენსას მაინც არ იშლი? წვეთი არ ჩაარჩინო კიქაში... რომ გეუბნები, დალიე!

— ბარემ საბელი წამიკიერე ყელში!

— შენც ეგრე არ იცი, ხელში რომ ჩამიგდებ ხოლმე?

ბანაკების გამორტანა გადადებულია

ჩემი ძმა აივანზე რომ დავინახე, მივხედი, უკვე გაეკრა სამახარობლო. კბილები დავეკრაქუნე მიხოს, მუშტიც დავექნიე, დავემუქრე, უნდა მიგბეგვო-მეთქი. მან კი, ვითომც აქ არაფერიყო. სათვალე მოიხსნა, ჯიბიდან სუფთა, ქათქათა ცხვირსახოცი ამოიღო და საქმიანად შეუდგა წმენდას. ბუხარით მოაღებდა პირს, გრძლად დააორთქლებდა, მერე მოიღრცედა კისერს, თვალებს აპარბალებდა და ისე უსვამდა ცხვირსახოცს. რამდენჯერ გავაფრთხილე შინ ჯერ მე ჩავალ-მეთქი. როგორც შენ გინდაო. ჩემი ძმა და მაინც ვერ გავიგე, რომელი ხისაგან არის გამოჩორკნილი— მოკალი და დაუუთოვებელი შარვალ-ხალათი ჩააცვი. თუ სადილი დაუგვიანე, ქვეყანას შეგიყრის... გეეთი კაცია.

კიბზეუ კი არ ავედი, ავიპარე. შევედი გვერდითა ოთახში, მაგიდაზე დაედევინე და ფრთხილად ჩამოვეჭეტი საწოლზე. მიხო ისევე აივანზე იდგა, სათვალე გაეკეთებინა და ღამილით მომჩერებოდა.

— ვამოდი აქეთ! — დამიძახა მამაჩემმა.

მიხოს გაეხედე: მანიშნა ადქიო.

ადექი, ოთახში შევედი, დავეყუდე და იატაკს ჩავაშტერდი, ხომ არ ჰიანდებამ-მეთქი.

— დაქეტი, — მითხრა მამაჩემმა, ცარიელი თეფში მიაწოდა დედაჩემს და ადრე ჩამქრალი სიგარეტის ნამწვი აიღო საფერფლედან. — დაქეტი და თავის მართლებას არ მოჰყვე!

სკამი წამოვეწიე, დავქეტი და გავისუსე.

მანამდე ხმა არ გაუცია მამაჩემს, ვიდრე დედამ ცხელი წვნიანთ *კრემლი* და წინ არ დამიდგა. *ბიზლიონთა*

— თუ გახსოვს, რამდენი ხანია, რაც გაგაფრთხილე, ასე და ასე დაგემართებამეთქი? — მკითხა მამაჩემმა.

— ყოველდღე მეუბნებოდით.

მიხოს გაეცინა.

მგელივით მშოიდა. დარღით სიყვდილს რა უტირს, არავინ დაგძრახავს, მაგრამ გაშლილ სუფრასთან კაცი შიმშილით რომ მოკვდება, მე ძმაო, ნამდვილად სასიკვდილო მგონია. რაკი ამგვარი სიკვდილის წინააღმდეგი ვარ, შოთის ყუა დავითრე და მათლაფაში ჩაფშენას შევეუდეტი, თან ისე ველაპავდი ნერწყვს. გეგონება გულზე ლუკმა დაადგაო.

— ილია ჭავჭავაძემ რა თქვა, თუ იცი? — სიგარეტს მოუკიდა მამაჩემმა.

— ტყემ მოიხსა ფოთოლიო, — წვინანში კოვზი ჩავურე.

— შერყეულია! — ხელები გაასავსავა დედაჩემმა, — ხვალვე ჩავუყვან ფს კიბატრს!

— შენ ვერ გააჩნჯავ — ჰკითხა მიი

— იგი ზონ კილის ეჭიმი ვარ, ბ შენც ხომ არ აღრიე?!

— რაღაც სისულელე ნუ გაიხადებო სალაპარაკოდ! — მაგიდაზე თითი დააკაუნა მამაჩემმა, — გიო, მომიბრუნდა, — გემრიელია?

ჰო-მეთქი, თავი დავუქნიე. პირი გამოტენილი მქონდა და იმიტომ ვერ ამოვიღე ხმა, თორემ ამას მაპატიებდა?

— მერე, ამოდენა მუტრუქმა არ უნდა იცოდე, გარჯა რომ უნდა მაგის შოვნას? ლუკმა ჩავულაპე და შევხედე.

— თავი დავანებო? — კოვზი მათლაფაში ჩავტოვე და დედას მივაჩერდი. დედაჩემს ეტყობოდა, ჩემს მოსვლამდე მოესწრო წატირება, დაწითლებული ჰქონდა თვალები. ოღონდ დედაჩემის ცრემლი არ დამანახვა, თუნდაც ქვეყანა გამსკდარა ღრიალით. ატირებულო მამაჩემი ხომ თავის დღეში არ მინახავს, იმისი ტირილი ისე როგორ მომხვდება გულზე, როგორც დედაჩემის ცრემლი

წამიკიდებს ხოლმე ცეცხლს. თითქოს ჩემს ჯიბრზე, მიზეზს ეძებს, ყველაფერზე ტირის. მამაჩემს, მგონი, მობეზრდა და აღარც კი აქცევს ყურადღებას.

— აღარ აქმევ ბაღს საჭმელს? — სატირლად მოემზადა დედაჩემი.

— ოჰო, ჰო, ჰო! თუ არ გამოეხარჩლე, ისე როგორ იქნება!

— მაშ რა ექნა, მოვკლა? — ცხერისახოცი მოიმარჯვა დედაჩემმა და სამზარეულოში გავიდა.

ბებია შემოვიდა ოთახში და წინსაფრის კალთით ნეღლი ლობიო შემოიტანა.

— ვინ დაგიწერა, შვილო, სუსტი? — ლობიო პირდაპირ მაგიდაზე დაყარა.

— აგერ, პურზე დაყარე, — ურჩია მამაჩემმა.

— მე ნუ მასწავლი, სად უნდა დაეყარო! — გაუწყრა ბებია, — ვინ დაგიწერა შვილო, სუსტი?

— ჭიმიის მასაწვლებელმა, — კოვზი ისევ მოვიმარჯვე.

— რა ვიჩინებ სალოცავი გასწეროშია, ჭა? სადაურია, ის მიწის ქვეშ ამოსადები?

— აქაური არ გახლავს, არ გეცოდინება, — უთხრა მიხომ, — მეც ბევრს მიტრიალებს, მაგრამ იქნებ იქით გაეაბა ხაფანგში.

— შენი იმედი კი ნამდვილად მაქვს, — უთხრა მამაჩემმა და თავზე ხელი გადაუსვა, — ოღონდ ცოტას ჭამ ძალიან, აბა ის რა ჭამა იყო! ამდენს რომ კითხულობ, ჯანი უნდა მაგასაც. ყველაზე მაგარი ჯანი წიგნის კირკიტს უნდა! შენ რომ გიოს ჯანი გქონდეს, რაღა მიჭირდა მაშინ!

— ი ჩემსავით აღრე და მალე დასაჭერივებელი, ი კაბაგასახუნებელი, რას ჩავაცოდე, რა მიწინაო? — მკითხა ბებია.

— ეგ შენს შვილიშვილს ჰკითხე, — წაჰოდე მამაჩემი, — არაფერი გაეგება არც ჭიმიისა, არც ფიზიკისა, არც ალგებრისა და, მასწავლებელი რა შუაშია! იმ ქალმა ორიანი რომ დაუწერა, მაგაზე არა მაქვს დასამდური და არც ვემდუ-

რი, მე ის მაწუხებს, ამ ბედოვლათს რა ეშველება-მეთქი.

— გულში არ ჩაიხვიო, ^{მეტი} მომეფერა ბებია, — გულზე არ მოიხვედრო! ცხონებულმა პაპაშენმა ხელის მოწერაც არ იცოდა, ჯვარს დაუსვამდა ხოლმე, მაგრამ თელავამდე იყო იმის სახელი გავარდნილი!.. შენ კი გენაცვალე, ჩემო ჩაუსვლელო მარსკვლაო!..

— კიდევაც შენ და შენმა რძალმა გადამირიეთ შვილი! — ბოლთა დაარტყა მამაჩემმა, — გაანებვირეთ და, ი, შედეგიც! ჯერ უმალღესი რა არის და ესეც რომ აქ ექნება კაცს... თქვენ გამიველურეთ!...

— რა ექნა, რა გაყვირებს, ბიჭო! — გაჯარდა ბებია, — გაიხედე, მეზობლები გამოვიდნენ კარშია!

— მაშ რა ექნა! — მაგიდაზე იდაყვებით დაეყრდნო მამაჩემი და თვალბეჭით მიაჩერდა თავის დედას, — ტყბილი სიტყვით ვერაფერი გაგაგებინეთ და ახლა, იოღლებული ვარ ყვირილზე გადავიდე.

ბებია წინსაფრის კალთა ჩაიბერტყა. მერე გაოცებისაგან ხელგანი მოიფშვნიტა და მაგიდას დასცხო მუშტი:

— გადი გარეთ! როგორ გალალდა, ჭა? გადი გარეთ!

დედაჩემი სამზარეულოდან გამოვიდა შეშინებული. მამაჩემს გაეღიმა და უსიტყვოდ გავიდა.

არ მახსოვს, მამაჩემს ოდესმე სიტყვა შეებრუნებინოს თავის დედისათვის. რასაც ბებია ეტყვის, ექაშნიკება თუ არ ექაშნიკება, ჩამამოუღებლად ასრულებს, ოღონდ უეჭველად გაეღიმება. როგორ უყვარს ბებია, რომ იცოდეთ! როგორ ეფერება ხოლმე. ერთხელ ავად გახდა ბებია, კინაღამ თავი მოიკლა მამაჩემმა აქაური ექიმები ხომ დღეში ათჯერ მოუდიოდა, მერე გაეარდა ქალაქში და პროფესორი ჩამოიყვანა. იმ პროფესორმა რომ უთხრა, კრიზისი უკვე გადაურტა ჩიო, მამაჩემმა ქვევრს მოაძრო კუდი და, მეზობლები რომ არ მოშველებოდნენ, ორიგენი შიგა ცვივდებოდნენ.

ბებია დედაჩემს მიუტრიალდა:

— უსწავლევლობის გულისთვის როცა ცხენის კუღზე გამოებათ, ამდროულად დედაკაცი ვარ და, ეხლა გავიგე თქვენგანა.

— სხვას რას ავალებს — წიგნი აიღე და ისწავლეო.

— არ აიღო და არ ისწავლა, მემრე გავიყვანოთ და მღვრიე ხევზე ჩაეაქვანოთ? — ისევე მე გადმომხედა ბებია, — რაც აინტერესებს, იმას აკი კითხულობსო... ჭამე, შევილო, ჭამე.

— გაიყინა და რაღა ეჭამო.

— ლუკმის ჩაყლაპვას არ აცლიან, ეს სანაცილები და, ვითომო, რას ვაშვებთო?! გაიტა რძალო, და შეუთბე!..

დედაჩემმა შემთბარი წყნიანი შემომიტანა, მაგრამ უკვე აღარ მშვიოდა.

ჩემს უარზე ბებია მკინდამ თავშალი შემოიხია:

— აი, აბა, ამას არ გიჩივით?! — გაუწყრა დედაჩემს, — როცა ბაღს მადა აქვს, ჭამას არ აცდით, ახლა გინდა მოგიტანია და გინდა არა!.. დაიდგი და შენ მიირთვი! გაგონილა, ღმერთო პატიოსანო, ჩხუბით ჩამომიხმეს ბაღი?!.

სიმართლე თუ გინდათ, ჩამომხმარისა არაფერი მეტყობა, ვსუქდებოდი და ვსუქდებოდი!

— გამოდი, ერთი გარეთ, — უთხრა დედაჩემს მამაჩემმა, — საქმე მაქვს.

— შენ მოდი აქა, — უთხრა ბებია, — მოდი, გამაგებინე, რას უპირებთ ამ შიმშილითა და ტურტურით. დაბეჩავებულ ბაღსა?

მამაჩემი სკამზე დაჯდა, დედაჩემიც ბებია ფეხზე იდგა და ორივენი ელოდნენ, რას იტყოდა. ბებია ფიჩხის ლობიო მაგიდის კუთხეში მიაქუჩა და მითხრა:

— ეზოში გაიარე, გიო.

ავდექი და გავიზღაზნე გარეთ, მიხოს ხელი წამოვკარი, გამომყე-მეთქი. კიბეზე შევჩაჩერე და ხმადაბლა ვუთხარი:

— მიდი, დადექი და ყველაფერი წამოკრიფე, რასაც ჩემზე ჩააბულბულებენ.

— კარგი.

— არაფერი არ დაგვიწყდეს, ან კიდევ არ გამოტოვო.

— კარგი.

— მალე მოდი.

— კარგი.

— არ დაიგვიანო, ხომარდულქვეშ ვიქნები.

— კარგი.

რა გეგმები მქონდა, როგორ ვაპირებდი არდადეგების გატარებას და წყალში არ გადამეყარა ყველაფერი! ველარც მანგლისში წავალ ბიძაჩემთან, — რომც გამიშვან, მე თვითონაც არ წავალ — იმათ რა პირით დავენახო, თუ ძმა ხარ?!

მახსენებამ კიბველი

ერთხელ პურს აკრავს ბებიაჩემი: ვარცლის თავზე მოაფრქვევს საფანელს, ამოგლეჯს ვარცლიდან წებოსავით ძლივს გასაწყვეტ ცომს, გააგორებს საფანელში, დაზელს, ამ ზელაში თანდათან ზიგრძე ემატება ცომს. რომ დაატყობს, საკმარისი სიგრძე აქვსო, გადაეყუდება თონეში, მოიქნევს და — ტყლაპ! — მიაკრავს. წამოდგება მერე დაეჩივლული, აიშართება წელში, ყელზე და ყურებთან კიდევ უფრო ამოიკეცავს თაღს თავშალს, მოიმარჯვებს ასტამს და ახლად ჩაკრულ შოთს მისჩერებია, არ ითაფოსო. ერთი პური რომ ჩაუვარდეს, ერთი კუტი რომ დაინახოს ნაცარში, ისე ვიშვიშებს, გეგონება, კიდევ თუ ჩავარდა, ეგ არის და ამოვწყდით შიმშილით. პურს აკრავს ბებია, თან ჩემკენ უჭირავს თვალი: წიგნი მიჭირავს ხელში და, აბა, თუ კითხულობსო. პურსა ხდის და მებულხუნება ბებიაჩემი:

— მოვიდეს მამაშენი ჭერა!

— მოვიდეს და მოვიდეს, რა!

— ტყუილად მაინც გადაშალე, ბიჭო, ხალხისა მაინც არა გრცხვენია?! მოვა მამაშენი და მე ველარ გიშველი! დავილაღე, რომელი ერთხელ გიშველო, ზარმაც გიგოვ!

— აკი ვსწავლობ!

— მამაშენი რომ გამოგკითხავს, მაშინ გავიგებ მაგასა.

— მამაჩემს იგრე უნდა. რომ, რაც იმან იცის, მეც იმდენი ვიცი.

— ყელზე დაგადგება?! — როგორღაც გზისკენ გაიხედა და გაბო ძია დანახა, — შეილო, გაბო მოდი აქა, — შამფურიანი ხელი დაუქნია. კაბაზე მოედო: შამფური და ამოსაკემსი გაუხადა.

გაბო ძია შეჩერდა:

— ხელადა გვერდზე მიდგი, არ აადულო.

— სველი ხელადაც არი და თუშური ყველიცა.

შემოვიდა ეზოში გაბო ძია, ახალთახალი, ტარგაგდებული თოხი ექირა. გამარჯობა, ძალოო, მიესალმა ბებიას და იმ თოხის ტარზე დაეყრდნო.

— რა სურნელი აქვს ამ დალოცვილსა! — თავი გაიქნია გაბო ძიამ, — რა სურნელი აქვს, ნაღდი შირაქისა იქნება.

— იქაური დოლის პურია, — დაუმოწმა ბებიამ, — შირაქისთანა დალოცვილი პური, ტყუილია! წვერი წაამტვრიე, ლენოსაც გამოგიტან. დალოცვილი პურია!

— ეგრეა, სოფლის თავში რომ აცხოებენ, სოფლის ბოლოს დაგხვდება ამისი ოზნივარიანი სურნელი და ნერწყვის ჩაგაყლაპვინებს.. რა გინდოდა, ძალო?

— ჰირი და თვალში ნაცარი! ეგე, გიოს წიგნს ვერ ვაღებინებ ხელში, ქა, რამ შეაჯავრა ეგრე! იმდენ ორიანებს ეზიდება, ჩემი ბიჭი მეუბნებოდა, სათვალავი ამერიო! ამან დამიავადმყოფა რძალი, გუშინაც შეაღონა კბილმა.

გაბო ძიას გაეცინა:

— კბილის ეჭიმს დამიხედე, ე?! — მერე მე დამიძახა, — მოდი აქ, გიო!

წიგნი სკამზე. დადდე და ისე მივედი.

— წიგნი გამოაყოლე.

მიეუტანე, ისტორიისა იყო.

— ვისი ისტორიაა?

— ყველასი.

— ვის ყველასი? — ძალიან დაინტერესდა.

— მთელი ქვეყნისა.

— ყოჩაღად მოქცეულხარ! მორჩი ჩვენს ისტორიასა და მემრე მეზობლის

ბოსტანში გადაიხედე, არა? ყოჩაღად მოქცეულხარ!

— ჩვენი არ დაგვიწყია ვერა...

— ღირქტორი მაიქცა ეგრე მარჯვედ?..

— მაშ ვინ მოიფიქრებდა?

— ყოჩაღად მოქცეულა! სად გაგონილა, კაცო, ჭერაო სხვისა ისწავლეო, მემრე კიდევ შენო?! ამას ჩემისთანა უცოდინარი კაციც არ იტყვის! გაიგე, თებრო ძალო, ჭერაო სხვისა ისწავლე, მემრე შენო?!

— ალბათ შენი ისტორია უფრო ღრმა არი და იმიტომაცა... ძან გაეშმაკდა ხალხი!

— აი, რა, გიო, — მითხრა გაბო ძიამ, —

— რა ღირს ეს წიგნი? — მომწოდა.

წიგნი გამოვართვი და დაუხედე.

— ოცდაცამეტი კაბიკი.

— კარგად წაიკითხე?

— მეტი რაღა კარგად წაიკითხო, ორი სამიანი აწერია ტყუბად.

— სწორია, ოცდაცამეტი კაბიკიო. ეს თოხი რა ეღირება, თუ გამოიცნობ?

— ვერ გამოვიცნობ.

— ოთხი მანეთი მივეცი, ტარის დაგება კიდევ სხვა დაჯდა. ეხლა შენა თქვი: ეგ რომ ხეირიანი რამე იყოს, ოცდაცამეტი კაბიკი ეღირებოდა? ამას რა ღიღი ანგარიში უნდა: ეს წიგნი ოცდაცამეტი კაბიკი, ეს თოხი, უტაროზე გეუბნები — ოთხი მანეთი. ჰოო, ყველაფერი ეგრეა: რაც არ ვარგა, იმას ფასიც ნაკლები ადევს. ასეა, გიო, მე რომ შენს ადგილზე ვიყო, წიგნს გადავადგებდი და თოხს ვეტაკებოდი.

ბებიამ საჩხრეკს წამოავლო ხელი:

— შე ფეთხუშო, ამითეინ დავიძახე?! ამითეინ დავიძახე, ბაღლი გადამირიემეთქი?!

— არ დამარტყა! — თოხი მოიმარჯვა გაბო ძიამ და უკან-უკან დაიხია.

მე სიცილი ამიტყდა, ბებიას კალთაზე დავეკიდე, ვითომ ნამდვილად უნდა დამარტყა და არ ვუშვებდი:

— აბატიე ბებია, მარტო ამ ერთხელ აბატიე და აღარ აურევს...

მიზო გახარებული მოვარდა:

— მამამ თქვა...:

— მოიცა, მოიცა! — გავაჩერე, — დედამ იტირა?

— ცოტა. მამამ თქვა, ისეთ ადგილას გადავკარგავ, ათი დღის სავალი მაინც იყოს.

— თვითმფრინავითა?

— არ ვიცი. ბებიამ უთხრა, მგონი, ჩვენც გვევითებთ. მერე დედამ თქვა...

— არ მინდა, პირდაპირ მითხარი, რა გადაწყდა?

— თავისი გაიტანა ბებიამ, ისაო, მარიამობის თვე რომ მიიწურება, გიორგი მაშინ ვილაპარაკოთ, მაშინ დავწყვიტოთ ერთმანეთით.

— ეგ რომელი თვეა?

— აგვისტო.

თიბათხე

არდადეგები რომ დაიწყო, ერთი კვირაც არ იყო გასული, ბიძაჩემი გურამი ჩამოვიდა მანგლისიდან. მე შეგონა, მიხო მიხარებდა ჩემს ამბავს და, ბებიამ არ გამოიღო თავი?! — ასე გავვაჯავრა, ასე და ასე გავგვობორტა ამ მიწაგასახეთქმაო. ბიძაჩემმა მარტო ორიოდე სიტყვა გაიმეტა, არა გრცხვენია, ამხელა ბიჭი ხარ და წინ არ იყურებო.

პირში წყალი დავივრებე, თავი დავღუნე. ამის შემდეგ ჩემი დარჩენის თაობაზე სიტყვა აღარ ჩამოუვლიდა.

ბიძაჩემმა თქვა, საქმეს გამოვეპარეო, და მოსვლისთანავე წასვლაზე დაიწყო ლაპარაკი. დედაჩემმა უთხრა, ნამუსიკ კარგი საქონელიაო. მამაჩემმა — მართალს გეუბნება, ან ჩამოსვლა რა არის, ან წასვლა, სულ რომ არ მოგვჩვენებოდი, უკეთესი იქნებოდაო. ბებიჩემმა მანგლისელი რძალი გახვია შარსა და ხათაბალაში, ისე ვატყობ მგონი — იმან დაგბორკა, თავის მაჯაჯანაში მოგაქციაო. თავის მართლებას მოჰყვა ბიძაჩემი; ესა თქვა, ისა თქვა და ბოლოს მაინც სამსახურს მიადგა, უჩემოდ სახეირო არაფერი გაკეთდება, ხვალვე თავზე თუ არ დავადექიო. თავდაპირველად მისი ლაპა-

რაკიდან ვერაფერი გავიგე, ბერე კი, ორი ხელადა ღვინო რომ გიმოცდუნეს, მამაჩემმა და იმან, პირდაპირ თქვა: ~~მამაჩემმა~~

— გიო, შენს წასაყვანად გამომგზავნა ბიცოლაშენმა, მაგრამ ვერ წავიყვანე, მარტო არ წავალ, მაგრამ... შენ არ წავიყვან.

— მე უნდა წამიყვანო, ძია გურამ! — წამოხტა მიხო და კისერზე ჩამოეკიდა.

— პო, შეილო, შენ უნდა წავიყვანო — უთხრა ბიძაჩემმა მიხოს და ქიჭა შეავსო, — შენ ვაგიმარჯოს, ჩემო მიხეილ, შენს კაბიჭობას გაუმარჯოს, ჯანი მოგცეს ღმერთმა! კქუას აღარ გისურვებ, იმდენი გაქვს, რომ მოგემხო, გიორგისაც ეყოფოდა!.. ბებია გიცოცხლოს მამახეციერმა, დედ-მამა, დაიკო, შინაური, გარეული და, რა თქმა უნდა, გიოც! — დალია ღვინო და გადმომხედა, — ხედავ გიო, ერთი კვირის წინ მიხო გამოგვიკიდა. ზურგიდან საყელოში ჩავავლო ხელი, მარტო რა მიგარბენინებს, შენი ძმა არა ვარ, მომიცადად ერთად ვიაროთო, ჯერ სადა ხარ, შენი სიზარმაცით იმდენ რამეს დაკარგავ, იმდენს, რომ თვალსა და ყურს არ დაუჭერებ, როცა კაცად რქცევი.

— მართალია, — დაუთმოწმა მამაჩემმა, — ასეა, გიო, მერე ჩვენ არ დავგვემდღურო, რატომ ტყავს არ მაძრობდითო. შენთვის ჯერ არ დამიკარებია ხელი და ახლაც არ ვაგისვ-გამოგისვამ სახრეს.

ვიჭექი სუფრაზე და თუ რამეს შემეკითხებოდნენ, მაშინ ვატოკებდი ენას, აღრე ასე რა გამაჩერებდა, ბიძაჩემს თავს ვაბეზრებდი კითხვებით.

ათასი სადღეგრძელო ჩამოთავდა და აშლას რომ აპირებდნენ, ბებიაც გაცეცხლდა:

— იგრე მახსოვს, რო გიოს სადღეგრძელო არ დავილევიათ!

— ღირსია, რომ დავლიოთ? — თქვა მამაჩემმა, — შენ თვითონა თქვი, თუ ღირსია, დავლევთ.

— არც შენა მყავდი წითელი კოჭი. აბა ერთი არ ჩავიცეცხლია!

ბიძაჩემმა ღიმილით აიღო ქიჭა, გიო-

გავიმარჯოსო, და დალია. მამაჩემმაც მარტო ეს მითხრა — გავიმარჯოსო...

მეორე დღეს ბიძაჩემმა მიხო მანგლისისაკენ გააქროლა მანქანით, მე კი აქ დავრჩი, სოფელში, და ყველაფერი მე დამაწვა კისერზე: დაბურღულ წყაროზე სიარული, მალაზიაში გაქცევა-გამოქცევა, დედაჩემის წყევლა, მამაჩემის ბუზღუნა და ბეზიას ტურტური. რაკი ჯერჯერობით მხოლოდ მე ვიყავი შინ, ამ მხრივ და სხვა მხრივაც, შინაურების ყურადღება არ მაკლდა.

პირველ ხანებში ეზოდან იშვიათად ვადგამდი ფეხს, რადაცას ვხიზრკედლაობდი, ან არადა, მეძინა. მთელი ერთი კვირა ისეთ სიზმრებს ვნახულობდი, ის რომ ამცხადებოდა, ის რომ ამცხადებოდა!...

ერთ დღესაც ეზოში ვარ, საქმე არაფერი მაქვს და ვფიქრობ, დრო რა ჯანდაბით მოვკლა-მეთქი. ამას ვფიქრობ და ნუცა ძალო არ მეძახის: ჯუმბერი ჩამომივიდა და, მაშ, არ გაგივიაო. ჯუმბერი მისი შვილიშვილია, თბილისელი ბიჭია და ზაფხულობით სულ ბეზიასთან და პაპასთან ჩამოდის ხოლმე. ამისთანა სამაჯაცო ვინმე მთელს სოფელში არ მეგულემა. ბიჭად ბიჭიც ისეთია, უკეთესს ვერ იტყვი. ჯუმბერი ჩემზე ორი წლით უფროსია. მიუხედავად ამისა, იშვიათივე ისე შევეწყვეთ ერთმანეთს, ალალ ძმაც გვერდზე მივაყენებ ხოლმე ხანდახან. ყველაფერი იცის ჯუმბერმა: კრივი გინდა, ფეხბურთი; ისა კიდევ: ატა-ბატა სიარული... ყველაფერში მაგარია.

მე და ჯუმბერმა ნუცა ბეზიას გასაგონად დიდი ამბით მივიკითხ-მოვიკითხეთ: ერთმანეთი, მერე განვმარტოვდით და მოვილაპარაკეთ: ბლები ახალი შემოსულია და ჯერ იმას გავკრათ კბილიო. კიტრი ახლა ყვავილშია, ვიდრე გამოიხორკლება და ბუსუსი დაეწმინდება, აჯობებს, წინასწარ შევათვალეოთო. ეს ორი საკითხი იყო მთავარი. ჯერ ერთი უნდა მოგვეყვანა სისრულეში, დანარჩენზე სხვა დროს ვიმტკრევდით თავს. სხვათა შორის, წინადადება წამოვაყენე, გელა გავ-

ვეყვანა საქმეში. ჯუმბერმა აცილებს მისცა, სირბილი არ ეხერხებათ. დავეთანხმე: ისე გავვისუტლდებოდა, ას მეტრზე გაქცევას ათ წუთს სუფთად მოანდომებდა, რაც გადამწყვეტ შემთხვევაში მისი დატყვევებით დამთავრდებოდა. ტყვეებს კიდევ ათასი ხერხით ალაპარაკებენ ხოლმე. ეს ამბავი ზოგი წიგნებიდან ვიცით, ზოგი — კინოებიდან. სირბილის გახსენებამ დელიმელას ბიჭი — შამელა წამოსწია წინა რიგში. ჯუმბერმა თქვა, ამ მხრივ შამელა დაუფასებელიაო. მაგრამ დელიმელას ბიჭი ასეთ სეზონზე შინ არ იყო ხოლმე: მესამე კლასიდან გამოვარდა, სწავლა მეყოფა, ახლა საქმეს მივხედავო. მიატოვა სკოლა და მეძროხეობას მოჰკიდა ხელი: ზბორები ჩააბარეს, პატარიდან დაიწყე, შვილო, სახლიც ხომ საძირკველით იწყებო. ამის შემდეგ შამელა ტრაბახობდა, თვრამეტისა რომ გავხდები, ოც ბუღას ჩამაბარებენო. მეც დიდად საინტერესო მგონია ოცი ბუღის მწყემსვა!

იმ დღეებშივე შევათვალეოთ ადრეულა ბლები და აღმოვაჩინეთ: ზოგი მზეს გაეწითლებინა მხოლოდ, ზოგიც — შემღვრეული იყო. ასეთი უგემური რამისათვის თავის წახდენა არ ღირდა. მერე კიტრის საკითხი გავარკვიეთ: ჩვენებურ მშრომელ ხალხს, ჩვენს პატრესაცემად დიდი ყურადღება გამოეჩინა და ბლომად დაეთესა სამწინლეცა და შუშა კიტრიც. არც სასუქი დაეკლოთ, არც თოხი. ვიდრე რამდენიმე დღე გავიდოდა და მოლაღურები დაესეოდნენ ხალხს, გულბელდაკრფილები ხომ არ ვისხდებოდით, სხვა საქმე უნდა გავგეჩინა. თუთა ვახსენე ერთხელ და, უცნაურ რადაცას წავაწყდით — რატომღაც თუთის მოპარვა არავის მოსვლია ფიქრად. თუთის კუნწულას ვერ მოტეხავ, ვერც უბეში ჩაიყრი.

რა გავაკეთოთ, რა გავაკეთოთ და, მოდი, კვირიკეს მთაზე ავიდეთ, იმ მთაზე პატარა ეკლესია რომ გვეგულემა, ისიც

დავათვალეიროთ. და იმ მთის გადაღმა რომ უშველებელი ტაძარია, ისიცო.

ფეხი ავითრიე, რა ვიცი, შეიძლება მამაჩემმა რაიმე საქმე გამოიმინახოს-მეთქი. ეგეც არაფერით, მითხრა ჭუმბერმა, მამაშენს ჩემი დიდი ხათრი აქვს, ვთხოვ და, თუ სიკეთე არ დავიწყებია, უარს როგორ მაკადრებსო. მისი გაწეული სიკეთე კი ორიოდ სიტყვაშიც თავისუფლად ჩაეტევა: მამაჩემი სამსახურში მიდიოდა. ეზოში რომ ჩავიდა, მამინ დანიხედა მაჯაზე — საათი დავიწყებოდა. ჭუმბერი ჩემთან იყო, ვიწეჭი და მელოდა, როდის ავდგებოდი. მამაჩემმა ამომძახა, სარკესთან დევს საათი და ჩამომავლოდო. ჭუმბერმა დამასწრო და ჩააწოდა. ეს იყო და ეს! ამას ეძახის ისეთ სიკეთეს, რომლის გადახდაც თურმე ყოველად შეუძლებელია. წარმოგიდგენიათ!..

მამაჩემს უარი არც მოსვლია ფიქრად, ის კი თქვა, თავი არ შეირცხვინო, თოფი არა მთხოვოთო, და გზაც კი დაგვილოცა. დაგვარიცა კიდევაც: უთენია აიბარგეთ, გზაზე არ გიყელოთ სიტყმ და მზემ არ დაგკრათო. ეკლესიის კედლებზე არაფერი წააქლაბნოთო, ფრთხილად, მშვიდად, დაკვირვებით მოიქეციეთო.

მზე რომ ამოვიდა, გადასახედავის კლდე უკვე კარგა შორს იყო დარჩენილი. მივდიოდით და, თანდათან იზრდებოდნენ ხეები, თანდათან ვიწროვდებოდა გზა და ბილიკებიც იშვიათად შედიოდა ტყეში.

საგზალი — ბლომა პური, ყველი, ორიოდ თავი ხაზვი და ნიორი — რიგრიგობით მიგვქონდა. სხვა დროსაც გვიხეტილია ტყეში და ვიცოდით, როგორი მოშიება იცოდა ტყემ. გგონია, პური დაღამებამდე არც გამახსენდებო და ვიდრე ერთ გორას გადაივლი, ისევ მგლად იქცევი.

ორგვლივ მწვანეა ყველაფერი. წიფელიც მწვანეა ამ დროს, მარტო ფერღობებზე ჩაკიდებული თრიმლი გამოკრთება ხოლმე წითლად. აქ უფრო სხვანაირი დღეა: აქა-იქ ისმის ჩიტების უივილ-ჭიჭიკი და მაინც დუმილითაა საესე

ტყე — დამაფიქრებელი, საკუთარ გულში ჩახედვის სურვილით. საესე ტყეში სიტყვაძვირი ხდება ადამიანი, ყველაფერს უკვირდება და საკუთარი ნაკლიც ერთბაშად ეცემა თვალში — მეზობლის ბიჭს არაფერი დაუშავებია საიმისო, ასე რომ მიზევევ. არც ის იყო კაიკაცობა, ვილაცის ძალს, პატრონს რომ ეძებდა, ისე გამეტებით მიაბეჭე ქვა, ვიდრე თვალს მიეფარებოდა, საცოდავად წაეცევადა...

მიდინარ ტყეში და ხედავ — ფიორი დახვევია ხეს, სადაცაა ტოტებს ჩამოულეწავს. იქით: ღიჭს გადაუვლია ჭავრციხილაზე და მიწაზე გაუკრავს. აქეთ ფათალო მოსდებია წიფლებს, ისე მოსდებია, თუ არ დააკვირდი, მორადქეული გეგონება დახუკუბებული ფათალო. სულ სხვაა ნეშოს სურნელი, ასე რომ ავსებს პაერს და სოფლისაკენ მიხედვას გიშლის... წყაროსაც სულ სხვანაირი გემო და ფერი აქვს, რაღაცას გაგონებს. დგახარ და ფიქრობ, რა უნდა იყოსო, მაგრამ რამდენსაც მიუახლოვდები, იმდენი წყდება ის კვანძი, საიდანაც ამოხსნამდე არაფერი ვრჩება... ფიქრობ, ფიქრობ და გელიმება მერე — იმ გუბებს გახსენებს. წყალდიდობა რომ ჩაივლის და მდინარის ნაკალამოტარში ბაყაყების ყიყინად და ტალახადქეულ ყაყაპად რჩება. რამდენჯერ გაგვივლია ეს გზა, ისევ ახალკია ყველაფერი, რასაც ახლა ხედავ. ყველაფერი უცნობია იმ უშველებელი ლოდების გარდა, მშენებლობაზე რომ არ წაუღიათ.

ნესტიანი ჩრდილები ერთმანეთს ენაცვლება.

მივდივართ ტყეში მე და ჭუმბერი და ერთმანეთის ფიქრებს ხმაურიოთა ვეკავთ:

— ეჭვი! — კედლიდან გადასძახის ჭუმბერი.

— ჰო, —ჰო—ჰო! — ხეებს გადავძახი მეც. ექოები გვაწყლებიან, გვანჯღრევენ, ოცნებიდან გვერეკებიან — მწვანე

სიხარულში გვაბრუნებენ და ჩაშვებულ
პერანგის ღილებს გულმოდგინედ
გვიხსნიან ბოლომდე.

ვილაცას სახარაოე ხეები მოუქ-
რია—ძირზედაც ეტყობა და იმაზედაც.
რომ გარკოილია ხე. გრძლად აღსხეპია
ტოტები, მერე ცხენისათვის მიუბამს სა-
თრად და გზა გაუქაწრავს, მოუფხოქნია.
ნამდვილად ხარაოედ ენდომებოდა ჯაგ-
რცხილები, ამ გახურებული წამლაობის
დროს მარჯვე გლუხაკი არასოდეს ფიქ-
რობს ზამთრისათვის შეშის მომარაგე-
ბაზე. საამისოდ სად სცალაია! გუშინდენ-
ლი შემოკრულია ნაჯახი, მიწისკენ მრქ-
ცეული ფოთოლი ისევ მწვანედ ლიქლი-
ვებს, ზედა ფოთოლი კი საცოდავად არ-
ის ჩამქეწარი. ვილაცა იყო, ფეხი დაუს-
ველდებოდა, ვერ შევიდა ტყეში, გზას
რატომ აკლებდა ჩრდილს?! მეტყვევის
ახლობელი იქნებოდა ვინმე, თორემ აქ
სადაური ტყეკაფია — ისეთი ხეები ამ-
ოლტილა, ნორჩი, ხასხასა ხეები, გეგო-
ნენა, სულ ახლახან ამოუხეთქიათ მი-
წაო. კანიც ისეთი აქეთ, თითქოს ნიწო
აიყოლეს და ახლა წვიმას ელიან, რომ
ჩამოირეცხონო. მე და ჭუმბერი ვიდე-
ქით იმ გზის პირას, ვუყურებდით მთელ
კალოსტოლაზე შეკბეჩილ რცხილიანს
და ვაგინებდით ყველას, ვინც საკუთარი
სიამოვნების გარდა, სხვა ვერაფერს ხე-
დავს, ვერაფერს: ვერც ამოდენა მთასა
და ვერც გადამწვანებულ ტყიან გორა-
კებს.

ჭუმბერს ვუთხარი, მოდი, ჯერ კვირი-
კის მთაზე წამოსკუპებელი სათვალთვა-
ლო ეკლესია ვნახოთ—მეთქი, მაგრამ არ
დამიჯერა, აჯობებს, ჯერ სამების ტაძარი
დავათვალეოთო. ავიარეთ აქანება,
ცოტა ჩავივალეთ და ტაძარიც გამოჩნდა
უზარმაზარ, ქოჩორა წიფლების ქვეშ.
ეს ეკლესია ბევრჯერ დაგვივალეოთრე-
ბია და ტყისკენ მომავალი გზისა არ
იყოს, ყოველთვის ახალ-ახალ რაღაცას
წავაწყდებით ხოლმე. ახალი ბევრი რამ
ვნახეთ ახლაც, განსაკუთრებით ტალი
ქვითა და ნახშირით წაჭლახნილი იმ რე-
გენების გვარ-სახელა, აქ რომ

ამოთრეულან ერთხელ. ვიღაცას თოვტიც
უსროლია ფრესკისათვის, ეკლესიაში
ეკლესიაში მარტო მოწყენებულნი
შის თავილა იყო გადაჩენილი და ისიც
ნიშანში ამოელოთ. რამდენჯერ გვითქ-
ვამს მე და ჭუმბერს, ასეთ დანაშაულზე
რატომ არა სჯიან, იმას ხომ არ მოიმი-
ზეზებენ, დამნაშავის კვალს ვერ მივაგე-
ნითო! აგერ არა წერია გვარი. სახელი
და მისამართი?! ვაი, ფრიადოსანო მოწა-
ფეგბო, მკლანელებო, რატომ ღმერთი
არ გაიცინებს, თქვენი ჭკუის პატრონი
რომ მერვეში გადაბრძანდით! მე კი...

მე და ჭუმბერმა მორწმუნე მლოცვე-
ლებივით სამჯერ შემოვუარეთ ეკლესი-
ას, შიგნითაც იმდენი ვიტრიალეთ, თვა-
ლები დაგველა და კისრებიც გვეტყო-
ნა.

— ისე მახსოვს, მგონი, შარშან ეს
ქვეები აქ არ ეყარა, — თქვა ჭუმბერმა,
ეკლესიიდან რომ გამოვდიოდით.

— მეც ეგრე მახსოვს, — ვუთხარი და
მალა ავიხედე: გარეთ გასასვლელი კა-
რის თაღის კუთხე ჩამონგრეულიყო.

— მხოლოდ სამი წელია აქ ამოვდი-
ვართ ხოლმე და, ვხედავ, ჩემს თვალწინ
იქცევა ის ტაძარი, რვა საუკუნის წინ
რომ აღშენებიათ ჩვენს წინაპრებს. რვა
საუკუნე ინახავდა ხალხი, უფრთხილდე-
ბოდა, მერე მოვიდნენ წერა-კითხვის
მკოდნე რეგენები და რვა საუკუნის
ნაფერები განძი ერთბაშად დააქციეს.

— რა გაბრაზებს, ჯერ ხომ არ დაუქ-
ცივიათ? *

— დაქცეულიც არის და მეტიც! ის
მაინც არ უნდა მოიფიქრონ, ეს ხეები,
საძირკველში რომ ამოჩრილან და სიგა-
ნეში იწვევენ, ძირში მიახერხონ? ან აგერ,
შეხედე, სახურავზე რომ ამოშრიალე-
ბულა, ის ხეები გასაჩერებელია—რაც
კაცის ხელმა დააკლო, ეგენი ვადაუთა-
ვებენ. ამ ეკლესიას ყარაული ჰყავს. წა-
ვიკითხე და ვიცი, საქართველოს ისტო-
რიაში მსხვილი ასოებით სწერია, ამა და
ამ საუკუნის ისტორიული ძეგლიაო! რა-
მდენჯერ ამოვდი აქა და, აბა, მითხარი,
ერთხელ მაინც დაგვხვდა ყარაული?!

ჭუმბერმა ზურგჩანთა გახსნა და ხელნათურა ამოიღო.

— როდის ჩადე? — გამიკვირდა.

— პურსა და ყველს რომ ვალაგებდი.

— ამ შუადღისას რად გინდა?

— გვირაბში უნდა ჩავძვრე.

ტაძრის გვერდით, მიწაში, ნახევრად ამოვსებული თალი იყო. ერთხელ ასანთი წამოვიღეთ. ჩავიდა ჭუმბერი შიგ, მაგრამ რამდენჯერაც ვაპკრა ასანთი, იმდენჯერ ჩაქრა. არა უშავსო, მერმის რომ ჩამოვალ, ხელნათურას ჩამოვიტანო. აკი ჩამოუტანია კიდევაც. მაშინ მომიყვა: ჩვენს წინაპრებს, თურმე, იმდენი მტერი ეხვეოდა, იმდენი, თვლა არ იყო. ჩვენები კი ჟუჟავდნენ და ჟუჟავდნენ... მაგრამ მტერი კალისავით მოედებოდა ხოლმე მთელ ქვეყანას და სხვა რა უნდა ექნათ, ციხეებში იკეტებოდნენ, ანდა ისეთ ეკლესიებში, მისი ადგილ-სამყოფელი არავენ რომ არ იცოდა. გაიკრიფებოდნენ ქალიან-ბალიანად, საქონლიანად, მოიპარაგებდნენ საქმელს და ჩაიკეტებოდნენ. ყველაფრის მომარაგება შეიძლებოდა, წყლის გარდა, წყალი აღრე ფუჭდება, ღებება კიდევაც. დამპალი წყლისთანა უგემური ხომ არაფერია — სუნი არ უფარგა და ფერი, გემოზე რომ არაფერი ვთქვათ. პირის დასაბანადაც კი აღარ ვზრგა. ამიტომ, წყალი რომ არ შემოკლებოდათ, ციხიდან და ეკლესიიდან გვირაბები გაჰყავდათ წყარომდე... მტერი ალყას შემოართყამდა, იდგა და ელოდა, წყალი შემოაკლდებათ და დამემონებიანო. მამა უცხონდათ, დანებდებოდნენ!

— გვირაბში უნდა ჩავეყუდო, — თქვა ჭუმბერმა, — წამრდი, შენ შესასვლელთან დადგე!

მივედით გვირაბთან. ჭუმბერმა ხელნათურა აანთო და გვირაბში ჩაეყუდა თავით.

— ვნახოთ, ერთი, რომელ წყაროსთან გავალ!

— მე როგორღა გავიგო, რომელ წყაროს მიაღებენ? — დავიხარე და ჩაეძახე.

— გვირაბს ამოვყვები ისევ.

— იმ წყაროსთან ნიშანი დადე რამე, ახლომახლო იმდენი წყაროა, კარგად თუ არ დაიხსოვ, აგერევა.

— მაგდენს მოვახერხებ როგორმე!

მზეში ხომ არ ვიდგებოდი, ჩრდილს შევეფარე და ბალახზე წამოვწეკი. ნეტავ წყაროს მიაღება ჭუმბერი თუ ხეზე გაეა? რა საინტერესო! ამდენ წყაროში რომელი ამოირჩიეს ჩვენმა წინაპრებმა? ვნახოთ, რომელ წყაროს სვამდნენ, მართლა ყველას სჯობდა თუ მოსახერხებელ ადგილზე ამოჩუხჩუხებენ? რამდენი წელი წვალობდა ჩვენი სოფელი და ძლივს მოახერხა წყლის გადაყვანა. აბა, ექსკავატორებიო, ბულდოზერიო და ძლივს არ გაიყვანეს?! მეთორმეტე საუკუნეში კი კილომეტრობით გვირაბი გაჰყავდათ წყარომდე, თანაც, იმ გვირაბში გამართულები დადიოდნენ! ჰო, გამოვიყვანეთ წყალი და ისეთი ყვირილი ატეხა ჩვე და იჭაურმა გაზეთმა, აუჰ, ალანისი მეორე არხი გამოუყვანიათ და ეგ არისო!

— მართლა გვირაბი არ მეგონა?! — ჭუმბერი ამოსულიყო და სახეზე ხელს ისვამდა. მარტო სახეზე კი არა, მთელ ტანზე ჰქონდა მოდებული აბლაბუდა.

გაოცებული წამოვბტი:

— ეგრე მალე ჩახველ და ამოხველ?!

— ორი ნაბიჯი გადავდგი და მორჩა. დამთავრდა გვირაბი!

— რას ამბობ, კაცო?!

— რას ვამბობ და, მიწა ჩამოზვავებული! მოდი, მომიაცილე, ეს უპატრონო აბლაბუდა.

ერთი მხრიდან მოვყვები და აბლაბუდას ვაცილი.

— წერაქვი ამოგვეტანა და გამოგვეთხარა?!

— გაწმენდა განა გაყვანაზე ადვილია?!

— მა რა ექნათ, ჰა?

— არაფერი.

ისე ჩაგვიშხამდა ის დღე, კვირიკეს კორტოხზე გადმომდგარ სათვალთვალ

ეკლესიაზე ასევე სხვა დროისთვის გადავდეთ...

ჯუმბერმა მთელი კვირით ადრე გამაფრთხილა, პაპაჩემი ბალახის სათიბად მიდის და, ჩვენც წაყვავთო.

თედო პაპა ძალიან სიტყვაძუნწი კაცი იყო. მოვიდოდა სამუშაოდან, დაჯდებოდა საჩხეში ან საზაფხულო ვაშლქვეშ, აბოლებდა თუთუნს და ერთავად ფიჭობდა და ფიჭობდა. ვერ გაიგებდი, რომელ მეზობელს რა თვლით უყურებდა. არასოდეს მინახავს მეზობლის ეზოში გადასული, თითქოს არ იცოდა, მისი ღობის იქით რა ხალხი ცხოვრობდა. ან ცხოვრობდა ვინმე თუ არა! ჯუმბერთან იმ დროს მივდიოდი, თედო პაპა შინ რომ არ იყო. რაკი არასოდეს გამოვლაპარაკებია, მეგონა, დასანახავად ვქულდი. მისი ხმა მაშინ თუ გამოვიგონია, როცა მეზობლის ღობს დაუტატანებდა, ანდა ცოლს გასძახებდა რაღაცაზე, მომიტანეო. უსაქმოდ მაშინ ნახავდით, ესე იგი. მაშინ გადაეშვებოდა ფიჭრში, მზე რომ ჩავიდოდა კვირიკეს შთის გადაღმა. საოცრება ის იყო — კატა და ძაღლი ყოველთვის ჰყავდა: ჩასუქებული და ჩამრგვალებული კატა და ძაღლი. კატაზე რა მოგახსენოთ, ძაღლს კი ყოველთვის ისეთს არჩევდა, ან ისე წვრთნიდა, მისი დაგლეჯილი არავინ მინახავს.

არასოდეს დამავიწყდება ის დღე, ჩემს თვალში თედო პაპა ყველაზე საყვარელ პაპად რომ იქცა ამ ქვეყანაზე.

თედო პაპას ვენახი რკინისგზასთან ჰქონდა. დღე და ღამე შიგ ტრიალებდა, ბალღივით ეფერებოდა და უვლიდა. რთველი რომ ჩაივლიდა და ერთი პირობა ბალახი ამოზიბინდებოდა, მარტო მაშინ ხნავდა ვენახს. დანარჩენ დროს თოხნიდა. ყველაფერი ედგა ვენახში: ათასნაირი მწვანელი, კიტრი, პამიდორი, საზამთრო, ნესვი და უფრო ათასნაირი ლობიო, ფიჩხის ლობიოც კი — ვენახის სარების ძირში ეთესა. გასადევარზე, მიჯნისა და ღობის ძირებში, ისეთი ბალახი ბიბინებდა ყოველთვის, ბევრიც რომ გე-

ფიქრა, ვერაფრით მიხვდებოდე, რა ირად შედიოდა მწკრივებში გაზის შესასწავლად ანდა ცის გასახსნელად. თედო პაპას ცხენი არ ჰყავდა და სახედარი, ბალახს კი ყოველთვის თიბავდა. მწვანედ გააშრობდა, დაათალამებდა, დაახულებდა, მერე ვენახის თავში დაასობდა აკაციის გრძელ ბოძს და დადგამდა. სათივე ბოძს უქვევლად ქილას დაახურავდა, წყალი არ ჩაიპაროს და თივას გული არ დაუობდესო. შემოდგომაზე ბალახს იმ კაცს აძლევდა, ვინც გაზაფხულზე, ვიდრე ზვართქლა გაეკრკეცებოდა, ორჯერ მოუხნავდა ვენახს.

რეკრეაქტზე გამაღვიძა ჯუმბერმა, წამოდი, თუ მოდიხარო. მამაჩემს ვუთხარი, მივდივარ-მეთქი. უნდა წახვიდე, მამაო. ბებიათაც მითხრა, ნუ გეზარება, წადიო. დედაჩემი მანგლისში იყო წასული მიხოს სანახავად, ის საიდან რას მეტყუოდა. ჩემს სტუდენტ დას კი ისევ ეძინა. ჩემს დას ისევ ფრიადებზე ჩაებარებინა გამოცდები და ისე იყო მამაჩემისაგან განეზიბებული, ცივ ნიავს არ აკარებდა, გადაღლილია ბაღლი, დაისვენოსო. ისიც ხან ერთ გვერდზე გადატრიალდებოდა, ხან — მეორეზე, ძილად იყო ქცეული. მისი ბედნიერება, ვაჟაკურად ვამბობ, ნამდვილად მშურდა.

მე და ჯუმბერი რომ წავედით ვენახში, თედო პაპას უკვე დაეწყო თიბვა — ცელს ისე ფრთხილად იქნევდა, თითქოს ბალახს ეფერებო. ჩვენს დანახვაზე თავი ასწია და ღიმილით გადმოგვხედა. აკი გითხარით, ჩემი დღენი სულ მერიდებოდა თედო პაპასი და ახლაც თავისით გამიზარამაცდნენ ფეხები — უკან ჩამოვრჩი ჯუმბერს, ვითომც ძალიან მაინტერესებდა, როგორ იყო შეწამლული ვენახი — დავიხარე და მოზრდილი მტევანი გადავებრუნე-გადმოვებრუნე.

— ჩვენ რა უნდა გავაკეთოთ? — ჰკითხა ჯუმბერმა.

— აგერ, ფიწალს და ფორჩხს აიღებთ, — უთხრა პაპამ და გვიანა ბლისაკენ გადაიქნია თავი, იმაზე იყო მიყუ-

დებული ფიწალი და ფორჩხიც. — აი-
ლებთ და ააჭურებთ ბალახსა, მემრე მო-
ხვეტავთ და ერეკლეს საურმეზე გაშან-
შლავთ, უნდა გახმეს.

— აქ ვერ გახმება?

— იქ უფრო იკბინება მზე.

ჩვენს ჩამოსვლამდე ბევრი ბალახი გა-
ეთიბა პაპას, ასე, რომ საჩვენო საქმე
უკვე იყო: მე ფიწალი ავიღე, ჭუმბერ-
მა — ფორჩხი და მივახტით საქმეს.

— მაგას უცებ შორჩებით, — გვითხ-
რა პაპამ, — მოდით აქ, მიყურეთ, რო-
გორ უნდა ცელის ხმარება.

— ვიცი, ეგვიც ვიცი! — თქვა ჭუმბერ-
მა.

— თუ მართლა იცი, მოდი და გამა-
მართვი.

ჭუმბერმა გამოართვა, მოიქნია და
ცელის წვერი ნაგოლვ მიწას ატაკა.

— არა გცოდნია! — გაეღიმა პაპას და
ახლა მე მომიბრუნდა, — აბა, ეხლა შე-
ნა სცადე, გიო.

ცელს მარჯვენა ღონივრად ჩავავლე
სახელურში, ტარზეც, ცოტა უკან დავი-
ხიე და ფრთხილად, დაწვევით მოვუს-
ვინ: ბალახი წყობისად წაწვა მიწაზე.

პაპამ ღიმილით შემომხედა:

— აი, ყოჩაღ! გურამი გასწავლიდა, ბი-
ძაშენი.

— იმან მასწავლა.

— როგორც გიომ მოიქნია, იგრე უნდა
მოცელვა, ჭუმბერავ. კარგად დააკვირ-
დი, შვილო. აბა, გიო, თიბე ბალახი, მე
ბოსტანში შაქვს საქმე, იქ ვიჩაღიჩებ,
ვიდრე ჩემი დედაკაცი ჩამოვა.

ნუცა ბებიაც ჩამოვიდა, ვისადილეთ
და ვისამხრეთ კიდევაც, მაგრამ ისევ
ჩვენ ვთიბავდით ბალახს, თედო პაპა კი
საურმეზე ეზიდებოდა: აჩენჩავდა ხოლ-
მე ბულულს და ისე ფენდა. ზოგს კი-
დეე ბარდებსა და ბუჩქებზე ჰკიდებდა.
საქმეს რომ შეაცოტავებდა, მერე ნამხ-
რვეს აცლიდა ვაზებს. შეუწამლავს კი
ამოიღლიავებდა ხოლმე, ისიც საურმეზე
გაჰქონდა და ბალახს ურევდა.

ნუცა ბებიას გვიან გავახსენდით, მო-

ვიდა, დახედა ჩვენს ნაგოლვს და
ავიშვიშდა:

— ეიშ, ქა, როგორ გადაუკორტნიათ
მშვენიერი ბალახი?!

— შენ თავი დაანებე მაგათა! — დაუ-
ტატანა პაპამ, — გადაკორტნიან კიდე-
ცა, ცელსაც დამიბლაგვენ და რალაც-
საც ისწავლიან, ყველაფერი სწავლით
არ არი?

ცელვას მოვრჩით. პაპამ გაიხარა, ეს
რა მარჯვე ბიჭები ყოფილანო.

ბალახი ახლა ღობის ძირებში იყო გა-
მოსათიბი, ცელი ვერ მიუღლებოდა და
ნამგალი გამოგვიჩინა.

მოკლე ჯოხი გამოვჭერი და ჭუმბერს
ვეუთხარი, ახლა მიყურე, ნამგლით გამო-
თიბვა როგორ უნდა-მეთქი. საითაც წაწ-
ვენილი იყო ბალახი, იმ მხრიდან შევა-
პარებდი ჯოხს, ავწვედი ბალახს, გაგას-
წორებდი და მერე გამოვუსევამდი ნამ-
გალს. ძალიან ძირში არ ვუსევამდი, მე-
შინოდა, ქვისთვის არ წამომეკრა. თედო
პაპამ რომ დამინახა, სამუხლუში თიბავს
ბალახსო, მითხრა: — ქვა არ ურევიო,
დაბლა დაწვი ბალახსა, — და ისევ გა-
ნაგრძო ნამხრევის გამორიდება.

ჭუმბერმა ნამგლით თიბვა მალე ის-
წავლა, გახალისდა და ხელში აღარ ჩა-
მიკვლო ნამგალი. უსაქმოდ ხომ არ ვიჯ-
დებოდი, ფიწალი მოვიმარჯვე, ვაბულუ-
ლებდი, ხან კიდევ მე და პაპა იმ ბულუ-
ლებს იქვე, ღობეზე ვფენდით.

იქაურობა შემეკნარი ბალახის სჭრ-
ნელით გაიქვინათა. ოფლით დაეცივდით,
მაგრამ იმდენად სასიამოვნო იყო ეს გა-
ციება, მგონი, არც შეგვიმჩნევია ხეირი-
ანად.

მუშაობის შემდეგ უფრო მკვეთრად
ვიგრძენით მიწის სურნელი და ჩრდილის
ფასი. სიმორცხვემ ერთბაშად გამიარა.

— თედო პაპავ, — ვეკითხები, — ჩვენ-
სა რატომ არ მოდიხარ ხოლმე?

— რა ვიცი, შვილო, ჭერჯერობით
საქმე არა მქონია და, როცა მექნება, რა-
ტომ არ მოვალ, რა, არ მიმიღებთ?

— მაგას ვინ ამბობს, მაგრამ... უსაქ-
მოდაც ხომ მიდიან ხოლმე სტუმრად?

— უსაქმურები არიან და იმიტომ მიდიან... შენც ავი ისა თქვი?! იმისი დრო სადა მაქვს, შეილო, როცა არ ვმუშაობ, მემრე კიდეც ფაქრი არ მიშეებს სხვაგან.

— ფაქრით არ ილღუბა კაცი?

— ფაქრით რომ ილღუბა, თონი იგრე როგორ დადღის!..

იმ საღამოს გვიან წავედი შინ. ჯუმბერმა თავისი გაიტანა, ჩვენი მუშა იყავი და ვახშადაც ჩვენთან უნდა მოხვიდეო. ჯუმბერს რამენაირად დავეუსულტებოდი, მაგრამ თედო პაპამ რომ მითხრა, თუ არ მოსულხარ, ხმა აღარ გამცეო. უარის თქმა ველარ მოვახერხე.

ნუცა ბებია მჭათამი დაგვიკლა და თითო ჰიქა ღვინოც დაგვალევიანა. გამხიარულდა თედო პაპა, ძველი ამბები მოგვიყვა, თავისი თავგადასავალი იყო ყველაფერი იმისთანა ამბავი სხვაგან არ გამოგონია. არც ასეთი მხიარული და ენაწყლიანი მინახავს თედო პაპა. ბოლოს, თვალები რომ მოუწყლიანა ღვინომ, ჯუმბერს უთხრა:

— შეილო, რას გეუბნები ხოლმე გიონე, აქ არის და უთხარი.

— სხვას გიო გერჩიოს, სამეგობრო ბიჭიო. ჰოდა, მირჩენია კიდეცა.

— კიდეც გითხარი რაღაცა.

— არ მახსოვს.

— მაშინ გავიმეორებ. გიო, შეილო, აი, მერვეში რომ ჩარჩი, ამაზე დარდი არ გაივლო გულში. სწავლა იმიტომ არი მისწრება, რო, ველარავინ მოგატყუებს, ავიც გეცოდინება და კარგიც. მე ნასწავლი კაცი მოტყუებული არ მინახავს, თავს რომ იტყუებს, იგეთი — რამდენიც გინდა. შენ როგორ გგონია, მევენახე გლეხი, ძლივს რო ახერხებს ხელის მოწერასა, გაუნათლებელია? არ დაიჭრო! ჩამოიყვანე რომელი აგრონომიც გინდა და თუ იმაზე კარგად არ იცოდეს ვაზის მოვლა-პატრონობა, მაშინ აემ პურის მადლი გამოწყარეს! უნდა ისწავლო, შეილო, ყველაფერი უნდა იცოდეს! აი, ჯუმბერას ეგონა, ადვილია ცელის მოქნევა, მაგრამ არ გამოუვიდა! უნდა ის-

წავლო, შეილო, ეგ ერთი წელი არაფერი რი, მემრე აღარ გასწიო გაქვითი! არ გემარჯვება და შენც კალატროზა ისწავლე... აბა, ჩამომითვალე, რამდენი ხერიანი კალატროზა ამოდენა სოფელში? რამდენი იქნება და, ბევრი-ბევრი, ორი. დანარჩენი, ვის ხელშიც დაგინახავს ქაფია, ერთ კაცად რო გადაახალისო, ათი წელი მოუნდება საღორის აშენებას. ეგეთი უხეიროები არიან. ქვეყანასაც ატყუებენ და საკუთარ თავსაც.

— რამდენსა ლაპარაკობ, ადამიანო?! — უთხრა ნუცა ბებია, — შენ რო ამდენი ლაპარაკი არ იციოდი?

— სალაპარაკო არა მქონია და რაზე უნდა მელაპარაკა? ან კიდეც, ერთხელ მე ვილაპარაკო ვაბმითა, დაშავდება რამე? შენ რომ ლაპარაკობ ხოლმე, მე როდის გიშლი? აი, ბიჭებო...

— რა ღმერთი გიწყრება, ადამიანო?!

— ვის უწყრება ღმერთი, ვიონ თქვას, — ჩახიხიხითა პაპამ და მხარზე ხელი დამადო.

იმ ხელის სითბო დღესაც მახსოვს...

ის დღე იყო და ის დღე: ყოველ საღამოს მივდიოდი ჯუმბერთან, სახლწინ წამოზიზინებულ მატრეტელაზე წამოვგორდებოდი და ასე მივჩერებოდი თედო პაპას. პაპა თუთუნს აბოლვბდა და ღინჯად იწყებდა:

— იყო და არა. იყო რა, ღვთის უკეთესი რა იქნებოდა, იყო ერთი კეთილი ხელმწიფე... — აქ შეჩერდებოდა, — კეთილი ხელმწიფე ჯერ არ დაბადებულა, მაგრამ ეს ზღაპარია და ეგრე უნდა...

მთელი თვე მშვიდად, ზღაპარებით ტკბილად მიილეოდა, ერთ უბრალო შემთხვევას მოულოდნელად რომ არ მოექნია კუდი.

როგორც იცით, კბილის ექიმია დედაჩემი, დილით მიდის სამსახურში და საღამო ხანს ბრუნდება. ავადმყოფები შინაც აკითხავენ, განსაკუთრებით შაბათ-კვირას. უსინჯავს კბილს: ამოსაღებს იღებს, მოსარჩენს არჩენს, დასაბლომებს

პლომბავს. ერთ საღამოსაც კირვალიძი-
ანთ ლადო მოადგა ჩვენს კიშკარს:

— ექიმო!

დედაჩემმა გახედა.

— მობრძანდით, ლადო ძიავ, რამ შე-
ვაწუხათ?

— ცოლს გავუძელი და კბილმა არ გა-
მამაგდო სახლიდან?! — ხელსახოცი მი-
უფარებია ყბაზე და ისე მოიკაკევა.

დედაჩემი თავის კაბინეტში შეუძღვა.
მე გვერდითა ოთახში ვიჭექი და ვარ-
კვევით მესმოდა მათი საუბარი:

— დაბრძანდით, ლადო ძია.

— მადლობელი ვარ!

სკამი კრიალებს, ეტყობა დაჭდა.

— აბა, მაჩვენე კბილი... ჰო, ასე... ეს
არის? — კაკუნი მესმის, — არა? ეს არ-
ის? კარგი. ახლავე ჩაგეყრებთ ტყი-
ვილს... როდის აგტკივდათ?

— სამხრობა რომ გადავიდა. წაიღო
თავი ამ პატრონმკვდარმა!

— ცოტა ხანიც გაუძელი და ყველა-
ფერი ისე იქნება, თქვენ რომ გეკადრე-
ბათ!

— ღმერთმა ქნას! იგრე შემალონა,
მრცხვენინან, თორემ ნაცემი ბალივით
ავლრიალდებოდი.

ხმაური მესმის — დედაჩემი წამალს
ამზადებს.

— ძნელია კბილის ტკივილი! — ამ-
ბობს დედაჩემი.

— ძნელია, მაშა, კურდღლები მაგით
არ იხოცებიან?

— გააღე პირი, კიდევ გააღეთ! კარგია!
ასე!.. საღი კბილია. ამოსაღებად ცო-
დოა!.. ნერწყვი არ ჩაყლაპო! ორი საათი
ძალიან გაგამწარებს, მერე კი ჩაყუჩდე-
ბა. ნერწყვი არ ჩაყლაპოთ!.. აბა, დამ-
თავრდა კიდევაც... ორი საათი არც წყა-
ლი დალიოთ, არც ჭამოთ რამე.

— მადლობელი ვარ, ჩემო რძალი!

— ლადო ძია, ჯერჯერობით მაგარი
არაფერი ჭამოთ!

— ხილი მეჭმევა?

— ახლა რა ხილია? თუთა! თუთა, კი
ბატონო! ბალს კურკა გამოარიდეთ და
ისე მიირთვით!

— მერმე, შემარჩინა შენმა ბიჭმა გა-
ლი? იგრე უნამუსოდ მოიქცა, წამლად
ერთი ტოტიც აღარ დამიტოვა, სუ დაბ-
ლა ჩამოიღო!

— უი! უი! გადამრევს ეს ბიჭი! თავს
ჩამომამხრობინებს!

— მე არ მითქვამს არავისთვის და
შენა ჰყრი ქვეყანასა?

წამოვხტი და გავვარდი ვარეთ...

არ მიყვარს ასეთი შეუგნებელი ხალ-
ხი: რომ მივსულიყავით და გვეთხოვა,
ბალზე დაგვაპტიყეო, უარს არ გვეტყო-
და, ხელგაშლილი კაცია და თავს არ გა-
იხდიდა ქვეყნის სალაპარაკოდ. ვიფიქ-
რეთ, ჩვეულებრივი ბალია, მეტი არა-
ფერი, შეწუხებად არ ღირსო; არც შევა-
წუხეთ და სამღურავით არ აგვიკლო?!
მოდი და ამის შემდეგ ამისთანა კაცს ჰა-
ტივი ეცი!

მაკათთვა

ვენახმა შაბათი და კვირა არ იცის.
მოგაწევა საქმე და ბალიშზე თავს არ
დაგადებინებს. ისე ვადიოდა კვირეები,
ერთი დღე არ დაუსვენია მამაჩემს: შუა-
ღამისას მოდიოდა, ისეთი დაქანცული
მოდიოდა, ლაპარაკის არაქათიც აღარ
ჰქონდა. ივანშემებდა მუნჯურად, მიწვე-
ბოდა ტახტზე და ხვრინვას ამოუშვებდა
მაშინვე. გათენდებოდა და ისევ საშუშა-
ოზე ვარბოდა. სწორედ ამ მოუცლე-
ლობის გამო, ჩემთან ლაპარაკი ვერ მო-
ხერხა.

სათიბათვო მსხალი ჩვენ გვედგა, ამი-
ტომ მე და ჯუმბერს სხვისაზე აღარ წაგე-
ცდენია ხელი. ზომარდულზე კი ცუდხად
იყო საქმე, მარტო ბარნაბანთ ბაღში
ანათებდა. იმ დღეც ვიღს ისე ესხა,
ცოდვით იქით ვერ ვიხედებოდი, გვე-
გონა, საცაა ჩამოიღეწებოდა სიმძიმით
თუ გული გქონდა, თუ კაცი იყავი და
ქუდიც გეხურა, სასწრაფოდ უნდა და-
გეხსნა გასაჭირიდან.

დილით გელას გავუარე და ამ დაბე-
ჩავებული ზომარდულის თაობაზე გადა-
ვუყარა სიტყვა. ეს სამწუხარო ამბავი

რომ გაიგო, დალონდა კაცი. მე კიდევ იმაზე დავლონდი, გელა რატომ დალონდა-მეთქი. ასე რომ გაგრძელებულიყო მეორე დილაშდევ, დარდს გადავყვებოდილით ორივენი და საბუხლუნო საქმე გაუჩნდებოდა რცხილაძე კოლას — მაშინაც ის იყო ძირითადი მესაფლავე.

ისეთი წუწურაქი ვინმე ბრძანდებოდა ბარნაბა, წვეთი წყალი არ გაუვიდოდა პეშვიდან. მთელ შვიდ წელიწადს ერთ ჭგულში ვიყავით და ისე გაიქრო ნამუსი, ბალი არ დამათვალიერებინა. გელაც ამას უჩიოდა სწორედ. შეთვალდებოდა ხილი თუ არა, ფეხს ვერ გამოადგმევინებდი ბალიდან, ვადაყრუებული ბერიკაცებით სულ შიგ ტრიალებდა. უცხო კაცს ეგონებოდა, ბუნების სიმშვენიერე არ ახედებს გვერდზეო, ნამდვილად კი წვრილფეხობისა ეშინოდა, არ დამისუნთქონო.

ბარნაბას სახლს ქვემოთ, გზის ვადაღმა პქონდა ბალი. ის ბალი სკოლის ეზოს ემიჯნებოდა.

როგორც მოვილაპარაკეთ, ისე მოვიქცეთ: მე, ჭუმბერი და გელა შუადღისას მივედილი სკოლის ეზოში და ისეთი ჟრიაშილი აეტეხეთ, მარტო ბარნაბა კი არა, მამამისიც ვარეთ გამოვახედეთ.

— როგორა ხარ? — ჰკითხა ჭუმბერმა, — რა საზოგადოებრივ საქმიანობას ეწევი?

— „ბიჭო გოგიას“ გადაქიდა, ბალზე არ უშვებს, მომიქამსო, — თქვა გელამ და გაიცინა.

— როგორ არ ვუშვებ, ბუდე კი არა აქვთ ზედა?

— გამოჩეკეს? — ვკითხე.
— ჯერ კრუხადა ზის.
— ნათლობა არ გამოიპარო...

ცოტა ხნის შემდეგ რალაც მოვიმიზეხეთ და მე და გელა შინ წავედით. ვითომ შინ წავედით, ბარნაბას ხომარდულს კი მოვუთაროეთ. ვიცოდით, ბარნაბა ბაღში ეგულეობდათ თავისიანებს და აღარ ჩამოიხედავდნენ. ამიტომ ხომარდულის კენწერო გადმოვიწოდეთ, სულ გვერდდაწითლებულებს ვარჩევდით. იქავე ამოვივსეთ ფერდები, მერე

უბეები გამოვიტენეთ, გამოვჭერით იელის ღობეში და უკან დაებრუნდით. ბლომა ხომარდული რომ დინნახა ბარნაბამ, დიდად გაიხარა, ჰამას არ აცდიდა ჭუმბერს.

— სად იშოვეთ? — გვკითხა, თან ორივე ყბით ილუკებოდა.

— თბილისიდან ჩამოიტანა დედაჩემმა, — უპასუხა გელამ, — ორი ტომარა ჩამოიტანა, პირი ისე პქონდა მოკრული, ვიჯახირეთ, ვერ გავხსენით, მერე ავდექით და დანით გავჭერით მშვენიერი საბელი.

— ნეტავ სადაურია? — დაინტერესდა ბარნაბა, — ძალიან გემრიელია, თაფლივით ჩამტკებარა.

— მაგაზე არ იკლავდა დედაჩემი თავსა, რატომ არა ვკითხეო?

— უნდა ეკითხა!
ჭუმბერმა ხომარდული ჩაკბინა და ბარნაბას შეხედა:

— თქვენს ხომარდულს არ ასხია?

— არ გვიდგა, — ისე იცრუა ბარნაბამ, სამივენი გავშრით, — ჩვენ რომ გვედგას, ქალაქიდან ჩამოტანილ ხომარდულს გაკადრებდით?!

— აი, კაცი! — შეაქო ჭუმბერმა, — ზოგს თავაზიანობისაც არაფერა გაეგება!

სიცილი აგვიტყდა. ამ უხერხულობიდან რომ დაგველწია თავი, ჭუმბერმა წვერებიანი ანეკლოტი გაიხსენა, თან თქვა, წელან მოვეყვი ეს ანეკლოტი და ესენი ისევე იმაზე იციინანო. სასაცილო არაფერი იყო, მაგრამ ბარნაბამაც გამოიჩინა სახომარდულე კბილები.

მე და გელას ჰამას თავი აღარ გვეკონდა, ორნი კი იმდენ ხომარდულს ვერ მოერივენენ: ნახევარზე მეტი დარჩა. სულ სკოლის ეზოში ხომ არ ვიქნებოდით და, წამოვიშალეთ.

ბალახზე გაფენილ ხომარდულს დახედა გელამ და იკითხა:

— ამას რა ვუყოთ?

— ეყაროს, გიშლის რამეს? ვინმეს ღორები გამოივლიან და რამენაირად მიავნებენ. ან არადა, ბარნაბას განათლე-

ბული მამიდა ღორებს რომ გამოატარებს პატარა ეკლესიის გვერდით დასაბმელად, დაინახავს და თვითონ უჩვენებს გზასა, — ვთქვი მე.

— ასე არ გამოვა, — თქვა გელამ, — ის ქალბატონი საკუთარი მასწავლებლის საფლავს ვერა ხედავს და ამ პატარა ხომარდულს დაინახავს?!

— რა საფლავსო? — შუბლი შეიკრა და თავი გაიქნია ჯუმბერმა.

— პატარა ეკლესიის გვერდით როა, — უთხრა გელამ.

ბარნაბას ხმა არ ამოუღია. ჯუმბერი კი ერთ წერტილს ჩააშტერდა.

— ბარნაბამ წაიღოს შინ. წაიღე, ბარნაბ, — ურჩია ჯუმბერმა, — წაიღე, მგონი, მამაშენსა და დედაშენს ჯერაც არ უქამიათ ხომარდული.

ბარნაბა ცას ეწია. პერანგი ამოიჩეჩა, დაიკალთავა და უცებ წამოკრიფა ხილი.

წავიდა გახარებული ბარნაბა, ჩვენ კი ისევ ჩრდილში დავსხედით. ჯუმბერმა თქვა, რაღაც საქმე მაქვს, მოვილაპარაკოთო. მე და გელა იმიტომ მივჩერებოდით გასუსულები.

— თავიდან დავიწყო? — გვკითხა ჯუმბერმა.

— ბოლოდან არ აჯობებს? — თვალა ჩამიკრა გელამ.

— მე, მაგალითად, შუადან მირჩევნია.

— გიყვები ხართ! — ჩაიციხა ჯუმბერმა, მაგრამ მთლად დალაგებული ხალხიც აუტანელია! ერთი ნათესავი მყავს, ჩემხელა შვილიშვილები ახვევია, კულტურული კაცი ვარო, და თქვენობით მელაპარაკება ხოლმე. აი, ასე: „თქვენ, ამხანაგო ჯუმბერ!“ მამაჩემს ეუბნება: „ამხანაგო ლევან, რას იტყვით ამინდის გაუარესების თაობაზე!“ კიდევ: „თქვენ, ქალბატონო ნატო, — დედაჩემს ელაპარაკება, — როგორ ფიქრობთ, ჩემი შვილიშვილი თბილისის სტალინის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში რომ ჩაირიცხოს ფილოსოფიის ფაკულტეტზე ისწავლის? მე რომ სანკტ-პეტერ-

ბურგის უნივერსიტეტში ვასწავლობდი...“ ასეა, კაცი ცოტა უღელქვითი თუ არ არის, ისე მოსაწყენია. დიახ. არ დავიწყო?

— დაიწყე, — ნება დავრთე, — მაგრამ ბევრი არ ილაპარაკო.

— ჯერ ის მითხარით, თქვენზე დიდი ხომ ვარ? თქვენზე მეტი ხალათი ხომ გამიცვეთია?

— არა მგონია, — ვეუბნები, — ხალათის გაცვეთაზე გელასთან ხმა არ ამოგვღებდა. რაც ამას ხალათი გაუცვეთია, თბილისის ყველა მაღაზიაში არ იქნება იმდენი.

— სწორია. მაინც დიდი ვარ და დამიჯერეთ: ქურდობა კიკაცობა რომ იქოს, ჩვენი შშობლები ჩვენზე ჰკვიანები არიან და ვერავენ დაასწრებდათ.

— მერე, ვინ ქურდობს?! — გაიციხა გელამ.

— ჩვენ.

— ვინ ჩვენ?!

— აი, სამივენი.

— ტყუილია! — წამოვუხტი, — ცოცხალი ტყუილია! კირვალშიანთ ლადოს ბალი თუ დავუღწეოთ, ღირსიც იყო! ეგ ოხერი, ჰიან ტყემალსაც ველისციხის ბაზარზე მთარბენინებს! არადა, ქვეყანას ჰგონია, ხელგაშლილი ბერიკაციაო! ღირსი იყო... აეს ბარნაბას ხომარდულიც... აბა, ეს რა ქურდობაა?! ეგეთი დაულაგებელი ახალგაზრდა არ შეგონე, სიმართლე და პირში თქმა თუ გინდა, ეს არის, ამხანაგო!

— ამაზე, არც ვამბობ, — მოტყდა ჯუმბერი, — მე ის მაფიქრებს, ამ ცოტაცობით დაუკრეფავში არ გადავადეთ-მეთქი.

— შენ მაგაზე ნუ გეფიქრება, — უთხრა გელამ, — დაუკრეფავში არ გადავალთ, მაგრამ დღეს შიოს ვენახში კი უპიკველად უნდა გადავიდეთ.

— აბა შიო? — ვეკითხები.

— თქვენეული ღელის გადასწვრივ, მოლობილში რომ აქვს ვენახი.

— იქ რა დავრჩენია?

— ბალური მარწყვი სდგმია, ამბობენ,

სულ წითლად ღუისო. უნდა გადავიდეთ შიოს ვენახში და გავიგოთ, სიმართლეა თუ სოფელმა ისევ საქორაოდ მოიცალა ამ გახურებული ყანის მკის დროს? ხალხის ლაპარაკს არასოდეს ავყოლივარ, მაგრამ ამისი შეუქოწმებლობა არაერთარ შემთხვევაში არ შეიძლება.

— საყურადღებო აზრია! — წამოდგა ჯუმბერი, — ნამდვილად საყურადღებოა! თუ ახლავე არ გავარკვიეთ, გული გამისკდება ჯავრით. ავღვეთ, წავიდეთ.

ავდექით და წავედით.

შიო პაპას ვენახი ჩვენი ღელის გადასწვრივ არის, წვრილიანში. იმ ახლო-მახლო მარტო ეს ვენახია. ირგვლივ სულ ღიჰით სავსე და ეკალბარდით გატენილი ტყეა. პატარ-პატარა მინდვრებზე მარტო კრაზანა და საეზოვე ცოცხი ხარობს. აქა-იქ — საღამურა ბალახი, მაინცდამაინც გულზე რომ არ ახატია მოშებულ საქონელსაც კი. თანაც მთელი ის მიდამოები ისეთი ქვიანია, რიყე გვგონებთ. ბებიჩემმა მითხრა ერთხელ, საწყალმა შიომ მთელი თავისი გაუხარელი ახალგაზრდობა იმ ახოს გატეხასა და ქვის გატანას შეაღიბო. რაკი მარტო მისი ვენახია იმ წვრილიანსა და ეკალბარდიან მინდვრებში, ისე აქვს შემოღობილი. დელიმელას გაწუწუებული კატაც ვერ შეძრება შიგ და ვერც იმისა პატრონი გადაიხედავს ღობეზე. ძეძვის ღობეს ყოველ წელს აახლებს: დიდ-დიდ თალმებს ჩამოაცვამს ხოლმე უთხოვარის სარებს. ძეძვიც იქვე აქვს, ფუსფუსის მეტი კიდევ რა იცის: მუშაობს ასე, ნელა, მშვიდად, დაკვირვებით. კარგი პაპაა, საღამიც იცის და ზღაპარიც, მაგრამ ხომ უნდა გავარკვიოთ, ჭორია თუ სინამდვილე — იჭაურობა მართლა ბაღური მარწყვით აქვს გადაწითლებული თუ შემოდგომურა თრიმლის ფოთოლი მოაბნია ვენახის პირზე!

არავინ დაგვინახოსო, ღელე-ღელე დაუწყვეთ, ქვემოდან მოვუარეთ ვენახს. მივიპარეთ და თავდაპირველად ვენახში შესასვლელ კარს მივადექით, შიო

პაპა აქ არის თუ თავის სახლწინ, კაკალ-ქვეშ წამოგორებული და ქალღმერთისა მოსულ ღამაზე შეილიშვილს, მხნახნახს, ძმები გრიმების ზღაპარს უყვება, ჩემი მოგონილიაო.

ღობის კარს, ერთის ნაცვლად, ორი კლიტე ედო. დავინახეთ და წელში გავიშალეთ. კლიტეს ვერ გავაღებთ და კარის დამტვრევაც არ შეიძლება: კაცს უჭახი-რია და რა გულით გინდა ჩამოიღო!

ვიდექით და ერთმანეთს ვუყურებდით. აღარ ვიცოდით, რა გველონა.

— ნაღდი ქაჭეთის ციხეა, — თქვა გელამ, — ეს რა კარგად მოუფიქრებია! შეხედეთ: კარის თავზე ორი ხალხა გაუდვია, მალღაც ძეძვი შეუყრია, ზევიდან არ გადააბიჯონო!

— მოდი, შინ წავიდეთ, — თქვა ჯუმბერმა.

— მეშორება, — თავი მოიქექა გელამ.

— მეც ასე ვფიქრობ, — დავეთანხმე, — ამ სიგრძე ვენახია და, არა მგონია, შედობვის დროს პატარა გასაძრომი არ დარჩა საღმე.

ვენახის ერთ მხარეს მარტო ძუძუმეყვალათი გახლართული მინდორი იყო. მეორე მხარეს — ღიჰიანი ბარდები.

— აქეთ აჯობებს დაზვერვა, — თქვა გელამ, — ამ ღიჰიანის მხარეს. შიო პაპა იფიქრებდა, ამ მხარეს დიდი გამაგრება არ უნდა ვენახს, ისედაც აკრავს ცოცხალი ღობეო.

ჩავიარეთ ღიჰის მხარეს, კანკებიც დავიკაწრეთ, ხელებიც. ხალათ-შარვლებზედაც დაგვექიდა ღიჰი, ხალხი არა ხართ, სად მიდიხართო! ნაბიჯს არ გვადგმევინებდა, მაგრამ გავჩიუტდით და დაუხსნლტით. ბოლოს მაინც სამშვიდობოს გავედით: ერთგან, კუნელი რომ ჭარბობდა ღიჰს, ნატარი შევამჩნიე, დავიხარე, ვენახისაკენ გავიხედე და მაშინვე წამოვხტე:

— მოდით, ბიჭებო, ვენახში ვართ!

ბიჭები მაშინვე მოცვიდნენ.

— სად არის? — ისეა გახარებულ გელა, მარტო თვალებიღია.

დავიხარე და გავხედე:

— აგე, ვაზებიც კი ჩანს! რალაცას უვლია აქეთ, ან მეყურძნე ძალლი იქნებოდა, ან — მგელი, ანდა — მგლისფერი ტურა.

გავწლიკვდით და ფრთხილად მივძვრებით ბარდში — მშვენიერი ბილიკია! იმისი კი არ გვეშინია, ვინმე დაგვიანხავსო — ეკალმა არ დაგვეგლიჯოსო. ვენახის ღობეს მალე მივუახლოვდით. აქეთ-იქით იმდენი ბურტყლი იყო რალაცისა, ერთ ყურთბალიშს ამოავსებდა.

— გამიშვი! — გვერდზე მიმაყენა გელამ, — გამიშვი, ჯერ მე გავძვრები.

შენ რა გინდა! — ისევ გამოვიწიე, — საცალოსავით რომ წასულხარ სიგანეში, გაიქედები და, რამდენიც არ უნდა იღრიალო, ვეღარ გიშველი.

— გიო გასხლეტს, — თქვა ჯუმბერმა.

დაოთხილი მივდივარ. ერთი ტოტი იყო უშნოდ ჩამოწეული, ის შევამტვრიე, თავი გავყავი ღობიდან, გავჩერდი და ვენახში გავიხედე, მივზვერ-მოვზვერე იქაურობა. გული რომ დავიშოშმინე, თამამად გავძვერი. ჯერ ერთი ხელი გადავდგი, მერე — მეორე. ახლა ერთი ფეხი გადავდგი, მერე — მეორე და, ჩხლაც, გაიჩხაკუნა და ფეხი ამეწვა კიდეც. გამოვწიე ფეხი და არ აჩხარუნდა რალაცე! ჭაჭვის ასხმა გეგონებოდათ, ისეთი ჩხრიალი მომესმა. თან ჩხრიალებს, თან ფეხზე მიჭერს. მინდა გამოვგლიჯო ფეხი, მაგრამ ვერ მოვართვეს; რომ მიდიხარ, სად მიდიხარ, იმას აღარ კითხულობ, გიშვებ თუ არაო? შეშინებულმა მივიხედე უკან და გული გამისკდა: მგლის ხაფანგში არ გავებმულვარ?! — რა ჩხრიალებს მანდ! — მეძახის გელა.

— მალე, ბიჭებო, თორემ მომაჭამა ფეხი, ამ ოხერმა!

ფაცხაფუცხით მოვარდა გელა:

— რა დაგემართა?! — აი, მგლის ხაფანგში გავები?! ვაიმე! — რგოლებს ვაწეები, მაგრამ არაფერი გამოდის — მარწუხი უფრო მიჭერს.

ჯუმბერიც მოვიდა, აქეთ-იქიდან და

აწენენ ორივენი და, როგორც იქნა, გამოთავისუფლეს ფეხი. ჭირისნეული მოვიწმინდე და დავიხედე ჭაჭვის ხეობაში წითელი ზოლი დამდევს. მეწვის ფეხი. წამოვდექი და გავიარ-გამოვიარე, პირველად მეშინოდა, ვაითუ, ვეღარ გავიარო-მეთქი. გავიარ-გამოვიარე და გამელიმა სიხარულით: ფეხი მეწვოდა ისევე, ერთ ტივილსაც ვგრძნობდი, მაგრამ ეგეც არაფერი, მშვიდობით გადავჩაი.

ხაფანგის კალკი შეინდარწლის კუნძისა ჰქონდა მოდებული, გელამ ახსნა.

— მე ამისი პატრონი რა ვთქვა! — მოქნევა დააპირა, ბარდებში უნდა გადავგლო.

— მოიცა! — შევაჩერე, — არ გადავგლო, მჭირდება.

— ამოდენა ხაფანგი ვერ დაინახე?! — ელიმებოდა ჯუმბერს.

— რა უნდა დამენახა, აი, — გამქცნარი ფოთოლი ფეხით მიხვეტე ღობისაკენ, — აი, ეს ფოთოლი ეყარა ზედ! შიო პაპას ვერ უყურებ, ცოტა მიწაც მოუთხრია და სანახევროდ შიგ ჩაუსვამს ხაფანგი. კიდეც კარგი, ბიჭებო, მარტო-კა არ წამოვდი, თორემ მტრისას, მე რომ დღე დამადგებოდა.

ხაფანგი იქვე დავტოვეთ. შიო პაპას გადაქავეებული მამულის დათვალიერებას შევუდგეთო. არაო, ჯერ ქოხში ქუქურტანიდან შევიხედეთო — ნეტავ შინ რალა აქეს ამ დლოცვილს: თოხებიო, ბაროო, წერაქეო, თეფშებიო, ქვაბები; ორი თუ სამი ხალათ-შარვალი, მშვენიერი მაგიდა, დაბალი სკამი, კოკურა, ნიტრა... ამდენი რამე ზოგიერთი კაცის ოჯახშიც არ შეგულდება. ამისთანა მოვლილი, დარაკრაკებული ვენახი ბევრი არ შეგულდება; ვენახის გვერდზე, თავსა და ბოლოში ნაირ-ნაირი ხეხილი შრიალებს. ამდენი ატამი არავის ედგმება ჩვენს სოფელში. ისე ესხა, ტოტები რომ არ ჩამომტვრეოდა, ორკამა ჭიგოები და სარები შეედგა ალაგ-ალაგ, ზოგი კიდეც მავთულებით მიება ერთმანეთზე. მავთულს რომ არ ჩაეჭრა ტოტები, ძველი ფეხსაც-

მელებს ენა და მანქანის საბურავის ნაჭრები დაეყოლებინა. აქ სარგბსაც ეტყობოდა კაი კაცის ხელი, მოსიყვარულე, გამრჩე კაცის ხელი. ვენახსაც თითქოს დაეთასებინა სიკეთე — ისე დატკეფილიყო — ღმერთო, ლხინში მოახმარე მისი წვენი ამ მოთამაშებულ ბერიკაცს — ისე დატკეფილიყო ვენახი, გეგონება, გიდღელებით მიაყარესო. ლობიო შემრეწილი იყო უკვე, კიდევ სამიოდე ამისთანა გვალვიანი დღე და გამოსაბარდიც იქნებოდა.

ისე ვიყავით მოხიბლული ამ მშვენიერი ვენახით და ბოსტან-ბაღჩით, ხმა არც ერთს არ ამოგვიღია. ერთიც ვადავხედდეთ ვენახს და თამრო მსხლის ჩრდილში დავსხედით. ცოტა შევიქაქანოთო.

ლობის ძირში, ქობთან, თივის ბუღული დავინახე, ზედ დაეწვიმა და მთლად ჩაშავებულყო. ასეთ ბალახს საქონელი პირს არ აკარებს, სახედარიც კი უკადრისობს. მარტო თონის ჩასაკიდებლად გამოიყენებს ხოლმე ნაღდი ოჯახიშვილი, ისიც ზამთარში სიმშრალეში თუ შეინახა. ამ ბუღულის დანახვამ რაღაცა გამახსენა და ჩემთვის ჩამელიმა.

— წადი, შენ ხაფანგი მოიტანე, — ვუბნებდი გელას, — ისეთმა რამემ გამკრა გოგრაში, სიცილით მუცლები უნდა აგატყოთ. გელა მაშინვე გაიქცა. მეც წამოვდექი, ავიღლიავე ბუღული და ვენახში შემოსასვლელ კართან დავყარეთვლით მოვზომე. საღ შეიძლებოდა ხაფანგის დაგება — მე ის მიანტერესებდა, შიო პაპა როგორ ვაღმოაღვამდა ნაბიჯკარის ვალების შექმნა.

— მომეხმარეთ, ბიჭებო, ხაფანგი შევაყენოთ.

აღრეც შენახა ამისთანა ხაფანგი და დაგებაც ვიკოდი. ბიჭებმა რომ დაინახეს, სადაც ვაპირებდი ხაფანგის ჩასაფრებას, ყველაფერს ადვილად მიხვდნენ და ტაში დასცხეს, რა ოინი იქნებაო.

ხაფანგი მალე დაუვგეთ და ისევ ჩრდილში დავსხედით.

— როდემდე უნდა ველოდოთ, რა იცი, დღეს ჩამოვა? — მკითხნენ ჩემი რმა.

— როგორ არ ჩამოვა, — უთხრა გელამ, — აგე, ბალახი მოუტანია საიდანაც, გუშინდელი მოთიბულია და გადაბრუნება უნდა. მოშუადღევდება და გამოცხადდება ვენახში, დაბარებულევით გამოცხადდება. ქონება აქა აქვს და იმ ერთი ციკქნა ეზოში რა გააჩერებს, მგონი სული ეხუთება.

შეე რომ გადაიხარა, ვენახის ბოლოში გავედით, ატამს შევეფარეთ, იქიდან კარგად მოჩანდა ვენახის კარი და ჩვენც დავუწყეთ თვალთვალი. ველოდეთ და, ჩვენისთანა უყისმათონი ხომ აღარ იქნებიან ამ მარწყვითა და ხომარდულით საესე ქვეყანაზე! — არ გამოჩნდა შიო პაპა! ოღონდ კარგად ჰყავდეს ლამაზი ქალაქელი შვილიშვილი და თუნდაც ხვალაც ნუ ჩამობრძანდება ვენახში!

— მეტის მოთმენა აღარ შემიძლია, შიმშილით მოვკვდი კაცო, შინ უნდა წავიდე! — დაიღრიჯა ჯუშბერი.

— ჩვენცა გვშია, მაგრამ ხომ ხედავფხს არ ვიცვლით. დაჯექი, ჩემი ძმა არა ხარ? — უთხრა გელამ. — თუ გინდა, ხვალაც არ იშომშილო, ცოტაც მოიცადე, სადაცაა გამოჩნდება. ეს ერთი ბებერი მგელია დაიძურწება სოფლის ბოლოსა და ბარემ ესეც გავაბათ, ტყავი ორმოცდაათი მანეთი ღირსცხვარი ორმოცი მანეთი და მგელი ორმოცდაათი! ამ ბლომა ფულის გულისათვის, ისე გააქრეს მგელი, წამლად ვერსად იშოვი! უმგლოდაც არ ვარგა ქვეყანაო.

— ეგ ვინ გასწავლა? — მიუბრუნდა ჯუშბერი.

— ეგე, გიოს ბიძამ თქვა, გურამმა.

— მართლა, გიო?

— ვერ ატყობ, მიედ-მოედება!

— ეხლავე ცარიელი თავი აქვს და რომ გაიზრდება და თავიც გაეზრდება, შენ მაშინა ნახავ სიცარიელეს.

ვილაცამ ჩაახველა. მიწას ჭავეკარით და ვენახის კარს გავყურებთ. კარიც მალე გატოკდა და გაიღო: შიო პაპა

შემოიკაცა. ზედ კართან დაყრილი, ჩაშავებული ბალახი რომ დაინახა, ეტყოდა არ ესიამოვნა, შეჩერდა და დააქქერდა. მერე ფეხი გაუსვა მიწას, ალბათ, იფიქრა, ერთ მხარეს მივხვეტავო, და ხაფანგმა არ დაიჩხაკუნა?! ხაფანგის დაჩხაკუნება და შიო პაპას ჩიფჩიფი ერთი იყო — ბებრულად იცინოდა, თან ხაფანგს დაჩერებოდა.

— რა ეშმაკი ბალები არიან, ეს არდასაზრდელები! რას აღარ მოიგონებენ!

დაიხარა პაპა და რგოლებს დააწვა. დააწვა, მაგრამ ძერა ვერ უყო, დაბლა ვერ დასწია. რაკი წამოიმართა, ქოხწინ სკამად ოთხკუთხა ქვა რომ ეგდო, იქით წახზრიალდა.

წამოვდექი და გელაც წამოდგა. შიო პაპამ, ვიდრე დაგვიჩხაკუნებდა, მანამდე ცქვიტა ყური ბერიკაცია, მაგრამ კურდღელი ვერ აჯობებს, ფაჩუნს ვერ გამოაპარებ. დაგვიჩხაკუნა და გვიცნო კიდევაც:

— თქვე პირქვედასამარხებო თქვენს! თქვენ ოხტშიაც ამოვალ, მაიცა ჯერ, ფეხი გადავიჩინო!

— აბა, ჩვენ რო დაგვიგე, რა გეგონა! — ნიშნის მოგებით უთხრა გელამ, — კაცისთვის ცუდს რომ მოიწადინებ, არ იცო, იქით მოგიბრუნდება?! ძან გაწუხებს?

— არ მაიყარეთ ჩემი სწორი თუ არ ამიშვათ!

ჯუმბერი მამინვე მივიდა, მეც მივედი, გელაც და გავუთავისუფლეთ ფეხი. გელამ ხაფანგი ქოხს უკან მიაგდო, შეეშინდა, თავზე არ დაგვათხლიშოსო.

— ჩამოსხედით ერთი, — გვითხრა პაპამ, — ეს ბიჭი ვილასია? — ჯუმბერზე გვიკითხა.

— თედოს შვილიშვილია! — უთხრა გელამ და გვერდით მიუჭდა, — ნასწავლი კაცია.

— პაპა არა ჰყავს ხელმრუდე და ამას რაღა ჩემი გამჩენი გასწყრომი?

— სხვა ვინღა ქურდობს! — პირში ვეცი.

— არა, ქურდობთ კი არა, შომავე-

ბი ხართ, ის შომავეები, ყოველ ვაზაფხულზე გულს რო მიჭამენ! ღობეებში რომ მიძვრებიან და შვინდარწლასს, მჭექსა და ასკილს ვენახად რო მითელიან! მა ვინა ხართ, შვილო, მითხარით, რა გინდათ სხვისა ვენახში, ისიც დაკეტილ ვენახში!

— შენ რაღათა კეტავ ვენახს! — უთხრა გელამ, — შენ თუ მართლა კიი კაცი ხარ! ჯერ აქ მოსაპარს ვერაფერსა ვხედავ და მართლა რომ თვალგასახარი გაჩნდება რამე, მაშინ ხომ ორლულიანი თოფით დამიხვდები! რათა კეტავ ცარიელ ვენახს?

— საქონელი გამოიხრებებს, რეგვენო!

— დავიჯერო, მარტო საქონლისა გეშინია?!

— საქონლისა და შენი! — ქოხის კარს დაუწყო წვალემა, — შენიც მეშინია და ეგე, გიორგასიც!

— ჯუმბერასი არ გეშინია?

— არა.

გააღო ქოხი პაპამ და წყალი გამოიტანა კოკით:

— თუ გინდათ დალიეთ, ოროდან ამოვიღე, ჩაციებულაია! ჰო, დალიეთ! მოგწყურდებოდათ, ვინ იცის, მთელი ეს ამოდენა დღე მელოდეთ. მცოდნოდა მაინც, აღრე წამოვიდოდი. მგონი, ნაწილი არ ჩავსვლიათ პირში! საქმელი არ წამომიღია. რა გიყოთ?

— რას გვიპირებ? — ჰკითხა გელამ

პაპას არაფერი უთქვამს, კოკა მოიყუდა, დალია წყალი, მერე ის კოკა ქოხში შეიტანა, კარი გამოიხურა, ისევ ქვაზე დაჭდა, წელზე მოიჭირა ხელი:

— ვაი, ვაი, ვაი! — საცოდავად აკენესდა

გუნება მომეშხამა. ჯუმბერს მივხედე — ფერი წასვლოდა. აღარც გელა იყო კარგ დღეში.

— რას გვიპირებ? — არ მოეშვა გელა.

— რა უნდა დაგიპიროთ რა, სამილიციოდ ხომ არ გაგიმეტებთ, ისევ ავადგები და მამაშენს ვეტყვი, გიოს მამასაც.

— თუ ჩემი სიკეთე გინდა, შიო პა-

პავ, მილიციაში მიჩვილე! — შეეხებე-
წე.

— ეტყვი მამაჩემსა და ჯარში წავალ,
დღესვე წავალ ჯარში! — დაემუქრა
გელა.

— ჯარში რა გინდა, ბიჭო?

— შენს ბიჭებს რაღა უნდოდათ ჯა-
რში, მოხალისედ რომ წავიდნენ? ეტ-
ყვი მამაჩემსა და მეც მოხალისედ წა-
ვალ!

— მე არ წამოიყვან?—ცკითხე გელას.

— უშენოდ შიო პაპას ვენახში არ
წამოვსულვარ და, მამ, ჯარში წავალ?!

შიო პაპა ჩაფიქრდა. მთელი ამ ლაპა-
რაკის დროს ჯუმბერს ხმა არ ამოუღია,
ოდნავადაც არ შეტოვებულა იჭდა და
შიო პაპას მისჩერებოდა, თან ჯოხი
ეჭირა ხელში და მიწას ჩიჩქნიდა. შიო
პაპა იმ ჯოხს დააკვირდა, დიდხანს უყ-
ურა და ბოლოს ასწია თავი:

— წადით, შეილებო, თქვენ მაგისი
ნუ გეშინიათ, არავის არაფერს ვეტყვი!
დაიზარდენით და გამრავლდით!.. ღმერ-
თმა ჩემი სწორი მოგყაროთ და მერმე
არა უშავს, ხაფანგში როგვაგაბან თქვე-
ნცა...

წამოვედით ჩაფიქრებულები. განსა-
კუთრებით ჯუმბერი დაღვა უგემურ
გუნებაზე:

— ხაფანგში გაბმალა უნდოდა, ძვალ-
ტყავია ცარიელი, ძლივსღა დაიკაცვება!

— ცუდად მოვიქეცი, რომ გაიგოს
მამაჩემმა, ცოცხალს არ გამოიშვებს. არც
მაგისი ბიჭი დამაყრის ხეირს. შენ რა-
ღა მოგივიდა, ჯარში წასვლა მაინც რამ
გაგახსენა?! — მიეუბრუნდი გელას.

— ორი ბიჭი დაკარგა ომში, თურმე
ორივენი მოხალისეებად წავიდნენ.

— მართალს ამბობ?! — ჰკითხა ჯუმ-
ბერმა.

— მამაჩემისაგან ვიცი.

— არ გამოგივიდა კაიკაცობა! ეგ არ
უნდა გეთქვა! — შეწუხდა ჯუმბერი.

პახსენება მეორე

მამაჩემი სამუშაოდან ყოველთვის
გვიან ბრუნდებოდა შინ. ისე იყო ხოლ-
მე დალილილი ჩაის რომ სვამდა, კინა-
3. „მნათობი“, № 1.

ღამ ეძინებოდა. ერთ ღამესაც ბებია
სახარებას მიკითხავდა, დედაჩემი ხმას
აღარ მცემდა, რაც მანერვიულე, ისიც
მეყო. ჩემი დაიყო კი სოხუმში
იყო წასული დასასვენებლად და წერი-
ლებით მესაყვედურებოდა იქიდან. მი-
ხო მანგლისში ბრძანდებოდა და აღ-
ბათ იმდენი საჩხირკედლოო საქმე გა-
იჩინა, წერილის წერად ვერ დაჯღე-
ბოდა. ასე რომ მე ჩამაგდეს ამათ ხე-
ლში. მართალია, მამაჩემს სალაპარა-
კოდ არ ეცალა, მაგრამ დამაფასა და
დრო მაინც გამონახა:

— წანწალი არ მოგბეზრდა? — მკი-
თხა და ჩაი დაისხა ფინჯანში.

— რა მომაწყენს, ვერთობი.

— უსაქმურობა დიდი ვერაფერი გა-
სართობი მგონია. შენ რას იტყვი? —
მომაჩერდა.

— შეიძლება.

— მე რომ ხუმრობის გუნებაზე არა
ვარ? თუმცა, ამაზე სხვა დროს ვილა-
პარაკოთ. ახლა შენთან სულ სხვა საქ-
მე მაქვს: ყანა რა ხანია გაიჭრა, შენ
და გელა რომ წამოხვიდეთ და ჯუმბე-
რიც წამოიყვანოთ, არაფერი დაშვე-
დება. სათქვენო საქმეც მოინახება.
წელან ბებიაშენი რომ გეუბნებოდა,
წვიმებია მოსალოდნელით, როგორა
გგონია, პაერზე თქვა? დილით ადრე
აიწიე ლოგინიდან, მოელაპარაკე ბი-
ჭებს და ხელი წამოგვაშველეთ. გაიგე,
რასაც გეუბნები?

— გავიგე. რატომაც არ წამოვალთ!

— კინოს ფული მაინც შეგხვდებოთ,
მუქთად არავინ გამუშავებთ.

— ადრე რომ მოგეფიქრებინა, ფულს
ვინ დაეტებს, ნერვები დაგვიწყნარდე-
ბოდა, — უთხრა დედაჩემმა.

— საღ მიგყავს, შვილო?! — ბებია
ყური მოჰკრა საუბარს და აყვირდა, —
ჯერ ძვალი არ გამაგრებია, საღ მიქა-
ჩები ბალსა?

— გუთნში არავენ აბამს, რასაც ამ-
ის ტოლები აკეთებენ, ჩვენც იმ საქმე-
ზე მივავდებთ...

მეორე დილით ჯუმბერიცა და გე-
ლაც დაეფეთე. ორივენი სიხარულით

წამოფრინდნენ. დაესხედით მანქანაზე და ალაზანზე გამოვცხადდით. კოლეგტივის თავმჯდომარე ვალიკო ძია ღიმილით შეგვხვდა. მერე მამაჩემს მოეთათბირა და საქმეზე დაგვაყენეს: ფიწლები მოგვაჩემეს ხელში, კომბაინი ნამჯას რომ ისვრის, ის ნამჯა დაუდეთ მანქანაზეო. მერე, როცა დაგცხებათ, აგერ, ალაზანი, გადაცვივდით წყალში და თავი კი არ დაიხრჩოთ იბანავეთო.

ცხელა. კრიკინებიც ჩრდილს ეტანებიან, ჩვენ კი მზის გულში ვდგავართ და ფიწლებს ვატრიალებთ. გელა მალა ახტა მანქანაზე, ნამჯას მე და ჯუმბერი ვაწვდით. იმდენს არ ვაწვდით, რამდენიც თავზე გვეყრება. ოფლში ვცურავთ. მთელი ალაზანი ნამჯისა და ზორბლის სასიამოვნო სურნელით გაჟღენთილა. ეს სურნელი გახუნებულ თონეს, საფანელიან ვარცლს, თუშურ ყველსა და შოთებს გვახსენებს. მკლავზე რომ გადაიხვევ და არ გადატყდება. ლამის მგლებად ვიქცეთ: მოგვაწყდება შიშხილი და ფიწალს გვიტრიალებს გულ-მუცელში. წყლის სმითაც ეგრა ვძლებით. თავს რომ მოვუბამთ მანქანას; გელა დაბლა ჩამოდის და შოფერი ადის მალა, შე დაეძეკავ და თოქსაც მე გადავუქირებო. წავა მანქანა და ახლა ზვინებში ვხტებით თავით, ერთმანეთს ვაყრით ნამჯას. ვიდრე სხვა მანქანა მოვა, გრილში შეფარებასაც არა ვფიქრობთ, ალაყ-მალაყის ხასიათზე ვართ! ისიც სათქმელია, რომ ეს ღამთხვეული შოფერები ერთმანეთს ეჭიბრებიან და, როცა გგონია, ბოლო მანქანა ჯერ ფერმასთან მისულიც არ იქნებაო. ის მოჭაყაყადება უწინ?! კიდევ კარგი, მარტო ჩვენ არა ვართ ამ საქმეზე გამოყოფილნი, თორემ რა ხელები და ღონე აუვიდოდა ამდენი მანქანის დატვირთვას?! ასე ვიმუშავებთ რამდენიმე დღეს, წვიმებს შემინებულნი ველოდით მაგრამ საქმეში ხარ, ჯიბრზე ისე ჩამოინთო, კინაღამ ცეცხლი წაუვიდა გაფიცებულ ნამჯას.

ღამე ავდივართ სოფელში სხვებისა არ ვიცი, მე კი ისე ვარ დაღლილი, მამაჩე-

მისა არ იყოს, ჩაის დალევს თავი აღარა მაქვს.

ღილით ირიერავენს და ისევე ალაზანზე გავრბივართ, მალე ავიღოთ ნამჯა, ტრაქტორები არ მოგვიცდნენო. თან ნამჯა გაგვაქვს, თან ნაყანობს ტრაქტორები ხნავენ.

შუადღისას ალაზნისაკენ გავრბივართ. ფიწლის ტრიალი ისე როგორ დაგვლის, რასაც ბანაობა გვშერბობ. ზაფხულზე ისე ცოტავდება, ისე მიიღევა ხოლმე ალაზანი, ჰალისაკენ რომ მიტრიალდები და ხეების ჩრდილში შეერევა, გგონია, იქიდან ველარ გააღწევსო. უარესიც რომ დაემართოს, რა გასაკვირია: არხში უშვებენ მთელ წყალს. მოკლედ, დედას შვილს აღარ უტოვებენ. და მაინც ერთ ადგილას ღრმა წყალს მივგვინთ: ნელა უხვევს ალაზანი, ისე გუბდება, გვეგონება, ეზარება და აღარ მიდისო. სწორედ იმ მოხვეულს წნორები ახვევია, ბებერი წნორები. ერთი წნორი განსაკუთრებით ღამისადღვას. ავდივართ იმ წნორზე, მოვექცევით კენწეროზე და თავით ვეშვებით წყალში.

ჩვენი მუშაობის ბოლო დღეს კაი გრძელი დასვენება გამოგვივიდა მივედით საველე საწყობში და საველე სამკობველოს ვეცით მაშინვე, ცოტა ხნის შემდეგ უშანგა შოფერი მოვადა. უშანგა ჩემი შორეული ნათესავია. პართლია, ორჯერ ჩენზე დიდია, მაგრამ მაინც ვძმავაცობთ.

შოფრის კვლობაზე ენაკვიმატია უშანგა. აილო გაზეთი და საველე საწყობის ყარაულს გადახედა. საველე საწყობის ყარაული შარშან ოფლში გაწურეს, ორიოდე კილო დარკვეული ხორბალი ჩაეყარა პურის ჩანთაში და ისე დაუქირეს ხელში, მაგრამ აბატიცეს.

აილო გაზეთი უშანგმა, გადახედა საწყობის ყარაულს გიგოლა ხარაძეს და ხმამალა, ყველას გასაგონად დაიწყო:

— პარიზი. 27 ივლისი. საყდესის კორესპონდენტი. როგორც რეიტერი სააგენტოს სპეციალური კორესპონდენ-

ტი რიო-დე-ჟანეიროდან იუწყება, ზარაკანას სტადიონზე, გასახდელში, თამაშის შემდეგ პელეს უთქვამს: მეოცე საუკუნის უბედურებად კიდევ ის მიმჩნია, რომ ვიგოლა ხარატეს, რომელსაც წამაჩემი ყარსის ჩხუბში გაეცნო, ქურდობა დაუწყიაო.

ისეთი ღრიანცელი ატყდა, ზარბაზნის გასროლასაც ვერ გაიგონებდით. უშანგა კი მოწმენდილი ზის, მხრებს იჩეჩს, თვალებს ბლუტავს და ტუჩებსაც წრუბავს, ნეტავ რა აცინებს ამ ხალხს, რამ გადარიაო.

მერე ფეხზე დგება, წელში იმართება თავს უკან აგდებს, კისერს იღრეცს: ყველა მე მიყურებს, რა ვქნა, შარვალი ხომ არ გამომეხაო. ხედავს, რიგზეა ყველაფერი, ისევ გაოცებული ჯდება და გაზეთის წასაკითხად რომ ალებს პირს, გიგოლას ხმაც ესმის.

— ყველა ყველაფერს იპარაშს და ამ ორი მუჟა ხორბლისთვის ქვეყანა არ შემოიყარეს?! —

— შენ ეგა თქვი! — ისრჩობა მამაჩემი.

— საიდან სად გაუგიათ, ჰა?! ყარსის ჩხუბში ბევრი ძმაკაცი მყავდა ნამდვილად ნეტავი რომლის ყმაწვილმა წამოაყრანტალა?! იქამდის ვილა მიაწვდინა ხმა, ჰა?!

— ეგეც აქა სწერია, — ამბობს უშანგა და განაგრძობს, — ეს საიდუმლო, რაიონულ გაზეთში რომ მუშაობს ქვემოზოდაშენელი ბიჭი, იმას უთქვამს საიდუმლოდ გურჯაანელ ფოტორეპორტიორ ვანო შადინაშვილისათვის. სხვათაშორის, ვანო შადინაშვილი, თავისი ხელობის გარდა, კიდევ იმით არის ცნობილი, რომა საიდუმლოს შენახვა იცის. მაგრამა რომელიღაც მეურნეობის რთველში წამოსცდენია შარშან და ქვეყნიერებასაც იჭიდან მოედო! სამწუხაროა! — მშვიდად ამბობს უშანგა და გაზეთსა კეცავს, — მე ისა მწყინს, გიგოლა პაპავ, რომ ჩვენებური კაცი ბრძანდებოდა და შენი ჩადენილი გაუგებრობა, შენს გარდა, ჩვენც ლაფს ვეასხამს!

— ამის შემდეგ როგორ მოვიქცეთ? — ეკითხება სიცილით დაოსებულმა ვმჯდომარე.

— სულ ადვილი რამეა, — ეუბნება უშანგა, — აი, რა უნდა გავაკეთოთ: ყველა ყარაულს ყარაული უნდა დაეუნიშნოთ თქვენი, ამხანაგო ვალერიან თქვენი, ესე იგი, თავმჯდომარის სახით. თუ პირიქით მოვიქცევით, არც ამით დაშავდება რამე. რამე დაშავდება კი არა, მე ნამდვილად უკეთესიც მგონია!

თავმჯდომარეს ისე უყვარს უშანგა, უარესიც რომ უთხრას, შუბლს არ შეიკრავს. †

— ცოტა მეტი ხომ არ მოგივიდა? — მართო ეს უთხრა.

ყანის მკა დამთავრდა. საქმეს რომ მოერჩით, გული დაგეწყდა სამივეს. რამდენსა ვნატრობდით, ნეტავ ერთ კვირას კიდევ გაგრძელდეს ალოობაო ამას ჩვენა ვნატრობდით, ახლა კოლექტივის თავმჯდომარისათვის გეკითხათ? კაცი სიხარულით სკამზე ველარ ჯდებოდა, ერთი კვირით ადრე ავიღე მოსავალი და ამით მთელს რაიონში ყველაზე წინ გადავიწიეო.

დამთავრდა სიცილით, ოფლით ქუყმ პალაობით, სიცილით, კომბაინის ხმაურით, ტრაქტორის გუთანზე გამოზმული მტერის კორიანტელითადაც ივი წყლის წყურვილით სავსე ალოობა. დამთავრდა, მაგრამ ხორბლისა და ნამჭის სურნელით ისევ გაქლენთილი იყო მთელი ის მომდევნო დღეები.

მარიამობისთვე

— მარიამ ძალო! — გელას დედას ვეძახს.

ჩვენს სოფელში ვისაც მარიამი ჰქვია, ყველას მაროს ეძახიან, მართო პასპორტში უწერიათ მარიამი. მაგრამ გელას დედა მასწავლებელია და მარო რომ დაუძახო, შუბლს შეიკრავს.

გელას დედას დაუძახებ და დელიმელამ კი გამომხედა თავისი სახლიდან:

— რა გინდა, ვერან?

— შენ ვინ დაგიძახა?!

— მე შეგონა, მე დამიძახე!

— საიდან უნდა გგონებოდა, დედ-მელა გქვია დიდი ბოდნში, გიორგი გქვია, გელას დედას კი — მარიამი!

— კარგი, პო, რა ალაზანზე ჩამაცი-ლე! — შეტრიალდა.

— მარიამ ძალო! — ისევ დაეუძახე. ახლა კი გაიგონა:

— რა ამბავია?

— გელა შინ არი?

— შინ გახლავს. ერთი ეს მიბრძანე, ყმაწვილო, იმას ვერ დაუძახე?

— ვიცოდი, შუა ძილში იქნებოდა და გაღვიძებისა მომეროდა.

მარიამს გაეღინა. ამ დროს გელა თვალების ფშვენტით გამოაოცრავდა აივანზე, გრძელი პერანგი ეცვა. დედა-მისი პირსაბანთან იღვა. გელამ ვერ დაინახა, თვალების ფშვენტითა და მთქნარებით იყო გართული, ხეირიანად ვერც მე მხედავდა და არ წამორო-შა?

— თოფი აქ არის, მაგრამ ვაზნებს ვერ მივაგენი!

— რას მიედ-მოედები, არ შესის?! — გავიოცე განგებ, იქნებ მივახედრო, დედამისი რომ გვისმენს-მეთქი.

—, რას მივედ-მოვედები და, აქაუ-რობა გადავატრიალე გუშინ, ქვევრებ-საც კი გადავხადე, მაგრამ... ვერ ვიპო-ვე!

კიდევ ვაპირებდი ხმის ამოღებას, ვინ მაცალა:

— თქვე მაწანწალებო! — იყვირა მა-რიამმა, — ახლა ნადირობა არ მომინ-დომეს ვახვანიშვილის სიძესავით! ჭერ მოვიდეს მაშაშენი! — დაემუჭრა გე-ლას, მერე უცებ ისეთი სილაქი გასც-ხო, დელიმელა გამოახედა ფანჯრიდან. გელა ოთახში კი არ შეტრიალდა, კიბე-ზე ჩამოეშვა. მივრბივარ და მომდევეს.

— სად მიდიხარ, ბიჭო! — უყვი-რის დედამისი და იატაკის საწმენდი ჭოხით მორბის კიბეზე. — სირცხვი-ლია, ბიჭო, ტანტარა სად გარბიხარ, მეზობლობა რას იტყვის! მობრუნდი, შე სანაცილე!

გელამ უკან არ მიიხედა.

— ესლა რაღა ვქნათ? — მოთხრა მან და ტრუსში ჩაიტანა პერანგი. ტრუსში ჩაიტანა, მაგრამ პერანგის კალთებმა ტოტიდან გამოყვეს ბოლოები, — ჯუმ-ბერას რა პირითლა შევხედო, სანადი-როდ რომ ვერ წავედით?

— ჯუმბერა განათლებული კაცია, შევა ჩვენს მღვთმარეობაში.

ყორეზე ჩამოვსხედით და ვფიქ-რობთ: სანადიროდ ვერ წავედით, ჯუმ-ბერთან თავი რომ მოგვეჭრა, ამასაც ავიტანო როგორმე, მაგრამ შინ მისვლა არ გინდა?

— წადი შენი შარვალი წამომიღე, — მეუბნება გელა.

— ჩემი შარვალი შენ რაში გამოგა-დგება?

— არც იგრე ხარ გალეული!

— მოგიტან, მაგრამ შენც ხომ იცი, ვერ ჩაეტევი? მიდი, დედაშენს შერი-გებაზე მოელაპარაკე, მე გზიდან მო-ვუვლი, გადავძვრები ფანჯარაში და შენს შარვალს მოვიპარავ.

— გენაცვალე სულში, ცარიელი თა-ვი ხარ! მიდი, აიწიე, ცოტა ჩქარა! ფე-ხსაცმელი არ დაგაიწყდეს, ან ოთახში ეყრება, ან საწოლქვეშ, ან აივანზე — პირსაბანთან.

— ან მარანში რომ იყოს, ან სხენ-ზე, მაშინ როგორ მოვიქცე?

— მღვთმარეობის მიხედვით იმოქ-მედე, სრულ უფლებას გაძლე, — მი-თხრა ღმილით და აიენის მოაჯირზე დაყრდნობილ დედას დაუძახა:

— რომ მოგიახლოვდე, წყალს არ გადმომასხამ?

მარიამს გაეღინა:

— იცი, რომ წყალზე შენი წასვლის დროა და მიიტომ ამბობ, არა?

— ეგ არც მიფიქრია, ჭურჭელი ეზ-ოში ჩამოიტა და შენ ისევ მალა ადი. მე რომ წყალს მოგიტან, შენ აივანზე უნდა დამხედე-სხვაგან არსად წახვი-დე, თორემ ძალიან მეწყინება!

ამასობაში გზაზედაც გავედი, სახლის კედელზედაც ავცოციდი და ღია ფან-ჯრიდან ოთახშიც გადავძვერი. შარვალი-ხალათს მაშინვე მივაგენი, საწოლის

თავზე იყო გადაკიდებული, მაგრამ ფეხსაცმლის პოვნას საშველი არ დადგა. აივანხედაც გამოეყავი თავი—არც იქ იყო! ვაჰ! სად იქნება?! ოთახში შევბრუნდი ისევ. ასჯერ საწოლქვეშ შევიხედე, ასჯერ — მაგიდის ქვეშ; ფეხსაცმელს რა უნდოდა ლოგინში. მაგრამ იქაც ვნახე — საბანი აფწიე. პერე არ ვიპოვე? სკამზე ელაგა!

ფანჯრიდან რომ გადავხედი მაშინ დამინახა გელას დედა:

— ეს რა პირქვედასამარხია!

თავაწივლი, გაჭიმული ნაბიჯით მივდივარ. ერთ ხელზე შარვალ-ხალათი მაქვს გადაკიდებული, მეორე ხელში ფეხსაცმელი მიჭირავს და მივებოტებ მტკრიან შარახე. გელას დედა ფანჯარაზე გადმოეყუდა, სიცილით მეუბნება:

— შორს არსად წახვიდეთ.

გაგჩერდი:

— საითაც გელა წავა, საკუთარი სახლიდან გაძევებული გელა, ჩემი გზაც იქით არის, მარიამ ძალო.

გელამ კიშკარი გამოაღო, ისიც გზაზე გამოვიდა.

— შორს რა გვინდა, გიგო ინსპექტორი უნდა ვნახოთ.

— გიგო ვინ არის? — ჰკითხა დედამ.

— მილიციის ინსპექტორი. რჩევას ვკითხავ გაყრაზე:

— რას ჩერჩეობ, ბიჭო?!

— უნდა გავიყაროთ. გავიტან ჩემს წილს და გიოსთან გადავბარგდები.

— მაგასაც რომ გამოაპანლურებენ სახლიდან, მერე სად გადაბარგდები?

მე და გელამ ერთმანეთს შევხედეთ ბოლოს მე ვთქვი.

— ჯერ ამ საქმეს მოვათავებთ და მერე ვიფიქრებთ მაგაზე.

შევტრიალდით და მივდივართ. სკოლის ბაღში გადასვლას ვაპირებთ, გელა იქ ჩაიცვამს ტანსაცმელს.

— შვიგრებმა არ იაროთ! — დაგვადევნა მარიამმა.

თედო პაპას სახლის აივანზე ვისხედით და თავს ვაჭნევდით სინანულით.

ჯუმბერს ძალიან ეწყინა, სანადიროდ წასვლა რომ გადაიღო. გელა კი დალოდნელი დაბრკოლების ამბავს, დაწვრილებით მოუყუვა ჯუმბერი დაფიქრდა, მართლაც, სად უნდა დაემაღლათ ვაზნები და სავაზნე? გელამ ის თქვა, ჯუმბერმა — ეს, მე ესეცა ვთქვი და ისიც, მაგრამ არაფერი გამოვიდა — გელას ისე გადაეჩხრიკა იქაურობა, სქელი წიგნებიც არ დაეტოვებინა.

— ვაზნები სად დამალეს, ეს კი არ მაინტერესებს, სულ ერთია, დღეს მაინც ვიპოვი. მე ის მაინტერესებს, ხალხი დავერდით და თოფს არ გვანდობენ. აკი მამაჩემი მეუბნება ხოლმე, შენხელა რომ ვიყავი თოფიცა მჭონდა და ხანჭალიცაო. არც ხანჭალი მინდა, არც თოფი, ორივე მისი იყოს, არ ვედავები, თხოვება რაღაა, მათხოვოს მაინც?! აღარაფერს დავეძებ, თავში რაღას მიკაჯუნებენ, კაცო?!

ჯუმბერმა კეფა მოიქექა:

— ავღებები და პაპაჩემს ვთხოვ თოფს.

— მერე, სადა აქვს პაპაშენს თოფი? — ვკითხე.

— ძალიან დაუშავებია, რომ არა აქვს! — გაბრაზდა გელა.

— მაინც რომელი თოფი უნდა სთხოვო პაპაშენს? — ისევ მე ვეკითხები ჯუმბერს.

— რომელი თოფი და, პაპაჩემს ვეტყვი, გელას მამას თოფი სთხოვე და მერე ის თოფი მე მათხოვე-მეთქი.

— თხოვნიტ იქნებ თხოვოს, მაგრამ შენ მაინც არ ჩაგიგდებს ხელში.

— მამაშენი სად არის? — ჰკითხა გელას ჯუმბერმა.

— ქალაქშია ამ დღით უნდა ჩამოვიდეს. სადაცაა გამოჩნდება.

გზისკენ ვიყურები და გელას მამა არ დავინახე? ხელში ჩემოდანი ეჭირა და ვილაცას უღიმოდა.

— აგე, მიდის კიდეცა! — ეუთხარი გელას.

გელა შეერთა, ჩაიღიმა და ნელა წამოღდა:

— გაიხედე, გიო, დახვიერე. მამაჩემი

ათაზში რომ შევა, ხელი დამიქნე. მივიპარები, საჩეხში დავუყუდები, გავიგებ, დღევანდელ ჩვენს ამბავს რამდენს მიუმატებს დედაჩემი. არ ვიცი, თუ გუნებაზეა შეიძლება სულაც არაფერი უთხრას. ვიდრე შამაჩემი შინ მივა, მე ჩვენს ყორეს მივეფარები. გაიგე?.

ღობეს ავეკარი და გელას მამას გაყვალე თვალი: კიშკარი გაალო, აიარა კიბე, ჩემოდანი აივანზე დადო და ოთახში შევიდა. მიეტრიალდი და ხელი დავუქნე გელას. გელა გაიქცა აივანში შევიარა და იქიდან მეტყვანება..

მალე დაბრუნდა გელა, საწყლად ეღმებოდა, რალაცის თქმას აპირებდა, მაგრამ ვერ გადაეწყვიტა, ეთქვა თუ არა.

— რა გაიგე ახალი? — ჰკითხა ჭუმურმა.

გელამ ისევ ღიმილით გადმოგვხედა:

— რაც გავიგე, ნეტავ არ გამეგო!

— თავი მოგვეჭრა?

— მაგრად!

— მაინც, რა ისეთი უბედურება დატრიალდა?

— ვაზნებს მივაგენი.

ხალხი გავბედნიერებულვართ და შენ ახლა ვარდები კლდებზე?

— კლდებზე გადავარდნას არ ვაპირებ, — ტახტზე ჩამოჯდა გელა და ჩემი სახლისკენ გაიხედა, — თოქს ვიშოვი სადმე და, აგე, გიოს გულაბზე უნდა ჩამოვიხრჩო თავი. ცუდი ამბავი დამემართა!

— თქვი, თუ ამბობ, შე თავგასიებული! — ცნობისმოყვარეობამ წამომასტუნა. — სად იყო ვაზნები?

— ჩემს ჩანთაში.

— მამაშენმა გასცა ეგ საიდუმლო?

— ჰო, ოთახში შევიდა და დედაჩემსაც მიახარა, ასე და ასე მოხდაო. მამაჩემმა გაიცინა, ვაზნები ისეთ ადგილას დავუშალე, მთელ ათ წელიწადს რომ ეძებოსო, ვერ იპოვისო. სადაო, ჰკითხა დედაჩემმა. სადა და, მაგის წიგნების ჩანთაშიო. მე რომ გელას სიბეჭითის ამბავი ვიცი, ეგ იმ ჩანთისაკენ

არასოდეს მიიხედავს, მეც იმიტომ ჩავლდე ჩანთაში, ამაზე სადმე დავთვლი სხვაგან სად იქნებაო. მიდიო, თუ არა გჯერათ, — თავი გააქნია გელამ. — სხედან ესლა ორივენი და ამაზე იცინიან ისევ.

— მარჯვედ მოუფიქრებია, — თქვა ჭუმურმა სიცილით, — ის მაინც თუ იცი, სად არის შენი წიგნების ჩანთა?

— როგორ არ ვიცი, წიგნების კარადის გვერდზე ჰკიდია.

— ვაი! — დავიღრიჯე, — ქვევრშიც ეძებდი, შე კაი კაცო, და იმ ჩანთაში ერთხელ მაინც ვერ ჩააცურე ხელი?

— მაგარი ოინი მიყო. კიდევ იმიტომ მიდიოდა დაარხეინებული, ცარიელი თოფიც იმიტომ დამიკიდა თავით, უყურე და გულზე გასკდიო!..

— ეგეც არაფერი! — თქვა ჭუმურმა, — ესლა ზომ ვიცით, სადაც არის ვაზნები, ხვალ მაინც წავალთ სანადიროდ, თქვენ ისა თქვით, დღეს რა გავაკეთოთ?

ვიფიქრეთ, ვიფიქრეთ და ძილზე უკეთესი ვერაფერი მოვიფიქრეთ...

ყანის მკა რომ დამთავრდა და ნაწვერალზე სიმინდიც დათესეს, იმ დროს უკვე თვალი შედიოდა ყურძენში. ტრაქტორი აღარ შეიშვებოდა შიგ, რალა დროს ხენაა, რთველი კარზეა მომდგარიო, და მამაჩემმაც მოიცალა დილის ძილისათვის. ფაცაფუცობთ აღარ ზერებდა ცხელ ჩაის და აღარც ვაზნაზე ვუვინებოდა. არ ვიცი, ვის უცდიდა და რას უცდიდა, ჩემი სწავლის თაობაზე ხმა არ ამოუღია. ოღონდ, აი, წყაროზეც მაგზავნიდა სოფლის თავში, მალაზიაშიც — სოფლის ბოლოს... ერთი წუთით არ მასვენებდა. რა ძნელი და აუტანელი ყოფილა უსაქმო კაცის ოჯახში ტრიალი — ჯაჭლანის მეტს არაფერს უნდა მოელოდე მისგან...

თვე რომ განახევრდა, ჯერ მისო ჩამობრძანდა მანგლისიდან, მერე — ჩემი დაიყო. ისევ იყო გაშავებული, მეგონა, იქაც ალოობას ჩაევლო, და წვიმებმა არ მოგვისწროსო, დამსვენებლებისათ-

ვის გამოეწიათ ყელი, ნამჭა შეაყარეთ მანქანებზეო. დედაჩემი თავის ჩვეულ-ბრივ საქმიანობას ეწეოდა — კბილებს აძრობდა ხალხს. ბებია ლობიოს გამო-ბარდვითა და დაბეგვით ერთობოდა, ან კრუნსა სევამდა საბუღარზე; ხანდა-ხან კიდევ ინდაურს დასდევდა ნიერის კბილით, კვერცხებს იპარავს და მინდა მივაგნოო. სიძარტლე რომ ითქვას, ამ უკანასკნელ მძიმე მოვალეობას საკმა-ოდ ადვილად ეყოფა.

ჩემი სტუდენტი დაიკო თავს არ მი-ყადრებდა, არაფერს მეუბნებოდა ზღვასა და მეზღვაურებზე, ნავსა და მე-ნავეებზე... მიხოს კიდევ მე არ ვუყად-რებდი თავსა და ისევ ჩაკეტილი აღმო-ჩნდო.

ორიოდე დღემ რომ გაიარა, ჩემითაც დაინტერესდნენ — მაინც ჩვენია და რა ვუყოთო.

ყველანი სუფრას მივუსხედით. უსი-ტყვოდ ვისადილეთ. მერე ქალებმა ლა-პარაკითა და ბუზღუნით ალაგეს სუ-ფრა. მამაჩემმა სიგარეტის გაუხსნელი კოლოფი ამოიღო ჭიბიდან. მაგიდაზე დადო და ზედ ასანთი დაადო. მივხვდი: იმდენ ხანს უნდა ემსხდარიყავით მაგი-დასთან, ვიდრე ოცივე ღერი არ ჩაენა-ვლებოდა ხელში.

მამაჩემმა მოუკიდა სიგარეტს და გა-დმომხედა:

— რას იტყვი, როგორ მოვიქცეთ, გიო?

— ამდენი რო ესმოდეს, შენ კი არ დაგიწყებდა ხელებში ყურებას, — უთ-ხრა ბებია და ამით მიმახვედრა, ნუ გეშინია, აქა ვარ და მაგრადაცა ვღვა-ვარო.

— რაზე როგორ მოვიქცეთ, მამი?

— შენს სწავლაზე, ესე იგი, მომავა-ლზე ვამბობ. ივლი მერვეში?

— ვივლი, მაგრამ, მემრისაც ეგრე დამიწყებ ლაპარაკს.

— გასაგებია, — თქვა მამამ და წამო-დგა, სიგარეტის კოლოფიც აიღო, ასა-ნთიც, მშვიდად ჩაიღო ჭიბეში და გა-რეთ გავიდა.

— სად მიხვალ, კაცო?! — შეწუხდა

დედაჩემი. ბებიაც გაოცებული იყო. მიხოსა და ნინოს ვერაფერი შევტყუ-კედელზე გაკრული სურათივით ერთ პოზაში ისხდნენ გაუტოკებლად და ერ-თმანეთს უყურებდნენ.

მამაჩემი მაშინვე შემობრუნდა ოთახ-ში. ძალიან გაბრაზებული იყო, მაგრამ ცდილობდა ასე მოეჩვენებინა თავი, თითქოს ჩემზე კი არა, სხვა რაღაცაზე ჭავრობდა. სკამს დასჩერებოდა, ვერ მოეფიჭრებინა, დამჭდარიყო თუ აი-ვანზე გასულიყო ისევე.

— დაჯექი, შვილო, რა ფეხზე დგა-ხარ, — უთხრა ბებია და ოდნავ გა-მოსწია სკამი.

— დავჯდე, თორემ ლაპარაკს დამაც-დით!

— ვინ აგაფარა პირზე ხელი?!

— რა ვიცი, აქ ყველანი უფროსები ხართ და აღარ რჩება ჩემი ადგილი.

— მაინც, როგორ მოვიქცეთ? — ჰკითხა დედაჩემმა, — შვილია და, იმ-ის გულისათვის, მათემატიკურ საგნებს გულს რომ ვერ უღებ, ხელი ავუქ-ნიოთ?

მამაჩემს ხმა არ ამოუღია, აბლა სი-გარეტს მოუკიდა, მკერდი გამოიბერა— ღრმად ამოისუნთქა და ფეხი ფეხზე შემოიღო.

— შენ რა გაქვს გადაწყვეტილი, რას აპირებ და რა გინდა? — მკითხა ბო-ლოს.

— როგორც თქვენ მირჩევთ. მეც ისე მოვიქცევი, — ვუთხარი და ნინოს შევხედე. ნინომ თვალი მომარიადა. მი-ხოს შევხედე — გამიღიმა.

— ცხვარში ვავადლოთ! — ურჩია ბებია.

— არც იქ ივარგებს! — გაბრაზდა მამაჩემი, — საქმეზე არ მიიშვება. ვერ ერთი, ვერ ენდობი, მეორეც — წან-წალსა და ლაზღანდარობას ვერსად მო-აშლევინებ. თავი ქულში აქვს — არ შია და არ სწყურია, ამან გაათავხედა და გადაავარა სწორედ-მთელი ეს ზა-ფხული მეტი სადარდელი არა მქონია. რა გვეშველება, არ ვიცი, ფიჭრის თა-ვიც აღარა მაქვს! სკოლაში რომ დავაბ-

რუნო, ოცი წელი მოუნდება საშუალოს დამთავრებას და კაცად მაინც არ ივარგებს... ჰო, გავა სახლიდან და, ომში წასული კაცისა არ იყოს, დაბრუნდება თუ არა, არავინ იცის...

— გურამთან ზომ არ გაგვეგზავნა მანგლისში? — იკითხა დედაჩემმა — იქნებ იმას მაინც შეუნახოს ხათრი.

— არ ივარგებს! — უარყო მამაჩემმა, — ახლა იმას აცვამს ჭაქარს!

— ყველა გზა ჩაკეტე და მამ როგორ მოვიტყუო, შვილო! — გაწიწმატდა ბებია, — ჩვენი რჩევა ჭკუაში არ გივდება, შენს მოსაწონს კიდევ ვერაფერს ვამბობთ და, სოლომონ ბრძენი ზომ შენა მყავხარ, შენ გვირჩიე რამე!

მამაჩემი გაჩუმდა. მიზო წამოდგა და თქვა:

— ერთად ვივლით სკოლაში, რა მოხდა, დაჯდეს მერვეში და მე ვამეცადინებ!

— დაიკარგე აქედან, თორემ ჩამოგაყრევინე კბილები! — ვუყვირე.

— აი, აჰა, — ხელეუბი გაშალა მამაჩემმა, — ტვინი აქვს ვითომ?! —

სკამზე დავეშვი და გავიტრუნე.

— არა! — თავი გააქნია დედამ, — ამისგან კაცი არ დადგება.

— ეგ მახოროტებს სწორედ! — კვერი დაუკრა მამაჩემმა.

— მამა! — როგორც იყო სიტყვა აიღო ნინომ. — მაგას ვკითხოთ, იქნებ თვითონ უმიზნებს რამეს? არ შეიძლება, რაღაცა არ ედოს გულში. თქვი, გიო, ერთხელ მაინც არ გინატრია: ვთქვათ, მფრინავი გამოსულიყავი, შოფერი... ათასი რამეა ამ ქვეყანაზე!

— კოსმონავტობას ვუმიზნებ! — პირდაპირ მივარტყი.

— შენთან ლაპარაკიც არ შეიძლება — თქვა ნინომ და აღარც ამოუღია ხმა, მგონი, მოსმენითაც აღარ გვისმენდა.

მიზომ გადაიხარხარა. დედაჩემმა ვერ შეიკავა თავი, ხელი აიფარა პირზე, თავი გვერდზე მიაბრუნა და გაიღიმა.

— სატირალია და იცინი?! — გაუწყრა მამაჩემი, — ბიჭს ჰკუის ნატამალი

არ გააჩნია, თავი გვაქვს ჩამოსაბრჩობა. შენ კი გეცინება! — მერე შე მშობლები — შე დოცულაპიავ, კოსმონავტობას რომ ცოდნა და წიგნში ჩაყვინთვა უნდა, იმდენი არაფერს სჭირდება! შენა გგონია, ავე, ქვემოთბნელი, თავცარიელი შოფერივით მიუჯდება საჭესა და; ჰაიდა! მამა გიცხონდა, ხალიჩებს გავიშლიან და დაფა-ზურნით მიგაცილებენ კაბინამდე!

— ბიჭმა რაღაცა წამოისროლა და საქმეთ არ გაიხადე?! — შეაწყვეტინა ბებია. — აქ იმიტომ არ ვსხედვარო. ვლანძლოთ და ვთათხოთ! ამოდენი რო იყავი, შენცა გყავდა ოფოფები!

ამაყად ავწიე თავი და მამას შევხედე. მამაჩემი მიმიხვდა:

— ფრთები შეგასხა, ჰა?

— ამ ცხელ ოთახში ტყუილად ვსხედვართ და სიცხითა ტყუილად ვითუთქებით! — თქვა დედამ, — წყლის ნაყვია და მეტი არაფერი! გვეყოფა. მე ლაპარაკის თავიც აღარა მაქვს! რაც გინდათ ისა ქენით! — ადგა და სამზარეულოში გავიდა ოხვრით. ნინოც მალე წავიდა. მიზომ კი უფრო ახლოს მოიწია, ნინოს სკამზე გადმოინაცვლა.

— თქვენმა წიგნებმა და სწავლა-განათლებამ მშვიერი მუცლით მატარა მთელი ჩემი დღე და მოსწრება, — აწუწუნდა ბებია, — როცა სამარეში ფეხის ჩადგმა დავაპირე, განჭინა მაშინ გამეცო პურით. ტირილისა და ვაი-ვიშის მეტი არაფერი მინახავს. ვფიჭრობდი, შვილები წამომეზრდებიან, ხელს შემამეველებენ-მეთქი, შენ კი ერთი დამთხვეული ბალისათვის ვერ მოგივლია. გზა ვერ გიჩვენებია! რაღა იმედი უნდა მქონდეს შენი! — ბებიაც აიკაკვა. იმ დროს ისეთი საწყალი იყო. ისეთი საცოდავი, გული ჩამწყდა, ჩემს თავზე მომივიდა ჭავრი... ვადაღწევიტე, რასაც ახლა მირჩევდნენ. უყოყმანოდ დავთანხმებოდი.

ბებია მკარს ზღურბლს გადააბიჯა და მამაჩემმაც დაუძახა:

— მომისმინე, დედი!

ბებია ნელა შემობრუნდა:

— სათქმელი გაქვს რამე?

— კი, ცოტა ხანს დაჯექი.

ბებია დაჯდა, სახეში მიაჩერდა.

— მიდი, დედამენს დაუძახე, — მიხოს უთხრა მამამ.

მიხო სამზარეულოში გავარდა და დედა შემოიყვანა. დედას ნინოც შემოჰყვა.

— საგარეო ტანსაცმელი ამოიღე, — წამოდგა მამაჩემი, საათს დახედა, — ერთ საათში ჩამოივლის ავტობუსი, თბილისს იქით მივდივარ, მანამდე თავ-მჯდომარესთან გადავალ, დავეთხოვები. ამას მივხედავ კი არა, ისეთ ადგილზე ვუკრავ თავს, საკუთარი ჰერი ედემად მოეჩვენოს!

ისე სწრაფად გავიდა მამა გარეთ. ისე სწრაფად ჩაიარა კიბე და გააჭრილა კიშკარი, ვერავენ მოასწრო, ეკითხა რამე. ნეტავ, რას აპირებსო, თქვა მიხომ და სათითაოდ ყველას გადმოგვხედა. დედა ტანსაცმელის კარადას ეცა. მე და მიხო აივანზე გამოვედით. ბებია კი ისევ მაგიდასთან იჯდა დაფიქრებული,

საცოდავად მოკუნტული, ერთი მუხა ბებია.

წასვლა და მოსვლა ერთი იყო: მოვიდა, ტანსაცმელი გამოიცვალა, ხვალ სალამოს დაებრუნდებო, მარტო ესა თქვა, არც დაგვემშვიდობა და არც სხვას დაულოცავს გზა..

მამის მოლოდინში ჰამის მადაც კი დავეკარგე. ადგილს ვერა ვპოულობდი. ბიჭებთან ისევ გავდიოდი ხოლმე და ისინიც ადვილად ამჩნევდნენ, რალაცის მოლოდინში ფერს რომ ვეკარგავდი თანდათან.

ეს ლოდინი ერთხელ ხომ უნდა დამთავრებულყო და დამთავრდა კიდევაც: მეორე დღეს, მზის ჩასვლისას მამაჩემი მშვიდად შემოვიდა ეზოში. გამარჯობათო, და მხოლოდ მე, მის დამთხვეულსა და გადარეულ შვილს ჩამომართვა ხელი:

— როგორა ხარ, შე ძველო, უჩემოდ ხომ არ მოგეწყინა?!

ეს უკვე სასიკეთოდ მენიშნა.

გ ე ო ლ ო გ ე ბ ი

მათ არ იციან დასვენება, მშვიდი ცხოვრება,
დაპბედებით შეხვედრები და განშორება.
მზეზე ამოაქვთ საიდუმლო გარდასულ ჯამთა,
რასაც წყვილიადაი წაგლესოდა და ჟანგი ჭამდა.

დაუცხრომელი ძიებით და აღმოჩენებით
მზეზე ამოაქვთ ძველი დროის უცხო მშვენება.

მიწაში ჩაზრდილ საიდუმლოს ანუ სიმდიდრეს
მუქთად, უჯაფოდ, უბრძოლველად ვერც დაიმკვიდრებ.

გზები, ძიება, იერიში და ისევ გზები
აი სამყარო გეოლოგთა ლტოლვის და გზნების.

ჰეი, ციმბირო, — ჩრდილოეთის ქურა გიგანტო,
მკერდზე ტაიგა დაგფენია ლურჯი წვერივით,
შენი მშვენება მინდა სულში გადავიხატო
ტბით მოჩითული, ალაგ-ალაგ მზით დასერილი.

ჩემი სალაში გეოლოგებს — მამაც მშვერავენს,
ულრანში გზებს რომ მიიკვლევენ, მთებს რომ სერავენ,
ძიების ჟინი მეც მომიხატა,

ჟინი მიგნების

ჰეი, მეწვიე შთაგონებავ, უჩინმაჩინო.

გეოლოგების ნაფხურებს კვალში მიგვყვები
სიტყვის მადანი იქნებ სადმე აღმოვაჩინო.

* ციმბირელი ციკლიძე-5.

• • •

სადაც კი წავალ სახეტიალოდ
ბედნიერების ცრემლი მერვეა,
აფხაზეთში კი (რა დაგიმალოთ)
ყველაზე უფრო ბედნიერი ვარ.

შაინც რა არი გრძნობა ასეთი
უბრალო კაცსაც
ღმერთს რომ მადარებს,
იხე მცირეა ეს აფხაზეთი,
სადაც კი წავალ თან დაეატარებ.

ვნახე ზღაპრული აღმოსავლეთი,
ბედმა ციმბირის გზებსაც მასტუმრა,
მაგრამ სადაც კი ღამეს ვათევდი,
მე აფხაზეთი მედო სასთუმლად.

მესიზნრებოდა პატარა რიწა —
ტყიანი მთების დიდი ივავი.
სადაც ვიყავი, კაცობას ვფიცავ,
მე აფხაზეთის შველი ვიყავი.

ვინც თავის სახლში მასპინძელია
და აქვს მამულის ზოვლის უნარიც,
მას უფლება აქვს, უეჭველია,
სხვათა ქვეყნების იყოს სტუმარი.

ღმერთო, სტუმრები კარგად მიმყოფე
მოკეთებეც და მეზობლებიც!
თუ ღმერთან ერთად ჭირს გაიყოფენ,
უფრო და უფრო ვემეგობრები.

არ ვსტუმრებივარ ჯერ ყველა მოძმეს
ყველგან სიკეთე მელის ურიცხვი.
ჩემი ალალი გულია მოწმე:
მზადა ვარ მხოლოდ სიყვარულისთვის.

• • •

ყვავილების ქვეყანაა ჩემი აფხაზეთი,
წარსული კი ზღაპარია ღამის ათასერთის.

თავიდანვე მეგობრებად ვისაც დავიგულებდით,
სიმღერებით ვხვდებოდით და ჭრელი თაიგულებით.

რას მიქვია მარტოობა... ყოფა კარნაქეტილი, —
ფრთებს უტოლებს პორიზონტებს ბედი ჩემი კეთილი.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ცალკე ყოფნა, განზე დგომა ღმერთმა ყველას გვაშოროს,
განა მაშინ გვექნებოდა ერთი დიდი სამშობლო?

ყველგან სადაც სამეგობროდ წამიყვანენ ფიქრები,
ერთდროულად სტუმარიც და მასპინძელიც ვიქნები.

ციმბირამდე გაფრენილა ჩემი შუკა-ბილიკი,
ძალად კი არ ვსტუმრებივარ, მპატიეობენ პირიქით.

ცხადშიც, ძილშიც თან დამყვება ლოცვად ხელაპყრობილი
აფხაზეთი — ჩრდილოეთის პაწაწინა დობილი.

ამ ციმბირულ ბუნებას და ამ ციმბირულ ხასიათს
სულ სხვაგვარი სილამაზე, სულ სხვაგვარი ფასი აქვს.

მზის ყვავილებს აშრილებს, მზის ყვავილებს ყინული
და სიმღერად იბადება გაზაფხულის ბინული.

მეც ვიგონებ ბინულივით ამ ციმბირულ აისებს,
ჩემს ყოფას და ჩემს სიმღერებს ამ სხივებით ავივსებ.

მე ამ სხივებს შინ წავუღებ მეზობელს თუ ბიძაშვილს
და ოქროსფერ თევზებივით ჩავაცურებ რიწაში.

აღზარს გზები

მიყვარს მთებისთვის თვალის შევლება,
სიმაღლის ფასი ნამდვილად ვიცი.
დიას, მთებია მიწის მშვენება,
ნთა ბუნებრივი ძეგლია მიწის.

მთები მშატებენ ხალისს და სიმზნეს
ამიტომ მიყვარს მთების ოჯახი,
ისინი გვანან სიმაღლის კიმნებს
და ვაკეცობის გმირულ მოძახილს.

ნისლი ქედებზე ადის ფარფატივით
და ლამაზია ნისლის ქაოსაც.
თოვლის გვირგვინი და ტყის ნაბადი
არის მარადი სარქველ-საწოლი.

თეთრი კვიცივით მოხტის ჩქერალი,
ცის ნაჭრებივით ფშვინავენ ტბები.
ბედნიერი ვარ მთის მაცქერალი
და პირველყოფილ სიჩუმით ვტკბები.

მე მთებში უნდა გაგკაფო გზები,,
წინაელის სურვილი მიტაცებს ვიდრე.
რაც უფრო მაღლა ამწევენ მთები
უფრო მეტს ვხედავ შორეულ მინდვრებს.

სიგზირთან გასაუბრება

დიდო ციგზირო,
შენთან მინდა გასაუბრება,
როგორც კაცი კაცს გესაუბრო,
მომეც უფლება.

მაგ ყინვაშიაც გიზგიზებდა ცოდვის ხანძარი
და თეთრი ძვლებით ქათქათებდა შენი ყინული.
იქნებ ეს ტბები ცრემლებია უზარმაზარი
შენი ტყეების წამწამებით გადაჩრდილული?

შენ ხარ სამარე შეამბოხე დიდთა ვაგაკცთა,
და მათი ძვლებით შენი მიწა უფრო გააკაფდა...

ვე შენი მიწა ცოდვა-ბრალის
დიდი წიგნია,
ბევრი ფურცელი თოვლის ყდაში ვერ მიგვიგნია.
ყინულის ღოდჭვეშ საიდუმლო ბევრი მარხია,
მათი წიაღი ეამთაბრძოლამ ვერ შეარხია.

მე კი ვალში ვარ უსახელო გმირთა წინაშე
და მათზე ფიქრით ძალას ვიკრებ და სულს ვიკაეებ.

რომელი ერთი გავიხსენო
მამულიშვილი,
ვისაც კატორღა სამუდამოდ

ქჰონდა მისჯილი.
ვინც შეეწირა თავის ხალხის თავისუფლებას —
მის სულთან მინდა,
მის აჩრდილთან გასაუბრება.

რამდენი გმირი უსახელოდ
უძეგლოდ დარჩა,

მაგრამ უკვალოდ არ გამქრალა
იმათი გარჯა.

არ დაიშურო, შემოქმედო,
სიტყვა თუ ფუნჯი
დაე, უფროე ამეტყველდეს
წარსული მუნჯი.

შენც ჩემო ლექსო,
გახდი ეამთა გადამლახველი,
დაღუპულ გმირთა ვაჟკაცობის მაცნე და ელჩი,
იელვოს ხსოვნის ქარქაშიდან
გმირის სახელმა
და ნაომარი მახვილივით
გვეჭიროს ხელში.

ნ ა რ ნ ე რ ა

როცა ციმბირის ვიყავ სტუმარი,
შემომაფრინდა წარწერა ქვაზე:
„ტყეს გ-ვუფრთხილდეთ,
ტყეს მოვუაროთ“ —
ქვა ყველა გამვლელს შესთხოვდა ასე.

მე ამ წარწერას, ვით გრძნეულ ფრინველსა
და მწარე მოთქმას ქვაზე დაღვენთილს
აქ აფხაზეთის ზღაპრულ ტყეებში
შეუუშვებდი და მოვამრავლებდი.

ტყის ოკეანე არის ციმბირი
და ზეცას მწვეანედ შეჰკიდებია;
დიდი ზრუნვით და დიდი ზიფრთხილით
ყოველ ხე და ბუჩქს უფრთხილდებია.

მე კი ვაჟკაცურ ბრძოლას მავალებს
ტყე მოუვლელი და გაჩეხილი,
ეს აფხაზეთის მწვეანე ზღაპარი,
ეს სილამაზე ჩვენგან შერყვნილი.

დაე, ტყის მოვლა მალე გვენებოს,
თქვენგან გვესწავლოს, ტაიგელებო!

მზე ჩემთანაა გულამ

მე ყოველდღილით მზე მომაკითხავს
და ოქროს სხივებს მომხვევს ფრთებივით,
მერე გაუღვივართ ერთად სახლიდან
და დაგვიალბებთ მეგობრებივით.

სულში ჩამდგარა მზის შარიშური,
ერთ ვენებიანი გულისფანცქალი,
მზე არის ჩემი სათნო მიჯნური
და იჭვიანი ანჩხლი წაწალიც.

მე იგი მიყვარს დაბადებიდან,
მისი დალალი მზრებით მიჭირავს
და ჩემი აკუნის თავზეც კეიდა
მისი სხივების ოქროს ღინჭილა.

მზე ხომ ერთია მთელ ქვეყანაზე —
სანყაროს ჯილად ცაზე გასული.
მე კი მინათებს მთელ სილამაზეს
მხოლოდ ერთი მზე, მზე აფხაზური.

და ჩემი სიტყვა ფრთააღერილი
აბლებურ ყოფის ყნოსვით და გემით.
აფხაზეთიდან ჩამოფრენილი
თბება ციმბირის ბანჯგვლიან მზეში.

მეც იქ ვიჩქარი მგზავრი გვიანი,
მუდამ იქა ვარ სერს შემომდგარი
სადაც მზე მხედება ალერსიანად,
როგორც მოყვარე და მეგობარი.

მე და მზეს გზები ერთი გვქონია
და კიდევ რალაც უფრო საერთო,
ჰოდა მე და მზე, ასე მგონია,
ვერსად ვერ გავძლებთ უერთმანეთოდ.

პრინაპი კატუნე

აღტაი რომ დავინახე შენისლული,
უმალ ფრთებად გამომეხსა სთების სული.

დამინახა და ტალღების თქაფუნით
უმალ ჩემკენ გამოიქცა კატუნი.

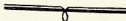
ტალღებს შლიდა და ფრთებივით კეცავდა,
აღბათ ჩემი ჩახუტება ეწადა.

ვით ველური ჯიშინი ულაცი
ვერასოდეს ვერ იგუებს უნაგირს,
მოფრინავდა თუ მოხტოდა ზემოდან
ჩემი ფიქრი ფაფარივით შვენოდა.

ო, კატუნო, ჩემო ფიცხო ოცნებაე,
ჩემი სიტყვა ჭამანდივით მოგწვდება,

როგორ მინდა მღელვარებით შენა გგავდე
და ეს ლექსიც იყოს შენი შენაკადი.

თარგმნა ურთა იონინიძე

ფიქრები

დავ, ასე იყო...

ძნელია სახლიდან წასვლა, დედ-მამის, ნათესავებისა და მეზობლების მიტოვება, მაგრამ უფრო ძნელია, როცა ქალაქს მოშორდები, სადაც ბავშვობა და სიყრმე გავიტარებია.

თბილისი!...

ჩემი ფიქრი ახლა მის ერთ პატარა უბანს დასტრიალებს. რა მახსოვს? დედის ალერსიანი გაღიმება, ნაძვის ხე, წითელა და ყივანახველა, სკოლა, წიგნები, პირველი სიყვარული და პირველი ნამდვილი მწუხარება, რომელმაც წაშალა ზღვარი სიყმაწვილესა და იმ ასაკს შორის, როცა ჯერ კიდევ ახალგაზრდა კაცს წითელუელსახვევიანი ბავშვები ქუჩაში „ძიას“ დაგიძახებენ...

მაგონდება 1941წელი. ივნისის შუარიცხვებში სკოლა დავამთავრეთ და თანაკლასელები წავედით მარჯანიშვილის ქუჩაზე სურათის გადასაღებად. ფოტოგრაფი დიდხანს გეაწვალებდა, ხან ასე დაგვეკა, ხან ისე, ხან ჩვენი პოზა არ აკმაყოფილებდა, ხან განათება არ მოწონდა. ამასობაში, ერთი ჩვენგანი ქუჩაში გავიდა პაპიროსის საყიდლად (მაშინ უკვე პაპიროსსაც ვეწეოდით ზოგიერთები) და როცა დაბრუნდა, ჩურჩულით გვითხრა: „ბიჭებო, ომი დაიწყო!“

4. „მნათობი“, № 1.

იმ ფოტოზე შეშინებული თვალები გვაქვს ყველას. ჩვენს თვალებში ომის გამომეტყველება აღბეჭდილი...

მე მაგონდება თბილისი ომის დღეებში. ქალაქს თითქმის სამხედრო ფარაჯეცვა: რუხი იყო მთაწმინდის კალთები, მახათას მთა და ნავთლუღის მიდამოები. დამით ქალაქი კვდებოდა, კი არ იძინებდა. არაფერი ჩანდა უკუნ სიბუნელში. მხოლოდ ალაყაფებთან ჩაცუცქული მოჭრივების ჩუმი გადალაპარაკება არღვევდა სიჩუმეს, ან მილიციელის სტვენა და ვინმეს გულმოსული შეძახილი: „ჩააქრეთ პაპიროსი!“

მე მახსოვს უხილავი თვითმფრინავების გულისგამაწვრილებელი გუგუნი და შუქის ვეებერთელა დაშნებით გადახაზული ზეცა. მახსოვს შამშილი და ლანჩაძრობილ ფენსაცემელში ჩამდგარი ხისველე. ახლაც ყრუანტელი მივლის ამის გახსენებაზე... მახსოვს, ქარხნიდან დაბრუნებულს როგორ გამომიწოდებდამ ოთხად დაკეცილი ქალაღდი. ეს იყო ძმის დაღუპვის ცნობა... ისიც მახსოვს, როგორ დავამშვიდე ატირებული გოგო. მერე კი, როცა გავისტუმრე სკოლაში, როგორ ავტირდი ლოგინზე პირქვედამხობილი. თვალწინ მიდგას კარის მეზო-

ბელი, სომეხი ქალი, რომელიც იმ დროს ოთახში შემოვიდა, თავზე ხელს მისვამდა და მაწყუნარებდა... ბევრი რამ მახსოვს იმ დროისა: ჯანგატიხილი მამის ჩამოსვლა ფრონტიდან, ქარხანაში გათენებული ლამეები და ბოლოს, ყველაზე მძაფრი მოვონება: გამარჯვების დღე, როცა მე და ჩემი ამხანაგები ქუჩაში უცნობებს ვაჩერებდით და ვკოცნიდით! ის ბედნიერი დღე ყველა ტანჯვათა და დანაკლისთა საზღაური იყო ჩემთვის.

რატომ ვიგონებ ამას?

იმიტომ, რომ ყველაფერი, რაც გამახსენდა, თბილისსაც გადახდა თავს! იმ დღეებში, და მერეც, ჩემი და თვითელი ჩვენგანის ბედი განუყოფელი იყო თბილისის ბედისაგან. ჩემი ბიოგრაფია ისევე, როგორც სხვების თავგადასავალი, თბილისის მატინის ერთი ფურცელია და ამ ფურცლის გადაკითხვა არასოდეს არ იქნება ზედმეტი...

ამჟამად შორიდან ვეაღერებები თბილისს. და თუ ჩემი მრგონება ნაღვლიანად ეღერს, ნუ დამძრახავთ: მეტი სიყვარულისგან მომივიდა. სიყვარულსაც თავისი გუნება აქვს: ხან მოიწყენს, ხან მოიღუნის...

მე ვხუტავ თვალებს და ფიქრით ისევ თბილისს ვუბრუნდები... საღამო ხანია. იისფერი ბინდი დასწოლდა ქალაქს: მთაწმინდის კალთებს, მტკვრის სანაპიროს, ქუჩებს, მოედნებს, ბაღებს, ეზოებს... „გინახავთ თქვენ ფერი დაბინდულ ქლიავის?“ — ასეთი ბინდია სწორედ. რუსთველის პროსპექტზე ჩარიგებულ ქადრებს ბელურები შესევნიან. მომღერლებივით იკავებენ თავიანთ ადგილებს და ლოტბარის ნიშანს ელიან, რომ საგალობელი უთხრან თბილისს. კარლ მარქსის ხიდზე. ვაჟურად თმაშეკრეპილი გოგონა მიდის. მას ალბათ მზია ჰქვია, ან მანანა, ან ირმა, ან ირინე. ამას მნიშვნელობა არა აქვს! მთავარი ისაა, რომ ქალიშვილი საღამო მიეშურება და მისი სახე ამ საღამოსავით წყნარია და უშფოთველი. ქალიშვილი ცოტახნით ხიდზე ჩერდება და დასავლეთით იხედება.

იქ, წყნეთის თავზე, ცხენსვივლად უვიოთელია. არც ერთი ღრუბელი. არ ჩანს ცაზე. „ხვალაც კარგი დარი იქნება“, — ფიქრობს ქალიშვილი და განაგრძობს გზას...

დაე, ყოველთვის ასე იყოს: ცას შეხედოს თბილისის მკვიდრმა და კარგი ამინდი იწინასწარმეტყველოს!

საკავადმყოფოში

გრძელი და ცივი დერეფნის ხვლიკისფერ კედლებზე სხლტებოდა და ირეკლებოდა მძუტრთა ელნათურების ყვირთელი შუქი. დერეფნის ბოლოში, მაგიდასთან, მოწყალეების და იჭდა. „იზოლატორი“ ეწერა კარებს. სხვა ოთახებს ციფრებით ცნობდნენ: „პირველი“, „მეორე“, „მესამე“ და „მეოთხე“ პალატები; „ქალთა ჭირურგიული განყოფილება“. „მორიგე ექიმის კაბინეტი“, „საოპერაციო“, „შესახვევი“ და სხვა... წარწერები ბევრი იყო.

დორა ერჭვა მოწყალეების დას. ჭუჭყიანი თეთრი ხალათი კოჭებამდე წვდებოდა. ამ ხალათს ღამით მორიგეობის დროს იცვამდა, რადგან ამ დროს ყველას ეძინა და გამკითხავი არავინ იყო. ყველას ეძინა, მორიგე ექიმსაც. ზოგჯერ დორასაც, როცა წასაკითხი წიგნი არა ჰქონდა. მაგრამ კითხვის წინც ძილს სჯობდა. ვესტიბულის კუთხეში ძველისძველი, ტყავადაძრობილი საყარძელი ეგულებოდა, იქ არავინ შეაწუხებდა. ვესტიბულამდე არც ავადმყოფების ხმა აღწევდა. ერთი სიტყვით, უკეთეს დასასვენებელ ადგილს საავადმყოფოში კაცი ვერ მონახავდა. „რა მოუსვენარი ხალხია ეს ავადმყოფები!“ — იტყოდა ხოლმე ქეთინო, დორას მეგობარი ქალი. ისინი შეცვლილ მორიგებოდნენ: დღისით — ქეთინო, ღამით — დორა. ხანდახან პირიქით.

მაგრამ ეს ერთი კვირაა, დორას სამჯერ მოუხდა ზედიზედ ღამის გათევა... იქ, დერეფნის ბოლოში კარია. „იზოლატორი“ აწერია კარებს. მას შემდეგ, რაც ის ქალი პალატიდან „იზოლატორში“ გადაიყვანეს, დორას ერთი გვერ-

დის წაიკითხვაც ვერ მოუხსრია. ძილზე ხომ ლაპარაკი ზედმეტია! რამდენჯერმე უხდება ღამეში ქაფურის შესხაპუნება, შესვევა, გადახვევა, კომპრესები, მასაჟი და კიდევ ათასი ვანდაბა და დოზანა! „დასწყევლოს ღმერთმა ყველა გაჭირვებული და ავადმყოფი!“ — ფიქრობს დორა და სასოწარკვეთით ებლაუჭება „თეოს“ უკანასკნელ სტრიქონებს. არაფერი ჩადის თავში. იცის, საცაა გიჟივით გამოვარდება ის ბიჭი, დედას რომ უვლის, და... „დორა! მოდი, შენი ჭირი-მე, მგონი, ცუდადაა!“ სულელი! ცუდად იქნება, მა არა თითქო დორა ღმერთი იყოს! მაგ ქალს აღარაფერი ეშვებოდა, თქვა პროფესორმა და დორაც ასე ფიქრობს... „თმაგაშლილი თეო ოთახიდან გავარდა და იყვირა: „მამა, მამა... მამა!“ ყაფლანმა სწრაფად მოიხედა...“ „დორა! მოდი, შენი ჭირი-მე...“ — ესმის დორას და ხელად ავიწყდება წაიკითხული. ზღაზღანი დგება და იზოლატორისაკენ მიდის. „ის ბიჭი“ (დორამ არც კი იცის მისი სახელი) კარებში დგას. მაღალია, შავგვრემანი, თვრამეტ-ცხრამეტი წლისა, უძილობისაგან სახე გაფითრებულია... „დორა, გენაცვალე... ტკივილები აწუხებს, პანტოპონს ხომ არ გაუკეთებ?“ „ჰმ, წამლის სახელიც უსწავლია!“ — ღვარძლიანად ფიქრობს დორა და ავადმყოფთან შედის.

ოთახი პატარაა, ისეთი პატარა, რომ ერთ საწოლს ძლივს იტევს. საწოლის გარდა, შიგ ტაბურეტიცაა, რომელიც მაგიდის მოვალეობას ასრულებს. ელნათურა, ეტყობა, გადამწვარა და სანთელი ანთია. კედლებზე, იატაკზე და ავადმყოფის საბანზე ყვითელი ლაქებია. დორას უზარმაზარი ჩრდილი ავადმყოფსა და ქერს ეფინება. სიბნელეში ძლივს მოჩანს ბალიში ღრმად ჩაფლული თავის ქალა ფართოდ გახედილი თვალებით. ავადმყოფი რალაცას ჩურჩულებს, წყლიდან ამოყვანილი თევზივით პირს აღებს და რალაცის თქმას ცდილობს. დორა საწოლისკენ იხრება. „არაფინ... არაფინ იცის... იმან კი ვაიგო, ის

მიხედა... საშვილოსნო, მე კი ნაწლავები...“ აი აქ... დორას არ ესმის რუსული, გარდა ამისა, თეოს ამზავი დარჩა დაუმთავრებელი. „რა მოხდება მერე? შეხედება თუ არა თეო თავის საყვარელს?“ „როდის გაუკეთეთ უკანასკნელი ნემსი?“ — ეკითხება დორა კარებში გაშვებულ ვაჟს. „დიდი ხანია... გავუკეთეთ კიდე რა! ძალიან წვალობს“. შეილის ხმაში მუდარაა და უმიდობა. „რა შენაღვლება, გაუკეთებ“, — ფიქრობს დორა და გადის იზოლატორიდან. „ბა-ამ!“ — მოსმის ვესტიბულში კედლის, საათის რეკვა. ღამის პირველია...

სულერთი არ არის შენთვის?

ღამის პირველი საათი იქნებოდა. ის ქალი ტრამვაის გაჩერებაზე იდგა ვიღაც ვაჟთან. დამინახა, ერთხანს მიყურა, მერე მოიცილა ვაჟის ხელი ისე, რომ არც შეუხედავს მისთვის და წელა, მთვარეულივით წამოვიდა ჩემსკენ. ამ დროს ტრამვაი ჩამოდგა, ავედი და მოვიხედე, ისიც ამოსულიყო. ვაჟი გაჩერებაზე დარჩა და სანამ ტრამვაი დაიძრებოდა, თვალი არ მოუცილებია უკანა ბაქნისათვის, სადაც ჩვენ ვიდექით...

დიდხანს მიდიოდა ტრამვაი. ჩერდებოდა და მიდიოდა. ჩვენ ხმას არ ვიღებდით, მე ჩემთვის ვიყავი, ის — თავისთვის. ბოლო გაჩერებაზე ჩამოვედით. უსიტყვოდ გავყევით ჩაბნელებულ ქუჩას. ის წინ მიდიოდა, მე — უკან... მივადექით ბარაკის ტიპის ფიცრულ შენობას. საერთო დერეფანი გავიარეთ და ოთახში შევედით. მან რკინის გისოსებიანი ფანჯარა გამოალო. გამოჩნდა ფართო, მოტიტვლებული ეზო და ალაგ-ალაგ გარღვეული ქვის გალავანი. გალავნის იქით რკინისგზის ლიანდაგი იყო, იმის იქით კი, — დიდი სასაფლაო. იქ ძალიან ბნელოდა... არც მას და არც მე ხმა არ ამოგვიღია. ისე მივეკარით ერთმანეთს, სიტყვა არ გვითქვამს. უცებ გაჰქრა ყველაფერი, იყო მხოლოდ მისი ტანის სიმკვრივე და შორეული მოგონების

გაურკვეველი ნაღველი ჩემს გულში...
ფანჯრის მიღმა დროდადრო მატარებ-
ლები მიჰქროდნენ და მაშინ ჩემად
წერიალებდნენ ქიქები კედლის განჯი-
ნაში.

ოთახში სიჩუმე სუფევდა, ივლისის
დახუთული ღამის სიჩუმე. ისევ და ისევ
გრილით, რახრახით მიჰქროდნენ მატარებ-
ლები და მე არაჩვეულებრივი სიცხადით
ვგრძნობდი, როგორ იზნიჭებოდა
ლიანდაგი მათი უსასველო სიმძიმის
ქვეშ... ჩემს გვერდით უცნობი დედაკა-
ცი იწვა. ის ქალიშვილი კი არა, სამი
წლის წინათ უგონოდ შეყვარებულმა
რომ დავტოვე ქალაქში, არამედ სულ
სხვა, უცხო და ლამაზი დედაკა, რომელიც
ყველა ქალს გავდა ამ ქვეყანაზე...

ვცდილობდი, მომეგონებინა, რა ერქვა
ამ ქალს და ვერაფრით ვერ ვიგონებდი.

— ნანა... — ვთქვი ბოლოს, ანგარიშ-
მიუცემლად.

— მე ნანა არ მქვია.

— აბა?

— სულერთი არ არის შენთვის? —
მიპასუხა და კედლისკენ მიბრუნდა.

გულაღმა ვიწეჭი და ფანჯარას გავც-
ქვროდი. ვარსკვლავებით მოყენილი ცა
მავთულებით იყო გადახაზული. ეხოში
ონკანი მოშლილიყო და ქაფაფენილზე
შიშინით იღვრებოდა წყალი.

რადის ჩამქონა, ვერ გავიგე. უტნაუ-
რი რამ დამესიზმრა: ბზუოდა რაღაც,
მომამბურებლად და გაუთავებლად ბზუ-
ოდა რაღაც ზედ ყურთან და მოსვენებას
არ მძალევდა. ყველაზე უფრო ის მაწვავ-
ლებდა, რომ ვერ გამეგო საიდან მოდი-
ოდა ეს ბზუილი: წინა სიზმრიდან იყო
გამოყოლილი თუ სხვა იყო. მერე ამ
ბზუილს უტნაური სანახაობა მოჰყვა:
მტრის თვითმფრინავებს დაეჩრდილათ
ცა. დაბლა, სულ დაბლა, ათიოდე მეტ-
რის სიმაღლეზე მიფრინავდნენ თვით-
მფრინავები, ფრთა ფრთაზე გადაეწნათ
და მათი ქროლვისგან ამტყდარი ქარი
შავად გადატრუსულ ბალახს მიწასთან
ასწორებდა. მე სანგარში ვიწეჭი პირ-

ქვედამხობილი, სახე მიწაში ჩამქმალა
და სუნთქვა მიქირდა. ~~მეტი~~ ~~მეტი~~ ~~მეტი~~
მოველოდი ნაცნობ, ~~მეტი~~ ~~მეტი~~ ~~მეტი~~
წვივოს, რომელსაც აფეთქების ხმაც
მოჰყვებოდა და მაშინ... უცებ დაიქუხა
რაღაცამ და შეშინებულმა თვალები და-
ვაჰყიტე. გათენებულყო. ფანჯრის იქით
საბარგო მატარებელი მიდიოდა. კარა-
დაში ქიქები წერიალებდნენ, ოთახში
ჩაიღნით ხელში ჩემი მასპინძელი იდგა.

— ჩიის დაღევ თუ ყავას?

— სულერთია ჩემთვის, — ვუპასუხე
და ჩაიქმას შევედუქე. სამსახურის საქმე-
ზე ვიყავი ჩამოსული და მივლინება
დღეს მითავდებოდა, ღამის თვითმფრი-
ნავს მოსკოვში უნდა წავყოლოდი.

სიზმარი

ზღვაში აღმართულ, თვალმუუდგამ
ციცაბო კლდეს გზა შემოსალტვია. არც
დასაწყისი უჩანს, არც ბოლო. გზას ერთი
მხრიდან კედელი საზღვრავს, მეორე
მხარე — პირდაღებულ უფსკრულს დას-
ცქერის, ქვემოთ — ზღვაა. იგი ციდან
დამწვებულ უზარმაზარ ღარდას ჰგავს,
რომლის ლურჯი კალთები კლდის ძირში
ქაფის მაქმანიტაა შემოქობილი.

თავდაღმართში საშინელი სისწრაფით
მიჰქრის ხალხით გატენილი საბარგო ავ-
ტომობილი. მგზავრებს შორის მეც
ვარ. ფეხზე ვდგავართ და ერთმანეთს ვე-
ბლაუქვებით, რომ არ გადმოვცვივდეთ.
გზა ვიწროა, ისეთი ვიწრო, მანქანა
ძლივს ეტევა ზედ, და აი, ერთ მოსახვევ-
ში მე ვგრძნობ, არაჩვეულებრივი სიცხა-
დით ვგრძნობ, როგორ სწყდება მანქანის
უკანა ბორბლები მიწას, როგორ იხრება
მანქანა მარცხნივ, მერე ერთბაშად მა-
ლაყს აკეთებს ჰაერში და შურდულივით
მიექანება ქვევით, ზღვის უფსკრული-
საკენ. ქარი მიწივის ყურებში, სუნთქვა
მეკვრის, გული ამოვარდნაზე მაქვს...
„უნდა გადავხტე... რაც შეიძლება მაღლედ
უნდა გადავხტე, თორემ...“ მანქანა კი
ზღვას უახლოვდება, წამიც და... და უც-
ებ ეღვასავით გაანათებს გონებას მამ-
ველი ფიქრი: „ეს სიზმარია!“

თვალს ვახელ და შეშინებული სა-
წოლზე ვჯდები. კუბეში ვაგონის გამცი-
ლებელი შემოსულა; იღიმება და ჩაის
მთავაზობს.

რუსული ენა კარგად ვიცი და ხშირად
მეკითხებიან: „შენ თვითონ რატომ არ
თარგმნი საკუთარ ლექსებს რუსულ ენა-
ზეო?“ უცნაური შეკითხვაა! აბა რა ვი-
ცი მე, რა წარმოდგენას აღძრავს რუს
მკითხველში ჩემი რუსული სიტყვა? მე
ქართველ მკითხველთან მაქვს საქმე, და
ამიტომ წინასწარ ვიცი, რა წარმოდგე-
ნას შექმნის მასში ჩემი ნათქვამი ქარ-
თული სიტყვა.

უსინათლოს რომ წამით დაუბრუნდეს
თვალსჩინი — ესაა შთაგონება.
იგი გავლევებასავითაა... ამის შემდეგ ხე-
ლოვანმა თვალგახელილმა უნდა გაიი-
როს ის გზა, რომელიც მანამდე თვალ-
დახუჭულმა გაიარა.

ყურადღებით უსმენდნენ და ისიც
დიდი სიამოვნებით ჰყვებოდა თავისი
ცხოვრების ამბავს: უამბობდა ცოლზე
რომელთანაც, მისი სიტყვით, არ იყო
ბედნიერი. იგი ცდილობდა გაერკვია
ცოლთან ურთიერთობის არსი, დაედგრა,
ვინ იყო მათში მართალი, ვინ —
მტყუანი, რის გამო მოხდა, რომ ოჯახში
აღარ ედგარება და სხვა. დარწმუნებუ-
ლი იყო, რომ მისი მსჯელობა საესეებით
შეესაბამებოდა სინამდვილეს. ლაპარა-
კობდა და ტკბებოდა თავისი მკვერმეტ-
ყველებით, ფიზიკური თვალთ დანახუ-
ლი ფაქტების ზუსტი ანალიზით და იმ
შეფასებით, რომელსაც აძლევდა უახ-
ლოესი აღმამის თვითეულ განცდასა
და საქციელს... კარგად აზროვნებდა, სა-
ღად და გონივრულად, ამიტომაც ვერ
ამჩნევდა, რომ დაღატაკი ჩადიოდა.

ხალხური მუსიკა — ეროვნული ენაა,
იგი შეიძლება ან გესმოდეს, ან არ გეს-
მოდეს — იგი არ შეიძლება იყოს ცუდი
ან კარგი.

მეოცნებეს ფულის მიღება უყვარდა.
არა დაგროვება და ხარჯვა, არამედ მი-
ღება, რადგან ამ დროს თავისი სურ-
ვილების განხორციელებაზე ფიქრობდა
და ტკბებოდა იმ განუსაზღვრელი ძა-
ლით, რასაც ფული ანიჭებდა. გამოიყე-
ნებდა თუ არა ამ თავის შესაძლებლო-
ბებს, მისთვის მნიშვნელობა არა ჰქონ-
და, რადგან მეოცნებე იყო...

ჩემი სამშობლო — ქართული
ენაა. იგი უსაზღვრო და ხელშეუხე-
ბელია, იგი ჩემშია და ჩემს გარეთაცაა
ჩემშია — ივრის პირას გატარებული ბა-
ევშობიდან მოყოლილი სიტყვების მარა-
გი და ქალაღზე მათი გადატანის ურ-
ყევი ცოდნა, სკოლაში მიღებული განათ-
ლებით განმტკიცებული... ჩემს გარეთ
— მოსკოვში, ჩერნიახოვსკის ქუჩა-
ზე მდებარე სახლში წლების მანძილ-
ზე დაგროვილი ქართული წიგნები: რუ-
სთაველი, გურამიშვილი, ვაჟა, ბარათაშ-
ვილი, „ვისრამიანი“, საბა, „ქართლის
ცხოვრება“, ლექსიკონები, ილია, ავაკი,
ყაზბეგი, დ. კლდიაშვილი, ნ. ლორთქი-
ფანიძე, მ. ჯავახიშვილი, კ. გამსახურ-
დია, „ბათა ქექია“, გ. შატერაშვილი,
გ. რჩეულიშვილი, რ. ინანიშვილი, რ. ჭე-
იშვილი... აგრეთვე ნივთები: თიხის ჭურ-
ჭელი, ჭედური ხელოვნების ნიმუშები,
სამთავისის, გრემის, შატილის ფოტო-
სურათები, ფიროსმანის რეპროდუქცი-
ები და საქართველოს რუკა კედელზე;
საწერ მაგიდაზე კი, შუშის ქვეშ, ვალაჟ-
ტიონის, ლეონიძის, ჩიქოვანის და ჩემი
ცოცხალი და გარდაცვლილი ახლობლე-
ბის სახეები... რითია ცუდი სამშობლო?

ლექსის წერის დროს პოეტს ამა თუ იმ სტრიქონის უთვალავი ვარიანტი მოსდის თავში. აქედან ერთი უნდა ამოირჩიოს — ყველაზე შესატყვისი იმის, რისი თქმაც უნდა. ამაშია სიძნელე: მიავნო აუცილებელს, ზუსტს და არა მიახლოვებულს... რაც უფრო ნიჭიერია პოეტი, მით უფრო მეტ „ვარიანტთან“ აქვს საქმე და მისი არჩევანიც უფრო შეუმცდარიც.

„მიახლოებული“ სიტყვა ლექსში ისევე მიუტყვევებელია, როგორც ყალბი ბგერა მუსიკალურ ნაწარმოებში ან მცდარი მოძრაობა — ცეკვაში.

„სიყვარულსა მალვა უნდაო“, — თქვა ბრძენმა და მართლაც, სიყვარული გაუმყლავნებელი ფოტოფირაფითაა: დღის სინათლეზე ფუჭდება, კარგავს თავის სახეს. ის, რაც მხოლოდ ო რ მ ა იცის, ყოველთვის სუფთაა და უცოდველი, საკმარისია მ ე ს ა მ ე თვალმა შეხედოს და... ყველაფერი ძალზე პროზაული ხდება.

თვითელი ჩვენგანის არსი ე. წ. „მოსახლვრე სიტუაციაში“ ანუ დიდი განსაცდელის ქამს ვლინდება და მაინც დმერთმა ნუ მოგვასწროს იმას, რომ ერთმანეთისთვის მეგობრობის დ ა მ ტ კ ი ც ე ბ ა დაგვიჩრდეს!

თანამედროვე ქართულ ლიტერატურაში აზრისა და სიტყვის კონფლიქტი შეინიშნება. დღევანდელი აზროვნების შესატყვისი მეტყველების შექმნა და დამკვიდრება — მწერლის უპირველესი ამოცანაა.

სიყვარული რ წ მ ე ნ ა ა და ცოდნაზე მალდა დგას. საყვარელ ადამიანზე არაფერი ვიცით, გარდა იმისა, რომ გ ვ ი ყ ვ ა რ ს და ეს საკმარისია. სამაგი-

ეროდ კარგად შეგვიძლია დავახასიათოთ ადამიანი, რომლის მიწარათ გულგრილი ვართ.

პოეტები, ვისაც არაფერი აქვთ სათქმელი, მკითხველის ყურადღებას მოულოდნელი სიტყვიერი „ილეთებით“ იპყრობენ ხოლმე. ნუ დავავიწყდება, რომ ყოველი „ილეთი“, რომელსაც ჩვენი ყურადღება შინაარსიდან ფორმაზე გადააქვს, სარისკოა და შეიძლება ავტორის მარცხით დამთავრდეს.

სიმართლეს ყოველთვის გარკვეული მიზნით ლაპარაკობენ, მაშინ როდესაც გულწრფელობა გამიზნული არაა, იგი თავის არსშია ჩაქეტილი და თავის თავს აკმაყოფილებს.

სიმართლის თქმა ბოროტ ადამიანსაც შეუძლია, მაგრამ ბოროტი ადამიანი არ შეიძლება იყოს გულწრფელი. გულწრფელად ტყუიან, როცა ტყუილი სჯერათ ან ცდებიან, სიმართლეს კი — შეგუნებულად ამბობენ, მაშინაც, როცა სიმართლისა არცა სჯერათ.

გულწრფელობა არაა უსუსური, როგორც ზოგიერთს ჰგონია, პირიქით, უდიდესი ძალაა და თუმცა პარადოქსივით ეღერს, დიპლომატიის საუკეთესო იარაღიც. სიმართლესაც იყენებენ დიპლომატიის საშუალებად, მაგრამ მართლის მთქმელმა იცის, რას ამბობს და რისთვის ამბობს, ამით უნებლიედ ამხელს თავის თავს და ამაშია მისი სისუსტე.

გულწრფელობა განაიარაღებს მოწინააღმდეგეს, სიმართლე — ეჭვს იწვევს მასში და სიფხიზლისაკენ მოუწოდებს.

გულწრფელობის განსახიერება თავადი მიშკინია დოსტოევსკის „იდიოტიდან“...

ადამიანები კვდებიან, იბადებიან, ბუნება კი სულ არსებობს და მუდამ ახალია, რადგან მას ყოველთვის ახალი ადამიანის თვალი ხედავს.

* * *

სიამაყე — ღირსებაცაა და ნაკლიც: ამჟამად ადამიანი არ წახდება ისე, რომ სხვისი მოსავლელი გახდეს, მაგრამ თუ გაუჭირდა, სხვის დახმარებასაც არ იყარებს.

* * *

რაც უფრო რთულია მწერლის შინაგანი სამყარო, რაც უფრო ღრმად და თავისებურად აღიქვამს იგი მოვლენებს, მით უფრო ბუნებრივი და მისაწვდომი უნდა იყოს ნაწარმოების ენა, მისი ფორმა.

პრიმიტიულად მოაზროვნე ავტორი, რომელიც არაფრით არ გამოირჩევა ჩვეულებრივი მოკვდავებისგან, წლებზე ფეხს იდგამს და იჭაჭება, რომ რამენაირად დაუმტკიცოს მკითხველებს თავისი ორიგინალობა. და პირიქით — გამორჩეული ბუნების ადამიანი გარესსამყაროსთან თავის რთულ დამოკიდებულებას უბრალოდ და გასაგებად გადმოგვცემს. ერთსაც და მეორესაც თითქო „შინა“ ან „სცხენია“ გამოჩნდეს ის, რაც შინამდვილეშია: პირველს — ზედმიწევნით მარტივი, მეორეს — ზედმიწევნით რთული.

* * *

ლექსის ბჭკარედი — თოჯინასავითაა, რომელსაც მთარგმნელები, როგორც ბავშვები, ნაირ-ნაირ ტანსაცმელს აცმევენ თავიანთი ცოდნისა და გემოვნების მიხედვით.

* * *

ქეშმარიტების არცოდნა — არცოდნაა, ქეშმარიტების ცოდნა და დამალვა — ბოროტმოქმედება.

* * *

სიბერეს ადამიანი ურიგდება ისევე, როგორც ფიზიკურ ნაკლოვანებას ან ავადმყოფობას. „მინცდამინც ცუდი არაა, არც საშიშია!“ — ფიქრობს იგი და

მოხუცებულობაში გარკვეულ უპირატესობასაც ხედავს, ისეთს, რაც ახალგაზრდებს არ გააჩნიათ. მეტი რა დაარჩენიათ მოხუცებს: ზეიბრებებით ან ჰიპერტონიკებით, ისინიც აუცილებლობას ემორჩილებიან და არა მარტო ემორჩილებიან, ამართლებენ კიდევ თავის მდგომარეობას და ცდილობენ წარმოიდგინონ იგი რაღაც განსაკუთრებულად თუ არა, ყოველ შემთხვევაში, სავსებით ბუნებრივად და კანონზომიერად.

* * *

ცოდნისკენ სწრაფვა თვითთელი ჩვენგანის თანდაყოლილი თვისებაა, მაგრამ ჩვენ არასოდეს არ ვიცით — დაგვლუპავს ცოდნა თუ გადაგვარჩენს? თუ დავიღუბეთ, რაც უნდა ბევრი ვიცოდეთ, ერთი რამ მაინც არ გვეცოდინება: რამ დაგვლუპა — მიღებულმა ცოდნამ, თუ იმან, რაც უცოდნელი დაგვრჩა და რაც (ჩვენი რწმენით) ნამდვილად გადაგვარჩენდა, რომ გვეცოდნოდა?!

* * *

პოეზია ოცნებისა და სინამდვილის დაპირისპირების ნიადაგზეა აღმოცენებული და ნაპერწკალივით ჩნდება მაშინ, როცა ეს დაპირისპირება კონფლიქტის ხასიათს ღებულობს. შემოქმედება — დარღვეული ჰარმონიის აღდგენისა, ან ახლადჩასახული წინააღმდეგობის უკიდურესობამდე მიყვანის ცდაა. მხატვარს სურს შეარიგოს თავისი „მინდა რომ იყოს“ იმასთან, რაც „არის“, ანდა პირიქით — გააწვეავოს ეს დაპირისპირება და საბოლოოდ გათიშოს ერთმანეთისაგან ოცნება და სინამდვილე. ამ კონფლიქტის გადაწყვეტა მხოლოდ მხატვრის ცნობიერებაში შეიძლება, ამიტომ ყოველი გამარჯვება ცხოვრებაში: ბოლომდე მიყვანილი საქმე, აცხადებული სურვილი თუ დაკმაყოფილებული ვნება — დაუწერელი ლექსი ან პოემა, ჩანასახშივე დაღუპული მხატვრული ჩანაფიქრია...

მკითხველმა ნაწარმოების მოქმედ პირად ან შწერლის თანაავტორად უნდა იგრძნოს თავი — ლიტერატურული ნაწარმოების ღირსება ამით განიზომება.

ბოროტ ადამიანზე ხშირად იტყვიან: „მხეციანო“... რა უსამართლობაა! მხეცი არასოდეს არ შეიძლება იყოს ისეთი სასტიკი და დაუნდობელი, და რაც მთავარია, ისეთი გაწაფული ბოროტებაში, როგორც ვერაგი ადამიანია.

გრძნობა, რომელიც ჩაგვაფიქრებს, აზრი, რომელიც აგვაღელვებს — თავისთავად პოეზიის ჩანასახია.

გრძნობამ თავისი გამოხატულება აზრში უნდა ნახოს, აზრმა — სიტყვაში. მაშინაა ლექსი დამთავრებული.

შთაგონება შორეულ ქვეყნებში მოგზაურობას ჰგავს და ლექსი — იქიდან დაბრუნებული მგზავრის ნაამბობია.

ლექსის წერის დროს მთავარია სიტყვას არ აპყვე, მისი მონა-მორჩილი არ ვახდე, საშუალება არ მისცე ფორმას ჩაქროს შენში ცოცხალი წარმოდგენის უნარი, განუწყვეტლივ თვალწინ გედგას ის ამბავი თუ მოვლენა, რაზედაც სწერ და შენს განცდასა და ფიქრს მისი ხილვით ასაზრდოებდე.

პორტრეტისტებმა კარგად იციან, როგორ ცვლის სახის გამომეტყველებას პა-

წია წერტილი — ხალი ასევე ლექსში. ერთ უმნიშვნელო სიტყვას შეუძლია ან შორისდებულს — შეუძლია შეცვალოს ყველაფერი.

ტურისტის შთაბეჭდილება ყოველთვის მცდარია, რადგან ჩამოსული ადამიანი გარეშე მაყურებლის და არა უშუალო მონაწილის თვალთ აღიქვამს ახალ ცხოვრებას: იგი მისთვის სანახაობაა და არა ყოველდღიური მოქმედების ასპარეზი.

სიკვდილი ყოველთვის მოულოდნელია, რადგან ადამიანის გონებას არ შეუძლია გაიაზროს და დაიჭეროს დაღუპვის გარღვევალობა.

პოეტი გეოლოგს შეიძლება შევადაროთ, რომელიც სულის წიაღში ძვირფას მადანს ეძებს. იგი ერთდროულად ოქროსმაძიებელიცაა და ოქროსშემცველი ქანიც. ტრაგედია მაშინაა, როცა ქანი უკვე გამოფიტულია, მაძიებლის შემართება კი ჯერ არ დამცხრალა, ან პირიქით — როცა ქანი მდიდარია, მაძიებლის შემართება კი დაცხრა და ჩაღველდა.

საქმეც იმაშია, რომ სამშობლოს „გარედან“ ვერ შეხედავ და თუ შეხედე, ის უკვე სამშობლო აღარაა, რაღაც სხვაა! სამშობლოს განყენებულად წარმოდგენა, ცნებად გადაქცევა — შეუძლებელია. როგორც შვილის სიყვარული მშობლისადმი, იგი ადამიანის კონკრეტული სულიერი მდგომარეობაა.

შენი საქმე და სარსთაველი

ყური მიუგდე და გეტყვის ხნული,
გეტყვის ვარძია გარდასულ ამბავს,
თუ რატომ ეძნო ქართველის გული
სამედიცინოლოდ ჩაქუჩს და ნამგალს.
იდგა უკუნი თუ თეთრი ღამე,
კიდა ცეცხლი მიწას თუ ლაფვარდს,
გეტყვის გრწანისის დღეები მწარე,
რატომ ხელთებყრა მახვილი ვაჭკაცს.
გიაშობს მუხა, კლდის პირას მდგარი,
რამდენჯერ ხევეში მდინარე დაშრა,
არ გაგვიგდია მამინაც ბარი,
როცა მარჯვენა იქნედა დაშნას.
ფრთააწურული გიაშობს შურთხი,
კეთილ ჯეჯილში ჩამუხლულ ნიავს,
არ დაცემულა ღირსება გუთნის,
როცა სიცოცხლედ ფასობდა ტყვია.
ახლაც ის თრთოლვა ამოაქეთ ბელტებს
და ბილიკებზე ნატურად ინთება,
ცხრაასწიდიმეტში აფრენილ მტრედებს
ცად ვით აპქონდათ შრომის დიდება.

ეს ქარხნის მილი ბურჯია ცისკრის,
ზედ ცისარტყელის ირხევა ტოტი...
აქ განთიადის ღიმილი იტყვის,
ბედნიერება თუ როგორ მოდის.
მკედრებით აღმდგარი რუსთავი გეტყვის,
გამდნარ ფოლადში მთავარ რონ ცურავს,
თუ საით მიჰყავს ცხოვრების ეტლი
წალდს და ხელგროს, ნამგალს და ქურას.
გსმენია ძვერა შირაქის მკერდის
როგორ ამოაქვს ოქრო და ფარჩა?

ათქვირებული ჯეჯილი გეტყვის,
თუ სისარული საიდან გაჩნდა.
და ვანა მარტო სუნთქვა იგების,
რამდენადგარ კვირტებს ზედ რომ ედგება,
გეტყვის კოლხეთის პლანტაციები,
თუ რამ აქცია მიწა ედემად.
როცა ბულბული შეარხვეს ღარებს
და შემოიყვანს ფრთხილად განთიადს,
ჩამოაქვ ნამინ ალაზნის ქალებს
და მითხარ შრომას თუ რა მადლი აქვს.
ნახე იორზე ზეიმი ფერთა,
უსმინე რა თქვან ბედის ზარებმა,
შრომის გარეშე არ მოდის ქვეყნად
არც სასწაული, არც უკვდავება.

სადაც კი შრომა აწვევრვალდება
და ნატურალებს ყაყაო მისდევს,
იქ არ აკლია ჩანგს ელვარება,
სიმტკიცე რვალს და ბარაქა მინდვრებს.
იქ აღტაცება დადის მადლობად,
სიყვარულს მკლავის გაშლა უხდება,
იქ არ აკლია ხმაღს ფხიანობა,
რომ იტავს შრომის თავისუფლებას.
იქ მალამოა ვარდი მშვიდობის,
მუდამ საიამის ქვეყნად მთოველი,
და უფრო ბრწყინავს შენი დიდგორი
და შენი სულის სვეტიცხოველი.
შრომამ წამალა წინსვლის სასწავარი,
გასჭრა ახალი გზები შეტვიცნი.
სამშობლოვ, მიტომ არის მალალი
შენდამი ტრფობის ცა და სვეტები!

არ გიღალატებს, მიჰყე და ენდე
და გაიხადე სულის ზიარად,
შრომა მხოლოდ ყველაფრის შემძლე,
ის ქკურნავს მხოლოდ ყველა იარას.

მისი მკერდიდან სისხლი არ ქონავს,
ალარც ნისლია, ზედ რომ ეფინა,
შერე ბორკილი ვინ ახსნა შრომას
და სამუდამოდ გაახელმწიფა?
ვინ აიტანა ცამდე დროშებად?
ვინ იყო მისი გზების მიმგნები?
ვინ აღასრულა მისი ოცნება?
ვინ და პარტიამ კომუნისტების!
რასაც პირველ ხნულს ჩაუთქვამს გლეხი,
ჩაუთქვამს მუშა გამართულ დაზგებს,
იმ საყვარულით და იმავ ღელვით
და ისევ შენი სიკეთის მაცნედ,
ისევ შენივე სიციცხლის ფარად,
იმედად, ვაშად, სიმხნევედ გულთა,
ვით გუშინ, ვით დღეს და ასე მარად—
პარტიას შენი დიდება უნდა.
შენი დღეები რარიგ ხშიანობს,
რა აღმაფრენით მკერდი ივსება,
შრომა მხოლოდ, ადამიანო,
შენი სახელის შნო და ღირსება.
არა სისხლისღურას და განზე დგომას,
ცას რომ ჩამოშლის ომის ბიხდებად,
პირველი სიტყვა ცკუთვნის შრომას,
ზვალ რომ უკეთეს დღეებს გეპირდება.

ეს მთა, ეს ველი, ეს კლდე ფრილო,
ეს ბალი — მთვარე დამეს რომ უთეეს,
შენ გეკითხება, ადამიანო,
რა მიუმატე ახალი ხუთწლეუდს?
რით აღამაღლე ხუთწლეულის ბჭენი,
თჭვი, უფრო ეს დღე რითი მზიანობს?
შენი აწმყო და წარსული შენი,
შენ გეკითხება, ადამიანო!
რა მიუმატე ამ არხს, ამ ვენახს,
რა სიახლეთა გახდი მიმთვლელი?
რით განამტკიცე მშობელი ენა,
შენი მამულის დღე ხვალინდელი?
ადამიანო, ხარ ცის მპყრობელი,
სტრიქონს აწრთობ თუ მზეს აკვანს ურწევ,
შენ გეკითხება წუთი ყოველი
რა მიუმატე ახალი ხუთწლეუდს?
ოცნებამ სხივი კვლავ სად გასტყორცნა,
რომელ დიდების მწვერვალს გადგელო?
რით დაამშვენე შენი კაცობა,
შენი საქმო და სარუსთაველო?
რა მიუმატე ხუთწლეუდს ახალი,
ნუგეშს, სიამეს, არდავიწყებას,
ხუთწლეუდს, რომელიც შენს გზებს დაჰხარი
და ხვალ უკეთეს დღეებს გეპირდება?
არა არის რა წმინდა იმაზე,
არც გამიგია, არც მეგულება,
ვიდრე იხდიდე ქვეყნის წინაშე
ადამიანურ ვალდებულებას.

გიორგი მინდიაძე

ღ ღ ღ ღ ღ ღ

ჭერ არასოდეს დედამიწაზე
ცა ასე რიგად არ მოწმენდილა.
ჭერ არ დამდგარა დედამიწაზე
ასე ბოლომდე ნათელი დილა.

კატასტროფების მუდმივი შიში
ღღღს ლეთარგიულ ძილში არსებობს
და ჩვენს პლანეტას არავინ უშლის
მშვიდად იბრუნოს ღერძის გარშემო.

ღღღვანდელ ღღღმდე ბევრი გვივლია
და, თუმც, სამყაროს არა აქვს ბოლო,
წუთისფელი წყლის წისკვილია
და სიყვარული აბრუნებს მხოლოდ.

იხარე ყანავ, ბალო-ეღღღო,
ვაზო ლამაზო და ვაზის ფესვო.

ჩვენ ხომ ამ ქვეყნად მიტომ მოვედით,
რომ სიყვარული ვზარდოთ და ვთესოთ.

ღღღ ღღღვანდელი თქმის ნებას მაძლევს.
ამას მპირდება ღღღ ხვალინდელი,
რომ ლურჯი ზეცა ქალაქი თავზე
სულ სიყვარულის იყოს მხილველი.

ღღღ ღღღვანდელი ხვალინდელს ერთვის,
ხვალინდელ ღღღს კი მშვიდობა ჰქვია.
მიფრინავს ლაღად ფრთათეთრი მტრედი,
ზეთისხილის რტო ნისკარტით მიაქვს.

ღღღ ღღღვანდელი ისე ვიწამე,
ვით მშვიდობის მზე ცაზე რომ ბრწყინავს.
არ ჩამჭრალიყოს დედამიწაზე
ასე ნათელი და მშვიდი დილა.

9 მ ა ი ს ი

...ოთახში მე და მამაჩემი ვიყავით მხოლოდ
და ღღღვანდელ ღღღს გაახსენდა მამაჩემს ქერჩი,
სიმამაცე და სიმხდალე კაცის,
ხიკვდილ-სიცოცხლე,
გამარჯვების რწმენა, იმედი...

მე ხელში მეჭირა ჩემი ბიძაშვილის
ღღღნიღღ მინდაძის სურათი,

საიდანაც ის ისე უხერხულად იღიმება,
თითქოს თვითონ იყოს დამნაშავე,
რომ ომიდან ვეღარ დაბრუნდა.

ჩვენს მეზობლად კი ცხოვრობს ქალი,
რომელიც დღესაც მოელის წერილს...
მაგრამ წარსულს, ხომ იმიტომაც ჰქვია წარსული,
რომ მომავალში არ მეორდება...

ბებერი სიხე

მე ისევ ვდგავარ და ცას შევცქერო.

(დიდი ხნისა ვარ და განწირული.
შთავარი არის, როგორ მოვევლები).

ჩემი ქონგურის ყოველ სვეულზე
მძიმე და ნელა გადადის ფიქრი.

ჯერჯერობით კი, ისევ ვდგავარ და
ველოდები.

მე ვსუნთქავ ჩემი ხალხის იმედით.

ჩემი ქონგურის ყოველ სვეულზე
მძიმედ და ნელა გადადის ფიქრი.

ის თუ იხარებს,
სიხარულე ჭერს ამხდის მაშინ.
ის თუ იდარდება,
საკუთარი ცრემლები დამშლის.

ფიქრში გამჯდარა ჩემი წარსული,
როგორც სხეულში ტყვიის ნამსხვრევი.
მეპატიება ბებერს სისუსტე —
მეამაყება ნატრილობევი.

• • •

გახუნებული ხალათივით დღე არის ბაცი.
ნელა ჩამოდის ქვის კიბეზე მალალი კაცი.

აქ დრო ჩერდება და ამოკლებს გასაველელ
მანძილს.

თითქოს ითხოვდეს უკანასკნელ სურვილს და
წადილს,

ძალიან ნელა ქვის კიბეზე ჩამოდის კაცი.

მზე დასაველეთით გადახრილა და ნელა
ჩადის.

აქ სიჩუმეა და სითეთრე თოვლივით
ბარდნის.

წელიწადები ქარებს წამში წარსულში
გააქვს.

საავედმყოფოს მოსაცდელში დრო ნელა
გადის.

აქ კი, წამები იშვიათად მოწყდება საათს.

ქართლის მკვველი

არშანი

პეტრე იბერის მიმართ ინტერესს ახალი სული შობებრა აკად. შალვა ნუსუბიძის აღმოჩენამ, იმ თვალსაზრისსა, რომ არცოპატიული წიგნების ავტორია პეტრე იბერი.

ამ აღმოჩენამ წინამდებარე რომანის ავტორს გააბედინა ფრიალ საძინელო ხაქმე: დაეწერა რომანი პეტრე იბერის ცხოვრებისა. რომანის ავტორს გამბედობა იმანაც შემატა, რომ ბუნებრივი მეტელეარის ერნესტ მონიგმანის გამოკვლევებამაც იგივე დაადასტურა: მართალია, ეს მოქდა შალვა ნუსუბიძის გამოკვლევების გამოქვეყნებოდან ათი წლის შემდეგ. მაგრამ მაინც თავისი, დამოუკიდებელი კლი.

V საუკუნის ბიზანტიის არ მეოლია არც პროკოპი კესარიელი და არც მიქაელ ფსელოსი, რომ დაეტოვებინათ იმდროინდელ სასახლის ცოცხალი სურათები, მაგრამ პეტრე იბერის თანამედროვეებმა, მისმა მოწაფეებმა: ზაქარია კართველია, იოანე რუფუსმა და სხვებმა შემოგვიანახეს ბიოგრაფიული ცნობები იმ ეპოქის დიდი მოღვაწის შესახებ. იმ ეპოქის მრავალ გამოჩენილ პიროვნებაზე მსტორიას არ შეეძლო არ ეთქვა თავისი სიტყვა; ასეთი იყვნენ: ნესტორიონი, პრისკე პანონიელი, რომელმაც თვითონაც დატოვეს ბევრი რამ საინტერესო წყნეთის; თეოდანე ბიზანტიელის ცნობები, მართალია, ფრამენტულად შემორჩენილი, მაგრამ მაინც ღიად მნიშვნელოვანია იმ ეპოქის შესასწავლად. ფოტიოსს და გრამატიკოსს ცეცე საგანგებოდ შეისწავლიან წყნეთის საინტერესო დედოფალ ევდოქიას ცხოვრებას, ახალი დროის ისტორიკოსნი — რამბო, ტერი, თუ შარლ დილი და სხვანი უკს ფენენ პეტრე იბერის ეპოქის ისტორიის უროულეს საკითხებს. მაგრამ თვით დედოფალ ევდოქიას პოემა „აგლადა და აუსტანა“, რომელიც მიაჩნდა ბიზანტიის „დაკარგული სამოთხის“ შთაგონებას წყაროდ, ჩვენი რომანის ერთ-ერთი საყრდენად იქცა. წყნეთის უადრესად უურადასადება აღმოჩნდა შარლ დილის აზრი, რომ ეს პოემა დედოფლის აღსარებაა; შარლ დილი დასძენს: „შესაძლოა კიდევ რამე ახალი აღმოჩნდეს იმ შორეული ეპოქის დაიწყებულ დედოფლის ცხოვრებიდან“. შექმნის დავგარად შეეცადეთ დანაკლისი შეგვეცხო იმ ეპოქის მაქისცემისა და სულიბევეების შესახებიახად.

დრომ დაშორა ჩვენგან ეპოქა, რომელშიც გამოიზარდა პეტრე იბერი, ვაცი, რომელსაც „ცხოვრება მოქმედებისა და შემოქმედების გაერთიანებულ სარბიელად მიაჩნდა“; დრომ უხვად მისცა მას მასალა ფილოსოფიურ განზოგადებებისათვის და დრომეც დანიხდა ის შორეულ ფიქრები, მის თანამედროვეებს რომ აღეღებდნენ; ბევრიც თვით პეტრე იბერმა დაუარა საიდუმლოებით, დევნითა და სახეელით იძულებულმა, მაგრამ მათი ნახმევი საუკუნეებს გადმოსწვდა და თავისი მაცოცხლებელი ძალა შეინარჩუნა; „კინც ახალ შესაძლებლობათა ერასა შლიდა კაცობრიობის წინაშე, იგი კაცობრიობის მესხიერებას კიდევაც შერჩა“.

„მითობის“ რეაქცია აქვეყნებს ამ წიგნის მხოლოდ პირველ სამ თავს. „ქართლის მძევალი“ მთლიანი სახით ცალკე წიგნად დაიბეჭდება.

მოვლენათა გაშუქებისას ყოველთვის ვერ ვენდეთ ბიოგრაფთა განმარტებებს, ანუ, მაგალითად, ის თვალსაზრისი, რომ პეტრემ კონსტანტინოპოლი დასტოვა ასკეტური ცხოვრების პირობებით, საეკლესიო მივიჩნით, რადგან ისტორია საგანგებოდ აღნიშნავს სასაზღვრო მონასტრულ გარემოს, სადაც თვით ბაზილიდესიც კი ბერად გამოიყურება; პალესტინაში კი პეტრე საეროსაზოგადო მოღვაწეობით გამოირჩევა; ახალგაზრდა, სათნოებით აღსავსე სარდლის გაქცევას მიზეზის ამოხსნისას უფრო ბუნებრივად მივიჩნით ის მოსაზრება, რომ კარის ინტრიგებისაგან თავის დახალწევად ის იძულებული გახდა პალესტინას შეზღუდებოდა.

ვენდით რა ისტორიას, ვიღვრე ფანტაზიას, შევეცადეთ მოვლენების გაშუქებისას კემზარტება არ ყოფილიყო განსხვავებული ფაქტებისაგან, როგორც დრო სივრცისაგან, როგორც ბედისწერა მიზეზობრიობისაგან.

მოკრძალებით მადლობას უხდის ავტორი მწერალ ლევან გოთუას კეთილი რჩევებისათვის.

აპტორი

თავი პირველი

ბოსფორსა და ოქროს რქას შორის კონსტანტინეს ქალაქიც კარგად გამოჩნდა. მაგრამ თოთხმეტი წლის მურვანისათვის შეუქმნველი რჩებოდა მანიაკივით მოფენილი თეთრი ეკვდერები და უზარმაზარგუმბათებიანი ტაძრები. იგი ისევ და ისევ იგონებდა როგორ იძირებოდნენ ზღვაში პატარა-პატარა ქედები, მათ მიჰყვებოდნენ კავკასიონის კალთებიც, მწვერვალებიც და მურვანი მათთან ერთად ინთქმებოდა შეუცნობელში. ცა გაუხსნველ ბურუსში გახვეულიყო, თვალთახედვა საყრდენ წერტილს ველარ პოულობდა და მისი ფიქრები გარბოდნენ მზის სხივის ბილიკზე, რომლის საწყისი მის ქვეყანაში იყო და დასასრული ბიზანტიას.

კარგს არას უნდა მოასწავებდეს მძველობა, ესოდენ რომ დაალონა დედამა, სასახლე; მთელი ქვეყანა, — ფიქრობდა იგი, — შესაძლოა, დაკარგოს ტახტი, რომლის თანამდებობაც იყო, ველარც სამშობლოში დაბრუნდეს, ველარავინ იხილოს...

და მურვანმა ისევ წაართვა თავი მოგონებებს, ზურგი შეაქცია ზღვას და თავის დიდებულ ამაღლს მოუბრუნდა. ყმაწვილის ფართოდ ვალბებული თვლები თითქოს სიზმრიდან იცქირებოდ-

ნენ. ცხოვრება ისეთი ძალით შემობრუნებულყო, აწმყო წარსულს ემიჯნებოდა. ირგვლივ ყველაფერი უცხო იყო, მეზღვაურების ხმაც უცნობი, სხეულს კი ჭერაც ნაცნობი ტყის სურნელება ასდიოდა, მშობლების ცრემლები არ შეშრობოდა, გამზრდელ ზუზოს ხმაც ისევ ესმოდა, სამეფო ამაღაც კი, დიდი დიდებით და სიმრავლით რომ ახლდა, უცხოდა და მღუმარებით გამოიყურებოდა, მაგრამ მათი თანამგრძნობი, მოლიმარი სახეები მზესავით გულს უნათებდა, ნუგეშის სცემდა და ყმაწვილი შვებით სუნთქავდა.

მის გვერდით, ცალფეხაკანჭურებულ, მობუხულ-მოწყენილი ბურგაკასი იდგა. ის ჭერ კიდევ გუშინ დედის, ოთას კალთას ვერ შორდებოდა, არ ეთმობოდა დედა, თავიც ებრალოდა: ახლა კი, ნაღვლიან თვლებს მურვანს რომ შეაუღებდა, უნდოდა გაეცინა, მაგრამ მტირალს უფრო ჰგავდა. წამწამებში ჩამოკიდებული ცრემლი გარემოს ამღვრევდა და მცხუნვარე მზის ალერსში სადღაც შორს ზღვას აცქერდებოდა, ზღვის თევზს თვალს ადევნებდა. თევზი ხან მალა ამოსხლტებოდა, ხან უცებ სადღაც იძირებოდა და ბურგაკასიც ფიქრებში გაერთობოდა: უცვირდა ზღვა.

როგორ ამშვიდებდა და თვალთ მომდგარი ცრემლი კი დახრჩობას უპირებდა. მურვანი და ბურგაკასი ერთად შეზრდილი მეგობრები იყვნენ, მათ საერთო საცინელი და საერთო სატირალი ჰქონდათ.

მითრიდატემ ორივეს თავზე ხელი გადაუსვა გულმტკიცუნულად, იმ რწმენით, რომ ყველაფერი კარგად დამთავრდებოდა.

განთქმული და წარჩინებული სწავლული, კოლხეთის აკადემიის რიტორი მითრიდატე აღმზრდელი იყო და ნათლიაც მურვანისა კეთილი რჩევებით, თუ უხვი წახალისებებით ამხნევებდა, საუკეთესო თვისებებს უღვიძებდა თავის მოწაფეს, ფაქიზსა და სიბრძნის მოყვარეს, უმაგრებდა აზროვნების საძირკველს, სულიერი ძლიერებისათვის მოუწოდებდა: „სული უმაღლესია სხეულზე, — დღე მუდამ იმეორებდა, — როდესაც ადამიანი თავისი თავის მბრძანებელია, ეს უმაღლესია, რისი მიღწევაც მას შეუძლია“. მითრიდატეს ბედნიერება პირადულით არ განისაზღვრებოდა, უფლისწულის წარმატებებით ხარობდა. წარმოსადგეი, ბრგე კაცი, თავისი ახოვანი შეხედულებითაც შთამბგონებელ გავლენას ახდენდა. საშობლო ქვეყნის მწარე ხვედრით იტანჯებოდა, მით უფრო ახლა, როცა ბიზანტიის უღელ-ლი მთელი თავისი სიმძიმით დასწოლოდა ქელზე მის ქვეყანას. გრძნობდა, რომ ამის თავიდან აცილება შეუძლებელი იყო. სპარსელებთან მოხერხდა სიტყვიერი შეთანხმება, მართლმადიდებელი ბიზანტია კი მართლმადიდებელ იბერიას ფიცითაც აღარ ენდობოდა, მძევალს ითხოვდა. „ჩანს, — ფიქრობდა, — ქრისტიანობა არ კმარა იმისათვის, რომ სამეფო სამეფოს დაენდოს“. ყრმათ კი ღიმილით ეუბნებოდა:

— ვითარცა ზღვას არ დააყენებს წარდინებანი წყალთანი და არცა მოაკლდებიან შედინებანი მდინარეთანი, იბერიასაც არ დააყენებს მოსაზღვრეთა შემოტევა-მიტაცებანი.

მაშინ მოლივილე ლურჯი ზღვა მა-

რადისობისა და უსასრულობის წიაღად გადაეშლებოდათ, თვალთახედვას გაიტაცებდა სხივების ფერთა თამაში და მურვანს სახე უნათლებოდა, ამ შეუცნობელ გარემოში საწუთო მარადიულზე აფიქრებდა, უკიდევანო სივრცე ცაბერწყმოდა და მეგობრებს თავი ზღაპრულ გმირებად მოჰქონდათ.

მაგრამ აი, ისევ დესპანის გაყვიტლებული სახე აღიმართებოდა მათ წინაშე, ცივი ღიმილი რომ ჩამოჰყინოდა. თითქოს მბრძანებელს სიტყვასთან ერთად ეს ღიმილიც გამოეყოლებინა; თვალეები შეიშაგე ჰქონდა და მის ენაშვიობას არ ემოწმებოდა: მშვიდობის მოსურნე დამპყრობელის ძლიერებაც ის იყო, რომ ვერავინ იტყოდა მტრად მოვიდა იგი, თუ მოყვრად? მაგრამ ახლა მურვანს თავისი გულისძგერა უფრო ესმოდა, ვიდრე დესპანის არაფრის მთქმელი სიტყვები.

— ალბათ, — ეუბნებოდა მურვანი მითრიდატეს, — კეისარი თეოდოსიე მასავით ხისა ან ქვისა იქნება, ჭუჭა უსათუოდ, მკელობელი ნამდვილად და ბრწყინვალე პატარა თვალეები ბოროტად გაიღვებენ ჩვენს დანახეზე. ჩაბლუნძული, მუდამ დაბლა მაკჭერალი განგებასაც დავიწყებია ალბათ და დაუმთავრებელ სურათსა ჰგავს.

მითრიდატეს ეღიშებოდა და მურვანისათვის საფიქრალი რომ შეეცვალა, დანახა ვინმე ახალგაზრდა ვარჯი ყმაწვილი, გემბანზე ხალხში გამოსაძერენს რომ ეძებდა და ვერ მოენახა. ჩაუქი მურვანს თვალს არ აცილებდა, მალ-მალწინ გამოიჭრებოდა, რომ მურვანის თვალის სარბიელს მოხვედროდა. ერთი უწვერ-ულვაშო ყმაწვილი იყო, სხაბასხუპით ხმამაღლა იზრახებოდა, ისე კი მშვიდობიანად და კეთილად გამოიყურებოდა; ნათესავით პართენოკელი აღმოჩნდა.

განზე მეზღვაურები მღეროდნენ — იცით ვის უმღერიან მეზღვაურები? — მურვანს უცქეროდა და ბურგაკასს მიმართავდა პართენოკელი.

ბურგაკასმა უარის ნიშნად თავი გაიქნია.

— ისინი უმღეროან წმინდა ფოკას, მელნაურთა მფარველს. არ გაგიგონიათ სინოპელი ფოკა? არც ასტარია ამასიელის „შესხმანი ფოკასი“ წაგიკითხავთ? — ჩაიციებით ეკითხებოდა პართენოკელი და რა დარწმუნდა, მათ ეს ამბავი არ იციანო, შეღერებულმა თავმოწრონედ დაიწყო:

— დიოკლეტიანე მეფის დროს იყო ერთი ღარიბი მებოსტნე ფოკა, რომელმაც სახელი გაითქვა ქველმოქმედებითა და ქრისტიანობის გავრცელებით. დიოკლეტიანემ მის შესაპყრობად ლიქტორები წარგზავნა. ლიქტორები შემთხვევით ღამის სათვეად ფოკასთან მოხვდნენ. ფოკა მათ კარგად გაუმასპინძლდა და რა გამოიფერდნენ, ღვინოც შეუჯდათ, ლიქტორებმა თავისი მიზანი გაუმხილეს. ფოკამ არაფერი თქვა. გავიდა თავის საკანში, გათხარა საფლავი და რომ შემობრუნდა, განუცხადა თავის ვინაობა, სთხოვა მისავე სახლში მოეკლათ. ლიქტორები სასტად დარჩნენ, ასეთი კარგი მასპინძლობის შემდეგ როგორ უნდა მოეკლათ, მაგრამ ფოკა იმდენად იყო შეპყრობილი მოწამებობივი სიკვდილის სურვილით, ევედრა შესრულებას მისი თხოვნისა, რადგან მისი სიკვდილისათვის პასუხს განგება მათ არ მოსთხოვდა, მისი ცოდო მათს მბრძანებელზე იქნებოდა. არწმუნა მუდართით და ჯალათებმაც აღარ დააყოვნეს, მოჰყვეთეს თავი და მიაბარეს საფლავს. დიოკლეტიანემ, მოღლილმა ქრისტიანების შეუპოვრობით, უარი თქვა ტახტზე და თავის სამშობლოში მობრუნებულმა მებაღედ გააბათა სიციოტხლე. ფოკა კი ასი წლის შემდეგ გადმოსვენეს კონსტანტინეპოლს ისეთი დიდებით, რომ ყველაზე დიდმა პატრიარქმა, იოანემ ორჯერ წარმოსთქვა სიტყვა მისთვის, — ისევ თავმოწრონედ გადახედა ყველას პართენოკელმა, უშურველი შური რომ ამოიკითხა მათ თვალეში.

— ასეა, ჩვენისთანა განათლებულნი უცხოთაგან გავიგებთ ჩვენებური, სი-

ნოპელი კაცის ამბავს, — უბნო მითრიდატემ.

ფოკამ ერთხანს თავისი გმირობის დადიწყო, მის გმირობასთან დათა უბედობა აღარ გამოჩნდა. მურვანს თითოს სეველის ისარი ამოუღეს, კინოდენ შვებაც იგრძნო, ფიქრებმა მცხეთისაკენ უფრო მშვიდად გასწიეს და როგორც მკრთალდებოდნენ სამშობლოს მთები და ველები, ფიქრებიც ჰკარგავდნენ სიმძაფრეს, და თუ მთები ბურუსში ეხვეოდნენ და იმალებოდნენ, ქვეყანას ემატებოდა მიმზიდველობა, ზეობა და სიახლოვისას უმნიშვნელო ადამიანებიც კი ახლა დიდებულად გამოიყურებოდნენ.

— მე მიყვარს ჩემი სამშობლო შორიდან კიდევ უფრო მეტად, სიხარულით მოგვედებოდი მისთვის, თუმც სიციოტხლე ძალიან მიყვარს. მისთვის სასჯელსაც მივიღებდი, თუმცა თავისუფლების მოტრფიალე ვარ, — ამბობდა პართენოკელი, — მე ვგრძნობ, ვიღაც მარად მითვალთვალებს და ამიტომ ფიქრადაც კი განველტვი ბოროტს... იცი, შენ, რა არის ბოროტება? — უცებ შეეკითხა ბურგაკასს პართენოკელი.

ბურგაკასმა მხრები აიჩეჩა, გაიღიმა და მურვანს გახედა, მიშველევო.

— ბოროტებაა ყოველივე ის რაც გვაშორებს მარადიულისაგან, სამშობლოსაგან, — თქვა მურვანმა და ისევ ზღვას დაიქვრდა, თავის ნათქვამს ჩაუკვირდა: ახლა რომ ეკითხათ — რა არის ის, რაც გვაშორებს მარადიულისაგან, თუნდა ეკითხათ — რა გვაახლოებს მასთან? იტყოდა: მხოლოდ სამშობლოში შეიძლება ამაზე სიტყვის თქმა, ტყვეობაში კი შაშვიც არ გალობს.

მაგრამ პართენოკელმა აღარაფერი იკითხა და განაგრძო:

— მე მოგზაურობა ავირჩიე ცხოვრების გზად მხოლოდ იმიტომ, რომ ჩემს სამშობლოში დავბრუნდე გამდიდრებული, რაც რამ საუკეთესოა, ჩემს ქვეყანას მიუუტანო. ოქრო არა, ოქრო აღარ იბეჭდეს ადამიანს... მე ვეტყვი ჩემს თანამემამულეებს: ვიხილე ქართლის უფ-

ლისწული, სამშობლოსთან გაყრით და-
ლონებულო ფიქრად ქცეული, სევდით
პყრობილი, მამინ, როდესაც მას ელო-
და ბევრი რამ ახალი.

მურვანს თითქოს მზემ შიგ გულში
ჩააწვდინა შუქი, გააღო გულის მოყი-
ნული სარქველი, თითქოს ცხოვრებას
მაჯისცემა მოუსინჯა, შენიშნა როგორ
მძლავრად მიპობდა ხომალდი ტალ-
ღებს, ჩარხის შეუწყყნარებელი ხმაურიც
პირველად გაიგონა, თითქოს შერცხვა
კიდევ, რომ უცნობის გასამხნევებელი
გამხდარიყო.

პართენოკელმა შეამჩნია მურვანს
გამოცოცხლება და სიხარულისაგან აც-
მულა.

— ეს ტერაპიაა, — არ დაახანა, — იმ
დაქცეულ ბურჯს კი „ბურჯი მდგასი“
ჰქვია. აქ დასტოვა თქვენმა მდგამ სკი-
ვრი, სავსე სამკურნალო ბალახებით,
მიაძინა მძინვარე ასპიტი და დაიხსნა
თავისი მიჯნური...

მურვანმა კამარა შეიკრა: არ ეამა მე-
ღვას ხსენება.

— ...ეს — ყურეა არგონავტა, ის —
აკიმიტების მონასტრებია. იცით, ვინ
არიან აკიმიტები? — არ ცხრებოდა
პართენოკელი.

მურვანს აღარ უნდოდა მისთვის ეს-
მინა, განზრახ მალა იყურებოდა, ფრი-
ნველთა ფრენას თვალს ვადევნებო; ბუ-
რგაქასს კი მისი ენა ძნელად ესმოდა და
პართენოკელი ხელებს იშველიებდა, სა-
ხეს მანჭავდა, სხეულს ათანაირად ამო-
ძრავებდა, ყველანაირად ცდილობდა
მიეპყრო მურვანის ყურადღება.

მურვანს გაეღიმა და ბურგაქასს
უთარგმნა:

— აკიმიტები, ანუ დაუძინებლები,
გაურბიან ყოველგვარ მოღვაწეობას,
შრომას, განუწყვეტლივ ლოცულობენ
და სადიდებელ საგალობლებს ეძლევი-
ან.

განუწყვეტელი ლოცვა-გალობის ხე-
ნებაზე ბურგაქასს ღრუბელი ჩამოაწვა.
მას ყოველდღე „მამია ჩვენს“ წარმო-
თქმაც უძნელდებოდა; არც მურვანს
ჩაუთვლია ეს დიდ ბედნიერებად და

5. „მნათობი“, № 1.

ისევ შორს ზღვის კიდეს გახედა, ცის იმ
კუთხეს მიაჩერდა, საითაც მცხეთა იმდენი
ლებოდა.

— ხმა გაეცი, მურვან, — უბნო მით-
რიდატემ, — თორემ პართენოკელია და
სიმღერას დაიწყებს.

მურვანს სევდიანმა ღიმილმა გადაუ-
რბინა. ფიქრებით მეტად დამძიმებულს,
მოსმენაც კი უჭირდა.

პართენოკელი კი ენად ქცეულიყო
და ახლა მითრიდატეს მიადგა:

— დიდი ამბებია ქვეყანაზე, დიდი...

— აბა, წარმოიდგინე, შენ, — გაუს-
წორა მხარი მითრიდატემ, — გრიგალი
ინდოეთში, მიწისძვრა საბერძნეთში,
ნიაღვარი თქვენს პართენოკში.

— ზევი ჩამოწვა ტავრში... — მრ-
ვალმნიშვნელოვნად ჩაურთო პართენო-
კელმა, — მე კი სულ სხვას ვამბობ: აი-
სპარსეთში რა ამბებია? იეზიდგერდმა
ქრისტიანობის დევნა განაახლა, დევნი-
ლნი შაჰის მოხელეებისა და მოგვები-
საგან თავის დასაცავად ბიზანტიას ეხი-
ზნებიან. იეზიდგერდი უთელის კეისარ
თეოდოსის: „ჩვენი ქვეშევრდომნი ქრი-
სტიანენი თავიანთ ქვეყანაში გამორე-
კეო“, მაგრამ თეოდოსი დიდი ღვთის-
მოსავეია და ქრისტიანებს არ გასცემს,
არ გასცემს. ამიტომ სპარსელები ომით
იმუქრებიან.

მითრიდატეს თეოდოსის ღვთისმო-
საობაზე გაეღიმა და პართენოკელს არ
აპყვა საუბარში. როგორც კი აღგომა
დააპირა, პართენოკელმა ისევ შეკით-
ხვა შეაგება:

— თქვენ მორწმუნენი ხართ?

— შენ გინდა გაიგო, ჩვენ ცხოველ-
ები ვართ თუ ადამიანები, არა? — ღიმი-
ლით გახედა მითრიდატემ.

მურვანმა პართენოკელს თანაგრძო-
ბით დაუწყო ყურება, აოცებდა მისი
დაუშრეტელი ცნობისმოყვარეობა. ჩა-
ნდა, ბევრი რამ იცოდა, ბევრიც აინტე-
რესებდა. მაგრამ ყველაზე საგულის-
ხმო ის იყო, რომ აზროვნების უნარს
იჩენდა.

— მაინც სარწმუნოებები ვინა ხართ?

— თავისას არ იშლიდა.

— შენ როგორ ფიქრობ? — უბნო მურვანმა.

პართენოკელმა მტრები აიჩეჩა.

— სჯობია უპირველეს აღიარო შენი მრწამსი, — თქვა მითრიდატემ.

— ინებეთ, — ხალისიანად დათანხმდა პართენოკელი და ჩამოჭდა იქვე, — მწამს, ღმერთი ერთია, მწამს ისიც, რომ ავის მქნელს სამაგიერო მიეზღვება, სიკეთე არ დაიკარგება; ქრისტიანობასაც მივიღებდი, მაგრამ ბევრი რამ დაუჯერებელია. აი თუნდაც „მოვიდა იესო სულით ზღვასა მას ზედა“. შეიძლება მართლაც მოვიდა ზღვაზე სიარულით, მაგრამ ზღვა რომ იქ ღრმა იყო, ამის დაჯერება შეუძლებელია წარმოვიდგენ იმასაც, რომ ხუთი პური და ორი თევზი გაუყო ხუთი ათას მამათ, თვინიერ ყრმათა და ღედათა მაგრამ ისინი რომ გაძლნენ, ეს, მე მგონი, არც თქვენა გჯერათ... დიახ, კიდეც, წმინდა მოციქულების გამოსახულების თაყვანისცემა იგივე კერპთ თაყვანისცემად მიმაჩნია და აი კიდეც რა, — უფრო ახლოს მიიწია, — მღვდლისათვის საიდუმლოდ განდობილი აღსარება არ მიმაჩნია სწორ გზად ხსნისათვის: აქ ქრისტეს სიტყვა უფრო მართებულად მიმაჩნია: „ერთმანეთის წინაშე აღიარეთ შეცოდებანი თქვენნი“. კიდეც ერთი რამ — თუ კი მამა ზეციური ერთი ვაშლის გამო განრისხდა, რატომ არ შემოიძლია მე თავებლობისათვის ვინმე მივბეგვო?

პართენოკელმა კამათის ხასიათზე დააყენა ყველა, რადგან სადღაც ყველა თანაუგრძნობდა; მითრიდატეს კი წმინდა წიგნებზე ასეთი მსჯელობა ღვთისმგმობელობად მიაჩნდა და სიტყვა მოუჭრა:

— გეტყობა, უკმელი ხარ, მაძლარი უკეთ იმსჯელებ, — და ანიშნა მსახურთ საზრდელი მოერთმიათ.

— შენ ალბათ ცოდვათაგან ისე განბერტყილხარ, ყმაწვილო, საიქიოსიც ილარ გეშინია, — იზრახა მითრიდატემ.

— საიქიოს უშიშარი ან ბრიაყია, ან წმინდანი და რაკი მე არც ერთი ვარ

და არც მეორე, რა თქმა უნდა მეშინია, — თქვა პართენოკელმა. საზრდელს მურვანი უხალისოდ შეექცეოდა, პართენოკელი კი მადიანად ილუქმებოდა.

— აღამიანს თავისი ბედი არ ასცდებია... — თქვა მურვანმა და მზად იყო საუბარი გაეგრძელებინა, რომ საერთო ხმაურმა ყველაფერი დაფარა: კონსტანტინეს ქალაქს უახლოვდებოდნენ.

დიდ და მშვენიერ მთათა შორის მიკლაკინილ-მოკლაკინილი ბოლაზი ბაღვად ქცეულ სერებს შორის წარმოცად გამოიყურებოდა. ვერ ასწრებდნენ აღექვათ ერთი სანახაობა, რომ იშლებოდა უკეთესი მეორე. ათასნაირ მცენარეებში ცაცხვები გამოირჩეოდნენ. ეს ცაცხვები კი ამ საიდუმლოებით მოცულ სივრცეში ნაცნობ ადგილებისაკენ მოუხმობდნენ. მტერთათვის შეუვალი ბოლაზი მთებზე გადმომდგარი ციხე-სიმაგრეებით შრისხანებით გამოიყურებოდა და მის შემხედვარეს მხოლოდ მასზე აფიქრებდა. ზღვის მძლავრი სუნთქვა და ჩარხის დაუწყნარებელი ხმაური სინამდვილესთან მოსარიგებლად მოუწოდებდა — გარდაუვალი იყო იგი.

მეუღრო ბაღების ხასხასა, ფაფუკ მწვანეში ჩაფლული ფერად-ფერადი სახლები მატულობდნენ.

— ეს აგარაკებია, — ისმოდა ისევ პართენოკელის ხმა.

— ეს ქალკედონია, — თქვა მითრიდატემ, — აქ მოუხდა ფარსმანი ბერძნებს დიდი ჭარით და მთლად შემუსრა. ფარსმანი ტახტზე ასკლამდე სპასალარად იყო კეისარ არკადისთან, თეოდოსის მამასთან. დიდი მორწმუნე და დიდი ნდობით აღჭურვილი ფარსმანი, დედოფალთან სიახლოვის გამო რომ ამხილეს, კარის რისხვისაგან თავის დასაღწევად სამშობლოში გამოიქცა. ბედმა ისე გაუღიმა, მყის გამეფდა იბერიაში და ცოდვების მონანიების ნაცვლად მტრობა დაუწყო რომაელებს. ვაღმოიყვანა თეთრი ჰუნები და რომაელებს

ქვეშევრდ-ებს მიუსია. ახსოვს ეს თეოდოსის, დიდი ხანი არ არის მას აქეთ და ახლა აღბათ იმასაც ამბობს, სიფრთხილეს თავი არ ასტყვიავ, მძევალი სამშვიდობოდ მინდაო.

მურვანს ფარსმანის თავგადასავალი არ ეკაშნიკა, სასიყვარულო ამბებიათვის გაქცევით თავის შველა და შემდეგ თავის დასაცავად ქვეყნის გაწირვა ფარსმანს დიდ ღირსებად არ ჩაუთვალა და იღუმალ შესთხოვდა კლდეებსა და ზღვას შთაენერგათ მისთვის თავისი მრისხანება, რომ დაუძლეველ კლდედ და გარდაუვალ ზღვად წარმდგარიყო თეოდოსის წინაშე, უღელქვეშ მგმინავი სამშობლო უძლეველად დაენახებინა ერთხელ კიდევ მოუხედა სამშობლოს, ერთხელ კიდევ დაემშვიდობა და კონსტანტინეს ქალაქისაკენ შემობრუნდა. პართენოკელის თვალებს შეაჩერდა, უნდოდა ეთქვა, რომ მას აქვს უდიდესი სიმდიდრე, თავისუფლება, მაგრამ პართენოკელი უეცრად მოწყდა ადგილიდან ვილიციის ძახილზე და გაუჩინარდა.

— პატარა დაბა ბიზანტიონი კონსტანტინე დიდმა სატახტო ქალაქად აქცია, მას ოქროს ხიდსაც ეძახიან. აქ ყველა ჭურის ხალხი იყრის თავს, — ამბობდა მითრიდატე. ხომალდი ნავსაყუდელში შედიოდა, უფლისწულს სამეფო ღირსებით სვდებოდნენ.

დიდ ხომალდებს შორის ასობით ნავი დასრიალებდა. ამ წარმოუდგენელ სიციწროვეში პატარა ნავეები ერთმანეთს ეჯახებოდნენ, ათასიანი აღმებით შემოკობილნი, აჭრელებულნი სხვადასხვა ჭურის, სხვადასხვა ფერის ხალხით; ისმოდა მენავეთა ხმაბლადი ლაპარაკი, ყვირილი.

სამეფო სასახლე გაშლილიყო ზღვისაკენ დაქანებულ უსწორმასწორო ფერდობზე, ლიმონის ქალასა და ვეება ბაღებს შორის. ვრცელი ვალაფანი სასახლისა ქანდაკებებით შემკულ მარმარის საოცარ ნაგებობებს მოიცავდა, რომლებიც კიბებებიან და სვეტებიან ტალანებით ბოსფორთან ეშვებოდნენ. მოჩანდა ეკლესიები, აბოღჭომი, ამ

საკვირველი ქალაქის ბუნებრივ სილამაზა ნებას ადამიანის ხელოვნებაც არ დასკლებოდა. ბოსფორის მშვიდი წყალი კი ისე ნაზად სჩქეფდა სასახლის კიბეებთან, თითქოს ეალერსებოდა; ირგვლივ ყველაფერი სილამაზით, სიწყნარით და დიდებულებით სუნთქავდა.

ჩამავალ მზის სხივებზე ზღვა ფარუზის ფერად ელავდა, ღრუბელს მოფარებული მზის გული, თითქოს ცეცხლმოკიდებული რამ, ზღვაში იძირებოდა. ეცისრის რწმუნებულნი თანმხლებლებითურთ ბრწყინავდნენ აღაჯმულობით და უფლისწულს მისი დიდებული ამალით მეფური პატივით სასახლეში მიაცილებდნენ. ბურგაკას ესახელებოდა უფლისწულის ბედის გაზიარება და ყველას ზვიადად გადასცქეროდა.

ქალაქში შესასვლელად ხილით გრძელ უბეზე უნდა გაეცლოთ. ხიდზე ისეთი დიდი სიმრავლე იყო ხალხის, იფიქრეს უბედურება რამ მომხდარიყო, ავისმალუწყებელი. გამოიკითხეს და გაიგეს: რომის იმპერატორ პონთრიუსის გარდაცვალებების გამო მგლოვიარე კონსტანტინეს ქალაქი, შვიდი დღით ჩაყეტოლი, დღეს პირველად აღებდა კარს, ამიტომ ჩვეულებრივზე მეტად მოსწყდომოდა მომსვლელ-წამსვლელი ნავსადგურსაც და ქალაქსაც. მშვიდად წარიმართნენ, გარემოს ცნობისმოყვარე კმაყოფილებით დაუწყეს თვალყურება.

როგორც ყოველ ადამიანს, ამ ქალაქსაც ჰქონდა რაღაც თავისებური, განუმეორებელი. თვალს იტაცებდა ყველა ფერისა და ელფერის სახე, ტანსაცმელი, ათასი ჭურის ადამიანების ნაკადები...

ბურგაკასი მღუმარედ მისდევდა მათ: პატარა ტანისა იყო, ხან ერთსა და ხან მეორე ფეხზე შედგებოდა, თითის წვერებზე აიწვედა, მთელი ტანით იკიშებოდა, მაინც ბევრს ვერას ხედავდა.

დიდ მოედანს ავგუსტონისას შემორტყმოდა ზეკისიპის კოშკები, იბოღრომი, მაგნავრის სასახლე და კონსისტორიუმი. ტალანებიდან ვისასვლე-

ლად ბრინჯაოს მძიმე კარები მურვანს გულის სარქველად ექცა, დიღვეში მყოფის გრძნობა გაუჩინა და ნაბიჯს უჩქარა.

მაგრამ რაოდენ განცვიფრდა მურვანი, კეისარ თეოდოსის წინაშე რომ წარსდგა: კეისარი იყო ლამაზი, სულ ახალგაზრდა, ოცდაოთხი წლისა, ტანადი, ქერა, გულლია გარეგნობისა, და მურვანს უნებურად გაეღიმა:

„სანდომიანი სახე აქვს, უნდო კი არის! განგებასაც ჰყვარებია ბასრობა“, — გაიფიქრა.

თეოდოსიმ კი ამ ღიმილში გამოიწვევი, გმირული თავდადება ამოიკითხა.

მურვანმა ცალ მუხლის მოყრით სალაში მისცა და მყის შეიშარბა.

— მე მას შვილად მივიღებ, — ეუბნებოდა თეოდოსი გვერდში მყოფ დედოფალს, რომელსაც თვალი ვერ მოეცილებინა მშვენივით აღსავსე უფლისწულისათვის, რომლის ხელმწიფური გამომეტყველება ცნობითა ზემხედველითა ბრწყინავდა. დიდრონი თავისფერი თვალები, ღიმილის დროსაც რომ სევდიანად გამოიყურებოდნენ, მნახველს ერთი შეხედვით მრავალსა ჰპირდებოდნენ.

დედოფალიც კეისარის სიტყვებს იმეორებდა და ქებას შეასახამდა, ჰპირდებოდა, რომ მის განსწავლას თვით უხელომდევანელებდა.

მურვანი მონუსხულივით იდგა ფერთა სიუხვით მოკაშკაშე მეფე-დედოფლის წინაშე. შვილად აღიარება გულში ისარივით ხედებოდა, ცერად გახედავდა ზოლზე, როტვად ესმოდა, რაც მის საქებად ითქმოდა. გულის სიმები წყდებოდა, მათს შვილობას ერჩია სამშობლოსათვის სახარბოებლავზე ასულიყო, ერჩია მრისხანება ალერსს; მზად იყო აეტანა ყოველგვარი ტყივილი, მაგრამ რაღა იქნებოდა იმაზე უფრო მტკივნეული, რასაც განიცდიდა — მშობლიანა და სამშობლოს გაცვლა! თავის ამაღლს გულისწყრომით, გულისტკივილით გახედავდა: მათ თავი ისე უნდა სვერო-

დათ, როგორც რომაელებს ესაძიებდნენ — ოდათ და არა ისე, რომ სამშობლოს დარსება დაეცვათ. მაგრამ ხომ უფრო დამშვენდებოდათ მათ ხმლები რომ ეშიშველათ; ბედნიერია ის, ვინც ბრძოლაში კვდება. მორჩილი კრძალულება ამდენი მკერდშეღერილი ვაჟკაცისა გულს უღადრავდა.

ამ ფიქრებით შეძრწუნებულმა მურვანმა იგრძნო გამსჭვალავი მზერა, რომელმაც თვალთახედვა გადაანაცვლებინა. ხშირ წამწამებს ქვემოდან მას გასცქეროდა ავგუსტა პულქერია, კეისარ თეოდოსის და, რომლის ჭარბად ალერსიანმა სიტყვამ, გულუხვმა ღიმილმა და სახის მოუსვენარმა მოძრაობამ აფიქრებინა, რომ იგი შეიძლება საშინელიც ყოფილიყო; და რამდენადაც ალერსიანნი იყვნენ, იმდენად კაეშანი უძლიერდებოდა, სახე ექუფრებოდა, ქარქაშს ხელს წაავლებდა და შემართებული, გამოიწვევად გამოიხედავდა. „როდის შესწყვეტთ რიტორიკული სიტყვების ჟღარუნსო“, — თითქოს უნდოდა ეთქვა: თუ ბიზანტიის კეისარი ქართლის მეფეს არ ენდობა, არც უფლისწული გაიზიარებს მათს ვითომ კეთილ გრძნობას. მაგრამ მას ბაგენიც არ შერხებია, მხოლოდ თავი დახარა დასამშვიდობებლად.

თავდახრილმა მურვანმა დედოფლის დალამატიკას მოჰკრა თვალი: მას ისეთივე თორაკია უქანავებდა, როგორც დედამისს, დედოფალ ბაკურდუხტს, და ეგონა ხედავდა დედას. აცქერდებოდა გარემო ზოლებს მარგალიტებისა, შუა არეზე გაფანტულ პატიოსან ქვებს, მაგრამ რა თავი ისევ ასწია და დედოფლის უცხო სახეს შეაჩერდა, მისი მშვენიება მისთვის ისევ შეუმჩნეველი დარჩა, აღიდებელი არაგვივით აღმფოთებული გრძნობა გულის კედლებს ასკდებოდა: ამ უხარმანარ ჭადებს პატრუქის შუქი ერჩია. ამ ვერცხლისა და სპილოს ქელის ნაკდევ კარებებს — ხის ფულტროში შემალვა, ამ უცხო ალერსს — ზღვის ხმაური, სადაც სამშობლოს ნახმევი ესმოდა.

აკროპოლისის სასახლეში დაბინავდ-

ნენ იბერიელნი. ყველას გულში ერთ-
ნაირი ცეცხლი ტრიალებდა და ყველა
ერთნაირად სდუმდა.

მყუდრო ბინამ გულგამკრთალ მძევ-
ალს სიმყუდროვე ვერ მოუტანა, გამო-
უნელებელი სევდა აჰკიდებოდა და ფიჭ-
რად ქცეულს ძილი არ ეკარებოდა. და-
ხუჭავდა თვალებს და ხედავდა მთების
გალავან შემოჭობილ მცხეთას; მთების
დიდებული სიმყუდროვე, საყვარელი
ტყე-ველების სილამე, მუდამ ბრწყინ-
ვალე სასახლე, მშვენივით რომ შერწყ-
მოდა ბუნებას, ახლა პირქუშად გამოი-
ყურებოდა აჩრდილების ქვეყანად ქცე-
ულიყო ძაძით მოსილი მცხეთა. სასახლის
კოშკი გასაფრენად შემდგარ არწივსა
ჰგავდა. ჩაფიქრებული იყო მიდამო, არ-
მური დაუფლებოდა, სიცარიელე იყო
თითქოს ირგვლივ, იადონიც სმენად
ქცეულიყო, მთებაც ღრუბელს ამო-
ჰფარებოდა, საუკუნოვანი ცაცხვები გა-
რინდებულყვენ და აზრიც შეჩერებუ-
ლიყო. გუშინ კი იქ ყველაფერს სიცო-
ცხლის ნაპერწკლები სცივოდა, ქართ-
ლის მეფე ბუზმარს უბედნიერესი დღე
გასთენებოდა: სპარსელების მძევლობი-
საგან თავის დასაღწევად მთაში გახიზ-
ნული მურვანი დაებრუნებინა და მას-
თან ერთად პირველად სანადიროდ გა-
სულიყო. გალაღებული სამეფო კარიც
ამ დღეს ნადიმით აღნიშნავდა. გოდო-
ლებიდან გადმოცვევანზე იყვნენ მეცი-
ხოვნენი, მანდატურნი, მეულუფენი. ნა-
დირობიდან მობრუნებული მურვანი სა-
სახლის გალავანს უახლოვდებოდა, მას
უკან მოსდევდა პატარა ბურგაკასი,
დაპირულ ქურციკს ძლივს რომ ეზიდე-
ბოდა.

—სიკეთეს მოგიძღვნით ნანადირევე-
ით, — მისკენ მომავალ მითრიდატეს
სიტყვა შეაგება და თავმოწონენდ ბურ-
გაკასზე ანიშნა.

—ქურციკისათვის ეს სიკეთე არ იქ-
ნებოდა, — ღიმილით აზრახა მითრი-
დატემ.

— მაშ, არც ჩვენთვის იქნება სიკეთე,
რადგან ერთისათვის ბოროტება არ შე-

იძლება იყოს მეორისათვის სიკეთე, —
უნდოდა ეთქვა მურვანს, მაგრამ მითრი-
დატე აღარ უსმენდა. უჯერო იყო მსჯე-
ლობა, ფიჭრიც კი შეუძლებელი, მას კი
აზრი ვერ გამოენასკვა. უახლოვდებოდ-
ათ მეფის ამაღა და სასახლიდანაც გაი-
სმა საზუიგო სიმღერა-შეძახილები:

— ვაშა, მეფესა და უფლისწულსა,
დიდება მალალთაშინა!

ეგვებოდნენ დიდებულნი.

— შეენის უფლისწულს ქარქაშოსა-
ნი, — დინჯად შემოხვდათ არჩილი და
გადაეხვია მამა-შვილს ერთად.

ბუზმარმა ბედნიერი მამისა და ამაყი
მეფის თვალთ გახედა მემკვიდრეს:

— ჰაი, ჰაი და მეფეა ქართლისა. რას
ვაქნევ შე ტახტისათვის ხანდაზმულ-
ბას... რომ შეგახედა, რა მტყორცნელია
ისრესა!

— სიტყვაში მჯობნი, მობნის მწედო-
მია, — მითრიდატემაც დაუმოწმა.

— შთამომავალია დიდი ბაკურისა,
—თავი მოიწონა არჩილმა.

— ჰო და, ჩემო არჩილ, მალე, სულ
მალე, დაეუთმობ ტახტსა და როგორღა
მომთხოვენ მაშინ მძევალსა. ვერ მოი-
დენს სამეფო გვირგვინს? — გახედა
დიდებულთ ბუზმარმა.

— ღირსია დიადემისა! — თითქოს
ერთხმად შესძახა ყველამ.

დედოფალი ბაკურდუხტი სიხარუ-
ლის ცრემლებით შვილს თვალებს უკო-
ცნიდა და ჩანდა აოცებდა მისი დაღონე-
ბა, თითქოს უნდოდა ეთქვა: რა უძღურ-
ნი ვართ ბედნიერების დასაუფლებლად
და უბედურებას კი რა რიგ ადვილად
ვეურიგდებით. დედის მიხვრა-მოხვრაში
მორჩილი ხასიათი გამოსჴვიოდა, სიტყვა
მისი ბრწყინავდა თავმდაბლობით. მურ-
ვანს უნდოდა მაშინ ეთქვა— „ძალიან მი-
ყვარხარ, დედა“, უნდოდა, მაგრამ ვერა
თქვა. ხალხი ირგვლივ ირეოდა, ოქროსა
და ვერცხლის ლანგარების ელვარება,
სიმღერა და შეძახილები, სალაღობოდ
აღძრავდა ყველას და ნადირობის ყიფი-
ნა სასმისში ქიშპობით გრძელდებოდა.
მეწოდეთა, მერაქიფეთა და მესასმისეთა

მკვირცხლ ხელბში ტრიალებდნენ ოქრო-ვერცხლის სურები და ცალყურა ზეღადები თასებთან ერთად.

ის იყო მურვანმაც ასწია ჯიხვის რქა და მაცნეც შემოვიდა. ბიზანტიის დესპანი კარს მოსდგომოდით. მკმუნვარებამ დარბაზს შურდულის ქვასავით გადაუზრიალა, მაშის სადღევრატელოდ აწეული სასმისი მურვანს შეუსმელი დარჩა და სათქმელიც უთქმელი. სიხუმე ჩამოვარდა. ბუზმარმა ერთი თქვა მხოლოდ:

— ბიზანტიისათვის ფიცი გვაქვს მიცემული, რომ არ შევუერთდებით ქართველნი სპარსთ ბიზანტიის საწინააღმდეგოდ და რაღას უნდა გვემართლებოდნენ, — და მძიმედ წამოდგა. მურვანიც უკან გაჰყვა უსიტყვოდ.

— მზად ვართ შევრაცხოთ ყოველი თქვენი მტერი მტრად ჩვენდა, — ეუბნებოდა ბუზმარი დესპანს.

დესპანი თითქოს მშვიდად იტყოდა, მაგრამ მის კილოში ბრძანება ისმოდა:

— კეისარი თხოულობს მძევალს.

მაშინ ბიზანტიის დესპანს კონსტანტინე დიდის წერილი წაუციტხეს, მირიან მეფეს რომ გამოუგზავნა:

„მე, კონსტანტინე მეფე, გწერ ჩემისთანავე ახალ ნერგს. იყავნ შენთან მშვიდობა და სიხარული, აღარ მსაქიროებს შენგან მძევალი, საკმარია ჩვენს შორის შუამდგომად ქრისტე, ძე ღმრთისა. ვიყენეთ ჩვენ სიყვარულითა ძმებრივ და შვილი შენი შენადვე მომინიჭებდეს. იხილე და გაიხარე. განდევნენ ღმერთთან დამბადებელმან ეშმაკი მაცდური საზღვართაგან შენთა“.

— თუოდოსიც დააბრუნებს მძევალს, როდესაც აღარ იქნება საშიშროება სასაზღვრო ქვეყნებში, — ცივი ღმილით თქვა დესპანმა.

„ფიციც ხომ ამ დღისათვის იდებოდა“ — უნდოდა ეთქვა მურვანს: ხედავდა გულწრფელი იყო ბუზმარი. სამტროს არას ეძებდა, თავის ბედნიერებითა და ქვეყნის სიმშვიდით უნდოდა ეცხოვრა, უნდოდა დაენახებინა ქვეყნისათვის, რომ ქართლს უფრო დიდი

მიზნები ჰქონდა, ვიდრე მეზობლებთან ქიშპობა.

— კაპადოკია იბერიის დიდი იყო და ძლიერი, ბიზანტიამ რომ თავის კლანჭებში მოიქცია, — ამბობდა მითრიდატე, — არ გავცეთ მძევალი. ომი უნდა მივიღოთ, რა მძიმე ღლეც უნდა დაადგეს ერსაც და ქვეყანასაც!

მურვანს გული გადაუქანდა: თუ ერის გადარჩენა მასზეა, იგი მზად იყო ზვარაკად შესაწირავად.

ბუზმარმა ბოლოს ცემას მოუხშირა, მითრიდატე მოიხშო და ესმოდა მურვანს, როგორ უბარებდა:

„გაჰყვები მურვანს, დარჩები მასთან, არ დაავიწყებ ქართულ ენას, ვინ იცის ამ კეთილმოსურნე მეზობელთაგან კიდევ რა არ მეწიოს და მამობასაც შენ გავალე“.

მურვანმა კი მაშინვე ხელი ჩაჰკიდა გამზრდელი ზუზოს შვილიშვილს, პატარა ბურგაკასს, შენც ჩემთან წამოხვალ.

გამზრდელ ზუზოს, თავდავიწყებისა და სათნოების განსახიერებას იმ დამეს არ სძინებია, წარა-მარა წამოიჭრებოდა, — უფალო შეგვიწყალეს“ წარსთქვამდა და ცრემლმორეული დუღუნებდა თავისთვის:

„მამამან შვილი შვას ესრეთი მზრდელმან აღზარდოს მსგავსი ამისასიმაბლით თხოვილი, წყალობით შოვილი ძე და ჩვენებით ნახული, სიბრძნით დასახული...“ და ბოლოს რომ ველარ გაუძლო მარტომ სევდას, მურვანს ჩამოუჭდა და მოჰყვა:

„ჩერ კიდევ უშვილო ბუზმარს სიზმრად ანგელოზი გამოეცხადა და უთხრა: შეისმინა ღმერთმან ლოცვანი თქვენი და დედოფალმა გიშვას ძე, რომელი იყოს დიდ და სრულ წინაშე ღმრთისა და კაცთა... ამის შემდეგ კი სულ მალე დაიბადე შენ... არ უღალატებს ღმერთი თავის სიტყვას. ვინ იცის ეგების სჯობდეს კიდევ გასვლა ბიზანტიას, დიდ სახელს დიდი სარბიელი უნდა... ესაა ზუზო ველარაფერს მოესწრება.“

და ეს სიტყვები მურვანს ნაღვერდალივით გულზე ეღვენებოდა, ფიქრების ხლართი ყელს ეკიდებოდა და თვალთავან ცრემლები ედინებოდა.

არც მეფე-დედოფალს ეძინებოდათ მათ სამყოფელიდანაც ესმოდა მურვანს, როგორ ეუბნებოდა ბუზმარი დედოფალს:

„ესეც შენი ქრისტეანი კეისარი! შევედრე აბა ერთი შენს ღმერთს, თუ დაგვტოვებს ქრთადერთ იმედს, ბურჯს ქვეყნისა ბრძენ მემკვიდრეს... ვირწმუნებ, ვირწმუნებ, ქეშმარიტად ვირწმუნებ ჭვარცმულ ღმერთს, რომელსაც არ ღებულობს გონება, თუ მიჩვენებს სასწაულს და მურვანს დამიტოვებს.“

„სასწაული არ შევლის რწმენას, სასწაულს ბოროტი და მემრუშე ეძიებს. — ამბობდა დედოფალი. — იმაზე დიდი სასწაული რაღა იქნებოდა, როცა უშიგლოთ წინასწარ გამოცხადებით შეგვეძინა მურვანი? მაგრამ უქამოა სასწაულით რწმენა, ადამიანს რწმენა სკიპრია მუდამ უამს, როგორც სუნთქვა.“

იციოდა მურვანსაც, ბუზმარი მართლაც ურწმუნო იყო, ხშირად თავის ეკვებს გაუზიარებდა, დედის სარწმუნოებრივ გულმოდგინებას გაბასრავდა, მაგრამ კაცი, ყოველად ღირსეული თავისი სულიერი თვისებებით, ვერ იკადრებდა ერის წინაშე სჯულის სიძულვილის გაცხადებას, რადგან მოქცეული იყო ქართლი და აზნაურნიც და უაზნო-ნიც ქრისტეს სჯულს აღიარებდნენ.

თითქოს ზეცაში გლოვის ზარი ჩამოჰკრეს, როდესაც მითრიდატემ წარმოსთქვა:

„გვიხსენ ვნებათა კვეთებისაგან და მოგვაქციენ კვალდაც“.

ცხენებმა გეზი საზღვრისაკენ აიღეს.

— ხმალი შენი ლოცვა იყოს, ფარად გქონდეს მოთმინება, — განმორების კაეშანით შეჭირვებული ეუბნებოდა ზუზო და აცახცახებული ხელეებით გულზე ჭვარს ჰკიდებდა. — ატარე მუდამ და მომიგონებდე კეთილად. — ზუზოს ჩათენთილ სახეში, თითქოს ჩა-

ცვენილ თვალბში უკანასკნელი „გზა მშვიდობისა“ კიაფობდა.

დიდ გზაზე გამოფენილყვენილ მშვიდობისა კიაფობდა. დიდ გზაზე გამოფენილყვენილ მშვიდობისა, დიდსა და პატარას, მოხუცსა და ყრმას, ყველას უნდოდა თავისი მეფე დაენახა, უფლისწულისათვის შეეხედა. რომელიც ქვეყნის მშვიდობას ეწირებოდა. მურვანი ხალხის სულისთქმას გრძნობდა, ყოველივე ეს აღელვებდა და თითქოს ამხნევებდა კიდევ, ხანში შესულნი გულზე ხელს იცემდნენ, ქუდებს მიწაზე ანარცხებდნენ, ახალგაზრდები კი, გულმკერდშელღერილნი, პირმოკუმულნი, ვაფითრებულნი გასცქეროდნენ; მანდილოსანნი ფიცს სდებდნენ: სათუთად შეინახავდნენ ტახტის მემკვიდრის ერთგულებას, კეისრის წყევლას არ მოიშლიდნენ, რომ იგიც, ასე უწყალოდ, დაელონებინოს ბედს.

საზღვარზე ბუზმარს მუზარადის ლითამი ჩამოეფარებინა, შვილს ცრემლებით მხრებს ულტობდა და გულში იკრავდა. ფერმიხდლი ამაყი და მხნე დედოფალი ჭანდაკს დამსგავსებოდა, ნაძალადევი ღიმილი უნუგეშო მწუხარებას ამხელდა. მურვანს სიტყვა ვერ მოენახა დედისათვის სათქმელად, თვალბში ჩახედეს ერთმანეთს, ცრემლიან ღიმილში მარადიულზე გაიფიქრეს და ეს განშორება წუთიერს მიაწერეს.

„ველარასოდეს, ველარასოდეს, ვიხილავ მე მათ, ვერ შემოვირბენ ჩემს მთებს და ველებს, ვერ შევიტუნთქავ ტყის სურნელებას, ვერც ვიოცნებებ მშვიდად, ესოდენ მახლობელნი დღეს მიუწვდომელნი გამხდარან.“

უიმედობა გულს საფლავის ლოდით შემოაწვა, განუჭვრეტელ წყვლიადში საზარელი უაზრობა ელავდა გონება ბედს ეკიდებოდა, გზა-გაულებელი საწუთროების ფიქრები შეებოდნენ უკვდავებისას.

„ახლავე, ახლავე, გავბრუნდეთ უკან, მთაში, მიუვალ ადგილს, ზუზოსთან ერთად“... — და მთრთოლვარე ხელებით, ზეწამოპრილი ბრმად მიიწევა მითრი-

დატესავენ, მითრიდატე კი უკვე მის სარეკლთან იღვა.

— ასე მგონია, შავი კლდე აღიმართება ჩვენსა და სამშობლოს შორის, დაბნელდა ზეცა ირგვლივ, ველარას ვხედავ — სასომიხილი იტყობა.

— როგორც მზის განჭვრეტა თვალთ დაგვიბნელებს, უმაღლეს ნათელში შესვლა გონებას აბნელებს. — სცადა მითრიდატემ აზრის სამყაროში გადაეტანა გრძობა.

— ვით შევეწყობით უცხო ქვეყანას? — იკითხავდა ისევ.

— შევეგუებით მათი ცხოვრების წესს. მხნეობით დავძლევთ ვარაშს. სევდა გულისა მოგვიტანს შევებას, სევდით მხოლოდ, და არა ლხენით ვეზიარებით ზენარსს, იგი წყაროა სიკეთისა, — ირწმუნებოდა მითრიდატე და მით თავსაც ირწმუნებდა.

— თუ ღმერთი წყაროა სიკეთისა, საიდანღა ბოროტება და განა ჩვენი ხვედრი ბოროტისაგან არაა?

— მზეც დროდადრო მცბუნვარეა და მწველი. სიკეთისაგან კი ისევე არ შეიძლება წარმოიქმნას ბოროტება, როგორც ცეცხლისაგან ყინვა — ამბობდა მითრიდატე და თან კელპატრებს ანთებდა.

— ყინვა კი წარმოიქმნება სითბოს ნაკლებობით, — ლამობდა მურვანი ჩასწვდომოდა ჭურღმულს სიბრძნისას. თვალბში რაღაც ნათელმა აზრმა გაიბრწყინა — პართენოკელის სახე არასოდეს დამავიწყდება, არც მისი ხმა. იქნებ იმ თავისი სიფიცხით რისიმე ჩახრჩობა სწადა, იქნებ მასაც აღონებს რამ, მაგრამ იგი მაინც ბედნიერია, რადგან თავისუფალია. მას უბრალოდ სწამს, არ ეძიებს როგორ გახდა ღმერთი ადამიანად, როგორ აიკიდა ქვეყნის ცოდვა, აღსდგა მკვდრეთით და ჩვენც თავისი თანაზიარი გაგვხანდა; მას არ აწუხებს სამების ერთარსება, მე კი სულ იმის საგონებელში ვარ, როგორ არის ერთ იმავე დროს სამი ცი?!
მითრიდატემ დაიწყო გრძელი და

საინტერესო ამბების თხრობა. ნისელი-სა, ნაზიანზელისა თუ მასილი დიდის ცხოვრებიდან, რომელსაც მურვანი მუსიკასავით უსმენდა, თან შუქმოციავე ვარსკვლავებს გაპყურებდა და ფიქრობდა:

„ესეც ხომ იგივე ცაა, რომელიც ჩვენს ქვეყანასაც დაპყრებს, განუკეთილია იგი: იგივე ზღვაა, ჩვენი ქვეყნის ნაპირებს რომ ელამუნება. მითრიდატეს ხმაც ასე ნაცნობია. მას ისევე ნისელის ცხოვრების გზებზე მივყავარ. შეშის ნაპობივით მიაქვს ნისლი ცხოვრების ტალღებს, მაგრამ მას აქვს მიზანი და სევდა გულს არ უღრღნის. ნაზიანზელიც, განმარტოებული არიანხას მყუდრო მამულში ბუნების იდუმალ ხმებში მარადიულის გამოძახილს უსმენს და თვალს უსწორებს ადამიანური აზრის მწვერვალებს, რომელთაც უკვდავება მოაქვთ. შორს ელვასავით ანათებს ორივე ადამიანი, ეს ბრძენი მისტიკოსი, ქრისტიანებს რომ თავის წინასწარმეტყველად მიაჩნიათ და ფილოსოფოსებს თავის მასწავლებლად. ადამიანის ცხოვრება ერთ განუწყვეტელ ლოცვად ისმის, ის უსასრულოდ კეთილია და უსასრულოდ სამართლიანი. ქრისტეში ის სრულყოფილ ღვთაებასა და სრულყოფილ ადამიანს ხედავს და ღმერთს სიკეთისა და ქვეშაობების წყაროდ სახავს.“

მურვანმა თითქოს სურნელიც კი შეიგრძნო ორიგენის მრავალფეროვანი ყვავილნარისა. მას თვლენა მოერია. სანთლები ქრებოდნენ, აღარ ესმოდა მითრიდატეს ხმა, რადგან სიჩუმე უფრო ხმაძალდა კარნახობდა.

ზღვის სუფთა ჰაერის ნაკადმა კარგანხმულ სამყოფელში თითქოს სიმხნევე შემოიტანა. მკრთალი აისის შუქი დააჩნდა ტატნობს.

სასახლე საქმოდ უცნაურ სანახობას წარმოადგენდა: კარის წარჩინებულთა ნაცვლად უმეტეს შავსამოსიან ბერთა ლანდები მოსჩანდნენ, მრისხანე ხმათა ნაცვლად ფსალმუნთა გალობა ისმოდა. კეისარი თითქოს აქ არც იყო. თავის საქმიან სიტყვას ყველა ავგუსტითი იწყებდა და ეს ავგუსტაც არ ნიშნავდა დედოფალს; ეს იყო კეისარ თეოდოსის უფროსი და, ავგუსტა პულქერია, რომელსაც სახელმწიფო სადავებები ხელთ ჩაეგდო და უმაღლეს სიტყვას განასახიერებდა.

მურვანისათვის საგანგებო მეკრესაქურისი პამპო მიეჩინათ. პამპოს ხელში გამოზრდილიყო თეოდოსის მამის კეისარ არკადის მთელი შთამომავლობა. თავისი დანაოკებული ტანჯული სახით, გაცრიატებული ფერით და სევდიანი დიმილით იგი სასახლის ცოცხალი მატინე იყო. ერთ დროს თავადაც იძულებით ჩამოყვანილს, კარგად ესმოდა იბერიელთა საწუხარი და მთელი თავისი ერთგულებით, სიკეთითა და მონღომებით ცდილობდა მათთვის პირველი დღეების სიმძიმე შეემსუბუქებინა. ცხოვრებას ბევრი უსამართლობა ეჩვენებინა მისთვის, მაინც ბედნიერს უშუარველი შურით შესცქეროდა და თვით შესაშურად აღუშფოთველი, ყველას უყვარდა. მან იცოდა თავისი ადგილი, გონებით მყუდრო, ცხოვრებას არ ებრძოდა. მონა იყო დედით და მონური ცხოვრებაც არ ასცდა, მას იმანაც არ უშველა, რომ მამამისი იყო თეოდოსე დიდი.

პამპო მხოლოდ მაშინ იღიმებოდა როდესაც ვისმე გაახარებდა მხოლოდ მაშინ აღელდებოდა, როდესაც ვისიმე მწარე ხვედრს იზიარებდა. უმეტეს იჭდა ჩუმად, თავის ამბებით არავის მოაწყენდა, გარკვეულ დროს კი ვერ დაბამდით — სალოცავად გარბოდა. ვერც გზის სიშორე, უამინდობა, ვერ აკავებ-

და. ღვთის წინაშე ქედს იხრიდა, მაგრამ არაფერს სთხოვდა; არც ვისმე ხოტბას შეასხამდა. ქება მიიჩნდა ლიქნად, უკეთ — ბასრობად, ამიტომ ძუნწი იყო ქათინაურებზე. ერთი კი იყო, პამპოს ძალიან იზიდავდა თერმები. უყვარდა ყურება როგორ დარბოდნენ მონები სუნამოებით სავესე კურკლების გასახსნელად. როგორ უსვამდნენ ზეთს შიშველი მექისეები და ყურს უგდებდა ხმამაღლა მომუსაიდეთ, გამოელაპარაკებოდა მონებს. თერმები იყო საუკეთესო ადგილი. სადაც მოდიოდნენ ქალაქის უკანასკნელი ამბების გასაგებად და ამიტომაც პამპოსთანაც ყოველთვის საინტერესო იყო საუბარი.

პამპოს ის უცნაური სუნი ასდიოდა, რომელიც საოსტიკნოებიდან და სენაკებიდან შემოჰყვებოდათ ხოლმე. ახლამას ხელში მოწიწებით ეკავა მურვანისათვის, როგორც სამეფო ოჯახის წევრისათვის, გიაციტინას ტანსაბურავი, ვარდების სურნელებას რომ აფრქვევდა.

პამპო დიდხანს იდგა მურვანის წინაშე, აღმოსავლური მოთმინებით ელოდა როდის მოხედავდა და სიტყვას ვერ ძრავდა. ბოლოს მურვანმა სთხოვა დამჯდარიყო და ჰკითხა, რას შეეწუხებინა, რაზე გარჯილიყო. მაგრამ სამოსს ზედაც არ შეხედა.

მაშინ პამპო საოცარი გულწრფელობით ამეტყველდა, აუწერა მონების რა თავდადება და გულმოდგინება იყო ჩაქსოვილი ამ სამოსში. მონა ქალების რა ხელოვნება და გემოვნება იხატებოდა ქსოვილზე ნაქარგ გამოსახულებებში; მურვანმაც უნებლიედ დახედა სამოსს, გახარებულმა პამპომ ისიც დაურთო, თუ როგორ ამებდა თეოდოსის მისი დანახვა ბიზანტიურ სამოსში. და მურვანმა მაშინვე პირი იბრუნა, თვალი აარიდა სამოსს, წარბიც შეიკრა.

პამპოს სახის ნაოკები ჩაულრმავდა,

თავი კიდევ უფრო დაბლა დახარა, ქვე-
ვიდან შეანათა თვალები სინანულითა
და სიბრალულით და სთხოვა მიეღო
იგი როგორც საჩუქარი ტყვე მონებისა,
რომელთაც ნაქარგს სამშობლოს. სიყვა-
რული ჩააქსოვეს.

პაპბოს გულისხმისმყოფელობით გა-
კვირვებულმა მურვანმა მას ისევ ღიმი-
ლით და თანაგრძნობით გახედა.

ბურგაკასი სურვილს ვერ მალავდა
მურვანი ბიზანტიურ სამოსში დაენახა.

ბოლოს პაპბომ მოჰკიდა ხელი სა-
მოსს და პათეტიკურად წარმოთქვა:

— განა ყველაფერი არ იცვლება
ქვეყანაზე? განა დღისით და ღამით ზა-
ფხულსა და ზამთარში. ქექა-ქუხილსა
და სიმყუდროეში, ბუნება ერთნაირად
იმოსება? განა მას შემდეგ, რაც ფოთ-
ლებით იფარვიდა ადამიანი სხეულს,
სამოსელს მრავალნაირად არ გამოიც-
ვლიდა? თუ ტერტულიანემ ტოვა გას-
ცვალა ლაბადაზე, რომ ემცნო ჩვენთ-
ვის თავისი აზრის განსხვავებულობა,
შენ შეგიძლია ამ სამოსელით მისი და-
ფარვა!

მურვანს გულზე მოხვდა პაპბოს სი-
ტყვა და მორჩილად, ღიმილითაც დანე-
ბდა შესამოსელად.

გახარებულ პაპბოს ცრემლები აუ-
კაფდა თვალებში და გაფაციცებით
რომ აწვდიდა შემოსავთ სამოსს, თან
ახალ ამბებსაც ჰყვებოდა:

— დასავლეთის ტახტის მემკვიდრეს,
აწ განსვენებულ ჰონორიუსის შვილ-
შვილს, ალექსის. უარი უთქვამს ტახტ-
ზე და ჭორწინების ღამეს გაუჩინარებუ-
ლა. ამბობენ, ღვთის სამსახურისათვის
ამას ადრეც ფიქრობდაო. ზეპირად სკო-
დნია საღმრთო წერილი, თურმე უმან-
კოა ხორციით და სულით, სამოთხეს და-
იმკვიდრებსო...

პაპბოს გამომცდელ გამოხედვაში
ბრწყინავდა ფარული აზრი, თითქოს
უნდოდა ეთქვა, — ტახტს ჩვენში თავი-
სი ნებითაც სტოვებენო, მაგრამ მან არ
იყოფა, რომ ტახტი იყო ერთადერთი,
რაც მურვანს ყველაზე ნაკლებად ალო-

ნებდა და ღვთის სამსახურისათვისაც
დედ-მამისა და საცოლონის მემკვიდრეობა
მისთვის გაუგებარი ჩნებოდა.

იგრძნო პაპბომ, რომ მისი ამბავი
დიდად არაფრად ჩაავდეს და უფრო ყუ-
რადსალებად განაგრძო:

— ხვალ თეოდოსი ღებულობს ჰონო-
რიუსის დას, თავის დეიდას, ცნობილ
გალა პლაციდიას ქალიშვილითა დ-
ხუთი წლის ვალენტინიანით, რომელიც
გამოცხადებულია დასავლეთის ტახტის
მემკვიდრედ ალექსის ნაცვლად. დედო-
ფლის სურვილით კი სასახლეში სასწ-
რაფოდ ეწყობა თეოდოსის ახალშობი-
ლი ქალიშვილის, ევლოქიას და ხუთი
წლის ვალენტინიანის ნიშნობა. თეო-
დოსის ყოველი ღონე უხმარია რომში
ელიაზბინათ მისი მომავალი სიძის —
ვალენტინიანის ძალაუფლება გალლა
პლაციდიას მეურვეობით. აღმოსავლე-
თი და დასავლეთი ნათესაური კავში-
რით ერთიანდებიან.

ამ ამბავმა ყველა გაახალისა მოსა-
ლოდნელი სანახაობით. ბურგაკასი
თვალს ვერ აცილებდა მურვანს: ახალ
სამოსში თითქოს იერი შესცვლოდა
უფლისწულს, ბრძოლაში გამარჯვებუ-
ლივით გამოიყურებოდა.

მეორე დილას სასახლემ მართლაც
ფერი იცვალა. ბრწყინავდნენ დიდუ-
ბულნი პატიოსანი ქვებით ნაქარგ სა-
მოსში, განათდნენ ქალებით დარბაზე-
ბი. ყველა საგანგებოდ აგრძნობინებდა
ხელისუფალთ, რომ სასახლეს შვენი-
ეს ზემი.

პაპბომ შენიშნა მურვანი მალიმალ
ავგუსტას რომ გახედავდა ხოლმე და
სახე ექუფრებოდა.

— ძალაუფლებით გატაცებულს ბო-
როტი აზრი მუდამ თან ახლავს, — ხმა-
დაბლა ეტყოდა.

პაპბოს გარეგნობაში მურვანმა პირ-
ველად შენიშნა მეფური მედიდურობა,
ადრე იგი ასეთად არ ეჩვენებოდა და
ახლა თეოდოსე დიდის სურათს რომ
დააცქერდებოდა, უნებლიეთ პაპბოსაც
გახედავდა. მსგავსება აოცებდა.

თეოდოსის გვერდით ყურადღებას იპყრობდა ერთი წარმოსადგეი კაცი. მის სიტყვასა და სალაშში თითქოს რაღაც უკეთური ელაგდა.

— ეს არის თეოდოსის მეკრე, ხრიზანდი, — ამბობდა პამპო და მის სიტყვაშიც მეფური ხმა ეღერდა, — წარმოშობით ბარბაროსია. ბიზანტიელებს ტყვედ რომ ჩაუყარდა, თეოდოსი მოხიბლა მისმა დიდებულმა ნაბიჯმა, მისმა მგლის თვალებმა, რომელნიც სანდომიანად მიიჩნია; აუკვებამ კი, თუ რამ საწყენი ახსოვდა ბავშვობიდან ჩემვან. ერთ დღეს გადამიხადა და ხრიზანფით შემცვალა. ხრიზანფი სულ მალე კარვის მცველიდან სასახლის მცველთა უფროსი გახდა; ახლა ის დიდი სპოფარია. ხედავ, როგორ ხარხეიმით მიაქვს თეოდოსის წინ მახვილი იმპერიისა. კაცი კი არა, ქურია ყოვლისა უკეთურებისა. მისი ურვა მხოლოდ საფასეს მორეწვაა უძილობა სკირს მრავალი საგონებელისაგან; მას სხვისი უძილობაც არ აძინებს; უნდა იცოდეს, რისთვის არ სძინავს სხვას, რადგან ყველაში მტერსა ხედავს. არ უნახავს მზე არც ამოსვლისას და არც ჩასვლისას, არც როდის გაუტაცია მაღალ იდეებმა, მაგრამ ყველაზე ნაკლებ ღირსეული. ყველაზე მეტად ფასდება. არ მოეწონები, თუ მის გარეგნობას არ შეაქებ, თუ არ გაიკვირებ მის სიტყვებზე; თუ მისი თანადასწრებით გაიცინებ ისე, რომ მას მიზეზი არ ეცოდინება — შეგიძლებს, დამცინისო... ავგუსტას ეგონა ჩემი ჩამოცილებით მშვიდობას ჰპოვებდა, სახელმწიფო საქმეებში ველარავინ ჩაერეოდა, მაგრამ ასე არ მოხდა... დედოფალი ათინელია, ცნობილი რიტორის, ლეონტის ქალიშვილი, მწიგნობარი და მგოსანია, სახელად ათენაის, ახლა კი სამეფო კარის საყვარელ სახელს — ვედოქსიას უხმობენ. ავგუსტას თავისი თავის შეურაცხყოფად მიანნია, რომ მისი ძმისწული, რომელიც ჯერ კიდევ ხელში ასაყვანია, დასავლეთის ტახტზე ადის და ეს

იმიტომ მხოლოდ, რომ ასეთია დედოფლის სურვილი. ის მოხდენილი ყმაწვილი კარის მზრუნველის შეილია, პავლინი, თეოდოსის ბავშვობის მეგობარი, მას შემდეგ, რაც თეოდოსიმ იგი მეჭვარედაც აირჩია, პავლინს წყალობანი აცვივა: სკოლის მაგისტრისა და დომესტიკის წოდებიდან კურაპალატია დღეს.

მურვანს ერთფეროვნად და მოსაწყენად ეჩვენა ბრწყინვალე ცერემონიალი. იმიტომ არჩია განშორებოდა ყველას და პამპოსთან ერთად ნელის ნაბიჯით ხეივანს ჩაუყვა.

ფართო ტერასებიან დაფნის ტაძართან შეჩერდნენ. ეს ტაძარი იზიდავდა მურვანს თავისი სიდიადითა და გარემოს სურნელებით.

პამპო კი კარგი ზღაპარივით ჰყვებოდა სასახლის ამბებს. მურვანს ეს არ აინტერესებდა, მაგრამ ვერ უკრძალავდა, ატყობდა, იგი უფრო გულს იოხებდა, ვიდრე მის გათვითცნობიერებას ცდილობდა.

მურვანის ყურადღება პანთეონმა მიიპყრო. აქ მოეყარათ თავი კონსტანტინე დიდის მიერ დამორჩილებული ერების დამზობილი ღმერთებისათვის, რომელთაც შეენარჩუნებინათ თავისი დიდება, მაგრამ ეს თავყრილობა თავისთავად უკვე ცხადპყოფდა, რომ არც ერთი მათგანი არ იყო ჭეშმარიტად ღმერთი. მურვანს სწორედ ამ შთამავონებელ გარემოში აფიქრებდა ჯვარის საიდუმლოებაც.

— თუ ჯვარი გვაგონებს ქრისტეს, მაშინ ჩვენ უნდა ვემთხვეოდეთ უბრალო ხის ჯვარს. ჩვენ კი ვემთხვევით ოქროთი და თვალმარგალიტით მოკვდილს, — და პამპოსათვის მოულოდნელად იკითხა:

— რატომ გახდა ღმერთი ადამიანი?

— იმიტომ, რომ უცნობის არცმიგნება შეიძლება და მით უფრო სიყვარული. ადამიანის სახით კი ყველასათვის მისაწვდომია იგი, — თან პამპო გაოცებული

შესცქეროდა მურვანს, რომლისათვისაც ასევე მოულოდნელი იყო ეს შეკითხვა.

მურვანს ახლა თავისი კითხვა უფრო აფიჭრებდა, ვიდრე პასუხი. განა სწამდა, რომ ღმერთი ადამიანად გადაიქცა, შემოქმედი — შემოქმედებად იქცა, რომ ეკითხა რატომ მოხდა ეს?

— შენ, მე ვიცი, — ღიმილით უბნო პამპომ, — მალე იმასაც იკითხავ, თუ როგორ იქცა ღმერთი ადამიანად. მაგრამ დაიხსოვო ჩემგან — ეს ის საიდუმლოებაა, რომელიც ჩვეულებრივი ადამიანის და მით უფრო ქაბუჯის, საძიებელი არ არის. ჩვენ ვიფიჭროთ იმაზე, რაც ჩვენი გასაკეთებელია. სამების საიდუმლოებას ადამიანი ვერ ჩასწვდება.

მურვანი ისევ დადუმდა და აკროპოლისის სასახლემდე ისე მივიდნენ, პამპოსაც სიტყვა არ დაუძრავს.

მურვანისათვის ზუზოს იმდენი რამ

ეამბნა ქრისტეზე და ისეთი რწმენითა და გატაცებით, რომ მურვანს უცხოებულად, ხელშესახებად წარმოუტყუებლად ხოლმე მაცხოვრის სახე. გრძნობდა პამპოსაც ასევე მიეჩნია და თავის რწმენაში ეკვის შეტანასაც არავის გააბედინებდა. უნდოდა მურვანსაც ჰქონოდა მკვდრეთით აღდგომის, მარადიულ ცხოვრების მტკიცე რწმენა, მით უმეტეს ახლა, უცხო ქვეყანაში, მაგრამ ყოველივე ამის საფუძველი იყო სამების ერთარსება, რომელიც მისთვის ამოუცნობელი რჩებოდა და პამპო კი ეუბნებოდა მისი ჩაწვდომა არც უნდა სცადო.

მაგრამ მურვანის გონება ხოვანებას წინ უსწრებდა, ყველას აკვირებდა მისი წარმატებანი ბერძნულსა და ლათინურ მეტყველებაში; პამპოც გრძნობდა, რომ ეს ჩვეულებრივი კი არა, საოცარი ბავშვი იყო, რომელსაც შეეძლო დაენახა და გაეგო იდუმალი და ამოუცნობელი.

თავი მესამე

იქ, სადაც მარმარის კიბეებიანი ტერასები ზღვაში ეშვებოდა, მხიარული საფარდულები იდგა. ვაჭრები უმეტეს სირიელები და სომხები იყვნენ, არაბებიც გამოერეოდნენ და ქართველებსაც ედგათ ქარავნები. მათი მიმყოფ-მოწყონი ლაყბობასა და წვრილმან ვაჭრობაში იქცევდნენ თავს, ხის ძირს გაშხლართულნი ქილიკობდნენ, იკინოდნენ.

მურვანს უყვარდა აქ გავლა, გაიხარებდა ხოლმე იბერიელთა ხილვით: ქუდებს მოიგლეჯდნენ, დაბალ სალამს მოსცემდნენ. ისიც ყველას გამოელაპარაკებოდა, დიდხანს ტრიალებდა მათ შორის, რომ მათი ხმა სმენოდა, ქართული ბასრობა გაეგონა, თავდაც ებასრა, მათ ხმებში ნაცნობი ხმები ამოეცნო და სამშობლოს სურნელება შეეგრძნო. უცხოთაც აკვირდებოდა ხოლმე, სურ-

და პართენოკელისათვის თვალი მოეკრა: ახლა თვითონ ჩასკიდებდა ხელს და მეგობრობას შესთავაზებდა, მაგრამ პართენოკელი არსად ჩანდა. ზუზოსა და დედისათვის უცხო რამ ნივთს შეათვალიერებდა: ჩუქურთმებიან ზარდახშს სპილოს ძვლისა, ხატებს მოზაიკისა, ოქრომკედლით ნაქარგ სამოსს ძოწეულისა. აქ დამზადებული ფუფუნების ნატიფ საგნებით ზომ მთელს ქვეყანაზე თავს იწონებდა ბიზანტია.

კონსტანტინეპოლი ჰგავდა ვეებერთელა ქარვასლას, სადაც ყოველი მხრიდან რაღა არ მოედინებოდა. აქ იყიდებოდა ყველაფერი, იყიდებოდა 'მონებიც, ისევე, როგორც ოჯახისათვის ფრიად საჭირო პირუტყვი; მონა კი პირუტყვზე იაფად ფასობდა და ზომად დებიდან გადმოტვირთვისასაც ტვირთს

მეტი ყურადღება ეთმობოდა, ვიდრე აღამიანებს, მოკრუნჩხულები კუთხეებში რომ ეყუნტნენ. უმოწყალო მცხუნვარე მზე მთელი დღის განმავლობაში სწვავდა ოფლშეუშრობელთ, მოთმინებით რომ უცდიდნენ თავიანთ მყიდველებს.

მურვანი ხედავდა ბურგაკასი როგორი სიბრალულით, გულდამძიმებული შესცქეროდა მონებს თავისი გაფაციცებული დიდრონი თვალებით. გრძელსა და შავ წამწამებს შინაგანი სიხვი ვერ დაეფარათ, მისი მეტყველი სახის პატრონს ბევრი ლაპარაკი არა სჭიროდა.

— შენ ახლა იმას ოცნებობ, — უთხრა მურვანმა, — ეს მონები გაყიდინა და გაგანთავისუფლებინა, — ხელი გადახვია, ამ საზარელ საწახაობას მოაშორა.

ბურგაკასი ზალისიანი აღმასრულებელი იყო, მაგრამ სწავლა მაინცა და მაინც არ ეხალისებოდა. თვალი ნადირობასა და დოღზე ეჭირა. სცადა კიდეც მოჭირითებთან დაახლოება, ცირკნი მონაწილეობის მიღება, მაგრამ სულ მალე დარწმუნდა — წარმატებისათვის მოწადინებისა და უნარის გარდა, კიდეც ბევრი რამ ისეთი იყო საჭირო, რაც მის მართალსა და ფაქიზ ბუნებას არ ეგუებოდა. ნადირობას დასჯერდა, ისიც მურვანთან ერთად.

ბურგაკასი ფიქრით თავს არ იწუხებდა, მოვლენების მიზნებს მუდამ მართივად ხსნიდა. ტაძარს რომ მოუხედა, რომელსაც მონები გალავანს უშენებდნენ, თქვა:

— რა საჭიროა ტაძრების აგება? ღვთის ყოვლისშემძლეობას ბუნების კალთაში უფრო ვგრძნობ, ჩამობნელებულ ტაძარში დამოკილს კი მხოლოდ სევდა მეუფლებდა.

— კიდეცა იმიტომ გამოიყურება ზოღმე ტაძარში ვითარცა ისააკ, ზვარაკად შესაწირავი, — თქვა ღიმილით მურვანმა.

— განა მზე უფრო არ შვენის ღმერთს სანათებლად, ვიდრე მბეჭუტავი პატრუქი, გინდ სამეფო კელაპტარი?

— ეკლესია ჩვენთვის არის, საჭირო, ღვთისათვის კი არა, — განუმარტუნდა მურვანი, — ბუნებაში ყოველთვის ღმერთზე ვერ იფიქრებ ისე, რომ რაიმემ არ გაგიტაცოს, ხან უამინდობაც არ შეგიწყობს ხელს. ეკლესიაში კი მხოლოდ ღვთის სადიდებლად მოვდივართ და „როდესაც სამნიც კი შეიყრებით ჩემს მოსაგონებლად, მეც თქვენს შორის ვარ“ — ქრისტემა თქვა. აღარ გახსოვს ბებია ზუზოს ნაუბარი: ვითარცა დღე და ღამე არ დასცხრებთან მიმოვლობასა, ისე კეთილმორწმუნენი არ დასცხრებთან ეკლესიასა შინა სიარულსა, — ბრძენი დამრიგებელის სიღარბაისლით გახედა და ერთნაირი გულუბრყვილობით კი გაეცინათ.

ამ საუბარში იყვნენ, რომ მაცნე შემოხვდათ და უსტარი დედისა გადასცა.

მურვანს მღელვარებისაგან თითქოს დასცხა კიდეც, ხელები აუცახცახდა და უცბად რომ თვალი გადაავლო, ავის მაუწყებელი ზომ არაფერიო, მხოლოდ თავის სავანეში მისულმა დამშვიდებით წაიკითხა:

„შვილსა ჩემსა და მემკვიდრესა, იმელსა და ნუგეშსა, დედა მოგიკითხავ!“

„შენმა წერილმა გავგვახარა. ისეთი ხატოვანი იყო შენი სიტყვა, თითქოს გხედავდით კიდეც, შენი ხმაც გვესმოდა. შენს სამოსს მივეალერსეთ და შენს ნატერფალზე ფიქრი დაექანკეთ.“

„ვიწროება გონებისა და უღონობა ენისა ჩემისა უწყოდ.“

„ჩანს ქვეყნის ყურის მიმგდებსაც ბედნიერება არ მიუჩნევია მიზნის მისაღწევ გზად და ამიტომაც უბედობასთან მორიგება არ გვალონებს. უბედობაში უკეთა ვფლობთ თავს, ღვთის სიხალღვესაც მეტად შევიცნობთ. გვაჟამ ღვთის ხელშია ჩვენი ბედი და არა კეისრისა, რომელიც აგრეთვე ღვთისაგან მოელის ხსნას.“

„ქეშმარიტი სიხარული შესაძლებელი ყოფილა მხოლოდ წარსულის მოგონებით, ან მომავალზე ოცნებით; აწმ-

ყოს უმეტეს ზომიერება შევინის, რათა არ ვიციოთ იგი რისი მათუწყებელია. და თუ ის დაუძლეველი სიხარული მწუხარების მათუწყებელი იყო, იქნებ დღევანდელი გოდება სიხარულად გვექცეს.

„და თუ საზარელია ადამიანი, რომელიც ფიციოთ არ ენდობა ადამიანს, რაოდენ შემზარავი უნდა იყოს ის, ვინც ღმერთს არ ენდობა მაშინაც კი, როდესაც უფალი თავის ნება-სურვილს წინასწარმეტყველებით გვამცნობს. მე მწამს შენ მძევლობით კარი გააღე დიდების გზაზე.“

„მამაშენს, ბუზმარს, სევდა ერევა და ბოლმა უტევს, მაგრამ ზუზო სიყვარულით ლოცულობს ყველასათვის და ნუგეშინსა გვეცემს. არილს ეშინია არ გაგიტყუებოთ მანდ და არ დაგვივიწყოთ. ბურგაკასმა რომ სწავლას უმარჯვა, დედამისის, ოთას სიხარულს საზღვარი არა აქვს, აღარ იტრემლება.“

„რამეთუ მზე ერთნაირად აღმოვალს ბოროტთა და კეთილთა ზედა და ერთნაირად წვიმს მართალთა და ცრუთა ზედა, ამისათვის კეთილს უყოფდეთ მოძულეთა თქვენთა. უკეთუ ვიყვარდეს მხოლოდ მოყვასი შენი, რა სასყიდელი გაქვს?“

„გახსოვდეს სიგრძე ეპისა ყოველსავე დავიწყებდა მიიღებს, ზოლო წინაშე უფლისა მარადის ბრწყინავენ რომელთა სათნოდ აღასრულეს თავისი ცხოვრება.“

უსტარს მოჰყვა მოსაკითხი, სპარსეთს წამებულთა წმინდა ნაწილები, რომელნიც იქაურ ქრისტიანებს წარმოგვზავნათ ბუზმარისათვის.

უკნობ და წარუხოცელ მოგონებთა ნიაჟმა სევდა გულისა მოჰგვარა ყმაწვილს. წარსულის მოგონებანი თავის იერსა ჰყენდა ყოველივეს, იქ პოულობდა ფერებს, იქ შეიგრძნობდა ხმას და მით კახმავდა სიტყვას. ხედავდა აცრემლებულ კენახს, გადათეთრებულ ხეხილის ბაღებს, ატმისა და ვაშლის ყვავილის ნაზი ვარდისფერი რომ შერთვოდა და მათ სურნელებს იყნოსავდა.

წმინდანთა წამება იმდენად განიცადა, მოწამენი სიზმრად გჩვენებოდნენ. ნუგეშინს სცემდნენ, შეგებნი მომტარ დაუსრულებელ ცხოვრებას აღუთქვამდნენ.

ნათლისღების წინა დღე იყო. საღამოს ლოცვაზე მურვანი მეფეს ტაძარში არ გაჰყვა, დადგომა უნდოდა ლოცვად მოწამეთა ჩვენების სამადლობლოდ.

კანდელების დანთება რომ მოინდომა, მსახურმა უარი თქვა ზეთის მოტანაზე და დაყვედრა:

— ასეთ დიდ დღესასწაულზე ყველა ქრისტიანენი იხარებდნენ, ზოლო შენ, მეფის ძე, ვითარცა მონაზონი, მშიერ იმყოფები და არც ჩვენ გვაძლევ უფლებას გახარებისაო.

მურვანმა მსახურის ყვედრება არად ჩააგლო, კიდევაც გაუხარდა, რომ მასაც წასვლა უნდოდა და გაანთავისუფლა, კანდელები კი წყლით შეავსო და ხატებს სინათლე მოჰტინა.

შეგრძობილი ჰქადაგებდა და ევედრებოდა უფალს, მაგრამ გონება რწმენას არ ჰერდებოდა, სამების საიდუმლოებას იძიებდა: რატომ ვაღიარებთ ერთ ღმერთსა და, ამავე დროს, გვწამს სამება იმავე არსებისა, მარადიულისა და უსაწყისოსი? როგორაა სამება თანაბარი, სამიცაა და ერთიც? ის, ვინც განკაცდა ჩვენთვის, როგორ არის ერთი სამებათაგანი?

მიზეზთა მიზეზი სამების მიღმა ეგულებოდა. ბურუსით იყო მოცული იგი, გონების თვალი ვერა სწვდებოდა. მურვანი საღმრთო ნისლს მოეცვა, უხილავ ნათელს, რომლისა შინა მკვიდრობა ღმერთისა იგულვებოდა, რომელა უხილავ არს ზეშთა გარდამეტებულისა საჩინოებისაგან და თავის უსუსურობის შეგრძნებით სევდიანს ჩასთვლიმა.

ძილის შორისში ხედავს პეტრე მოციქულს; მან გამოიყვანა ბორცვზე და ზეცაში დაანახა დიდი სხივი, რომელიც მაღლა მიმავალ გზას ჰგავდა, მიუწვდომელსა და შეუცნობელს. წრისებური იყო იგი მზის მსგავსად. მოციქულ-

მა თქვა: „ეს არის მამამერთი“. შემდეგ აჩვენა მეორე სხივი, რომელიც პირველს მისდევდა და პირველის მსგავსი იყო, მხოლოდ შუაში იმყოფებოდა ის, ვინც ჭვარს ეცვა, ერთი სამებათაგანი. „ეს ძეა“ — განუმარტა ისევ მოციქულმა და ბოლოს დაანახა მესამე სხივი, მსგავსი პირველი ორისა: „ეს კი სული წმიდაა“, — თქვა და გაუჩინარდა კიდევ.

მურვანმა თვალები გაახილა მიიხედ-მოიხედა, ჩვენება გამჭრალიყო, მაგრამ უსასრულობა და სასრული, უსაზღვრობა და საზღვრული, ცა და ჭვეყანა გამთლიანებულიყო მზის ნათელში...

ორთოღვით იბარებდა პერგამენტი ზეშთავონებას:

„თუ შენობაში რამდენიმე სანთელია, ჩვენ ვხედავთ რამდენიმე სანთელის მონაფენს, სინათლის მთლიანობას, ყველა სინათლის შეერთებას ერთ ნათელში და ვერაფერს შესძლოს მის გარემომცველ ჰაერში გააჩიოს სინათლე რომელიმე ერთი სანთლისა სხვა დანარჩენებისაგან, ვერაფერს თქვას, რა ნაწილი რომელი სანთლისაა, თუმცა ისინი შეერთებული არიან შეურწყმელად. მაგრამ თუ ოთახიდან გავიტანთ ერთ სანთელს, მას თან გაჰყვება მისი ნათელი და ოთახს სინათლე მოაკლდება, თუმცა ეს სინათლე ვრცელდება ჰაერის სივრცეში და წარმოიქმნება ნივთიერი ცეცხლისაგან“...

კანდელებზე სინათლე ოდნავდა კრთოდა, მასთან თეოდოსი რომ შემოვიდა.

თეოდოსიმ შეუქო მურვანს გულ-
მოდგინება, ამბორის ყოფით დაჯილდოვა.

მითრიდატე ხარობდა მურვანის წარმატებით, ამბობდა:

— ასე ხდება ხშირად; ასე დაემართა ნისელსაც, ზოგი წლები ცხოვრებისა სიზმარივით გაქრება და ერთი ღამის სიზმარი კი სინამდვილედ დარჩება.

თუ პირველი დღეები გულისკასაწყალებლად მიიზღაზნებოდნენ, თვეება უკვე ერთმანეთს დინჯად მისდევდნენ, გადიოდა წლებიც და ღროს თავისი გაჰქონდა — აეწყვნენ იბერიელნი ბიზანტიის ცხოვრების ჩალუმ ჩქევას. მითრიდატე როგორც სახელმწიფოველი სწავლული, დედოფალმა მიიწვია თავის დაარსებულ სკოლებში, ღროზე ადრე დაბრძენებული უფლისწული მეცნიერებათა წყაროებს ეწაფებოდა. მწივნობარი დედოფალი განსაკუთრებული მზრუნველობით თავს ევლებოდა საყვირველ ყმაწვილს.

უფლისწული მოშორებული იყო ქალაქის ხმაურს, მოსაწყენსა ცერემონიას. მურვანის გონების თვალსაწიერი იზრდებოდა და უხვად ხარობდა, ღამეები კითხვაზე თუ წერაზე დაათენდებოდა. რაშდენადაც დამოუკიდებელი იყო გონებით, იმდენად მიმნდობი; რაშდენადაც რთული იყო მისი სულიერი სამყარო, იმდენად სადა იყო ურთიერთობაში; რამდენადაც მოკრძალებული განგების წინაშე, იმდენად მოურიდებელი ამა სოფლის ძლიერთა მიმართ.

კლდის ვეუსკი

ბიოგრაფიული რომანი

მას მთელ მსოფლიოში იცნობდნენ, როგორც უმაჰაცეს მთაშველელს, მთების მინდიას. ურნალ-გაგურებში მსხვილი შრიფტით იბეჭდებოდა რეპორტაჟები და ნარკვევები მრავლისმეტყველი სათაურებით: „კლდის ვეუსკი საქართველოდან“, „დაამიანი — საკვირველება“ ...

შესტიის რაიონში, სადაც იგი დაიბადა და გაიზარდა, შინაურები და ახლობლები რამდენიმე სახელით მიმართავდნენ — ჩხეიშლიან, მინან, მიხეილ, მიშა ...

ბავშვობიდანვე დაჰყვა მთიელთათვის დამახასიათებელი სიღარბისლე, უბრალოება და შრომისმოყვარეობა. ღრმად სწამდა — ყოველგვარი დიდება და წარმატება შრომით, მხოლოდ და მხოლოდ შრომით მოიპოვებდა.

უყვარდა თავის ვარშემო ატეხილი ხმაური და ქება-დიდება:

— ყველაფერი ეს ზედმეტია ... მე მგონი, ვისაც თავისი საქმე ვუღიანად უყვარს, მისთვის ეს აურზაური ზედმეტია ...

თავის ვატაცებაზე რომ შეეკითხებოდნენ, იგი ამბობდა: სენეთში დაბადებული კაცო ბევრით არის დავალებული მთისაგან. ტყუილად როდი უთქვამთ ჩვენს წინაპრებს: „მთა აქ ყველაფერია: მთა იღარავს, მთა ჰყვებავს და ასაზრდოებს დადაინასო“. მართლაც რომ საოცარია მთა — შეგიჩვევს, შეგიჩვევს და ვეღარც კი მოსცილდები, მთა მშობელივით საუფარელი და ახლობელი ხდება, მთა სულში იდგამს ფესვებს, ისევე, როგორც ხე — მიწაში ...

ხანდახან საუკუნოვანი მყინვარებივით გამქვირვალე თვალებს მოწყურავდა, გამოქარულა, ქანდაკებასავით ჩამოსხმული სახე გაერიდებოდა, რადაცნაირად დაეძაბებოდა, თითქოს ნაპრალზე გადასახტომად შემართულაო, ერთხანს

დუმილი მოიკავდა, ბოლოს ძლივს შესამჩნევად იშლილი გაუტრთებოდა სახეზე, დიმილი შვის სხივებივით მოეფინებოდა.

ამ დროს იგი თავის პირველ ნაბიჯებს, თავის ბავშვობას იგონებდა ხოლმე ...

ბაბუა ანტონი ცნობილი მონადირე იყო. სხვა მეფთვიარებივით მანაც უამრავი თქმულება თუ ძველისძველი ამბავი იცოდა. აუ, რამდენი ლეგენდა-ზღაპარი უაჰსინა ანტონს მიხეილისათვის, პატარა მინაანისათვის, ზღაპრები დევებზე, ქაქეშმაკებსა და მწეჭებულებზე ...

იმ ნააშობიდან ზოგი რამ კარგად დაამახსოვრდა. აი, მაგალითად, ბეთქილის ამბავი!

— კარგად მახსოვს, როგორ დაიწყო ჩვენი საუბარი. ნაზირობიდან ახლადღებრუნებულს მოხუცმა დაღლილმა რომ შემატყო, თავისთან მიმხიშო და დიმილით მომპარათა:

— აი, დღეს ისეთ გუნებაზე ვარ, რომ რაც გინდა შეიხებ, ყველაფერზე გიპასუხებო. ჰოდა შეც მტერი რა მინდოდა, ავდექი და რაც გამახსენდა, ისა ვთხოვ — პირველი მთაშველელები ვინდა იყვნენ, ვიცი, რომ გაბრიელი იყო, მაგრამ იქამდე სხვა ხომ არავინ გვეყოლიათო.

— ბევრნი იყვნენ, — ხალხიანად დაიწყო მოყოლა მოხუცმა — ყველა კარგი მონადირე მთაშველელაც იყო. მათს შორის კი თავისი ვაჟკაცობით ბეთქილი გამოირჩეოდა. იმიტომაც მისი ამბავი ლეგენდად შემორჩა ჩვენს ხეობას.

მამაცი მეფთვიარი ნადირთ ქალღმერთ დანს უყვარდა. მან საუკუნო ერთგულების ნიშნად თავისი მძივი უსახსოვრა ვაჟკაცს, მაგრამ ბეთქილმა

ულაღა, მიყვამული სიტყვა გატეხა, იმისი ნაჩქარი მძივი კი თავის საცოლეს ჩამოკიჯა ვაღზე.

გაეიდა ხანი, ერთ ღღეს სოფლის მოედანზე მოყვარა თავი ახალგაზრდობას. ნაზღის ქუდიანებში მღეროდნენ და ვერხელს უვლიდნენ. ბეთქილიც მათ შორის იყო. იღვა ერთი ერთი და სიკალ-ბორხოცი. საცოლო ბიჭები თავს აწონებდნენ გოგონებს.

უეცრად, საიდანაც თეთრი შუნი გამოიქცა, მოცეკვავთა წრეში შევარდა. ხალხს ლაქებში გუქარა და გაქრინარდა. მსგავსი რამ არავის სწენოდა. მოხუცები ამბობდნენ — ეს ან სიყვითის მუწყებელია, ანდა რაიმე უხედურებისაო. მოედანზე ერთი ჩოჩქოლ-ხმაური იღვა. უნდა გამკლავებოდა ენამე თეთრ შუნს, მაგრამ ვინ იყო ასეთი გუღადო?

ვინა და — ბეთქილი! ბეთქილი გაეკიდებოდა თეთრ შუნს, ბეთქილი... ბეთქილი...

ბეთქილს პაჭოკები ჩაესწორებოდა, ლობარები ამოღებოდა ბანდულებზე, თოფისთვის დაუვლია ზევი და შუნის კვალს გაყოლია. კვალ-შევი კლდეებში შეტეხვებია ბეთქილი, შევი კლდეებში — ღალაბის საშფლობელოში. უეცრად ქალღმერთი დალი გამოცხადებია დაბნეულ ბეთქილს. გამოცხადებია და თავისი ნაჩქარი მძივი მოუცხობავს. ამა საიდან მოუტანდა ბეთქილი ქარის ყელსაბაზს, დალისგან ბოძებულს?

პოლა, იცრუა — სასთუმალქვეშ დამბრბო. იგიც რომ ძებორციელი იყო და იცრუა მაგრამ ყოვლისმყოფელს და ყოვლისმზიველ დღას ამა რას გამოაპარებდა მონადირე ბეთქილი?

— შენ რომ სიმართლეს ამბობ, ის სიმართლე დაგაბრუნებს სახლშიო... — უთხრა თვალეზზე ცრემლმომდგარმა დაღმა ბეთქილს და როგორც უეცრად გამოეცხადა, ისევე თვალის დახამამბევაში გაუჩინარდა.

ირგვლივ სიბნელე ჩამოწვა. ბეთქილს ფეხს დასადგმელი ადგილი ჩაუშავდა. ვეღარც ხელი მოეყოლია სადმე, იო, მამაცი მეთხვიარი ცალი ფეხით და ცალი ხელით გადმოყოფულა ქარაფზე.

გეორგ დილით შევი კლდის მისადგომებთან უამრავმა ხალხმა მოიყარა თავი, მთელი სოფელი ღმ ამოსულა. ყველა ცდილობს დახმარების ხელი გაუწვიანოს მამაც მონადირეს, მაგრამ შევი კლდეს ვინ აებლოტება? ვინ გადაეგვება იმის სიბეზს? ხალხი ტირის, ხელს იწვივის ბეთქილისკენ, ღმერთს ევედრება იმსნას მონადირე განსაცდელისაგან. მაგრამ ამა რა გამოვა ხეყწნა-მუღარით, ჩოჩქოლითა და ვი-ვიმით?

ისევე ბეთქილი მოიკრებს მხსენობას და ოპანიანად ვადასამბებს შეკრებულთ:

— ამა ჩემმა საცოლემ მოცეკვოს. უკანასკნელად მინდა ვნახო იმისი გოგამანია. წრე გაშალეს თანასოფლელებმა, და მამაცი მონადირის საცოლემ როინით ჩამოუარა მოედანს.

ისევე დაიძახა ბეთქილმა:

6. „მნათობი“, № 1.

— ახლა ჩემმა დაიამ დამიტიროს, მინდა უკანასკნელად გავიგროო იმისი ხმაო. **გეორგ დილი** მთედნის შუაგულში, კლდის ნაშტის ქვეშ ერთი ციქნა გოგო ჩამოვდა და ბეთქილმა გაიგონა მისი ხმა. თურმე რა გულისდაძრველი მოთქმა სცოდნია პატარა დაიკოს.

— ახლა კი მინდა ხალხის ცეკვა ვნახო, მთელი სოფლის ცეკვას მინდა ვუყუროო... — დაიძახა მერე ბეთქილმა.

ხალხმა ერთერთს ჩასქიდა ხელი. წრე შეკრა და შინავორგული დაუარა. თეთრი ნაბდისქედიანები ერთერთს ვადასვეულ-ვადადულობიანი სეანური მურყვამებივით მოჩანდნენ. მურყვამები ტორტმანებდნენ, ირწეოდნენ, ბუბუნებდნენ...

— ჰე... ჰე... ჰევეიიი — დაიძახა ბოლოს ბეთქილმა და იმისმა ღრიალმა მოიცვა ირგვლივ ყოველივე. მოთება და მწვერვალებმა დააბურთავეს ბეთქილის ხმა, შორს გაიტაცეს, მიუვალ ჰიუხუხებსა და ქარაფებში დასახსლეს.

ახლაც კი, **მოთებში**, ხშირად ვაიგონებს კაცო უჩვეულო გინება-გოგებებსა, იგი მამაცი ბეთქილის სულის ამოძახლია — დაამთავრა თხრობა ანტონმა.

— რა მოუვიდა მერე ბეთქილს? რა ბედი ეწია?

— რა მოუვიდა? ბეთქილი შევი კლდეებს გადამოეფლო. მამაცი მონადირის სისხლმა მეწამულ-მთფრად შეღება უშვის ციკაბოები. იმ ადგილს, სადაც ბეთქილი დაენარცხა, ახლაც „წითელ კლდედ“ უხმობენ...

მას მერე ვერავის შეუბუღავს უშხასთან ჰიდილი. იმასთან მიახლოებისაკენ ენისოდა ვეუღას. უშხა ზელმუფვალი რჩებოდა, ვაღერ მონადირე ჩოჩქოლა არ ეუბნებოდა მის ქარაფებს... ხო, ბეთქილის მერე იყო ჩოჩქოლა...

აუცილებლად გადამკვრები...

აუ, რამდენჯერ ვასდევნებია ბაბუა ანტონს სანადიროზე მიხილი, ვასდევნებია, მაგრამ შეშინებულნი შუა გზიდან დაბრუნებულა უკან. იგი პატარა იყო, პატარა და გამოუცდელი.

— კლდეებში ქალი დადის, ქალე ბავშვებს დაჰდეუბ... — აშინებდნენ ზოლზე უფროსები. მას კი ეს ზალე ხასაცილოდ არ ჰყოფნიდა. მთებში სანადიროდ წახვლა, ბეთქილის ბოლიკების დაღაზვა ეწადა. დალა-უორას ცაზე გადმოკიდებული ფანჯარა იტაცებდა. მიწოდელი და ღამაში იყო შორიდან ნადირობის ქალღმერთის ხახელით ცნობილი მცირე მწვერვალი — ჩრდილოეთისაკენ გადასაჰედი — „დალა უორა“. მისი ერთმანეთზე მყარდნობილი ლოდებისაგან წარმოქმნილი ბუნებრივი კლდეები.

„უნდა გადამკვრე, აუცილებლად უნდა ვადავ“

1 სვ. ალი, ავი სული.

ძვრე... — ფიქრობდა გულში მიხეილი და სამოქმედო გეგმას ადგენდა. მაშისთვის თოფი უნდა მოეპარა, სახლიდან გაპარულიყო და მერტე თეთრან იცოდა თოფი კი „იგდო“ ხელთ, მაგრამ... დალა უორას „სარქველში“ ვეღარ გაეტია, ბელს ადევნებულ დათვივით გაეჩინა ღოდებს შორის. ვერც წინ მიიწვებდა, ვერც უკან. ახლადა შეამჩნია, თურმე რა სიმაღლეზე ამოსულიყო. შიშმა თავბრუ დაახვია, მაგრამ უკანასკნელი ღონე მოაკრია და შეებრძოლა მაცდურ კრძნობას.

„შე!... შვე საცაა ჩავა, შთაში მალე ღამდობა ირგვლვ სიბნელე დასადგურებს და...“

სწორედ ამ წუთას გაახსენდა რატომღაც პალე. პალე, სასაბლოდ რომ არ მყოფნიდა სხვა დროს.

„კლდეებში მალე დაღის, პალე ბავშვებს დასდევს“...

„რა ეშველება?“

მალე მზე შორეულ მთებს მიღმა ჩიტივრთა. მუიწვარები და კლდეები გაშუქდა. დალა-უორას მისადგომებში, სულ ქვევით, ნაძვარი ზოლი დამისხულ ბურუსში ვაგვია. საღამო ხეობიდან მოიპარებოდა და მადლა, მადლა მოცოცავდა. ბოლოს კავკასიონის თეთრი მწვერვალებიდა შეპორჩა ნუგეშად წყვდიადმა ვერ დაიმორჩილა ისინი. ზღაპრულ ჩირაღდნებვით თეთრად რიალებდნენ...

გოთმინება

— მაინც ვინ იყო ის ჩორლა? რა ვაკეთა ასეთი?

ბაბუა ანტონმა თოვლივით თეთრ წვერზე მოივლო მარცხენა ხელი, მერე დაქვბზშორის მოვდებულ სანადირო მუჭურგზე ჩამოყარდნო, რომელსაც ხელიდან არასოდეს არ იშორებდა და ახლა მეორე ამბავს მოჰყვა:

— ჩორლასნაირი მონადირე არც დაბადებულა დედამიწის ზურგზე. მაგრამ, რაც უცნაურია, გუმამაღრობა დაყოლია თურმე ბავშვობიდან. თანაც უტყობრი ხასიათისა ყოფილა — ღუთისმოსალია და ამვე დროს თევზასული, გუმამაღარი კაცი. ნადირობისას, რამდენავე მოიხეტლებდა, იმდენ ხარჭივს დათოფავდა. ხოცვის, განადგურების ეინი ვასჯლომოდა ძვალრბილში.

„რამდენავე მოერგვი და აიკიდებ, იმდენი მონადირეო“ — სწერია ჩვეს კანონებში. ეს კანონები კი ნადირობის ქალღმერთების დაწესებულია, მაგრამ ჩორლა იმათს ნება-სურვილზე ზომ არ ივლიდა, მონადირული აღათ-ჩვეულებანი სასაბლოდ ვაგხადა.

ერთხელაც გავდგა იგი სანადიროდ გზას. თავისი ყორანა ძაღლიც თან ვაყოლია. თეთრი კლდეებისთვის მიუშურებია. მაგრამ ველარათე-

რი მოუხეტლებია. მერე დაღუბის მდგომარეობა გასულა, იქნებ მინდ მაინც წაეწყავდნე რეკვისო. მდგომარეობა მთელი რეკმა ვამოხეტლეს კლდეებულად მოვდნენ ჭიხვები ბნელში. მაგრამ ჩორლარისი კაცი იყო, იმათ თუ ვერ დააფრთხობდნს ხარჭიხვისთვის უსროლია და წაუქცევი, მეორედ გავტყვარენია თავისი კუთხვა, მეორეც ნაკევილა, მერე — მესამედ და მეოთხედ, მეოთხედ და მეხუთედ და ვიდრე კიდევ მოუნაცვლებდა, მოთმინებააღესილმა დაღუბმა შეიპყრეს იგი. შეიპყრეს და კლდეზე მიაქავეს — მარჯვენა ხელით და მარცხენა ფეხით ჩამოჰკიდეს დაღუბმა ჩორლა მიუვალ ქარაღზე.

— გუმამაღარი ჩორლა, აქ დაიმამგნება ყორნებისაგან შენი ძვალბორი, აქ დასახლებდმა საუუუნოდ შენი ბორთი სული, შენს საყვარელ კუთხვას აქ შექვამს წვიმა-ვანგე... — დაუტოვეა ნუგეშად დაღუბმა.

— ჩემო ყორანავ, — ჩასძახა თავის მოწყვეტავე ძაღლს ჩორლამ, — წადი და ძმებს შეატყობინე ჩემი ამბავი, ჩემს ძვლებს შინ წასვკენებენ, ჩემს თოფ-იარაღს თეთროი მოიხმარენ...

შინისაკენ წაქონებულეულ ყორანას სოფლის მისადგომებთან წინდა ვიორტი შემოხვდა.

— საით ვაგაწევი, ან რაზე დაღონებულხარ ასერივად, ყორანაო? — შეეკითხა უფალი ვიორტი.

— როგორ თუ საით ვამიწევი? ჩემი ჩორლა კლდეზეა მიქავეული. იმის ძმებს მივეტან ამბავს, ისინი ჩორლას ძვლებს შინ წასვკენებენ, თოფ-იარაღსაც უპატრონებენ...

— მერედა ამან დავალონ, ყორანაო? მერედა-ამაზე წაეწყავებ ასე საყოდავიდა? ახლავე უკან დაბრუნდი და ჩემს მოსვლამდე ვააშხნევე შენი პატრონი, მე ზვეს ამოვეუყვებო და დაღუბს მოციქულობს ვავეუმართავ, თუ არ ვამიგონებენ, ძალათ დაგისნნი და ვამოვიტაცებო...

ვიორტიმ მართლა შეუთვალა დაღუბთ — ვამოუშვით მამაივი ჩორლაო.

დაღუბმა ვაცივრებს ვიორტის ნათქვამი: — ჩორლას როგორ ვამოვეუშვებთ, სამი ათასი ჭიხვი ვამოვეისალმა წუთისოფელს, ამდენივე შენი მოვევილა, სამაღ-სამი ერსკანდა დავვირჩინა, ისინიც სუ ყველა კოჭლახებშიო... აი, ის რემა ვაგვიმრთელე, ჩვენი ჭიხვები ფეხზე დავევიყენე და თქვენს ჩორლას ახლავე ვაგანთავისუფლებთო...

ვიორტიმ თავისი ვაიტანა, ძალით ვამოიხსნა ჩორლა, მაგრამ დაღუბი ავხორც მონადირეს მარჯვენა მხარს დაუჩქავევენ, რათა ვეღარ მიიბჩინოს თოფის კონდახი, ვეღარ დაეტყვარინოს თავისი კუთხვა...

— ჩორლაო, სამბალო ჩორლაო, როგორა ვრძნობ თავსა? — ჰკითხავს გზად უფალი ვიორტი მონადირეს.

— კარგადა, წმინდაო ვიორტი, აბა მხარი რომ?

დამინჯქვეს, ეგ რა დიდი რამეა, როცა ჩემს გადარჩენას ველარავინ იფიქრებდა?

— მან ნუ იღარღებ, ჩორლაო, მე ახლა სამ ჟინეს ავკიდებ. თუ მოერევი და იმ გორამდე ახლავ, მაშინ მსარი გაგიმართლებდა...

წმინდა გიორგიმ აკიდა ჩორლას სამი ჟინე:
— მე წინ გაგიძღვება, შენ უკან მომყევი და კენება არ გამოგონო, იმ გორამდე, ვიცი, გვეყოფა მოთმინება...

ჩორლას უჯირდა, აუ, როგორ დაიღალა ჩორლა, ოფლი წურწურით ჩამოსდიოდა, თვალებს უწყავდა. წინ ველარაფერს ხედავდა დაქრილია მონადირე, გუმანით მიივლევდა გზას, წმინდა გიორგის ნაფეხურებს მიჰყვებოდა ანდუთა...

ცოცხალ და აღმართი უკან დარჩა. გამარჯვების ღიმილი გაუერთა სახეზე მეთხვიარს.

მაგრამ წერ აღრეა სიხარული. გიორგი ეუბნება მონადირეს.

— აი, ხეეს ვადაღმა ზეკრას ხომ ხედავ, იქამდე უნდა ათირო ტვირთი. პოდა, მაშინ გააციონებ, ზემო ჩორლაო...

ჩორლა ითმენს, ბანცალ-ბანცალით მიჰყვება წმინდა გიორგის.

ზეკრამდე რომ ავიდნენ, გიორგი კვლავ ეუბნება მონადირეს:

— ღამისსათევამდე მივიდეთ და მერე გოცინებ, ზემო ჩორლაო...

„ღამისსათევამდე... ღამისსათევამდე...“
— ფიქრობს თავისთვის დაძაბუნებული ჩორლა — „მაინც სად არის ეს ოხერი ღამისსათევი ჭეპი?“ — ველარ გაუხსენებია მონადირეთა თავშესაფარი, ზარე ასკერ რომ გაუთეგია იმ ლოდვეშ ღამე.

— სხეა რა გზაა, წმინდაო გიორგი, უნდა გავუძლო როგორმე, ან მოკვდე, ან გავუძლო...

ნახიჭი არ შეუწელებია ჩორლას. ერთხელ არ დაუკენესია, სახეზე არ მოტუნეს ხელი ბუზების მოსავერიებლად, მუხლმორთბმის, დასვენების მკეთუნებელი ფიქრი არ გააკარებია გონებაში. წმინდა გიორგის კვალს მიჰყვება ჩორლა, ვეკაცურად მიჰყვება...

უცხად რაღაც ზმარტი მოისმის ხეობიდან, უცნაური ჩიჩქოლ-შრიალი.

— ჩორლაო, უკან მიიხედე, ამა ერთი რას დინახავენ შენი თვალები... — უთხრა მონადირეს წინ წასულმა გიორგიმ — ნახე რა წარღვა მოგველინე ი თვექარიან დაღებსა, შენს მოსატაცებლად რომ მოიჩქაროდნენ...

ჩორლამ დაინახა, — უკან გამოდევნებული ღმერთალები მეწყერ-ნიღვარში იხრჩობოდნენ.

— ხომ გსმენია, ჩემო ჩორლაო, სანთელ-საყვეელი თავის გზას არ დავარჯავსო. შენ ჩემთვის ბევრი გიმსახურია, სხვა რომ არა ვთქვა, თორმეტი ცხენის საპალნე მხოლოდ სანთელ-

საკმეველი დაგინთია. იმ სიყვარულსა და პატრიისცემის ხომ არ დაეუფეხებდი, გვირგვინების ემას მარტოს ხომ არ მიგატოვებდეს... ყველა არაფერი — ამიერიდან წანადირევი მუდამ გეშოვნება, ჩხებუბი ველარსად წავივლენ, წერალი არჩევი — გარეული თხა თავხესაყრელად გეკენება... სიყვდილი კი მაშინ გესტუმრება, როცა თავად მოისურვებ... ღვთის სიყვარული და თავანისცემა არაგის დაქარგვია, ჩემო ჩორლაო... — დაამთავრა თხრობა თერთმე მოხუცმა, ერთხანს თვალმიღებული რაღაცაზე ჩაფიქრდა, მერე განავრო:

— მხოლოდ მამაკობა თუ შეშურდება ადამიანს ჩორლასი, — მოუბრუნდა მიხედს თერთმე მოხუცი, — სხვა რამ სახარბიელო არაფერია სცხება იმის კაცობას. ეს თავგადასული ღვთისმოსავობა კი შეიძლება სულაც იმად სკირდებოდა, რომ იმთავითვე რაღაც სარგებელს მოელოდა წმინდა გიორგისაგან. ანდა წმინდა გიორგის საქციელი რაა ჰგავს — გაუმადარი მონადირის გულისათვის უცოდველი ღმერთალებების ღამეჭარი წყალში ამოხარხო. მერე რა, რომ მამაკაცთა, თავნახესქუდიანთა მფარველობა ავალია... ველარაფერი ვერ გაამართლებს მსგავს უსამართლობას, ველარაფერი...

პირველ რიგში მაინც ჩორლას ავკიდებოდა უნდა დავეშოთ, იმისი გაუმადლობა... საბედნიერად, ჩორლასნაირები ალბათ ცოტანი იყვნენ, ან არც კი იყვნენ მის მერე, ოორემ ღღებს ნადირთა სახეწებელიც კი არ იქნებოდა ზეგან ხეობებში, თუშცა...

მიანა, შენ იმასაც უნდა მიხედე, რომ ჩორლას ვამდექსავი იმასავით ღვთის მორწმუნე იქნებოდა უდავოდ. არ შეიძლება ურწმუნოს შეეთხა ღვთისმოსავობის მსგავსი სადიდებელი ამბავი, შეეთხა თუ შეეღამაზებინა. წმინდა გიორგის ძლიერება რომ ეჩვენებინა, მიუტყვებელი უსამართლობა ჩაადენინა, ყოვლად უღიანაშულო ღმერთალები სისხლში ამოსვარა იმიზი წმინდა, პატრიოსანი ტანსამოსელი...

ბასაკიონი: „უარ სიმაღლის შიში ღმერთებში...“

— მწვერვალები რომ არა, ალბათ გავგაფუდებოდი, იხინი ჩემს თვალწინ აღმართულაყვენ და ადამიანებოვით მიმაქუნებდნენ თვალებს. — აღმებმა მიხეილი — მე იმათი იდუმალი ზეა გავიგონე:

— ამა შენ იცი, არ შეშინდე, გული გაიმაგრეთ...

მერე მონადირე ჩორლას ამბავი გაამხსენდა, ასე გააკრეს იგივ დაღლებმა ჭარახუნ, იქნებ მეც დიდი ცოდვა რამ მიმიძღვის ღმერთალებების წინაშე და ახლა შურს იძიებენ ჩემზე? ვინდა მომხმარება, ვინ მომეშველება — წმინდა გიორგი? მაგრამ რა გამოკეთებია მე წმინდა გიორგისათვის, ერთი სანთელი დამინთია რომ

დესმე იმის სახელზე? არადა, რა საოცრად მკაცრა ჩემი აზრები ჩორღასას, ოღონდ ის კი ვეღარ ვამეგო, მე და ჩორღა რაში უნდა ვვანებოდი ერთმანეთს. ამაზე კარგა ხანს ფიქრობდი, ყველაფერი გავხსენებ, რაც კი საზორობდე და ცუდაცობა მქონდა ჩადენილი, გონებაში აღვადგინებ, ვისთვისაა რა საივე გამეცუდებინა. ვის ზღვა რამდენჯერ შევბარულვარ, ვისი ყანა გაითელია კიშქოს, ცერცვისა თუ ნელღი ბარდის ძებნაში... რაც უფრო დრმაღ ვეფლობოდი უზიამონო მოგონებებში, მით უფრო მიცხოველდებოდა მეში...

მერე მწვერვალების თვლა დაიწყო: ჩათინი, უშმა, იაღბუნე... — მიყვებოდი, სანამდეც თვალი მიმიწვდებოდა, ყოფილი დაუსრულებლივ, მოთმინებით... მაღე შეინვაძებდიან ქარმა დაუბერა. ვართოლო, ვკანკალებდი, როგორ მენატრებოდა იმ წუთში დედამიქა, სოფელი, სხალი. მწერდა თანატოლებიანა, ტუბოლდე რომ ეძინათ თბილ საწოლებში. ბარე ათასწერ გადაწყვეტივტ გუნებაში: „არა, ამიერიდან არასოდეს წამოვალ მთაში, ახლოს არ გავკარები ამ დაწყვეთლად დალა-ყორას, არასოდეს შევმართავ ჩიხებზე ჩახმას“.

„არასოდეს შევმართავ ჩიხებზე ჩახმას“... — რამდენჯერმე გავიფორე რატომდაც ეს სიტყვები. იქნებ ამ თოლის გამო იძიებენ შურს დაღები? თოლისა, რომელსაც ამდენი საცოდაობა დაუტრიალებია მთაში? იქნებ ამიტომაც მიამსვავსად გავმოდარ ჩორღას.

უცხად მომიარა სურვილი — შორს, უფსკრულბში გადამსროლა კუთხვა. თანაც იგი საშინლად, დაშიმდა, ძლივს ვიჭერდი ხელში. ახტე მოხდა: თავისით გაიფარდა, რაჩუნე ჟიის დავეუა დაბლა, აღბათ სახსლბტი სადღაც ქიის თუ გამოვლო, თოფმა ერთბაშად იხუჭდა. იგი თავისით ვაგარდა, დამისებული მდუმარება ერთიან შესძრა. მაღე ისევ მიჩრმდა ყველაფერი და მე ვაწვარჩე... მწვერვალების თვლა, არ ვიცო, რამდენხანს ვითვლიდა, მერე შეცნაშენე, ისინი თანდათან გამოსახნენ. მივხვდი, თენდებოდა. მერე ეს იყო, ნათელი მოფენინა ქვეყნიერებას. ირგვლივ თვალწარმატაცი სანახაობა გადაშალა — მთელი სვანეთის კავკასიონი თითქოს ჩემს ფერხითი ვარსხმულიყო, აუ, რა უცნაური ვანცდა დამეფუდა, იმ წუთში თავი ყველაზე მაღალი კაცი შევარინა დედამიწაზე, ყველაზე მაღალი კაცი...

მერე სტვენას ხმა გავიგონე. შერთი თუ იყო, სტვენა ისევ განმეორდა. გული მომეცა — შამაჩემმა იცოდა, ასეთი ვამბული სტვენა. ეს შამაჩემი მოუყვებოდა მაღლა ქარაფებს. ნამდვილად მამა იყო, მგერამ სადღან მომიპუნო, როგორ დაადგა ჩემს ბილიკს? რა გუშანმა და ანდემ მოიყვანა დალა-ყორაზე? — მიკვირდა ყოველივე. მიკვირდა და თან შეამაყებოდა იმისი საქციელი, იმისი მონადირული თუ შამაშვლდური აღღოიანობა...

უყან რომ ვბრუნდებოდი, არცერთი არ ვადებდით ხმას. მე მორიდებანი და შამაჩემსავე. შამაჩემს კი... აღბათ განაწყნებულია რომ იყო, იმაზე შეეკრა კიბვა. ბოლოს, როგორც იქნა, ენა ამოიდგა და შემეკითხა:

— გეშინოდა?

— პირველად, დაბლა რომ გადავიხდებ, ღამის გული შემიღონდა, მერე ცოტა გადაშიარა.

— იტყუბა სიმაღლემ შეგაშინა, თუ შინცდამაინც არ ეშვები ამ კლდეებს, თავიდან დაიწვე ყველაფერი...

— თავიდან? .. კი მგერამ, როგორ, რანაირად?

— ქერ სიმაღლის შიში უნდა დათრგუნო. მერე ასეღის ბერხები დაისწავლო. გული და მუხლი შეამავიო მცირე მწვერვალებს.

მას მერე სულ ხვანაირად წარიშარათა საქმე: თანასოფლდები უცხაური სანახაობის მოწმენი ვაბდენ — მიხელომა და მისმა ამხანაგებმა — შალიყო მარგაინმა, მიხელო ბერგაინმა (უშტროსი), პირიბე გვარლიანი, მარდენ რატიანმა, შოთა და ლაერტ ჩართოლანებმა სულბართლიანი სარაგის კოშკი, რომელიც მინდობუქარებს — მიხერლის სამშოს ეკუთვნოდა, თოყეზით დაქხლებს. ახალგაზრდებმა რიგრიგობით მიიწვედნენ მაღლა, სათოფტრბინაყენ, ფოცხვერბივით გვიდენ მურყვამის სიძებსე...

მოს საქმიანობას თვალყურს ადევნებდნენ ბექენ და ბესარიონ ბერგაინები, ჭიჭიყო ჩართოლანი, მაქსიმე გვარლიანი. ისინი შეცდომებზე შოუთიფებდნენ ბიკებს. აცნობდნენ მარყუტების სახეობებს, თოყს ვანასკვისა და ასვლინას თუ ძირს დაშვებისას მინი გამოყენების საიდუმლოებებს, თვალწვედნი სიმაღლიდან „დუღდერიოთ“ თვალისწრაფესად ჩამოქროლებას... სარაგის კოშკი მსგავსი შევადინებებისათვის სწორედ რომ ზედგამოჭრილი აღმოჩნდა.

— საღამოობით, თავისუფალ დროს, ჩემად ავიპარებოდი ხოლმე მურყვამზე. იმის შორდვერულ ქონგურზე გადმოეყუდებოდი პირდაღმა. მთელი საათობით ვიწეკი ასე და სიმაღლეს ვაჩვევდი თვალს. უყვე აღარ შეეკროდა სუნაყვა, აღარ მესხმოდა თაბრალ...

მერე და მერე კი მაღალ კლდეებსაც მივაშურე. იმ შემთხვევას იყო სწორედ, ქერ კიდევ დინდლიანმა მწვერვალი ბანგურაინი რომ დაეღწეკრე.

1947 წელს სანდრო გვალაბს ხელშეღვენილობით აღიზინადა ტარდებოდა ბანგურაინზე. მე ეკავრე წლისა თუ ვიქნებოდი და იქ ვინ წამიყვანდა. იტყოდნენ — სასაცილოდ ავჯიგლო ამ მუხლმკვდარშაო. შამაჩემის აზრები რომ თიცო, იგი ხომ სულ გაღარეოდა ბანგურაინზე წაყვანა რომ მეთხოვა, ამიტომაც კინიტი არავისთან არ დამიძარავს. „რადაც უნდა ვიღონო-

შეიქონა — ვფიქრობდი გუნებაში. ჰო და ვიღო-
ნი კომედი:

უკონი და მე იდეა. ალბინიადის მონაწილეები
ტბილ ძაღს მიხატომოდნენ, როცა მეც აფუავი
თავი ღებნირის სამოკრებზე, საიდანაც მწვერ-
ვალე მანგურბინი უნდა დაეღამებოდა, ჩემად
შევერბოდი გატრუნულ ბანჯეს. სახლიდან წა-
მოდებულ ნაბადში ვაფეხვით და ვანაირა კარავს
მეუწევი გვერდზე. ის იყო, უნდა ჩამოვვლინა,
რომ ვიღაცის უფირილმა ვამომადვილა:

— ხალხო, ვიღაცა თავს იღუბავს... — და-
იხაზა მან.

მელაპყრებო ბუზღუნ-ბუზღუნით წამოი-
წოდნენ. ზოგი ცნობისმოყვარეობამ წამოახტუ-
ნა ფეხზე. ბანჯეში ერთი ჩოჩქოლ-ხმაური შე-
აქნა. ზმორებ-ზმორებით გამოიღაღღნენ უვე-
ლანი თავთფაინითი კარვებიდან და ჩემსკენ მო-
აშურენ. თავი რომ გამოყვავი ნაბღისქველადან,
ტანში უსიამოვნოდ დამბურძგნა, მთელი ბანჯე
შემომხვეოდა და აღბათ გაოცებული დამცქე-
როდა — გარეთ რომ წამოოტრიალებულა, ვი-
ღა ასეთი გულადი და შეუქოვარი, ან ნადირის
ან ეშინია, ან გაყინვა- გაიკვებისაო?

ყველაზე მეტს მამაჩემო ზემორობდა:
— ამ მუდრეგს იმ ღრმად ჩასჭინებია, ზრამ-
ში რომ ვადავუძახოო, ვეღარაფერს ვაიკვებ-
სო...

— კუდიანი არ იყოო და... — ახუვა ბესა-
რიონს ჰიქოეო ჩართოდანი, ალბინიადის ერთ-
ერთი ინტერუქტორი.

— კუდიანი არა და მინაინი შეიქვლება იყოო,
— ზმა ამოიღო სიტყვაძუნწმა ბექნემ, მერე ბე-
სარიონს მიუბრუნდა: — ჰოდა, ზრამში თუ გა-
დაუძახებ, შეილი აღარ გეყოფება...

ბესარიონს სახეზე შეეფხა დამილი. ბექნეს
ეჭოს თვალით ვადახედა, ზემორობის თუ სერიო-
ზულად ამბობსო. მერე ჩემსკენ გამოიწია, და-
იხაზა და ფეხი მომიბაკუნა ფერდში — ვინა
ხარ, მართლა, რა სულღირი ხარო...

აღბათ ვეღარავინ აღწერს ამ ვანცდას, მამა-
ჩემისა და ხეების შიშით რომ დამეფუფლა. კარ-
გად მახსოვს, როგორ ვიპარავდი სუნთქვას, და
ეშეკურად ვტრუნებოდი, იქნებ შემეშვას-მე-
ოქი, მაგრამ ბექნეს სიტყვების მერე ამა რას
შემეშვებოდა მამაჩემო, ისეთი მიხრბაგუნა, ლა-
მის ძვალ-სახსარი ჩამამტერია. მაშინ კი უცბად
ვაფიქრე ნაბღისქველა, ვეღარაუბენივით წამოვ-
ტე და ღებნირულას დაბურდულ ზეგში ვადა-
ვეფიე ოაწანი-ლაწანით. ზეგში კიდეც უფრო ბნე-
ლოდა, ვიდრე მინდორზე, წინ ვეღარაფერს
ჩხედავდი, მაგრამ მაინც ვაფრბოდი. ოღონდ მა-
მამის გაჯეცეოდი, დანარჩენი რაც ვინდა მო-
ხდარიყო, ადარაფერზე ეჩიოდი.

სულ დაბლა, მდინარეთანდა გამოვეტყვიე,
მღელვარებისაგან სუნთქვა მეცვროდა. მერე
წყალი გადავხსნი პირისხეზე და ოღნავ დავმ-
შვიდი. რაც მოვარაო, უკან აღარავინ მომ-

დებდა, თუმცა ამ ფლატზე ვინ სულელი ვად-
მოკედებოდა? თავი კი არავის მქონდა მომ-
ლებული. მართლაც, თვალი რომ შევამოვნი სა-
ნელეს და ხრამის წარაფს ავხედე, გოცნებული
დავრჩი — ნუთუ მართლა აქ ჩამოვეფიე-მეთქი.
ისეთი შემაზრენი, სახიფათოდ ჩამოჭრალი
ფლატე იყო, იფიქრებოდა, დათვი რომ ვადმო-
გორებდი, ბოლომდე სული არ შემორჩებოდა. მე-
რე დავიკვებული ადგილზე შევებო, ზეღები-ვა-
ვშალ-გამოვშალე, ამოვისუნთქე — ჩავისუნთქე,
არაფერი არ მტკიოდა, ხალ-ხალა-ნათი ვიყავი.
„აი ხალხობა, — ვფიქრობ ვეღუში, — დათვი
სულს ვაცხობდა და მე კი ახე იოღად ვადავრ-
ჩი, ხე... ხე...“

ამ დროს მაღლიდან უფირილი მოისხა. ხალ-
რო გვალიას, ექსპედისციის ზელმძღვანელის ხმა
შეგოცანი. იგი ფლატზე ვადმომდგარიყო და
მზრუნველურად მომამაზოდა:

— მინაან, როგორა ხარ, ხომ არაფერი იტკი-
ნი... შიშით ნულარაფრის ვეშინია, ერთი გა-
ვიზედოს რამე მამაშენმა, მაშინათვე ჩვეფიდან
მოვხსნიო...

მაგრამ მე ხმას არ ვიღებდი, ვაოცნებული და
შემეცხარი ვიყავი და ვერაფერი მომეზრებინა.

მერე ჰიქოემაც აღმოიქცა:

— ახა ვავიზედოს რამე ბესარიონმა, ისეთი
დღე დავუაროთ, რომა..

ჰიქოეს მერე მაქსიმე ვაღმოდგა ფლატზე:

— ოღონდ ამოდი და სულ ზელისგულზე ვა-
ტარებო, რაც ტპილელელი ვვაქვს, სულ შენა
ეყოსო.

მერე ბექნემ მომამართა:

— ჰე, ხმა მაინც ამოიღე, ვიდრე მამაშენს
გულე არ ვასკდომიო...

მამაჩემო კი არაფერს ამბობდა. ვიცოდი იმი-
ხი ხახათი, ამ ვაბარაზებულზე კისერაც რომ
მომმეტერია, უფრო არ ვაბარტყულებოდა, ყო-
ველ შემთხვევაში ვაფრწულად არ ვამოაშე-
ლავენებოდა მღელვარებას. მაგრამ მეც ხომ
იმიხი შეილი ვიყავი და ვავეტრბდი. ხმას არ ვი-
ღებდი. მაშინ კი აღბათ იფიქრეს, შეიქვლება
რაიმე მოუვიდაო, და ვიღაცამ ფლატზე დაშ-
ვება დაწყო.

ეს უკვე მეტისმეტო იყო. მივხვდი, ასეთი
ვაჭიქება ზეირს არ მომიტანდა და ვამუყვანის
ხმით დავიფიქრე:

— ბიძა ბექნე, ახლავე მანდ ვიქნება...

„ვეფიე, ეტყობა, ძალიან ვაუბარდაო ჩემი
„აღმოჩენა“. ერთხმად დაიძახეს:

— ამოდი, მათ, მინაან, მამაშენისა ნუ ვეშო-
ნიაო...

ფლატზე სანდრო გვალია ეშვებოდა. უოქ-
ვამხ: თქვენ აქ იცინით და ჩემს მინაანს კი ვინ
იცის, რა უჭირსო... ჩემო ხმა რომ ვაუგონია,
აღარ ჩაუთვლია საჭიროდ ზეგში წამოსვლა,
კვლავ ნუვადებოდა.

ძღვისმღვობით ავბლოტი ბრამზე. მალ-

ლა, ბანაკში, ისეთი ცნობისმოყვარეობით მთავალიერებდა ხალხი, თითქოს ციდან ჩამოვფრენილიყავ. მაშინვე ირგვლივ მიტრიალებდა, ძერა რომ დასტრიალებს თავის საკბილოს ისე, მაგრამ ახლოს არ უშვებდნენ. იმ დამეს მაქსიმესთან მეშინა, მამაჩემს კი ვაფუნივ საღარდებელი. წითელი გზა ხმა არ ვაუკია. მეორე დილით, მწვერვალისკენ რომ ვაფუდივით, გულში სიამაყით შევსებოდა; დაღლითაც არ დავღლილვარ, ან რა დამღლიდა. უფროსების მხარდამხარ, იმათი თანატოლივით მივაბიჯებდი თოვლიდან ბილიკზე. დავლა კი არა, თითქოს ძალიანდა ამ მთებზე, შშობლიურ, ქაოქათა მთაქედებს, მუინვარებს, საბალახობებს თავზე ვადაფრენვოდა.

ბანგურიანის თხემზე უფროსების დაუხმარებლად ვაფედი. ცოტა შეშინებდა თვალწვდენი უფსკრულებიხა, საელაც ქვევით მწვერვალის მისადგომებთან ხახა რომ დავდოთ. სიმღლისაგან თავბრუ დამეხვა, მაგრამ მხნეობა მოვიკრიბე და არაფერი შევიმჩინე. მართლაც და, შატო ხომ არ ვიყავი, ახა რას იტყოდა ეს ხალხი ჩემზე? ძალიან ძალიად წამოგავყვანიან თავი და ამ შურუყვამისხედა ბანგურიანმა კი გული დღუთოქათა...

შემდეგში სიმაღლეს არც შევუშინებოვარ. ეტუობა, თვალე და გული შეეჩვია მაღალ კლდეებს. ფუშეა ერთხელ კოდვ ვეამე შიში, შო, როგორ არა, ეს ჩრდილო კავკასიაში მოხდა, ვიატაუს მწვერვალზე...

* * *

მაგრამ ეს მაინც ყველაფერი დასაწყისი იყო. კოსკებზე მეცადინეობანი და სოფლის შემოგარენის წარაფებზე ზეცაალი, ასევე ბანგურიანზე მუხლის მოსიწვება ცოტაბ ნიშნავდა. ბანგურიანსა და სხვა მცირე მწვერვალებზე უოვედწლიურად რაღა ეწყობოდა ასელები, საელც მთა-მსვლური ანა-ბანის დაფუფელს: მაინც შეეცდებოდა ადამიანს. მიხეილესათვის კი იგი აუცილებელი იყო. მართალია, უფროსი თაობის სახელოვანი წარმომადგენლები, საქართველოში საბჭოვარი აღბინიშის პირველი მერცხლები და ფუშემდებლები, სოტრის დამსახურებულე ოსტატები — გაბრიელ, ბექნუ და ბენარიონ ზერგანები, ჭიჭიკო ჩართოლანი, გოჯი ზურგბიანი, აღმაცირ კვიციანი, შაქსიმე გვარღიანი და უნის ერთ-ერთი პირველდამყურბი გიო ნიფურიანი და ასევე სხვა მთამსვლელები ძირითადად ნადირობის დროს შექმნილი გამოცდილებითა და დაკვირვებებით ხელმძღვანელობდნენ მწვერვალთა დაპურბისას, მაგრამ ეს იყო საბჭოვარი აღბინიშის ადრეული პერიოდი, როცა სპორტის ეს ვეცაცური სახეობა თავის იერს იყვეთავდა და ჯერ კიდევ სათანადოდ ვერ მოემარტებანა მუხლი.

და რაღა ვასაკვირია, თუკი იმ დროს არ არ-

სებობდა, ანდა ქვეყანა განიცდოდა საინსტრუქტორო, აღბინისტური ბანაკების მსვლელობას და მთების მოყვარული ადამიანების კი ამ დარგში თეორიული ცოდნის მიღების შესაძლებლობას. მოკლებულნი იყვნენ.

მას მერე უამრავმა წყალმა ჩიაჩა, ათასჯერ ჩამოშვადდენ ახალი ცხოვრების გუგუნვე თეთნულლის კალთებიდან ავღღლითი ზვავები, უამრავმა მწვერვალმა მოიხარა ქედი საბჭოთა მთამსვლელების წინაშე. სიმაღლეყანი პიკები ერთი-მეორეზე ეტეშოდნენ, ქედს იხრდნენ მამაცი ადამიანების წინაშე, დაგროვდა ზღვა გამოცდილება.

თელი სვან მთამსვლელებს, რომლებიც ხარის ტყავისაგან გამოქსილი ჯაბარლებით მიდრიდნენ მთამსვლურ ექსპედიციებში (გიო ნიფურიანი სწორედ ჯაბარლებით ავიდა უშმაზე), ახლა „ლუქილებას“ — ფოლადით მოკვიდილი „მოტარებებს“ ვაგრეშ ვერც კი წარმოუდგინათ თოვლზე შედგობა.

ასეთივე ცვალილება განიცადა მესიმაღლეთა ტანსაცმელმა და საღაშქრო აღჭურვილობამ. გაბრიელს, ჭიჭიკოს, ბექნუს, აღმაცირის და გოჯის ადრეულ სურათებში თითქმის უფედგან სვანური, ტრადიციული ჩოხები, შატკლის პაქიქები, ტყავის ჯაბარლები აციათ, ნაბღის ქუდეები ახურავთ, მხარზე კი ადგილობრივი ქანისაგან (კანაწი) დაგრიბილი უხეში თოკის ზეველა მოვდათ. ხელში წერაყინის ნაცვალად მუჭურები, რკინისწვეტიანი ჯოხები ზაუბლუჯათ.

დაახ, მიმზე იყო ის წლები, საოცრად მიიმეისინი უდიდესი დამაბუღლობის, ფანატაკური მოთბინებისა და შონდომების წყალბობით მაინც ავიოებოდნენ საქმეს.

ტექნიკისა და მეცნიერების, ზერითოდ, ცხოვრების სწრაფმა პროგრესმა თავისებური რვეოლუცია მოახდინა ყველა სფეროში და, რა თქმა უნდა, აღბინიშშიაც.

ხმარებაში შემოვიდა ბერეი მანამდე „უცხო ხილი“ წყალგაუმტარი, შობერზებულა მსუბუქი ტანსაცმელი, ზერმეტული საძილე ტომრები, ვამზედ კარავები, თოკის კიბეები (უნდა აღბინიშის, რომ თოკის კიბე მიხეილ ზერგანმა გამოიყენა 1957 წელს დონდუროტუნის უინდლოვან კედელზე ასვლისას, რის შემდეგაც მისი ხმარება მასობრივად დამკვიდრდა სამშულო აღბინიშში), საბურღი მოწყობილობა, სხვადასხვა დანიშნულების მალეობი (ყინულზე და კლდეზე სახმარი). პრაქტიკაში მტკიცედ დაინერგა სხვადასხვა ტიპის (ლია და დახურული) ფანგბადის აპარატებით სარგებლობა, რამაც მთამსვლელებზე შესაძლებლობა მისცა გაშვიათებული ატმოსფეროს ფენებში შეეღწიათ, „მსოფლიოს სახურავების ვოლანს“ შეეტრათ, იერაშეიბა მიეტრიათ შიმაღლის ვოლიათებზე... ოწონის უქმარისობის საშიშროებამ უყან დახობა. მწვერვალთა და მყურბობთ პორტატული ნავთქურებით თითქმის

უფლებავარ პირობებში შეტეხვით გადნოთ
 თვალყურის დასავსეობა თუ კაცობათვის. შიმ-
 შილი და წყურვილი, რაც ესოდენ დამახასია-
 თებელი იყო მთიან პირობებისათვის, საზო-
 ლოლოდ მოქაპა ჰქირი. საიერისოდ გასული მთა-
 მსვლელები ნაკლებ დამოკიდებულნი გახდნენ
 მთავარ ბანაკზე, საიდანაც ხდებოდა ხოლმე ძი-
 რათადად მათი მომარაგება. ასევე ითი ხასიათის
 ექსპედიციები ტრავერსებმა შეცვალა.

ახლა უკვე რთული მთამსვლური ტექნიკისა
 და აქურთვითობის სრულყოფილად დაფუძე-
 ნა-გამოყენება ალპინისტისაგან მაღალ პროფე-
 სიულ ცოდნასა და ოსტატობას მოითხოვდა.

დღეს მთამსვლელს მფრინავივით მოეხოვე-
 მა სინოტიკოსის უტყუარი აღდგო, რაზედაც
 დადად არის დამოკიდებული ექსპედიციის წარ-
 მატებით ჩატარება. ამ საქმეში კი, რა თქმა უნ-
 და, მხოლოდდა წინაპრობა გამოყოფილებით
 ფრის ვერ გავიძლოდა კაცი. თეორიული ცოდნის
 მიღება მთებით დანიტრებულნი აღამიანისა-
 თვის აუცილებელი შეიქნა.

ერთ დღეს მიხეილმა გამხედაობა მოიკრიბა
 და მამაისის ჩამოუვლოდ ამის შესახებ საუბარი:
 — მამა, თუ შენი რჩევა იქნება, ჩრდილო
 კავკასიისა წავალ. საინტერესტორო კურსებზე
 ვედი ბედს...

ბესარიონმა ერთი აღმაცრად გადმოხედა,
 — სრულ ჰკუაზე თუა ჩემი მუხლყვარაი ბი-
 კოა. აბრეილ უღდაშებზე ხელი გადისება.
 შიმით არაფერი უთქვამს.

— შე მგონი, ეს აუცილებელია... პროფე-
 სიული ცოდნის გარეშე შეუძლებელია თანამე-
 დროედ ალპინიზმში რამის მიაღწიოს კაცმა...
 ავი თეორიულ მრავალჭერ ვიქცევა ამასზე. ბექ-
 ნი და მაქსიმეც ასე ამბობენ...

ბესარიონი საუფროსო მთავარ, უღნი იქდა
 და წინაპრობი ქორამხევივიც / აქრებულთ-
 ყო... შეილი ისეთი პატარა აღ... კო უკვე
 რომ აყვარებთა და დატუქსებია რამისა გამხ-
 დარიყო. მინანი მიხვან სერაიოულ რჩევა-პა-
 სებს მოითხოვდა.

„რა უთხრას? რა ურჩიოს?“

— მართალია, მეც ამ აზრზე ვიდექი, ახლაც
 იმავედ ვიმეორებ... ცოდნის გარეშე შორს ვერ
 წავა, ვინც არ უნდა იყოს. ეს მარტო ალპი-
 ნიზმში კი არა, ყველაფერში ახეა. უსწრებელ
 კაცს მოეხებ არ იყარებენ, ისეთი დრო დადგა.

მიხეილს დიმილი გაუყრთა სახეზე:

„ესე იგი მამა თანამაა“, — გაუღღდა გონე-
 ბაში.

— მაშ შენც ამ აზრისა ხარ, მამა...

— პო, დაფუძნათ, მაგრამ ენას რა ვუყოთ
 გამოცდებს როგორღა ჩააბარებ? იმათებური
 დამარცხისა ინფინიცი კი არ გავიგებთ, ისევე.
 როგორც მათ ქართულია არა გავიგებთ რა...
 ბედებით ხომ არ ენაუბრები მასწავლებლებს...
 — ეს უკანასკნელი სიტყვები მაღული კმაყოფი-

ფილებითა და ნიშნისმოგებით წარმოსთქვა ბე-
 სარიონმა.

მიხეილს სახე მოეკუფრა. მიხედა... ნაღ-
 რევი იყო ჯერ სიხარული. ამაზე რატომღაც
 არასოდეს დაფიქრებულყო. ენის უსოდინარო-
 ბა თუ ასეთი ხელისშეშლები იქნებოდა, ვე-
 ღარ წარმოედგინა.

„შე ვუჩვენებ ასევე ტექნიკას, რაც აქ ჩვე-
 ნებისაგან ვისწავლე, დავარწმუნებ, რომ რაღაც
 შემიძლია“... — ფიქრობდა ხოლმე გუნებანი
 და თავი საინტერესტორო სკოლაში ჩარიცხუ-
 ლად მიანდა. მამამისის სიტყვებმა კი ღრმად
 ჩააფიქრა და გუნება წაუხდინა.

„მართლაც რა ეშველება? ვინ დაეხმარება?
 ნუთუ ამდენი ნაოცნებარი წყალში უნდა ჩაუც-
 ვიდეს?“ — მთელი დამეები ფიქრობდა ამაზე.
 მაგრამ გამოსავალი ვერ გამოენახა.

ერთხელ საიდანღაც რუსული უფრანდ-გაზე-
 თები მოიტანა, მოკლე რუსულ-ქართული ლექ-
 სიკონიც იშოვნა და შეცადინებობას შეუდგა-
 მთელი თვე თვაუღებლივ ჩაქირკიტებად წიგ-
 ნებს, მშობლები, და-ქმემა კი არა, შეწოლებმა
 ნათესავებიც კი ვააკო თავისი ვულგარე-
 ნებითა დ მონდომებით.

— ეს რა ღვთის წყალობაა ჩვენს თავს, ასე
 რომ დაგვიკუთნა ეს ონავარი ბიკო... —
 ამბობდნენ ისინი და გაოცებისაგან მხრებს იტე-
 ჩავდნენ.

უფროსი ზერგანები, მეტადრე მოხუცები ამ-
 ტაკობდნენ:

— მაგისაგან ფილოზოფისი თუ არ დაღვეს,
 ეს წყერები შეგვარტუსთო...

ყველანი ცდებოდნენ:

მიხეილმა სულ რაღაც თითზე ჩამოსათელე-
 ლი სიტყვები დაიწუთხა. ეს იყო და ეს. ენის
 სწავლა რთული საქმე გამოდგა, დროც არ ით-
 მენდა, საინტერესტორო კურსებზე საცაა და-
 იწყებოდა მიღება. ერთი სიტყვით, ვერ იყო
 კარგად საქმე...

წითელი ალი — „ლემინიტი“
 გოცირიალი

ჩორღას მერე იყო მორათბი კიბოლანი.
 ჩორღას მერე ვერავინ შეუბედავს უშხა-
 თან შებარღლება. იმასთან შებმას ვინ გაივლენ-
 და გუნებაში, თავი ვის ექნებოდა მოძულეუ-
 ლი. უშხა ხელშეუვალი რჩებოდა, ვადრე მის
 კალთებს ჯაბრალბით შეაჭრებდა მღრათბი კი-
 ბოლანი. ეს იმან განიწრაბა პირველად ვჩვენე-
 ბინა ზალხისათვის, რომ მზისკენ ვხა ხსნილია,
 და ვისაც სურს, შეუძლია ახლოდან შეხედოს
 ოქროსფერ მშათობს, ეწვიოს იმის სამფლობე-
 ლოს, ცისიერი მწვერვალების ცქერით დაატყ-

1. ლემ — ალპი, რომელიც გიორგობაზე
 ცხენოსნებს გამოაქვთ. იგი ქარზე იბერება.
 მტერზე გამარჯვების სიმბოლოა.

ბოს თვალსაცქერდენი... ნურავის შეეშინდე-
მა ავსულებისა, ნურავის — დაღლებისა, ჩადვა-
ნაც დაღები კაცთმოყვარენი არიან, კაცთმოყ-
ვარენი და ვაჟაკობის დამფასებელნი...

— უკვლის შემძლეა ადამიანი, დაუდევარია
მდინარესავით... — ასე უთხრა თავისიანებს
მამინ მურათბიშ. გულთანად უთხრა, მაგრამ
არავინ არ დაუჭერა...

1906 წლის ზაფხულში სვანეთში ინგლისე-
ლები ჩამოვიდნენ — უშბის თაზე ჩვენი „ღე-
ნი“ უნდა აღვმართოთ — ამბობდნენ ისინი.
მაგრამ უმეგზურად როგორ გაიგნებდნენ გზას
მწვერვალისაკენ? მეგზურობაზე კი ვინ დას-
თანმდებოდა, ათასი ეშმაკისა და დაღების
უშბასთან შებრძოლებას ვინ ვაბედავდა? დაში-
ნებული სვანები უარზე იდგნენ — ჩვენ იქ წა-
მომსვლელი არა ვართ, ვიკვობ გუდა-ნაბადი
აქრათ და უკანვე წახედეთო.

მამინ ხალხს მურათბი კობლანი გამოეყო
და უტხოვლიათვის რომ მთიელთა გულადობა
და მამაცობა ეჩვენებინა, თან გასევა უშბისაკენ.
ხალხმა შეიცხადა ეს ამბავი, — თან დაიდუ-
მავს და სოფელსაც დაღუპავს — ამბობდნენ
ქორამხმევი — ავსულები ჩვენზე იყრიან
ჯავრს, ან დიდთვლობა იქნება ამ წამთარს, ან
წყალდიდობა ზაფხულშიო...

მაგრამ მურათბი არავის უჯღო ყური. ორ
უტხოვლითან ერთად მწვერვალზე ავიდა. ადგი-
ლბრძემა შევიდრმა პირველად გადახედა ცის
დასაღერადიან მშობლიურ ხეობას, ციხე-სი-
მაგრესავით შეერულ სოფლებს, ენგურს — სვა-
ნეთის ციხედრ ძარღვს, მაცოფებულად რომ
ღიქვლიცებდა სადღაც შორს, გოლიათი მთების
სიღრმეში. კომეტეი კი თორი ანველოვებოვით
აბხვნივ თავს ცასთან ახლოს მდებარე ქვეყნას
... ყოველგვარი უწმინდურობისა და ხიჯისა.
გან, არაკეთილისმყოფელთა ზელყოფისაგან
იცავდნენ აქაურობას.

თვალისმომკრეღმა სიღამაზემ დააბრძეა
მურათბი. ყოველგვ მშობლიური და ნაცნობი
აბსტრუქტურ აღზრო ახლობელი და საყვარელი ვა-
ბა ამ წუთში.

„თურმე აბსტრად აკრელებული, სიკეთით
აღსილი, დოვლათიანი ყოფილა ღომის ხეობა.
— ჩვენი წინაპრების ძველი ძვალოშესაღავა ...
და ადამიანები კი ვერ გრძნობენ, ვერ აწინევენ
ამას. ისინი თითქოს ვეღარ კმარობდნენ თვალ-
უწვდენელ საბალახოებს, მინდვრებს, ტყეებს,
ისინი ბრძვიან ერთმანეთს, არის ერთი ტაციო-
ბა და ზოცვა-ჟღერა... ასე გააქვთ თავიანთი
წრფა, სხვა რამ ინტერესი მათთვის აღარ არსე-
ბობს ცხოვრებაში“... — ფიქრობდა მწვერვა-
ლიდან მომავალი მურათბი.

„ამ ხეობის კაცი რად უნდა აღესრულოს ისე,
რომ ეს სიღამაზე მთელის ძალით ვეღარ შეიგ-

რძნოს, ამ გოლიათების კალთებამდე ე-
ღარ ამალდეს...“ — განაგრძობდა ფიქრს
მურათბი. აღმატრენას მოცეცხა მისი სხეულ-
თითქოს ქარი გასჭდომოდა ძვალ-სახსარში, ისე-
თი სისწუსტე დაუფლებოდა. ახლა იგი გულ-
ში ემაღლიერებოდა კიდევ ამ უტხოვ ადამი-
ანებს, ვაჟაკობასა და გამბედაობას უწონებდა.
ისინი შორეული ქვეყნიდან ჩამოვიდნენ სვა-
ნეთში და საოცარი საქმე ჩაიდინეს. „წითელ
კუთხესთან“ ერთ-ერთი ინგლისელი უფსკრულ-
ში გადაიჩეხა, მაგრამ ვერც ამან შეაშინა მო-
ლაშქრეები. ქვეშევსევლად გრძნობდა მურათ-
ბი — ინგლისელი არავითარ ავსულებს არ და-
უღუპავთ, იგი მის თვალწინ გადაიჩეხა ქარფ-
ზე, ფეხი არ დაადგა იქ, სადაც საჭირო იყო, იე-
ლი არ მოჰკიდა საიმედო შეტრილს, ღონე ვერ
ეყო, რომ თავი შეემარებინა, ამხანაგებზე არ
ვადავება თოქოთ, და კიდევ შეიძლება ჩამოეთვა-
ლა უპირატე მიწებში. ეს მანებები რომ არა,
არაფერი არ მოხდებოდა. ქაჯ-ეშმაკები შეიძლე-
ბა ადამიანს ესხდნენ ტყინასა და ვონებაში, უშ-
ბაზე კი იმთა ნურავინ დაუწყებს ძებნას... —
ასეც უთხრა სხვისთან მოქოქოთიე ხალხს უ-
რათბიშ, ყველაფერი, რასაც გულში ფიქრობდა,
მამაღლა გადაუხადა...

შეაჩნა მამინ არავის სჭეროდა, ადამიანმა ფე-
ხი თუ შესხვდა უშბაზე. მურათბის ნამბობი სა-
საცალოდ არ შეუფნიდათ.

— შენგან გვეციერს ამგვარი ამმარტავობა,
უშბაზე ასედა ახე ადვილი რომ იყოს, მამინ
ლილვოს რაღაზე ვუმოქრებლით მიგის, ამ სი-
შორიდან რაღაზე შევაღერებოვით ვითამ?
— უთხრა ხალხის წრიდან გამოსულმა, სოფ-
ლის მახვში. შუბლდახმულმა, კედარსანმა
ნაბღისქუდიანმა, და თან გამომცდელად შეარტ-
და თავიღებში, ამა რაღას იტყვას ჩემი სიტყვის
პასუხადო.

— ადვილიო, ვინ გაბედავს, ზომა ბაბა, მაგ-
რამ ასედა კი შეიძლება. და არც ქაჯ-ეშმაკები
და ავსულები მანდ სადმე .ი.

— ასე რომ იყოს, მამინ ღენჯიანებოც მოი-
სურვენივ იმის კალთებზე ფეხის შედგმასა.
ღმერთქოლბენს ქვეყანა იმთა უფრო ტინტრე-
სებოთა კიდევ ვიდრე ჩვენა, დაღები და ისინი
ხომ ერთი მოდგმისანი არიან...

მურათბის ირგვლივ წრე თანდათან ვიწროვ-
დებოდა. აღშორობებული ნაბღისქუდიანები
თვლითაგან რისხვას აღრქვედნენ — ვერ ება-
ტიებინათ თანასოფელისათვის თანებობა,
ქვეყნის აზურად ავდებდა და კიდევ... სიცრუე.

— ადვილიო, ვინ იტყვას, ზომა ბაბა, მაგრამ
ჩვენ რომ აუდლი იმ გზით ერთ კაცს, ვინც უნ-
და იყოს იგი, ზვალვე ავიყვან მწვერვალზე, გა-
მაყოფილთ და მერე იმან თქვას სიშაროღე, იქ-
ნება იმას შეხვდნენ სადმე პალეობა და შამიშე.

1 მიე — სვან. მზე.

ბა... — თავს იმართლებდა ხალხის წინაშე მუ-
რათბი კობოლანი, მაგრამ მის სიტყვებს დამაჭე-
რებლბა აკლდა, იგი მარტოკა იყო, მოწყმისა
და თანამზრახველის ვარდზე. ამჟს თვითონაც
გრძნობდა მურათბი, გრძნობდა და ისეთ სი-
ტყუებს ეძებდა, რომ ამ ადამიანებისათვის ერთ-
ბაშად განქარავებინა სულში ჩაბუდებული ურ-
წყუწბა და იქვბ . . .

— ისევდი აიყვან, ის ბედშევი ინგლისელი
რომ აიყვანეთ, არა? — ვამობტა ხალხის წრე-
ბი ვილაც ახლადწერკრულბაშაშლილი ახლგა-
ზრდჲ, რომელბსაც აშკარად ეტყობოდა, რომ
მურათბის ნამოქმედარბი კი არ იყო იმდენად
განაწერებელი და აღმფოთებელი, რამდენა-
დღც მოედანზე შეყრბილ ქვლებში თავის გა-
მორჩნა ეწადა.

წრე კვლავ ვიწროვდებოდა.
„რა უთბრბს ისეთი? რა უნდა უთბრბს?“
— ინგლისელი უყან დაბრუნებისას გადაიჩე-
ბა. კლდე გადმონგრბა და იმინ გადაყოლოდა.
ჩვენ ვავფრთბილეთ, აქ საშეში ადგილია და
თოკით დავეშვბთ — თქო, იმან არ ისმინა და
ასე მოუყვიდა. ყველა მონადარტს შეიძლება შე-
ენობხვას მხვავსი ამბავი. ოღონდაც არავითარბ
მამიშეობი მანდ არ ყოფილან. ეს ასეა . . .

— იქნება ვანდიდებბს სურვილბა ავიყოლია
და იმაზე უბნობ ასერბივად? — იქნება ფოტოობ,
რომ ჩვენი ვაბრბყვბა ადვილია? ერთი ამბავი
მანც რად არ გახსენდებბ, წითლანების უფ-
როსბა წმინდა ზახბს ტბაში თავისი წვბრბინი
ქაბრბლები რომ დარტყბა, რა უბედურებბა მო-
ულბან იმით სოფელბა? აბა კარგად ვაიხსენებ-
ბა მონბდა მამინე? თუ ვინდა ვეტყვბ, რაც მოხ-
და, წმინდა ელბამ წარდენა მოუვლინა ქვენი-
ერტბბს, ცხაკვზგარბიდან მოხეტოქილბა შეწყერ-
ბა ცოცხლად ჩამბრბა მთელი სოფლები, აბ, ამ-
ენაბდ ჩვენ რა დავდივარბ და დავბარვანაობო
ამ მიწის ქვეშ ძველად დანშკარბიან ვასუსულბა თა-
ვისბ მურწყამებბით, ვალეანინი მანუბებბით, ტა-
ლბბს ქვეშ ქრბსტბს წესბუბებლად ვანსვენე-
ბენ ჩვენი წინამბრბბი... ხვნის დრბს აღარხად
ვამოსდებბა შენი კავ-გუთანი კოშკის ქონგურ-
ბა? ორბსართულიანი დაბრბზების შებოლილ დი-
არტბბს? მამინე ხალხი დიდ-პატარბიან ვაწყუდა-
ბ მოედანზე დასტბროდნენ ცოცხლად დამარ-
ხულბებს და იმბრეც მქვბა ამ ადგილს ლაგუნ-
იში, აბა სხვა რამეზე ხომ არ დაბრმებდნენ?
ენამბსობბბაც არ უმსხვერპლია იმდენი ადამი-
ანი . . . აბ, თურმე რამდენი უბედურებბბა და
სიავის მოტბანა შეუძლბა ბრბყვბა და ვაუგონარ
კაცბა, იმის მოქმედბბბა და საქციელბა . . . —
სოფლის მახვში ირგვლივ შემოჭარულ ხალხს
ვადებდა, — ხომ მართალს ვამბობ, ხომ არა-
ფერბი ვტბუთვარო . . .

— მამა . . . მამა . . . — ამოიხუფლბა ხალხბა

და ამ ურუ ზმბს მთელი თავისი გულიწერკრბმა,
აღმფოთებბა და მუქარბ ამოყოლოდა.

— წითლანების უფროსი ვაწვება დასაქვ-
თავისი სობრბყვისბა და უმცერბბბბათვის, ზედ-
მთბს წვერზე უწბა ცბთ მოვლენილბა რბხვბამ,
მეზბა დაბრტბინა და მოუღო ბოლო. შენი თავ-
კი ზვენ ჩავებბარბ მამბრეულბმა ვანსაქვლად-
იბტრომაც ვასამბრთლებბ ახლბ . . .

„რა მოვიგონბს, რა უნდა უთბრბს ისეთი?“

— მე მბრთლბ ვიყავი მწვერვალზე, ვიყავი-
და დავბრუნდი. ახლბ კი თქვენს წინაშე ვდგა-
ვარ, როგორც ზედბთ, ჭანმრთელი და საღ-სა-
ლბამბი. არავითარბ ავბულებბ მანდ არ დავცი-
ნახავ, რომ ყოფილყვენენ ხომ მომბზლადდნენ
მოსაწვებველბსა . . .

— რაო, არ მოგიწვდეს? აბ, ის ინგლისელი-
როგორბა ვადბრტბა? თქვბ, როგორ ვადბრტბა?
იქნებბ თქვენ თვითონ ვადბრტბებთ მოუხველეთ-
ში, აბ . . .

— მე იმ სბმბლიდან დავავლეთ თვბლი ჩვენს
ხეობბს, იმბს ტყუებსბა და სბბბლბბობებს. თქვე-
ნაც გბედავდბთ გბლიდან, მბრველად ჩემბ სი-
ცოცხლბში ვიგბრტბნი მთელბს მბლით — თუ
რაოდენ ბბრტუშბი და ვაუტბანდლი, მკბცერი და
უნდოწბ ვბრთ ერთმბციეობის მბმბრობ. ჩვენს
ცხოვრებბს, სწორად ის სბლბმბზე და მომბბბე-
ვლბობბ, აკლიბ, ასე უზებბდ რომ მოუშადლებბბ
ბუნებბისბათვის ზენბარბს. და მიყვირბდა „რბტომ
ადრე ვერბბობდბს ვერ ვიგბრტბნი ეს ამბავი, რად-
ვერ მბეჭდბი ყოველბვე ამბს, მამინე გბვივბ, რომ
უშბბზე ამბლებბა და იქბდან თვბლის ვადბულებ-
ბბ, ქვეყნიერებბს სიდიდბს დანახბა არავბ არ
აწყენდა, თბთი პბტობსნებბბთბ და კქვბ-ვონებბით
გბნთქმულ სოფლის მბშვებბსაც კი არ აწყენდა.
მბრბით, უფრო გბნადბუდებდა გბთ. იბტომ,
რომ იქ გბნცდბლბს ყოველბვე დბდბსა და ლბ-
მბზს ფტტბბს თბსლბვბთ დბთბხადდნენ თავის-
ხალხში, დბთბხადდნენ და შემოადგომბზე სბსიყე-
თბ მოსბვბლბსაც მომბკბდნენ. მამინე ჩვენს ყო-
ფბსა და ამ ბუნებბბს შობის ამხელბ ზღვბრბ-
ბლბრ იქნებოდა. ასეთი ფოტოობი მოვდობობ
თქვენბბან და მქერობდა, რომ მომბსმენდბთ ღბ
ვამბვივდბთ კბდეც.

წრე სრული მთვბრბსებლბ ვახბდა. მთვბრე კი-
ილეობდა. მეზობელბა თვბლებბიდან გადმობნებ-
ულბა რბხვბა ლბბბრბკს უშლიდა ვაყვბცბ, გონ-
ბბბს უბინდებდა . . .

„რბდაც უნდა უთბრბს ისეთი, რბდაც უნდა
უთბრბს . . .“

— გნებბთ აბლბვე დავბმტბკებბთ, რომ მბრ-
თალი და მბრბრთელი ვარ თქვენს წინაშე, —
მურბობბს რბდაც უყენბვარ ფიქრბმა ვბქრბ-
გონებბბში, ეს უყანასწელი სიტყუებბ ვბტბრ-
ბწყმენბთ და დამბჭერებლბობბთ წარმოსტყვბ.

ბოშბ ზბბამ ხალხს ვადბებდა. ხალხი სოფლის-
მბჭვბის მბჩერბდა, იმბსი ვადამწყვეტბ სიტყ-
ვის მოლოდინში. იგი დღუშბდა. სბბბბობდ ათვბ-
ლიერებბბა თბბბსოფლებლბს, თბთქობს იმბბს

1 სუ. დასბტბრბი ადგილი.

შეკრები უნდა ეპოვა თავისი საექმელი. ცინფე-
რი, თოვლის ანაზანიხაგან დაფიწროვებული
თვალებით ხაღბის, განგების, მალული ფიქრი-
სა და ნებასურვილის ამოცნობას ღამობდა.

— ჰოდა, დაგვიმტკიცე შენი სიმართლე...
— აღმოხდა კარგა ხნის საეკეთ დღეობის შემ-
დეგ ზომა ბაბას, — დაგვიმტკიცებ და ვაჟაკო
იქნები...

ხალხმა, ერთი წუთის წინ მსჯავრდადებულის
გასათქვამად რომ მიიწვედა და ბოზიხაგან გმი-
ნავდა, უფროსის ნათქვამზე შევებით ამოისუნთ-
ქა, თითქოს მხრებიდან დიდა რამ ტვართი შოი-
შორესო, თითქოს მოკუმულ ბაგე-პირზე ღობა-
რები შეახსწესო, ოღონდ შესამჩნევი დიმილი ვა-
დაფიქრის მოქუთრულ სახეზე. შუბლის ნათქე-
ბი გაჯაფარცხათ, მას რისხვაგაქმდარ თვალე-
ბიდან მუცმ გამოიხედა.

— თუ დაგარწმუნებთ, რომ მართალი ვარ,
კვლავაც მიხილეთ თქვენს შორის, ვერა და სა-
მუდამოდ დაქარგულად ჩამთვალეთ. თავად გა-
მოუვტან განაგებს საკუთარ თავს...

მურათივღ დაფაროში გამხმარი ფიქვის გული
დაანებნა, ბრტყელი თანხებით შეკრა და ზურ-
გზე მოიკიდა. მსწრაფლ მთებისაკენ გაუდგა სა-
ბდღისწერა ბოლიკს.

ამბობენ, მეორე თუ მესამე დღეს უშბის თა-
ვზე კოცონი აგისვიწდაო. მთელმა სოფელმა ნა-
ხა თურმე „ღემივლი“ აფრიალებული, მთვა-
რესთან და ვარსკვლავებთან მოლიცლიც-მო-
ვლევარე წითელი ალი.

ამბობენ, მალე საღ-საღამათი მურათი სო-
ფელში დაბრუნდაო. მას მერე ყველა დიდის
საუფარულითა და პატარისცემით ეპურობოდა
მამაც მონადირებს, უშბის პირველდამპერობს.
მაგრამ ცრუ რწმენას ასე იოლად რა განაქარ-
გებდა ხალხში — ერთხელაც გაუგონარმა ჯიდ-
თოვლობამ გაწვიტა სოფლის ფრინველ-საქო-
ნელი და მახუშებმა მარჩიელსა და ღვთისმსა-
ხურს მიკითხეს — მაინც რა დაფუშავეთ ასეთი
მამაზეციერს, რად გაწვირალა აგრერივად, რას
გვემართლებოაო. მარჩიელსაც და ღვთისმსახურ-
საც რაღაც უნდა ეთქვათ, სარწმუნო და გულ-
მოსახევედრი. და მათ მურათი გაახსენდათ —
მურათმა კობოლანი, მისი საქმენი საგმირონი.

— პაიდანშერბივითი ამოწყდეს კობოლანო
სამომ, დასწევვლოს უფალმა, რადგანაც ნათქე-
მა — „სადაც არღარა გეხაქმება, ნურც გაიხედ-
ვო“... მურათიმი ვაიხუდა კი არა, თავისი ჭაბ-
რალბით შეაქერა უშბის კალთები... — თქვენ
მარჩიელებმა და ღვთისმსახურებმა.

ხალხს კი მტო რაღა უნდოდა...

! პაიდანმა, სე. თქმულების მიხედვით ერთ
დროს ძლიერი გვარი დევმა დაწვევლა. ხალხი
ამ წვევლას უჯემირებს პაიდანშერბის განდ-
ვტურებს.

თამარი მოხუცი: უზანაისი სამსახური

ერთ დღეს მაქსიმემ გამოიარა მარჩიელის
ეს და ბესარიონი განსარტოვდნენ და საიდუმ-
ლო ბეობა გამოართეს, დიდხანს ისაუბრეს, ბო-
ლოს შუა ოთახში გავიდნენ, და თითქოს ეშმა-
კებს ესაუბრებოიანო, თავის კანტურსა და ქნევას
მოკუყვნენ.

უფროსებს რაღაცის თქმა ეწადათ...
მიხილეს სიწროს ოფლმა დაასხა.

„თქვით, თქვით, რამე...“

— მამ, ძალიან გინდა, არა? — ჭიქურ შეეკი-
თხა ბოლოს მაქსიმე ძმისშვილს — არ ეშვები.

მიხილო მიხვდა, რაზეც ეკითხებოდა:

— ძალიან მინდა და არც შეეცდები...

— ხედავ, რა ჭიქურა? ... — ჩაერთა საუბარ-
ში ბესარიონი, — ვის დემსგავსა ნეტავი? ხერ-
ვაინებში აბა ვინ გუყავს მასეთი მრუსმენელი...

მიხილეს მხრები ჩამოუყარა, მაქსიმესი რცხე-
ნოდა და ერადებოდა რატომღაც ყოველთვის,
ნერვიულობისგან, თითქოს მყინვარზე საფეხუ-
რი უნდა ამოქრასო, ცალ ფეხს იატაკს ურტყამ-
და. მამა-ბიძის ნალაპარაკებიდან ჭერ მისთვის
სასიკეთო აზრი ვერ გამოეტანა.

— აღდგომა და ხვალეო, — გამომცდელად
დააჩრტა მიხილს მაქსიმე. — დღლა უფინია
მამლის ყოვილზე გავუდგებით ბენო-ნისის
გზას. ჰოდა, გამოჩნდება შენი ვაჟაკობა. ახლა
კ, ფეხი გააჩრტე და ათასი ხსსულელე, გამოი-
ბერტყე თავიდან...

— ექნება ჭერ არ ვსმენია დედის წინ მორბე-
ნალი კვიცის აშხავი? — ენაზე ოკინა აღგაღზე
გახეცებულმა ბესარიონმა, კიდევ უნდოდა ეთქ-
ვა — როგ რამე მოგვიდდეს, მამაშენს აღარაფერ-
ი და აღარალოო, მაგრამ დროზე შეიკავა თავი.
„მსწარებულება, როგორი გამწარებული...“ —
ფიქრობდა მიხილი.

— მამაშენს აქობე, გიბაროდეს... — დაამატა
ნათქვამს ბესარიონმა.

— ახლა წაიღი და ანტონს გამოემშვიდობე,
უთხარი, — მამამ დაიფინა ჩემი იქ წასვლა-თქო,
აც უთხარი, თორემ შენი თავებობის ამბავი
თუ გაიგო, გული მოუყვდება მოხუცს...
ჰო... ჰო...

მიხილიმა პირველად ახლა წამოსწია თავი.
ბესარიონის ბოლო სიტყვებზე კვლავ აჯაფდდენ
მაცდუნებულად შორეული მწვერვალები. მთები
უშბობდნენ მინაწს, მთები ეძახოდნენ, ანერო-
დან ონავრის მამადან თავდაპყრენილი ჩიტავით
თავისუფალი იყო. თავი რომ ასწია, ბიძია მაქ-
სიმეს დამაღვამკრთალა სახე მოხვდა თვალში.
მერე კვლავ მამაბის გააზხედა, მაგრამ ბესარი-
ონის პიქტუშმა მშერამ ჩაუშწარა გუნდნი.

„ნუთუ ამ კაცმა მითხრა — წაიღი, თერო მო-
ხუცს გამოემშვიდობე? ამ დაღვრემილმა, სევ-
დიანმა კაცმა? — ემწელებოდა ამისი წარმოდ-
გენა. ბესარიონს ღრმად ჩაკვენიდა თვალები,
იგი თითქოს მომკუდარიყო, დაჩაყვებულყო. ამ

წუთში ალბათ ძნელად თუ დაჩერებდა ვინმე, რომ ეს კაცია უშიშარი მთამსვლელი, პირველი მომღერალი და მოცეკვავე იყო.

— რადაცინარი გაუთხოვს ნობერტებელა ქმუწვა-ტაივლი და სინდისის ქენქნა მეუფელზეა ზოლზე იმ წუთის გახსენებაზე, მას მერე მამაცემის ჩრდილგადაკრული საზე გაფრთხილებასა-ეთა დამუშავებოდა უფელგან, სადაც არ უნდა ყუო-ფლიყავო. დიდხანს ვერ გამეგო, რას ნიშნავდა დნწი და დარბაისელი ადაშიანის ასეთი აფო-რატქება. მხოლოდ მერე, დიდი ხნის მერე, სახი-ფათო განსაცდელის ფაშხდა მივხვდი ყოველივეს — მამაჩემი მთამსვლელი იყო და კარგად ეს-მოდა — ამ კლდიან გზაზე მოაქარებოდა ბაღიყი არ არსებობდა. ბრძოლა ვრძელდებოდა ბო-ლომდე. ბრძოლა ვეყაცურტი და შეროგადლი. ტორტადორივით ან უნდა გემარტვა, ანდა... სხვა გზა ნამდვილა მთამსვლელისათვის არ არ-სებობდა. საშუაზაროდ, ქუშიშარტი მესიშაღლეუ-ბადან სიბერეს ძალიან ცოტამ მიაღწია.

სვანეთში ამბობდნენ: — უშმა და თეთსულდი, რაც არ უნდა იყოს, კლდეა, მიწია, ზოლო მიწიანა და კლდის მომ-რტეი ამ ქვეყანაზე ვერ არავინ დააბადებულაო... მაგრად იყო ნათქვამი, ვერაფერში შედედავე-ბოდა. ავი საამისო მავალითები ყველაზადა სა-ვალალოდ თავგზასუარი იყო — ავტრადელთა ვგუფობ, რაზორის, ალიომა გაფარბის, ქველუში რინანისა და მუხანის ტრავიკული აღსარული უშმაზე, პამეზ დვალისა და სიმონ გაფარბის დაღუპვა თეთსულდზე, გაბრიელ ხერგიაანის ჩა-წეშქვა კავკასიონის ნაშქერებში...

მამაჩემი კი, ნებსით თუ უნებლიეთ, თითქოს მიბიჭებდა ამ სიყვდიდმოხრეულ გზაზე, იგი ფიქრობდა, მე როდ მადებინათვის შეგვანა, ჩემი შეილიც სხვა გზას დადებდებოდაო. ვიცო სწო-რედ ასე ფიქრობდა მამინ მამაჩემი და შვიდავდ განიცდოდა კიდევ.

ახლაც კი, როცა ჩემი მთამსვლელი ბილეები ასე თუ ისე გაიკვალა და გაიტყენა, თითქოს მან-ინც დამნაშავედ ვგრძნობ მის წინაშე თავს და ვიცო, რომ ეს ვგრძნობა არასოდეს, არასოდეს არ განქარებება ჩემი გონებიდან, არასოდეს, აღდონდ ეს კი არ ვიცო, კარგია ეს თუ — ცუდი...

— ასეა, პირველ გამოცდას ბოძაშენს ჩაბა-რებ... — შეკვად გადახედა ბესარიონს მიხე-ილს, — თუ ისე ვერ ივლი, როგორც საჭიროა, უყინ დაგარბუნებს. ზო, ახლა კი ანტონთან გას-წი, იგი დაგარბუნებს და დაგლოცავს...

ჭველ მონადირეს, ოთხმოცდაათს გადაცილე-ბულ მოზუცს ახლაც ჭველივით უჭრიდა თვალს. არც მსოთლი დღეატობდა, მელავიც ერჩოდა. სულ სათიბში, ტყეში იყო კოსტად ჩაცმა-და-ბურვა უყვარდა. სადაც არ უნდა ყოფილიყო, აჩაწულ-დაჩაწულს და გაუპარსავს ვერასოდეს

ნახვად კაცი. „თეთნ ანტონს“ უძახდა ხალხი. თეთრი თმაწვერი როდ ჰქონდა მარტო მტკრი კი არა — უფრო დარბაისლური ვარტყანა და ნათელი ქუე-ვონების გამო, მართლაც თეთ-სულდივით სპეტაკი მოზუცი იყო, საქვეყნო ჭირ-სა და ღბინში გაქადაარავებულთ. ანტონზე ამ-ბობდნენ კიდევ — „ისეთი კაცია, მტკრი არა ჰეჯოს...“ სვანეთში კი უმტკრო ადამიანი ძნე-ლი წარმოსადგენა იყო, იმ კუთხეში, სადაც, მე-ტადრე მოზუცის ჭველობაში, შერისძიების, სა-ნათა ცოლაობისა და სისხლის აღების ძველი-ძველი უმკაცრესი ტრადიციები ბობოქრობდა.

ყოველისმყოფდნენ, ტკბილმოუზბარი იყო მოზუ-ცი.

სვანეთში ჩამოსული სტუმარ-მოგზაური, თუკი მას ეგზოტაური სანახაობით ტკობის გარდა, სხვა რამ სეროიზული და მადალი ინტე-რესებიც ჰქონდა, უცალობლად ანტონთან მიდი-ოდა სასაუბროდ, გასათვითნობიერებლად.

მიხვილს შოშით მამისა ეშინოდა ყველაზე უფრო, შორიღებით კი თეთრი მოზუცისა ერადე-ბოდა სხვაზე მეტად. როგორც იყო, შუსტად ისე უთხრა — ხვალ დღეათოენია ბოია ვაქსიშეს ჩრდილოეთში გადაუვავარ, მამა არ მიშვებდა, მაგრამ დავიულოიყო...

თეთრმა მოზუცმა დღენადავ ნადირის თვალ-თვალისაგან ოდნავ მოუტყული, საცურად მე-ტყველი და მშვიდი თვლებით თავიდან ბო-ლომდე ათვალეირა შინანი, რამდენი სიბოზო და სიყვარული ჩაბუდებულყო მყინვარტებსა და თოვლთან. მიწის სიშქირესთან ნაბრძოლი მო-ხუცის არსებაში, გრანობდა მახელი, იგი უხი-ტყვოდ უხმოდ ეფერებოდა, ეაღერსებოდა მას. კაცო ვერ შეატყობდა თუ სხვა რამეზე ფიქრობ-და ახლა იგი, ფიქრობდა კი.

— შეც თავებია და შეუსწენელი ვეყავი ქვე-ლობაში. ჩემი რომ არ ვამეტანა, ისე როგორ იქ-ნებოდა. იტყუო, რანან ბაზუა ანტონმა, ასეთმა კერპმა და გიუტმა კაცმა ამ ხნობამდე მოაღწია, თავებობა არც ისეთი რამ ყოფილაო, — წყნა-რად დიწყო მოხუცმა, — მაგრამ ისიც იცოდე, რომ მონადირის საქმე სულ სხვაა, მთამსვლელი-სა კი — სხვა. მონადირეს თუ არა გაუმართლებს, ხელყარიელი დაბრუნდება და ის იქნება. მონა-დირემ თავისი გზა-კვალისა მხოლოდ თვითონ იცის და კიდევ მისმა ოქაშმა. თუ შერცხვება, თავის თვისა და შინადურებთან შერცხვება. მთა-მსვლელის სიარულს კი მთელი ქვეყანა ადვენებს თვალს. მთამსვლელი თავის გამარტებობა თუ დამარტებობს ვერ დამალავს ხალხისაგან. ორში ერთი — ან საღადებელი შეიქმნება ანდა სახა-ცილო... იმაზე სომ ვაწუთებში წერენ და რა-დიოთი აცხადებენ. ასეა, მთამსვლელი თავის თავს როდი ეუთოენის. ო, ძალიან ძნელი საქ-მეა ეგ ამბავი, ძალიან ძნელი... — ანტონ-მა ცოტა შეისვენა, თითქოს ერთი აზრი მოა-თავა და წერტილი დაუსვაო, მერე ვანავრ-ძო: — მონადირე, მართლდა, ემშაქოს კლდეებზე

დაბოლოებას, მაგრამ სიმაღლებს კი არ ეტანება მანც და მანც. არც სჭირდება მას დიდი სიმაღლების დამორჩილება. ამიტომ იყო, ალბათ, მთიელებმა ტაბუ დაადეს ცისიერ მწვერვალებს, თორემ როგორ გავონია, ბეთქილსა და მურათში კიბოლანზე ადრე უშხხასა და თეთნულდზე ჩვენი წინაპრები ვერა და ვერ ავიდოდნენ? ცისიერ მწვერვალებზე, სადაც ახლა სადირობის ქაღმერთები — დაღები ხახლობენ, ქაღმერთი დაღები, ასე გაშწარბულნი რომ მფარველობენ და მთავალყურებენ თავიანთსა და ჩვენსა, არჩე-ჩხვთა არევენ...

ოქროსმინანი დაღები... ჩორღახვით გაუმადარა, პირისხილანა მონადირეებმა კი რა ხანია დაურღვიეს მათ მყუდროება — განჩისებით წარმოთქვა ეს სიტყვები ანტონია — თქვენ უნდა შეიროგოთ დაღები. ადამიანსა და შიის ღვრიებს გასაყოფი და საცილად არაფერი აქვთ. ვიცო, ნამდვილად ვიცი ეგ ამბავი. და თუ მონადღომებთ, თუ კარგად იცით მთებზე, აუცილებლად შეგიბრძვებოდა ისინი. ზოგს დალა კაცთ-მოჭულად, უნუღყოლო არსება მგონია. არაა ეს პართალი. დაღები ხომ ხალხსა გამოიგონა და შეთხრა თავისსავე სასარგებლოდ, ბუნებასა და ადამიანს შორის ურთიერთობის მოაწესრიგებლად... გამოიგონა და ნადირთმრავლობისა და მოშენების მუფედ ყუდალაზე მალე ქაჩაღებზე დასახლა, რომ ახლოს ვეღარავინ გაქარებოდა, ვეღარავის ზღუდუო მათი უწენაგები მუფუება, რათა ღამაში ამბავი დაღების შესახებ არასოდეს არ გამეღვანებულყო. დღეს უკვე აღარ არის ალბათ ამისი საქაროება. უკიდურ შემთხვევაში ახალი ადამიანები ასე ფიქრობენ რატომღაც, ახალ-ახლები — ჩორღახვრანი. იმათ ნადირობის ძველთაგან მომდინარე წეს-კანონები მოშალეს, აღარაფერს დაიკადვეენ, ოღონდ ზურველი მოიკლან, ხვაშიადაი აისრულონ. ო, მთელს ქვეყანას მოადვენ ჩორღახვრანი, ვაუმაღლარი, პირისხილანი მთიშვიარები. აი, მოუფდე უური, უფედგნით იმათი ბათქა-ბუთქის ხმა მოისმის. მინან, შენ თუ იცი ღვთისმთერი, ვულჯილი სამი მისი ამბავი? ეს რომ იყოფდე, არც ისე მჭიდროდ იმდელი ამბავია, უფრო დღევანდლობას უნება. ეს არის ერთად ლექსი ჩორღახვრათა გამარჯვებამდე, ბორბების, ავგულობისა და ვაუმაღრობის დამკვიდრებამდე ჯოშის ხეობაში. შენ არ ვხმენია, მინან, სამი მისი აღსასრული ამბავი? აი, მე მოგიყვები იმ ლექსს ბოლომდე, თავიდან ბოლომდე მოგიყვები და მერე შენ თქვა, ბებრუხანა ბაბუა ანტონს დამშვიდებულსა და გულდარბიენებულს თუ ჩახვდება იმ ქვეყანაში, საიდანაც აღარავინ მარუნდება. პოლიკა ანტონს, რომელიც ბევრის მომსწერი, მაგრამ ასეთი რამ, რახაც დღეს ამცნობენ ბებერი თვადები, არასოდეს ვაუგონია. ამდენი ჩორღა არასოდეს უნახავს ერთად, აუროგორ მომარადდნენ ჩორღები... მო, იმ ლექსს შეგპარდი, არა? ..

თერთმა მოხუცმა წამით შეისვენა, თითქოს ძალია მოიკრიბათ გრძელი სტუმრის ნაშქმელად და რომ ხეყოფა, ისეთი დარბაისდურმა, სპირიანი და გულში ჩამწვდომი ხმით დაიწყო:

მაწვალის ტყეებში დაეგლებიან ჩემი ვაებები, ხეაწვრებში მჭრელი წალღები გაურქვიათ, ზელთ ჩაუბლუყავთ ხირიშები. ბუერიანში დათეები დაყოფეს, ლოლონარში — მკლებია ღრენია. წართხლნარში — მულები, ტურები. მერე მიადგნენ დინარს და დუცნარს წარაფებს ჭიხტები შეფლოდნენ, ბროლის რქები ჰქონდათ, ჩლიქები — საფირონის, თინიერი, კაცავით თინიერი თვალები, ზურგსა და მუცელზე — ოქროსფერი ბალანი, ქაჩაჩები — მუინვარ-ვერცხლისფერი. კეთილი იყვენ, შეიღო, ზეციერნი გიცრულის სურნელი ასდიოდათ... ვაებებს კი, ჩემს ვაებებს, მარღვი-ნერვიც არ ვასტოკებათ, ვაებები, ჩემი ვაებები, თინს არ დაუზაფრავთ ეთუნებაზე. ტყეანი ზალთები მოიხინეს მხრებოდან, სიყვარბილით მოყვავდეს დუცნარი, აუ, რამდენი ღრეი მოკვიზიდეს.

— მაღალი ღმერთთა გამწვალნი თორემ — ამბობდნენ სოფელში ჩემს ვაებზე, ქაჩაჩობდნენ პირხმელი, მრეში კაცები — მუხლმოკანკაულ ფოთის როგორ ვერ დათოფავდნენო...

ამა რა, რა იყოდნენ ჩემი ვაებების, ამა რა, რა იყოდნენ იმათი გულის, ამა რა, რა იყოდნენ იმათი ძარღვის... მაწვალის ტყეებში დაეგლებოდნენ, ხეაწვრებში მჭრელი წალღები გაურქვით, ზელთ ეპურათ ხირიშის თოფები, ტყეის ზალთები მხარზე ეკლათ, კლადდნენ დათეებს, მკლებსა და მეღებს, ჭიხტებს კი... რვალის ყანწები ედგათ, მუინვარ-ვერცხლისფერი ქაჩაჩები, ოქროსფერი ზურგის ბალანი, მწიერნი იყვნენ ჭიხტები.

გიცრულის სურნელი ასდიოდათ! სისხამზე ფოთარებს სეუბ-სეუბს ასწავლიდნენ, ეტრს აწოვებდნენ, შებლს ულოკავდნენ. რა ღამაში იყვნენ ჭიხტები... ერთხელაც ასე, მაწვალის ტყეებში მობლატუნებდნენ.

— თქვე მზხვანანო, კუპსკაიელნო, ქალაჩნანო... — უიელის ზევე მოაწედა მთიდან — ნადირთ საყოლად თუ მოსდხარო, მონინდიოტო.

ვითარც ჩვენს მოდგმას შეგვერის, — ისე!
თქვენს დაფეთებულ არეებს შინაც როდემდე
ვსდით?

ეს ქარაფები იმისია, ვინაც დათრავს,
ეს რქაბრტყელი იმისია, ვინაც დათოფავს,
ქილო-მადლოთა ხე-ხეულებში მოჭეჯკონ

დუცი,
ჩიხთა მფარველი დალა და შერთიხი
თეთნულდის,
ადამის ძეთა სიბრალული რალად სჭირათ?

ვაფებს, ჩემს ვაფებს, რამდენი დუცი
მოქმონდათ ზოლმე.

ბებრტხანებს როგორ გვეყვარდა დუცი,
იმის ვილოლენას საღვექლნი არა სჭიროდა
მეწონის გემო ქონდა და ვეძახს —
ფხოტრერის სეფთში რა მონუზებებს...

წვეულ მთვარის დღეს სამგერ გატყვრა
ბერდენა მიწვივ,
მჭრელმა წალღებმა ქვა-ლოდებზე გაიღეს
ქენესა

სავსე ხალთები წარაფებზე დაკოტრიალდნენ,
არა, არავის დაუთოფავს ამერად ჩიხვი,
არა, არავის — მგელი ღრენდა.
არა, არავის — ბომბორა დათვი...

მჭრელმა წალღებმა ქვა-ლოდებზე გაიღეს
ქენესა,
სავსე ხალთები წარაფებზე დაკოტრიალდნენ.
მრეშმა კაცებმა თავმოშწონედ დაჭედეს

თოფებს,
გამარჯვებულთა აღტყინებით ჩაიქრიკილეს:
— აწ ვერასოდეს დააფეთენ ჩიხთა

და ფოთრთა,
შათი მფარველი დალა და შერთიხი —
თეთნულდის,
ადამის ძეთა სიბრალული არად სჭირათ!

მეორე ბეჭობზე სამი ჭვარი აღმართულიყო,
არყისხის ჭვრები არაფრით არ ჰვადნენ,
იმ ბიჭებს,

სხვას ველარაფერს ხედავდა ბერაკაცი.
მეწამულიფერი მოსდებოდა ყოველივეს —
აუღლებელი სისხლისფერი,
ბრმად დაღვრილი სისხლისფერი.

მთებიდან თოფის ზოთქი მოდიოდა,
ამ მეწამული ფერივით უგუნური.
მორწმუნის ქოსზე მუხსნ ბათივით
ბრმა და უგუნური.

შავი ჭვრები, ამოზრდილი თოთი სახეები
აგბედით ზქაშზე იწყებდნენ ბუჭვანს —
სამარადგამო ქაჭვებიდან დახსნას
ლამობდნენ..

მაწვალს შესეოდნენ მონადირეები —
პირმოჭუტურლო, მრეშთვალემა, ხმელი
კაცები

და განერჩეულად ხოცავდნენ ყოველს —
ბომბორა დათვებს, მელებს და... ჩიხებს.

დუცნარი მთელს ქვეყანას მოსდებოდა,
აბა დუცნარი ვის რალ სჭიროდა,
თოფები აგბედითად ტყვრებოდნენ
ღნაეღი ტბა არეული,
სახლას იტორები ლიცოცებდნენ.
ყველა თავის სისხლს დაეძებდა.
მოხუცი ვართხმულიყო არყისხის ჭვრებთან —
აბა, რა, რა იცოდნენ მისი ბიჭების, —
არც ლმერთს სცოდნია რა მისი ბიჭების,
არც სამართალს სცოდნია რა მისი ბიჭების,
არც ღედამიწას სცოდნია რა მისი ბიჭების...!

— გაიგე? ხომ გაიგე? — ჰკითხა გაუღებულ
მინაას, ლექსის მოყვლა რომ დაამთავრა მო-
ხუტემა და გამოძვდელდა მინარდა თვალბში,
— ხომ გაიგე, ვინაც იყვენ ისინი? ან იქნებ
მოგონილი გგონია ყოველივე? ისინი, ის „პირ-
ხმელი, მრეშ კაცები“ ჩორლანფერანი იყვენ.
მათ ჩიხებშივით დათოფებს ღვთისნიერი ძმები,
რათა შერე თავისუფლად ეპარაპაათ, ეხოცათ,
ენადგურებინათ რქაბრტყელანი. შიადრის კო-
დეც საწადლეს; აი, ნადირთა სისხლის სუნის
გამორჩევა თუ გებრებება? შე ახლავ მცემს
რქაბრტყელთა სისხლის სუნს... და ახე გავ-
რძელდება, ვიდრე თქვენ არ აღმართავთ იმ და-
მარცხებულ სამთა ძმათა აღამს, ვიდრე კვლავ
არ შემოიარებთ განწყნებულ დაღებს; მა-
ინც რალა დაგვიყავს უცოდველმა ლმერთქა-
ლებმა? რაზე ხელუყოფთ მამაპასათა მოგონილ
ამბავს? კვლავაც ესახლონ ისინი მიუვალ მყინ-
ვარებსა და ქარაფებზე. კოტ-ტინები სასუღა-
ნოდ შეინახვენ წინაპართა მოგონილ ლამაზ
ზღაპარს კლდის ქალებსა და ფერებზე...
ვინაჲო ოდესმე კვლავ საქირო გახდეს დაღე-
ბის მოხმობა, ძველ მონადირულ წეს-კანონთა
მოშველიება, რათა კვლავ ამაღლდეს ადამიანი
ბუნებისადმი მოტრძალება, პატვისციემის გრძ-
ნობა, წმინდა, გულითადი დამოკიდებულება...

ჭერ კიდეე ათიოდე წლის წინ ლეგემერის სა-
თიბებში ჩამოდიოდნენ ჩიხვები, არჩვები კი ხა-
ლოყ ქებთან ეყარნენ დღენიადაც, დღესა? ..
დღეს როგორღაა საქმე? ნადიან მინდა ბებერ
თვალებს დავაბრალო, ნადირის სახსახაც რომ
ვედარსად წაეწყდომივარ. მო, ამ ბებერ თვა-
ლებს მინდა დავაბრალო, მაგრამ ვაი, რომ ახე
არ არის — არ ჩამოდიან ჩიხვები ლეგემერის
სათიბებში, არც არჩვები სემენ ლეზირის ვე-
ძას. და რატომ ამ ჩამოდიან თუ იცი? ვანა გა-
უქრათ იმ რქაბრტყელებს პირში გემო? გააქ-
ციეს ისინი, მინაან, დახოცეს და განადგურებს,
ვინც ის სამი ძმა დათოფა, ვინც დაღები დაი-
ვიწყა, იმათი არხებობა დაივიწყა, იმათ დახო-
ცეს, თორემ ჩვენს კანონებში აგრერივად თუო
ნათქვამი — „არ დახოცო დედა ჩიხვი გიორგო-
ზამდე, არ დააბოღო ფოთრი, რამეთუ უმწყო-
სა და უჭლურის დაობლება ღვთის გმობად მი-
გეოვდება. არ დაკოლო ნადირი ერთზე მეტი,

„თუ კი გინდა, რომ შენს შვილთა შვილებს, მთელს მოდგმას შენსას შემოეღწარნუნო მთათა და კლდეთა მაცოცხლებელი მშენებანი...“ — ასე ეწერა ძველს კანონებში. დღეს იგი აღარავის ახსოვს... ზოდა, თქვენ რომ ახვალთ იქ, დაღებთან, შვირბაგეთ იხინი. ნუ გაურით თავისი მიწებიდან. ეს უზენაემა საშახურაი იქნება. სამსახური ქვეყნისადმი. ღომის ხეობისადმი. თუკი მონადირეობა, დაღები შეგირიგდებთან. მათ უყვართ მუხლმავარი ვაკეცები. პირხმელი, გამოქარული ადამიანები, როცა იხინი კარგად დაღიან მთებზე, დაღები ზეიშობენ. დაიშხხოვრებ, მინაან. ზემო სიტყუები, იხიც გაბსოვდეს, რომ შენგან შველას ელოდებიან იხინი... — ეს სიტყუები რომ თქვა, ცოტა ხანს არატომად იუწყნა თორამა მოხუცმა. თითქოს იმაზე ფიქრობდა, თავი ზომ არ შევწყუნიერო. ერთი გამომდევლად მინათა კიდევ თვალები გატარულულ ბიჭს, ვის გონებაშიაც ახლა აღზაოთ ათასი ფიქრი ტრიალებდა. ათასი გრძნობა გბრძოდა ერთმანეთს... მოხუცს ძლივს შეხამნრევმა ღომიღმა დაუსტრა სახე და დაწყებული საუბარა განაგრძო:

— დიდი გაბრიელი დაღების კაცო იყო. ნამდვილი მოამსვლელი და მოთხილამურე, დაღების კაცო იყო. იმას შემორიგებნა ფიქრობდა. შეუბნებოდა — მიჩინე, როდის შევყარო ხეობა, რომ დაღებთან შევარიგო ხალხი, ყოველ შემთხვევაში ვცადო მაინცო... თორემ შერე უკვე გვიანი იქნება, შერე უკვე აღარაფერი ეშველებსა საქმესო. დაყარეღლებდა კაცია სიონის ქოუბები ყოველთა სულეირთაგან — ნადართა თუ ფრინველთაგან, განმტყველება არეღარე, ვითარცა მურყანი ფოთოღთაგან, გრძეღი, მოსაწყენი ზამთარი დახადგურებს ღომის ხეობაში და არც არასოდეს გამოხატულდებოდა“...

ასე ამბობდა დიდი გაბრიელი. იმას ესმოდა ჩემი, ესმოდა და უნდოდა საქმეს შესდგომოდა, მაგრამ აღარ დაცხადდა, ახლა შენ და ბექნუმ უნდა შემორიგოთ დაღები...

„უზენაესი სამსახური...“ — ფიქრობდა მთელი დამე მიხიელი. ადრე არასოდეს ესაუბრა თორა მოხუცის დაღებზე, მათ შემორიგებნაზე და აღზაოთ ამიტომ თუ იყო, ვერაფრით ვერ წარმოედგინა — რანაირად შეიძლებოდა ღმერთქალების შემორიგება. რას გულისხმობდა „შემორიგებაში“ თერთი მოხუცი? ან გაბრიელი როგორღა ამირებდა მავ ამბავს? „დაღების შემორიგება“ — ეს ანტონისიული ფილოსოფია იყო, უწყვერულვამო ბიქისათვის ძველად გასაგები, ოღონდ ისეთი, რაზეც უნდა ეფიქრა, ეფიქრა, ეფიქრა და რაღაც არ უნდა დასჭლომოდ — გამოეცნო. ანტონის იმედი ჰქონდა ამისი, თორემ ისე ტყუილად ენას არ მოიღლიდა თერთი მოხუცი. „ანტონის სიტყვა ისეთი ღრმავაროვანია, ათეული წლების მერე ვაცხადდებო“...

ბაო...“ — ამბობდნენ მერსობელ-თანსოფელელები თერთ მოხუცზე. და მართლაც ასე მოხდა, გვიან, საჭყოლად გვიან ჩახვდა ბიქიელი მოხუცის სიტყუების დედაზარს... მაგრამ ამაზე სხვა აღარ...
* * *

— მეორე დაღას მამლის ყოვილზე გავუღვიქით ბერო-შობისიკენ. მთელი დღე შეუსვენებლევ ვიარეთ მე და ბიქიმემა. მახსოვს, რა დაღლები მივეყარენით საძილე ტომარებში. მე, პირადად ყოველი ნახიტი უკანასკნელი მეგონამეწინოდა — ეს ერთიც და შეტეს ვეღარც მოვუნაცყლებ-მეთქი. მგონი მაქსიმესაც ქანცი გამოსცლოდა, თუმცა სიარულზეც კი ვეღარას შეაბყრობდა კაცი.

„აი, მაზრის სვიმი... — მაზრისი მარველად ვიყავი — რა მავარი სვიმია თურმე, ერთი კაოხა რომ გამოცალო, ათქერ უნდა მიუბრუნდრო, ისეთი მავარი რამ ყოფილა. გადაუბურავთ და მერბები დაუტანებათ შენობის კედელში კეთილად ამიანანებს, ახლა აქ ჩამოგდომო მომავედავს მოასულიერებდა... — ვფიქრობდი გზად-გზა და თან ბიქიმეს შევეუბრებდი მავედრებელი თვალებით. იქნებ აქ მაინც ჩამოვიცვინოთ, იქნებ აქ მაინც-მეთქი, ვემუდარებოდო, შევთხოვოდი, მაღლად, ჩუმად. მერე სვიმი უკან დარჩა, სოფელიც უკან მოვბოვეთ, დოღრას ხეობას ავუყვით ჩანჩქერ მდუგვრას მამართულებით, თანდათან ღრმად, ღრმად მივიწვდით მალად ქედებს შორის, მერე მორბენაზე მივადრეთ.“

„ნეტავი ვინ მოასუფთავა რივის შუაგულში ასე საგულდაგულად ეს მოედანი? — კვლავ გამეცქია თვალი თომიან მდელისაკენ — მაინც რა რბილი და ფაფუკი დაღახია მანდა, ისეთივე, ჩვენს მურყავაზე რა ბიბინებს... აუ, რა შეუღებდა კოშკზე წამოწოლა-წამოძინებას? ზედებს თავქვეშ შემოიწუბო და უკვე თვალბები გეღულეება ადამიანს...“

ემა, ტყუილად ვიომედებდი თავს, არ დაადგა ჩვენს სტოლას საშველი. ვიდრე ვადასასვლელი არ მოვბოვეთ უკან და ჩრდილოეთის თავშესაფარში არ შევბრებთ თავი, შენც არ მომიყვდე, გაბრბების ქობიდან ამოშლილი თომის ჩახასწორებლადაც კი არ შეჩერებულა ბიქიმეში... აშკარა იყო, ეს მარულა საგანგებოდ ჩემთვის მოაწყვეს: აღზაოთ მამა ბესარიონმა თუ სისოვცა და ბიქიმეც უღომიღლად მცდიდა, თორემ ასეთი თავქედმოგლეჩილი ძუნძულ-სირბილი ზამთარში მთელი თვე ნაშინშაღვეცი მგლისა თუ შენახა მხოლოდ. რომ არ მივეჩქარებოდა მაინცდამაინც სადმე? ღამის თვი კო მოვტკალით ორივემ, თუმცა ყველაფერი უკვე წარსულს ჩაბარდა და იმისი ვახსენებდა რა აუცილებელი იყო.

მე ჩავბოხნდი საძილე ტომარაში და სულგანაბული ველოდი, რა განჩენს გამომიტანდა,

როგორ შეათახებდა ჩემს დღევანდელ „ნად-
ვაწს“ ბიძაჩემი. მაგრამ იგი ხმას არ იღებდა.
პირში წყალჩაგუბებული დუმდა.

გავიდა რამდენიმე შტანჭელი წუთი. „ან ავი
მოიხრას, ან — კარგი, ოღონდ მოთხრას რამე“
— ვბრაზობდი ბიძაჩემზე. იგი კი გვერდზე გა-
დაბრუნდა — „ღამე ნებისაო“ — სხვათაშორის
გადმოვივლო და ზვრინვა ამოუშვა. მე შექეხას,
შეგულიანებას, მხარზე ხელის მოთათუნებას
მოველოდი მისგან. შგონი, ერთი კარგი სიტყვის
ღირსი კი ვყოფი. ეცივის ვია მღრღინდა — მა-
ინც რა უნდა, კიდევ რაღას ითხოვს ჩემგან, რი-
თი არ არის კმაყოფილი? — ვბრაზობდი გულ-
ში. ყველაფრის თავი და თავი კი ის იყო, რომ
მეშინოდა, ომ, მაინც როგორ მეშინოდა —
უკან არ გავებრუნებინე, უკან, სახლში...
— ჰა... დაძინე ახლა, რა შენთვისა ავიტუ-
და, სახუდარიდან ბარტყები ზომ არ ამოგი-
სხეს... — ჩამესმა უტერად მაქსიმეს ხმა, ან
იქნებ სისწრაში გავიჯოვნი? გაცივებული ვყოფი
— მას ზომ რაბანია ეძინა უკვე. ზვრინავდა კი-
დედ და საიდან გაიგო, ვშოთოთავდი თუ რას ვა-
კეთებდი?

„მაინც რა უცნაური ხალხია ეს უფროსები?“
— გავიფიქრე ჩემთვის და დაღლილ-დაქან-
ცულ სხეულს გავყვები სამოთხეში სამოგზაუ-
როდ...
დედის წინ მორბენალი კვიცი

შეორე დღის უკვე ადგილზე იყვნენ. მაქსი-
მემ ბანაქის დირექტორს წარუდგინა მიხეილი.
მერე მოაყარა მწკრივში დედაც. ორავები
მაქსიმეს ძველი ამბანაგები იყვნენ და მისი ნახ-
ვით დიდად გაიხარეს. მიხეილიც მოეწონათ,
ოღონდ ეფეტებით საუბარი რაღაც არ გამოუ-
ვიდაო. — დირექტორმა ცალი ხელი ბანაქისპი-
ა წარაფხისკენ გაიშვირა — როგორ მოგვინს
აქურობაო.

მიხეილმა გაიფიქრა, ალბათ მეუბნება — ჰა,
ზურთი და მოედანი, პოდა გვიჩვენე, რა ვაჯა-
ციკა ხარო... და დიდად გაიხარა. თითქოს
ფრთები, ვამოხსნაო, ისეთი სიმსუბუქე იგრძ-
ნო ტანში. ამ წარათს აირბენდა კი არა, სუ-
ლაც ააფრინებოდა, თვალის უსწრაფესად გა-
დაედებოდა თავზე. წუხანდელი დაღლილობა
არც კი გახსნებოდა, არც უძილობისაგან დაპ-
ლტბა თვალბო. ერთი ამაყად გადახედა უხერ-
ხლოობისაგან შეცვლში ენაჩაერდნო ბიძა-
მისს და ის იყო ძველისძველი ქუბა უნდა ბა-
ხადა, რომ განცთფრებული თანამოსაუბრეები
ქერ ერთმანეთს შეაქებრდნენ — რას ნიშნავს
ყოველივე ესაო. მერე მაქსიმეს შეაშტერდნენ
ცნობისმოყვარეობით აღვისილი — იქნება შენ
მაინც ავიხსნა, რა ჩაუფიქრებია ამ უცნაურ
კაცსაო.

მაქსიმე მიუხედა ძმისშვილს განზრახვას, მი-
წაზე დაგდებული ქუბა უკანვე წამოახურა მი-

ხილს და მაგზე თანმით დახვეული ბესარიო-
ნისეული მუჭირა ბრაზიანად გამოსვლიდა. ხე-
ლიდან:

— ისეუ იმედზე ამახუ არი... — სვანურად
მოითხანა გული მაქსიმემ.

მიხეილმა იაზრა, რაშიაც ბუო საქმე, მაგრამ
იხტიბარი მაინც არ გაიტება, კვლავ წარაფხსა-
კენ შეტრიალდა და გახაქცევად გაემზადა.
„ადრე თუ გვიან ზომ უნდა ნახონ ჩემი სიარტ-
ლი ბარემ ახლა ვაჩვენებ დადლილ-დაქანცულზე.“
ბიძაჩემიც დარწმუნდეს — მისი ძმისშვილი არც
ისეთი მუხლკვდარი ვინმეა, სხვისი სათრევი
და სატარებელი გახდეს. ზოლო სახლში შამა ბე-
სარიოსს უთხრას, რომ მისმა შვილმა უფროსე-
ბი გადაარია-თქო...“

ასეთ რამეებზე ფიქრობდა ამ წუთში მიხეი-
ლი. მისი ღრმა რწმენით მოამხვლეულს, პირველ
რიგში, კლდეზე სიარული უნდა შესძლებოდა,
შგლის მუხლებში უნდა ჰხმოდა, მჭრელი თვალე-
ბი და თოვლის გუნდასავით შეტრული გული
ჰქონოდა. მიხეილი კი დაუმტკიცებს ამ ხალხს,
რომ არც ერთი აკლია და არც — მეორე. მეტი
კი რაღა უნდათ კიდევ? რაღას მოითხოვენ მის-
გან? ჩარიცხონ კურსებზე, მორჩა და გათავდა,
მორჩა და გათავდა...
ნუთუ ამ წარაფხზე სცდიან ზოლმე ახალბე-
დებს? ამ „საკარტოული“ მინდორზე? დალა-
ყრას ქარათებს თუ შეედრება იგი? ან ლეგე-
შერისა და კახურის ციციბოებს? ეს რა საშთამხე-
ლელი ბილიკებია, ისინი უფრო ლაღამის თა-
შეღიან შემოგარენს მოაგონებს, ადრე გაზაფ-
ხულობით საშაზე მახებებს რომ აგუბდნენ ონა-
ვრები და შეცივებულ, გაქვალთვებულ წი-
ტებს იმათენ მოუთვლიდნენ...

ჭულიშის დღესასწაულზე სბროლისათვის შე-
მართული ნამთევი უღაყავით ზტოდა და ცბე-
კავდა, ერთ ადგილზე ვერ ისვენებდა მიხეილი.
თვალით რა ხანია მონიშნა უკვე ასარბენი ბილი-
კი. უმოკლესი გზა ბენის თავამდე...
ბანაქის უფროსებს ამ უცნაური ყმაწვილის
დიდგულუნებაშ ღიბილი მოგვგარა, ისინი
მაქსიმეს მიუბრუნდნენ — მიუშვი ერთი თავის
ნებაზე, ენაზოთ, რა ბიჭუ არიო.

მაქსიმე მიხეილს მიამახა:

— ჰე, ლეხნაქ, ათქომინ იალო, ათქომინ...
კინჩხ ნომე ლახუურია ღო...²

მიხეილი ადგილიდან მოსწყვდა, მსუბუქად გა-
ვარდა წინ. კლდის ნაშად ქვა-ღორღებზე ქამბა-
ზივით მარდად და ლამაზად გადაიბრინა. ვიღრე
ადგილიდან დაიძვრებოდა. უკანასკნელ წამს,
შან თვალი მოჰკრა, მოაყარა მწკრივში ხა-
თი რომ დანიშნა. აშან მეტი ცეცხლი შეუნოო
ისედაც ვახებუბულს... შედარებით ციციბო
ფლატეებს გვერდს როდი უფლოდა, გზას იმოკ-

1 სე. შენს იმედზე მტერი იყოს...
2 ჰა, შე მუხლკვდარო, გაიქციე, აბა, გაიქციე,
ოღონდ კისერი არ მოიტეხო სადმე...

დებდა, დრო უნდოდა მოეგო. იგი ფიქრობდა: რაც უფრო სწორად აივლიდა ამ წარაღს, მით უფრო მომიწონებენო. ბეწუნსა და ბესაიონისხაგან ნასწავლი შთამბეჭდალური სიარულისათვის წეს-კანონისათვის უნდა გაეწია ახლა ანკარისში — სწრაფად, პირდაპირ და ამავე დროს, რაც შეიძლება, მოხდენილად ცელსო. აი, ერთი ასარბენიდა დარჩა, ერთი მცირედი ბეწურატომიდა იოლად დასაძლევია მოეჩვენა ეს მოწყვეთი მიზეზი და გულდაშვადებული შეუყვია, მაგრამ ფლატე მაცდური აღმოჩნდა, ერთბაშად ჩამრიშა... მიხეილი ადგილზე კი მოძრაობდა, მაგრამ წინ ვერ მოაწვიდა, ტახტის მიხედვით მანქანის საბურავით ბუჭიანად მერე ბეჭის თავიე ჩამოიწვრა, კლდე და მიწა გრუბუნ-გრუბუნით ჩამოშავდა. მტკრის კორიანტული ავარდა. მიხეილი გვერდზე გადატია თორემ შეიძლება ზევეში მოპოვოდა. ნირწამხარისა და შეტუნებულმა ერთი მაგრად შეუკრისა აბოლებულ წარაღს და უნდოდა ჩამოიშობლა.

მასა და უფროსებს შორის მტკრის ღრუბელი გაწოლილიყო და ახა რაჩიარად შეეძლო იმითი დანახვა, არც ადამიანის ხმა-ჩქამის მსგავსი რამ გაუგონია, მაგრამ რატომღაც მოეჩვენათითქოს ამ ფარდის მიღმა საათი დაჩერებულად აღმოაჩნები სიცილიხაგან იფხრიწებოდნენ... მას რატომღაც დედის წინ მორბენილი კვიცი ამბავი გაახსენდა.

ცხონვრებაში ხდებდა სასწაულები

— ბაბუა ანტონის ნაამბობის გარდაც ბევრ რამ მაგონდება ბავშვობიდან. ინგლისში, როცა ძალიან გამოიჭრდა, ჩემდა გასაკვირვლად, მაცხოვრის ენოში დაგვებულ საჩილდაო ქვა და მირიალდა თვალწინ. მერე ბავშვობის დღეებში გაახსენდა... ლაღამელები მაცხოვრის ენოში შევიერებოდით ხოლმე. არ ვიცი, რა გრძნობა მოგვერქებოდა ყოველ ღილაუთენია ამ ენოსაგან. მოედინის შუაგულში დაგვებულ საჩილდაო ქვას შემოვერტყმოდით წრად, აღბათ ეს ქვა თუ გვიწიდავდა?! შემოვერტყმოდით და მორგეობით შევებრტყმოდით — თითებს ჩავუშვარდით ყელში და მალე ვეწვიდით, თუ ნაწიშარი იყო და თითები ხელტეპოდა სახელეობით გაავშრალბდით. ჭერ მარჯვენა ხელით, მერე — მარცხენათი ცდიდით ერთმანეთს. ამ დროს მოგებული ყოველთვის ცაცია რჩებოდა და ჭვენ გულიანად შეენატროდით მის „მეშარცხენობას“.

მაცხოვარის ენოში მუდამ ჩოჩქოლ-ხმაური სუფიქვია, ვინც საჩილდაო ღილისთვის პატარა იყო, იქვე, ცოცა მოშორებით მუშტა ქვის კვრასი ეჭიბრებოდა თავის თანატოლებს. სულ პატარები რიტაფელასა და ჩილიკაჩობის თამაშით ერთობოდნენ.

ყველასათვის მოიძებნებოდა აქ თავისებური გასართობი — უფროსები გრძელ მერსზე იხედნენ, ფალიანშერობის ლაფარას კედლის გასწვრივ რომ გაეწეოთ ლაღამელებს; ისინი და დარბაისლურად მასლათობდნენ საკირბორატო საქმეებზე, ხოლმის სატიკერებზე ამ წმიდათა წმიდა ალაგას მათი ბეობა-საუბარი განსაყურებულ მნიშვნელობას იძენდა — აქ ყოველი მათგანი მოვლედ იყო სიმართლედ. მხოლოდამხოლოდ სინათლედ ეთქვა. გულისნადები გაეწიარბინა სხეებისათვის, პირადი ინტერესები დავიწყებინა, ქვეყნისაზე ეტრუნა...

ხოლმის გოგონები მოცილილობის ტანს კლასობნას თამაშობდნენ. აღქაქებოთ მიხტი-მოსტოვანდ მიწვე გაიხაზულ წრეებსა და თხუთხუთებებს...

სულ ერთ წამსა წარმოშადეა რატომღაც ბავშვობისდროინდელი სურათი. რაოდენ შორეული მოგონება იყო, რაოდენ დიდი ხნის ამბავი, მაგრამ ყველაზე დიდი განსაკუთრების ტანს კი ამოტევიდა რაგორღაც გონების სიღრმეიდან. მომეჩვენა, თითქოს ამ წუთშიაც იმ საჩილდაო ქვასათ ჩავუცქეულყუავი, თითები ყველში ჩამეჭირა და რაც ძალი და ღონე მქონდა, მაღლა ვეწვიდი...

ეს ამბავი 1161 წელს მოხდა, ამ შემთხვევამ მთელ მსოფლიოს ვაცნო მიხეილი, როგორც უმამაცესი კლდეზე მცოცავი, „კლდის უცუხვი“. ინგლისის აღმოსავლეს ფედერაციის მიწვევით საბჭოთა კავშირიდან ოთხი შთამსვლელი ჩავიდა ბრიტანეთში. მასხინძლებმა თითქმის გაუგაო, ჭრეთ დაუძლველი კედელი შესთავაზეს სტუმრებს, მათი ოსტატობის სადემონსტრაციოდ. საბჭოთა დელეგაციის ყველაზე უფროსმა წევრმა, ცნობილმა მთამსვლელმა იოსებ კობინამ ყველაზე უმცროს — მხეილს ვადახედა, სხეებაც მიხეილს მიანერდნენ. და აი, იგი გაუდგა გზას...

თავიდან კარგად მიდიოდა საქმე. მაგრამ ტრასა თანდათან გართულდა, დამრეცი კედელი უარყოფით დაქანებაში გადაზარდა, უთოკლად, უმეწვილოდ უარყოფითი კედლის კედლევია კი თითქმის წარმოუდგენელია. რა უნდა ელონა? უკან გაბრუნებულიყო? ქვემოდას ათისი უცხო თვალი მოსჩერებოდა და რას იტყოდნენ ისინი? რას იტყოდნენ ისინი არა მხოლოდ მიხეილ ზურგაწზე, არამედ საერთოდ მთელს საბჭოთა მესამელებზე?.. რა ეთქვა უკან გაბრუნებულს გულისფანქვლით მომლოდინე ამხანაგებისათვის, ხოლო სამშობლოში მისულს მთელი ხალხისათვის, კლდეცხასათვის?

და აი, სწორედ ამ წუთში დაურიალდა თვალწინ ნაცრისფერი, ღოქისყვლიანი უცნაური ქვა. თავბრუდამხვევად ჩიალებდა იგი სივრცეში და მიხეილს ვერ გაეგო, რას ნიშნავდა ეს ყოველივე. მერე იგი ლაღამის მაცხოვრის ენოში დაეარდა; მაშინ მიხვდა ეს უცნაური

მოჩვენება საჯილდოო ქვა იყო. ბავშვობის-
დროინდელი, დიდი ხნის მივიწყებული ლოდი...

— რა უცნაურად დამძიმებულიყო იგი, თით-
ქოს დაღლილი მომჩვენება და სიმძიმე-წონაში
კი მოგზაობებდა. ვიწროდი, რაც ჭალა შქონდა,
ვიწროდი მაღლა. განსხვავება მხოლოდ ის იყო,
რომ ახლა მე ვეკლდე ზედ საბედისწერო ღო-
დზე, ღოდი თითქოს კლდეში ჩაეკრა ვიღაცას
და მე მის გლუვ ზედაპირზე ჩაბლაქუებული
ვადლარტებოდი, ვიწოდებოდი, ვეზიდებოდი
სხეულს...

ისეთი გრძნობა დამეფლდა, თითქოს საეუ-
თარ თავს აღარ ვეკუთვნოდი. კვლავ გამახსენ-
დნენ დაბლა დარჩენილი ამხანაგები. თვალწინ
წარმომიდგა სამშობლო. არ უნდა შემერტყვი-
ნა იგი.

„რაღა იქნება იქნება-მეთქი“ — გავიფიქრე
გუნებაში და კიდევ ერთხელ მოვაფათურე
ხელი სიმ ზედაპირზე. ალაღბედზე აღმოვაჩინე
მცირედი ღრეჩო — შუა თითით ჩამოვყვიდე
ზედ ერთი ნაბიჯით წინ წავიწიე... მერე
ისევ ფათური, ისევ ძებნა... უცეკრად სხეული
იგ ბავშვობისდროინდელმა აღტყინებამ მოი-
ცვა და მე საბედისწერო კლდის თავზე აღმოვ-
ჩნდი... მას მერე ღრამდ ვწამს — ცხოვრება-
ში მართლაც ხდება სასწაულები...

არ ვიცი, რა მოხდა ასეთი. არ ვიცი, რა ეშ-
მაი წაშიშდვა იმ უფსკრულებზე, ერთი რამ კი
გასაგებად მენიშნა: კლდესთან კვილიხა და
საჯილდოო ქვაბთან ორთაბრძოლის შორის არ-
სებობდა რაღაც უხილავი კავშირი, ღრმა, ერ-
თიმორის გამპარობებელი ლოკაურობა, მა-
ზე. შედეგობრიობა. იქაც და აქაც მთელი სი-
მწვანე ხომ ძირითადად ხედის თითებზე მო-
დიოდა. მას მერე, როცა შეკითხვიან ზოღმე—
ქალ თითზე რაგორად იმარტებ თავსაო, მაშე-
ნათვე საჯილდოო ქვა წარმომიდგება თვალ-
წინ, მერე თეთრი მოხუცის ზღაპრის გზირების
— ბეთქილასა და ჩორღას მამაკობა გაშახტე-
დება და კიდევ, ზამთრობით, იმავე ვაცხოვ-
რას ეწოდება ჩატარებული დიდი ჭვავის დღე-
საწაულა...

ზღვა მავურებელი გაოცებული შესტყერო-
და საბჭოთა სპორტსმენის ფორმობს. ეპაო-
ფილი იყვნენ მიხეილის ამხანაგებიც. მათ სა-
კუთარი ყურით ვაგონებს, რაგორ აღმოხდა
ვიღაცას მიხეილის მისამართი — „კლდის
ვეფხვი“, შეხედეთ, ნამდვილი „კლდის ვეფხ-
ვია“!

„კლდის ვეფხვი!“ — იტაცეს მუსიკე ურნა-
ლისტებმა. „კლდის ვეფხვი“ — მთელ მსოფ-
ლიოს მოედო... მას მერე საზღვარგარეთის
სხვადასხვა ქვეყნებიდან გამოგზავნილი მოსა-
წვით ბარათებსა და წერილებში ადრესატის

სახელისა და გვარის გასწვრივ უკუელთის
ეწერა ზოღმე მიხეილის მეტსახელი „კლდის
ვეფხვი“...

ჩვეულებრივი ადრინი დილა იდგა. დამსვენ-
ებლებმა ის-ის იყო ზღვის სანაპიროზე „გასა-
შავებლად“ მოიყარეს თავი, როგ ვიღაცის ხმა-
მალად შეძახილი გაისმა:

— ხალხო, შეხედეთ, აი, საოცრება!
დამსვენებლები უცნაური სანახაობის მოწა-
მენი შეიქმნენ:

„ერესტოვია გორას“ შევეულ კლდეებზე
თოქობილული ადამიანები დავოცავდნენ, სი-
ცოცხლე მომერებულებივით უფსკრულებს
ახტებოდნენ თავზე. მაგრამ შიში მალე გაი-
ფანტა — ხალხი დარწმუნდა, რაც ის უცნა-
ური ადამიანები საქმოდ უშიშრად და თავი-
სუფლად გრძნობდნენ თავს სიძებზე.

ურიშში, „ერესტოვია გორას“ კალდებზე
საკეშობო პრაფუკეშობების და სპორტსაო-
გადოებათა საბჭოების პარველობაზე კლდეზე
ცოცვაში ჩვენი ქვეყნის სამოცოდენ „კლდის
ოსტატი“ დებულობდა მონაწილეობას. ზოგი-
ერთი მათგანი რამდენიმე დღით ადრე ჩამო-
ვიდა იალტაში ტრახის გასაცნობად (რასაც
უადრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს წარმატე-
ბისათვის), მუსხლის გასაწეულად და „ბრტუა-
ლების გასაღესად“.

აქ იყო შარშანდელი ვერცხლის მედალო-
სანი კლდეზე ცოცვაში, აღმათელი სპორტის
ოსტატი ი. კოსმაროვი, რომელმაც რამდენიმე
წამითდე წააგო პირველობა თბილისელ მი-
ხეილ ხერგანთან. წველულს კოსმაროვი შეჭი-
რების ერთ-ერთ მთავარ ფავორიტად ითვლე-
ბოდა, მით უმეტეს, რომ მისი უპირველესი
მეტოქე მიხეილ ხერგანი არ ჩანდა, — ქერაც
არ დაბარუნებულყო ტიან-შანის ექსპედიცი-
დან.

„იქნებ ვერც მოასწროს ჩამოსვლა?“ — ფიქ-
რობდნენ შეჭიბრების მონაწილეები. მათ სხვა-
თაშორის, ხელს აძლევდით მიხეილის ჩამოუ-
ვლელობა, ამ შემთხვევაში თუ იგი არ მო-
ვლბდა მონაწილეობას ახბარტობაში, იხინი
თითო ადგილით წინწედდნენ წინ. კოსმაროვსაც
შქონდა თავისი კონკრეტული გეგმები. იგი
სწორედ „შურისძიების“ გრძნობამ ჩამოიყვანა
შთელი კვირით ადრე ურისში. მან მშვენიე-
რად იცოდა: წინ გრძელი და ძნელი გზა იყო.
აჩიტკოში მთელი ზაფხული გულმოდგინედ
ემზადებოდა ამ დღისათვის. ახლა კი უკვე
უფინა გადიოდა ტრახაზე და მონადირის
თვლით ზეერადა გასასვლელ ბილიებს.

„რამდენიმე წამი... სულ რამდენიმე წამი...
ხომ შეიძლება იმ წამების დაბარუნება?“ — ფი-
ქრობდა იგი თავისთვის და გუნებაში საგულ-
დაგულოდ ადგენდა „ერესტოვია გორას“ მი-
რორტყას. იყვნენ სხვა „შურისძიებულებიც“.

ყოველი მათგანი უიქრობდა წამებზე, წამის მეთოდებზე, მებასედეებზე, რომლებიც აუცილებლად უნდა გამოეტაცათ კლდეებისათვის და რომელთაც მათთვის გამოარქვებდა უნდა მოეტანათ.

• • •

ჭვავიბის დღესასწაული მოსავლის სიუხვის დღესასწაული იყო. იგი სოფელ ლაღაშში იმართებოდა. ამა რომელი ერთი ნაბდისქუდიანი დააქლდებოდა დღეობას. ჭვავიბს ქალებიც ესწრებოდნენ. — ისინი მაცხოვრის საუფარში საქონლის ნაფურდლებიან კვერცხსა და ყველანაღმწიკრებს აცხობდნენ და იმათ უმასხინძლედებოდნენ მოკიდავე-მოკიხბრებს. ისინი კი რამდენი იყვნენ! რამდენი თემი და სოფელიცაა, თითქმის იმდენი რჩეული მეტურავილი* იყარა და თავს ყოველ სოფელს თავისი ფაღვანი გამოჰყავდა, ყოველი მათგანი ცდილობდა აქ, ლომის ხეობის დედაგულში ქვეყანა ხალხის წინაშე სახელი და დიდება მოეპოვებინა, აქაური გოგობისათვის თავი მოეწონებინა.

მაგრამ კიბობამდე ნათლისვეტის ბედი უნდა გადაწყდარიყო, ნათლისვეტისა, რომელსაც ლაღაშელები იშვიათად ვინმეს გაატანდნენ მაცხოვრის ხელადან. ისინი მასხინძლები იყვნენ და რადაც არ უნდა დაქდობოდნენ, აქვე უნდა დენარჩუნებინათ ნათლისვეტი და იმის კინკოფზე საგულდაგულოდ მიქეციკილი მოსავლიანობის განმგებელი და მლოცვაი ხის ქვარო. დიდი გამოცდის წინაშე დგებოდა ყოველწლიურად ლაღაშის ეს პატარა სოფელი თითქმის მთელს ზემო სვანეთის ნაქრებ ვაჟაკთა ლაშქარს უნდა გამოეკლებოდა, შებრძობლებოდა, ამიტომაც იყო, რომ ლაღაშელები საშაღაისს ჭვავიბის დაწყებაამდე მთელი კვირით ადრე იწყებდნენ ხოლმე. სოფლის ბიჭები თოვლის გუნდებს კუმშავდნენ. ნაცარქვიამ რამე უკვლის ნაქერს დააღინა წვენი, ისე დაუყენებდნენ წყალსა და მერე დაწულ გოდორში პანტახეთი ჩაუძახებდნენ. იმ გოდორს კი ცოცხლად, ლაღაშის ტუბის პირას შეინახავდნენ, რათა სველი გუნდები საგულდაგულოდ გაუიწუნო და გამოგარებულყო ამ გუნდებით ისინი მრავალრიცხოვან „მომხვედრებებს“ უნდა გამასხინძლებოდნენ. ჭვავიბის დღეობაზე დანდობა არ იქნება. ეს ყველა იცის, ჰო და, ლაღაშელები კი სხვაზე გულჩვეილინი როდი არიან, რომ მომხვედურთ მოსავლიანობის სვე-ბედი გაატანონ!

ახალგაზრდების ერთი ნაწილი მარხილით თოვლს ეწოდება მაცხოვრის ეზოში. სხვები კილდე დაწეკალ-დატყპანულ მუსს ბარ-ნიჩხებით აკლამოტებენ, თანაბარ ნაქრებად ანაწილდებენ, კუთხეებს უსწორებენ სამშენებლო ლო-

დებიით და ერთიმეორებზე აწუბობენ. კოშკს აშენებენ ეზოს შუაგულში, კოშკი მაგარი უნდა იყოს, მაგარი და მტიციველ ნაგები, კოშკს შუაგულში ნაძვის ტოტებზეშენილი, კანგაცილი, მოვლუეებულ ბოძს — ნათლისვეტს დაუტანენ. ნათლისვეტს თავზე ხის ქვარს მიამკრებენ. ნათლისვეტი რაც სიმი და გლუკო იქნება, მით უფრო გაუქირდებათ მომხვედრებს იმაზე აცოცება და ზედ წყარზე მიკრებულნი ხის ქვარის ჩამოსხნა. მოთავარი ნათლისვეტისა და ქრისტეს ქვარის დანარჩუნება იყო, იმათ თუ გაიტაცებდნენ სეტ-მესტიელები ლაღაშელები სირცხვილმუკამნი, თავლათდასხმულნი, შერცხვენილი და რჩებოდნენ, იმ წილიწადს არც მოსავალი მოუფიქროდნენ, ვერც მთად გაეშუბებოდა საქონელი აიჭრიდა ტანს, აღარაფერს, არ იქნებოდა გაჰყვეთი და ხარკაა...

სეტ-მესტიელი, დანჯალ-ლაბთაველი და სხვა უბნელი ვასათხოვარი ქალებიც მოვლდნენ ჭვავიბზე. იმათი გამოჩენა რაგინდ სუხიანი და ცივი ამინდიც არ უნდა ყოფილიყო. ყოვლისდამწველ ცეცხლს შეუწოებდა, ბრძოლა-პაექრობის უნის შემეტებდა ახალგაზრდობას. არც დაეუშვულ, საგანგებოდ გაყინულ, გაქვავებულ თოვლის გუნდებს ერთდებოდნენ ისინი ამ დროს, არც ნათლისვეტადან თავდაუხარა მოწყდომასა და მთელის სიძინით მიწაზე დახეთქებას... ოღონდ სწორაფერისათვის მოეწონებინათ თავი... რა იქნებოდა ისეთი, მათ რად დაკავებოდა, შეაჩერებოდა...

შუადღისათვის მთელმა საზოგადოებამ მოიყარა თავი. ახლა ელოდებოდნენ მამუშის გამოსვლას, რომელსაც დღეობა უნდა გაეხსნა, კიდევ ერთხელ შეეხსენებინა ხალხისათვის ღვთისაგან დაწესებული დღესასწაულის მნიშვნელობა. კიბობისა და ნათლისვეტცილობის წინადა მცობარული ხასიათი.

„ჭვავიბში კაცის სიყვდილიც რომ იყოს, ღვთის ნებით იქნება, დასახიჩრება და დაშავებაც ღვთის ნებით იქნება. მოსისხლე მტრებაც რო შეხვდნენ და დაეციდონ ერთმანეთს, იმათი პაექრობა მხოლოდდა ამანადურა დავა იქნება. ხოლო ვინაც ამ ადამ-კანონებს არ დაიცავს, სხვას აწყენს და სხვისაგან ეწყინება, აურზაურს ატეხავს და საერთო მხიარულებას ჩაშლის, სამუდამოდ მოიკვეთება სოფლიდან. — ასეთი იყო, არის და იქნება მუდამ ნება-სურვილი მამაზეციერისა...“ — განაცხადებს მამუშე სხამაღლა.

ლაღაშელები მაცხოვრის სალოცავის გვერდით, ვატოტვილი ცაცხვის ქვეშ შერტობიან. ხის ძირში გოდრება მოჩანს, ისინი დაეუწუნელი, გაყინული თოვლის გუნდებითაა სავსე. ახალგაზრდებს ხელები მჭრებზე გადაუჭვარებინებიათ, მალე ამ ხელებს დიდი ჭაფა დაატყდებათ თავს და ახლა ასვენებენ — შო, სწორედ მათ უნდა დაეცალნ ეს გოდრებო და

1. ს. — მოკიდავე.

ასობით თოვლის ტყეა გაგზავნონ „მტრის“ მინარტყლებით. ვინც მისწერი ზელით გამოიჩნევა და ვისაც სხვაზე კარგად უჭირს თვალი, ის ისარგებლებს ამ გუნდებით. მომჭირნეობაა საჭირო, თორემ ისე დასაზარტ „ტყუიან-წამალი“ სად არის დასარჩენებმა სახელდახელოდ დაკუმშონ და ალაღბებდნენ გაისრიდონ, აქნება ვინმეს შავი დღე დააყარონ, ვინ რა უცნაურ...

სტურბრები გოდებდნენ თავმოყრილ ახალგაზრდებს მალულად, მუტრის თვალით ზევირევენ.

და აი, სოფლის მახეში, ამ თოვლივით თმაგათორბული, ავ ცასავით ღურჭთვალა, სვანური ნაბღისქუდიანი მოხუცი მზიარულენიანაკენ მოუწოდებს ხალხს. წყალსაგუბაროდან ერთბაშად გადმოშკადარი ღვართქაფივით იხუფლებს ხალხის უფინა-ჩოჩქოლი. ნაბღი: სქუდიანთა ლაშქარი ზღვასავით აბობოქრდება, ნაბრებს მიებლ-მოეხლება. მდღურად ორკაბულადივით თუხთუხებს მაცხოვრის უგოღუროსები ახალგაზრდებს აგულიანებენ, უძახიან, თავიანთ ქველობას ახსენებენ.

წვერგაფშეკოლმა, ვიღაც მუტრისმა მოხუცმა, ხალხს შეავლში რომ იდგა, იხებლაზე აღნიშნა, შა, მოჩოქოლუ ხალხა წამით გაყურდა და იმისაკენ შეტრიალდა:

— ავ გულდარჯო ლაღამელებს თუ დავურჩინეთ ქრისტეს ქვარი, ჩვენს უანა-სათიბებზ ხვართქლა დარეცვა, შემოღვამაზე დასაღწე-დასაბინავებელი ადარაფერი გვექნება. ჩვენი ღარბაზეები და ღაფარობები ჩალა-თივისაგან დაცარიელდება, ზოლო ბედლები — ქერ-ფეტვისა და სიმინდისაგან. საქონელსაც გაუჭირდება და ადამიანსაცო... — ამისობდა მთელის გულმოდგინებითა და რიბით გახებლებული მოხუცი. მეტო დაბაჭრებლობა და სიმტკიცე რომ მიეცა თაუხი ნოქვამისთეს, შიგა და შიგ უღვანებზე გაისვამ-გამოისვამდა ზოლზე თითებსა და მარჯვენა ზელში ჩაბღურულ მუჭვრას მუჭვართა და ქაილით დაარტყამდა მიწას.

მაგრამ ახალგაზრდობას, გინგლობას გადაცილებულ უმწველკაცობას რაღა ციხების შეკეთება და შეცაცხანება სჭირდებოდა. ცელესის წინ გამწკრივებულა, მოლოდინისაგან ფრცხელებით გასუსხილ გოგონების ერთი შემოხედვაც კი საეშარისი იყო, ბრძოლის უინს დეწაფრა მათი სხეული...

მაღე ვიღაც თავგამოდებულა ლებთაველი კოშკის კედელს შეახტა, ცაცხვის ძირიდან მუქქარ ზმაზე შეუფიქნებ. მალე ამ უფინანს „მეზინეთა“ გამოგზავნილი გუნდების კორიანტილი მოჰყვა.

მურყვამის კედელი საგულდაგულოდ იყო ჩამოსწორებული და ჩამოთლილი. ლახთაველმა ზელჩაბელები ვეღარხად მოუძებნა, უაწრო ფარისხალი დაიწყო. ამასობაში კი თოვლის სეტყვამ თავ-პირი დაუღლიდა. მაგრამ იგი მაინც

არ იხედა უკან. გაბრუნებული და დაბრუნებული მურყვამის ირგვლივ დაბარგანობდა, კვლავ და კვლავ წაუბოკინებოდა, ზელჩაბელებს ადგილს დაუძებნიდა კოშკს, მაგრამ ამაოდ... ზოლოს ვიღაცამ მომხვედურთაგან იაზრა და აბობოქრებული, თავიარდაისხლანებულა ლებთაველი ძალით გამოათრია „ბრძოლის კულიდან“...

მაგრამ კიადი წუთითაც არ შემწყვდარა. ახლა ვიღაც სპარდიშელი გავარდა წინ, მის უკან რამდენიმე ახალგაზრდა მიხედა, მარ მსწრაფლ მხრებზე შეიხვეს სპარდიშელი და კოშკის ქონგურზე შეისროდეს თვალისუსწრესად. ლაღამელები, ცოცხა არ იყოს, დამინდნენ სტუმართა მოულოდნელ გამოხდომასზე და მეტის გულმოდგინებით დაუყურებდნენ.

სპარდიშელი ტყვიანი და ეშმაკი ჩანდა, იგა შეეცადა ზურგით დამდგარიყო ცაცხვისაკენ, საიდანაც ლაღამელები გუნდებს ისროდნენ და უფიქრებდნენ, მაგრამ არც კეთხა და ზურგში იყო სასამოანო დაკუმშული თოვლის რახუნის. აი ბოძს ჩაეკიდა კიდეც სპარდიშელა, ხელფეხით ხვართქლასავით ჩაეწინა ნათლისკეტს, კიუელასავით დაგჭრეღა ტანში, რათა ერთი გოჭით მაინც ამაღლებულიყო, მიახლოვებოდა საღვურა მონას, მაგრამ არ სწყალობდა ბედი. ერთმა მისწურად ნასროლმა „ტყვიამ“ წითლად შეუღება ცხვარ-პირი. დარტყანებულსა და გაოგნებულს ხელები დაუსხლტა და იმ სიმაღლიდან ჭრ მურყვამის ქონგურზე შოადინა ბრაგვანი, მერე კი წვეწამჭდარ პანტასავით დაასკდა მიწას... დამარცხებული, უგონოდ გაშხლართული მოიერიშე თავიანებმა გაათრიეს მოედნიდან.

საუდრის გასწვრივ გამწკრივებულ გოგობედან ვიღაცას უნებლიე კივილი აღმოსდა. ცნობისმოყვარე ზახლი აქით შეტრიალდა, მაგრამ გოგოს უნებლიედ გამეღვანებული ხეშაიადისა თუ შერცხვა, სანახაობით გატაცებულ თანატოლებს ამოეფრა.

— თოვლით დაუწილით პირ-სახე, მაგრად დაუწილით... — შედიდურად ბრძანა მუჭვრანმა მოხუცმა. — თოვლით დასველებულს თოვლივით შოარჩენს...

— რათ უნდა თოვლი, გოგოს კენესა ზომ გაიგონა და ისიც ეუოფა გამოსასარჩლებლად, ზომ ნახეთ, რა გულსადამწველად შექვიელა იმ ქალებელმა... — მოუბრუნდა წვერგაფშეკოლ მოხუცს ნაბღისქუდიანი, ლოყანაობრევი ვაჟაკი გაზზარული ხშიი.

აუღაუსი სიტყვაზე ახლომდგომებმა გააციუნეს, მერე აზრს რო ჩაჭედნენ, ღრმად ჩაფიქრდნენ და თავდაც შეშურდით დამარცხებული სპარდიშელია, ასე ზმაჰაღლა რომ გამოეშარჩლა თავისი შეუვარებულა. მერე კი რამდენიმე მათგანა გოგობისაკენ ცქერა-ცქერით გაიღდნენ მოედანზე.

— ხა... ხა... ხა... — როტრუებდა მათი შუბზე-

დვარე სახენიარევი. — რამდენი შეხმლება ქა-
ლის ერთ გულიან ამოკენსასა, უცხოლოებს
ბრძოლის ცეცხლი შეუთო, თავგამოდების
წადილი გაუღვია. ხა... ხა... ხა...

მაგრამ ვერც მათ აღწრის ბოლომდე. მერე
სხვები ვაგმართნენ საბრძოლველად. ვიღაც
ურანას ერთი აჩოჩებდა და რჩა ნათლისვე-
ტის თავამდე, მაგრამ გუნდებით გაბრუნებულს
ხელ-ფეხი აუსხტა ბოძზე და კოშკის კედელ-
ზედა შეიკაო თავი, თორემ ადვილად შეიძლე-
ბოდა იმ სიმაღლიდან ჩამორცხვიდს თავ-კი-
სერი მომეტრია. იხტიბარი მაინც არ ვაიტე-
ბა, რამდენჯერმე ახტა-დახტა, სცადა ცკლავ
ნათლისვეტზე შეხლოტება, მაგრამ მაინც ვე-
რას ვახდა, და მხოლოდ იმ მოახერხა, რომ
მურყვამს ქონგურები ჩამოუნგრია — აი,
ესეც შენაო მაგრამ არ გაგრძელებულა დიდ-
ხანს იმისი ბუქნაობა-პარპაზი — დაღამელთა
ნასროლი გუნდა შეისსა თუ შურისძიებისაგან
ახარბარებულსა და გახლებულს ყველასდა
გასაკვირველად დაფრენილ პირში გაიჭედა და
ლამის თვალისუხრატყვინად მოვუღა. კოშკი-
დან გადმოვუვა და თავით დაენარცხა მიწაზე.
კარგა ხანს იწეო ასე გაუქრეველად, მერე კი
ჩადაცნაობა ფართხლო დაიწყო. თავწადილი
ქათამივითა ცახცახებდა. როცა გულადა ამო-
ატრიალეს, პირიდან წითელი გუნდა ამოცა-
ლეს, იგი კვლავ გონს მოეგო, ერთი გაწე-გამო-
წეო და სისხლის პურჭუებით კვლავ კოშკისა-
ცენ გაიწეო... მაგრამ უფროსები გადაუდგინენ
წინ...

დრო კი გადიოდა. თანდათან ფართოვდებო-
და, იზრდებოდა კარვების ქალაქი. მოდიოდნენ
მამათა შორის უშამაცესი ადამიანები. „კრეს-
ტოვია გორას“ კალიტებზე ახლაბუდახვით
დაიქმნა შთამსვლელთა თოკების ხლართი.

ისეც ბურუსით მოცული რჩებოდა კითხვა —
გამოვიდოდა თუ არა ამ შეჭიბრებაში ზერგია-
ნი, მოასწრებდა თუ ვერა ტინა-შანიდან დაბრუ-
ნებას იგი?

შეჭიბრების შთავარება მსაქმა, ორჭონიკიძელ-
მა სპორტის ოსტატმა, აღმურ ბანაკ „ჯალია-
კის“ დირექტორმა ვ. ზოლოტორიოვმა თანამ-
საქმის ტრანის დაგეგვმა დაავალა, განაღდა
სამშაღისი. ბრძოლის დაწყებამდე ორიოდე
დღედა რჩებოდა.

— მაგრამ სად არის ზერგიანი? — კითხუ-
ლობდა ხალხი, კითხულობდნენ მონაწილენი.
შთავარი მსაქი მხრებს იჩნავდა. მიხეული
არ ჩანდა. ეჩნებ ხელი ჩაიქნა? შარშან წამე-
ბითდა გაასწრო კოსპაჩოვს, მხოლოდ წამებით,

როცა მთელი ათი წლის მანძილზე კლდის
ერთობაროვნულ „მეუფელ“ კრეფლებოდა მთე-
ლი ამ ხნის განმავლობაში ვერც კი შეიძლებო-
ვდა ეინე მის მარჯვენებებს. ამიტომაც კო-
სპაჩოვის შარშანდელი შედეგით ყველა გამო-
ცხადებული დარჩა. ახლა ფაქტობდნენ: „იქნებ
შარშალაც ხელი ჩაიქნა ვახეილმა? „მგობას
მეობი არ დაიღვეო“, მასაც ხომ უნდა აქო-
ბოს ეინემე?“

საქმით დრო გასულიყო. მარჯალისა და ირ-
ღულლის ფერდობებიდან საღაშოსული ბინდი
მოისარებოდა, ბანგანიანის თოვლიანი მწვერ-
ვალი სვანეთის ქედზე ჩაურთუმიდავებულ
მზის სხივებს წითლად შეერუჯა. მთაში მალე
ღამდებოდა. ნათლისვეტი კი ხელუხლებული
იღვა, ჭვარიც მიუწვდომელი რჩებოდა მოცი-
ლეთათვის. ტუმრები მღელვარებასა და შიშს
მოცევა — ვერ უნდა წაეგლიჯათ მოსავლიანო-
ბის ურსათი და სვე-ბელი? როგორ წარმდგა-
რიყვნენ მკაცრი სამსჯავროს — მესტიის გლეხ-
გამოღმა სოფლებში მომლოდინე ხალხის, შინა-
ურთა თუ გარეშეთა წინაშე? დაღამებებს კი
თავიანთი მიზანი ჰქონდათ. აქ შემოკრებილ-
თათვის თავიანთი ვაჟაცოხა, სიმლიერე და მო-
ხერბებულთა დაენახებენიანთ.

ცაცხვის ძირში, მეგუნდავეებითან სოფლის
უფროსებმა მოიყარეს თავი. მათ 'ამ მცირედი
შესვენებით ისარგებლეს და პატარა შინაურუ-
ლი ბუბო-საუბარი გამართეს. სოფლის უხუ-
ცესმა, მაცხოვარს შეტერებულმა ვეარლიანებმა
სამშოს უფროსმა მარჯვე ახალგაზრდებს უხში
თავისთან და გამომცდელად აათვლიერ-ჩა-
თვალერა საითთაოდ.

— ჩვენ გადავწყვიტეთ საყურათი კაცო ვაჯ-
გვანეთო ქრისტეს ჭვარის ჩამოსახსნელად, —
საიდუმლოდ გადავლამაარავე შემოკრებილთი, —
მაგრამ რახან იგი ჩვენიათა, კი არ ვუშეღაჯა-
თებთ და დავინჯობთ, პირიქით, შევეცდებით
მომხვედურებზე შვაი დღე ვუაროთ, რათა ხალ-
ხის თვალში მართალნი და მიუდგომელინი გა-
მოვჩნდეთ. ამავე დროს კი პატროსან მბრძოლა-
ში ყველას დავანახოთ ჩვენი ვაჟაცოხა და ვა-
მბედაოხა. ვისაც თავის იმედი აქვს, თქვას... —
მოსქრა უტყბად სოფლის მახშვამ და გამომცდე-
ლად შიანტრდა ჩაფიტრებულ უმარჯველაცოხის.
მკლავდაკააწებულმა მეგუნდავეებმა ერთმა-
ნეთს გადახებდეს.

— ვისაც ბლოცა ემარჯვება, წინ გადმოდ-
გეს... ისე არაფერი გამოვა, ნათლისვეტი წამე-
ტურ გლუჯი გამოვავიდა... — განმარტა შუბლ-
შეჭმუხვინი მოხუცმა, — ვისაც ცოცვაა...
ლუშს, ხანებრედ გამარჯვებულთა...

— მინანია... — ერთბაშად წამოიბახეს მე-
გუნდავეებმა — მინანია თუ წევა...

მიხეილი ვადრებს ჰვარაულობდა. სხვებთან
შედარებით ახალბედასა და გამოუცდელს მხო-

ლოდ გოდრების დაჩაჩობა მიანდეს. იგიც გულ-
 მოდგინედ შეუდგა თავისი მოვალეობის შეს-
 რულებას, ხელდაუწყო, ბრუცანებმა და
 ელაშებს ახლოს არ აკარებდა, — თავად და-
 კუმშეთ და რამდენიც გინდათ ესროლეთ,
 გოდრებთან არაფერი გესაქმებათო, — ეუნებ-
 ბოდა მათ მიხედული და თვითდაც იშორებდა.

ახლა კი არაღა შე დასჭირდათ რაგ? — ეუ-
 ღარაფერი გაეგო.

ამხანაგებმა სოფლის მახვისთან მიიყვანეს
 იგი.

— ამ სევტს ააყოლებია? — ჩიქურ შეეყოთა
 მოხუცი გვარლიანი, — თუ იმედი არა გაქვს,
 ახლავე ვეოხხარი.

მინანმა აღმაცერად გახედა ნათლისევტსა
 და თანხობის ნიშნად თავი დააკანტურა:

— ვეცდები, ზომა ბაბა...

კლდის გეგმები

1951 წლის ზაფხული სამუდამოდ დაამა-
 სოვრდა მიხეილს. იგი უკვე ინტრუქტორთა
 სკოლის მსმენელი იყო. ამდენი ხნის ნაოცნე-
 ბარს თითქოს ფრთები შეეხსო, კარგი სიზმ-
 რივით აღუბდა. არც ენის უყოღისარობა აღმო-
 წნდა მაინცდამაინც დიდად ხელისშეშლელი:
 უფრელივით, რასაც აქ გადასცემდნენ მოსწავლე-
 ებს, ერთხელ უკვე გაგონილი და ნახვადი
 ჰქონდა — ზოგი მამამისისაგან, ზოგიც ბექნუს,
 ტიპიკოსა და შპანამხვანგან. განსხვავება ის იყო,
 რომ ახლა სხვა აღაშინებო, უცხო პედაგოგები
 თვალსაჩინოვით მეთოდები ახწავლიდნენ ყო-
 ველივცს. მიხეილს შესაძლებლობა ჰქონდა ად-
 რე გაგონილი და ნანახი კედლე ერთხელ გაე-
 მერებინა და გაეტყუებინა.

განსაკუთრებით უფლებების ნაირსახეობამ გა-
 ნაცყოფრა მიხეილი. სენაენიშე ორნარიან უფ-
 ლის განსაკვა იცოდა, იმათი ცოდნა აუცოდე-
 ბელი იყო თივისა თუ შეშის, მოწიფისისა და
 მთამსვლელურ ექსპედიციებში, მაგრამ საკმა-
 რისი როდი იყო თურმე. თანაც სენაენში ნახ-
 ვადი უფლებები ძირითადად კანაღის ბაწარზე
 იყო გამოხატევი, ბანაკში დაუფლებული უფ-
 ლები კი — კაპრინის სამამულო თოჭზე. უფ-
 ლების განსაკვის უნარზე დიდად იყო დამოკი-
 დებული უარყოფითი კედლების წარმატებით
 დამურობა-დამორჩილება, დიდი სიმძლავრეიდან
 თვლისუსწრაფება, უსაფრთხოოდ დასვენება...

ბანაკში ახალბედა მთამსვლელები სწავლობ-
 დნენ აგრეთვე მთების „ხაზიანსა“ და „ვუნება-
 განწყობილებას“, თოვალ-მყინვართა „ხუტურ-
 რებს“. იმუშავებდნენ სინაპტიკოსის ადლოს.

ადრე თუ ბუნების მოვლენები შევარძნებობის
 სახით აღქმებოდნენ მიხეილის შემეცნებაში,
 ახლა ელემენტარ ნავარაუდვე შედეგს შეცნიე-
 რული, ლოკაციურა ახსნა ექებნებოდა. სენაი ქა-
 ღარობანი მოხუციები ამბობდნენ ზოლმე —

„საღამოსანს, ჩამავალი მზის სხივებზე, თორა
 ღრუბლის ფთილები ვარდისფრად თეშერაუ-
 დებთან, ეს ხვალენდელი კარგი ამინდის
 ვენებელიაო. ხოლო თონულდმა თუ ნისლის
 საზღარდნელი შემოიხვია — წვიმა-ქარს ელო-
 დეო...“ იმათი ნათქვამი მეტწილად მართლდ-
 ბოდა, თითქმის არავის ახსოვს, მოხუცები თა-
 ამთ ვარაუდში გამტყუნებულებიყვნენ. ზალსუ-
 რი, შამა-შაბიდან მომდინარე ამინდის გამოცნო-
 ბისა და წინასწარმეტყველების ნიჭი და უნარი
 საოცრად განვითარებულიყო მათათა ქვეყანაში,
 მაგრამ რომ გვიოთხათ მათთვის — შინაც რა-
 ტომ უნდა გაავდარდეს, ან გამოიდაროს თუ
 თონულდს ღრუბელი შემოეჭარა, თუ ჩამავალ
 მზეზე ღრუბლის ფთილები წითლად შეირაუ-
 ღაო, ვერაფერს გეტყოდნენ. მიზეზ-შედეგობ-
 რივი ახსნა ამ მოვლენებისა მათ არ შეეძლოთ,
 და აღბათ არც იყო მათთვის ეს აუცილებელი.

მაგრამ მთამსვლელისათვის უფრელივით ამის
 ცოდნას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭე-
 ბოდა, სხვა რომ არაფერი, უბრალოდ იმიტომაც,
 რომ მისი საშოქმელო არე ფართო მასშტაბებს
 მოიცავდა, ხოლო კავკასიონის მთიანეთისა და
 ტიან-შანის ამინდის ადგილობრივი, წინდაწინ
 გამოსაცნობი ნიშნები არაფერიიყო ან მგავდა
 ერთმანეთს, და არც შეიძლებოდა უფრელიყო
 ერთნაირი. ერთი სიტყვით, პროგნოზირების
 აღლო და უნარი ისევე საჭირო იყო მთამ-
 სვლელისათვის როგორც მარად მუხლები. შე-
 უდრეკელი ნებისყოფა და ყოვლისაღმქმნელი
 მჭერა. ასობით გამოჩენილ მთამსვლელთა იხე-
 ვე, როგორც დამწყებ ახალბედა ნებისმადლეთა
 დადუჰავის მიზეზი სწორედ უამინდობა იყო.
 ძნელობევადაობის, ქარბორბალა და დიდოო-
 ლობის გამო, რამდენი, თითქმის სამშვიდობოზე
 გასული ექსპედიცია ჩარჩენილა გზაში, ვამხე-
 რა სიცივისა და შიმშილის მსხვერპლი...

სენაი მონადირეები, ამ ღროს პირჭვარს ისა-
 ხავდნენ და ამინდის მეუფეს — ელიას ევედ-
 რებოდნენ ხოლმე შეევენას. შერე კო დაპკრა-
 დნენ უფსას და ანდეთი გაუდგებოდნენ გზას...
 ამ ღროს ადგილი შესაძლებელი იყო გზას ახ-
 ცდენოდნენ და უფსკრულში გადაჩხილიყვნენ.
 მაგრამ გამოდარების მოლოდინსა და ყინულის
 ქანდაცებად გარდაქცევას ერთნათ თუნდაც ისე-
 თი უეცარი აღსასრული, როგორაც უფსკერო
 ნაპარკში გადაჩხევა...

ზამთრობით, როცა აცივდებოდა და ენგურს
 ხეობაში ქარბორბალა დატრიალდებოდა, ზოიო
 იყო ხოლმე მგზავრთა მხარის შეეცლა, ნამქერ-
 ში ჩაჩუმქვრა და სხვა უბედური შემთხვევები.
 წლის ამ ღროს მგზავრის დადუჰავს ჩვეულებ-
 რივად ავ სულებს — შამიშებს მიაწერდნენ.
 მშობლები აყვინდანენ უნერგავდენ ბავშვებს
 შამიშებისადმი მოწიწებისა და შიშის გაცნო-
 ბას. ისინი ვრძელ ლოცვას უყოთხავდნენ პატა-
 რებს შამიშების მშაკერობაზე:

ღამდერში შაშინები დარიალებენ,
 მძივისანნი
 თავთ ზუნი ჩამოუფხატეთო, რვალისანი,
 ბავეთ წყირები გაურქვიათო კვარისანი,
 გარეთ ნუ გახვალ, შვილოსაო...
 არჩან უმადერის თვალისანი,
 ეშმანი მეუფენი, ღამისანი,
 სიყინვილას გვარისანი —
 გარეთ ნუ გახვალ, შვილოსაო...

ფეხთ ჯაბრალები, ტყევისანი,
 კბილ-ლოჯი, სპილოს ძვალისანი,
 გარეთ ნუ გახვალ, შვილოსაო...

ქილობს დაგიგებენ გორახედა,
 გეტყვიან ოსესა და დოსესაო.
 ანგელოზსა და მსტოვარზედა
 აქებენ სტუმარს — მომსვლელსაო.
 მაწიერ თივასა და მზეზედა,
 სიამვეწუნით გზებზედაო,
 იალაღებსა და მთებზედა,
 მოყვარესა და მტერზედაო...

დააწკრიალებენ ხმასაო,
 არ მოგაცილიან თვალსაო,
 წარგტყვევენ გულისთქმასაო,
 სულს შთაგებრავენ სხეასაო...

ტყეებს გადაივლით უვალსა,
 გზებს გადაივლით უღრანსა,
 თამელაინს და სუნხარსა.

ხეეს შიადგებით, წყალსაო
 ხედავ, წყურვილი გვალვასაო,
 სხეები იმ ნაპირს გარდავლენ,
 შენ მუხთლად იგრძნობ თავსაო.
 ... ფეხი ქარაფზე დაცდებო —
 ეგრასა შეასწრებ თვალსაო...

ღამდერში შაშინები დარიალებენ,
 მძივისანნი,
 თავთ ზუნი ჩამოუფხატეთო რვალისანი,
 ბავეთ წყირები გაურქვიათო, კვარისანი,
 კბილ-ლოჯი-სპილოს ძვალისანი,
 ფეხთ ჯაბრალები — ტყევისანი,
 ეშმანი — მეუფენი ღამისანი,
 სიყინვილას გვარისანი.

შუბლი — ღაროსანი,
 ღაწეები — ჭვალოსანი,
 კისერი — საროსანი —
 გარეთ ნუ გახვალ, შვილოსაო...

მიზეღმა ზეპირად იცოდა ძველისძველი
 თქმულებები შაშინებზე. ტუისკაცებსა და პა-
 ლებზე. შაშინები თუ თოვლიან მინდვრებში
 დაძრწოდნენ საკბილოს მოლოდინში და ლაქ-
 ლაქ-ტარტალით აბრუებდნენ ადამიანს, ვიცა-

ციებდნენ, გაიტყუებდნენ და საღმე ზევსა და
 ფლატეზე გადაჩეხავდნენ, ტურკაციები თაგვანაო
 ნაფურთხით თარსავდნენ მგზავრთაო ბილდებს,
 ხოლო პალები მაღალ მთებსა და კლდეებზე
 დასაფრებულიყვნენ, ქარაფებზე შერჩენილ
 მგზავრებს ბნელად მიევილინებოდნენ, ღარე-
 ტიანებდნენ, ფეხს აუცდენდნენ და უფსკრუ-
 ლებს შესწირავდნენ ზეპარადა. მეტადრე ბავს-
 ვებს ერჩოდნენ რატომღაც პალები, აჟი პატა-
 რაობისას სულ იმათით აშინებდნენ მიზეღს.

მონადირეებიდან თითქმის ბევრს საქრთვა
 ავსულების არსებობა. ზოგიერთ მათგანს კი
 თითქოს საყუთარი თვალით ჰევადა ნანახი დე-
 ვი, ჭაგრით შემოსილი დედამოხილა არსება.
 მათი თქმით, დევები ისეთი უშიშარნი იყვნენ,
 ტყეებიდან სოფლის ორღობებში ჩამოდოდ-
 ნენ და ვისი წინიც ჰქონდათ, იმათ შეეფეთე-
 ბოდნენ მიანცდამაინც. შეეფეთებოდნენ და,
 იცოცხდ, შიშისაგან ენას ჩაუფებდნენ კი-
 დეც. სოფელში დღესაც იყვნენ ავსულთან უე-
 ცარი შეხვედრის შიშით დამუნქებული და ენა-
 ჩავარდნილი ადამიანები. ის კი არა, ხანდახან
 დევები თითქმის ბავშვებსაც იტაცებდნენ ხოლ-
 მე. ერთხელ დღისით-მზისით მოუტაცნია დევეს
 ბავშვი. მთელი სოფელი შეროქოლებულა, მაგ-
 რამ გაკიდებს ვეღარაგინ ბედავდა თურმე. ბო-
 ლოს მარგინების უშიშარ ვაჟკაცს გამოუდგია
 თავი — ჭანდაბას ჩემი თავი, რაც იქნება, იქ-
 ნება, ოღონდ ძეს კაცისას იმ ტროყაფებთანს
 ვეღარ გაჯიანო, გადღვინებია, მეფოქულანის
 გადასახვევთან დახწვია და ბავშვი დაუტოვი-
 ნებია, დევეს დაუწვევლია ის ადგილი. დღესაც
 უველა ასე ეძახის იმ ადგილს — დევის დანა-
 წველიო.

დევეებს შიში მართლაც ზეპოქლანავით მო-
 სდებოდა მთელს ღობის ზეობას. დევის სახელის
 გაგონება შიშის ერთანტელად უვლიდა ტანში
 უველას, სოფლის რჩეული ადამიანები ცდი-
 ლობდნენ რაღაც არ უნდა დაქდომოდათ, გა-
 ცხოვდებული შიშის გრძნობა დაეთრგუნათ
 როგორმე მოსახლეობაში. და აი, ვიღაც ქვე-
 ანმა კაცმა, ბოლო რომ მოედო დევეების პარა-
 შისათვის და იმათი სახსენებელი მოესპო ერ-
 თხელ და საშუდამოდ, ღამაში მითი შეთხზა
 რომელიღაც შორეულ სოფელში მაცხოვრებე-
 ლი პაიდანურების ამოწუდომის თაობაზე.

— ამა და ამ სოფელში, — უამბობდა იგი
 ხალხს, — ცხოვრობდნენ საქვეყნოდ ცნობილი
 პაიდანები. ერთ საღამოს ქორა მახვილს საფ-
 ქვაი წაუღია წისკვილში. კვარი აღუთია, და ის
 იყო ზეპარაში უნდა ჩაეპირკვავებინა ხალთა,
 რომ ტროყაფებება, ბანჯვლიანი დევი გამო-
 ცხადებია, იგი ახლო მისულა და საფქვავის

ჩაურაში შეშველებია. მიიღანი არ დაბნეულა, მხრიდან პუსარი* ჩამოუფრთხავს, დევსაც ჩამოუფრთხავს... პაიღანი ფეკილის ასახვეტად დაბრლდა, დევსაც მოუბამავს მისთვის... ახლა ჰქუა და მოხერხება იყო საჭირო, ისე აბა აესუღთან რას გაზღებოდა ძეხორციელი? პაიღანს არც ჰქუა ჰკლებია და არც ეშმაკობა, ანთებული კვარის ერთი ნაჭები აუღა და ფეხებთან მოტანა. დევსაც მსწრაფლ დაუტაცინა მოგუწვეურ ნაჩები და თავისი ბანჯვლიანი ფეხებისათვის მიუნათებია. ცეცხლის ალი უცხად მოსდებია გაბრიყვებულ ავსულს, მთელს ტანზე წაყიდებია. დევი წყველა-კრულვით გავარდნილა გზაზე და რეტდასხმული ხიდადან ენგურში გადაშვებულა. ის უოფილა უყანასენელი დევი, მას მერე შათი სახსენებელი გამწყუდარა ქვეყანაზე, ისევე, როგორც მის მიერ დაწყველლი პაიღანშებია...

ბაბუა ანტონს კი არ სჭეროდა დევებისა. არც სხვა ავსულებს არსებობისა სჭეროდა.

— ოღონდ, — უთბნებოდა იგი მიხეილს — ხალხს, ეტრობა, სჭირდებოდა ისინი და იბიტომ გამოიგონა. უოველი თქმულება და ჰველი ამბავი კეთილი მიზნითაა შეთხზული, თორემ ისე, უშაღვე დაიწყებებს მიეცემოდა.

მხოლოდ დაღებობა სჭეროდა თეთრ მოხუცს:

— დაღები მართლად არსებობენო, — უშტკოცებდა იგი მიხეილს, — დაღები ამ ბოლო დროს მავანმა და მავანმა ხალხმა დააფრთხო, შეაშუთოა, მაგრამ ისინი აუცილებლად უნდა შემოიკრიგოთო, ეს გარდაუვალია და რაც მალე გაეკეთებთ, მით უკეთესი ჩვენთვისო... შენ უნდა შემოიკრიგო ისინიო...

მიხეილმა კარგად იცოდა, რომ შარშან, პირველი ადგილი მხოლოდ უწაღო ტქმეიკისა და სანახაობისათვის მოაკუთვენს მსახვებმა.

„რა იქნა ხისწრაფე?“

„რა მოუვიდათ ლეხზირისა და დალა-ყორას ქარაფებზე ადგმულ ნაბიჯებს?“

„ხოლო სვანი მონადირეები ახი წლისანი დაძმნაძღვრდნენ ჭიხვების კვალდაკვალ... სვანი მონადირეები, ჩვენი წინაპრები...“

ორთვიანი, შორეული ექსპედიციიდან დაბრუნებული კლდის ვეფხვი სწორედ ამ ეკვეზით გაუდგა გზას უირიშისაკენ. ასეთი ვრძელვადიანი ექსპედიციები სხუელს სისწრაფეს არ ასწავლის. პირიქით, — ადუნებს, სიწანტეს არივებს. კლდეზე ცოცვას კი საგანგებო მომზადება — ვარჯიში სჭირდებოდა. მხოლოდ სიმსუბუქის ვრძნობა როდი ნიშნავდა კარგ სპორტულ ფორმას. მიუხედავად ამისა, იგი მიდიოდა იმედით, მიდიოდა გამარჯვების რწმენით.

მაგრამ მომალეებული ეკვი საკუთარი შესაძ-

ლებლობისადმი უნდობლობას იწყვედა, სულიერ წონასწორობასა და სიმშვიდეს უფრთხობდა. არა, არ უნდა დარღვეულიყო სულიერი მსუდროლება...

— პაპე, შენ გინახავს დალი? — შემბედა ერთ დღეს ანტონს მიხეილმა.

— დალი განა ძეხორციელია, იგი მოჩვენებაა, დედიშობილაა, რძისფრიაა და საკუთარ თანაშია ჩაბთუნებული. დაღს იმდენი თმა აქვს თავზე, რამდენი ნადირიც დაიარება. რამდენი ჭიხვიც დააკლდება რემას, იმდენი დერი სცვივა ღმერთქაღს. ამ ბოლო დროს ერთობ შეათხებენ ქოვერს და ღმერთქაღებზეც დამელოტდენ. წარმოდგენილი მაქვს, რაწაირი შესახედავნი იქნებოან დამელოტებული ფერიები. ამას თავი გააანებე, განა სიცივე კარგ დღეს დააყრიდათ? უთმოდ ოქროსფერი ტანისამოსების გარეშე რაღა ეშველებათ, როგორ გაიტანენ თავს უნფლეთში? ამასწინათ იყო, ნათლად გავაგონე, როგორ მომჩაბოდა დალი. ცაიდერის ტყეებში დაღები როდის ჩამოდიოდნენ, მაგრამ ეტყობა სიცივემ თუ ჩამოაგდო იგი, რა საწყალობლად მომძაბოდა? — თუთრო მოხუცო, შთააგონე შენს მინაანს, იმ ონაჯარ ბიქს, მოგვხედოს და გვიანტროსოსო...

— ბეთქილმა რაღა დაუშვა, კლდეზე რო ვადანება? თუ ანუა, რაღას ერჩოდა უპირველეს ვაჟაცასა და მონადირეს? აჯი მოთხარი, მამაცი მონადირეები დაღებს კი არ ევაკრებოთ, უყვართ კიდეცაო. მაშ რაღას ერჩოდა ბეთქილმა?

— უყვარს, სწორია, ზომ იგი ერთი საფერხულო სიმღერა — „დალა კოჭას ხელდავაღე“, მამაშენი რომ მღერის და ცეკვავს კოდეც. იქ ვაღმომცემულია როგორ ვადაარჩინა მშობიარე დალი მონადირემ მოსალოდნელი ხიფათისაგან. ამისათვის ქალღმერთმა გულუხვად დაასაშუქრა კიდევ თავისი მხსნელი — უოველ ნადირობაზე ხარ-ჭიხვს დაჰპირდა. მეტი რაღა უნდოდა იმ დალოცვილს? უოველ წასვლაზე ხარ-ჭიხვს რად დათოფავს კაცი, რა, საკმარი არ არის? თუ შემძლედა და შინ შემოწოდა ამისი ზორცი, ზომ მიედი კვირები უოყოლოდა იმის ოჯახს? მო და, მეტი რაღა უნდოდა? საშუამოდ უწრუნველყოფილი იქნებოდნენ ჭიხვის ზორციო, ქონით და ტყვიოთ, საყანწები თავზე სუარი ექნებოდა, მაგრამ მონადირემ არ იკმარა დღესიზაგან ბოძებული, რამდენჯერაც წყადა სულ ბოქაბუთქი დაუყენა რქაბრტყულებს, ჩორლა ზომ გახსოვს, იმისფერა უოფილა ივიც, დაღს კი რაღა ექნა ამ დროს? როგორ მოკცეულოყო? შენ რომ უოფილიყავი დალი, რას გააკეთებდი, თუ მეტყვი? ვიდაც პირსისხლიანი კაცი შემოიქრა შენს საუფლოში და სჭირდება თუ არ სჭირდება, ანადგურებს და სპობს ირგვლეუ უოველივებს. ამ მწირი ქედებს კი რაინარად

1 ს. — იფქლი

შეუძლიათ დათოფილი ათობით, ასობით ნადირის მომრავლება-გამოზრდა? არ შეუძლიათ და აი, თანდათან შიშველდებიან კავკასიონის ქიულები, შიშველდებიან უოცელთა სულიერთაგან... ხოლო დაღვლებ კი გული უწუბთ და დარღისაგან თმები სცევათ...

ბოლოს რომ არ მოვიდოთ ქუეზე გახლებული მონადირე, ადგნენ და ჭეროვნად დასაქეს. შე მგონი, ამ სიმღერაში ის არის ნათქვამი, რომ ადამიანი გულხარბი და გაუმძაღარი, სიტყვის გამტეხი და უპირო არ უნდა იყოს. ჩვენს წინაპრები ამ სიმღერას რომ ჰქმნიდნენ, ალბათ, კარგად იცოდნენ, რომ ზემოთ ჩამოთვლილი თვისებები ღამის ხეობის მკვიდრთათვის ისევე არსებითი და მნიშვნელოვანია, როგორც პური და წყალი. ხოლო გაუგონარმა და ავადკმა უოცელივე თავის თავს დაბარალსო. ღმერთმა რომც დაინდოს და შეიცოდოს, ეს მთები და მდინარეები მაინც მიუზღვევენ მისაზღველს ფლიდთა და მრუსთა, ბორკთა და უპიროთა...

აჟი ბუთქილმაც უღალატა დაღს, სხვაში გაცვალა იგი, მიცემული სიტყვა ვერ შეუტრუდა. დაღმა არ აპატია... ახვც უნდა მოქცეულიყო, დაღმადობლია დაღი, დაუნდობელი, ოღონდ სამართლიანი. და კარგი იქნება, თუ ამ მომთხოვნელობას ჩვენს უოცასა და ცხოვრებაში დამოვიტანთ და დავნერგავთ. ჩვენმა წინაპრებმა ბევრჯერ სცადეს ეგ ამბავი, ნაწილობრივ მაღწიეს კიდევ სანადღეს, მაგრამ ზოგი რამ გამოჩნათ. პო და, ჩვენ ახლებურად მივუღვევი, დღევანდელობას რომ სჭირდება, ისე...

არც ბექნუს სწამდა ავსულების არსებობისა. იგი კარგად ერკვეოდა ბუნების მოვლენებში. ამ პირქუშ ადამიანს ქანთაშკლევებს საოცარი შენარი ჰქონდა — ზეპირად ვეტყუდით მიწის სხვადასხვა შრეთა გატრცელების არეს. გამოსწავავი კირის ერთი ძარღვის მიხედვით შეტქლო მისი ვანლაგების ერთიანი სქემა შეედგინა. ბექნუსთან ბევრნი მიდიოდნენ რჩევისათვის — საღ შეიძლება წასწყდომოდეთ კირქვის ან. ლიქლის შრეს. საღ ეცადათ ბედ.

ამინდის გამოცნობაც ძალუქდა. ცაზე ღრუბლის ფთილა რომ არ ყოფილიყო და ბექნუს ეთქვა — ზედალ ვააადრდებოთ, ექვს არავინ შეიტანდა. გონიერი, აზრიანი კაცი იყო ბექნუ. ერთი რომ მართლა სწამდა — რაღაც უჩვეულო ნადირ-ფრინველის არსებობა, ისეთი ნადირ-ფრინველისა, რომლის მსგავსიც არც ძველ თქმულებებში იყო საღმე ნახსენები და არც ხალხმა იცოდა რა მის შესახებ. მხოლოდ თვითონ ბექნუს ვადგონა მისი ქუვირილი. ბექნუს და კლემორ ადამიანს — გაბრიელ ბერგიანსა და მთამსველელ ქალს ლესია ვოლსკიას, რომელიც 1988 წელს თეთნულდზე ახლდათ.

— ზახუელი იდგა. ჩვენმა სამეურნეო წარმატებით დაავარგინა თეთნულდის დაღამქერა. ბანაკში მშვიდობით დაბრუნებულები ძაღლოვნეს ვიკრებდით, ვისვენებდით. საღამოს პირზე გაეშალეთ ჩვენი საძიულ ტომარები, შევყვარით შიგ, ნებიურად ჩავთბუნდით კიდევ და ის იყო, უნდა ჩავეთვლინა, რომ უცერად თეთნულდის კლდეებიდან რაღაც გაუგონარი, შიშისზარდამცემი ქუვირილი მოვარდა. საშინელი ზაფრა დაგვეტოვა საშთავეს. უველაზე უფროსი და გამოვდილი, უოცლისმილველი და უოცლისმცოდნე გაბრიელი იყო, მაგრამ იმასაც არა სუნოდა მსგავსი რამ. ნათლად მახსოვს, როგორც კი გამოვერკვეით (ალბათ ათი-თხუთმეტი წუთის მერე) საშთავეს პირქვარი ვარდავისაზე, არც ერთი არ ვიყავით ცრუმორწმუნე, მაგრამ როგორც კი განსაცდელში აღმოვჩნდით და ამის საბაბი მოგვეცა, უსირცხვილოდ ვავისხენეთ უარყოფლი, გრძნობა-გონებიდან დიდი ზნის წინათ ვი-ვიშით განდევნილი ღმერთი. უველაზე საცოდავ მდგომარეობაში მაინც ღვსია იყო, და არც ვაქმნუწუნებოდა: ქალს გული საგულეში არა ჰქონდა შიშისაგან. მთელი დღე ლოცვა-ხელჩაღვში ვაატარა. არც ჩვენ გვჭინებია სმართლედ რომ ითქვას, მაგრამ უცნაური მაინც ის იყო, რომ, მეორე დღეს, როცა საფრთხემ ჩაიარა და ჩვენ კვლავ მოვიკრიბეთ მხნობისიმშვიდით და ღვსიანს შევახსენეთ, თქვენმა ლოცვამ იმპქმედა ალბათ, თორემ ხიფათს ნამდვილად ვერ ავუღებოდი-მეთქი, იმან თავი ქვეს ახალა, რის ლოცვა, რა ლოცვა, ან რა პირქვის წერა, შე არც ერთი გამოკეთობა და არც შემორყო, იგი თავს იბედა ათეისტობაზე. მეტტიც — სვანეთში დიდის გტაცებთა მქადაგებდა, ღვთის არ არსებობას და იმ დღეს, უცერად მახეში კი ვაგება! მაგრამ იმდენი ვვარწმუნა, არც მილოცნა და არც პირქვარი ვარდამისახავსო, ღამის იყო დავაგტერა კიდევ.

— არაფერი მაგს მსგავსი მე არ გამოკეთებიაო—მთელი გზა გვარწმუნებდა—მასეთი რამ არაფრით არ შეიძლება მომხდარიყო, თქვენ ალბათ მოგვიწვეთათ... ბოლოს, საშველი რომ აღარ მოგვეცა, ვუთხარიოთ, ნამდვილად მოგვეჩვენა, თორემ თქვენც ზომ დავამახსოვრდებოდათ-თქი. ამ სიტყვებზე კი გულით ვაიხარა. მწვერვალზე შედგამაც კი არ გახმარებია ასე. მე და ვაბრთლსაც. რა გვექონდა საწინააღმდეგო. კარგი ქალი იყო და იმისი სიამოვნება რაღაზე ვეწყნებოდა.

მსგავსი რამ ქუვირილი თითქოს მიხელობაც ვადგონა ერთხელ მთაში. ან იქნება ბექნუს ნამბობი ჩაჰყვა იმ ღამეს ძილში და უოცელივე მოჩვენება იყო? ეს ამბავი ინსტრუქტორდა.

კურსებში ჩარიცხვამდე რამდენიმე თვით წინ მოხდა, მანამდე, ვიდრე მამამისი საბოლოოდ დათანხმდებოდა ბანაკში გაშვებაზე. საწყალი ბესარიონი ტვინი ჰქონდა მიხეილისაგან ამოდებული. უკანასკნელ საშუალებას ეძებდა, რათა შეიღო როგორმე მოამხველობისათვის ჩამოეშორებინა. ერთხელაც, ვაზარზედულზე ასე უთხრა:

— თუ ასეთი ყოჩაღი შეეცხარ, ლეგვიერის ქედზე ამეგზავნები და გამოქვაბულიდან ბაბუა ატონის დატოვებულ აბე-კვეს ჩამოიტანო. მერე როგორც გინებოხს ისე მოიტყვი, ვინდა უბარდოში წადი, ვინდა — ქაჭ-ეშმაკებთანაო...

მიხეილი ვაზარზედული გავარდა სახლიდან. ირდულღის ციყაბოები თვალისუსწრაფესად აირბინა, უკან ჩამოიტოვა ლენკისისა და ფოშდელის ღამისსაბევი ზეკრები, ჩახისა და ქორულღის ტბები და ციყაბო ბილიაით ლეგვიერის ქედს გადაეფლო. დაღამებამდე შურთხიცი მონადირა და მერე გულდამშვადებული ეწვია ერთი მოხუცის გამოკვაბულს. გამოკვაბულში გამაზარი ბაბაბი ეფნა, წყვარში სიბნელე მეფობდა. თვალს თითთან ვერ მიიტანდა კაცი. თანდათან კიდევ უფრო ჩამობნელდა, აცივდა კიდევ. დამამხებული პერი მომგუდვებლად შემოსწოლოდა — სუნთქვა უქარდა, სულს ძლივს ათქვამდა. სავრცე უცნაური მოცაღდ ათინა-თებთა და მირიადი იდუშალი სმებით გაივსო. იდგა ერთი ჩურჩულ-გადამაბალი. ვიღაცა ვიღაცას ეხმაინებოდა ერთი კუთხიდან — მეორეში.

— დალა-ყოჩაზე პაღემ დამაშინა, მაგრამ ეა ხომ დავამარცხე ბოლოს და ბოლოს, აქ კი რატომღაც შავიშები დამეტარონენ — პაიდანისა და წისკვილში გამოცხადებული ბანჯგულიანი დევის ორთაბრძოლის სურათი მდებარულ თვალწინ. ხანდახან ავსულის აბრიალებულ, ცეცხლში ვახვეულ სხეულს რომ წარმოვადგენდი, ხედლებს ვიფარებდი თვალბეზე, აღის კაშაშა ანაბნინმა არ დამაბრმოს-მეთქი, — მეშინოდა და თავიდან ვიარიდებდი.

სირცხული მწვავედა, ეს რაები მიჩვენებამეთქი.

შუალამე იქნებოდა, რომ უეცრად შემავარცხენი კოვლი შემოვარდა გამოქვაბულში. ერთხანს ვიფიქრე, აღბათ შურთხები თუ დააფრთხო რაიმე ნადირმა და ისინი თუ წვიან-მეთქი, მაგრამ ღამე შურთხის კვლია რომ არავის სმენოდა? მერე კვლავ პაიდანის მიერ დაბრუნებული აბრიალებული, ავრუგზებული ტუიკაცი დამიღდა თვალწინ. აი, ცეცხლმოდებულმა ავსულმა ბარგან-ბარგანაობით ვადაიარა შუკა, ვავიდა ზიდთან და იმ სიმაღლიდან ღრიალ-ღრიალით გადაეშვა უოვლისმემშუსკრულ მდინარეში. პო, ეს იმისი ხმა იყო, მხოლოდ იმას შე-

ედლო ასე საზარლად დაეღრიალა... მერე ვაბრეილი, ბეკნუ და ლესია ვოლსკაი წარმომადგენენ თვალწინ, სწორედ ასეთი კუჭტილი გარეგანად გონეს შთაქვ თეთნულღის მისადგომებთან, ანტონის ნათქვამიც მომავონდა — მოგზაურები ხანდახან კვილს რომ ვაიგონებენ, იტყვიან ხოლმე: „ი, საცოდავი ბეთქილის საცოლდე მოსთქვამსო, ტყე-ღრეში თავის პატრონს დაეტებს, შინ მოუბმობსო“... მაგრამ ის აღბათ სხვა კივილი იყო. როგორ შეიძლებოდა ქალს ანაირი ხმა ჰქონოდა? არა, ეს ავსულისას უფრო ჰგავდა, ეს პაიდანის დაბრუნებული დევის მოთქმას უფრო ჰგავდა, ან იქნებ იმ დევს საცოლდე დაურჩა და იგი დაეტებდა თავის შფარველს? რატომ არ შეიძლებოდა, განა ტუიკაცებში აღარ არსებობს სიყვარულის გრძნობა? ვინა იმას არ ვაშწარებდა საყვარელი არსების სიყვადილი?

მერე ის იყო, ძალ-ღონე მოეკრიბე და წუთით შიში და კბომა გამოკვაბულიდან გავლადე. „თუ კი მართლა ასე ჰყვირის ვიღაცა, უურებზე რად არ ვიფარე ხედლებს? როგორც მებთატებნა იციან ხოლმე, ისე რად არ დავიცვამ უურებს თითებში?“ — ვაფოქრე უეცრად და ცოტა გული მომეცა. „ყველაფერი მოჩვენებაა, უნარილიცა და სხვა რაიმეც, უველაფერი მოჩვენებაა და მეტი არაფერია“, — უფრო თამამად შევებრძოლდე დამის იდუშალებს.

„რა იცი, იქნებ კიდევ აიფარე ხელი და შენ აღარ ვახსოვს?“ — შემომეკამათა თითქოს ვიღაცა. მართლაც რითი ვამტკიცებდი, რომ არ ამიფარებია ხელი? არაფერი, არაფერი არ მახსოვდა. ერთი სიტუვით, ასეთი გავგნებული და თავგანებებული არასოდეს ვუოფილვარ.

შეგებრების წინა დღეს, ახალგაზოღვიობებულზე მოამხველღებმა შენიშნეს: ბანაკს კიდევ ერთი კარავი მომატებოდა, — პირამიდებრი, ცისფერი. ცისფერი კარავი კი მიხეილს უფარდა. მაგრამ... ახლა იგი ცარიელი იყო. მერე ვიღაცამ დილის ბინდ-ბუნდში ჭიმებზე გაკრულ სილუეტებს მოჰკრა თვალი. ასე აღრე ჭერ არავინ ვაპულა კლდეებზე სავარჩიოვდ. ესენი კი ამ ბანაკის ტრადიციას არღვედღენ.

საქართველის წარმომადგენლებმა — „კოლმეურნის“ წევრმა მიხეილ ზერგაინმა და „განთიადელმა“ თ. ბაქანიძემ გადაწყვიტეს დარჩენილი მცირე დრო გამოეყენებინათ და აღიონზე მიაშურეს კლდეებს.

ეროში მოქოქოთე ხალხმა აბა რა იცოდა, რაზე ბჰობდნენ ასე გაცხარებით ლაღამელები, რა საჩუქარს უმზადებდნენ ისინი „მომხედურთ“. ერთი რამ კი ყველასათვის ნათელი.

იყო — საცა ღამის სუღარა გადაეფარებოდა ღედამიწას და თუ ახლავე არ იმარჯვებდა ვინმე, ჭვარი და ნათლისვეტი აქ დარჩებოდა, მაცხოვრის ეზოში, ლღამელებს დარჩებოდათ ისინი და მათთან ერთად მოსავლის სვე-ბედიც. სეტ-მესტიელები სირცხვილ-ნაქამი უნდა გაბრუნებულიყვნენ თავიანთ სახლებში — არც ლხინს ექნებოდა შნი და ღაჯათი, არც დროს-ტარებას.

ამ დროს ყველაზე მოულოდნელად ღაღამელებს ჩუმი, ყველასათვის შეუმჩნეველი მიწიანი გამოყვით და წილგამართული გაემართა შურყვამისაკენ.

მომხდურებში ერთი ჩოჩქოლი შეიქნა. — ეს როგორ იქნება... ჭერ არავის სენია მსჯავის ამაზე — ღაძაბა მუჭრანაში მოხუცმა, — თქვენ მახინძლები ხართ და გვიმასინძლეთ, სვეტზე ზღოტაილი რა თქვენი საქმეა, — შურაცხუფილი კაცის კილოთი მიმართა გვეგანშეხის უფროსს, მერე თავისიანებს გადახედა, თითქოს შეუღას იხოვდაო, მავედრებელი თვალებით ჩათვალიერა ახალგაზრდობა.

— ეს როგორ შეიძლება... ეს როგორ შეიძლება, — ღაძაბეს აქეთ-იქიდან სხვებზე.

— შეუძლებელი უნდა შესძლო, ვეჯაცობაც ის არის, თორემ პანტის ჩიჩქვა ყველას შეუძლია. დაიჭრე ხელში ხის კვერახსა და ურტყამ და ურტყამ, ხანდახან პირსაც ჩაიტკარუნებ ხოლმე... — გამოეპასუხა სტუმრებს ღაღამელთა მახეში — რაბან თქვენ ვეღარ იმარჯვებთ, ახლა ჩვენ დავგაცდით, თუ ჭვარს ჩამოხსნიან ჩვენი ბიჭები, ვიცო, გეწინებთო, აბა ხომ არ ვაგისარდებათ, ისეთი სულდებობა არცა გვგონიხართ, მაგრამ რაც მთავარია, ღმერთს ხომ არ ეწყონება, მაღალ ღმერთს ღმობის ხეობისას...

იმის სიტყვაზე ხალხის ნაწილმა გაიცინა. ეტობა, სტუმრებსაც მოეწონათ ზომა ბაბას პასუხი, გულში იმათაც ეცინებოდათ, მაგრამ ხამაძლა ვერ ამუღავნებდნენ გულისწადებთ.

მაგრამ მუჭვრანი შინც თავისას გაიძაბოდა:

— ეგ რა სამართალია, შეგუნდავეებიც თქვენა და ჭვრის ჩამომხსენილიც? მამ ჩვენ რაღა გვესაქმება აქა, ჩვენ ზედმეტნი ვყოფილართ და ის არის. აი, გლოვობთან ეს ბიჭები დააუენეთ — თავისიანებზე გაიშვირა ხელი მუჭვრანმა — დააუენეთ და მერე თუ ვინმემ რამე თქვას, შეგვარცხვინეთ, თავი მოგვეკრიბოთ... თორემ ანუ, თავიანთი სასიკვდილოდ ვის გაუმტებია, რომ თქვენ გაიმეტოთ?

— ხალხმა თავად ვანაჯოს, რამდენად მიუცერობებელი ვიქნებით, თუ არა და დაგვძრახეთ, ქვეუნის სასაცილო ვაგვხადეთ, ჩვენი მხრიდან არავისი დანდობა არ იქნება, თანაბარ პირობებში ვაგრძელებთ პეტრობას. შედავთი ღლაღამელებს არ სჭირათ. ეს არავის არ უნდა ეშლებოდეს, მითუმეტეს შენა, შნის ამოსვლას

ღამის ამირანი შესწრებულ მომაცო თამბი... — თავის პასუხს საყვედურიც მოაყოლა ზომა ბაბამ.

მინანს მსუბუქად ეცვა. აბა რას იფიქრებდა — ნათლისვეტზე ვასვლა მომიწევსო. ყველა, ვისაც წლოვანებით ერგებოდა მაცხოვრის ეზოში თავის გამოდება, ვისთვისაც ხალხს შეიძლება მოეთხოვა ნათლისვეტზე ვასვლა, იმ დღეს სქელ ტანსაცმელს იცვამდა, რათა ტანზე გუნდების დარტყმა იოლად გადაეტანა.

მინანი თავშიშველა იყო. უკანასკნელ წამს ვილაყამ ნახდის ქუდი დაახურა თავზე. დბზნუ-ლომისაგან ისე გაბრუნებულიყო, ქონგურებმონ-გრულკოშკისა და ნათლისვეტის გარდა ვეღარაფერს ხედავდა. ხალხის ჩოჩქოლი მთელს სხეულში ვასტომოდა. ხმურს აეტაცა მისი არსება, რამდენიმე ნაბიჯიც და პირველმა მოხვედრილმა გუნდამ გონს მოაყვანა, უსახური ფიქრიდან გამოარკვია, პირველი, რამაც თავში გაუელტა, ეს იყო სინანული; სწორედ დღეს დღით, როგორც ყოველთვის, დედა მამული შეებეწვა — თბილად ჩაიცი, ვაცივდებო. მაგრამ მან უფრო არ ათხოვა მამულს... ახლა კი თითქოს ტყვიის ხოშკაყალას აყრდნენო, მთელი შურგი ეწვავდა.

მურყვამს შედარებით იოლად ააცოცდა. კეთაში მორტამულმა გუნდამ წუთით კვლავ დაუბნელა თვალსაწიერი, მაგრამ ტანი შინც აათრია ქონგურზე. „ეს გვეგნუსი იქნებოდა, აბა ვის...“ — გაუღელვა თავში. მეორე კისერში მოხვდა. „ეს ჭოხანის იქნებოდა, აბა ვისი“. ერთმა გუნდამ უფროსი ბებიისზე გაუტლაცოდა, თითქოს ზორცო წათაღესო, „ეს კიდევ ჩარგოლის იქნება... დიდი მადლობა, ბიჭებო, დიდი მადლობა“ — შეუთვალა მათ გამწარებულმა მიხეილმა. უფრო იმაზე მოსდოდა გული — ეს გუნდები ხომ მისივე დაქმნული იყო, რას იფიქრებდა, რომ ისინი თვითონვე აუწვავდნენ შურგს, მისკენ წამოვიდნენ და ერეოლად და რისხვად მოევიდნებოდნენ.

ნათლისვეტზე ცოცვა სხევივით არ ვასპირებოდა. კატახვით მოიკავებოდა. ხელ-ფეხი არ ღაღამებოდა. ახლა უფრო ქვეიდან მოისმოდა ღრანცელი, ისეთი ვარძნობა დაუფლებოდა, თითქოს თვითონ კი არ ამობოლოდა, ხალხის ჩოჩქოლ-გინასმა ამოისროლა ამ სიმაღლეზე.

„ცოტაც და ისე აღარ ვაგებობდებო, ცოტაც...“ — ანუგებებდა საკუთარ თავს მიხეილი. მან კარგად იცოდა, რაც უფრო მიღლა აცოცხლებოდა ნათლისვეტს, მანა და მეგუნდავეებს შორის მანძილი მით უფრო ვაიზრდებოდა. მოხვედრის, ნიშანში სროლის სიზუსტე კი, პირიქით, შემცირდებოდა. ამ ფიქრებში იყო, რომ სვეტის თავზე მიტეპილ ჭვარს წაეტანა კიდევ, ეს წუთი იყო და ხალხის ჩოჩქოლმა იმქდავრა.

1 ამირა — (სვ.) ასი, ასჯერ.

დაბლიდან ერთხანად მომწუდარმა ხვილის ტალღამ ლამის სვეტს მოსწვეცა და ჰერში აისროლა. მიხეილმა ერთხელ კიდევ გაიბრძოლა, ერთხელ კიდევ მოაკავა წელში, მერე გამართა და ნათლისვეტს ლამის თავზე წაშაბკუნდა. ახლა ტანს ბოძზე შემოსაღტლეთ ფეხებით იკავებდა და თავისუფალი ზელებით ჭვარს ეჩაჭვურებოდა; აუწყალებდა, ჩამოხსნას ლამობდა.

— მაცხოვარისკენ... მაცხოვარისკენ... — მოსძახლენ ცაცხვსქვეშიდან ლაღამელები.

სტეტილებმა თადარიგი დაიჭირეს, მაცხოვრის მხარეს გავარდნენ — ვინძლო იმ მხარეს ვერსროლა მიხეილს ჭვარი, ადგილზე უნდა დახვედროდნენ და ხელთ ევდოთ როგორმე.

— დაბლა მოისროლე, ყანებისაკენ... — ახლა შერონ მითითება გააგზავნა. ლაღამელები ცდილობდნენ მოწინააღმდეგის დაბნევის.

სვეტ-ღახთაველები ახლა ყანების მხარეს გაცუვდნენ.

მიხეილმა ერთი კი გადმოშხედა აჩოქოლეზულ მოედანს, მტაცებელი ფრინველივით მოათვლიერა ვარშემო, თითქოს რაიმე საკბალოს ძებნა და რაღაც აზრმა გაუფლავა გონებაში.

...არც მაცხოვრისაკენ ვისერი, არც ყანებისაკენ... უფურადღებოდ მიტოვებულ მგავნდავეებს ჩაუფლავებ, ისინი კარგად უპატრონებენ, თანაც სპაგვიტოს მივუზღავ, იქნებ თავშიც მოვახვედრო ვინმეს...

გუნდები კი მოფრინავდნენ, მოზუზუნებდნენ, აცლებულნი წუთით ჩაუქროლებდნენ. მაღე მიხეილმაც მოისროლა ჭვარი, იგი ტრიალ-ტრიალით წავიდა ცაცხვისაკენ და იმის ძირში ვოდრებზე თავდაბრილ ბიჭებთან ელადაც ზურგში მოხვდა.

მგავნდავეებმა წუთით თავი ანებეს თავიანთ საქმეს, ჭვარი უველაზე სწრაფმორბენალს, გუაფალიანს ჩააბარეს. იმანაც რაც ძალა და ღონე ჰქონდა, სოფლის თავისაკენ მოკურცხლა.

მოწინააღმდეგეებმა ერთი ხმაური ატეხეს:

— ე, მანდ გზა მოუჭერით, არ გაგვიცეთ... — აფულონებდა ახალგაზრდებს მოჭვარიან მოხუცი.

— აბა, ჰე... აბა, მო... — მევიროდა სახენაიარევი, — წელან რომ თქვა დაშავებულ ხეტელზე — ი, ქალშავას ამოკენდა მოურჩენს ქართლობას, რა თოვლის დადებმა შვას სჭირდება; თავად ერთ ადგილზე გახვევულიყო, ზელების ქნევისა და ყვირილ-ხარხარის შეტს არაფერს აკეთებდა.

— ამ ღლაპმა რაფრა მოგვატყუა, კაცო, ეს რა გვიყო, კაცო, ა? — ნათლისვეტს ტრიალ-ტრიალით ჩამოშვებულ მიხეილზე მიხეილმა იგი გულისწყრომითა და გაბორტებით — ვინ იფიქრებდა სასაცილოს თუ გავგზდიდა, ეცვიარმოუბოცივი? სხვა რომ აღარავინ შემორჩა ახლო-მახლო, ახლა მეჭვარიან მოხუცს გადაულაპარკა მან.

მაგრამ თამბის მისთვის არ ეცალა. სარდალივით ტრიალებდა, გაიშვრა-გამოშვერდა ზელს, ახალგაზრდებს მითითებას აძლევდა. მაგრამ დღეს ხმა აღარ მოჰყვებოდა რატომღაც და იმაზეც ბრაზობდა, ამ ტროყაზე იყო გულმოსულა, რომ არავინ ეცთხებოდა და ისე იჩენებდა უფროსობას, ადრე, ქველობაში, იცოცხლე, ისე სქეჯა თამბის ხმა, ურტებს იცობდა ხალხი. მაშინ პირველ მომდერლად ითვლებოდა ზეობაში. დღეობებსა და ქველებში ხანთლოთ საქებარა იყო, იმის პირველს უინულოვან ნაპარლებში თოვლნადნობის რაკ-რაკს ადარებდნენ თანაოფლებლები, მაგრამ ახლა ომხანიან უვირთლის ნაცვლად ხანდისხან ისეთი ხრინწიანი ხნავილი აღმოშდებოდა ხილმე, რომ თავადაც ელდა ეცემოდა იმის გავონებაზე, ამ აულაყის ჩარტე საუფროსო საქმეებში კი მით უფრო არ მოსწონდა და, როგორც კი ბრძანებები მოილოა, იმისაკენ შეტრიალდა და მკვახედ მოუგო:

— იმ ღლაპმა ქე მოგვიყვანა ჭკუაზე, მაგრამ აულაყები მხოლოდღა იბერებიან, უროყინებენ და შეტრ არაფერი, — შერე ოდნავ რომ შერებოლებინა ნათქვამი, დაფაციცებულ, კოშკის კედლებთან მიმდგარი ახალგაზრდების მისამართით თქვა:

— აბა მავთ შებდე, ოფლად იღვრებიან, მაგრამ კოშკი კი ვერ დაუნგრეთათ. სხვა თუ არაფერი, ვერძივით ურჭენს კაცი და ის იქნება, მე შენ ვებტყვი და შუბლზე ტყავი ასძვრებათ. აი, საქმე ის იყო, გინგლიანმა ბაღღმა რომ გააყეთა, ქვეყნის სასაცილო გაგვხადა ყველა... — მოხუცმა თამბიმ ერთი ჩახველა, უღლი ჩიხსულთავა და ამით სახენაიარეს ანიშნა, შენთან საუბარი მომიმთავრებია.

— გზა მოუჭერით-მეთქი, ხომ გითხარი, გზა მოუჭერით... — შეტრიალდა ხალხისაკენ სახენაიარევი, — თორე ისე ვაშპობენ ი ჭვარსა, ეშპაკი ვერ მიაგნებს იმის ასავალ-დასავალს...

იანის რიგონი

გამოთხოვნა

შაბათს, 1957 წლის 5 მარტს ათენის დილის გაზეთებმა გამოაცხადეს:
ნიქოზია, 4. (სპეც. კორესპონდენტისაგან).

გუშინწინ უთანასწორო ბრძოლაში მოკლეს „მოკას“ მეთაური დიგენისის თანამებრძოლი და ადიუტანტი გიორგი ავქსენდიუ.

ეს ამბავი ასე მოხდა: ბრიტანეთის ხელისუფალთ აცნობეს, რომ პატრიოტი, რომლის თავი 5,000 ფუნტ სტერლინგად იყო შეფასებული, მთა ტროადის რაიონში, მახერას მონასტრის მღვიმეში იმალებოდა.

ინგლისელებმა ალყა შემოარტყეს მონასტერს, გადაჩხრიკეს ყოველი კუთხე-კუნძული, შეიპყრეს და დაამწყვდიეს ყველა ბერი მონასტრის წინამძღვრის ჩათვლით. ბერები აწამეს, მაგრამ კრინტი ვერ დააძვრევინეს.

რომელიღაც მწყემსმა, ალბათ, ჯილდოს დახარბებულმა, დამსჯელი რაზმის მეთაურს აცნობა მონასტრის სიახლოვეს ბუჩქებით გადაფარული მღვიმის არსებობა.

ავქსენდიუ იმ მღვიმეში იმალებოდა.

ინგლისელებმა მღვიმეს უმაღლესი შემოარტყეს ალყა და ავქსენდიუს იარაღის დაყრა უბრძანეს.

მღვიმიდან ოთხი კაცი გამოვიდა. ავქსენდიუ მათ შორის არ იყო. „დაგვინებდიო“ — გაუმეორეს მღვიმეში დარჩენილს. „მოდით, თუ ვაქცაყები ხართ!“ — იყო პასუხი. რამდენიმე ჯარისკაცი მღვიმეში შევარდა. სიბნელიდან ტყვიამ იწვიმა. ერთი ჯარისკაცი დაეცა. დანარჩენ სამს გამბედაობამ უმტყუნა და უკუიქცნენ. გაიმართა სასტიკი ბრძოლა, ინგლისელებმა ვერაფერი გააწყვეს, ღიძხანს ესროდნენ მღვიმეს, და ბოლოს, ათი საათის ამაო წვალების შემდეგ, მღვიმეში ცეცხლგამჩენი ბომბები შეეყარეს. ბრძოლა დამის 2 საათზე დამთავრდა. მოგვიანებით მღვიმეში იპოვეს ავქსენდიუს დანახშირებული გვამი.

ალარ ვიმალებით, — აღარც მე და არც ჩემი მტერი,
ცეცხლი ყველაფერს ნოვრია,
გვიმრებიც იწვის...

ვცდილობ მივასწორო თავის ცნობა, სხვების შეცნობაც,
ვცდილობ არყოფნის წარმოდგენას, რომ მშვიდად
მოგვკვდ.

ოთხმა დამტოვა. გზა მშვიდობის!

გარეშემო სიჩუმეა ლოდად ქცეული.
 სულ მეჩვენება, წამოიწყებს საუბარს ვინმე
 და მოშლის კედლებს,
 საზღვრებს მოშლის ცნებათა შორის
 „წინათ“, „დღეს“, „ხვალე“!
 შენ კი შეიძლებ ყველაფერი იგრძნო იმ წამით
 ერთადერთ წამით, სიკვდილის წინ შენთვის რომ გვრგო.

რა სიწყნარეა.

რა ახლოა ცეცხლის სიცივე!

დღეს ჩემთვის უკან დახევაზე ფუჭია ფიქრი.
 ირგვლივ სულ ქვაა, წინ წამია, წამი არყოფნის
 შუაში მე ვარ. რა ვარ ნეტავი?

რადა ღირს კაცი ჩაჭედილი ცეცხლსა და ქვაში?
 არ ვიცი, არა, ვერც მოვასწრებ ალბათ გაგებას...
 შეიძლებოდა სხვა ბოლო და ბედი მრგებოდა,
 ამ მღვიმეს მაშინ უსიკვდილოდ გავეცლებოდი,
 ეს ქვებიც, ალბათ, სიცოცხლედ არ დამიკვდებოდა.
 ერთნი ზიზღით შემაქცევდნენ ზურგს შეხვედრისას,
 სხვები, ვიცი, სულგრძელობას გამოიჩინდნენ,
 სამუდამოდ დამივიწყებდნენ, როგორც იმ საგანს,
 დღეს რომ არვის აღარ სჭირდება.

მეც მიგვადებოდი რომელიმე მყუდრო კუთხეში,
 მუხლზე ხელებს შემოვიწყობდი,
 მოვეყვებოდი ბედისწერის ლანძღვას და გმობას...

ყოველივე დიდებულად მოეწყობოდა:
 ყოველ საღამოს აივანზე მოვისვენებდა,
 გავერთობოდი მოფარფატე პეპლების ცქერით,
 ან ბავშვების ჭივილ-ხივილს ყურს მივაპყრობდი...
 მშვენიერს ვისმე უსათუოდ მეც შევხვებოდი,
 ქალს, მეოცნებე ღიმილი რომ გაუპოვს ბაგეს,
 შემებებოდა წყნარი შუქი მისი თვალების, —
 დაკარგული სხივი ღამეში...

ყველაფერი დიდებულად აეწყობოდა:
 ყოველ საღამოს, დაისის ქაშს, ციხის კარებთან,
 ერთადერთ ლამპარს აანთებდნენ ბნელს მიჩვეულნი,
 გამოჩნდებოდა სანაპიროს ნაცნობი მრუდი,
 იმ ლამპიონთან კოლოები თავს მოიყრიდნენ
 ვით აფრიანი, მოქანავე ნავეების წყება
 ჩვენი კუნძულის მშვიდობიან ნავთსაყუდრებში.
 მე უარი ვთქვი!

უარი ვთქვი, მეცხოვრა სადაც მომხვდებოდა,
 გავცლოდი ტანჯულთ, განჭრიდებოდი,
 ვით ჯიუტი, უნაყოფო, შიშველი ბორცვი...

ძალა არ მეყო მომეთმინა უსამართლობა,
 ჩამედინა უსამართლობა,
 მეცქირა მშვიდად უთვალავი ავისმქნელისთვის

ისე ვით ყრუ-მუნჯს, უდრტვინველად, ხმისგაუღებლად.
 ძალა არ მეყო, გალახული ეზოს ძაღლივით
 საკუთარ ჩრდილსაც გაჰქცევოდი, დავმალულიყავ;
 ვერ შევიძელი განვდგომოდი ადამიანებს,
 მე იარაღი ვერ დავყარე — არ მინდოდა ოთხზე
 მეფოფხა,

მე იარაღი ვერ დავყარე, —
 არ მინდოდა მიმეცა სული, — დაფლეთილი დროშა
 მამულის!

მე ეს წამი სიკვდილის წინ ძლიერ მჭირდება,
 მინდა ვიცოდე, რისთვის ვკვდები,
 რას ვთმობ, რას არ ვთმობ.

...
 ძმებო, მეც ვიცი, მეც მიგრძვნია შიშიც, ტკივილიც,
 მაგრამ-დღეს შიშმა ყველანაირ ტკივილს აჯობა,
 წამების შიშზეც ძლიერია დღეს ჩემი ბრძოლა,
 რომელიც სხეულს არ ეკუთვნის, არა და არა!
 შეუცნობელი ხულისაა მხოლოდ ეს კართომა,
 ვაი თუ სწორედ სიკვდილის წინ შემიდრკეს იგი!
 ქვაში ჩამარხულს დამიჯერეთ,
 აქ ყველა წამი ძნელია და მიტომ ძვირფასიც.
 გემშვიდობებით...

მაბატით რაც ვერ შევიძელ,
 ოთხნი წავიდნენ, გზა მშვიდობის!
 ხალხმრავალია სიმარტოვე, როცა ზღვა ფიქრი
 ერთად გროვდება, და კვლავ ანაზღად განიბნევა
 მოპოვებული,

რჩება დუმილი, სიმძიმის, მოწმის გარეშე.
 ვის ვუთხრა რამე? საკუთარ ხმას ვებლაუჭები,
 იქნება ვიხსნა სულ მცირე ხნით შუბლი, თვალები.

მინდა ვხედავდე
 სოფლებს, ბაღებს, მინდვრებს, ქალწულებს,
 მინდა კვლავ ვიგრძნო მშობლიური სითბო მიწისა,
 რომ გაეუმკლავდე წინ ასვეტილ ცეცხლის სიცივეს.
 სკამი, მიდგმული მივიწყებულ სახლის კუთხეში,
 შეიძლება მიაშხაგესო მალალ სამრეკლოს,
 საიდანაც ძირს ეშვება ხმები ზარისა
 და ნელა ავსებს სახლის კედლებს უცხო სიმშვიდით.
 მეც მინდა ამგვარ წარმოდგენით დაეინახო ჩემი
 ცხედარი,
 გარშემორტყნული მეგობრებით, ხალხით, დროშებით,
 მინდა, ო, მინდა,
 რომ შევიძლო უარი ვთქვა დღეს სიცოცხლეზე!
 ერთადერთი, ერთადერთი მოწმე მყავს მხოლოდ,
 ეს — ხმაა ჩემი!
 ის ვერ შეიძლება გაარღვიოს ცეცხლი, ქვის ზღუდე!
 მე თვითონ უნდა გაეუმკლავდე.

თა სიწყნარება! ჩემი მათარა მაგონებს, რომ არა
მწყურია.

საველე ჩანთა ქვაზე სწორედ ისე ჰკიდა,
როგორც პირველი ვარსკვლავები
ლემესოლას სანაპიროს კრიალა ცაზე
იმ დროს, როდესაც მეფეოვე
რწყავს ქვაფენილს რეზინის მილით —
ძალზე მცხუნვარე იელისის მზის ჩახველებისას,
იმ დროს, როდესაც მოწულ სკამებს დაუდგამენ ხულ
პირველ სტუმრებს,

იმ დროს, როდესაც უჩინარი სიცოცხლის ხმები
ყველაზე მკვირცხლი, პაწაწინა ტრელი თევზები
გამჭვირვალე წყლის გრილ ზეირთებში დანაგარდობენ,
დათინებით იმეორებენ: ხვალ მზე იქნება!
ჩემთვის ხვალე აღარ არსებობს.

დღეს! ახლა! ამ წუთს!
ეს სიცხე მთოშავს. ხულ მცირედი დრო დამრჩა კიდევ.
უნდა შევიძლო ამ მღვიმეში დარჩეს სიკვდილი.
მაშინ ჩემს ნაფიქრს ცეცხლი ველარ გაანადგურებს,
მაშინ ჩემს ნაფიქრს
სხვებს მიეუტან როგორც სიხარულს.

მე მოვალე ვარ?
რას ნიშნავს რომ მე მოვალე ვარ?
ვინ მომიწოდებს? ვინ მაქეზებს?
რა უნდათ ჩემგან? ვინ არიან ნეტავ ისინი?
მონადეოფილი უნუგემო ჩემი მოძმენი,
თუ ეს სამყარო უზომოდ ვრცელი...
იქნებ მე თვითონ?
მაგალებს მხოლოდ ჩემი არსი,
სინათლე ჩემი! მომავალი დღის სიახლოვე...

...
ჩემი საათი ღამის ორზე გაჩერებულა.
მე დამავიწყდა, დამავიწყდა მისი მომართვა...
საოცარია, ჩერდებიან ის საგნებიც კი,
რომელთა უწყვეტ მოძრაობას შევეჩვიე ბავშვობიდანვე.
მე კარგად ვიცი, დრო არც როდის შეჩერებულა,
დრო აღარ ითმენს,
ჩემი აზრით ვაგრძელებ ძველ გზას.
ვისმენ იმათ ხმებს, ვინც ხსოვნაში დადუმდნენ
წაბით!

აღარ იქნება შესვედრები!

ყოველგვარი ფიქრისაგან თავისუფალი
მიცოცავს ქვაზე ლოკოკინა,
ტაძარს მიათრევს,
საითკენ მიდის?
როგორ მინდა გავესაუბრო...

თუმცა ის ყრუა, არც არავისგან ვალდებული არ არის

ქვეყნად, ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მოძრაობს თავის საყდრთანად, ყველასთვის უცხო.

ეს ბოლო წამი შეუფერებლად

მერვენება მსჯელობისათვის,

მაგრამ იგი ერთადერთი წამია, ძმებო,

რომელიც მე ბოლომდე მერგო.

მეკუთვნის მხოლოდ იმიტომ, რომ ბოლოა იგი,

ასეთ დროს ტყუილს არ ამბობენ,

ალარც ცვლიან აღრე დაწერილს. რა საჭიროა?

ჯერ ოცდაცხრა წლისაც არა ვარ.

არც არასოდეს მდომებია

ასე მძაფრად ყოფნა, სიცოცხლე...

მე ვერ მოვასწარ ცხოვრებაზე ბევრი მეფიქრა,

ვერ მოვასწარ სიცოცხლით დაღლა.

მე ეს წუთი უსათუოდ ბოლომდე მიწდა,

ბოლომდე მიწდა, რომ ვიცხოვრო წლების სანაცვლოდ...

მახსოვს ერთ ზაფხულს

ფამაგუსტას ნავსადგურში ვისხედით მაშინ...

... (მე ახლა ვიცი ის, რაც მაშინ არად მიღირდა) —

სიცოცხლე, ჩემი მეგობარი, უთქმელი იყო.

ჩემს შემდეგ უფრო მშვენიერი იქნება იგი.

სამი ძმაკაცი თავჩახრილნი ვსაუბრობდით,

თან ყავას ვსვამდით.

ვგრძნობდით ქორრებზე თოლიების ფრთების შეხებას.

ნეტავ იმ სიერცეს, მეგობრობას, თავისუფლებას!

ჩემო სიცოცხლე, ჩემო კარგო, საფე სიცოცხლე,

მე არ უიყავი შენთვის ვინმე ურგი, უღირსი,

დამიჯერე, სრულიადაც არ გამოვცვლილვარ.

მე ვხედავდი, ცხოვრება მენდო,

და რაც არ უნდა მომხდარიყო,

მაინც გაუმღიდი ძლიერ ქარში მკერდზე მიკრულ

ერთადერთ დროშას!

დღეს ცეცხლი დამწავს!

მე მზადა ვარ! მე არაა მიმძიმს!

არ მეგონა წამს თუ რამე გააგრძელებდა,

არ ვიცოდი, ტკივილი თუ ფიქრით იღლება,

რომ ყველა ნაბიჯს აქვს აზრი და თავისი ბოლო,

მე არ მეგონა, რომ ყოველი მცირე საგანი

უცდიდა იმას, ვინც იპოვნა, ვინც შეამჩნია.

მხოლოდ დღეს მივხვდი, რომ სამყაროს დააკლდა

ისიც,

ის ერთი გრამი პურის მარცვლის, უნაყოფოდ რომ

დაღბა ველზე,

ერთი ჭრიჭინაც, რომელიც დღეს აღარ ხმაურობს.

ხმა იმ ქალისა რძეს რომ ყიდდა ჩვენს უბანში

და აღარ მოდის...

მე დღეს ეს ვიგრძენ,
 შეიძლება ამის ცოდნა გმირობას ნიშნავს,
 მე დღეს შევიტყვე, რომ აზრები სიჩუმეს სპობენ,
 დროს ჰკლავენ და ბედისწერას უმკლავებდებიან.
 დღეს მე ეს ვიცი.
 მშვიდობით, ძმებო.

ჩემი ცხოვრების ყოველ ძვირფას წამს თქვენ
 გიტოვებთ, —

ეს ახლა ჩემი ერთადერთი იარაღია.
 ის იარაღი, რომელიც სწავას გამოწვდილ ხელებს.
 მე ახლა ვტირი, და ცრემლებით ცეცხლს ვიჭრობ
 თითქოს,

დღეს ცრემლების აღარ მრცხვენია,
 მე ყველაფერი მადღელებს ქვეყნად!
 ახლა რომ მნახოთ, უსათუოდ შემეყვარებდით.
 ამ ბოლო წუთებს ვერ ჩავატევ ვერც სიტყვებში
 ვერც ხელებში, ვეღარც მზერაში...
 წუთი დიდია, ვეებაა, როგორც სამშობლო...
 ის უსაზღვროა როგორც მიწა, როგორც სინათლე!
 მე ხმა მღალატობს...

გავიხსენებ მაინც იმ დღეებს, იმ ბედნიერ, ღონიერ
 დღეებს,
 როცა მინდოში უდარდელად შრომობ მზის გულზე...
 წყურვილი გახრჩობს, თოხს დატოვებ ღვდვის ხის
 ძირში

წყაროსთან მიხვალ, დაიხრები, წყალი გწყურია...
 კამკამა ზეირთში დაინახავ შენს ჯანმრთელ სახეს,
 შენს სიცოცხლეს, შენს სიტკბაუკეს,
 მზე და შრომა ყველაფერზე მეტად რომ შეენის —
 საკუთარ თვალებს, განათებულს მომავლის სხივით...
 დააცქერდები და ვერაფრით მოიკლავ წყურვილს,
 დაღევ და დაღევ... სვამ წყალსაც და მწვანე ნაპირსაც...
 როცა იკმარებ, გასწორდები და ცას ახედავ.
 მოსტებნი ვინმეს რომ მადლობა გადაუხადო
 ამ კაცური სიხარულისთვის.

სიყვარულისთვის ცა და მიწა
 ნათდება შენი, ზეიმობს შენით,
 ცა და მიწა ზეიმობს ყველგან,
 ცა და მიწა შენია იმ წამს,
 ცა და მიწა შეგიძლია გაასაჩუქრო,
 დაუნანებლად დაურიგო ადამიანებს.
 ასეთი წამი ცხოვრებაში ერთია მხოლოდ!
 ნუ ატირდებით! მე ვიტყვებ,
 ეს იქნება პირველად და უკანასკნელად.
 თქვენ მაპატიებთ.

რაც მთავარია, დამავიწყდა,
 მე ახლა მივბვდი:

სიკვდილი ძნელი არ ყოფილა, მხოლოდ ამბობენ.
 ქრისტეს არასდროს არ უგრძნია.
 იმდენი შეება, რამდენიც იმ წუთს,
 უკანასკნელი ღურსმანი რომ ხელთ მიაჭედეს.
 იმ დროს ზეცას და საკუთარ მსხვერპლს უკეთ
 ხედავდა.

დღემდე უცნობი ყველასათვის,
 თქვენი გიორგი ავქსენდიუ
 ამ ოცდაცხრა წლის მანძილზე
 არასოდეს არ ყოფილა ასე ლამაზი.
 მე ვასახელებ დღეს, რიცხვს ჩემი წლოვანებისას,
 მხოლოდ იმიტომ, ვიცი ამ რიცხვსაც
 ჩემი ტანჯული ხალხის სახელს მიუმატებენ.
 (მაპატიეთ ეს სისუსტე უკანასკნელი.)
 მე თითქოს ვისმენ, რა გულწრფელი სინანულით
 დაითვლით ჩემს წლებს.
 და მანამ ვსუნთქავ მინდა ამ რიცხვს ვეამბორო თქვენს
 ბაგეებზე,

მე შეიძლება მცირე ვიყავ ამ დიდებისთვის...
 სწორი გზას პოვნა ნახტომია სიმარტოვიდან.
 ჩემამდე აღწევს ყველა ხელის ჩამორთმევა, ათასი
 ფიცი,

ცეცხლო! მე მზად ვარ!
 ჩემი სიცოცხლე სიკვდილისთვის არ მიმატებს
 მსხვერპლად.

მოგკვდები მხოლოდ სიცოცხლისთვის,
 რომელსაც აღარ დასჭირდება ასეთი მსხვერპლი!

გემშვიდობებით,
 თუმცა მაინც ვსუნთქავ ჯერ კიდევ,
 ძალზე ძნელია მოგკვდე მაშინ, როცა ხსნა არის.
 როცა სიკვდილი შეგიძლია არ მიიკარო
 და არჩევანი შენ სურვილზე ჰკიდია მხოლოდ.
 სიკვდილს ავირჩევ, რომ არ შემრცხვს ჩემი
 სიცოცხლის.

ჩემს ხმას ვერ იცნობთ.
 მეც ვეღარ ვცნობ. ვეჭვდები კიდევ,
 ის ხმაა ნეტავ თქვენ რომ გინდათ გესმოდეთ ჩემგან?
 მე რომ მჭირდება, დღეს რომ ყველა თქვენგანს
 ბგეკუთვნით...

ერთიც ვირწმუნე.
 ადამიანი არ არსებობს ფიქრის გარეშე,
 ხშირად გგონია უქმად ზისარ, არ ქმნი, არ იბრძვი,
 თურმე იმ წუთს ბევრიც შეკქმენ, ბევრიც იბრძოლე.
 ვიცი, დღეს თქვენი დახმარებით შევიძლებ სიკვდილს.
 ვინც ჩემს შემდეგ თოფს დააქუხებს,
 ვინც მტერს შერისხავს და ჩემს სიკვდილს არ
 აპატიებს,

ყველა მხარში მიდგას ამ წუთას,
სიკვდილის წუთს მიაღვილებს, სიკვდილს დასცინის...
გამომამწყვდიეს ამ უნიათ, ქვის ტომარაში
საიდანაც სხვა გზა არ გადის,
სხვა გზა არ გადის გარდა ვიწრო მზის ბილიკისა.
ეს გზა უთუოდ მზესთან მიგიყვანთ!
ნუ ატირდებით, ძმებო, მე ვიცი ახლა ისე, როგორც
არასდროს,

რომ შეიძლება ვიყო ბევრზე თავისუფალი,
მე ახლა ვებუდავ, რომ
თვალეები შევიმშრალო დროშის კალთაზე,
ვიცი, ამ დროშას მოძმეები ჩამომართმევენ,
ჩამომართმევენ და ცეცხლის და ტყვიის წვიმაში
მონობაზე საუკუნოდ უარს იტყვიან.
ჩვენი სიმართლე, და სურვილი თავისუფლების
ტალღას მოჰყვება, და სულ მალე გრიგალს მოიტანს;
ეს დიდი რწმენა ნებას მაძლევს დაგიტომთ ყველას,
გემსხვერპლოთ ყველას —
ვინმე გიორგი ავქსენდიუ,
ტაქსის შოფერი,
ღარიბი გლეხის ამაყი შვილი, აქ მოსული სოფელ
ლისიდან,
ვინც იმდენი ისწავლა მხოლოდ, რომ დაეწერა ერთი
სიტყვა:

თავისუფლება!
როგორ მინდოდა რაიმეთი გამოგდგომოდით...
ნუ გაიფიქრებთ, სიკვდილის წინ ტრაპაზს მოვეყვი.
გესაუბრებით ყოველ თქვენგანს ისე დანდობით,
თითქოს ერთ დილას, გაზაფხული სულს რომ
ავივსებს,
ვაბრუნებდე საჭეს ხელის ჩვეული რიტმით...
თითქოს კვლავ ვცდილობ არ შევეხო ფორანს
გლეხისას,
მოუხერხებლად რომ გასიდა ზედ შუა გზაზე...
ვცდილობ ზიანს ავარიდო მზის სხივებთან მოთამაშე
გამხდარი ბიჭი,
ვცდილობ როგორმე არ გავსრისო
ასფალტის ქვაზე ამოსული თეთრი ყვავილი...
პირდაპირ გეტყვით: ადამიანი მონად არსად
დაბადებულა!

მშვიდობით, ძმებო!

მე ბევრსაც ვნანობ:

ვერ მოვასწარ, ამ მარჯვენით მეშრომა თქვენთვის,
თავისუფლების დიდ ზვიმზე თოფს ვეღარ დავცლი,
ვეღარ დავტვირთავ ავტომობილს კარტოფილით სავსე
ტომრებით,
ვეღარ მივეტან მოხუცებულ მქსოველ ქალს შემას,

ვერ ვითამაშებ ფეხბურთს ჩვენი ეზოს ბიჭებთან,
ვერ ვუთავაზებ ჩემს მეგობარს უხიაგი ხუმრობისათვის,
ველარ ვუყვიდი ნაყინს ჩვენი ეზოს პატარებს,
ამიერიდან ველარ დაგყრი ჩემს ძლიერ მკლავებს

მაგიდაზე

იმ ძველ დუქანში, ფამაგუსტას სანაპიროზე...
დღეს მე თბილ სიტყვას ვეტყვი ჩემს თავს
მხოლოდ იმიტომ რომ ვირწმუნებ, — მოგეწონებით.
ერთსაც გაგიმზელთ:
უცბად ვიგრძენ საკუთარი თავისადმი პატივისცემა,
რადგან შევხვდე ჩემს აღსასრულს თქვენი თვალებით.
თოფს ქვაზე მივდებ, ცხელია და ცოტა გაცივდეს.
სარკის ნატეხს დაეინებით ჩავაცქერდები.
თუ კი გიყვარვართ, დღეს ღამაზად მოგეჩვენებით,
თუ კი გიყვარვართ, შეუძლებელს შევიძლებ

თქვენთვის...

ვოცნებობ მაინც: სიცოცხლე რომ შემეძლოს კიდევ,
ბორკილს დავლეწდი, ამ ჩვენს კლდეებს ქანდაკებად
ნადავაქცევდი,
იმდენს ვიზამდი, მონდომებოდა ყველა ღამაზს ცოლად
შემერთო,
იმდენს ვიზამდი, ყველა მართალ ადამიანს ძმად
მივეჩინე.

მთელი სამყაროს ახალგაზრდებს ხელს გაგუწვდიდი
ბორკილაყრილ, ვაქაკურად დაკოჭრილ ხელებს...
ველარ მოვასწარ!

ჩემო მოძმენო, ჩვენებური წესის თანახმად
ხვალ ქალიშვილი ბედნიერი ქმარს ამოირჩევს.
ვაქიკაცი თავის საქმეს მოუკიდება,
ხვალ შეიძლება რომელიმე მწვერვალებს მისწვდეთ,
მერე მალლიდან გადმოსხდეთ
სოფლებს, ქალაქებს, საკვამურებს,
არწივებს და მინდვრებს ხვალიანს...

იქნება მისხვდეთ, რომ უძლური გულახდილობა,
აღსარება, მოთქმა, წუწუნი,

არ გამოდგება ამ ცხოვრების მამოძრავებლად.
თუ შეიძლება აღსარებით შენ თავს უშველო...
დანარჩენები? დანარჩენებს ხომ უნდათ შეგლა?
მე დამიჯერეთ, ჩემზე კარგად არავინ იცის,
ქვეყნად სიცოცხლეს მხოლოდ მსხვერპლნი

ამოძრავებენ.

მოსუცო დედაკ, ნუ მიტირებ, ნუ დაღონდები,
მინდა გიხილონ ქედმოუხრელ ღირსეულ ქალად
შენ იტყვი, ვიცი: ერთი მუჭა ფერფლი სჯობია
მუხლზე დაცემულს, წელში მოხრილ, უღირს
სიცოცხლეს.

მართალსაც იტყვი!

საყვარელო დედავ, მშვიდობით!
 მამაჩემი ათას მკედარშიც მიპოვნის, მჯერა!
 ბერძნული ძვლებით
 დამწვარ მკერდზე ავგაროზის მსგავსი მონეტით,
 მე ისიც ვიცი, ვინც ჩემს ფერფლში
 ხუთი ათასს ხარბად მითვლის,
 სადმე დუქანში მაინც დაღვეს
 ჩემს სადღევრძელოს, როცა შეთვრება,
 ჯამში ცრემლი ჩაუვარდება,
 მიხვდება ალბათ, რომ ჩემს სახელს
 ფულზე ვეღარ დაახურდავებს,
 მიხვდება ალბათ, რომ მისთვისაც დავღვარე სისხლი.
 მწარედ შეიგნებს, რომ უთუოდ რაღაცად ვღირვართ
 ვიდრე ერთმანეთს არ ვღალატობთ, კაცურად
 ვკვდებით.

მე ახლა ქვეყნად აღარავინ, მტერიც კი არ მძულს.
 თითქოს არასდროს არ მქონოდე ასეთი გრძობა.

მე ყველა მიყვარს, ვინც კი ხუნთქავს, ვინც კი
 არსებობს.

მინდა ქვებს გაგვრა შეტრუსული ცეცხლისგან მხარი,
 მინდა ეს ქვებიც დაგაფხიზლო, რომ ჩემთან ერთად
 იხმაურონ, ყოფნა იწამონ.

ამ სიყვარულით მინდა ყველას გადაგამეტოთ.

მშვიდობით ძმებო!

წასვლა არ მინდა, კვლავ ათასჯერ გემშვიდობებით,
 ჯერ მაინც ვდგავარ, თითქოს კიდევ რაღაც მმართებენ

ქვეყნიერების,
 თითქოს მმართებს, რომ გაჩუქოთ ხვალინდელი დღის
 სიმსურვალე

ჩემი ძვლების ცხელი ტვინიდან...

მახსოვს მწყუროდა.

დასიცხულმა შეიჯიერე მანქანა წამით
 ბერძნულ სოფელში, პაწაწინა სახლის ჭიშკართან.
 მოხუცმა ქალმა მთლად შეეებში გამოსწვეულმა
 მომაწოდა ცივ-ცივი დოჭი.

ხარბად ვეწაფე. მერე მაღლი გადავუსადე
 პასუსად მითხრა: „იყავ შვილო თავისუფალი!“

„იყავ დედი თავისუფალი!“ წყნარად მივუგე
 და ვიგრძენი, რომ იმედად მე ვყავდი მოხუცს.
 მომიახლოვდა, შემიმშრალა შუბლი ნაჯაფი,
 მერე გულდიად გამიღიმა (ჯანსაღი ძველი
 ახალს ალბათ ასე უღიმის) და მითხრა მტკიცედ:
 „თავისუფლება მხოლოდ შენი არაფრად არ ღირს,
 თავისუფლება ერთი კაცის არაფერს ნიშნავს“,
 „ნახვამდის, დედი!“

მე მოვისვი ხელი თვალებზე,
 ცუდათ ვხედავდი. გზაზე მუქი ბინდი წვებოდა,
 წინ მივიწვედი შუქვარების აუნთებელად.

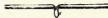
მთვარე მომდევნა და მიედევდი მთვარეს მე თვითონ.
 სხივებს მახვევდა, მე სხივებში ხელებს ვურყევდი,
 მე ვმალდებოდი და ათასჯერ ვგრძნობდი მიწასაც.
 მთვარე არ მწამდა და სხივებიც ყალბი მეჩვენა,
 გულს მიციებდა, როგორც ოქროს ცივი შეებება,
 ვით ავგაროვი ბავშვობიდან თან რომ ვატარებ,
 რომელიც მკერდზე გათბება და შემდეგ ბოლდება.
 და მე ვიფიქრე, რომ ცოტაა მქონდეს სასლ-კარი,
 რომ ცოტაა პურს ვჭამდე და ვინმეს ვკოცნიდე,
 ადამიანი ყოველდღიურ საზრუნავზე მეტად ფასდება!
 და როცა ფიქრობ შემდეგ დღეზე, პურზე და წყალზე
 იმ წუთებიდან მონობაზეც უარს აკხადებ,
 შენს საშობლოსაც იმ წუთიდან ათავისუფლებ,
 იმ წუთებიდან მთვარე ბოლავს შენს ძლიერ მკერდზე,
 ადამიანის სიყვარულით წელში იხრები,
 იმ წუთებიდან შენ წინ ძნელი შარა იშლება...
 მე ამ გზას მივყევ,

მივატოვე საჭე ერთგული,
 ავიღე თოფი და მშობლიურ მთებს მივაშურე,
 ბევრი ვიბრძოლე, ან იქნება ცოტა ვიბრძოლე,
 დაე ზვალ ჩემმა მეგობრებმა გამასამართლონ.
 დღეს გზა აქ წყდება, ამ მღვიმეში,
 მე ეს გზა მიყვარს.

ამგვარ მღვიმეთა შესასვლელთან მზე ფეხზე დგება,
 გამოსავალიც ამ მღვიმიდან მზისაა მხოლოდ,
 ეს მზე მინელებს დამწვარ მკერდს და ჩემით ივსება,
 ეს მზე ჩემს მკერდზე იმედად ბოლავს.

დედამიწის ყველა ზარს ერთად შემოჰკრეს. ადამიანმა მალა ასწია
 თავი. ყველა გული შეჩერდა თითქოს. ნიქოზიასა და ფამაგუსტას შორის მღე-
 ბარე სოფელ ლისში. დედამ მოიხვინა შავი თავშალი და თქვა სწორედ ის, რა-
 საც შეილი მოელოდა: „მე ვამაყობ! ერთი მუქა ფერფლი სჯობს დაჩოქე-
 ბულ სიცოცხლეს“. მამა მივიდა ნიქოზიის სამხედრო ჰოსპიტალში, იცნო თავ-
 ვისი დამწვარი შვილი მაგარი, ბერძნული ძელებითა და ოქროს ავგაროვით,
 რომელიც ბოლავდა მისი შვილისა და მთელი მსოფლიოს მკერდზე.

ახალბერძნულიდან თარგმნა ირა ორგონიანიძე

თბილისში და უკლებლივ

დღე-ღამეობა მოსკოვის აეროდრომიდან სატარათო თვითმფრინავი აფრინდა. სივრცე ვადებულ ლითონის მერხებზე ჯდომა მოუხერხებელი იყო, ამასთან ძალიან ციოდა. კერძო გაკეთებული დიდი მრგვალი ნახვრტი გამკვირვალე ხუფით იყო დახურული. ხუფის გასაჭერში ტყვიამფრქვევის ღულა იყო გადებული. ერთი საათის ფრენის შემდეგ ჩიხურიდან გამოვიდა ტყვიის ქურთუკში ჩაძმული ქველი უმაწვლილი, გაგვიღიმა და თითქოს ბოდიშს იხდინო, ვკოხრა, მალე უნდა ვიფრინოთ არც თუ ისე შორს ფრონტის ხაზიდან, აქ ხშირად ნავარდობენ ვერძანელი ასეზა, რომლებიც ჩვენს სატრანსპორტო თვითმფრინავებზე „ნადირობენ“. ვგაუწუა თუ არა ეს, უშაღვე აცოცდა კიბით თავის ტყვიამფრქვევთან ხუფეზე და დაკვირვებით დაუწყო თვალთვალი ცის სივრცეს.

თბილისისკენ მიმავალ ჩვენს თვითმფრინავს უნდა გაველო კუბისშევი, გურაფევი, კრასნოვოდსკი, ბაქო; დადამებისას დავეშვით გურიევში, ღამე აქ უნდა გავგეთია. მოგვათავსეს მიწურებში, რომლებიც იმავე დროს ბომბსაფარც იყო. კრაქის მკრთალ შუქზე სახელდახელოდ ევახშებო ჩვენი საგზლის მქლე მარაგიდან და დასაძინებლად განვლაგდით ნარებზე; ღლით მივფრინავდით მოყვითალო-მოყავისფრო უწყლო უდაბნოს ზემოთ, მარაბელიტის თეთრი ლენტით შემოქობილი ყარაბოღაზის და მისი ხაზის ახლო, ხახისა, რომელიც უკან დაუბრუნებლად ულაბავს კასპის წყალს. მალე ირგვლივ შემოუფრინეთ ზღვაზე მიკრულ კრასნოვოდსკს და დავეშვით საფრენ მიმდროზე.

მეორე ღლით ბაქოში მოგვიბოდა სხვა თვი-

თმფრინავზე გადაქდომა. პილოტებმა საერთოდ უარი თქვეს შეეღოთ მგზავრები იმ მიზეზით, რომ საშიში ტვირთი მიგვაქვსო, მაგრამ დამარწმუნებელი შეგონების შემდეგ პილოტები დათანხმდნენ ჩემს წაყვანაზე. ეს იყო ღირსსახესოვარი ფრენა. ადგილი მიმიჩინეს ფრთაში. საწვავით სავსე ავზებს შუა, სადაც შემეძლო მოვალათებულაყავი მხოლოდ პორჩონტა-ლურად. აღუმიწის ვოფირებულთი ფურცლებით შემოქლონვლს მთლიან ლითონის თვითმფრინავს. ჩანდა, უკვე დამთავრებინა თავისი საქმე, მოეჭამა თავისი დრო. შრავალრიცხოვან, ოდნავ შესამჩნევ ნახვრეტებსა და ქუქრტუანებში სისინებდა და სტვენდა ცივი გაშვალავე ქარი, ავისმომასწავებლად კრაქუნებდა თვითმფრინავის გარსამოსი დგარები, თითქოს ასობით უბილავი ბოროტი არსებანი ღრღნიდნენ და დეკადენს ლითონს.

ეს წარმოუდგენელი ღრქენა და ღრქილა, მოტორების ნაღვლიან გუგუნთან შეერთებულა, გამუდმებით ყურში ჩავეხმოდა. ასე ვვეგონა, მთელი ეს ნაგებობა ყოველ წამს ნაქუწ-ნაქუწად დაიშლებოდა და გაიფანტებოდა.

საშინლად ვვარყვევია. მტკვრის ხეობა, რომელსაც თავზე გადავუფრინეთ, გავდა უზარმაზარ აეროდინამურ მილს. თვითმფრინავი ქანაობდა, როგორც ნაფოტი ზღვის ტალღებზე—ხან დაფრადებოდა, ხან უფერად უფხკრულში გადაუშვებოდა. გული მერეოდა, გონება მიბნელებოდა, თავი მიბრუოდა, გულღვაძლი და მთელი შეგნეული ამოვარდნაზე მქონდა. მე თანახმა ვიყავი ყველაფერზე, ოღონდ ბოლო მოღებოდა ამ ქოქხეოთურ ტანჯვა-წამებას. არა, არასოდეს არ ჩავქდები თვითმფრინავის ფრთაში და სხვებსაც არ ვურჩევ ასეთ მგზავრობას.

* ერთი თავი მოკონებათა წიგნიდან „სიტყვა იარღლია“.

თბილისში გამოვედი თვითმფრინავიდან, როგორც იტყვიან, ისეთ მდგომარეობაში, რომ დამაფრენად წამომიღო ბაკოთარი სანიტო ჩანთა, შევხედე ძალიან ვნანობდი ამის გამო, ჩანთაში მქონდა ქრომის ჩექმები, რომლითაც შემქმნილი უფრო შრომანად და მოხდენილად გამოველო რუსთაველის პრინციპებს.

სასტუმრო „თბილისში“ ვასილ სტეპანოვს მივადგინე, საშუალოზე ოდნავ მაღალი, ამ ხნეული გამხმარი კაცის სახე რაღაცით მაგონებდა მაქსიმ გორკის. მკვეთრად წინ წამოშვებული უვარიანობის ძეგლები, ასეთივე შუბლი, მაგრამ არ მქონდა გორკისებური უღვაწეობა და სახის გამოშვებულია. დამამახსოვრდა მისი ღამისა და მანერა. პირველ ღრანას წარმოთქვამდა ძალის დატანებით, განსაკუთრებით თუ ფრანს იწყებოდა მაგარი თანხმობით. ასეთ შემთხვევაში იგი კი არ ამბობდა, ისროდა სიტყვებს.

— ამხანაგო კვანთო, სწორედ დროზე მოხვედდი. დაიკავე ეს ნომერი, იცოდე, ეს ისტორიული ნომერია, აქ ცხოვრობდა ხოვე დიასი. ახლა წავიდეთ, ვიხსენებთ, შერე ვირჩევ ეწვიო ახანოს, რა თქმა უნდა, შენთვის უცნობია სახელგანთქმული თბილისური ახანოები, თავის დროზე რომ აწერა პუშკინმა.

ახანოებისაყენ მიმავალი ვაკვირდებოდა ქალაქის ქუჩის ცხოვრებას; ის, რომ ფრონტი ახლო იყო, იგრძნობოდა პატარულთა ჭკულების ხშირი მიმოსვლით; ისინი დოკუმენტებს უხინჯადნენ სამხედრო პირებს და განუწყვეტლივ აქეთ-იქით მქროლავ საშუალო ავტომანქანებს. მაგრამ აქ საშუალოდ მხოლოდ მოჩვენებითი იყო. ნამდვილად თბილისიც, მთელი საქართველოც და მთელი ამიერკავკასიაც იმ ხანებში ცხოვრობდნენ დაძაბული ცხოვრებით, რომელიც დავეცილებარებოდა მხოლოდ და მხოლოდ ფრონტის ინტერესებს და მიზალზეშეხული იყო ერთი მიზნის მისაღწევად — ყველაფერი გაცივებულიათ გამარჯვებისათვის, იმისათვის, რომ მტერს არ გადმოეღება კავკასიონის ქედი.

ჩვენ მტერის სანაპიროზე გავედით. მდინარე ხეაურით და დიდი სისწრაფით მიაქანებდა მტერი ტალღებს, ამხსრევდა წყალქვეშა ქორამებზე, ვანუწყებელივ ატრიალებდა მორცებს. მტერის მოულოდნელივ მჩქეფარე ენერჯია თავისკენ მიხმობდა, მიღებებდა სურვილს შევერთებოდი მის სწრაფ მდინარებს. მტერის ხიდთან მტვარი ჩაუღდის უზარმაზარ საღ კლდეს, რომელზედაც, ზედ უსტკრულის პირად აღმართულია მტერის ციხე — ყოფილი საპატრიო, სადაც ოდნავდაც გამოიწვევდებოდა ოდნავ სტალინი, გორკი, წულუკიძე, კეცხოველი. და ბევრი სხვა სახელდავანი მებრძოლი ხალხის ბედნიერებისათვის.

ციხის და მის მეზობლად აღმართული უძველესი ტაძრის იქით, უფსკრულის პირას, როგორც მერცხლის ბუდეები კლდებს მიკრიათ

პატარა სახლები. ამ სახლების დია აინებზე უვილ-ხეილით მიმორბიან ურთიეროს გამოდევნებულ ბიჭუნები, რომელთაც ოდნავ არ ამინებთ ქვემოთ მტკარის გაიფრებული მდინარება.

აგერ სახელგანთქმული ახანოებიც — რამდენიმე დაბალი შენობა პატარა მოედანზე, მთის ძირას; აქ მიწის წიაღიდან ჩქეფენ ცხელი გოგირდოვანი წყაროები. ამ თბილ წყლიდან წარმოიშვა ქალაქის სახელწოდება — თბილისი.

გამოგვიყვებს ნომერი. დაეუძახებ მექსიხს, შემოვალა ახმახი ტიტველი კაცი წინსაფართო ბარძაყებს ზემოთ... — ახლა კი დავივლეთ, ვი ჩემი ბრალი — ვთქვი გუნებაში.

— ლაეს ნა ვივოტ, სერჩას რაბოტატ ბუდეში თხოთმეტი წუთი, თუ მეტი არა, ვაგრძელდება „მუშაობა“. მისრცხდა სახსრებს, ტანზე მაკლდება საპნის ქაღის მსუბუქ ქაღის. ჩემს ზურგზე შემომხტარმა მხრებზე ხელმძიკაბედულმა, ფეხების სწრაფი მოძრაობით გაიარ-გამოიარა ჩემს კუნებზე და საქამით დამითავრა, რომ ტანზე ვაღმომასხა რამდენიმე კუტხელი ცხელი გოგირდოვანი წყალი. აქედან, ალბათ, მოსპიტლს უნდა მივაშურო, — სხვა საშუალო არ არის — ვავიფიქრე. მაგრამ ჩემი შიში უსაფუძვლო გამოდგა, ყველაფერი კარგად დამთავრდა.

— როგორ ხარ, ვადარჩი? — მკითხა სტეფანოვმა, როცა ახანოდან ქუჩაში გამოვედი.

— ვადარჩენით კი ვადარჩი, მაგრამ თავს იხე ვგრძნობ, თითქოს ადიდის ჩარხში ვავეტარებინეთ. ისე კი თავს მსუბუქად ვგრძნობ, ალბათ, ორი ფუთი მაინც დავკელი წინაში.

— მოდი ახლა, ძმაო, ვხად ბაზარში შევიაროთ. ალბათ, შენ მისი მსგავსი არაფერი ვიანახავს.

ბაზარი მწელი მისაგნები არ აღმოჩნდა. მასთან მისასვლელი შუკები სავსე იყო ურმებით, ოთხთავალებით, საზიდრებით. კედლებთან იდგნენ თაჩვანდრული სახელები. სახლის ერთი ნაკალი ბაზრისაკენ მიეშურებოდა, მეორე ბაზრიდან გამოდიოდა, შინ მიიჩქაროდნენ ნაკაპრით ხელში. ჩემთვის არაჩვეულებრივი სანახავი იყო, თუ როგორ მოქონდათ თავივე ჩაკიდებულ ცოცხალი ქაოლები, ინდაურები, გოცები. ბაზრის მისასვლელთან გაცხოველებული ვაპრობა მიმდინარებოდა. აუიღებოდა ტანსამოსი, ფეხსაცმელები, ნოხები, ავეჩეული, კერამიკა, ქურჭიერი. რა ნაირ-ნაირ საქონელს არ ნახავდით, ირგვლივ ყველაფერი დუღდა, მოძრაობდა, ხმაურობდა, ჩვენ ძლივს მივარდებოდით შვიდროდ თავმოყრილ ხალხს. ჩვენცენ მოდიოდა შევანბიანი ახოვანი მთიელი, რომელსაც მწყემსის ბანჯვლიანი ქუდი ეხურა, ბრბოში თამამად იკაფავდა გზას, ჩანდა, უკვე ეყოლა, რაც სჭირდებოდა, და ახლა მიიჩქაროდა თავის ფარისაკენ. ხელების ქნევით ხამამალა საუბრობდნენ ჭკუფჭკუფად მდგარი ქურთის ქალე-

ბი, წყევორ კაშკაშა ეროვნულ ტანსაცმელში გამოწყობილი, მძიმე დიდი საყურებით და ხამჭურებით. ბევრს ზურგზე მოკიდებული ჰყავდა ძუძუთა ბავშვები, რომლებიც თავისი კრედი მაშკებიდან გულგრილად უშვებდნენ ამ მშუოთვარე გარემოს.

ჩაუვარეთ საუხარობებს, კაუქებზე ეკოდა ვატყავებული და გამოშავებული საქონელი; შემდეგ ჩამწკრივებული იყო წნილით და მუავე კომოსტოთი სავსე ვეება კანრები, კალათები წითელი პომიდორებით, მოშავო-მოისფრო ბადრიანებით, დახლებზე კონებად ეწყო სხვადანსხვაფერის და სახის მწვანილეული, რომელსც მანამდე არ მენახა; ამას მოსდევდა ზოღუღობის დაუსრულებელი რიგები. ხელმარცხნივ და ხელმარჯვნივ იყიდებოდა ატამი, მსხალი, ვაშლი, ქლიავი, ურძმენი, ხურმა, კაკალი, ლეღვის ჩირი, თაფლი და სამხრეთის გულუხვი მიწის სხვა ნაყოფი. მესერთან აღმართულან მთელი მთები ნესტებისა და სახამორების. ყველაფერი ეს თავის შესახებდროთ და სურნელებით აღიზანებდა შადას. მაგრამ უსიძინ... აშკარად არ შეეხებებოდა ჩემი ზურბის შესაძლებლობას. როგორც დავრწმუნდი, არც ჩემი თანამგზავრი გახლდათ როტმილდი.

უწებურად ჩვენი ურბადლება ერთმა პატარა სცენამ მიიქცია. დახლთან, სადაც პირამიდებად აღმართული იყო გვერდებზეწითლებული ხვედრფიანი ატამები, ახალგაზრდა ქარისკაცი მოვიდა. ჩანდა, ის ახლახან გამოსულიყო მონპოტლიდან. შარცხენა ხელი ჩამოკიდებული ჰქონდა შავი სამხარბლით. ატამს ყიდდა ჯალარაულაშა ქართული ბერკაცი. ქარისკაციმა ფახე იყიბა. შემდეგ შეჩერდა, ჩაუქარდა, გადათავადა ჭებეში მთელი თავისი კაბიტალი და თხოვა გამოიდგელს აქონა ერთი ცალი პაწია ატამი. ჩანდა, პირველად მოისურვებდა ვაგინჩა ეს გემრიელი ხილი.

ქართული გლეხკაცი დინჯად შეუურებდა ამ უჩვეულო ახალგაზრდა მუშტარს. უცებ სახე ღიმილმა გაუნათა, გადმოახტა დახლს, მიიბრბინა შარისკაცთან და სწრაფად დაუწყო ჭებების გავსება ოქროსფერი ატამებით.

— შენ ფულს როგორ გამოგარბმევ, შვილო წაიღე. რამდენიც ვინდა, წაიღე, ნუ გრცხვენია, გაუმასპინძლდე მეგობრებს. ჩემი ბიჭი ვანოც ზომ სადღაც ომობს ახლა უთხარი მოხუციმეგრულიშვილი ვამიამასინძლდა-თქო, არ დაგავიწყდეს. გენაცვალე — მეგრელიშვილი-თქო. თუ ჩემს ვანოს შეხვედ, გადაეცი, რომ ვეღოთ, რომ საცოლდე უცდის. არ დაგავიწყდეს, შვილო!

შეუბუნებული ყმანჯილი უარობდა მიეღო საჩუქარი, სულ ერთხა და იმავეს გაიძახოდა, ახარად მიწდა ამდენი, ბიძაჩემო. მე მიწდოდა მხოლოდ ერთი ცალი გასახინჯად, ამდენი რა სუქირაა. გმადლობოთ, მეყოფამ მაგრამ ბერკაცი გარშემოყრფთა მოწონებს შემახლებითი წაქეზებული განაგრძობდა ატამებს ჩაწუბობა

ქარისკაცის ჭებებში. არ გახულა ერთი წუთიც — და დაქრილმა მეომარმა დაინახა მიტყენ გადავრელი ხელები ქარისფერი მსხლებით, წითლად შორღუდე ბროწეულებით, მოხარშული ცხელი ტაროებით, ვედაც ღეღვას ჩირის აცმას აწველიდა, ერთიც ღვინო სავსე დოქს მოარბენინებდა, სხვადანხვა ჭურის ამ კრელხალხში დაქრილმა მეომარმა ააძგერა ურველი მათ განის ვული. ურველმა მშობელმა მასში დაინახა საყუთარი შვილი, თავისი ვანო, თავისი ვახტანგი, თავისი ირაკლი და ქარისკაცისადმი გამოვლენილი გულთაჯობა იყო — სიყვარული ყველახადაში, ვინც ომმა საყუთარ კერას მოწვევია.

— წაიდეოთ, პავლე, თორემ ვერც ჩვენ გადაყურებით ამა ტყვეობას, შენც ზომ ოფიცერი ხარ, მეომარი. შეხე, უკვე გვიურებენ.

— წაიდეოთ!
პირველად მე მომჩვენენა, თითქოს აქ ომი უკვე აღარ ახსოვო; მაგრამ ომი შეტრიალა ურველ საზღვი, რუსის და ქართველის, აზერბაიჯანელის და სომხის. დოღრტნელის და უზბეკის — ყველა საბჭოთა ადამიანის ოჯახში. დააკვირდი, რამდენი ქალია აქ სამკლფოვიარო ძაქებში.

ჩვენი სასტუმროს პირდაპირ — კავშირგაბმულობის სახლია. უყანასკნელ ზედასართულზე, პატარა ოთახში მოთავსებულია რადიომაუწყებლობის ყველა რედაქცია საზღვარგარეთისათვის. აქ უკვე ყველანი შეკრებილიყვნენ. შემხვდნენ ერთგვარი ვაკვირებებით. რა საჭიროა აქ საშუადრო პირი, ასეთი რა მოხდარო, — ასე ფიქრობდა, აღბათ, ყოველი მათგანი.

სტუმროვმა წარუდგინა ჩემი თავი იქ მყოფთა და გამაცნო ისინი. რამდენიმე წუთში უკვე თავის ახლობელ შინაურ კაცად მთვლდნენ, შით უმეტეს, რომ თითქმის ყველამ ჩაიბარა ჩემი ზეულიდან მოსკოვიდან ჩამოტანილი წერილები ახლონათესავებსა და მეგობრებსა.

პირველი შთაბეჭდილება მუდამ დასამახსოვრებელია. ჩგუფში ყველაზე უფროსი ხნოვანებით იყო ვიორჯი კუდრიაცი — 10—11 წლისა, დაბალი ტანისა, გამბლარი, თმაზეუქუკაცი, როცა ლამპარკობდა, დარცხვენით იღებებოდა. თითქოს წინასწარ იხდოდა ბოლიზს წარმოთქმული სიტყვებისათვის. კუდრიაცი მეთაურობდა იტალიისათვის დანიშნული გადაცემის რედაქციას. მასთან შეწყვილებით მუშაობდა იტალიელი ქალი მარია პოლანო, რომელიც წარმოშობით სცილილიდა იყო, მაგრამ მისი ხასიათი სრულიად არ შეესაბამებოდა ჩემს წარმოდგენას იტალიელებზე. გარეგნულად მარია იყო უადრესად მშვეფი, დარბაისილი. შეიძლება მხოლოდ წაბლისფერი ცოცხალი თვალები და ოდნავი აქცენტო აშუღავებდა მის წარმოშობას. ცოტა უფრო მოკვანებით მე შევიტყვე, რომ მარია პოლანოს გაუვლია პრაღებისონალი რევოლუციონერის მკაცრი სჯოლა, რომ მრავალი წელი უშუშავნა იტაქვემეთშითა.

საქართველო

ვის ქმართან — ცნობილ იტალიელ რევოლუციონერთან, ტოლიატის თანამებრძოლ ლუიჯი პოლანოსთან ერთად. მართას უომნია ესპანეთში ფრანკოს წინააღმდეგ ინტერნაციონალური ბრძავადის შემადგენლობაში, უმუშავნია თარჯიმნად, გაუწევია სამედიცინო დახმარება ბრძოლის ველზე დაქრალი მუომრებისათვის, საკოოგობისამებრ ტუვიამტრკვეთი უცელავს შეტრვაზე გადმოსული ფაშისტთა კოლონები. რ. გორც ჩანს, უოველივე ამან გამოიშუშავა მის არსებობაში იტალიური ტემპერამენტის შეკვეთის უნარი.

ბულგარეთისათვის პროპაგანდას ეწეოდნენ დორა კოლინკოვა და დიმიტრი ნიკოლაევი. ტანადი ახალგაზრდა ბულგარელი ქალი, რევოლუციური იატაკქვეშეთის აქტიური მონაწილე დორა მეტად ორგანიზებული ადამიანის შთაბეჭდილებას სტოვებდა. მის სასამაფრო შევტრემან სახეს შეეძლო შეეკავებია სულიერი მდელვარება, მხოლოდ მოცახსებ ხშირ შუგ წამწამებზე დაკვირვებით მიხვებოდიოთ, რომ იგი რადიკით არის აღელვებული, თუ შეუფოთებული. მისი სრული წინააღმდეგობა იყო დიმიტრი ნიკოლაევი. პირველი შეხვედრისთანავე შეაძლებოდა უშეცდომოდ გაგერკვიოთ, რომ ეს არის ეპიკურელი, უყვარს გემოზე ჩაცმა და გემოანი სმანკამა. თავი ყველასაგან განკერძოებით ეცირა, არ მალავდა პრეტენზიას ყველაფერზე და ყოველ საკითხზე ჰქონოდა თავისი სკკუთარი აზრი. მისი სკეტაციონში მზურავლ რეაქციას იწვევდა. მაგრამ მუდამ ემორჩილებოდა მკაცრ დისციპლინას, შიელი დღედამებეი დაუსკენებლად მუშაობდა.

უნგრეთის რედაქციასი ასევე ორი პროპაგანდისტტი ვალოდია კოვანი და მარგარიტა ბოკარი მუშაობდნენ; ვალოდია ზორზოზა, ნაკლუბმობრავი უნგრელი იყო, სამოქალაქო ომის წლებში უნგრეთის ინტერნაციონალურ პოლკში უბრძოლდა. მარგარიტა ხველი, მალადი ქალი მუდამ რადიკით იყო დასაქმებული. მას მზრებზე აწვა სარედაქციო და საყოფაცხოვრებო საქმეების დიდი ნაწილი. მარგარიტა თავის უნგრეითი ანაზღაურებდა იმას, რასაც თავის ფლემგმატიონში გამოკვავჯავა უფროსი რედაქტიორი ვალოდია კოვანი.

ბერძნულ რედაქციასი მხოლოდ ერთი მუშაკი — ოლდა ივანოვა მოღვაწეობდა. მაგრამ მას, როგორც შიელ რიგ სხვა უცხოელ ამხანაგებს, რედაქციასი გვარი შეცვლილი ჰქონდა. რამდენიმე წლის წინათ იგი გამოქცეულა საბერძნეთის სახყრობილედან, განუცდია ფაშისტური დილევას ყველა საშინელება, დაუპარგავს ქმარი, რომელიც ციხეში დაუზგრეტობა, მეგობრების დახმარებით მოუხრებებია საშკოთა კავშირში ჩამოსვლა. ოლდას ფანატურად სძულდა ფაშისტები. მე ბერძნული ენა არ ვიცოდი, მაგრამ მუდამ ვცდილობდი მომესმინა მისი ხმა

ეთერში. იგი დაუცხრომელი მგუნებარე ტრიბუნი ვახლდათ.

იუგოსლავიისათვის გადაცემის ეწეოდა იუტრი გუსტიჩინი, — ცნობილი იუგოსლაველი რევოლუციონერის შვილი. იური ყველაზე ახალგაზრდა იყო და ბევრს საზრუნავს უჩენდა განსაკუთრებით ქალებს: უნდა თავის დროზე გაეღვიძებიათ, ეგრუნათ, რომ თავის დროზე ესაუშა, რაც მოავარია, არ დაგვიანებოდა მიკროფონთან მისვლა.

რუმინულ რედაქციასი მუშაობდა იზაბელა სიჩორ. ისე ჩანდა, თითქმის იზაბელა, ეს არის, პირდაპირ ახლა მოვიდა თეატრ „რომენის“ სკენიდან. ვუიქრობდი, საკმაო აღვირდეს გიტარა, რომ იზაბელას ყველაფერი დააფიწუდეს ამ ქვეყანაზე. მაგრამ არა იზაბელამ ერთი წუთით მოხვედნება არ იცოდა. მას უნდა მოეწეაღებია მასალა, მოეწრო მისი გადართაგმნა და ეთერში გადაცემა. ყოველ ორ საათში. ეღერდა შეკრდისშიერი მისი ხმა — ატეტიუნე... ატეტიუნე! (ურთადღება, ურთადღება!)

აი შიელი შემადგენლობა ინტერნაციონალური ბრძავდისა, რომელთანაც მე მომიხდა მუშაობა. რამდენიმე მშფოთარე თვის განმავლობაში მათთან ერთად ვეწეოდი რთულ იდეოლოგიურ მუშაობას ფაშისტური პროპაგანდის წინააღმდეგ, ვამზილებდიოთ ჰიტლერიზმის სიძრუეს და დანაშაულებრივ მოქმედებას, მაგრამ იმ ხანებში მარწუხებდა ერთი საზრუნავი — შევძლებ კი ამ კოლექტივის შეშვიდროებას, მასში სათანადო ავტორიტეტის მოპოვებას, და როგორ მოექცე, რა უნდა ვაკეყოთ მარინ, თუ ფრონტზე ვითარება ჩვენდა საზარალად ვართულდა ან შეიცვალა.

ასე, ამხანაგებო, დღეიდან თქვენთან იქნება და იმუშავებს ბატალიონის კომისარი პავლე კოვანოვი. — დაასრულა თავისი საუბარი ვასილ სტეფანოვმა, — მას ეკისრება სრული მასუბის მწებლობა თქვინი მოღვაწეობისათვის. იგი თქვენ დაგებმარებათ, თქვენც მას ხელი შეუწევთ. ის, როგორც სამხედრო კაცი, გაგაცნობთ ფრონტის ვითარებას, თქვენც მასთან ერთად გარკვევთ თქვენი რადიოგადაცემების შინაარსს. შეგიძლიათ გადმოხეობთ წერილები და მცირე ამანათები თქვენთანებისათვის. ვეცდები მივაწოდოთ ისინი ადრესატებს დანიშნულებებისმებრ და თავის დროზე.

ფრონტის პოლიტსამმართველოში ვინახულე პროპაგანდის განყოფილება უფროსი ამხანავი კრეტოვი, რომელსაც ჭირ კიდეც ომამდე ვიცნობდი, როგორც მ. ი. კალინინის თანაშემწეს. მოვახსენე, თუ რა შინით ჩამოვედი თბილისში, და ვთხოვე დახმარება. დაპირდა, რომ ყოველმხრივ ხელს შემიწყობდა. იქვე ოპერატოვლ განყოფილებას დავურტავ და სხორვა მოვიტოე ჩემთვის ინფორმაციის, როგორც საფრონტო სამხედრო კორესპონდენტისათვის. ფრონტის სამხედრო საბჭოს წევრს, ბრძავდის

კომისიას პავლე ივანეს ძე ეფიშოვის ვერ მო-
უხსნარი, იგი ჭარბების ჩრდილოეთის ქვეყნში —
ფრონტზე მოქმედ ნაწილებში გამოგზავრებუ-
ლიყო.

სალამოს სტეფანოვმა შემოიპოვაწა მასთან
ერთად საქართველოს კომუნისტური პარტიის
ცენტრალური კომიტეტში მისვლილიყავა.

ქალაქის ცენტრში აღმართი ავიარეთ და
მივადწიეთ რუბ შენიშას, სადაც მოთავსებული
იყო ცენტრალური კომიტეტი. საშვები უკვე
დაეშვათ, პირადი იარაღები ჩავაბარეთ კომინ-
დანტს ხელწერილქვეშ. შევედიით მდივანთან
პროპაგანდის დარგში — ილია თვაქაშისთან და
მასთან ერთად ავედიით მეორე ხარბულზე ქ. ნ.
ჩარკვიანთან.

განიერი გრძელი მავალიდან ჩვენს შესახვე-
დრად წაშოდაგა მხრებგანიერი, სახმერვეალი
ქარვეელი. ფართო მინებიანი სათვალეებიდან,
რომელსაც ჩვეულებრივ ძალიან ახლომხედველი
აღაიანებდა ატარებენ, დაკრებიებით გვიმწერდა
თაფლისფერი თვალეები. სტეფანოვი მის კაბი-
ნეტში შევიდა, როგორც კარგი ნაცნობი, მე კი
წარვეუდეკი მდივანს, როგორც სახმედრო პირს
შევეფრებდა. გაპრიალებულ მაგიდებზე, ტყავ-
დავარულ სავარძლებს აშვარდა არ ეხებო-
და ჩემი ქირწის ჩქმები და ზშირი რეცხვისა-
გან გაკრცეპოლი და გახუნებული გიმნასტურა.
ჩარკვიანმა გამოუძახა მდივანს, და თხოვა—მოე-
ტანათ ჩაი.

სტეფანოვმა მოახსენა, მოსკოვს მივეგზავ-
რები და ქვეფის ხელმძღვანელობა ეკისრება
პ. კოვანოვს. ამასთან თხოვა, გაცნო ჩვენთვის
მდგომარეობა რესპუბლიკაში.

ქ. ჩარკვიანმა კედელზე დაკიდულ რუკაზე
გვიჩვენა ფრონტის ხაზი. გერმანელი ფაშისტე-
ბი მოისწრაფიან უღელტეხილებსაქვენ, უნდათ
შემოიჭრან ამიერკავკასიაში, მაგრამ ამას ისინი
ვერ შესძლებენ. მიმდინარეობს დამატებითი
სახმედრო ნაწილების ფორმირება. ახალი დივი-
ზიების მოსვლაშიდე, მთებში შეინაგან საქმეთა
სახალხო კომისარიატის ქარის ნაწილები გაიგ-
წავნა. მოწინააღმდეგე უველგან შერტრებულია,
ამჟამად მთელი ხალხი ფეხზეა დაუენებული
ფრონტის დასახმარებლად, იზრდება საომარი
მასალების, ტანსაცმლის, ფეხსაცმლის გამო-
შვება. ვამალებით მიმდინარეობს შენობების
შეკეთება და მოწყობა დაქრალი მუშართა სა-
მკურნალოდ. ცუ-ის მდივანმა საგანგებოდ ხაზი
გაუსვა იმას, რომ სწრაფი ტემპებით გრძელდე-
ბა საომარი მახლის წარმოება.

კომუნისტები უველადფრში სანიმუშო მა-
გალობს იმდევინ, ეწვეიან ფართო საპროპა-
განდო მუშაობას მასტში, და დაუნდობლად
უტბვენ პანიიორებს, უველადვარი ქუჩის პრო-
უკატორებს.

პირველმა საუბარმა ცენტრალური კომიტე-
ტში კარგი ორიენტაცია მოკცვა. აშვარად ჩან-

და, რომ პარტიული ორგანიზაციის შტაბი მუშა-
ობდა დანქად და დაქრებით.

როცა განიერი კიბით ქვევით გასასვლელი-
სკენ ჩამოვდიოდი, მე, რა თქმა უნდა, ვერ წარ-
მოვიდგენდი, რომ თხუთმეტი წლის შემდეგ, ამ
შენბნაში მომიხდებოდა მუშაობა, არა ერთსა
და ორ წელიწადს, როგორც საქართველოს კ
ცენტრალური კომიტეტის მდივანი.

მეორე დღეს დილით გულბობილად დაემ-
შვიდობე სტეფანოვს.

ომერატოულ ვანყოფილებაში დაწვრილებით
გამაცუნს საფრონტო ვითარება. მდგომარეობა
არ იყო მაინცდამაინც სანუგეშო. მკერდოდენი
მერყეობის შემდეგ გადავწყვიტე გულბობილი
ინფორმაცია მიმეცა ჩემი ქვეფისათვის. უვე-
ლა ისინი კეთილმინდისიერად ასრულებდნენ
თავის პარტიულ მოვალეობას. მათ თავის დრო-
ზე უნდა იცოდნენ უკველივე.

იქმევე პირველ სასწრაფო კრებას, უველა-
ნი განსაკუთრებული უურადლებით მოეწაღ-
ნენ ჩემი ინფორმაციის მოსახმენად.

— ამხანაგებო, გულბობილად გეტყვით უვე-
ლადფრს, — უთქვი მე. — მდგომარეობა ჩვენს
ფრონტზე მეტად და მეტად დაძაბულია. მტე-
რი ნელ-ნელა, მაგრამ შეუღოვრად მოიწევს
წინ. მთავარ მიმართულებებზე, სადაც მტერი
ცდილობდა გადააწვევტი დარტყმა განხეზო-
ცილებომა, მიტლერის ქარის ნაწილები შერე-
რებულია. ორ კვირანზე მეტაა გააფრთხებული
ბრძოლები მიმდინარეობს მალკობების რაი-
ონში, ვრონოსა და ორგონიკაის მიმართუ-
ლებებზე. აქ კლესიტის სატანკო დივიზიები
შერტრებულია და მიტლერლები იძულებული
გახდნენ თავდაცვაზე გადასულიყვენ. გებელ-
სის მკეცხარა განცხადება, კავკასიის ნავთობის
ნაქადებლად მოვლენება გერმანიაში, მტეარის
სიკრუე და სიყალბეა. ეშელონები, მართლაც
მიედიენებიან დასავლეთისკენ, მაგრამ არა ნაყ-
თობით, არამედ დაქრლ-დასახმარებული პატ-
ლერლებით. კავკასიის ფრონტის დასავლეთ
უბანზე გახურებული ბრძოლებია ნოვოროსიი-
სკთან. მტერი დაუფლდა ქალაქის უმეტეს ნა-
წილს, მაგრამ ქალაქის აღმოსავლეთის უბანი
ჩვენს ხელშია. ცემენტის ქარხნის რაიონი მი-
უღგომელ ციხე-სიმაგრედაა გადაქცეული. აქ-
აც მტერი იძულებული გახდა თავდაცვაზე
გადასულიყო.

ვამბობ ამას და ვაკვრდები დამწრტომა სა-
ხეებს, ვამჩნევ შეშფოთებას.

— რაკი ფაშისტებმა წარმატება ვერ მოი-
პოვეს მთავარ მიმართულებებზე, მათ გადა-
წვეტეს შეუტოონ კავკასიის უღელტეხილებს
და დაიპურონ ისინი შერჩეული ალბურთი ნაწი-
ლებით. მათი გეგმა — გამოიჭრან ტყაფსენა.
სოხუმისა და ქუთაისისკენ, არ დგინდავთ,
ამჟამად მიმე ბრძოლებია მარუხის, სანქაროს
და უმპირის უღელტეხილებზე.

— თუ აქ გარღვეის, მაშინ? — წამოძახა ნიკოლაევმა!

— რა მაშინ? ცოცხალი თავით ფაშისტები აქ ვერ გადმოვლენ. გაისრისებოან, უნდა ნაზოთ როგორ იმობენ ჩვენები! ბრძოლაა ყველა კლდის ქიმიისათვის, მიწის უყოველი მტკაველისათვის. ჩვენი ძალები მატულობენ, — გვაცანა საუბარი ცენტრალურ კომიტეტში. ფრონტი აქვე, გვერდზეა, ხალხი კი დაშვებებით შრომობს, ოდნავ არ ჩანს რაიმე ნიშანი საევაკუაციო განწყობილებისა.

— ესეც საინტერესოა, სად გვიბრძანებთ საევაკუაციოდ გაიზვანას? ირანში, თურქეთში? — არსად, ეს არ მოხდება!

— მაგრამ ვგრძნობ, რომ ჩემმა ინფორმაციამ მაინცდამაინც ვერ დააშვიდა ამხანაგები.

ყველანი ჩუმად შეუდგნენ თავის საქმეს, აკანდუნენ სახეები მანქანები, ამოქმედდნენ მარკატლები, ამირაღდნენ დექსიკონები. ღამპარაკი არავის სურდა. ამ გაფაციცებულ საქმიანობაში შეუფოთება იგრძნობოდა. ყველას ადრევებდა ერთი საკითხი, შემოიჭრებოან თუ ვერა!

რამდენიმე წუთში ეს დაძაბული დუმილი დაარღვია იურის შხიარულმა ხმა.

— კიდევ კარგი, მეგობრებო, რომ მე მეორე წვეილი საცვალიც კი არ გამჩნია. მსუბუქად ვარ.

ამ უდარდელ ფრანას მოპერიული ხარხარით შეზღუნდნენ დამსწრენი, ყველანი, ფელებლები, თეთი გულწათხრობილი დორაც კი ხმა-მადლა იცინოდა.

— მითხარ, ჩემო იური, უსაცვლებოდ როგორ დადიხარ ამანოში, — გავიყრებით ჰკითხა კუდრიაცმა.

— ამანოს ახლო არ ვცეკრებო.

— აი, ეს მესმის!

— არის წინადადება, მივაჯლინოთ იური ამანოში. საცვლებით ზე მოვამარაგებ, — თქვა დიმიტრი. ამაზე ყველანი ერთხულოვნად შეთანხმდნენ.

ყოველ აქ მომუშავეს შეგნებული ჰქონდა, რომ ის არის მეომარი, რომ აქვს საკუთარი ბრძოლის ველი, რომლის მიტოვებას ნება მის არა აქვს, რომ დღისათ და ღამით მისი ხმის მოსმენას მოვლიან ათასობით და ათიათასობით ფაშისტის მოძულე ადამიანები, რომელთათვისაც საბჭოთა რადიო არის საცოცხლის და ენერჯიის, გამარჯვების რწმენის და იმედის წყარო, სიმართლის ხმა, თუმცა ბევრისათვის საზღვარგარეთ მოსკოვის მოსმენა ნიშნავდა სასიკვდილოდ თავის გამეტებას.

ყოველი მუშაკი, რომელიც იქ იჯდა და მუშაობდა, თავგანწირვით აბრუნდებდა თავის ინტერნაციონალურ მოვალეობას, ამისთან კარგად იცოდა, რომ, თუ, ეინცობაა, მტერს ხელ-

ში ზაღუვარდებოდა, მოელოდა გაუთავებელი ტანჯვა-წამება და ბოლოსწინ სასწრაფოდ წაიპოკლებდა.

ასე დაიწყო დაუფიწარი დღეები, აღსაყენი შფოთითა და მღელვარებით.

ღლით მე უნდა მიმერბინა ფრონტის შტაბში, მიმელო ინფორმაცია, მომესწრო მომეტანა უავისტერ სახეზე ქაღალდე დაბეჭდილი ცნობები საედისისა, შემდეგ მომეწვია დილის სასწრაფო კრება, შევთანხმებოდი თანამშრომლებს, თუ რა შინაარსის გადაცემა მოგვეშვადებოა ამა თუ იმ ქვეყნისათვის, დასასრულს, რედაქცია გამეკეთებოდა დღის საკვირბორტო საკითხებზე შემოსული მასალებისთვის.

ყოველი გადაცემის რედაქციას უნდა ეცოვა დრო თავისი ქვეყნის შინაური რადიომუწყებლობის მოსამენად, რომ მზად ყოფილიყო დაუყოვნებლივ გაეკეთებოა მოსმენილი მასალის კომენტარები და აგხსნა, განეშარტა უცხოელთ მსმენელებისათვის პროფაშისტური პროპაგანდის სიუალები, ემხილებოა ჰიტლერის დამპყმების გამყმულური პოლიტიკა.

გვიან ნაშუაღამევს კარზე კუდრიაცი აკაკუნებს,

— რა მოხდა?

— რადიომ გადამოსცა ამხანაგ სტალინის პასუხები ამერიკელი კორესპონდენტის შეკითხვებზე მეორე ფრონტის თაობაზე.

— როგორ, უყვე გაიხსნა მეორე ფრონტი? ძილის ბურუსი ერთხად გამეფანტა.

— არა, არ ვახსნილა, მაგრამ მოკავშირეებს მოუხდებოთ მაგრად დაფიქრდნენ.

თეორეტიკმ სწრაფად, სხაპასუხით, გადამოსცა ამ ცნობის არსი.

ნოქტომბერს დილას ვაწუთებში წავიკითხეთ „ამხანაგ ა. ბ. სტალინის პასუხები ამერიკული სააგენტოს „ასოშეიტედ პრესის“ კორესპონდენტის შეკითხვებზე“. სტალინის პასუხები იყო უაღრესად მოყლედ და იძლეოდა მეორე ფრონტის მიმართ მოკავშირეთა პოლიტიკის ამომწურავ დახასიათებას. მაშინ ეს იყო ერთერთი უაღრესად საჭირობოროტო საკითხი, ამიტომ მინდა მთლიანად მოვიტანო ეს ცნობა.

1. „მიმდინარე მდგომარეობის საბჭოთა შეფასებით რა ადგილი უჭირავს მეორე ფრონტის შესაძლებლობას?“

პასუხი: მეტად მნიშვნელოვანი, — შეიძლება ითქვას, — პირველხარისხოვანი.

2. „რამდენედ ეფექტიანია მოკავშირეთა დახმარება საბჭოთა კავშირისადმი და რის გაცეობა შეიძლებოდა ამ დახმარების გასაფართოებლად და გასაუმჯობესებლად?“

პასუხი: იმ დახმარებასთან შედარებით, რომელსაც საბჭოთა კავშირი უწევს მოკავშირეებს იმით, რომ თავიხვენ ჰუავს მოწოდული გერმანელ ფაშისტთა ჯარების მთავარი ძალები,

საბჭოთა კავშირისადმი მოკავშირეთა დახმარება ჯერ კიდევ ნალები იწყებია. ამ დახმარების განაფართობლად და განაუჭოლებსენლად მხოლოდ ერთი რამ არის საჭირო: მოკავშირეებმა სასებით და დროულად შეასრულონ თავიანთი ვალდებულებანი.

მ. „როგორია კიდევ საბჭოთა კავშირის უნარიანობა წინააღმდეგობის გაწევისა?“

პასუხი: მე ვფიქრობ, რომ საბჭოთა კავშირის უნარიანობა გერმანულ უჩაღებისათვის წინააღმდეგობის გაწევისა თავის ძალით ოდნავ არ ჩამოუვარდება, — თუ კიდევაც არ გადააპარბებს ფაშისტური გერმანიის ან რომელიმე სხვა აგრესიული სახელმწიფოს უნარიანობას უზრუნველყოს თავისთვის მსოფლიო ბატონობა.

სწრაფად ვთარგმნეთ ყველა ენაზე ეს მსიშენლოვანი დოკუმენტი და გადაეწვიტოთ მისი გადაცემა ყოველ საათში.

ყველას გვესმოდა ღირსებით და რწმენით აღსავსე ამ ზუსტი დოკუმენტი პასუხების ფასი და მნიშვნელობა. ძნელი არ არის წარმოვიდგინოთ, თუ რა შთაბეჭდილებას მოახდენს იგი მტრების ბანაკში და მოკავშირეთა წრეშიც.

ი. ბ. სტალინის პასუხებმა შესწრა მსოფლიო საზოგადოებრიობა. ჩერჩილმა და რუნელელს დასებირდა გამოსულიყვენ განცხადებით იმის შესახებ, რომ მათი მთავრობები გააძლიერებდნენ საბჭოთა კავშირისათვის დახმარების გაწევას, მაგრამ, ამავე განცხადებაში, ისინი გაურბოდნენ პარდაპირ პასუხს მეორე ფრონტის გახსნის თაობაზე, უდაოდნენ, ომის სსწორის ხაითყენ გადასტყობება.

სტალინისადმი, მოწოდება და ნოვოროსიისკი — ეს ხაზი გეოგრაფიული წერტილი წყვეტდა იმ დღეებში მსოფლიო ისტორიის ბედს და მომავალს, თუ გაიჭრებთან ვოლგისა და კავკასიას ვადღემა პიტლერის სატანკო არმიები — მათინ საბჭოთა კავშირის ბედი და მსოფლიო ომის დასასრული წინასწარ გადაწუდება ფაშისტის სასარგებლოდ, თუ ამ პუნქტებში ფაშისტურ სატანკო არმიებს განადგურებენ, საევალოდ წარმართება ფაშისტის ბედი, აი რაკომ იყო, რომ იმ დღეებში მთელი მსოფლიო უკიდურეს დაძახულობით ადევნებდა თვალს გეანტურ ბრძოლებს სტალინგრადთან, მოწოდებთან და ნოვოროსიისკთან. მაგრამ საბჭოთა ხალხს დარწმუნებული იყო თავის ძალასა და ძლიერებაში. ეს რწმენა გამარჯვებისა გამოხატა „პარადაში“, რომელიც იმ დღეებში წერდა:

„გერმანელებმა ქალაქის მისაღებობებს მოაყარეს ათობით მოტორიზებული და ქვეითი დევიდის, 1000-ზე მეტი თვითმფრინავი... საბჭოთა მეომრების გმირული წინააღმდეგობით გამორტებული პიტლერელები ეანდალებს

გაუფრებით დატყუნენ თავს საუცხოო ქალაქს. მისი ფართო მოედნები გადასტრილია ბომბებისა და ყუმბარების გასკდომით — ვაწენილი ორმიებით; მისი თეატრები, კულტურის სასახლეები, სკოლები, საავადმყოფოები, სახლები, დანგრეული და გადაშვარია... გერმანელები გაცოფებით მისწრაფვიან სტალინგრადისაკენ, იმედი აქვთ, დაეუფლებიან რა სტალინგრადს, შემდეგ თავის ქარებთი მიადგებთან მოსკოვს და ბაქოს. სტალინგრადის გვირი დამცველები თავისი სიმტკიცით ფუშავენ პიტლერული უჩაღების ამ გეგმებს.“

მიმართავდა რა ვოლგის სიმაგრის დამცველებს, გზუთი აღაფრთოვანებდა მათ შესანაშინაი სიტყვებით:

„ვოლგის სიმაგრის ძვირფასო დამცველნი თქვენთან არიან მილიონობით ადამიანები, მილიონობით ერთგული გული მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში! მაშ, ახანაგებო, კიდევ უფრო შეუპოვრად აწარმოეთ ბრძოლა სტალინგრადისათვის, რათა დაუძღუროთ, შემდეგ კი უკუაგდოთ და განადგუროთ მტერი.“

ჩვენი მცირერიცხოვანი კოლექტივი ცხარედ მსჭელობს ი. ბ. სტალინის პასუხებზე. ნიკოლაევის გამოაქვს დასკვნა, რომ ასეთი მკაცრი საყვედური მოკავშირეების მიმართ, ალბათ, იმას ნიშნავს, რომ მოკავშირეებმა ამჭრადაც მოგვატყუეს თავისი დაპირებებით.

— რაღა უნდა ვილაპარაკოთ, როცა თვითონ ვხედავთ, რომ ირანიდან უკვე აღარ მოღიან მანქანები, — ნერგულად ყვირის ნიკოლაევი. ჩანს, ელიან რომ სტალინგრადს აიღებენ გერმანელები და შემოიჭრებან ამიერკავკასიაში. ჩერჩილი რაც ბრძანდებოდა, იგავე დარჩა — გესლიანად დასკვნის იგი.

— მისმინე, დამიტრი, შენ ყოველთვის უკიდურესა დასკვნები გამოაქვს ხოლმე! — შეეპასუხა კუდრიაცო.

— უკიდურესი კი არა, სწორი. არც ისე ჩინებულიად არის საქმე, თუ სტალინი მოითხოვს იწყებთან დახმარებას. მიაკციეთ ყურადღება — იწყებთან დახმარებას.

— ცხელ ვულზე, ჩანს, ჯერ კიდევ ყველაფერი ბოლომდე ვერ გაიფე, წაიკოთხე მესამე პასუხი, იქ ნათლად არის ნათქვამი, თუ არ დავეხმარებთ, მტრის უოქვემოდაც ვავართმევთ თავსო. მაგრამ მათინ სხვაგვარი ღაპარაკი გვექმებაო. ზედავ, როგორ ლაქუცობს ჩერჩილი ინგლისელი მეშები პირდაპირ სვამენ საკითხს მეორე ფრონტის გახსნის შესახებ.

— ენახოთ, რა მოხდება.

დღეღამის განმავლობაში მრავალჯერ ვცხვენით ეთერში ყველა ქვეყნისათვის საბჭოთა ინფორმირების დილის და საღამოს ცნობებს მედგარ შეუპოვარ ბრძოლებზე სტალინგრადთან და მოწოდებთან. მოვუთბრობთ მსწენელებს ამ

ქალაქების დასველდა საგზირო საქმეებზე, და როგორც წესი, ვუკეთებო კომენტარებს მდგომარეობას ოკუპირებულ ქვეყნებში.

ასე, მაგალითად, დღეს, რუმინეთისათვის დანიშნულ გადაცემაში იყო სინტერესო მასალა ანტიბიტურული განწყობილებების ზრდის შესახებ რუმინელთა ფართო წრეებში, რომ რუმინელებს არ სურთ გახდნენ საზარბაზნე ზონის გერმანული გენერლების ხელში, რომ ანტონესკუ იძულებულია გააძლიეროს ტერორისტული აქციები, შემოიღოს სიკვდილით დასაჯა საბოტაჟისა, დეტრირობისა და გასაწვევ პუნქტებზე გამოუცხადებლობისათვის, აგრეთვე სამხედრო საწარმოებში მუშაობაზე თავის არიდებისათვის. შემოდებულია სიკვდილით დასაჯა გლეხებისათვის, რომლებიც უარს ამბობენ სასურსათო პროდუქტების ჩაბარებაზე.

ანალოგიური მასალა გადაიყვანა დღეს უნგრეთისათვის.

უცხოეთის ბევრ ქვეყანას გადავიციო ტყვედწამოყვანილი გერმანელი ჭარბიკაცის ჩვენება, „მთელი თვე ვცხოვრობდი, — თქვა ჭარბიკაცმა, — უკრაინის ქალაქ პერეგომისკში. აქ გერმანელმა ხელისუფლებამ მოაწყვეს მშვიდობიანი მოახლოების მასობრივი გაუღება. კომუნდარებს ბრძანებით, ჭარბიკაცმა ქალაქვარულ ვარტებს, ტანსაწინააღმდეგო ორმოკითხან მიაყენეს და დახვრიტეს რამდენიმე თასა მცხოვრები. მოიგრიშთა რაწმის მეთაური გელმუტ. ბენცეტი იყვანიდა, პირადად ჩემი საკუთარი ხელით დახვრიტე შვიდი მშვიდობიანი მცხოვრებელი.“

ოქტომბრის უკველ დღეს მოქონდა ახალახალი შემოსვლითელი ცნობები ჩვენი ფრონტის მდგომარეობის შესახებ: გერმანელი ფაშისტები გააფორმებო უტყუენ მოზდოკის რაიონში, რათა გროზნოსკენ გაიჭრან და კასპიის გასწვრივ მიმავალი გზებით მიაღწეონ ბაქოს. დასავლეთით, ათობით რჩეული დივიზიები მიისწრაფვიან გავიდნენ შვეი ზღვის ნაპირებზე. ტამანის ნახევარკუნძულის დაპყრობის შემდეგ, უამრავი მსხვერპლის გაღებით მათ მიაღწიეს დაცხოვრებ და მატერიალურ უპირატეობას ჩვენს თავდაცვითი ძალებზე უკვე დაიკავეს ანაპა და გავიდნენ შვეი ზღვის ნაპირებზე, გააფორმებული ბრძალები დაიწყო ნოვოროსისისკისთვის, რომელიც ფრონტის ამ უბანზე გახდა მთელი ჩვენი თავდაცვის დასაყრდენი პუნქტი. ფაშისტებს ბრძალებში გამოყვით დივიზიები დივიზიებზე, მაგრამ ზედმეტიან ჩვენს მეთაურების ისეთსავე მედგარ რკინისგაფორწინაღმდეგობას, როგორსაც ამ დღეებში იჩენენ სტალინგრადის დამცველები.

რაკი დარწმუნდა, რომ აქედან შეუძლებელია შექრა ამიერკავკასიაში, ფაშისტურმა სარდლობამ გადაწყვიტა გზა გაეყოფოს კავკასიონის ქედის გადალახვით. ნევირონისკიდან და ჩერ-

კასკიდან მდინარეების — ტერეხტა, ტელენჩუის, მარუხის, ლაბას დეგუბლეთის რეონებში გერმანულმა სამთო-მსროლელმა კორპუსმა, რუმინულ დივიზიებთან ერთად, დაიწყო შეტევა კავკასიონის უღელტეხილების ახალდედნენი იყვენ რჩეული ნაწილები, რომლებიც სპეციალურად მოამზადეს მთის პირობებში სამოქმედოდ. პირველი სამთო-მსროლელი დივიზია „დედელაისი“ მთლიანად აღმინისტრისაგან შედგებოდა. მათ შესძლეს მარუხის, ქლუხორის და სანქაროს უღელტეხილების აღება ამ რაიონში გერმანული ჯარების შემოდევამათ გზას უზენიდა სოხუმისა, ქუთაისისა და მთელი ამიერკავკასიისაკენ, ორ ნაწილად ყოფდა ჩვენს ფრონტს და ტრაგიკულ მდგომარეობაში აყენებდა შვეი ზღვის არმიებს. აი, რატომ იყო აუცილებელი, რადაც არ უნდა დამჭდარიყო, საბჭოთა ჯარებს შეეჩერებიათ ეს შემოტევა.

კავკასიონის ქედზე, უღელტეხილების რაიონში, თავდაცვა დაკარგებული ჭკონდა 41-ე არმიას, რომელსაც იმ ხანებში მეთაურობდა გენერალი კ. ნ. დესელიძე: ამ სახიფათლო მნიშვნელობის უბნებზე ამოქმედდა ყველა არსებული რეზერვები. სასწრაფოდ შენდებოდა თავდაცვითი ნაგებობანი: ბრძალები მიმდინარეობდა 2800 მეტრის სიმაღლეზე. დაწყებულ იყვნენის და გრივალების ვითარებაში.

მინდოდა პირადად ყუფილიყუი ბრძალების ამ უბანზე, იმათ შორის, ვინც თავის მეტადით აჩრებებს შტრის იტარებებს. ვეუზნები კუდრიაცი, რედაქციის დავალებით რამდენიმე დღით მივდივარ საქართველოს დასავლეთ რაიონებში, უფროსის მოვალეობას შენ შეასრულებ-მეთქი

საღამოს თვითმფრინავმა მომიყვანა სოხუმის აეროდრომზე. სოხუმში სახმედრო წესები და მკაცრი შექმნილივება ღამით, უკველ გზაჯვარედინზე სახუთების ამოწმებენ, ღამით სიარული შეუძლია მხოლოდ იმას, ვისაც საგაგებოს სახე აქვს და იცის პაროლი.

მოვიწყვე რომელიდაც სკოლაში. საკლასო ოთახში დადგმულია რამდენიმე ათეული საწოლი, რომლებზედაც ისვენებენ არმიის შტაბის მუშაკები. შეგვძლია ჩემს კოლეგებს — საბრძოლო ვაჭეთის თანამშრომლებს. მათ უმაღლეს გამაცნეს, თუ რა მდგომარეობაა ფრონტზე. ამჯერად ბედმა გაიღიმა: ხეალ დილით სანქაროში დაბანაკებულ მსროლელთა ბრიგადაში მიემგზავრება გაზეთის თანამშრომელი, და მეც მას მიყვები. ვხივართ სატვირთო ავტომანქანის ძარაში სურსათ-სანოვავით ხავსე ყუთებზე და ვსაუბრობთ. ჩემი თანამგზავრი, საფრონტო ვაჭეთის მუშაკი მინელი გატაცებით მიყვება ფრონტზე დატრიალებულ უყანასკნელ ამბებს, — მიხელო, მითხარი, როგორ მოხდა, რომ

გერმანელები ასე სწრაფად ამოვიდნენ უღელტბილებზე და დავავეს კიდევ?

— ეს სულ მარტივად შეიძლება აიხსნას — არ ვაცოდით, რა ძალებით მოდიოდნენ მთებში გერმანელები. ტყვეები ახვენიდნენ, რომ დიდ ხნით ადრე ომივედ მრავალი მთავალი აცოდეთლა კავკასიის მთების ფრიალი უღელტბილებზე, როგორც მოგზაური-ტურისტა. უღელტბილების გამაგრება სამი ათასი მეტრის და უფრო მეტ სიმაღლეზე არც ისე იოლი საქმეა, ტყე აქ არ არის, არც ტრანსპორტი, არც კავშირგაბმულობა. ამასთან არც ძალიერი გვყოფნიდა. მთელ ხანს, თურქების საზღვრებთან რამდენიმე ასეული კილომეტრის მანძილზე კავკასიონის ქედის გასწვრივ, იცავდა მხოლოდ ერთი არმია — 46-ე არმია, ისიც არასრული შემადგენლობით. ცუდი ამბავი დატრიალდა სანჯაროში. ფაშისტებმა დაიკავეს ეს გაბანასჯილი, დაეშინებენ ქვევით სოხუმისაკენ და ხელი იგდეს აფხაზეთის სოფელი ფსხუ. ეს არამზადები ისე გათამამდნენ, რომ ამ რაიონში საპაერო დესანტიც კი დაუშვეს, მაგრამ ღებელიძემ უფრო ფერტი ვაყვითა შტრის შემანგრებლად და გასანადგურებლად. აქა-იქ ზოგიერთები პანიკას მიეცნენ, მაგრამ ღებელიძემ მალე დაამუარა წესრიგი და შემდეგ გადავიდა კონტრშეტევაზე გერმანელთა მთელი დაჯგუფება, რომელმაც მოახერხა უღელტბილებზე გადმოსვლა, მარწუხებში მოიწვევდა და შავი ღლე ვაუთენა. უღელტბი უღელტბი ზოგი გაწვირა და ზოგი ტყვედ წამოიყვანა. იმედი უნდა ექონიოთ, უღელტბილიდან ჩვენები მტერს გადავრკვეთ.

გავიარეთ თალიანი ხაღი; დაეწვიეთ და გაუწვარიტ ადამიანი, დასაბანებულ ასობის სახედრებს: იქ ზევით, მაღალ მთებში, სადაც უკვე თავდება გზები და იწყება უფსკრულების გასწვრივ მიმავალი მიხვეულ-მოხვეული ბლიკები, მხოლოდ ცხენებსა და სახედრებს შეუძლიათ მიწოდონ კავკასიის დამცველებს საომარი მასალა, სწავა-საბოზი, სურსათ-საროგავი, თბილი ტანსაცმელი. აქ რამდენიმე ათასი ცხენი და სახედარი გამოუყვანიათ ფრონტის საქაროებისათვის.

ნებაყოფლობით გამოვლებად და მეგზურებად მთებში წავიდნენ გამოცდილი მთიელები, მწვემები, მონადირეები, რომელმაც ჩინებულად იციან აქაურა ბილიყები და მიღამობა.

— რატომ ასე სწრაფად ამოვიდნენ ადამიანებს, რომლებიც მთებიდან ძირს ეშვებიან?

— იმიტომ, რომ გერმანელები გზავნიან ფარულად თავის მწვერავებს და დივრანტებს. ახლა, როგორც ხედავ, ადგენილია სრული წესრიგი. იქ, სადაც საქორთა, ადგანან მესანჯრეები, ისინი გააყვითებენ თავის საქმეს, თუ საქაროებამ მოითხოვა. მაგრამ უკვე გარკვეულად შეიძლება ითქვას, რომ გერმანელები ვეღარ გადმოვიდნენ. მაღალ მთებში იწყება ზამთარი.

რა თქმა უნდა, არც ჩვენთვის არის ადგილი ბრძოლა ზამთრის პირობებში. ზამთარში გერმანელებისათვის დედინაცვლია, მაგრამ არც ჩვენთვის არის ღებელი დედა.

ადგილობრივმა პარტიულმა ორგანიზაციებმა სწრაფად ჩაატარეს კომუნისტების მოხილიწყაობა, შექმნეს გამანადგურებელი რაზმები. მთებშიაქენ უკვე მიდიან ახალ-ახალი დივიზიები, იბრძვიან ჩვენები ვაჟაკურად, თავდაუზოგავად. აი, მალე მივაღო ნაწილში, იქ უფრო უკეთ გაიმზობენ, რაც მოხდა და რაც შეიძლება მოხდეს.

რაც ამ ერთ თვეში ვაკეთებ, ძნელია ასაწერად.

ამ საუბარში ჩვენმა მანქანამ გადავკეთობ რამდენიმე ხეობა, გზა ზევით ციკაბო ფერდობებზე მიიწევს, შედის გამეზინებულ წიფლოვან ტყეში. გამოჩნდა მთის სოკი. უკვე ქედის კიდეს მივუყვებით. ქვევით სადაც საღრმეში მიშხუის მთის პაწია მდინარე; მანქანა უხვევს გაყვანილ გზაზე და რამდენიმე ასეული მეტრის გარბენის შემდეგ, ჩვენ უკვე სამხედრო ბანაკში ვართ. ამის იქით უღელტბილისაკენ. მისი იქით ხეობა და ბზიზის სათავეა, შორს თეთრად მოჩანს სანჯარო, რომელიც ახლა ჰიტლერებზე უჭირავთ. ახლადგაყვანილ ვიწრო გზაზე უკან მოვტრეხეთ საზიდარები, დატვირთული ცხენები, სახედრები და მივცავთ სულ ზევით და ზევით. გვხვებიან ფორნებზე, საზიდრებზე, ორ ცხებს შუა გაპარებულ სავალებზე მოთავსებული მამიდე დაქრილი შრომრები, მსუბუქად დაქრიალები თვითონ მოდიან ფეხით მედამუქტამდე.

უოველ ორ-სამ კილომეტრზე მოწვობილია კვების და ვასაბოზი პუნქტები. დღეს არ წვიმს, მაგრამ ფეხი ჭელაპუნობს ტალახში, მოლაპულ გზაზე ჭირს სიარული, რუხი სველი ნისლი მიცოცავს ფერდობზე, ნისლი ხან თხელია, მაშინ ხედავ ფიგურების სილუეტებს, ხან პამბახეთი სქელი, მაშინ მიაბიჭებს ბრმადა, კარგავ წარმოდგენას სავრცეზე, ხშირად ბორძიკობ და ძირს ეცემა. ოფლისა და ნისლის ტენისაგან დასველებულნი, როგორც იქნა, ავედიო უღელტბიანზე, რომელიც სულ ცოტა ხნის წინათ უკანასკნელი სამთო მიწა იყო სოხუმისაკენ. მის ჩრდილოეთ კალთებზე უკვე თარეშობდნენ გერმანელ ევერთა რაზმები, მაგრამ ისინი ქვევით გადაუარეს. გარკვეს გერმანელი ევერები სოფელ ფსხუდანაც, რომელიც ბზიზის ნაპირას მდებარეობს. ნისლი თხელდება და ჩვენც საშინლად დაქანულნი ვეშვებით სოფელ ფსხუში. მთის პირად გათხრალია მიწურები, ჩინებულად შენიღბულნი. ცოტა ხნის წინათ ერთ მთავანში მოთავსებული იყო პოლკის საკომანდო პუნქტი, რომელმაც პირველმა მიიღო თავისთავზე უღელტბილიდან ძირს ჩამოცო-

ცუბული გერმანელი ალბიური მსროლელების მოყვარი ღარტყმა.

გადაწვევით აქ დაერჩენილიყავით, რადგან სოფელში ღამით გასათვის პოვნა ვაგვიტორდებოდა. მიწური ბეჭითად და საფუძვლიანად იყო მოწყობილი. დადგათ ღუმელი და მავიდა, ფოთლიანი რტოებით დაფარული ნარები ხარბებზე: აქ დაგვხვდა ნაღმტყორცნელთა ასეულის მეთაური ვანო სეფიაშვილი. ცეცხლის ხაზიდან ასეული დღეს დილით მოსულიყო და სახელებლად და შეხავსებად. ვანო ტყუმართ-მოყვარულად მივიღეთ თავის მიწურში. მაღალ-მაღალმა, მოქნილმა და უაღრესად მოძრავმა სეფიაშვილმა უმიღვე განკარგულება გასცა ღუმელი დაეწოთ. მაღე ცეცხლზე შემზარანი ცხელ ჩაის ვუხვდით. ბრეტტებისაგან დაზანა-კრებული ფაფა ისე დადიანად გვახელით, რომ დაბრუნების გარეშე არ დასჭირვებია. მაღე მიწური ქარისკაცებით აივსო. ასეული ქართუ-ლებისაგან შედგებოდა. ყველას სურდა გავყო, რა ამბავია თბილისში, რა ხდება სხვა ფრან-ტებზე, რა ისმის მეორე ფრანტის გახსნის შე-სახებ.

ვუამბე, თუ რა მკაცრი სამხედრო წესრიგია საქართველოს ქალაქებში, რამ ხალხი გულ-დაშვებებით შრომობს, — კრეფენ ჩაის ფო-თოლს, თამბაქოს, ყურძენს, ყოველ ოქანში კერავენ ტანსაცმელს ქარისკაცებისათვის, აგროვებენ მათთვის თბილ ტანსაცმის. ამა-ნათებს, ზრდიან საომარი მასალის დაშვადებს.

— დაახ, ამას ჩვენც ვხედავთ, ნაღმები უკვე აღარ ვაქალია, ყუთებში ხშირად ვყოფლობთ წირილებს თანასოფლელებისაგან და მშობლე-ბიდანაც კი. ანდრო ფაღვანდიშვილმა ასეთი გზით საცოლეს ბარათიც კი მიიღო. მას ხედმა გულშია. იმ დღეს ვეფხის სიჭიქით ისროლა ნაღმებს.

— ასე, მეგობრებო, ჩვენ დაწვრილებით ვაგვანიტ ზურგის ამბები. ახლა თქვენ მო-გვიყვით, როგორ ომობთ?

— ისე, როგორც ყველანი. ფაშისტებს უ-რტყამთ სასტყად და დაუწდობლად. პირველ ხანებში ვაგვიტორდა, ფრიცები უკვე აქავე-რაზე ამოდიოდნენ, როცა ჩვენ აქ მოვედით. პირველ ბრძოლებში ბევრი ჩვენი მეომარი დაეცა, განსაკუთრებით გამანადგურებელი ბა-ტალიონიდან. ჩვენებს ეკლდათ მიტეში ბრძო-ლას გამოცდილება. ერთბაშად, ერთი დარ-ტყმით ვცადეთ მათი გარეცა, მაგრამ როცა ჩვენ კადრის ნაწილები შემოგვიერთდნენ, ფა-შისტების ეშმაკობას ჩვენი ეშმაკობა დაეუპო-რისპირეთ. მიტეში დიდი მნიშვნელობა აქვს დაწვერტას. უნდა აბრძოდეს არა ყველა ერთად შეგროვილი, არამედ პატარ-პატარა ჯგუფებად. ჩვენ, ნაღმტყორცნელებმა, კარგად შევითვი-სეთ ეს წესები და ვაეწიფეთ ასეთ ბრძოლა-ში. მერე, აქ არ შეიძლება ისე ომობ, რო-

გორც ვაკე ადგილებში. აქ ძნელია გერკყო მანძილი. ჩვენი ასეულის მეთაური ამამდე ნაკრძალი მუშაობდა. ამიტომ მასთან ვა-გვიტორცვებია.

ვანო რადეც თქვა ქართულად და ყველამ ერთხელად გვიცინა.

— ნუ გრცხენით, ვითხარით რამე თქვენს საბრძოლო საქმეებზე.

— სათქმელი არაფერი ვაქვს. ბევრი ბიჭი დაჯარგეთ. ვომობდით აქ, თითქმის ამ მილა-შობში. ახლა კი ვომობთ სანქაროსათვის, იქ მიტეში არ გვაჩერებთ. უთხარით სახლში, რომ უღელტეხილებზე ფაშისტებს არ ვაღმოყუ-შვებთ. ეს არის ჩვენი ფიც.

— კარგი, რა ვაეწუბა, ამა ის მაინც ვეცა-მბეთ, როგორ ამოძრკვეთ შტერი უსხუდან.

— ამაზე შეიძლება, წარსული ამბავია, ჩე-ნები არ მოელოდნენ, თუ გერმანელები ასე სწრაფად და ერთბაშად დაიპყრობდნენ სანქა-როს და უსხუში შემოგარდებოდნენ. მაგრამ ჩვენმა მებრძოლებმა კერძოდ ნაღმტყორცნე-ლებმა შესძლეს მტკიცე თავდაცვითი პოზიცია დაეყავებინათ, გერმანელები არ ეუფებოდნენ ჩვენს მომიტლავ ცეცხლს და ამოდიოდნენ შე-უპოვრად, მოდიოდნენ მოჭრალი, თავდავი-წყებით, შემოგვიერთდა არტილერია, რომელ-მაც გახსნა ცეცხლი პირდაპირი დაშენით. ხელ-ჩართულ ბრძოლებში ჩვენით, და თუმცა ბე-ვრი მებრძოლი დაჯარგეთ, აქავეპირიდან მტე-რი მაინც არ ვაღწეუთ. მაშინ გერმანელებმა ოკადრეს ჩასანგრება, როგორც ჩანს, გადა-წვიტეს დაეცადათ მათველი ძალებისათვის. აქ ამოვიდა თვითონ ლესელიძე, შეიძლება, ჭრ არც კი იფოს წასული, აქედან გაიდა ბრძანე-მა, რადეც არ უნდა დაქდეს. შევიწარწნით პოზიციაში. შემოწნევილად ჩვენები ბზობის მე-ორე ნაპირას გავიდნენ, გერმანელებს ზურგში მოექცნენ და ორი მხრიდან დაიწვეს მათი ვა-რემოტრტყმა. გამყოლებმა ჩვენი მებრძოლები ისეთ ბილიკებზე გაატარეს, სადაც, ალბათ, ჭიბვიც კი ვერ გავივსო. მერე უფრად სამი მხრიდან დაარტყეს შეტყვაამტრკვევებმა. შე-ატომატებმა და ჩვენც — ნაღმტყორცნე-ლებმა, ფაშისტები დატრიალდნენ, ატნენ-და-ტნენ, როგორც მუხუდოს მარცვლები ვახუ-რებულ ტაფურ, საითაც არ გაიქცნენ — ყვე-ლან ჩვენი ცეცხლი ცელავდა. ბევრმა უკანე მოეურცხლა ბზაზე ვადასახელლად, ვინც ვერ მოახწრო, ხელები ასწია. რამდენი მატ-ლერელი დაეცა, ვერ დავთვლას კაცი. ეს გაყ-ვეთილი იყო ჩვენთვისაც. ახლა ყველამ შეი-გნო, რომ შეიძლება დაარტყა და მოსპო რჩე-ვულზე ჩრეული მატლერული ნაწილები. ალ-ბათ, ხვალ, სანქაროსაც ვასწმენდენ მტრისა-გან.

აგერ გესმით, რა შავი დღე ადგათ? მართლაც, სანქაროს მხრიდან მოისმოდა ტყუ-

ამერქვეთა დაუსრულებელი კაცანი და ქვე-
შებთა განუწყვეტელი კანონადა. მთელ ზეო-
ბებს და კლდეებს მოსდებოდა მთებში მიმდი-
ნარე ბრძოლის დაუტყარმელი ხმაურს.

არასოდეს არ დაშავდნენ ეს შეხვედრა
საქართველოს შესანიშნავ შვილებთან, ლესე-
ლიძის არმიის ჭარბკაცებთან, რომლებიც
რუსებთან, აზერბაიჯანელებთან, სომხებთან,
ოსებთან, ყველა მოძმე ხალხის შვილებთან
ერთად, მედგრად იდგნენ და მტერს ნაბიჯი არ
გაძმოადგმევინეს.

თავის თავზე ქართველი ჭარბკაცები ხმას
არ იღებდნენ, საშავროდ გატაცებით და
გზნებით ლაპარაკობდნენ იმ ამხანაგებზე, რო-
მლებიც შინ ვერასოდეს ვერ დაბრუნდებოდნენ.
ჩვენმა ნაღმტყარცნელთა პოლქმა მოკლე-
ლების და დაჭრილების სახათ თავის შემე-
დგენლობით ნახევარზე მეტი დაკარგაო.

ციცაბო კლდეებზე, ღრუბლებამდე ატყო-
რცნალო მთების წვერებზე მიცოცავდნენ გუ-
ლადა და გაბედული ახალგაზრდა მეომრები,
გამყინავ ქარსა და გრივადში თოყებით აქყო-
ნდათ ქვეშეშები და ჭურვები, რომ ერთხანად
და მოულოდნელად გამანადგურებელი ცეც-
ხლი დატეხათ თავზე თავხედურად შემო-
ჭრილი დამპყრობელებისათვის. ამ ახალგაზრდა
ვატყასთა გმირთა უკვდავია.

ახელის პოლიტელმა მიჩენა პატარა წიგ-
ნაი — ილია ქვეყანაძის პოემა „დედა და შვი-
ლი“, რა ძლიერად და თანამედროვედ ეღერ-
დნენ აქ, რმის წინა ხაზზე, სტროფები დიდი
ქართველი პოეტი — მამულიშვილისა, თითქოს
ეს სტრიქონები ახლა იყოს დაწერილი.

დედა სამშობლოს დანაცავად გზავნის შვილს
და ეუბნება:

ენც მამულისთვის არ იმეტებს თავისა
შვილსა,
მას შვილი თვისი, ჩემო კარგო, არ
ჰყვარებია.

ხალხ შემდეგ პოემის სიტყვები ეღერს,
როგორც ფიცი:

მამულის დახსნის არ მდომი
თავისი თავის მგზობისა!
ქმანო, შინ უღლით სიციცხლეს
რში სიკვდილი სჯობია.

ქართველმა დედებმა სასიკაღლო შვილე-
ბი აღზარდეს, ნამდვილი ვაჟკაცები, რომლე-

ბი ღმობის შემართებით და ვეფხისტყაველებს
იბრძოდნენ.

განთიადისას მიწურში ერთი სულ ახალგა-
ზრდა მეცავშირე შემოიჭრა და ხმადალა და-
იყვინა: „სანჯარო ჩვენია, ვაშა!“ თურმე გე-
რმანელები წუხელ დამით ვადურტყავთ. სანჯა-
როდან. აი რატომ იყო, რომ ასე გამაფრე-
ბით მძინვარებდა წუხელ კანონადა. ბნელი
სამხრეთული ღამე იყო. ხვერდოვან ციხე გუ-
შბათზე შევეთრად კაშკაშებდნენ ვარსკვლავე-
ბი, უღელტეხილიდან ჰქროდა ცივი ქარი და
ფანტავდა ღრუბლებს. აღმოსავლეთით შავი
ციხე ტანობი ნელ-ნელად გადადიოდა ნათელ
ფერებში. ერთ საათში უკვე ინათა. გამოკვე-
თნენ ქედის თოვლიანი მწვერვალები, ამაუად
წინ წამოიშარნენ, თითქოს სურდათ ეჩვენე-
ნათ თავისი მიუწვდომლობა და დიდებულთ-
ბა. ქვემოთ ქვერ ასევე ბნელოდა, ხეობებში ბო-
ბოქრობდნენ ჩანჩქერები.

ამიერკავკასიის დაცვის სტრატეგიულად
მნიშვნელოვანი პუნქტი ახლა ჩვენს ხელშია,
აქ ათი დღის განუწყვეტელ გააფთრებულ
ბრძოლებში გამანადგურებელი დარტყმა იგე-
მეს კარგად აღჭურვილმა და გაწვლულმა გერ-
მანულმა ნაწილებმა. სანჯაროს სიმალიდან
ფანტავდა ალბათ ქოგრიტით გაუურებდნენ
შავი ზღვის ცისფერ სივრცეს, ვარაუდობ-
დნენ. რომ რამდენიმე საათში გაივლ-გამოივლი-
დნენ ოქროს პლაჟებზე, მაგრამ სამშობლო
ქვეყნის დამცველთა წმინდა მძინვარებმა
მტვრად აქცია მათი ოცნება. ახლა მათ ემუქ-
რებთ გაყინვა და უკვალოდ დაკარგვა ჭაღარა
კავკასიონის ვიწრო ორწოხებში, ამ მიდამოე-
ბში უკვე მაგრად არის ჩაეტკალი გადმოსა-
სვლელები. მოდიან და მოდიან სულ ახალი და
ახალი ნაწილები. დედა — სამშობლომ სათუ-
თად იზრუნა თავის დამცველ შვილე-
ბზე — ყველანი შემოსილი არიან თბილი ტან-
საცმლით, უმბაფრესი ყინვაეკი მათთვის სა-
შისი არ არის, ყველას თეთრი სანიღბავი ხა-
ლათი აცვია და აფარებული აქვს შავი სათუ-
ლეები მთის პირიბებში კაშკაშა მზის სხივე-
ბისაგან თვალების დასაცავად.

ექვი არაა, რომ ჩვენი მეომრები გაუძლე-
ვენ ბუნების სისასტიკესაც და მტრის შრისხა-
ნებასაც — ამ რწმენით დაებრუნდი ფსხუდან
თბილისში.

გიორგი კაკუაშვილი

ქარხანა დიდი ლილოს მიწოდება

გზადგენილი კახი

ამბობენ, გულუბრყვილთა კეთილი ადამიანი. სიკეთით თავს არ შევიქვებ, რადგან ბოროტი უფრო ხშირად იქადნება, კეთილი ვარო. გულუბრყვილი კი ნამდვილად გაზღავარ. ცხოვრებას რომ ვუკვირდები, სხვებიც არიან გულუბრყვილნი, მაგრამ ამასაც გაგება უნდა. ზოგი გულუბრყვილად გვაჩვენებს თავსა და ჩვენი გულუბრყვილობით სარგებლობს.

გვერდგვერდ ვწვებოდით მე და ვახია. ჩვენი პოლიტიკაში იდგა. იქვე ტყეები იყო, სადაც ვლახოვანთა და ბანდერას ბანდები იმალდებოდნენ. ღამღამობით თავს ესხმოდნენ ჩვენს ნაწილებს და დიდ ზარალს გვაუყენებდნენ. მოსვენებას გვიკარგავდნენ. ისე ვიუავით, დანა კბილს არ გვიხსნიდა. ცალკე გერმანელებთან ომით და ცალკე იმათი დევნით გავსავითდით და დავიდაღვინით. აი, ერთხელაც წუთიერად ამოვიხსნენ და გვერდგვერდ ვწვებოდით მე და ვახია.

— რომელიმე ბენდერელი რომ ხელში ჩაიგდო, რას უზამდი, ლევან? — მკითხებდა ვახია.

— თავდაუბრა დაკვიდებდი.

— მტრის ღირსნი არიან. გერმანელებს ვეომით, თუ მე ვიკრიშტიანობს? —

— მართლაც, ძალიან შეგვაწუხებს. მეც მომწონდა ამდენი წაწალი. სჭობია, სულაც აღარ ვფიქრობ თავზე. მოდი სოფლებს ამხები გავისხენოთ. შენი ბავშვობიდან მიახვე რამე? — კეთილი თვალებით მიღიმის ვახია.

— მაინც რა ვიამბო?

— რაც უფრო ძალიან დაგამახსოვრდა, თანაც ცოტა სასაცილოც იყო.

— კოლმეურნეობაში გიმუშავებ?

— მეტი რა ვყო.

— ჰოდა, კოლმეურნეობაში ჩვენს მარხში დაწერა ურჩენი და იქიდან ანაწილებდნენ

ღვინოს. არტელი ახლად იდგამდა ფეხსა და ჯერ იმდენად ვერ მომავრებულყო, რომ საკუთარი მარხი აეშენებინა.

— მარხის რას ეძახით? — იდაუფე წამოებჯინა ვახია.

— მარხი ღვინის სახლია. ურჩენი და ღვინო-არაყო ინახება. სხვა სახმარი ნივთები და რაღაც-რაღაცები თუ შეგვხდება შეგ, ისიც იმ დალოცვილი ვახის ძირთან არის დაკავშირებული: ხაპი თუ ორშიმო, სარცხი თუ მაწაწური, შაბი თუ გოგირდი...

— ნეტავი ახლა იმ მარხში გადავფარინა? — ინატრა ვახიამ, გულადმა გაიშოტა და გრძელი მკლავები ფრინველის ფრთებივით დაიქნია: ესე, ფრთები გამოგვასხსა და... უმ, რას გამოვიბრუნებოდი!

— რამდენს დალევდი ვითომ?

— ბევრს. ჩავიმუზღებდი მარხში მამაშენის გვერდით და... რამდენი წლისა მამაშენი?

— ორმოცდაათ წელს შიატანს, მაგრამ შენ არ დაგხვდება. ისიც აქ არის, ომშია...

— ოოო, ვეცდები საქმეა.

— რას ვივამთი ხომ ხედავ, მარტო ჩვენ ვეღარ ავუღვივართ იმ ძაღლისშვალებს.

— მერე, მერე, განაგრძე მოულო!

— მერე, ის, რომ ღვინოს ვანაწილებდით და მე, როგორც მარხის პატრონი, ურჩის თავზე ვაქცი. ორშიმოთი ვიღებდი ღვინოს და ვისაც რამდენი ეკუთვნოდა, იმდენს ვუხსამდი. ასე, თითქმის-თითქმის წლის ბიკი ვუყავი, მტრის კი არა, ჩვენთან, საქართველოში ჰიკი ღვინოს რომ შემოგთავაზებენ, უარი არ უნდა თქვა უნდა დალოცო და ბოლომდე გამოცლო. მეც მეტი რა გვა მქონდა: ტრადიციულად გამეგრებულბინა. რამდენ კოლმეურნესაც ღვინო ჩავუსხი, იმდენმა თითო ჰიკა შე-

მომთავაზა: კვალი დამილოცო, მეც უარს ვდარს ვადარბი და თითო კვირით უფროსა ვლოცავდი. ამასობაში ისე გამოვფერი, რომ კინაღამ თავდაუირა გადავეფი პირახდელ ქურში.

გულიანად იცინის ვახი. ხელები თავქვეშ ამოუწვავია და გულიანად იცინის.

— მერე, მერე?

— იმდენი აზრი კიდევ შემომარა, მაშინვე გამიჩაგრდება-მეთქი, მივარალს რომ დამინახავს. ქვევრი კოლმეურნეებს დავხურონე, წავედი და თხილის ბუჩქებში დავიშალე: გამოვტყეზილელები და მაშინ მივალ-მეთქი, მაგრამ ბუჩქებში ჩამიხინებოდა და დილითა გამეღვება.

ვახი იცინის. მეც ვიღიმები და სათქმელს ვმთავრებ.

— ის იყო და ის აღარ დავმთვარელებარ.

— თუ ძმა ხარ, კიდევ ვიამებ რამე!

— ახლა შენ მიამებ!

— არა, შენ კარგა მოყვლა იცი.

სხვა გვა არ არის. უნდა კიდევ ვუამბო რამე.

— ერთხელ სანადიროდ წავედიო მე და ჩემი მეგობარი დავით მუმლაძე. დავითი ჩემზე უფროსი აყო და, რასაც მტუთოდა, კანონი იყო. ჩემი სოფელი ზესტაფონის რაიონშია, ფუთის ებანთან. სოფელში ცხარასი კომლი ცხოვრობს. ტყვე მოზრდილი აქვს და მიწორაც. ტყვეში ნადირია, მდინარეში თევზი იპოვება. და ჩვენც ხშირად დავდილიდით. მე ერთი ჩამხიბიანი თოფი მქონდა, ზუმბით რომ იტენება, დავითმა კი ლულაჩაყვებუდი და ხაკეტაქმომლოლი ოცდაათხუთაღობიანი ნათოფარი წამოიღო. ხაკეტს რომ ვადმოსწვებოდა, უბოლანდერი ვადმოფანტებოდა ხოლმე, ლულის ვარდა, რაც კი ნაწილები მქონდა, მერე დავდევბოდიო და იმ ნაწილებს აკრებდა ვუნდებოდიო. „მისეველა, აკრათო და, რასაც დავბოცავ, შეაზე ვაგეყოფ“ — მაჭერებოდა იმდენად. მეც, რა თქმა უნდა, ვესმარებოდი და თან ვაფა-ფხუვებლას ლექსით ვუამსუბებოდი: „ჩიჩქილე არ მინდა შე მებო, ვავინაწილოთ სწორად“.

სადამომედ ვიბტიადეთ, მაგრამ ვერაფერი მოვკალით. ცარიელ-ტარილები დავბარუნდით ტყვიან. სოფლის თავში რომ ჩამოვდით, დავითმა მითხრა, მოდი, ვიფუღაოთო. რამდენი ვაქვს-მეთქი? ათი მანეთოო. ორი მანეთი შე მქონდა. ვიფაქრე, ამას რომ ათი მანეთი მოვუფო, თორმეტი ვამიხლებო და ჩემს ბედს ძალდი არ დავუფს-მეთქი. დავიწვეთ ფულაობა არც ერთ კახიკი აღარ შემარჩინა. რა უნდა მქნა? ვაფაქრე, მოდი, წავიხუბებო, იქნებ შევამინო და ფული უკან წავართვა-მეთქი. წავიხუბებ, მაგრამ ერთი კარვად დამამევა და არც ფული დამიბარუნა. გული იმით ვაქვითო: მაშინვე ვიბტიადე, და წავრს ის

ამომერის-მეთქი. მაგრამ იმანაც წამოთავაზა ერთი-ორი: ფულაობა რამ ვაფაქრებინაო. ვახი იცინის, მე სიამოვნებით შევუბრებ მის ვახარებულ სახეს.

რა კარგია სიცოცხლე და სიხარული, დამთავრდება ომი. შინ დავბრუნდები და უთუოდ ვასიასაც წავიყვან. იმერელ ჯაგოს გამოვატან და დავისაძებებ. მოუღ ჩვენს სიცოცხლეს ერთად ვავატარებო. ხომ კარგი იქნება? ხომ ძალიან კარგი იქნება?

— დაიძინეთ! — გვიყვირის ვიდაცა და ვატყობ, რომ უფრო მეტად ჩვენი მხარულუბა აღიზნებებს. არ იცის, რაზე ვიციინით და ისაშურს ბალღითო.

შინც გვეცინება, ერთხანს. მერე ძალისძა-ლად ვიკავებთ სიცოცხლს, თავზე ვიხურავთ და, როგორც არის, ვიძინებთ.

შუაძილში რომ ვიყავი, უბნად დავგაფეთ-ეს: მდევარიო. ბანდლები შეემჩნიათ.

თავით ფეხამდე შევიარადეთ და გარეთ გამოვცვივდიო.

სწორედ ამ დროს ქუთაისელ გვენტაძებს, რომელიც უარულში იდგა, ჩვეულებრივი შაშხანის ტყვიით თვითმფრინავი ჩამოვდო და აბტაცებდა, მფრინავი პარაშუტით ვადმოხტა, და თუ მარჭვედ მოიქცევოთ, იმ ტყვეში შეიამ-რობითო.

ორად ვავიყავით ბატალიონი. ერთი ნაწილი — რამდენიმე კაცი ერთ მხარეზე წავედით ჩამომხტარი მფრინავის დახაქრად, სხვები ბანდას გამოვდევნენ. გვენტაძემ რომ ვვანიშ-ნა, ის ადგილი ალყაში მოვაციკეთ თუ არა, ვავიხედე და ერთ ალყაყუდა ფრცხვს ხელები მალა აუწვევა და — თქვენი ნებისა ვარს. დავატყვევეთ და წამოვყვანეთ.

უაზარამში რომ მივედიო, სამწუხარო ამბავი დავახვედრებ: გორელი ცხოვრებოვი მოგვიკლებს ბანდის დევნაში. ეს ცხოვრებოვი ძალიან უწინარე ბიჭი იყო. როგორც კი ვავი-გო, ბანდა თავს დავგვეხაო, შობატა ცხენსა (მარტო იმას მყავდა ცხენი) და გამოვდევნა. ბანდას სამი კაცი ჩამორჩინოდა. ცხოვრებოვს ეტაქრა, ცოცხლად დავიკერო და ცხენი ზედ მივდგო. ერთ-ერთ მათგანს შემოვბარუნებინა ავტომობილი და მთლიანად დავცხრელო ეს დე-ვივით ვაქვაცი. ბიჭები შინც არ შემინებუ-ლიყვნენ და სამივენი ხელში ჩავედეთო.

— ეს კიდევ არაფერი. ისეთი რამე მოხდა, ლევან, დღედღამე რომ იფაქრო, ვერ წარმო-იღვეს. — მითხრებს ბიჭებმა.

ძალიან დავანტერესდი. რაკი ასე განიტერე-სებს, წამოდი და ის ტყვეები ნახეო. მაშინვე წავედი და იქვე ვაქვავადი: ამ ტყვეებში ვახი ერთი. სწორედ მაგან მოკლათ გორელი ცხოვ-რებოვი. ბიჭი ხარ და ტყუაზე ნუ შეიზღებო! არა მერბა. სიცრუეა-მეთქი! მიდი და ჰკითხე თუ არა გჯერათ.

მომიხინება მოვიკრიბებ და ვასიას მივუხა-

ლოდი. იმ ვახთს, თვეების მანძილზე რომ ჩემს გვერდით იწვა და ისიც კი კარგად იცოდა, შინ რაღვინ ვოკი დაჯვრნა, ომში რომ წამოიხუყანეს.

— რაშია საქმე, ვახთა? — ვითხებ ცახცახით.
— წადი, შენი — გამოსცრა კბილებში და ზურგი შემაქცია.

ეს უკვე მტრისმტეი იყო. მე მისთვის სულს არ დავიშურებდი, უმად გავუბღბოდი, მის წილ ტყუას მკერდს შევაგებებდი, და ის კი — „წადი შენიო“?! ხედავთ, ბიჭებო, ნუ იქნებით გულუბრყვილონი! მტერი თვითონ იწილებდა გულუბრყვილო ადამიანის ნიღბით და ცდილობს, მოგატყუოს.

ბიჭებმა ძლივს მომწვევტეს იქაურობას. გამომიყვანეს და დამშვიდებდა დამიყვეს.

მერე გავივით, თურმე როცა დავიძინებდით, მოხარებოდა ვახთა და იმ ბანდებს ზეწენ წიხანდმდე მოუძლოდა. ბენდერის, ვლასოვის, ბულბას და სხვა ნაძირალათა ბანდები, ზაღისის მოსატყუებლად, „თავისუფალი უკრაინისთვის“ მებრძოდ გმირებდა ასაღებდენ თავს, გერმანელებს ემბრობოდენ და ზეწენ გვეომებოდენ, ვახთასთანა მებრძებს კი ზეწენ საშტრად ამხედრებდენ და ატყუებდენ, თავისუფალი უკრაინისთვის იბრძვითო. ვაო, თქვე საცოდავებო, ვანა მე თავისუფალი უკრაინისთვის არ ვიბრძოდე?! მარტო უკრაინისთვის კი არა, თავისუფალი რუსეთისათვის, თავისუფალი ბელარუსიისათვის, თავისუფალი პოლონეთისათვის, თავისუფალი შუა აზიისათვის და, თავისუფალი საქართველოსათვის, ბევრიც რომ ვითიცო, არაფერ დაიჭრებეს, რომ პირველ რიგში, თავისუფალი საქართველოსთვის არ ვიბრძოდი. უველა ერი საყუთარი თავისუფლებისათვის იბრძვის, და სწორედ ამიტომ უღუგას სხვა ერებს მშარში. ზეწენი საერთო სამშობლოს — ხაბჭოთა კავშირის თავისუფლება ხომ თითოეული ერის თავისუფლებაა და ნუთუ ეს ვერ უნდა გავგო ტვირდამთხვეულ ვახთს. სიტყვა არ მოიძებნება, რომელიც ქაერს ამოწყრას.

მეორე დღით, ბატალიონის მოთხოვნით, სამივე მოლაღატე ზეზე ჩამოკიდეთ.

რტტა მრმონება

დაქვიერტრნალმებს

იგ დღისით საშინელ სროლაში მოვხვდით. შორიახლო ყუმბარა ჩამოვარდა და მიწაში ჩაშტარა. ცაცხლს რომ გადაველო, მეორე დალსდა ვეპოვენ მოწყალების დებს. მოსპოტალში მოვედა გონზე. ვახთს აბების შემდეგ საშინელი ექვი დამჩნედა. ადვილად ვეღარავის ვენდობოდი. ახლა აქც, ჩემს გვერდით რომ დაქრილები იწვენენ, ვფიქრობდი ეგებ სპექტო კაცი აქც ურგვიან-მეთქი, რა არ შეუ-

ძლია რწმენის დაკარგვას! ვახთა, იცით, როგორ მიუვარდა ვახთა? როგორც წყნენ შანტა.

პაატა ჩემი ღვიძლი ბიძაშვილია, ჩემი ერთად ვიზრდებოდათ და სკოლაშიც ერთად ვსწავლობდით. სიმონ ქვარაძისა და ვახთა ბარსოვის რომანები გორგა საყარქვე ხელში გავცდივით. ანა ანტონოვიჩის პირველი წიგნი გამოსული იყო. გორგე საყარძის სახელი პარზე გვეცერა. მისი შვილი პაატა კი ზეწენი საოცნებო გმირი იყო.

— პაატას გვიძახიან, მაგრამ სპარტეში კი არა, ზეწენს ტყეში რომ დაგტოვოს მამაშენმა, ალბათ, გული გაგისკდება, — ცხუმრებოდენ ბიჭებმა.

ახტო ხუმრობაზე მხოლოდ კეთილი ღიმილით მიხასუებდა ზეწენი საოცნებო გმირის მოსახლე და თავს ვერაფრით იმართლებდა. თუ ძალიან ჩამოვადებოდენ, გული უველში მოტეხინებოდა და ზურგს შეგვაქცევდა.

ერთად გავიწვიეს ომში. ტიხორცკიაშივეც ერთად ვიარეთ. მერე დაგვაშორეს და სხვადასხვა მიმართულებით გავგამჯვარეს. იმან უშეღონს ერთი სადგურიც კი არ გაველო, ისე ატეფტიხინათ. არც ერთი კაცი არ ვადარჩენილიყო.

პაატა... ისე დაიღუპა, ერთი ტყვიაც ვერ გაოსროლა. გამომშვიდობებისას კი ასე დამექადა:

— ისე არ მოვეყვებო, რომ ერთხელ მაინც არ გამწერონ ვაზეთში. ზეწენი ბიჭები მაშინ მაინც ჩაიკმენდენ ხმასო.

ეს... იმ ბიჭებმავე ხმა ჩაიკმინდეს, ჩემო პაატა.

გრიშა ზინჩალოძე ხომ კარგად ვახსოვს, პაატა! მძალი, მძალიან მძალი, დონაერი და ლამაზი ბიჭი. მხოლოდ სწავლა ეწარებოდა. ისტორიის მასწავლებელი რომ გვეყავდა, ალექსანდრე გაჩეხილაძე, კონსტანტინასაც ხომ ის გვასწავლიდა. ვახსოვს, ერთხელ რომ გამომოქვანა და კონსტანტინის ოხი თავი ზეხირად მათქმევინა. მერე გრიშა გამოიყვანა, ორი სიტყვა ძლივს მოახერხა და ენა დაება. მასწავლებელმა გაიღმა, ქაბრებში ხელი ჩავვალო და ერთმანეთს მივავატოლა. მარტო თავით კი არა, მკერდითაც ჩემზე მძალი იყო, და მივხვდი, რომ სასაცილოდ გამოვუარებოდი. უველას გავტყინათ. „ბიჭო, ანა როგორ უნდა ვაქობოს, შენი ნახევარც არ არისო“, უთხრა მასწავლებელმა და ცოტათი შემოგავხეთკი კიდევ ერთმანეთს.

მერე, იმ მასწავლებელმავე გამოგვაყილა ომში. მატარებელზე რომ ავედი, გრიშამ გადახაზა მასწავლებელს: ვნახოთ, თუ ვინმე მარტობებსო. მასწავლებელს გაეცინა და ზული დაუქანა. ჩემს გულში ვითიქრე, აქც ვაჭობებ-მეთქი, მაგრამ ღრინტზე წერალი მივიღე. გრიშა დაიღუპაო.

პოლიკარზე ბრეგაქედ დაიღუპა, ჩემ მერხზე

რომ იქდა, ბორის მშვენიერად. მარტო მე გადავჩი, ჩემო პაატა! ყველაზე საცოდავი კი, ჩემი აზრით, სწორედ ის არის, რომელიც ბოლოს კვდება. როგორი ამბავია, ვინც გულით გუყვარს და ვისთანაც ტუბილი დღეები გაგატარებია, ყველა შემოგვეფანტება და შენდა დარჩები სიყვდილის პირისპირ. იბრძოლებ, იბრძოლებ და... ამბობენ, ხევსურეთში სამის არაგველს რომ ადღებდნენ, ვანსაყურებულნი მოწინებთ იმ მესამე არაგველს ახტენენ, რომელიც ყველაზე ბოლოს დასცაო-ახტუნდა უნდა იყოს. მან ხომ ყველას სიყვდილი განიცადა და ისე დაცა. ის ხომ ერთადერთი აღმოჩნდა აუარებელი მტრისა და სიყვდილის წინაშე. ასეთ ბრძოლაში ბრალი ის კი არ არის, ვინც პირველად იღუპება, ბრალი ის არის, ვინც ბოლოს იღუპება, ან ცოცხალი რჩება.

სიცოცხლეს არ ვიზოგავდი, ჩემი მეგობრების დაღუპვის ამბავი რომ მომივლიდა, მაგრამ დავინახე, ზოგჯერ სიყვდილიც წასთვლემს ხოლმე და თავისი მოვალეობა ავიწყდებდა. მე მაინც არ ვნანობ, ჩემო პაატა, თუ ვიცოცხლე ქარხასე ამოიყური და თქვენი ცოცხალი ძეგლიც ვიქნები.

მკლავიანი დროშის ტარი

პოსიტილიდან გამოსვლის შემდეგ, ხმაელ-ლაპარაკი დამჩნედა. ახლაც უფირილით ვლაპარაკობ. ბიჭები მეუბნებიან გვესმის, ნუ გიუყვითო, მაგრამ მათ არ იცოდა, კი არ ვუყვითო, ჩვეულებრივ ველაპარაკები. ყველას ხომ ვერ ვტყუვი, რომ ამ საშინელი უღმბარის გამაურებელმა ხმამ და მაწაში ჩამარხვამ დაამჩნია-მეთქი ხმაელა ლაპარაკი. ის კი არა, ცოლმა ხომ ყველაფერი იცის და ისიც კი შემომწყურება ხოლმე, კარგი, კაცო, ყურები ნუ გამოიჩივდეთო. ეჰ, რას ოხამ!

ამასაც თავი დავანებოთ, ერთი — ფრონტული უნიფორმიც მინდა გავხსენო. ორასმეტრით მსროლელთა ბატალიონში ვიბრძოდი და ამ ამბის ვახსენება, ალბათ, ბატალიონის მეომრებსაც მალავინებს, თუ ვინმე ცოცხალი გადარჩა. ეს ბატალიონი მეოქვსმეტე ბრავადში შედიოდა. ერთხელ, ზარკოვის გარეუბანთან აღუაშო მოგვიქციეს გერმანელებმა. ჩვენი ბიონი ბარინიკოვი, მგონი, ჭრავალიც ერქვა, კარგად არ მახსოვს, ძალიან გაბედული და უშიშარი კაცი იყო. მან გვებრძანა, მტერს ცოცხალი თავით ხელში არ უნდა ჩავუვარდეთო. ლეიტენანტმა კანატოპემა (სახელი არც იმისი მახსოვს) სპარძილო დროშის ტარი მოსცა, დაახვია და აირჩინაღის ჩანათში ჩაბიდა. უსიყვდილოდ არავის დააწებოო. შებინდებამდე როგორმე უნდა გავუძლიოთ ბრძოლას და ამაღამ კი ალუა გავარდეთოო.

ჭოჭხითურ ბრძოლას გავუძელით. თითქმის

გავანხევრდით, მაგრამ ალუას თავის დავად-წით და სამშვიდობოს გავედით. როგორც ნაბრძანები გვქონდა, ვინც ცოცხალი გადარჩებოდა, სტარობელსკამდე უნდა მიგვეღწია და იქ მოგვეცადა. გზადავს კიდევ ბევრგან წამოგვეწია მტრის ტყვია და სულ რამდენიმე ათეულმა კაცმაღმა მივაღწიეთ დანიშნულ ადგილ-ზე. აქ გავიგე, რომ ჩვენი ბატალიონის მეთაური ბარინიკოვი ცოცხალი გადარჩენილიყო. ძალიან გამიხარდა. ვეახელი და დროშა წარედუღვინე. მაიორის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. ხელიდან წამართვა დროშა, აკოცა და გულზე მიიხუტა.

დროშის ტარი გავუყვითო. ვაფანტული მეომრებიც შეიკრიბნენ, სხვებიც შემოგვემატნენ და კვლავ იბატალიონს ჩვენმა ბატალიონმა.

შენ დაბრუნებამ

ომი დამთავრდა, მაგრამ თითქმის ორი წელი კიდევ დავჩი არმიში. საქმე ის იყო, მოლდავეთი რომ გვათავისუფლეთ, შეგვარჩიეს ახლავარდები და მესაზღვრეობა დაგვაყვეს. მხოლოდ 1947 წლის თორმეტ მარტს დავბრუნე ჩემს სოფელში.

სოფელში რომ შევედი, ვერავენ მიცნო. ყველანი გაკვირვებით მიუყრებდნენ და კითხვასაც ვერ მიხედვდნენ, ვინა ხარ, შეილოო, ალბათ, დაავიწყდათ, სოფელ ფუთოში რომ ერთი კაფანდარა ბიჭი დევან — უთობრამეც არსებობდა, ამ შვადიოდ წლის წინ. პავშუარი სინორე ჩემს სახეზე კაცურმა წერ-ულ-ეაშმა დაფარა და მხრებზეც ვანზე გაიწია. მხოლოდ ერთი რომ შევედა და დედამ-მეთქი, გაბრაზებულნი ხმით დავიძახე, მაშინდა მოგვინე გონზე. ფუტკრებივით მომაფრინდნენ და კოცნით გამასიც.

მამანემის უწო-უყვლიოდ დაკარგვა ჭარბივ გავიგე. მაგრამ უწო-ყურე რომ მოვათვალეირე და მამის ნახულოთ ვეღარაფერი შევნიშნე. მამის ვიგარძენი უმამობა. გულს ჭანი შემო-მეხვია და უწომოდ დამიძიძიდა.

— რას ვიხამო, შეილო, — მამაშვიდებდა დედა ჩემი და ცრემლებს იწმენდდა: — რაკი შენ ცოცხალი დამიბრუნდი, მამაშენს ვილა ჩივის, მარტო ჩემი გვარადან ორმოცდაშვიდი კაცი გაღწეათ და ოცილა დაბრუნებულაყო. ჩემს სოფელი კი ასობით შინაოუსველებს გლოუობდა.

მარტოდენ გლოვა და ტირილი ქვეყანას ხეირს არ დაუყრიდა. ცალკე მამანემის გაპარ-ტახებული ოქანი მოითხოვდა შეველას და და ცალკე საკოლმეურნეო ველ-მინდვრები მე-ძახდა.

სოფელში შიშილი და სიტატლე ვაბატონებულყო. გულზელას დაკრფვის დრო აღარ გვჩინებოდა. თოფი მოვიხსენით და თოხა თუ ბარ-ნიჩაბი უნდა აგველო ხელში.

კომმუნისტების გამგებამ მერგოლორობა დამავალა. თერთმეტი კაცი ჩამახარა და თერთმეტი მეტაკარი ვენახი მომიჩინა მოსავლელად. არ წელიწადში საქმეს დავატყე: ომის დროს გავტარებული ვაჭი ვენახად ვაქციე ჩემი მშვიდობის ათეულით, მაგრამ იქ მუშაობა დიდხანს აღარ დამცალდა.

გუშინდელი დღესავით მახსოვს: 1949 წლის 19 მაისი იყო. საბჭოში დაგვიბახეს და — სამგორის არხის მშენებლობაზე უნდა წახვიდეთო. მახსოვს: იმდროინდელი ტურნალ-ლაჭეთები სამგორზე დაწერილი წერილებითა და ლექსებით იყო აქრთლებული. მწერლები და ტურნალისტები სამგორის ველის გაუსაძლის გვალვასა და სულისშემზუთავ ქარსა კიცხავდნენ, ემტრებოდნენ, თქვენ დავამოხობთ და სიცოცხლეს გავაბატონებთ, ბაღვენახებს ავაყვავებთო.

ჭერ თვალთ არ დამენახა სამგორის ველი. საქართველოს გეოგრაფიიდან ვიცოდი, რომ ეს თვალწივდენელი ნახტარიდუბაშნი უწყლობით იწვეოდა და ადამიანის მარტყენას ელოდა. მისწავლბლობისგან ისიც ვიცოდი, რომ ოდესღაც, მგონი, თამარ მეფის ეპოქაში აქ შენასწინავე სარწყავი სისტემა და ათასობით ბექტარი ბაღ-ვენახი უყოფლა ვადაბიშული. ისიც ვიცოდი, როგ სამგორისა და მარტყოფის ველები ერთმანეთს ებმოდა, და გიორგი სააკაძის ქართველებმა სწორედ აქ გაიმარტყეს შამ-აბასის მრავალრიცხოვან ლაშქართან გამართულ სამეფრო-სასიციოებლო ბრძოლაში. ვინ იცის, სწორედ მაშინ ვამარტახდა ეს ადგილები; და აი, პარტახს ნებაგს, რომ ეს უკაცური ადგილები კვლავაც სიცოცხლით აავსოსო. იორს შემოაბრუნებენ და თბილისის ჩრდილოეთით რომ მღაწე ტბებია, იმ ადგილებში ზღვას დააგუბებნო.

უზომოდ გამახარდა, რომ ამ დიდ საქმეში მონაწილეობა მომიხოვეს. სწორედ რომ ბეჭერი ინატრებდა ამოღენა საშვილოშვილო საქმეში წველილის შეტანას. და უარიც არავის უთქვამს. მარტო ჩემი რაიონიდან ოცდაცამეტი კაცი წამოვიდით. ჩვენ მხოლოდ ის გავკვივარდა, რომ იორი სართიქალასთან ჩადიოდა და თბილისთან საიდან უნდა მოგვეციკუნა. ბევრიც ვეკამათეთ და ბევრიც ვაგვიკვირეთ, მაგრამ როცა გვიბრტეს, რომ თანაგის რაიონში, სოფელ სიონთან მოზრდილი წყალსაცავი იქმნება და თბილისის მიმართულებით იქიდან გვირახით უნდა ვავიდეს იორის წყალიო, ყველაფერი ნათელი გახდა. მაგრამ გვირახსაც ხომ ვაკეთებდა უნდაო. გვირახის გყვანა კი იმ ვითარებაში... მე შენ გეტყვი, ტქნიკა გავაჩნდა, თუ გამოცდილება?! ამბობდნენ, ეს აჭრი თეთონ სტალინს ეყუთვნისო. არ ვიცი, მართალი იყო ეს აჭრი თუ ხალხის ფანტაზია. მაინც მიყვირდო. ახლა? ახლა არაფერი მიყვირს. ამბობენ, არაგვი უნდა ამოგ-

დონ კალაპოტიდან და თბილისის ზღვაში ჩაუშვანო და, არა თუ მიყვირს, ძალიან იოლ საქმედ მიმჩნია, აღამიანება კონსოში დააფრინავენ, სადღაც, უმირსო ცაში რაკეტულ სადგურებს მართავენ, მოვარტეწე არხებინად დააბოტებენ და არაგვის ამოყვანა რა ბედენაა?!

პირველ ხანებში კიოკო სამხარაძის ბრიგადაში ვმუშაობდი ბარ-ნიჩბით და არხი გავკვავდა სამგორის მიწაზე. შემდეგ კი ვალოდა კიკნაძისთან ვადამიყვანეს და ბოქაშუე მუშაობა დამაწყებინეს. ბიჭობა განა მარტო გვირახის გყვანა იყო? სიონის გვირახიდან გამოსულ წყალს იმდენი ხეობები ხვდებოდა გადასალახავი, რომ სათვალავი ავტროლოდა. მერგე, გვირახიდან გამოსულ არხს ეს ხეობები უნდა გადაეცლო და ისე მისულყო თბილისის ზღვამდე. ამ ხეობებზე სარხე ხიდეგის გავითება იყო საჭირო, რომელსაც ჩვენ, მშენებლები, დიუკერებს ვეძახით. სწორედ ამ დიუკერებს ვაბოქაშებდით ვალოდა კიკნაძის ბრიგადის წევრება. ცოდვანი ხევისა და დამპალას ხევის დიუკერები ჩვენ გავაკეთეთ. დიდი ლილოს მიდამოებშია ეს ხეები. ცოდვიან ხეზე ამბობენ, შამ-აბასის თათრებმა ქართველი ბავშვები ჩახოცეს და იმტომ დეარქვა ეს სახელიო. სამაგიროდ დამპალას ხეში მტრის ქარები ჩაუხოცათ საკაპის მეოზრებს. თათრის ხევიც აქვეა, ახლა რომ თორი ხეგს ვეძახით. აქაც თათრები ჩაუხოცათ და იმტომ მიღლია ასეთი სახელწოდება. რას ვეწამო, მაშინ მტრობა უყოფლა და მტრობათ უპასუხიან ჩვენებსაც, ახლა მეგობრობაა და მეგობრობით პასუხობენ.

ამ ხეებზე რომ მშენებლობა დავამთავრეთ, ნორჩის ხეზეც ვადავდიო. ორმოცდათორმეტი წლის სქატებერში დავამთავრეთ ამ ხევის დიუკერის მშენებლობა და, იმავე წელს, წყალიც ჩაუშვით თბილისის ზღვაში. აა იქ იყო ნამდვილი ზეიმი და სიხარული. მწერლები, მხატვრები, პარტიული მუშაკები, მუშები, კომმუნისტები, სტუდენტები, მოსწავლეები — ვინდა არ იყო იქ. სიტყვები, ლექსები, ცეკვა-სიმღერა და ხალხის მხიარულობა გვიან დამემდეგ გრძელდებოდა.

ჩემი კატარა მუჰანი

მაშინ ჭერ ისევ დამპალას ხევის დიუკერს ვაბეტონებდით. სამუშაოდან დაღლილები ვბრუნდებოდით საერთო საცხოვრებლოში. ჩვენი საერთო საცხოვრებელი ლილოს ბოლოზე იყო, მარტყოფისკენ რომ გზა ვადაუზვევს, სწორედ იმ მიდამოებში. ბინებს რომ მოვუახლოვდით, გოგონების სიცალი შემოგვესმა. გავიხედეთ და — ტანმალა, ლერწამით გოგონს ბრლოვით თეთრი ყვლი ირემით მოედერებინა და ონკანზე სურას აესბდა. სხვა გოგო-

ებიც იღვანე, მაგრამ ყველაზე უწინ ის მოხვდა თვალში.

— ბიჭებო, ნახეთ, რა გოგოა! — ერთ მხარეზე გიორგი გელაშვილს გაეკარა ქლიავე და მეორეზე — დიმიტრი მუხურამეს. თანაც ბრუნენტის სპეცტანსაცმელსა და რეზინის ჩექმებზე დაიხიხიდა, ურიგოდ ხომ არ გამოვითურებო-ბითქვითი.

— რა ეშვავი თვალები აქვს ამ ღმერთ-ძალეს! — ჩაიცივნა ბიძინა ფაიქლიძემ.

იხვე გავაპარე თვალი და, არ ვიცი, მომეჩვენა, თუ ასე იყო, მარტო მე მიყურებდა ის ქალიშვილი.

— მარტოა, ძალიან ღამაზია, — თქვა ჩიტო ნიქაბაძემ.

— იცო, ეს ვინი სტუმარია? — იციოხა გიორგი გელაშვილმა, და რაკი ყველამ ერთხმად ვუხასხესთ, არ ვიციო, თვითონვე განაგრძო: — შოთა ცქიტიშვილს რომ ქალიშვილი უყვარს, მარტოა, იმასთან არის ჩამოსული.

— მარტოა, იმასთან არის? — გადავირეცხე სისხარულით.

შოთა, ცქიტიშვილი ჩემს ოთახში ცხოვრობდა. ჩემი კარგა მეგობარი იყო, და ყველაფერში დამეხმარებოდა.

— ვაჩარხულია შენი საქმე და ეს არის, — წამახლისა დიმიტრიმ, — დღესვე მიდიოთ და გაიცანით.

— იჩქარე, თორემ გაციებულნი თონე პურს აღარ დაიკრავს!

ბიჭების ნათქვამში ბუზრობაც ერია და გულწრფელობაც, მაგრამ მე ყველაფერი სიმართლედ მივიღე. აღზათ იმიტომ, რომ ასე მიწოდდა, ყოფილიყო.

უცნაური სისხარულით ამიჩქაროდა გულ-ოცდაათი წლისა ვხდებოდი და ამჯერად სისხარული ჭერ არ განმეცდოდა, თუ იმას არ ჩავთვლით, სკოლაში რომ ერთი გოგოს დანახვებზე თავბრუს შევხვეოდა. მერტ, მე ომში წამიყვანეს, ის გოგო კი სხვას ვაპყროლოდა.

დახეო ჩემს ბედს, შინ არ დამხვდა შოთა. იხე ავიღერებდი, ვერც ლუკმა შეეცქამე და ვეღარც დავიძინე. ჩაეწიქა ლოკინში და შამფურით ვტრიალებდი.

ცოტათი ნახვამი დაბრუნდა შოთა და კარგ ხანაოზე იყო. ბიჭებს უყვე ჩაეხარებინათ ჩემი ამბავი და ეღიმებოდა.

— რაშია საქმე, ღერო, ნესტანმა ხომ არ დაგამწუხრა? — მკითხა მან.

— ჩემთვის ნესტანაც ის არის და თინათინიც, — ვამიხარდა, რაკი პარდაპირ საქმეზე დამიწყო ლაპარაკი.

— მაინც რას ამბობ? —

— ცოლად უნდა შევიერთო, თუ უარს არ მეტყვიან.

— ერთი დანახვით და ისიც შორიდან! შეკა კაცო, ჭერ ხომ არ იცი, როგორი გოგოა! — გულმა მითხრა, რომ სწორედ საჩუქოა.

მართალია, ჩვენს ძველებს უთქვამთ, ასევე გაწოზე და ერთხელ გადასტერიო, მაგრამ ასევე გაწოზე უფრო აიხსენიო. სჯობია, ერთხელ გაწოში რიგინად და მასწინვე გადასტერო.

— ევეც მართალია. რაკი ცოლის შერთვებზე მიდგება საკითხი, ყოყმანი აღარ უნდა. ადექი და ახლავე წვიდეო!

— მართალია?! — წამოვტი სისხარულით.

იმ საღამოსვე გავიცანი. ლაპარაკში შევატყე, რომ შრომიშოყვარე და გაქრევაბამოვლილი იყო. დედამისი ევაკუციის დროს ჩამოსულიყო საქართველოში და მკერეწლოვანი გოგოც თან წამოყვანა. ჩემი მეორე სამშობლოა საქართველო, ჩემი საყვარელი უკანასკნელი შემიყვარდაო.

ჩემსავით პარდაპირი და ალალი გულისა გამოდგა. ვიფიქრე, ჩემი ბედია და ეს არის მეთქი. იმ დღისით არაფერა, და მეორე საღამოს უყვე წინადადება მივეცი. გაიღმა და მასწინვე შევატყე, რომ ეს ღამილი სწორედ თანხმობის ნიშანი იყო.

სისხარულსაგან ფეხზე ვეღარ ვიდექი. მასწინვე დავტრიალდი თადარიგის დასაქვრად. ბრეგადირს დავეხოვე და სოფელში წავიდე. დედამისს გავანდე ჩემი სისხარული. გულით გაიხარა. მასწინვე თადარიგის დაქვრას შეუდგა. დენო-არაუი გინდა, ქათმები — ყველაფერი ვამიშვავ და ისე გამომიხტუმრა. ერთი სიტყვით, მაგრად დატვირთული ჩამოვედი. ერთი კარგი ცხვრის ჰედილაც ლილოსში ვიყიდე და სამაისოდ პატარა ქორწილი ვადავიხადე ჩვენს საერთო საცხოვრებელში. ჩვენმა კომინდანტმა ნაწარო თიგიშვილმა ახალმეუღლებულებს ერთი ოთახი გამოგვიყო, და მეტაც არაფერი ვვიწინადა.

ბედს: არ ვემდურე. ერთგული და ქვეყანი მეუღლე გამომადგა. ორი გოგონა და ერთიც ვაფი გამოვწარადეთ. თუ ადრე ერთი ოთახი ფუფუნებდად ითვლებოდა ჩემი ოჯახისათვის, ახლა უყვე სამოთახიანი ბინაში ვარ სამგორის მიწაზე, იმ სამგორისა, რომელიც მე და ჩემმა მეგობრებმა ავაყვავეთ. ახლა აქ თბილისის მესვედე რაიონი შეიქმნა, საქარხნო რაიონს რომ ეფაძით. საოცარია, თითქოს ახალგაზრდობა დამიბრუნა ამ ახალი რაიონის ჩამოყალიბებამ. ახალი ძალა და ენერჯია შემიძინა.

ჩემი დიდი ოქახი

როგორც კი თბილისის წაღლსაცავეში იორი ჩავუშვით, მუშაობა ქვემო მაგისტრალურ არხზე ვაფარძედეო. ლოკინის ხევი ვადავქერიოთ. სიოყ ვეღებზე ვავედიო. აქ სოფელი გამარჯვება ვაფაშენეთ და მერე უფრო ქვემოთ ჩავუყვით. რუსთავის აღმოსავლეთით, სოფელ ახალ სამგორს ჩავუყარეთ საფუძველი და ჭანდარის ტბამდე ჩავედიო. ბეტონის საქმეში ამასობაში იხე დავოსტატლო, რომ წინ არავის

ვუსვებდი. დაოსტატდა და, — სხვაგან გვიკრ-
დებო. 1958 წელს ერთი უწარმაზარი სა-
წყობი გაკეთეს ორბევში, ცემენტით გაავსეს
და რკინა-ბეტონის ნაწარმი უნდა გამო-
ვუსვითო, კერძოდ კი, არხის გამანაწილებელი
ღარები უნდა დავამზადოთო, შევუღებოთ სა-
ქმეს. ადრე ცემენტის ყველა სამუშაოს ადგი-
ლზე ვასრულებდით, სადაც არხის მშენებლო-
ბა მიმდინარეობდა და ათასი რამის გაკეთება
გერბდებოდა ერთდროულად. ახლა კი რკინა-
ბეტონის ნაწარმს ორბევში ვამზადებდით და
პირდაპირ მზა პროდუქციას ვუჭავნიდით
არხის მშენებლებს.

ამ ახალი საწარმოს დირექტორად იწინიერი
გროვოდ ჩიჭავაძე დანიშნეს. ქარხანა იმ თქ-
მოდ კერ, პოლიგონს ვეძახდით, მაგრამ ეს
პატარა საწარმო ისეთ დიდ დახმარებას უწევ-
და არხის მშენებლებს, საქმე ერთიორად დააჩ-
ქარა.

იმავე წლის ოქტომბერში საღვურ ღიღოს-
კენ გადავიწყდეთ და რკინა-ბეტონის წყეთ-
ობათა ქარხანას ჩავუყარეთ საფუძველი იმავე
გრიგოლ ჩიჭავაძის ხელმძღვანელობით. მცირე
საწარმო ისევ ორბევში დარჩა, და ჩვენს საა-
ქროდ გადავსეთ. მე თვითონ ახალ ქარხანაში
ბრიგადორად დამაწინაურებს, როგორც გამოც-
დილი მიბეტონე და ამ საქმის სპეციალისტი,
კერ მარტო კვაღარატებს ვუსვებდით მდინარის
ბურჭებისათვის, შემდეგ კი ღია და დახურულ
არხის ღარები ავათვისეთ. ამჟამად ჩვენს ბრი-
გადაში 30,50 ნატიშეტრიანი და ერთშეტრი-
ანი სიღრმის ღარებს ვამზადებთ აღმოსავლეთ
საქართველოში მშენებარე არხებისათვის. გა-
რდა ამისა, ერთნაბევარშეტრიანი დიამეტრის
მიღებს ვაკეთებთ, რომელთა სიგრძე ორი მეტ-
რია. ამასვე დახურული არხების, ბოვარე-
ბისა და კანალიზაციისთვის იყენებენ. მაგი-
ტრალურა არხებისათვის ვამზადებთ აგრეთვე
ფილებს, რომელთა სიგრძე ზუთნაბევარი მეტ-
რია, ხოლო სიგანე ორნაბევარ მეტრს აღწევს.
ათოთდე წლის წინათ ზუთი მეტრი სიგრძის
არხის დაბეტონებას ერთ დღეს ვუნდებოდით
მთელი ბრიგადა, ახლა კი ორ ასეთ ფილს ჩა-
უსვებენ და უკვე მთელი ბრიგადის საქმეა
გაკეთებული. რა გვონათ, ჩვენი ბიჭების რა-
მდენი ზნის ნაშუშეგარია თვითრელი ეს ფილი?
სულ რამდენიმე წუთისა. ასე გააიღო არხ-
მშენებელთა სამუშაო ჩვენმა ქარხანამ.

ჩემი საამქროების გვერდით აღექსანდრე
ეფრემიძის ბრიგადის საამქროებია. ძალიან
კარგი კაცია თვითონ აღექსანდრე ეფრემიძე.
ოქროს გულით ადამიანია. წულუკიძის რაიონში,
სოფელ ახალბედისერულში დაბადებულია. ცე-
მეტი წლისას მამა დაღუპვია და იძულებული
გამხდარა, სწავლა მიეტოვებინა. მხოლოდ
შვიდი კლასის დამთავრება მოუხწვრია. დედა-
ჩემს ზუთი შვილი ჰყავდა და მარტოცა ვერ
გვარჩენდაო. ომი როცა დაიწყო, თქვამს მტე

წლისა ყოფილა. მისი უფროსი ძმა ომში გაუ-
წვევიათ, და მთელი ოჯახის შემსახვეს სიძიმე
მის კისერზე გადასულა. 1948 წელს სოფლის-
კი თვითონაც არმაში გაუწვევიათ. საზღვაო
საწილში უმსახურაა გემთშემკეთებელი ქარხ-
ნის ზენილად და მხოლოდ 1950 წელსა და-
ბრუნებულია მშობლიურ სოფელში. კერ „კო-
ლხი-მშენებელი“ დაუწვია მუშაობა. აქ გაუვია,
„სამგორწყალშენში“ მუშები სკირდებათო,
მოუხსოვია და ჩვენთან ჩამოსულა.

ვერ დავვიადებო, შენზე მეტი გამოცდილე-
ბა მაქვს-მეთქი. იმიტომ, რომ მასვე ყოველ-
გვარი სამუშაო შეუსრულებია სამგორის არ-
ხის მშენებლობაზე; ქარხანაში მუშაობისა კი
პირველად სწორედ მაგისა ბრიგადამ აითვისა
შენადმურაინი ღარების გამოშვება. მიხდრე-
ბში მიწისზედა არხები რომ არის გაყვანილი
წამაზარებული ღარებით, ესენი სწორედ ჩვენი
დამზადებულია. ჩვენი კი არა, ჩვენი მუშე-
ბისა. ბრიგადებში ბევრი ისეთი კარგი მუშე
გვყავს, საქებარ სიტყვებს ვერ მომძებნი. წლე-
ბის მანძილზე უნაყოფად და სასახელოდ მუ-
შაობენ ილია მანილოვი, იოსებ ყვარელაშვი-
ლი, გიორგი სპიროვი, ირაკლი მეხაშიშვალი,
აბთაღლი იმედაშვილი, ზაქარია ჩადუნელი,
აწეს მემანქანე ევატერინე აშიგოვა და შრა-
ვლი სხვანი.

თუ რომელიმე საწარმოზე იტყვიან, ინტერ-
ნაციონალურაო, მით უფრო ჩვენს საწარმო-
ზე ითქმის. ქართველებთან ერთად აქ მუშაო-
ბენ რუსები, უკრაინელები, ბელორუსები,
სომხები, ბერძნები, აზერბაიჯანელები, ოსები,
აფხაზები და კიდევ ვინ მოსთვლის, რამდენი
სხვა ერის კაცი, ერთნაშვილის მიმართ ისეთი
ძმური სიყვარულთა არიან დავაგვიბრებული,
რომ ერთი დღის შვილები ვგვარენბათ. ქარ-
თველი აწორ ოსიაშვილი, რუსი გლითა სა-
მოხინი, უკრაინელი ნიკოლოზ კლავრუკი, სო-
ნები ალბერტ ავეტისოვი, აზერბაიჯანელი
ქერიმ ვილუშამედოვი, აფხაზი ივანე პაპასკი-
რი ისინი სულ სხვადასხვა სამუშაოს ასრულებენ.
მაგრამ ერთი საერთო საქმიანობის ბრძოლან.
სწორედ ამან წარმოშვა მათი ურთიერთსიყუ-
არული. ამ ბიჭების საქმიანობას რომ ვუსურბებ,
ისევ ომის წლები მაგონდება, მართლაც ერთად
ვბრძოდით. ამ ამბავთან დაკავშირებით აღექ-
სანდრე აბაშილდის ერთი იმპროვიზებული ლექსი
მინდა შეგახსენოთ. ამ ლექსის სათაურია „ქა-
რთველი მეომრის წერილი უკრაინელი ჯარის-
კაცისადმი“.

გაიგებ, დგახარ უკრაინელი
ქართული მიწის საგულშაოზე,
ალბათ, მშობელი კერა მიმელის,
ძმარ, ჩემს ნაცულად მიწის აკოცე.

ამ სიტყვებს უკრაინიდან იწერება ქართუ-
ლი მეომარი და იმედს აძლევს, რომ მტერს
არ გააბატონებს მის მიწა-წყალზე. მისი მიზ-

ნია გაათავისუფლოს ფაშისტებისაგან დაპურ-
ბლი უკრაინა:

უწმინდურთაგან დაეხსნა, მინდა,
შეშველი თივლის იასამანით,
დიდი შეეჩენოს საფლავი წმინდა,
გურამიშვილის წმინდა საფანე.
დიდ საბჭოეთის სამფლობელოში
ჩვენი ვალს მოვიხდით ქვეყნის წინაშე.
შენ თავისუფალ საქართველოში,
მე— თავისუფალ უკრაინაში.

აი, ჩვენც ასე ვიბრძობით თავისუფალ უკ-
რაინისა და თავისუფალი საქართველოსათვის.
ოპი მოვივით, საქვეურო მშვიდობა დავაშუარეთ
და ბედნიერ ცხოვრებას ვაშენებთ ერთმანეთის
მხარდამხარ, როგორც ვაუთარო ოქახი, ისე
მიყვარს ჩემი ქარხანა, ჩემი დიდი ოქახი.

მეხსება ხუთწლილის გმირები

ერცულ ტერიტორიაზე გაშლილი ჩვენი ქარ-
ხანა. დილაიდან საღამომდე ხალისიანი შრომა
და ფუსფუსია. აი, ის გამხდარი ბიჭი, ფაქი-
რად რომ აცვია და თვითმკვლელთან ტრია-
ლდება. მაგ თვითმკვლელის შოფერი ვერაპ
აღუაშვილია. ბიჭი აღარ უტოქშის, ჩვეთნან მუ-
შაობაში უკვე ქალარა გამოერია, მაგრამ ჩემ-
თან შედარებით ბიჭია, მას რა არის? მაგასაც
ქარვად გამოუტყდა ომის სუხში, თვითონ ძა-
ლიან პატარა ყოფილა იმ დროს, მაგრამ მკ-
ვისი მამა ომში დაღუპულა და ორ დასთან
ერთად ობლად გაუწარდა დედამასს. ქარგი
ბიჭია, სიამართლის მოყვარული. არაფერში არ
გიღალატებს.

მოდდ დღეს ჩვენთანა ტრიალებს თავისი მკ-
ნისით. მართალია, ავტომატურ ბეტონმრეკებს
ვამუშაებთ და არეულ ბეტონს ავტომატურა-
დვე ვასხამთ უალიბებში, მაგრამ ისეთ ადგი-
ლებშიც გვისდება მუშაობა, სადაც ავტომატი-
კა ვეღარ სწვდება. სწორედ აქ გვექმარება
მისი თვითმკვლელი. ბეტონმრეკვიდან ხსნარს
ეწოდება და დაუბრკოლებლად გვისხამს უა-
ლიბებში. მისი სამოქმედო უბანი სულ რაღაც
ოთხი კილომეტრია, მაგრამ ეს მანძილი იმდე-
ნეკრ გაურბენა თავის თვითმკვლელით, რომ
გამშალის, ალბათ, დედამამას შემოეცლება
რამდენჯერმე.

ის მეორე ახალგაზრდა კაცი მიხილ ამა-
შვილია. გურამის ერთგული მეგობარი. ორი-
ვენი ერთ საქმეს ემსახურებიან და ერთმანეთს
არ ჩამორჩებიან.

რაკი შოფერებით დავიწვე, არ შეიძლება
ვანო ალადაშვილი არ ვახსენო, ეს ყველაზე
უფრო უამოცდილი კაცი ჩვენს სისტემაში.

ისიც უკრაინის ფრონტზე იბრძოდა, შემდეგ
ღენინგრადათან. ფაშისტებს ბუნჯამდე მისდია
და ისე დაბრუნდა მშობლიურ კახეთში, რო-
გორც კი სამგორის ველზე არხის მშენებლო-

ბის ამბავი გაუგია, აქეთ წამოსულა და მას
შემდეგ ჩვენთან მუშაობს, ჯერ უშუალოდ
არხის მშენებლობაზე, შემდეგ კი ჩვენი რკინა-
ბეტონის ქარხანაში. ადრე ისიც საჯიჯიჯო
ავტომანქანით გვემსახურებოდა, ახლა კი
ავტობუსზე ზის და მუშები გადაჰყავს ერთი
ადგილიდან მეორეზე. დილის ექვს საათზე
უკვე ფიზიკა და ხალაომდე მუშებს ემსახუ-
რება.

აი, აქ, დირექციის შენობის წინ რომ შენო-
ბაა, ჩვენი მექანიკური ქარხანაა. აქამდე სამ-
ქრო იყო და ახლა ქარხანად გადაკეთდა. ის
ახალგაზრდა კაცი ამ ქარხნის წამუყვანი ბრიგა-
დურია, ომარ ჩიტაძე. თუ ბიჭები კი სახელ-
ვანი მარბატურები: თემურ გვარამაძე, ვა-
ლოდია პოპოვი, ირაკლი სარაჯიშვილი, ტოლიკ
სამოხინო. ესენი არმატურის კონსტრუქციებს
გვიმზადებენ და ჩვენი ბიჭება უალიბში აქვე-
ყენ ამ კონსტრუქციებს, არხის ღარები თუ
კედლები გამოყავთ. აი ეს ბიჭებიც: მებე-
ტონე ვასილ კოდელიანი ჩვეთნან ბერდება,
ანასტას მიხაილოვიც აქ გამოერია ქალარა.
ვიკი თინიაშვილი სრულიად უმარწილი იყო,
სამუშაოდ რომ მივიღეთ, ახლა კი ორა შვი-
ლის მამაა. ის ქალიც დიდხინის მუშაა, ნინა
მაცაკი. უალიბების გამწმენდად მუშაობს. სა-
ხელოვან მექანიკატორად იღონებენ ყველანი
ვიორგი კორკობაძესაც: ეს კაცი 1949 წლიდან
ჩვენთან მუშაობს. იმავე წლიდან მუშაობდნენ
ჩვენთან სახელოვიანი ზეინკლები, მებეი შურა
და პეტრე დარბაიევი, მაგრამ უანასკნულ ხა-
ნებში ჩვენი ტრენტის მმართველმა გრიგოლ
ჩიჭავაძემ შულავრის ქარხანაში მიავლინა, რა-
დგან იქ უფრო საკირონი იყვნენ.

აქური მუშებს საქმინაობაზე რომ წარმო-
დგენ აქონითო, ჩვენი საწარმოს ერთ პატარა
უბანზე გამაზობთ. ამ უბანზე სულ ცხრა
კაცი მუშაობს. ერთ დღეში ეს ცხრა კაცი
ოცდაათ ღარს უშვებს. თითო ღარის სიგრძე
შვიდი მეტრია. გამოღის, რომ ცხრა კაცი
ორასათი მეტრის სიგრძის არხს ამზადებს
ყოველდღიურად. ეს მაგალითი იმიტომ მოი-
ყვანე, რომ ამ სამაქროში ყველა სამუშაოს ეს
ცხრა კაცი ასრულებს: არმატურის დაქმინა-
საც, ბეტონის არევისაც, ხსნარის ჩასხმისაც.
გამრობასაც და უალიბებიდან მოლოგებასაც.

როცა წარმოადგენ, რომ ჩვენი ვაკეთებუ-
ლი ღარებით ვაყვანილ არხებს მთელი საქარ-
თველო აქეთ დაქსევილი, გულო სიამაყით
გვცხება. ჩემი აზრით, ყველაზე ბედნიერი ის
არის, ვისაც თავისი საქმე ემაყვება. უნდა გუ-
ნახათ, პირველად რომ კრება მოვიწვიეთ და
ჩამოსულმა კაცმა გამოაცხადა, საკვეშირო
გარდამავალი წითელი დროშია და პირველი-
ფულადი პრემია წყალთა მეურნეობისა და მე-
ლიორაციის სამინისტროს ლილოს რკინა-ბე-
ტონის ქარხანამ მოპოვავო, რა სიხარული და-
ტრიალდა ჩვენს მუშებში. საკვეშირო გარდა-

მაველი დროის მიღება ხუმრობა წერავის ეკონება. ჩვენთვის კი, ამ საწარმოს მუშებისთვის ჩვეულებრივ ახმაღ იქცა ეს მაღალი ჯილდო. მას შემდეგ თექვსმეტწერ მოვიპოვეთ ეს სასუყვარის დროშა და პირველი პრემიაც ამდენჯერვე დავიმსახურეთ.

რკინა-ბეტონის ქარხანა ძალიან ბევრია ჩვენს რესპუბლიკაში, მაგრამ ლილოსთან სახელგანთი არცერთი არ არის. უფრო მეტს ვიტყვი, უკანასკნელ ხანებში ჩვენი ქარხანა იმდენად გაფართოვდა და გაიზარდა, რომ რამდენიმე ახალი ქარხანა შეიქმნა მის ბაზაზე. ლოსის რკინა-ბეტონის კონსტრუქციების ქარხანაც ჩვენ გამოკვეთო, ლილოს მექანიკური ქარხანაც და შულავერის ინერტული მასალების მოპოვებისა და გადაამუშავების ქარხანაც.

შულავერზე გამახსენდა. ვინც შულავერში უოფილა და ეს ქარხანა დაუთვალეობა, არ შეიძლება თვალში არ მოხვედროდა ერთი საოცარი სახეობა. ყველაწარმო ტრანსპორტი ვინახავთ ალბათ: საზღვაოც, საჰაეროც, რკინიგზისა, და ავტორტრანსპორტზე ხომ ლაპარაკიც შედგებოდა. სახაგარო ტრანსპორტიც ნახავი გქნებოდათ, საჰაერო ვაგონებებით რომ ქვანახშირში ამ მარგანეცი გადააქვთ, მაგრამ იმ სახის ტრანსპორტს, რომელზეც ახლა მოვახსენებთ, შულავერის გარდა ვერსად ნახავით საბჭოთა კავშირში. ამ ტრანსპორტს პნევმოტრანსპორტს უწოდებენ სპეციალისტები. ჩვენ კი საშაერო რკინიგზას ვეძახით. ალბათ, გაგკვირდებოდათ: თუ რკინიგზა, საშაერო როგორღაო. საქმეც ეს არის: ხუთ კილომეტრზე განიერ მილში ვიწრო რკინიგზა გაუკანალი, რკინიგზაზე ვაგონებებია და ეს ვაგონებები შაერის დაწოლით მოძრაობენ. აქ არც ორთქლის ძალა გამოყენებული და არც ელექტრონისა. მხოლოდ შაერის ძალით მუშაობს ამ სახის ტრანსპორტი და დიდ სარკინიგზო ვაგონებამდე გადააქვს საშენი მასალა. სანამ ამას გამოიგონებდნენ, მის გადაზიდვას ავტომანქანების მეთავე კოლონა სჭირდებოდა.

ჩვენმა სპეციალისტებმა გულდასმით შეისწავლეს ამ ტრანსპორტის სარგებლიანობა და გადაწყვიტეს, რომ შულავერიდან თბილისამდე გამოიყვანონ ასეთი ხაზი, ჩვენი ქარხნის ტერიტორიაზე დიდი მოედანი თავისუფლდება და აქ ჩამოიყრება ათასობით ტონა ქვიშა დედაქალაქის რკინა-ბეტონის ქარხნებისათვის. ამით კი პროდუქციის თვითღირებულებაც შეიცირდება და მასალის ნაყლებობის საშიშროებაც.

სხვაც ბევრი სახელვა ჩვენს ქარხანაში. ცემენტის მიღებისა და ღარების გარდა, მოვახსენეთ, რომ ფილებისაც ვაშაადებთ მაგისტრალური არხებისათვის. ამ ფილების გაშრობას ძალიან დიდი დრო სჭირდებოდა; სანამ თვი-

თეული ფილი ცალ-ცალკე გაშრობოდა და ცალიბები განთავისუფლდებოდა, მუშაებლო სცდებოდა. ახლა კი ჩვენმა რაციონალიზატორებმა გამოიგონეს და მექანიკურმა ქარხანამ დაამზადა სპეციალური კამერები, რომლებშიც ექვს-ექვსი ფილი იდება და სულ რამდენიმე საათში შრება. სანამ ფილების მეორე პარტიას კამერებში ჩასაწყობად გავაშაადებთ, პირველი პარტია უკვე გამშრალია და ყალიბებაც განთავისუფლდებოდა. სხვაც ბევრი სახელვა ქარხანაში, მაგრამ ჩამოთვლა შორს წავიყვანს. ვიტყვი მხოლოდ იმას, რომ ინერტული მასალების — ხრეშისა და ღარლის ვადმოტვირთვის მექანიზაცია სწორედ ჩვენს თვალწინ დაინერგა და დიდალი ეკონომიაც მისცა ქარხანას.

ასევე, საბჭოთა კავშირის სინამდვილეში პირველად ჩვენს ქარხანაში დაინერგა ამერტული რკინა-ბეტონის კონსტრუქციები საირიგაციო მშენებლობისათვის, რისთვისაც წყალმა მურხრეობის ინჟინერთა შვადეკიან კოლექტივის საქართველოს სსრ სახელმწიფო პრემია მიენიჭა. ლურჯატოა შორის სიამაყით შეგვიძლია მოვიხსენიოთ ამ ქარხნის პირველი დირექტორი და სულის ჩამდგმელი გრაფოლ ნიჭავაძე. აღსანიშნავია, რომ შარტო პნევმოტრანსპორტთან დაკავშირებით ოცდაორი სხვადასხვა გამოგონება, საიდანაც ომხი სწორედ ჩვენს ყოფილ დირექტორს ეყუთვნის. პნევმოტრანსპორტის ხსენებაზე გამახსენდა: იამონდომა სტუმრებმა სამაქრე დაათვალეირეს ეს საინტერესო ტრანსპორტი და იმდენად აღტაცებულნი არაან, რომ მილიონსახეყარ დოლარს იძლევიან, თუ შევასუადებთ.

სწორედ ახეთმა დიდმა და მცირე გამოგონებებმა უზარუნველყო ჩვენი წარმატება. შარტო უკანასკნელ სამ წელიწადში 78 რაციონალიზატორული წინადადება დაინერგა. რამაც ახი ათასი მანეთის ეკონომია მოგვცა.

ქარხნის სამივე სამაქრე და ათი ბრავადა კომუნისტური შრომის კოლექტივის საბატოსახელს ატარებს; ამ ბრავადებში 500-მდე მუშა კომუნისტური შრომის დამკერტლია. 64 მათგანი საბჭოთა კავშირის ორდენებითა და მედლებით არის დაჯილდუებული.

ყოველწლიურად იზრდება ჩვენი საწარმო. და თუ 1962 წელს მხოლოდ 10 ათას კუბურ მეტრ რკინა-ბეტონის ნაწარმს ვუშვებდით, ამჟამად 80 ათას კუბურ მეტრს ვუშვებთ, თუმცა ამ ხნის მანძილზე, როგორც ვითხარათ, რამდენიმე ქარხანა გამოკვეთა.

ქარხნის ეწოდა იშვიათად მიხდება გარეთ-გასვლა, მაგრამ ჩემი საწარმოს ზრდის მიხედვით ნათლად ვხედავ ჩვენი დიდი სამშობლოს ზრდა-განვითარებას, მის ინტერნაციონალურ სულსა და ხეაღნდელი დღის გათენებას.

მინიშეგანი თანაგვაროვე ქართული პოეზიის ტენდენციებზე

1.

ყველაზე სერიოზული სიმწიფე, რომელიც ამ საკითხის დამუშავებისას ვიგრძენი, იყო იტალი ფორმის გამოჩენა, რომელიც სრულად წარმოაჩენდა 1972 წლის ქართული ეურნალ-ვაჟთების პოეზიაზე სათქმელს. ამ ფორმას უნდა მოეცა საშუალება ერთდროულად შექმენებინა ამ ერთი წლის პოეზიის ორგანული კავშირი მთელ წინამავალ ლიტერატურასთან, ტრადიციულთან მისი შეხების წერტილები, მისი არსებითი ტენდენციები და მათი გამაპრობებელი მიზეზები, განსვგადებული წაკლი და ღირსება და აქედან გამომდინარე — ქართული პოეზიის მავიტრალური ხაზი. ესოდენ რთული და სერიოზული ამოცანის დასახვა საუფიველშივე პრეტენიულია მასინ, როდესაც შეიძლება უფრო კონკრეტული საკითხების განხილვა და შეხატერი სრულყოფით ვადაქრა, კერძოდ, 1972 წლის ქართული (ეურნალ-ვაჟთების) პოეზიის ხარისხზე საუბარი და ამ წლის ლოკალურ საზღვრებში ცალკეული პოეტების წვლილის დადგენა. მაგრამ რაოდენობით და ხარისხით ანგარიშგასაწევი პოეტურა მასალის ვაცნობავ დამარწმუნა, რომ დადგენდელი ქართული პოეზიის განვითარების შინაგანი კანონზომიერების დადგენის ცდის ვარტე, ყოველგვარი ზუსტი, კონკრეტული ხასიათის მიმოხილვა უშედეგო შრომა იქნებოდა, ქართული პოეზიის განვითარების შინაგანი კანონზომიერების დადგენა კი აუცილებელია. ამ უცილებლობამ მოხსნა პრეტენიულობის

საფრთხე, რადგან ზემოთ ჩამოთვლილ ზოგად საკითხებზე მსჯელობა ერთნელად პოეტური და კრიტიკული აზროვნების შინაგანი ლტოლვაა. ამიტომ დღემილი იმის შიშით, რომ ნააზრევში შეცდომა არ დაუშვავო, ამთავითვე შეცდომა, რადგან ამ დიდი საკითხების პირისპირ არ შეიძლება არსებობდეს აბსოლუტური გემოვნება, ყოველგვარი დონის გემოვნება გარკვეული შეცდომებს უნდა შეუერთდეს. კემშარიტებასთან მისასვლელი გზის თავისებურებას არ შევახებნებ ამის თქმით არავის, მინდა გარკვევით ითქვას, რომ თანამედროვე ქართული საბჭოთა პოეზიის შინაგანი კანონზომიერებაზე საზოგადოებრივი აზრის დაშვიდრება არა ზოგადი, არამედ ყველაზე უფრო კონკრეტული საკითხია დღეს. ამ უამირზე ბარი ერთხა და ორს თუ დაუკრავს მხოლოდ, დაგროვდა კი ბევრი სალიქრალი და საყველვი საკითხი.

ჩემი წერილის მიზანი სრულებითაც არ არის ამდენ თავსამტკრევე პრობლემას ერთხაშად გასცეს პასუხი; ჩემი მიზანია კონკრეტული მასალების ანალიზის საფუძველზე მივანიშნო, თუ რა არსებით ტენდენციები შეიგრინობა დადგენდელ ქართულ პოეზიაში, კერძოდ, მისი ორგანულ ნაწილში — 1972 წლის პოეტურ მასაელში.

ამ აუცილებლობის შეგრძნებით დავადქვი გზას, რომელიც, როგორც იტყვიან, არაერთხელ გაავლის უფსკრულის პირზე.

ჩემს წერილს არ შეიძლება ზოგადობის

ელფერი არ დეკრადეს, მიუხედავად იმისა, რომ კონკრეტული მასალადან ამოდის, მაგრამ ვველა საკითხი, რომელთა შესახებ მინდა მივანინშო, იმდენად ცოცხალია, გამოყვითლი, მტკიცუნელი, რომ ამ შეიძლება იხინი, ამავე დროს, უადრესად კონკრეტულიც არ იყოს. რაც შეეხება გვერდუაფულელ მომენტს — ჰუმანიტატი პოეტების ინდივიდუალურ ბუნებას, შევეცდები, საერთო კსოვილში მათ თავისთავადობას აჩაფერი დავუკარგო, თუკი ეს ინდივიდუალური თავისთავადობა ხელშესახებად იჩენს იავს.

2.

1972 წლის პოეზიაში, ბუნებრივია, მეგვიდრეობით ვადმოვიდა თანამედროვე ქართული პოეზიის ყველა ანგარიშგანაწიცი ტინდენცია. მასში ბევრი ღიისება შეიძლება დავინახოთ და ქებას კონკრეტული მასალაც მივუსადაგოთ. ქება-დადებისათვის ქართულ კრიტიკაში უოველთვის ფართო ადგილი ჩჩებოდა... მაგრამ ამ ქება-დადების მიღმა, წლების მანძილზე მისივ გროფდებოდა უკმარისობის გრძობით გაუღენთილი ფიქრი, რომელსაც ასაზრდოებს ამ უკმაყოფილების განცდა, თანამედროვე ქართულ პოეზიაზე უფრო ღრმა დაკვირებისას როა შლის ფრთებს.

ზოგადი დასკვნებისათვის, რომელიც უოველთვის შედარის ვადაუქროლებდა ხოლმე, თანამედროვე ქართულ პოეზიაში უოველთვის მოიძებნებოდა ეპოქის შესაფერი ნაწარმოებები, ზოგადი დასკვნებისათვის, რომელიც ვადეგნულ ფორმას დასტრიალებდა ხოლმე... მაგრამ, როგორც უკვე ვთქვით, ზერევი ადფრთოვანებისა და უსაფუძვლო თვითდამშვიდების გამაშვადუნებელი წერალების მიღმა თანდათან გროფდებოდა უკმარისობის გრძობა: ამ გრძობას 1972 წლას პოეზიაც აძლევს საბაბს. ამ უკმარისობის გრძობას უფრო უნდა ვახოყოთ ანა იმტომ, რომ ქართული ლექსის მდგომარეობა საჯანგაშოდ გამოვაცხადოთ, არამედ იხისათვის, რომ გზა გაეხსნას ეროვნული პოეტური აზროვნების თვითშეცნობის პროცესს. თვითშეცნობის გარეშე თითქმის თავისი გზით მიმავალი ქართული პოეზია სტიქიურობის საზღვრებში ექცევა, თუ პირობითად დავუშვებთ, რომ სტიქიურობასაც საზღვრები აქვს. უკმარისობის გრძობისათვის ქართული პოეტური აზროვნება მართლაც სავალადოდ მოდუნებულა, ინერტულია და პასიური.

ეს მეტად მარადოქსული განცხადებაა, იქნებ საშიშიც, რადგან მისი ტაღის დაცემისთანავე თვითკმყოფილების, თვითდაქრებულობის წინააღმდეგობა ურუ კედლივით აიშროება. მაგრამ სწორედ ეს კედელი უნდა დაინგრეს.

ის საინტერესო, მაღალ პოეტურ კულტურაზე მიმართნიებული ნაწარმოებები, რომელთაც ქართულ პოეზიაში ბოლო წლებში გამო-

ანათეს, თვითდამშვიდების საფუძველს არ იძლევა.

როდესაც ვამბობთ, ქართული პოეტური აზროვნება სავალადოდ მოდუნებულია, იმასაც ვგულისხმობთ, რომ ამით არ შეიძლება წვლილი იმ კარგი ნაწარმოებებისა, რომლებიც ბოლო დროს შეიქმნა ქართულ პოეზიაში. მათი წვლილი, პირაქით, ძალზე განვიადებულია.

და მინც, რაში მდგომარეობს ეს მოდუნებულობა? რაკი პოეზია მეტად ინდივიდუალური შემოქმედებაა, ხომ არ არის შეუძლოა ამ დასკვნის განზოგადება? ხომ შეიძლება ერთეულში თავს ადწევდენ ამ ინერტულობას დფხისეული პოეტური აზროვნების საზღვრებს აფართოებდენ? უსაფუძვლო სექტაციის რილში აღმოჩნდებოდით, თუ თვალბს დავსუბავდით და რამდენიმე პოეტის ბუნებრივ ნიჭიერებასთან ერთად მათ სწორ პოზიციას, ხისხლის მძაფრ გრძობასაც არ დავანახავდით. და თუ ეს ასეა, თუ რამდენიმე პოეტი მართლაც ქართული ლექსის შინაგანი განახლების პროცესს ემსახურება, საოღან განიდა საჯანგაშო ფიქრი და დავიკება ქართული პოეტური აზროვნების ინერტულობაზე? რამდენად საუფუძვლიანია ეს დავიკება, რომელიც ანე მკვეთრად უპირისპირდება თვითდამშვიდების მომენტს?

ჩემი აზრით, ქართული პოეტური აზროვნების ინერტულობა აშკარაა, რამდენიმე პოეტის ლიტერატურული პროდუქცია ვერ არღვევს ჩარჩოს, რამდენიმე პოეტის ნახევრად გაბედული ექსპერიმენტები, რამდენიმე შესამჩნევი თვისობრივი ცვლილებანი, რომელსაც მათ შემოქმედებაში გამოვლია, ვერ მოგვეციან ამინდის შემქმნელ სიახლედ. მან ვერ დაარღვია პოეტური აზროვნების ინერტულობა, დრომოქმული ფორმები და ვერ გჯანახლისა გაცვეთილი მხატვრული ზერხების არსენალი.

და მინც, რის ღარღვევას და რის ვანახლებას ვესწრაფეთ? რა იგულისხმება ამ ზოგად გამოთქმაში, საჭიროა ეს აქვე ვაარკვეს, რადგან ვანახლება ერთომ ტყეადი სიტუაა.

აქ მცირე ექსკურსია საჭიროა.

არსებობს პრინციპულობის მრავალგვარი გავება, მაგრამ პრინციპულობაში რადიკალურობის შინაარსს ღებნდ ხშირად.

პრინციპულობა პოეზიაში სულ სხვა გავებას იძენს, რადგან აქ საქმე ფორმითა მრავლფეროვნებასთან ვვაქვს. ერთსადაიმავე დროს შეიძლება მხარს უჭერდეს აბსოლუტურად განსხვავებული სტილის პოეტებს და მინც ხარულ პოზიციანზე იდგე. პოეზიაში ერთი სტილისა და ერთი მიმართულების პოეტთა მხარეზე დგომა უკადურესი შეზღუდულობისაკენ ეწილება კრიტიკულ აზროვნებას, ხოლო იქ, სადაც ხელოვნურად ვიზღუდებთ, არავითარ პოზიციას არ არსებობს. პოეზიის არავითარ სი-

მიღებულ ლაპარაკი არ შეიძლება, თუ მას განსხვავებული სტაბილური შემოქმედითა პროდუქციის არ შეადგენს. ამიტომ ერთდროულად მხარს უნდა ვუჭერდეთ, როგორც, ვთქვათ მუხრან ლეხაძის, ასევე ოთარ ქილაძის გზასაც პოეზიაში, ან, როგორც შოთა ნიშნაძის, ასევე ტარიელ ქანტარიას პრინციპსაც და ასე შემდეგ, რადგან მათი განსხვავებული სტილი ნიჭით არის დადასტურებული. საქართველო, რომელიმე მთავანის სტილის მხარეზე დადგე შეიძლება და ერთ-ერთი მათგანის სულისკვეთება გაიხადო ნიშნაძე, მაშინვე ქართული პოეზიის გზასაც წარმოადგენს ამ მიმართულებით. არაფერა უფრო მისაწვენი დედამწიფის ზურგზე არ იქნებოდა.

უფრო ზუსტად, შორეული და ნაცადი ისტორიაც არსებობს. მეფე-პოეტა არჩილი, გაბონაძეა და რა მთელი ქართული საზოგადოებრიობის აზრს, კანონის ძალას ანიჭებდა სტრიქონს „შოთას რად ვერ წაბაძეს.“ მაგრამ ჩვენ ისიც ვიცით, რომ შოთას გენიისაგან მომხდული თაობები საუკუნეების მანძილზე დღემ წინაპრის გზას მისდევდნენ თითქმის, და სტანდარტულ ლექსებს ქრიდნენ. ისიც ვიცით, რადგან დიდ რეფორმატორად გამოჩნდა ამ ფონზე დ. გურამიშვილი, რომელმაც სწორედ „შოთას არ წაბაძა,“ მიუხედავად იმისა, რომ უსაზღვრო პატრიის სცემდა დიდებულ წინაპარს.

აქ ერთი რამაც უნდა განიშარტოს: კრიტიკისის პრინციპულობა და პოზიციის განსხვავება პოეტის პრინციპულობისა და პოზიციისაგან. პოეტის პრინციპულობა სწორედ ერთ სტილს, ერთ სულიკვეთებას ეყრდნობა. იგი იმიტომ ირჩევს განსხვავებულ გზას, განსხვავებულ სტილს, რომ მისი სულიერი წყობა სწორედ ამ გზას და ამ სტილს ეფუძნება და ესადაგება. მას წერა სწორედ ასე შეუძლია და არა სხვაფრთხი. ამიტომ ნიჭიერი პოეტისათვის სხვა სტილისა და სულიკვეთების თანამედროვე პოეტის შეიძლება მიუღებელიც იყოს. რაც შეეხება კრიტიკოსს, თუ ის უფრო ათხოვებს თუნდაც ნიჭიერ პოეტსა ერთმანეთის შემოქმედებისაღმი პრინციპულ დამოკიდებულებას, მისი, როგორც კრიტიკოსის, პოზიციის იხვევ აცურდება. როგორც პრაქტიკა დღესაც მთელი უჩინებულ კრიტიკოსის პრინციპულობა სწორედ იმ უამრავ ფორმებში სწორი ორიენტაციის აღებაა, რომლებიც შეადგენენ ქართული და, საერთოდ, პოეზიის მრავალფეროვნებას.

1972 წლის ქართული პოეზიაზე დაკვირვება კიდევ ერთხელ აძლიერებს შინაგანი განახლების აუცილებლობის აზრს. ლექსებისა და პოემების უმრავლესობა ისეთ განცდას ბადებს, თითქმის რაღაც მწიფდება, მზადდება ქართული პოეზიის წიაღში. წერის კულტურად ვაგებოდა წერის ტექნიკა, რატიონალური, მანუალური პოეტური ყალიბებიც, უპირობის

გრძნობის გულწრფელი აღიარებანიც, კეთილშობილი ეჭვის მომძლავრებაც და სხვადასხვა აუცილებლობაზე თვით ლექსებშიც უმეტეს რიული აზრების მოჭარბება გამოხატავს ერთნული პოეტური აზროვნების მთავროვნებას ახალ ფაზაში გადასვლისათვის. ეს მზადყოფნა მხოლოდ პოეტნიკურად თუ იგრძნობა. აქ პოეტნიკის ჯერ კიდევ გარს ახვევია ერთფეროვნების, სიმდარის, გაცვეთილი ფორმების, პროვინციული აზროვნების, არაქანსაღი სულიკვეთების, თვითდაჭრებულობის, სალონური მეწინაისის და აუსხნელი სიმშვიდის გაუვალი შრეები.

ქართული პოეზიის პოეტნიკის დიდ ასპარეზზე ისევე გაუვანა შეიძლება ყოველივე ამის საპირისპირო მომენტების გაძლიერებით. აქ არსებითი როლი თვითშეცნობის პროცესში უნდა ითამაშოს. ამის მოთხოვნა არ ნიშნავს უოველივეს თავდაპირა დაყენებას. ჩემი აზრით, ეს მხოლოდ ნორმალური, კუნძობრივი ლიტერატურული ცხოვრებისაგან შემდგომების ბუნებრივი სურვილია. დიდი ლიტერატურის შექმნა მარტო ინდივიდუალურ ფერმაზე არ არის დამოკიდებული, ვთქვათ, გალაკტიონისაგან ფერმაზე. ეს განცხადება, ვთქვით, არავის ამცირებს დღეს, მით უმეტეს, რომ შემოქმედებითი შრომის შესაძლებლობა ყოველთვის არსებობს. მაგრამ ნამდვილად დიდი ლიტერატურის შექმნა საქართველოში დღეს არსებულ პოეტურ ძალებს აშკარად შეუძლიათ და ვეალებათ კიდევ. და ის, რაც ვასაკეთებელია, თვითშეგნების ხარისხამდე უნდა ამაღლდეს, რათა ჩვენი ყოველდღიური ფიქრისა და წვის განმსაზღვრელი იყოს ქართული პოეტური აზროვნების განახლების აუცილებლობის აზრი. ამ აზრმა უნდა გავიწიოს ყველაფერი და, პირველ რიგში მათში, ვინც კეთილშობილური თავმდაბლობით პოეზიის ჯარისკაცად მიიჩნევენ თავს და, აქედან გამომდინარე, ბევრსაც მიუტევებს თავისთავს. უპირობის გრძნობა აუცილებელია როგორც პოეზიის გენერლებისათვის, ასევე ჯარისკაცებისათვის, თუკი ასეა დაუყოფს ამთავითვე არ დავარქმევთ პროვინციულ დაუყოფს აუცილებელია, რადგან ე. წ. პოეზიის ჯარისკაცებს ლიტერატურული პროდუქცია რადგენობრივი სიმდარაიან თვისობრივ სიმდარად მოაქცევა, რომელიც ბოლოს დაბოლოს თავისი უსასრულო გაფრთხილობის გამო ბუნებრივად გვეჩვენება და ისე ვიწვევით, ვერც კი ვგრძნობთ, რომ ამ ერთფეროვნებაში თვით ნიჭიერი პოეტებიც უკლაშე დგანან.

სანამ შინაგანი განახლების აუცილებლობის ამ ზოგად მტკიცებას ბოლომდე მივიყვანებ, მინდა განვრჩევალ ნიჭიერებისა, ასაკისა და ავტორიტეტისა, 1972 წლის პოეტური ნაწარმოებებიდან საუკეთესო ადგილები მივიყვანო იმის სააღუსტრაციოდ, რომ ქართული ლექ-

სის პოეტურ სინტაქსში რაიმე სერიოზული ცვლილება არ მომხდარა: ან ოდნავ განსხვავებული ტონალობა შეიმჩნევა, ან ზედამართული ორიგინალურობა, რომელთაც რაიმე შინაგანად მომდინარე ცვლილებები როდი იწვევენ!

შეზღუი მახლიდენ ლომები ზამბუსს, იყო ბუბუნი და შუბის ჩხვება... ოცი წლის ჰაბუსს, ოცი წლის ჰაბუსს (ოცდაათის წინ) მცოდნოდა წერა! ახლა რას ვაქნე ოსტატის ჩინს და აწყობილ ჩანგს და მკვდრადშობილ ედერას! რა ვააცოცხლებს მოგონილ ვინს და ვინ მოიგონებს ამ გულის ძვარას! მვარამ დრო და დრო ბრძნული და მტრული მოხეცა გული იყვირებს „ვერა!“... გაიყარება ანაზღა და გული და ხორცის ნაკბით მიფრინავს ძერა. თუ ჩემი ძმა ხარ, არ გამოთქვა არსად, ეს შაშინ გესმის ხმატებილი ედერა... მე ზნორად ვკვდები — სიკვდილის ფასად (როცა მოხელდე) ვანაგრძე წერა. (მერმან ლებანიძე).

შენი სიცილი — საველოში ჩასული წვიმა, ციფა, ციფა და უაშური... ოქროსთმობი პატარა გოგო, გაბზრბული შენი სიცილით — იგონებს, ტირის, ტირის იგონებს და ვიოლანოს ფუტლიარში იძინებს ღამით (ტარიელ ჰანტურია).

თურმე ამ ქვეყნად სამოცდაათი ათასი გომის სოკო არსებობს, ჩვენ კი არასდროს ვყოფილავთ ტყეში, ჩემი ბავშვობის ღერჯა რამებო, ჩვენ ჩვენი ბედი კავაჯაქროლებდა დიდი ქალაქის მტკრიან ქუჩებში და ღამ-ღამოღობი გვესზმრებოდა მონატრებული ცა უღორჯება, ასე გაფრინდა ყმაწვილკაციობა, ზოგს ვეასწავით, ზოგმა გავეისწრო, ასე გაიფრინდა, იმ ათას ცხრას ორმოცდაათის ექვსი აგვისტო, როცა პირველად ჩვენ დავიჩაბეთ სამოცდაათი ათას მვერთი, თითქოს მისხანვე წლების მუშტები ერთი ქალაქის თავზე შეეროდნენ და იმპარტონენ ძველად, რომელიმე გზა შეამოკლა ჯოჯოხთაშიდე, რომელიც ყველა კეთიბიდან მომანს, რომელსაც ახლს ბრძენბიე ზედავენ (ვახტანგ ჯაფარიძე).

სანამ შენი მიწის შემწვევს ნდობა, ცაო, არ მომაკლო შემწეობა, ვიწვე გაუთელავ სამყურებზე, თვალეში ვარსკვლავები ჩამყურებდნენ (მედია კახიძე).

დაქორხლულ ბაღში დიდ ხეებს შუა წყანან შინია დირიგებლები, თითქოს ამ წუთის მოსულნი შორით... ნეტავ რა ქვეყნებს ვადაუფრინეს და რომელი მზის შუქით აივსნენ. არ რომელი ცის სილავჯარდში იხეტიალეს, რომ აველა მგზავრა კარგიც და ავიც ვეავილებად გაღაქვეულამ (გურამ პეტრიაშვილი).

ვილაც მემახის, ვილაც მემახის ხმით უცნაურით და იღუმალით, ვილაც მემახის დაქანკულს, დღელს, კარზე მომადგა უცხო სტუმარი, იქნებ ვარსკვლავი მემახის მაღლით, გზის დასასრული იგრძნო გემანით, ვილაც მე-

ძახის, ვილაც მემახის ხმით უცნაურით და იღუმალით (ანო ქანელიძე) **ქვეყნები**
ენება ძლიერი და ურწმუნო მშობნებობას იმის უდარდელ კისკისს, მისი სიცილის თეთრი მდინარე დაატრიალებს პატარა წისქვილს (გვიო ვევექკორი).

ეს შენ გავიწიარ გატრუნული და გასუსტული, აკლებულია აქანებულ სურვილით სულა... ჩემს თავზე წლობით დამზობილი ცა ერთი ციფა, დღის თვალწმედნელ სიმძლევზე ვინ ამოხიდა (ტავე მებურიაშვილი).

მაიაბოტბედე... მიწაც გრძნობდა შეუცნობ ძალას, ანგლოსივით მოგვეიღონე გრძნეულ ხატიდან, უცნობ-ნაცნობებს გამორჩევით აწლედელ საღამს, და რემა ხაზნი უკან გღვედა როგორც მანტია (გურამ კლდიაშვილი).

რას გვეყვები გემიებს, ბებო, ნეთო სკირდება შენს გულს. წამალი, როდესაც ნიჭი ისევე ნიჭობს, როცა ოცნება მოგედევს ფრთამალი, როცა სალაღე შემოჩრჩა კალამს, და მისი რბევა კვლავ მუშებს უხმობს... არ მივესილებდა საფლავის კარად ხვესურს უხანჯლოდ, უფაროდ, უხმლოდ. (გეორგი ვეგვარო).

კვლავ გამახსენდა, გამახსენდა ჩემი ოქტომბრის უკრაილი და საღამოს კალისპირეთი, პლანტაციიდან ბრუნდებთან სოფლის ცირები, მე გამახსენდა უეცარად ჩემი ოქტომბრის (მერმან ჯეღებურია).

გადაავლე წარსულს თვალი, ბევრჯერ ცეცხლით ვიღავებუვს, შენი ღვიძლი მიწა-წყალი ახატია სხეების რტყებს. — წარიტაცა ზოგმა ძალით... ზოგს მიპყიდეს... ზოგს არქვეს, დღეს მშვიდობის ვიღვას დარი და მფარველი დრო გაშექვს (ზურბ ბოლქვაძე).

შეიძლებოდა უსასრულოდ ამოგვეწერა ადგილები ყოველი პოეტის ლექსებიდან (იქნება ცოტა უაშეთიბი, იქნებ ცოტა უარები). მაგრამ საკითხის არსს ეს ფაქტიურად არ ცვლის. ფაქტია, დაკვირვებული თვალი ადვილად შეამჩნევს, რომ პოეტური ფანტაზია, თითო-ორი-ღამე გამოიხელოსის გარდა, დაშრტალია, თუ რამ მიღწევა შეიმჩნევა, ისაც ვერსიფიკაციის ჩარჩოებში თავსდება. ზოლო ამ ვერსიფიკაციის შესახებ უნდა ითქვას, რომ ის არ არის რაიმე ახალი საფეხურის გამომხატველი გარეგნული ფორმა. იმავე ვერსიფიკაციის ფარგლებში საყმაოდ დიდი ხნის წინ გაცვეთილი ფორმები „ღამანდებული“. რაფინირება ზოგჯერ თვითმონადაა ქცეული, არც თუ ისე იშვიათად შეიმჩნევა ლექსმწერობის პრიმიტიული ტექნიკა.

პირველი დასკვნა, რომელიც გაჩნდა ჩემში 1972 წლის პოეზიის ვაცნობისას, შეიძლება შეტყობ თამამი დასკვნა იყოს. ქართულ პოეზიას კომპარატი, დიდი საგანი დეკარტული აქვს. როდესაც ამას ხმამაღლა ვამბობ, ვიცი, რომ პოეზიის საგნად მიიჩნევა ყოველგვარი ადამიანური განცდა, თუ ის შესაფერისი ფორ-

რმით გაცხადდება; მაგრამ ეს განცდა არსებითი ნიშნებით უნდა წარმოისახოს, რათა ის ვიწროსაზღვრო ხასიათის ლექსების მისჭტაბს გადაეშალოს.

მცირე ხნით ეროვნული პოეზიის დიდ საგანზე საუბარი გადავდეთ და კონკრეტულად შევხედოთ საერთოდ ლექსის საგანთან დამოკიდებულების საკითხს, რომელიც მთავარს უკავშირდება. შესწავლილი მასალა იმდენად საძაბს იმის სათქმელად, რომ პოეტების აბსოლუტურ უმრავლესობას ან გაცნობიერებული არ აქვს, თუ რა შეიძლება მოგვევლინოს საგნად, ან ხელმოწერად ესწრაფვიან მოუპოვებელ განცდის ლექსად ფიქსირებას. არ არსებობს წინასწარ გამსაზღვრელი რეცეპტები, რომლებიც იმთავითვე გავჯერკვევთა შემოქმედებით პროცესში, მაგრამ არსებობს პოეტური თვითკონტროლის გრძნობა, რომელიც ბუნებრივად წარმართავს ნიჭს საიმისად, რათა შემოქმედებითი წვან პროცესი სტიქიურ, გაუზრუნველ პროცესად არ იქცეს. არსებობს პოეტური თვალა, რომლის შტერა უკველთვის შიგნით არის მიმართული და არსებითს არა არსებობსაგან გამარჩევის. ეს თვით პროცესში; ლიტერატურულ მასალაში კი, როგორც უაქტში. ძნელი გამოარჩევი არ უნდა იყოს, როდეს აკლია ლექსს საგანი.

თქმულის გასაანალიზებლად და კონკრეტული უაქტით ვის გასამაგებლად მინდა ერთი და იგივე პოეტის ორ ლექსზე ვისაუბრო.

პირველი ჩანს ლექსის საგანთან ის არასწორი დამოკიდებულება, რომელიც თითქმის ყველას ახასიათებს დღეს. ამ ლექსში მთავარი სხვაა. ვაჩვენებ თავისი ცოცხალი, მოლიანი ხასიო ვერ მოიტანა პოეტმა ჩვენამდე, არ იგრძნობა, რომ განცდა, რომელიც ლექსის საგანია, ფოქავს, ცოცხალი განცდაა. ეს განცდა ჭერ კიდევ არ მოპოვებულია, თავისი ფორმა არ მიუღია, თავის სათქმელი არ გასჩენია, რაღაც ბუნდოვანის შეგრძნება ილანდება მასში, მკრთალი კონტურებია მოხაზული. ამის მიზეზი არ არის მხოლოდ ის, რომ პოეტმა შეხატუვანი ფორმა ვერ მინახა; მთავარია, რომ ეს განცდა ჭრეჭრეობით არ არსებობს პოეტის სულშიც, როგორც შენაგანად სრულქმნელი განცდა:

როგორ დამღვლდა, როგორ დამღვლდა, ელავენ დიდი ლამპიონები და ელანდება მთელეშარე თბილისს გაფთხრებული იასამანი. მომჩვენება ბნელში შენიღბულს, გამხირი განზრახ შეისწინის ღილებს, და შემოდგომის გადაშენების მაცნობებს თოვლის ფარფატილია წამოვა ფიქტი, ფრთხილი და ჩემი, დეფარავს ფერებს მსუბუქი ფრთებით და შეპოფოთებს შიშინა შეშა ღუმელის ღუმელს სამარისებურს, მე ვერაიღებო მას, რაც არ ვიცი, ის კი მიტყუებს კვლე საუბარით... და ფრ-

თო ქვეით გურბის ქალკს გაჩინდებულ გარეუბანი.

ამავე ავტორის მეორე ლექსი სპარსული გვეუბნება. მასში განცდა ცოცხალია, შენაგანად სრულქმნელი, გამოკეთილი, მომწიფებული. მეტაყვი კიტყვი, ეს განცდა უკვე საყოველთაოდ ნაცნობი განცდაა. ვგრძნობთ ლექსის საგანს და არის მხოლოდ მეორე ხასის ნაკლი—(შესატყვისი პოეტური ფორმა ვერ მოუწია სათქმელი ავტორმა, პირველ ლექსში არც ლექსის საგანია, არც ფორმა. მეორეში საგანი არის, ფორმა არა:

მე ვერ ავიტან მწითურ ლექსებს, გაღვთილს დღინით, და საქართველოს, შენადიშის თვალთ დანახულს, კრძალვით ეჩსკნებ და თავყანს ცემც ყოველთვის იმით, ვინც წანადხელით შემოალო ქალაქის კარი, ვისაც ფრესკების ჩემი კრთომა რაღაცას ეტყვის, ვისაც სამარხის დანახავზე ძალუძა ანთება, ვისაც შეინჯარი უფრო აბობებს, ვიდრე ანდები, ბარში შოთა და მთავი ვევა მოვლანდებდა.

ვიმეორებ, ეს უარყოფითა მოვლენა მხოლოდ თითო-ორიოლა პოეტის შემოქმედების ნიშანი რომ იყოს, რა თქმა უნდა, ვანოგადებას ახავითარი მნიშვნელობა არ ექნებოდა მაგრამ ეს ფაქტი სიღრმისეული პროცესის გამოწვევაა, იგი კარგა ხანია გაბრწყინდა ქართული ლექსის სხეულში. საერთოდ ძნელია, დასახელო რამდენიმე პოეტი მაინც, რომელიც ამ მომენტს შეტანალებად არ ექვემდებარებოდეს. ამის შედეგად გაბატონდა ნეიტრალური ბუნების პოეზია, ინერტული ხასიათის განწყობილებანი, ფლეგმატური განცდები, ამის შედეგად იშრიტება ცოცხალი პოეტური ფანტაზია და საბალის წყურვილი. ყველაფერს ამას თავისი დიდი მიზეზი აქვს და იმ მიზეზზე საუბარს იმდენი ხანაა თავს ვარადებთ, და შემოვლით იმდენ წერაილმანს ვახატლებთ მიზეზად, რომ ორივე მხარე — პოეტებიც და კრიტიკოსებიც ერთგვარად გაღიზიანებულინი არიან ამდენი მცირეულ-მოცინული ახსნა-განმარტებებით.

ქართული პოეტური აზროვნება დღეს გვერდს უვლის, თითქმის არ იჭრება ადამიანური ვენბაოდელების საკუთობრიო მისჭტაბებში, მას ამ მისჭტაბში მხოლოდ ერთადერთით — სამშობლოს თემის ახალი გააზრებით შეაქვს თავისი წვლილი; ქართული პოეტური აზროვნება არ იჭრება სოციალური მოვლენების სიღრმეებში, რომლის ადეკვატურ უსუფენას წარმოადგენდა ყოველთვის ადამიანის სულის ყოველგვარი მოძრაობა.

პოეზიის ქეშმარიტი საგანი ყოველი ეროვნული შემოქმედების თავისთავადობის განმსაზღვრელი პირობაა. იგი არაპარტო გამოაფენს შიშის სინათლეზე დაუბარჯავ სულიერ საღაროს, არამედ თვითონვე ემატება სულიერ სიამდიდრებს, რათა ერის წიაღში ახალი ენერჯია-

დაგროვდეს მომავალში „საფეთქებლად“. მხოლოდ ერთი წლის მოსავალს ასეთ დიდ მოთხოვნას ვერ წაუყვანებთ, მაგრამ ამ წლის მოსავალში, როგორც სარკესში, ვხედავთ იმ ფაქტს, რომ ასეთი დიდი საჯანი არ ჩანს და ამითაა გამოწვეული ის წყაროებიანი ვენების დემონსტრირება რაოდენობრივად წყალზე მედნარეში, რომელსაც 1972 წლის ქართული პოეზია შეადგენს, აქ ისევ მინდა გაიმეორას წერილის დასაწყისში თქმული — ქართული ეროვნული პოეტური აზროვნება მტკარა მოდუნებულია. მესმის, რომ საქართველო მასშტაბის ვენებთაღდების სრულყოფილად დაძლევა გალაკტიონის ბადალი პოეტების მისიაა, მაგრამ იმავე ვენებთაღდებზე რეაგირება, თავისივე დროის უღრმესი მოვლენების შეცნობა, როგორც მისანი, ყოველთვის რჩებოდა არა მარტო სიცოცხლეშივე აღიარებული გენიოსის უფლებად, არამედ მთელი ლიტერატურული პროცესის წარმართველ პირობად. ამ პროცესს მტკნალები სრულყოფით უნდა გამოსატყავდნენ სხვადასხვა რანგის პოეტები.

დიდი მასშტაბიდან უყარდა — პოეტური გაღაპრების დადასტურება. თემათა გაერთიანებულობა, ეგზოტიკით გატაცება და წერაღმანი ვენებით ინტერესს სტეროს შემოხაზუვრა ქართული პოეზიის აშუარად დაბეჭდვა.

სახელითა და გვარის დასახელებას ამ შემთხვევაში კონკრეტულობის განცდის მოგვრა როგ შეეძლოს, მე ჩამოვთვლილი მარშან დასტამბულ ყველა ავტორს, მაგრამ დავუმატებდი იმასაც, ვისაც მარშან ლექსი არ დაუბეჭდავს, რადგან ფაქტურად მოიღია ქართული პოეზია დიდ მასშტაბს მოწყვეტილი. ამიტომ მტკნალებად ნიჭიერი პოეტების სახელითა და გვარით ადგილის შევსება უაზრობად შეჩვენება.

ცვლილებები, რომელიც ეროვნულ ბუნებაში მიმდინარეობს, არ არის რაღაც დიდი მოვლენის მხოლოდ წინასწარი ნიშნება — ეს უკვე პროცესია, რა თქმა უნდა, არა ჩემგან, არამედ სერიოზული და დიდი მეცნიერებისაგან შესწავლილი. მოიტანა იგი დრომ, მოიტანა კაცობრიობის განვითარების დღევანდელმა ეტაპმა, ეს ცვლილება შეეხო ადამიანთა სულიერი წყობის და შეცვალა იგი, შეეხო ერების სულიერი წყობასაც. ამასთან უფრო გართულდა ერების სულიერი ცხოვრება.

არა და, არ შეიძლება უცვლელი დარჩეს საგნებთან დამოკიდებულება; დაუჭერებელია არ იგრძნობოდეს ეს ცვლილებები, დაუჭერებელია სპირით არ იყოს შეხედულებების გადაფარება, ტრადიციასთან დამოკიდებულება სხვა გააზრებას არ პოულობდეს, ზოლო პოეტური სინტაქსი სრულ განახლებას არ სპირობდეს.

1972 წლის პოეტური მოსავალი ვერ გამოხატავს ჩვენი დროის უმნიშვნელოვანეს მოვლენებს, რომლებიც ადამიანის სულიერ ცხოვ-

რებაში წარუშლელ კვალს ტოვებენ ხოლმე. პოეზია ემპირიულ საგნებთან დამოკიდებულებასთან არის მიჩვეული. გზა ემპირიული წყაროებთან და სააღბოშო მასშტაბის განცდებს.

ქართულ პოეტურ აზროვნებაში მოდუნებულია ორივე პოემტი: როგორც თვითშეცნობის პროცესი, ასევე პოეტური სინტაქსის განახლებას პროცესიც.

თემები, რომელზეც იწერება დღეს ლექსები: სამშობლოს სიღამაზე, მისი წარსულის სიღამაზე, აღმართ-აღმართ მიმავალი ქვეყანა, მეგობრობა (სააღბოშო მასშტაბის), სამოქალაქო და სამამულო ომებზე წერისას მხოლოდ ამბის გადმოცემა, სოფლის ზედაპირული სურათები, მოგზაურობის შთაბეჭდილებანი, თოვლი, ქარი, ფოთლოცენა, პირველი სუვერული, ტყვილეზ საუბარი, დრო და ლექსი (თორიული განცხადებანი), მიძენა, მზის ამოსვლა შემოდგომა და ა. შ. ეს თემები მეორედება მთელი წლის განმავლობაში.

აქ შეიძლება კითხვა დავსვათ: როგორ? ამ თემების უმრავლესობა განა მარადიული თემები არ არის, მათი განმეორება რატომ უნდა მივიჩნიოთ საგნგაშომ? მაგრამ მაშინვე უნდა ვიკითხოთ: როგორ მეორედება? ამ თემების ასე განმეორება, თუ ასე ვაგრძელებთ, მთის ამოწურვას მოასწავებს, ყოველ შემთხვევაში გასული წლის ქართული პოეზიის ხარისხა, სულ მცირე გამოწყლისის გარდა, ამ აზრს ესადაგება.

ჩვენში სწორად გაიგონებთ, წაიკითხეთ პოეტური კულტურის ამაღლებულობაზე. არ ვუწევთ ანგარიშს იმ ფაქტს, რომ პოეტური კულტურის ამაღლება ისეთი ახალი პოეტური სინტაქსის დამკვიდრებას ნიშნავს, რომელიც წინაპარი დიდა პოეტების პოეტური სინტაქსისაგან განსხვავებულია. ახალი და კარგი იქნება. ამაღლება არა პოეტური კულტურა, არამედ წერის ტექნიკა. ამ მხრივ რიგითი დღევანდელი პოეტი მართლაც გაცილებით მაღლა დგას რიგით წინაველ პოეტზე. წერის ეს ტექნიკა, თითო-ორილა გამოწყლისის გარდა, ჯერ-ჯერობით ვერსიფიკაციის სრულყოფას ემსახურება, სხვას არაფერს. პოეტურ სინტაქსში არსებობი ხასიათის გადახალსება არ მომხდარა. ვასაღის მთლიანობაში გააზრება, ერთფეროვან მშრალ სურათს დავგანახებებს; პრაქტიკული პოეტური სახეები, გაცივლილი შედარებები, იფფსისანი მეტაფორები, უადგალო მიპერბოლები, ღარიბი რითმა, მოშვეებული რიტმი. ყველაფერი ეს სწორედ არა ტრადიციულია — ტრადიციულობის დიდი პრეტენზიითა.

სანამ ტრადიციასთან დამოკიდებულებაზე გადავიდოდეთ, ამ ღარიბი პოეტური სინტაქსის შესატყვისი სტრაქონები მინდა მოვიტანო. მთაში ვარ, მთის სიღამაზის ტაში ვარ, მისი

გრძელია ზნა ნაწილ-ნაწილ დაშლილია (ა. შენ-გულია); ქართლ-კახეთად, იმერეთად, სამეგრელოდ, გურიად, ვისაც ჩვენი ვაყოფა... და გათიშვა სწუწრია, ან ტყვიანი მტერი არის, ან უფროა მოყვარე, ანტიკონს სადაც წაწვედა, ერთსანად მოვსარე (მ. ლებანიძე); მთაქარაანდ, მოციხიანდ, მოყაენიანდ, მოავსსხუ-ლელ... ქართველს გაუმარე ძველი ხერხეზალი, გაერთხორცე და გაერთხსხუელე (ზ. ლო-რთქიფანიძე); მან არ იცოდა, რა იყო ცრემ-ლი, გაუძლო ზურგზე ამოკრილ ვარცხლავს, იცოცხლა მხოლოდ თქვისმტე წელი, და ხა-მუდამოდ ცოცხალი დაჩა (ზ. ბოლქვაძე); ახლა შენი მზე გაუთელავი, მხედარს ელის და ვიღზე კიხეაენბს, ვაი, სირცხვილო, არ ჩანს მზედარი, დღე ხვალინდლო ვერლა ვინალო (ქ. ჩარკვიანი); მთარე — ლამაზად შეკრული დილა (ტ. კანტარია); ისეც მოაწვდა სულს ზრდვალაჲ მინდვრები ქართლისს... ცაზე ღრუბელი მოლაღინდ დველფივით იწვის (რ. აბაშუყელი); ვაჟი ომში მიიწვებ, ბრწყინავს პირი ხმალისა, ბრწყინავს როგორც დღის მზე, გულის გასახარისად (მ. ჭგუზურია); და დავინახე სახეარნოდ გამოსულ არუებს მკლავ-ებში თოთო ბავშვებნივთ ეწვიანთ თოვლა (ზ. ვაგუა); მგვრამ ეს მეკრის ფაყარი, სულაც არ არის ზეგ აღმური ბორკავს (თ. ჯანგულაშვი-ლი); შენ შპის მარილი გამოვყოლია, მინდა ზღვაანავით იყო მალალი (მ. ვარშანიძე); ამა-რი ლომავ ააღრიალებს, მე რომ ვიმდერო გასაკვირია? (თ. კანდელია); საკლავი, საკლავ-ეზე ბარამბო. ბარამბოს დააქრა ფუტყარი, ბარამბო არაფერს არ ამბობს! — ჩურჩულებს საფლავთან ბუჩქნარი (მ. ამისულაშვილი) და ა. შ.

ასეთი ღარიბული პოეტური სინტაქსით არას „მომთხობილი“, როგორც ვხედავთ, ისეთა პო-ეტების შემოქმედებაც, რომელთა ნაწილი ამ არასასიამოვნო კონტექსტში მოხვდა. თუმცა ცნობილია, რომ ისინი სიახლის საგრძნობი ძალით ცდილობდნენ განერიდონ ტრაფარტს.

მ.

მურმან ლებანიძის ლექსები 1972 წლის პოეზიაში უფლაზე უფრო კანდენსირებულად, ზუსტად და მკვეთრად გამოხატავენ თანამედ-როვე ქართველი კაცის მამულიშვილურ გრძნო-ბას, იმ მწაღდოფანს, რომელიც დაკრისტადაჲ ზენის ბუნებაში და ბროლივით გამქვირვალდ ვახდა. სამშობლოს ასეთა სიყვარული აუცო-ლებელია იმისათვისაც, რომ შეგეძლოს რუს-ისა და ფრანგიელის, დატავილისა და ესტონე-ლის, მოლდაველისა და სომხის, თუ სხვათა სიყვარული და მუცობობა. ამ სიყვარულის ნიდავზე მდგომეა ქართველმა ხალხმა შეი-ღო დიდ სამამულე ომში უოველი მეოთხე ადამიანი გაეგზავნა. თუ სამშობლოს სიყვარუ-

ლის ასეთა შეგრძნება — უაღრესი და უზუ-ტისი — არ განაზღვრავს ჩვენი გულის მოძ-რაობას, ვერც სხვა ხალხს გამოვადგებით უმე-დელ, სხვათა პატრიისცემა ამ ცვაისუნებულად იწყება.

სამშობლოს მძაფრი განცდა მარშანდელი ქართული პოეზიის ძარღვებს ძლიერი სისხ-ლის ნაყოფით კვებავს. — აი ერთადერთი დიდი მასშტაბის ვნებათაღელვა, რომლითაც გასული წლის ქართული პოეზია თავის კუმ-მარტ საგანს არ წყდებდა.

ქართველ ხალხს უოველთვის ენატრებოდა მშვიდობა და მშვიდობა უნდოდა არა მარტო ბედნიერებისათვის, არამედ უპირველეს უკუ-დღისა, თავისი სულიერი ენერჯიის შპის სინათ-ლზე ამოსახად, რაც ფუნქცია დაუენებდა კვებანას და მის ღირსეულ არსებობას შეხა-ფერის ფორმას მიანიჭებდა. რუსთაველის შემ-დეგ ამ ამოსათქმელისათვის მთელი ოთხი საუკუნის განმავლობაში წამებულ კი არ რჩებოდა, იმედნად მქედებოდ იყო ერთმანეთ-ზე ფიზიკური და სულიერი ტრავმები მიჯრა-ლი. დავით გურამაშვილმა და სულხან-საბა ორბელიანმა, აე ორმა დიდმა შემოქმედმა ქა-რახზლიანმა წლების ანტრაქტებში შეძლეს და რაზედწერებოდ გაუხსნეს გვა ერის სულიერი ენერჯიის მდინარებას. მხოლოდ რამდენჯერმე და მხოლოდ ანტრაქტებში.

რუსეთთან შეერთებით დამთარდა ომების გაუთავებელი ცოკლი, დაიწყო საუკუნეების განმავლობაში ნაციონბარი მშვიდობიანობის წადიბი. და აი, ქართულ მიწაზე, საუკუნეხაზ-ეგარზე მტია ეროვნული შემართებისათვის ქართველი კაცის სისხლი არ იღვრება, რაც უბედნიერებს პირობად მივგანჩნია. ნახევარ სა-უკუნეზე მტია, საქართველო თავისუფალი რესპუბლიკის უფლებებით მომე რესპუბლა-კათა დიდ ოჯახშია. მაგრამ მთავარი მანც მშვიდობის გარანტიაა. ქართველ ხალხს კი ეს მშვიდობის გარანტია მოპოვებულა აქვს.

ქართველ ხალხს მშვიდობა ენატრებოდა ორი რამისათვის: ფიზიკური დასვენებისათვის და შეშდეგ თავისი ენერჯიის აუვავებისათვის. როდესაც რომელიმე ერი ფიზიკური პარალე-ბისად ისე გააღაღლებდა, როგორც საქართვე-ლო გააღაღალა თავის დროზე, მშვიდობის მოპოების შემდეგ ერთიანად მიეღება ნახტ-რი დასვენების „წუთებს“, მთელი სხეული მშვიდობის კალთაზე მიწვება და ნეტარებას. ასეთ დროს დაუზარავი სულიერი ენერჯია რჩება ფიზიკური, უფრო სწორედ მისი დრო დგება და იწყებს ამოტრქვევს. ბარათაშვი-ლის, ილიას, აკაკის და ვაჟის შემოქმედებაში დაღლილობის ნატამალაც არ ამოვება. მათი შემოქმედების შეცნობის შემდეგ ცხადი ხდე-ბა, რომ უნდა ვაღიაროთ არამარტო შექმნილის სიდიადე, არამედ დიდი პოეტციის არსებობა, რომლის სრულიად გამოსავლენად კიდევ რამ-

დენიმე საუკუნის მშვიდობაა საქაორო. ამ პოტრ-
ნციის არსებობას მეოცე საუკუნის დიდი ზე-
ლოცვების ფაქტიც ასაბუთებს. მაგრამ თანამე-
დროვე ქართული მოღვათა არ არის ის, რისი
შექმნაც ეროვნულ პოტრენციას შეუძლია.
თანამედროვე ქართული ლექსი არ გვაქმარ-
ფილდებს კარგა ხანია, თუ ასეთი ბანალური
სიტყვებით გამოვხატავდით ამ გრძნობას. თუ
ეროვნული ფხიზელი სულსკვეთება სულიერი
ენერჯიის განვითარებას არ შეეცნობს და არ
აღიარებს ისეთივე ურთულეს საქმედ, როგო-
რიც იყო საქართველოს საუკუნოვანი ფიზიკუ-
რი ომები, მაშინ მშვიდობის საუკუნოვანი
გარანტიის პარობებში მოაღწეებას იწყებს
ერას როგორც ფიზიკური, ასევე სულიერი
ძალეები. ფიზიკური ძალეების უკველდღიურ
განცხრომას და წერილმან საქმეებში ხარჯვას
ბუნებრივად მოჰყვება სულიერი ძალეების მო-
შეებულობა და დიდი მასშტაბებიდან უკან
დახევა.

ასეთ დროს სამშობლოს განცდა იღებს სხვა
გააზრებას, ფიზიკური შეგრძნებიდან ეს გან-
ცდა. სულიერის სფეროში ინაცვლებს. არა
გულის და გუშინწინ, ცოტა უფრო ადრე შ.
ნიშნაინძე წერს ლექსს, რომელშიც დრტივი-
ნავს სულიერი განგავში, რასაც ფხიზელი
პოეტური ბუნება თუ აუღებს მხოლოდ აღ-
დოს და მაშინ იგრძნობა, როდესაც ასეთი გან-
გავსაბათვის თათქოს ხელშეხაბები მიწეზი არ
არსებობს, ხალხის სულიერი მოშეებულობა
იგრძნობა და ივარაუდება ამ ლექსის შექმნის
მიწეზად, ის სულიერი მოშეებულობა, რომ-
ელშიც შეიძლება მართლაც გამოკეტოს და გა-
მოაყრუოს მშობლიური ხალხი.

წუხელ სიზმარი ენახე, ველზე ვგდო
...ხეითო,
ბროწეულას სადგური აღარ იყო ვითომ,
ვითომ ჩემი სახლ-კარი იყო, აღარც იყო,
მოხვევდა ქილყავი ბაღის სარს და ქიგოს.
ცხრა ღელე დარიონი გადმოლაზე ცურვით,
ვერ ვიცანი მიღამო, ამომიჭდა გული.
არსად იყენენ მოყვრები, მესობლებიც
...არსად,
ვილაც უცხო კაცები არ მიღებდნენ კარსა,
ვაო, სადაც დაბებრდი, ვედარაიენ ვიცან,
დასაკლავი ხარივით ჩაებლაოდი მიწას,
ხავსიანი კარები ჩაეცეტათ მაგრად,
ღმერთო, შე ეს სიზმარი ამხდინე კარგად.
ისტორიული ომების განმავლობაში საქართ-
ველო ფეხზე იდგა შემართული, დაძაბული,
მოხილული შეილდისარჩივით: ვარანტირებული
მშვიდობის დროს იგი ფეხზე შეიძლება იდგეს
მხოლოდ ფხიზელი სულიერი შემართებას
წყალობით, რადგან მხოლოდ იგი არჩნაზე ერების
სულიერი შექლასიდან ვარიუული ხალხი ისევე
არარსებულად ჩაითვლება, როგორც ბრძოლა-

ში ფიზიკურად გამტარილი ერები. ამ გააზრებას
დააწერიდა ოთარ კილაძის **საქართველოში და
გუშინწინ ეს სტრატეგია**:

ჩემო ქვეყანავ, მიანც მოვედით,
მიანც ვადარჩით, ნაადრევე წერტილს,
და ესლეთქეთ ისევე რადგან უველთვის
იყავი ჩემი და არა ღმერთის.
ჩემო ქვეყანავ, შენს მხეს და ვვაილს,
ქებავდა სისხლი ცეცხლივით ცხელი,
და ჩემი ზაზას გულიც და თაივც,
მოპირთმევია ორივე ხელით.

ფხიზელი სულიერი შემართების გარეშე
მშვიდობიანი ცხოვრება შეიძლება სალონურ
მეშინაინშად იქცეს.

და ეს სალონური მეშინაინში შემდეგ შეიძ-
ლება საქართველოს უველა კუთხეს მოედოს,
მიწის მუშა ასფალტის „მტკაქინელად“ გამო-
გვეცხადოს და სოფლის დაცარიელება საგან-
გაშოზე საგანგაშო მოვლენად დაგვატყდეს. ამ
განცდად დააწერიდა ქანხულ ჩარკვიანს სულ
ცოტა ხნის წინ სიტყვები:

ნისლში ლამაზი კლდეები არ ჩანს, ჩვენი
კლდეები არწივებს დარჩათ. ხარირმებსა და
შელის ნუკრებს დარჩათ ჩვენი ველების დიბა
და ფარია. მოდიან ურმით, მანქანით, ფეხით,
მტკარებელით, ცხენით, მარხილით... ვითთ
აღვებს ქართული გლეხი და სოფელს ზურგ-
ში ჩასცეს მახვილი, რომ ჩვენი მტრების ვასა-
ხარებლად სახლები იქცენენ ნასახლარებად.

იგივე ფხიზელი სულიერი შემართება სუნ-
თქავს ტარიელ ქანტურიას სტრატეგიაში:

საქართველოსთვის,
საქართველოსთვის,
საქართველოსთვის,
ბიჭებო, სწორდით!

1972 წელს ამ თემის მრავალი ვარიაცი-
ვხვდებდა. ზურაბ ლორთქიფანიძე ერთ თავის
ლექსში წერს:

ისტორიკოსო! ფრთხილად ჩაჰყეე ისტორიის
...გზას,
შემოქმეული არ მოგზღვდეს ხმალი.

ეს ხმაშადალი ვაფრთხილება. ისტორიის
განცდა უველაზე სათუთი მოშენტია, ისტორი-
ის განცდა შენს დღევანდელ სახეს ამუღავნებს,
ისტორიისდამი დამოკიდებულებაში შენი ბუნე-
ბა ვლინდება, იხიც საცანური ხდება, რისი შემ-
ძლე ხარ; თუ დღეს ფხიზელი ცხოვრებით არ
ცხოვრობ, მაშინ ვერ იგრძნობ შენი წარსუ-
ლით მოამევე, როგორ აგჩხვავს იმევე წარსუ-
ლის მოქმეული ხმალი, როგორც ბრმას.

აი, ამ სიფხიზლის გაძლიერება იგრძნობა
თანამედროვე ქართულ პოეზიაში, კერძოდ სა-
მშობლოზე დაწერილ ლექსებში. ზაურ ბოდ-
ქვაძემ შარშან ასეთი ლექსი გამოაქვეყნა:

გადავლე წარსულს თვალი: ბევრჯერ
 ცეცხლით გადავბუკე.
 შენი ღვიძლი მიწა-წყალი ახატია სხეების
 რუკებს—
 წარბი:ცა ზოგმა ძალით... ზოგს მიჰყიდეს...
 ზოგს აჩუქეს...
 დღეს მშვიდობის ვიდგას დარი და
 მთარეკლი დრო გაშუქებს.

ამ შედამირთული სტრაქონების მიღამც კი
 გულწრფელი მამულაშვილის სიფხიზლე იღან-
 დება.

მურმან ღებანიძის ლექსების უმრავლესობა,
 რომლებიც ჟურნალ „მნათობის“ მე-მ და მე-ნ
 ნომრებში დაიბეჭდა, სამშობლოს მოვლას
 ფაქრიოთა გადღენთალი. ყველა ლექსი, რომე-
 ლიც კი ამ თემას უკანსუბებს, ერთ გრძობას
 აცხადებს აუცილებლობად: სიფხიზლის გრძ-
 ნობას, სიფხიზლე — პირველი სიტყვაა, რო-
 მელიც ქართულ პოეზიაში, როგორც იტყვიან,
 ბაგვეტ ავირია:

ეს სოფლებია.

ეს ლიქოკი, ეს არხოტო,

ცარიელა,

ეს პარტახი საივგო,

მეშინია,

ეს სამოთხე, ეს წალკოტო,

სხვა არავენ

მოვიდეს და დაკავოს!

უნებურად გვაგონდება ჟ. ჩარკვიანის სტრი-
 ქონები პოემიდან „რწმუნის კედელი“. სოფ-
 ლის დაცარიელებასზე ჭავრი უკველი ქართვე-
 ლი ადამიანის და მათ უშუბტებს პოეტის სულში
 ანალოგიური შინაარსით ცოცხლობს, იგი ვაბ-
 მული ზარიით გუგუნებს ფაქრში და შემა-
 სუბებს მოითხოვს.

წარსულისადმი მიბრუნებაც არ არის უსაგ-
 ნობისა, და ხათქმელის უქონლობის გამოხატუ-
 ლება. ეს მტკივნეული ასოციაციაა, რომლი-
 თაც აწმყოს ფრთების გამოღერება გესურს.
 ამ მხრივ დავით აღმაშენებლის თემამ მიიტაცა
 ბოლო წლებში პოეტთა ყურადღება: მასში
 ეროვნული მონოლითურობის იდეალს ვხე-
 დავთ. ალიკო შენგელია ამ გააზრებით მიმარ-
 თავს დაღ წინაპარს:

ქართლის პატრონად რომ დავგენახე,
 შენი სიცოცხლის ვართ მადლობელი,
 შენი ღემეტრეს „შენ ხარ ეენახი“
 სულს გეინთებს, როგორც საგალობელი.

ამ ფხიზელი სულიერი შემართების წყურვი-
 ლი მეტად დიდია. სამშობლოს თემის ასეთი
 კუთხით გააზრებამ გამოუჩინა მურმან დაბეჭ-
 დილი ყოველი პოეტის ლექსებში. მათ ვვარ-
 ებს აქ არ ჩამოვთვლა.

მაგრამ სულიერი შემართება მხოლოდ ერო-
 ვნულის ასპექტს არ გულისხმობს; თანაშედ-

როვე მსოფლიო პროცესში ენერგიული ჩართ-
 ვა და საქალობრიო პრობლემებზე სულიერი-
 ცხოვრებით რეაგირება უნდა იქცეს... პირველი
 აზროვნების მთავარ საგნად. უამისოდ კი დაღ
 მასშტაბებზე საუბარი პროვინციულად თვით-
 კმაყოფილება თუ იქნება მხოლოდ.

ეროვნულმა ფხიზელმა სულისკვეთებამ ხუ-
 ლიერი ენერჯიის განვითარება უნდა შეიცნოს
 და აღიაროს ისეთივე ურთულეს საქმედ, რო-
 გორც საქართველოს საუყუნოვანა ფიზიკური
 იმედი იყო, რათა მშვიდობის საუყუნოვანი
 გარანტიის პირობებში ერის სული გრანტი-
 ვით მკერავი და შეუფელი იყოს.

4.

აქვე უნდა ითქვას ტრადიციასთან მიმართე-
 ბის საკითხზეც. ერების სულიერ წყობაში მი-
 ლინარე ცვლილებებში, საგნებთან ასლუბური
 დამოკიდებულების აუცილებლობამ ტრადიცი-
 ასთან მიმართების საკითხი კიდევ ერთხელ
 დააყენა დღის წესრიგში. 1972 წელს ხელშეასაბები
 პროდუქციით, ან თითქმის არ დასტამბულან
 ანა კალანდაძე, ირაკლი აბაშიძე, იოსებ ნონე-
 შვილი, გრიგოლ აბაშიძე, რევაზ მარგიაანი,
 მუხრან მაჭავარიანი, ოთარ ჭილაძე, ბესიკ
 ხარანაული, გიორგი კახანაძე, ლია სტურუა,
 მამუკა წიკლაური. ამ პოეტთა ლექსების ფონ-
 ზე უფრო სრული სურათი მოგვეცემოდა
 ტრადიციასთან დამოკიდებულებისა, მაგრამ
 ანალიზისას ისინი მინც უნდა მოგოშველიოთ
 რადგან 1972 წლის პოეზია დამოუკიდებე-
 ლი ფენომენი არ არის და აღნიშნული საკითხი
 ამ პოეტთა შემოქმედების გათვალისწინების
 გარეშე არც უნდა გარვიხილოთ.

მთელი თანამედროვე ქართული პოეზიის გა-
 აზრების შემდეგ მიჩნეობა უნდა ითქვას: ქარ-
 თული პოეზიის გაღარიბების მიზეზი ის კი არ
 არის, რომ ის მოწყდა ტრადიციას, არამედ ის,
 რომ ის უდამეტად არის ტრადიციასთან მიჭკე-
 ვული, ის, რომ ახალი პოეტური ტრადიცია
 ვერ დამკვიდრდა. ამ შემთხვევაში ორი ტენდენ-
 ცია იჩენს თავს: პოეტთა ერთი ნაწილი განუზ-
 რელად მისდევს ტრადიციული ლექსის ტრადი-
 ციულივე პოეტური სინტაქსის ჩარჩოებში გა-
 ნახლების გზას. პოეტთა მეორე ნაწილი ცდი-
 ლობს ახალი პოეტური სინტაქსის დაშვიდრე-
 ბას. პირველ გზას უფრო მეტად მისდევენ:
 ანა კალანდაძე, ირაკლი აბაშიძე, მურმან ღება-
 ნიძე, რევაზ მარგიაანი, შოთა ნიშინიანიძე, იო-
 სებ ნონეშვილი, ნაზი კლანდონია, მორის ფოც-
 ხიშვილი, ჭანსუღ ჩარკვიანი და ა. შ. მეორე
 გზის ერთგულნი არიან: მუხრან მაჭავარიანი,
 ოთარ ჭილაძე, ტარიელ ქანტარია, ვახტანგ
 ჭავახაძე, ბესიკ ხარანაული, იზა ორჯონიციძე,
 ლია სტურუა, ჭარჭი ფხოველი, გიორგი კახა-

ნაწი, გურამ პეტრიაშვილი და სხვები.

უმეტესწილად ვასახელებ იხეთ ავტორებს, რომელთაც გამოყვეთილი პოეტური ხელწერა აქვთ. აქვე ისიც მინდა ვთქვა, რომ ამ ორი გზის პოეტთა შორის რაიმე აშკარა წყაღვამ-ყოფი არ არსებობს, მაგრამ ტენდენცია — ვან-სხვაგვებულ ტენდენცია კი აშკარად აღრთიანებს და აწვუფებს კიდევ მათ.

აქ უნდა გაიშეორო არც თუ ღრმად სემ-ტაჟური აზრის ორივე მხარე, მთუხედავად აქ დასახელებული პოეტების უტყუარი ნიჭიერე-ბისა, ჭერ კიდევ წედმეტად არიან მიჭაქვეული ტრადიციის, არც ერთ მხარეს არ შეუქმნია იმ მასშტაბის პოეტური შემეყადრეობა, რომელიც თვისობრივი სიახლათ ახალ პოეტურ ტრადი-ციად დაშკოდრდებოდა; და სანამ ახალი პოე-ტური ტრადიცია არ შექმნილა, მანამ უაზრო-ბად მენვენება ლიტერატურული ტრადიციების-საგან მოწვევებზე ლამარაჟი. სწორედ იმიტომ, რომ ტრადიციასთან წედმეტად არის მიჭაქვე-ული დღევანდელი ქართული ლექსი, გაბატონდა მუდღოვანა აზრები ტრადიციისადმი ერთგუ-ლებით-ორგულობაზე. მე მინდა ორი თელსა-ნიომ პოეტის ლექსები სწორედ ამ კუთხით გა-ნეხილყო. შარშან შ. ნიშინაინიძემ გამოაქვეყნა ლექსი „თედორე“. ამ ლექსში არის ერთი ადგილი, სიღინაც, როგორც ვადასახედოდან, შ. ნიშინაინიძის ეს ლექსი კემშარიტ სახლედ შეიქლება აღგვექვა. ეს სახლედ შეიწოდვა მო-ჭარბებულ ფერებს, ერთმანეთზე მიჭრილ ღამაშ პოეტურ სახეებს. ამ ვადასახედოდან წარსული მხოლოდ ახლად ან ლეგენდად არ უნდა გამოჩნდეს. ზენი დამოკებულება სა-ქართვლოს წარსულსადმი ასე ემპირიული არ არის. არ არის, რა თქმა უნდა, პარველ რიგში თვით შოთა ნიშინაინიძისათვის. აქ სანახე-ვროდ იგრძნობა დღევანდელი უქმარი სუნთქ-ვა, მხოლოდ სანახევროდ არის თქმული სათქ-მელი. მამა თედორეს თავგანწირული სულის გამოხმობა მხოლოდღა მინიშნებს თანამედ-როვე პოეტის სულისკვეთებაზე. მაგრამ მამა თედორეს თავგანწირული პიროვნების შეუქვე თუ დღევანდელი ქართველის სულისკვეთება არ ვამედუნდა მხოლიანდ, ნაწარმოებს აკლ-დება შემოქმედების ძალა. შ. ნიშინაინიძის ლექსი „კომუნისტები“ სწორედ ამ გათანად-როვლობით ვახდა საინტერესო, მიუხედავად იმისა, რომ იგი „თედორეს“ — მხატვრობობის ივალსაზრისით ვერ შეედრება. შ. ნიშინაინიძის ნდიღარი ფერების არსენალი ჭერ კიდევ ვერ ექვა ახალი პოეტური არის ვარცხნულ ნიშნე-ბად. ეს ფერები ჭერჭერობით შინაგანად ამზა-დებენ პოეტის მთავარ სათქმელს. ამიტომ ახალი ტრადიციისაკენ სწრაფვა ისევ ვარცხ-ნული ნიშნების აშარა რჩება. — აი, ეს ნიშნე-ბიტ:

შენ ხარ ვენახი ანეხილა,
შესიის სურული ამხდარი,
ლეთის სახლი, სათნო სახლი,
წაქვეული, დაქვეული სახდარი.
მამო, ვალომა ხარ შეწვევტილა,
მამო, სანთელი ხარ დამწვეარა...
ახლა ხარ ნივარი...

ლოცვა ხარ ბაგვე შეყნული,
ნახევრად სინმარი... არაჟი...
ლომი ხარ ქართველობას შეწირული,
და კრავი — ქრისტეს ზეარაჟი.
ეს სისხლია, ლეთის კაცო, ღვათთქაფად რომ

დავდინდა,
თუ რივრავმა იფეთქა ანათორას ღამიდანა!
— ოსანა!

— ოსანა!
მოღვენენ ანგელოზები,
ანათორას ნაქუეები მიაქეთ ავეარობებად,
ვალომაში შეგახეებს და შეგმოსეს

ლეგენდებით,
თუ ვაქირდა, მტერს და ორგულს
ლუგენდოთაც ვეკეთებით.
შენი ჭვარი, ოქროს ჭვარი როგორც

ვახიზნული ჩიტო,
როგორც სული, შენი სული — ფერად
გასისხლული შინდი.
ვაპოება ენად ზარებს, საყდრის

დამუნქებულ ზარებს,
და მზე უძღვის ზალისფერი ქართლის
გამარქვებულ ქარებს.

პოლ ვაღერის სიტყვებია: „სიახლედში უვე-ლაზე უკეთესი არას ის, რაც ძველ სურვილს უპასუხებდა“. ეს ორღებსული აზრია, იგი მხოლიანდ ამოწურავს სიახლის გრძობას. შ. ნიშინაინიძის ლექსში დიდა წარსულის სუნთ-ქვა, მაგრამ სწორედ ახალ სურვილს პასუხობს ნაკლებად. შოთა ნიშინაინიძე იმ პოეტთა რაცს მეტეუთუნება, რომლებიც შინაგანად ახალი პო-ეტური ტრადიციის დაშკოდრებისაკენ მიხსწ-რიაფვან. მაგრამ როგორც ყოველი პროგრეს-ული პოეტი დღეს საქართველოში, რომელ გზასაც არ უნდა მოუყვებოდეს ის, შოთა ნიშ-ინაინიძეც მხოლოდ სანახევრო რისკს იჩენს.

არაფერი ისე ტრადიციული არ არის, რო-გორც ახალი, დიამეტრალურად განსხვავებული ტრადიციის შექმნა. არაფერი ისე არატრადი-ციული არ არის, როგორც ძველი ტრადიციის წრეში ტრადიალა.

ახალი პოეტური ტრადიციის შექმნისაკენ მიისწრაფის ტარიელ კანტურაიაც სულ სხვა გზით. მისი მთელი შემოქმედებითი ენერჯია უმეტესწილად ახალი პოეტური სინტაქსის შე-ქმნაში იხარქება. ეს არ ნიშნავს იმას, თითქმის ახალ სათქმელს (ქართველი ადამიანისას, ან უფრო ფართოთ, თანამედროვე ადამიანისას) იგი მნიშვნელოვნად არ მოიწინედეტ. მაგრამ

შედარებაჲ კი არ შეიძლება, იმდენად დიდა განსხვავებაა იმ რისკსა, რომელსაც ტარიელ ჭანტურია სწევს ფორმის სფეროში და იმ რისკს შორის, რომლითაც სათქმელს ეშასურება. პოემები „სტუმარი“, „ვადმა ნაბირი“, „მშები“, და შოელი რიგი ლექსები თავისი არსით სერიოზული ნაწარმოებებია, მაგრამ მათში მაინც თავშეყავებულა პოეტური აზროვნება, მაინც შუა გზაზე შეტერებული აზრის სიამაჲეა, ფორმის ძიება კი სწორად ფორმალისტურ გაცაცებაჲდღეჲ კი დაღის, იმდენად დიდრა აჲ რისკი. აჲ ისეჲ უნდა გავიხსენოთ პოლ ვალერიის სიტყვები, აჲჭერად იგი ორდენსულის მეორე პირით ტარიელ ჭანტურიას შემოქმედებით ბუნებასაც მკაცრად პასუხობს: „სიახლეში უწვლავ უკეთესი არის ის, რაც ავად სურვილს უპასუხებდა“.

თანამედროვე ქართველი ადამიანის სულიერი წყობა, მაინც მკრთალად არის გამოხატული მუხრან მაქაფარიანის, ოთარ ჭილაძის, ტარიელ ჭანტურიას, გვიგ ვეკუქორის, ბესიკ ხარანაულის, გიორგი კახანაძის, ლია სტურუას, ჭარგი ფხოველას, იზა ორჯონიძის და სხვათა ლექსებში. ოთარ ჭილაძემ მრავალი საინტერესო ნაწარმოები გამოაქვეყნა, რომლებშიც ეს მომენტებია საყურადღებო. მაინც ვერცერთ აჲ დასახლებულ პოეტთა შემოქმედებაში ვერ აშხვედა სრული სიამაჲე, რაც გადმოგვიშლიდა ეროვნულ ბუნებას. სიახლის გრძობა მაინც უფრო ფორმაზე იხარჯება, მეორე მხარე —ახალი პოეტური არხი ფაქტურად ასეთივე სინსრულთა ვერ გაცხადდა. ამიტომაც ფორმა უმეტესწილად უხავნოდ დარჩა, სტანდარტულ ერთფეროვნებას მოეშასურა.

ოთარ ჭილაძესთან, მუხრან მაქაფარიანთან და ტარიელ ჭანტურიასთან ერთად დასახლებული პოეტები განუზრგლად მისდევენ ფორმის სიახლის გრძობას, რაც მნიშვნელოვანი მომენტია, რადგან ეს გრძობა შინაგანად აშფოფებს თვითშეცნობის პროცესს, რომელიც არ შეიძლება ახალ პოეტურ ტრადიციად არ მოგვეკლინოს.

ნ.

1972 წელს შედარებით მცირე რაოდენობით გამოქვეყნდა ვერლიბრი (ტ. ჭანტურია, ჭ. ფხოველი, გ. პეტრიაშვილი). შეიძლება ისიც საბო იყოს, მათ მიერ გამოქვეყნებული, ვერლიბრი მინიმული ლექსები, მართლაც სრულად უპასუხებენ თუ არა ვერლიბრის ბუნებას. მაგრამ სულ სხვა რამ არის საინტერესო — ვერლიბრი მცირე რაოდენობით დაიტანება ქართული ლექსის ერთი საკვირბორტო საკითხთაგან ისეც არის დღეს, ვერლიბრზე დავა დიდი ხანია ატყდა, ისტორიას არ გამოუვადგები, უჩანასკნელ პერიოდში „კოპრისი ლიტერატურისა“ და „ინოსტრანაჲ, ლიტერატურ-

რას“ ფურცლებზეც გამოლა მტკუნე მებრძობუნდა ვალიაროთ, რომ ჩვენ შეიძლება მისივე ურთიერული თეორიების ბურუსში ვიყოთ გახვეული და ვერლიბრზე ჩვენს შეხედულებებს გარკვეულბოა აკლდეს. მაგრამ ერთ მომენტს — ბუნებარებასა და გარდუვამ ვერაინ აღუდგება წინ. პოეტი შეიძლება პარინციბუნდა ირჩედებს რამდენიმე ფორმიდან ერთ ფორმას. ამის უფლებას მას ვერაინ წარამეებს თუ არჩეული ფორმა მისთვის ბუნებრივია და სულიერ წყობას ყველაზე უკეთ შეესაბამება.

ვინ იცის, შეიძლება სწორედ იმიტომ, რომ საუკუნეების განმავლობაში რითმინი ლექსის ერთგულნი ერჩებოდით და სხვაგვარი ლექსი ვერ წარმოადგედგინა. რამდენი კარგი პოეტი დარჩა გაუშვადინებელი და ებიგონად შემორჩა ლიტერატურას, მაინც როდესაც შეიძლებოდა სხვა ფორმით სერიოზულ შემოქმედებულენოდა ქვეყანას თანაც რაკი ვერლიბრი ასე აღწედა, ზომ არ აქვს მას უფრო დიდი ობიექტური მიზნი და საუფუდელო? ზომ არ არის იგი უფრო ბუნებრივი თანამედროვე ადამიანის სულიერი წყობისათვის? ამ კითხვებსაც უნდა ვათხოვოთ ყური.

აქვე გასათვალისწინებელია მეორე არსებობა მომენტია ქართული კაცის სულიერი წყობა საუკუნეების განმავლობაში შეერწყა ტრადიციულ რითმთან ლექსს და მის თვალში ვერლიბრს შეიძლება მოდურობის ელფერი დაკრავდეს, მაშინაც კი, როდესაც ვერლიბრი სათქმელბა და შინაგანი განცდობს გამოხატავად აუცილებელი ფორმა.

ვერლიბრის მიმდევარი თავისთავად რისკზე მიდან. შეუძლებელია ეს რისკი შინაგანად გაცნობიერებულა არ მოქდეთ მათ. მაგრამ არც თუ იშვიათად მოდურობისა და ორიგინალბორბის ილუზიის განცდობს იწვევს იგი. რითმინი ცუდი ლექსის წაკითხვისას ქართველი მკითხველი უფრო შემწყნარებელია. მაგრამ საკვირბოა ვერლიბრმა ვერ შეძრას მისი გული, რომ მაშინვე ფორმაზე შიქვს იერაში, მაშინვე სხამაღად უმეყოფილებას გამოთქვამს. ამიტომ ვერლიბრის მიმდევართ მაქსიმალური ენერჯიის დაძაბვა ჭირდებოთ, რათა მათი მიზანი ამათდებდეს საშუალებებს. განცდობს თავისთავად პოეტურბოა და სათქმელის სიამაჲრე ე. წ. დედნობობლა პოეზია, რომელიც ყოველგვარი საშუალების გარეშე დაიპურობს მკითხველს, ვერლიბრში უფრო მეტად არის აუცილებელი, ვიდრე რითმთან ტრადიციულ ლექსში. ყოველ შემთხვევაში ასე გვეჩვენება დღეს.

ჩემი აზრით, რითმინი ლექსების ინერტულობა, ერთფეროვნება, უსავნობა, ტრადარტულია ყალბები, მოდუნებული რიტმი, გადუქსილი ამბები, რომლითაც ვავსო დღეს ქართული პოეზია, უფრო მეტად არის ქართული

დექსის საუფროვანო ტრადიციის შეურაცხ-
ყოფა, ვიდრე საშუალო ძალის ვერლიბრო,
მკითხველისათვის ძვირფასია კარგი რითმიანი
დექსი, რომელიც ჩვენი ნიჟერი პოეტების
მიერ ასე იშვიათად იწერება და არა უფრო
რითმიანი დექსი, რომლებშიც მკვდრადშობი-
ლი განცდები განიხივებენ. აქვე: ვერლიბროს
უმეტესწილად ხელოვნიური მონაღება განს-
ლების გრძნობას კი არა, უკურეაქციას იწვევს.
ამიტომ ვერლიბროს ბუნებრიობა უნდა გაძლი-
ერდეს; რათა მას ამთავითვე არ გაუტყდეს სა-
ხელი მკითხველის თვალში. ამასთან ტრადიცი-
ული რითმიანი დექსის არსობრივი და ფორ-
მალური განახლებაა აუცილებელი, რათა ის
სვედენდერად აგრძელებდეს თავის დიდ გზას.
ამისათვის გასარკვევია ის საკითხი, რომ
ტრადიციული რითმიანი დექსის ძალა და
მშვენიება რითმიში არ მდგომარეობს, რომ პო-
ეზია სულ სხვა ფენომენია. გასარკვევია ეს
საკითხი იმიტომაც, რომ რითმიანი დექსების
წილას დიდხანს არ აფარებდნენ თავს უნიჟო
პოეტების ასეულება სწორედ ნიჟერთა საზი-
ანოდ.

რითმის ერთდერთი გზა ქართულ პოეზიაში
სწორედ მიხი უწინარობაა. რუსთაველის, ბა-
რათაშვილის, ილიას, აკაკის, ვაჟას შემოქმე-
დება სწორედ იმ აზრს ასაბუთებს, რომ რით-
მა არ არის ის მთავარი, ძირითადი ნიშანი,
რომელზეც იყოს დამოკიდებული ქართული
დექსის ღირსება. რითმა მხოლოდ კეთილმოფ-
ნად განასრულებს ემოციურ წიაღსვლებს. რი-
თმის უწინარობა — აი, ქართული პოეზიის
ერთ-ერთი ნიშანი. ემოცია, განცდის ექსპრე-
სიულობა, წინაგანი დრამატული, თუ გნებავთ
ტრაგიკული რიტმი, იმდენად ძლიერია მასში
რომ დასახელებულ პოეტებთან არც შეიძლება
რითმაზე ბევრი ფიქრი, თუ სპეციალურად პო-
ეტის თვალსაზრისით არ ვსწავლობთ მათ
შემოქმედებას.

იგი ლალი და უკადრი მივყავთ...
ტაიკი მოუქს მერანსა, მიეფინების მზე
ველაღ-

„მისხველად“ და „მზე ველად“ თავისთავად
როდღე კქნინან ამ სტრიქონებში მოქცეულ პოე-
ტურ სილამაზეს. აქ პოეზია სუნთქავს იმ დიდ-
ბულ სურათში, რომელიც იხატება ამ სიტყვა-
ბით — ეერძოდ — ტაიკი მოუქს მერანსა, მიე-
ფინების მზე ველად. ავთანდილის ქროლეა
ღრუბლებიდან თავდაღწეული მზის დიდ ველზე
გადაფენას არის შედარებული.

ამ მხრივ იდეალური ნიშნუთა ბარათაშვილის
პოეზია. მასთან რითმა თითქოს განზრახავს კი
არ არის გამარტივებული; პოეტური აზროვნე-
ბის ექსპრესია ბარათაშვილის დექსებში ისეთ
მასშტაბს აღწევს, რომ წარმოუდგენელიც კია
ვინმე იცლიდეს ბარათაშვილის რითმის ფიქრ-
ში განსაზრცვად და დასაწუნებლად.

სულა ბოროტო, ვინ მოვიტო ჩემად
წინამძღურად,
ჩემი გონების, ჩემი სულის შენ
აღამეფოთრად.

ამ სტრიქონების მოგანგაშე ტრაგიკულ
ტონს სრულებითაც არ კქნის რითმები: „წინა-
მძღურად“ და „აღმამეფოთრად“.

ტრადიციული რითმიანი დექსის განახლება
შეიძლება მხოლოდ დიდი პოეტური სავნის,
დიდი აზრობრივი და ემოციური დატვირთვის
შედეგად. სხვაგვარად ის შეიძლება პროფი-
ციალიზმის მორცეში ჩაეშვეს მთლიანად.

ვერლიბროს მიმხრეებსაც ამავე მომენტებზე
უურადღების გამახვილება უიარღებო. რათა
ურითმიობის განცდა დაავიწყონ მკითხველს.
სხვაგვარად ვერლიბროს გამართლება არ ექნე-
ბა. თავისთავად კი იგი ერთ-ერთი, ხაინჯო.
იშვიათი, მაგრამ მაინც ტრადიციული ფორმა
ქართული დექსის ფორმალური მრავალფერო-
ვნების გასაზრცვებლად.

თანამედროვე პოეზიის შესახებ

ფანრიის ევოლუცია ძირითადად ეპოქის მოვლენებთან მჭიდრო კავშირში უნდა განვიხილოთ. როგორც ჩანს, ეპოქის ხასიათი, რიტმი, ღრობის „აკადემიკოსი თუ ლირიზმი“ ბევრად განსაზღვრავს ფანრიის სახეს, მაგრამ ალბათ მაინც ზედმეტად სითამამე იქნებოდა ფანრიის დაყოფა „თანამედროვე“ და „მომავლელულ“ ფანრებად. მოვადარო მადწერული იუოს ფორმისა და შინაარსის პარამონია, გამოკვეთილი იუოს ავტორის პოზიცია და დახმულ პრობლემებს აქტუალობის იერა პქონდეტ. კემარტი მხატვრის ზედში სიუჟეტთან ე. წ. „ახრობითი“ პოემა ეს არა, ისეთი თითქოსდა „მოდიდან გასული“ ფანრებიც არ ჰქარგავენ თავიანთ მომხიზველობას, როგორცაა ივაე-არაკო, თდა ან სონეტი. „რომანი ლექსად“, ალბათ ზოგიერთთა თვალში თვით ა. პუსკინის ღრისაც პოემის მოძველებული ფორმა იყო, მაგრამ დმერთმა აჩრადლოს ისეთი სრულყოფილი ფანრულია ქმნილება და მხატვრული ოსტატობით შესრულებული ნაწარმოები, როგორიც „ევგენი ონეგინი“ გახლავთ. თუმცა ერთი რუხი კრიტიკოსის აზრით, პუსკინის „ევგენი ონეგინის“ შემდეგ რუსულ პოეზიაში არ შექმნილა არცერთი მნიშვნელოვანი რომანი ლექსად. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ფანრი ზევს ღრისიც განაგრძობს არსებობას“ (ღ. დოღობოლოვი, „ბლოკის პოემები და XIX საუკუნის დასასრულის და XX საუკუნის დასაწყისის რუსული პოემა“, მ. 1964, გვ. 6).

მეოცე საუკუნის გარიერაზე საგრძნობლად შეცვლილმა სოციალ-პოლიტიკურმა ატმოსფერომ, აჩრადებულმა რიტმმა და რევოლუციების მოახლოებულმა გუგუნმა დღის წესრიგში ფანრიისა ვადისწვის საკაობიც დააყენა. 1905 წელს ლევ ტოლსტოიმ თქვა: „ყოველთვის მაინტერესებდა თვალურის ღვენება იმაზე, თუ რა შეიძლება ლიტერატურაში მოძველდეს; აი,

ჩემს მახოვრობაში უკვე შეუძლებელი გახდა გრძელი პოემის ლექსად წერა“.¹ როგორც ჩანს, ეპოქამ დღის წესრიგში დააყენა ლირიკული ფანრების საქარობის საკითხი; რევოლუციური ატმოსფერო სინამდვილესთან ურთიერთობის გარკვევის მოქნილ საშუალებას, ობიექტური „მოსრობელის“ ფუნქციადან მოვლენათა მონაწილის როლზე გადახვლას მოითხოვდა.

კლასიკური კანონიკის გადასინჯვას ხელი შეუწყო იმანაც, რომ 910-იანი წლებიდან ლიტერატურაში მოღღური სკოლების მოძალებას ეპოქა დაეგა. სიმბოლიზმის, ფუტურისმის და იმპიანიზმის ბუნება, რასაკერაველთა, ვერ შეეგუებოდა ტრადიციული პოემის დემოკრატიულ ინტონაციებს და კლასიკურ ფორმას.

კონკრეტული ისტორიული ვითარება, ზენი საუკუნის აღმანიის ფსიქიკა და პოეტის მხატვრული აზროვნების ხასიათი კომპლექსურად უნდა განვიხილოთ, როცა პოემის ეპორულა მტკაპორფოზის შესწავლას საკითხი დგება. ზენი საუკუნის დასაწყისის პოემის ფორმის უველზე გამარბენითი გადახედვაც დავარაწმუნებს, როც „ტრადიციული პოემა“ გადაულახვ ბარიერად იქცა. ა. ბლოკი „შურისგების“ წერისას წუხდა, „სუსტია, არ ვარგა, წითუ არაფერი გამომივა?“ სანდრო შინაიანი ფილის და გიორგი ქუჩიშვილის ადრინდეტ პოემებს ამ პოეტთა შემოქმედებაში მხოლოდ ეპიკურული მნიშვნელობაა შერჩა. ილო მოსკოვილის ცდა. ოგ პერიოდისათვის შედარებით უფრო აღბლიანი აღმოჩნდა, მაგრამ დიდი მხატვრული ხარისხით ვერც მისი „ბაზალითის ტა“ დააკვენის. ტიციან ტაბიქმე და პოლო იაშვილმა ადრევე იგრძნეს „ეპიკური სუნაქ-

¹ ა. გოლდენეიკური, ტოლსტოის ახლოს, ტ. 1, მ. 1922, გვ. 169.

ვის“ უყმარობა და არაერთი დაუშთავრებელი პოემა დაგვიტოვებს.

ვ. შაიაკოვსკის პოემები მონოლითური, ენარული თვალსაზრისით მკაცრად განსაზღვრულ და თხზულებებშია, სადაც უფელაფერი მარშონიაშია და პოეტური სრულყოფილების მაგიურ კანონს ემორჩილება, „150.000.000“, „ამის შესახებ“, „ვლადიმერ ილიას ძე ლენინი“, „ყარგია“, „მთელი ზმით“ — ჩვენი ეპოქის რევოლუციური რომანტიკით აღსავსე მხატვრული მატარებელია, რომლებშიც აშკარად გამოკვეთილი ავტორის პოზიცია და ნათელი მხატვრული აზროვნება ყოველთვის იქნება ლიტერატორთა მთელი თაობებისთვის ექვივალენტული გაქვეყნება.

მხატვრულ ქმნალებში (და მითუმეტეს ეპიკურ ნაწარმოებში) ავტორის პოზიციის სიცხადეს ჩვენ აქ შემთხვევით არ ვაფუხვით ხაზი, სწორედ მკაცრად განსაზღვრული იდეურ-მსოფლმხედველობრივი პოზიციის გაურკვეველობა ეტყობა ზოგაერთ თანამედროვე ლირიკულ პოემას. ავტორის პოზიციის უქონლობა (ან მისი აშკარად გამოუსატყველობა) დამღუპველია მხატვრული ნაწარმოებისათვის. ფალოსოფიური „ეპიკიტს“ და რბიუებს თავისი საზღვარი აქვს. ამ საზღვრის იქნა შეხედულებათა და რწმენათა ქაოსის საშინოვანება მოჩანს. მოდერმა პრინციპმა: „შკითხველმა განსაქოს“, მეორე უკიდურესობაზე არ უნდა მივჯივჯივანოს. შკითხველი თვით განსჯის. მაგრამ შენ, პოეტმა მის განსჯას მიმართულება, ქვეშარიტების წვდომისათვის არგუმენტები უნდა მიანწოდო და იმ არგუმენტებისადმი შენ დამოკიდებულებაზეც უნდა მიანიწნო. ვ. შაიაკოვსკის პოემები ტრანსებური რწმენის პოემებია. ეს პოემები თავისი განწყობილებით შკითხველზეც გადაიმბედავს მოქმედებენ. ავტორის პოზიციურ სინათლეს მოსაწევნი სწორბაზოვნება როლი ეტყობა. ვ. შაიაკოვსკის პოემათა უმეტესობა პოლემიკურია; პოეტი განსჯის, კამათობს, ამვიდარებს და უარყოფს, მისი ფაქტი მოვლენათა დრმა ცოდნით, ზოლო კამათი სიმართლის ყოვლისმომცველი ბეჭდით არის შეტრული.

ვ. შაიაკოვსკამ და გ. ტაბაქემ („ქონ რიდში“) ბრწინვალედ გადაწვიტეს ახალი ეპოსის საკითხი — რევოლუციის შემოქმედის და ახალი ტიპის სახელმწიფოს თავისუფალი მოქალაქის სულიერი ცხოვრების, საზოგადოებაში გაჩენილი ახალი ურთიერთობების, კომუნისტური შეგნებულობის დიდებული მხატვრულ-ფილოსოფიური მოდელი შექმნის თავის საუეთესო პოემებში.

თანამედროვე პოემის განვითარების ტენდენციები (ჩვენშიც და უცხოეთში) გვიჩვენებს მის ზღვას ტრადიციული პოემის ენარული სისტემიდან ლირიკულისკენ. რაბაკირველია, ეს როდი ნიშნავს, რაიმე კომპონურ, გამოწყალებისგან გარეშე მომხდარ, მისობრივ ენ-

რულ ევოლუციას. ამის შესახებ საინტერესო აზრს გამოთქვამს მკვლევარქმე მუხტაშვილი ერთ თავის წერაღში: „თქვენმედროვექმეუბნის ლირიკულობა განირობებულა ანა საერთოდ პოემის, როგორც ეპიკური ენარის განვითარებით, არამედ თემის განვითარებისათითა და შემოქმედებითი ინდივიდუალობით. თანამედროვე ლიტერატურაში ასეთი „თანამედროვე“ თუ ლირიკული პოემების გვერდით ხომ გვაქვს წმინდა ეპიკური შინაარსის პოემები. უფრო მეტიც, გ. აბაშიძის „შავი ქალაქის ვაზაფხული“, რომელშიც მართლაც მკრთაღა ეპიკური საფუძველი, წინ უსწრებს ამავე ავტორის „გიორგი მეექვსის“ შექმნის დროს. ასევე უსწრებენ ა. შირცხულავას „ენგურს“ და გ. ლეონიძის „სამგორს“ ი. აბაშიძის „წულუყაძის სიყვლილი“ და ვ. ნადროძის „შოტლანდიელი ცეცხლფარეში“, ა. შირცხულავას „მე და ბარათაშვილი“ უფრო ადრეა შექმნილი და გამოკვეთნებულა, ვიდრე მისივე „ენგური“.1. მართლაცღა, პოემის ენარული ევოლუციის დამატკიცებელი ლიტერატურული ფაქტების არითმეტიკული ჩამოთვლა და მათი ქრონოლოგიური დალაგება ენარული კანონის აღიარებაზე მწილად მისასუღელი გზაა. უნდა ვთავთავილსწინათ საერთო ტენდენციებზე, ეპოქის თავისებურებანი, ასახავთ მოვლენის სპეციფიკა და ისიც პოემის რა ფორმის გამოყენებთ მივადწიეთ უფრო ეფექტურ შედეგს.

პოემის ენარული სპეციფიკის ერთ-ერთი საყვანო საკითხია სიუეტების საკითხი. ზმირად სიუეტები ვარშემო იყრის თავს პოემის ენარის შესახებ ატბილი დავა.

ბუნებრივია, რომ თუ საუეტური პოემის შექმნა განვიზრახთ, ნაწარმოებს უნდა გქონდეს საინტერესო სიუეტო. საყმარისია ამ მხრივ მოვიტანოთ კლასიკური პოემების შვგალითი, რათა დავრწმუნდეთ, რა დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სიუეტის ეპიკურ ქმნილებაში და როგორ შეუწყო ზელი მისაღრმა, დრამატულმა სიუეტმა ნაწარმოების მტირთადი იდეის შკითხველამდე მითანას.

საკითხავთა პოემას, როგორც პეროიკულ-რომანტიკული განწყობის პოეტურ ენარს, გაანთათ თუ არა რაიმე სპეციფიური მხარე საუეტების საკითხში. უფრო ნათლად რომ ვთქვათ, გამოდგება თუ არა პოემისათვის ის სიუეტო, რაც ჩვეულებრივ შემთხვევაში პროზაულ ენარებს — რომანს, მოთხრობას ან ნოველას გამოადგებოდა. ამ საკითხზე პასუხის ვაცემთ იოლი როდი ვახლავთ. რაკი პოემა პოეტურ ხინამდვილეს ასახავს, მას საუეტოც პოეტუ-

1. გ. ზაუტაშვილი — პოემის ენარული სპეციფიკის საკითხისათვის, კრებული „ლიტერატურის თეორიისა და ესთეტიკის საკითხები“. წიგნი მეშვიდე, თბილისი, 1973 წ. გვ. 77.

რი უნდა პქონდეს, ამტკიცებენ ერთნი. პოემის სიუჟეტად გამოდგება უოველი საინტერესო სიუჟეტი, ოღონდ მისი დაშუშავება, მოკლენებისაჲში ავტორის მიდგომა უნდა იყოს პოეტურის და ამაღლებულის შუქით ნათელ-მოსილი, — უიქრობენ მეორენი. გადავხედოთ ლიტერატურულ პრაქტიკას. სახელგანთქმული პოემების უმეტესობას გმირულ-რომანტიკული სიუჟეტი გააჩნია. პოემის ფანტაზიური ბუნება იშვიათად იკვეთება ჩვეულებრივ, უოფთო, რეალისტურ სიუჟეტს. ეს იქნებ ლიტერატურის საერთო გმირულ-რომანტიკული მიმართულებიან გადენა იყო. როცა ლიტერატურაში რეალისტიკა გაბატონდა, ლიტერატურის ისტორიაში იცის არაერთი მაგალითი იმისა, თუ რა წარმატებით დაგვირგვინდა რეალისტურ სიუჟეტ-იანი პოემის შექმნის აპარტიო ცდა.

„მეროკოს გარეშე პოემა არ არსებობს!“ — კლასიკური პოემების ანალიზის შედეგად მიღებული ეს დასკვნა თანამედროვე პოემასთან მიმართებაში თავის შუამდინ კატეგორიულობას მხოლოდ ნაწილობრივ იმარტუნებს. პეროკოა, უპირველეს ყოველისა, პოემის თემატიკაში და ასახსავი მოკლენისაჲში ავტორის დამოკიდებულებაში უნდა გამოვლინდეს. გადაწყვეტი მნიშვნელობა შინც ნაწარმოების თემატიკა საუფველს ენიჭება, რადგანც იგი კარნახობს პოეტს ფორმალურ კანონებს. ჩვეულებრივო უოფთო თემის გმირულ-რომანტიკული გადაწყვეტა მხატვრულ ქმნილებას უარყოფით დიდ დასავსს.

სახქოთა სინამდვილე შექმნილი პოემების უმრავლესობას რეალისტური სიუჟეტი აქვს. ეს გარემოება პოემის ფანტაზი კანონიკაში უსათოოდ მნიშვნელოვან სიახლეს წარმოადგენდა. თუ პოემათა ერთ ნაწილს შერჩა პეროკოულ-გმირული ეპოქის სურნელება, მეორე ნაწილი ავტორად ნოველურ სიუჟეტზე შექმნილი. ამ ექსპერიმენტის წარმატებით დაგვირგვინება წილად ხედთი სახქოთა პოემის პიონერებს: ა. მარცხულავას, გ. ლეონიძეს, კ. კალაძეს, ე. ქუნიშვილს, ი. მოსაშვილს...

სიუჟეტის ისტატური ვაშლისა და კომპოზიციური სრულყოფის თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა კარლო კალაძის პოემები „უჩარბაონი“, „მზე ცეცხლის კვამლში ახოლოდა“, „ამხავი აპარტელ ამხანაგების, თქმული კარლო კალაძის მიერ“, „მედიანადა“ და „უფლისციხის თქმულება“.

„უჩარბაონი“ ერთ-ერთი პირველი სიუჟეტიანი სახქოთა პოემაა. შიაკოესის და ვალკტიონის ლიტერატურული სკოლისაგან განსხვავებით, კ. კალაძემ ერთ-ერთმა პირველმა სცადა ტრადიციული პოემის ნაცადი ვზემით ევლო და სახქოთა სინამდვილე კლასიკური პოემის ფანტაზი კანონის ერთგულებით შექმნა პოემა. ეს ცდა წარმატებით დაგვირგვინ-

და, რითაც კ. კალაძემ ვამდობდა თანამედროვე ეპოკური პოემის არსებობის შესაძლებლობას. სხვაგვარად დგება სიუჟეტის საკითხი ლიტერატურულ პოემებში.

ლირიკულ პოემაში ქემმარტივად ქირს სიუჟეტის გამოყოფა. აქ სიუჟეტი თვით ლირიკული გმირისა და გარემოცვლისი სამყაროს, ახალ მოვლენათა ურთიერთმიმართებაშია გამდგინებული. ეს ე. წ. შინაგანი სიუჟეტი გახლავთ, რომელიც მ. ვორკის ასე ეწმოდა: „ესა დამოკიდებულებანი, წინააღმდეგობანი, სიმპათიები და ანტიპათიები და საერთოდ ადამიანთა ურთიერთობანი, ამა თუ იმ სახისათს ზრდისა და ჩამოყალიბებას მთელ ისტორია“.

სიუჟეტის ლოკიკომა თანამედვეროლობაში რაც ასე ხაგრძნობს იყო ტრადიციულ პოემებში, ლირიკულ პოემაში ადგილი დაუთმო მოვლენათა ლირიკულ ვაგრებას და ასოციაციური სახეობრიობას. სწორად ვაგებულება ლირიკემა ნაწილობრივ დაარღვია მკაცრი კომპოზიციურ-ფაბულური ვარკვეულობა, წინა პლანზე დადა იდენტრ-სიმპოლური კომპოზიცია.

ამ მხრივ საფულისხმოა თანამედროვე ქართულ პოემაში მუხტან შუკვარიალის, ოთარ ქილაძის, ქანულ ჩარკვიანის, ტარიელ ქანტარიაის, გივი გეგექორის, ნაზი კლასონიას, ენზარ კვატიაშვილის, რეზო ამაშუკეის, ბესიკ ხარანაულის და ნოდარ ქალაღონიას მიერ შეტანილი წვლილი.

მართალია, უკანასკნელ წლებში გამოკვეთებული პოემების ერთი ნაწილი შინაგან სიუჟეტის მოვლენულია და პოეტური ფირთა კორელატივრატს წარმოადგენს. მაგრამ დასაშულებულ ავტოროთა საუტეთესო პოემები მძაფრდამატისით და სათანადო ლირიკული საუჟეტიკო გამოირჩევა. მთ შორის, უპირველეს ყოველისა, უნდა დავასახელოთ: მ. შუკვარიალის „ვახტანგი“, ო. ქილაძის „თხის სამი ფირფიტა“, „ადამიანი ვაზეთის სეტში“, „სტრეპი“, ჭ. ჩარკვიანის „არწმენის კედელი“, ტ. ქანტარიაის „ლტოლვა“, „სტუმარი“, „ქმები“, გ. გეგექორის „სინათლის წრეში“, „მეოთხთმეტე პალატა“, ე. კვატიაშვილის „მწვანე აფრები“, რ. ამაშუკეის „ქაბილი“ და სხვ.

თანამედროვე პოემის კომპოზიცია მისი ფორმის ერთ-ერთი აუცილებელი და უპირველესად ანგარიშგასაწერი კატეგორიაა. მე ვფიქრობ, სწორად კომპოზიციის კანონებს არცოდნის ან გაუთაღისწინებლობის შედეგად ის ფაქტი, რომ სამწუხაროდ, ხშირად გვიხდება საუბარი ზოთი პოემის ვაკანურობის საუჟეტზე, მოსაწყენ მონოტონურობაზე, ერთიანი ხაზის უქონლობასა და მეორტარისხოვან პასეთა უსისტემოდ გამოდგენებაზე ზოგიერთ კომპოზიცია მხოლოდ მოვლენათა თუ ეპიზოდთა დლაგების, სიუჟეტის ელემენტების თანამედვერობად მიანია. კომპოზიცია

უფრო ფართო ცნებაა, მასში ნაწარმოების ფრაგმენტთა ადგილის განსაზღვრის გარდა, იკვლიანსებმა ისიც, თუ რამდენად კომპაქტურად არის მოქმედება ასახული ან თუ იმ ეპიზოდში, რამდენად საქმრთა იგი სიუჟეტის განვითარებისათვის, ხომ არ მეორდება სიტუაცია და იყო თუ არა საჭირო ეს გამეორება, სწორედ არის თუ არა მოთქმებული მოქმედებათა მხატვრული ფუნქციები, თავის ადგილას წეს თუ არა ეპიზოდი და ლოკუტურ კავშირშია თუ არა იგი პოემის სხვა კომპონენტებთან. რასაკვირველია, კომპოზიციისათვის რამე ნაწილები არ არსებობს, მაგრამ რაკი მკითხველი მოწონებას გამოთქვამს კომპოზიციურად გამართული ნაწარმოების მიმართ და უკმაყოფილება ძალად შეეწინააღმდეგება ლიტერატურული შენობის გამო, ბუნებრივია კომპოზიციის დიდი ანგარიში უნდა გავწიოს. მითუმეტეს, რაც როგორც უკანასკნელი წლების ლიტერატურული პრაქტიკა გვიჩვენებს. ამ ლიტერატურული კომპონენტის ფეხულებდროფამ ბევრი საინტერესოდ ჩაფიქრებულ პოემის ბედზე საჯაროდ გავლენა მოახდინა. თუ უკანასკნელ წლებში შექმნილ ზოგ ლირიკულ პოემას ამ თვალსაზრისით გადავხედავთ, დავრწმუნდებით, რომ მათს ავტორებს ცოცხალი უზრუნველ ნაწარმოების კომპოზიციურ მხარზე. ლირიკულ პოემას კომპოზიციის კრიტერიუმს კრიტიკოსებიც იშვიათად უყენებენ. თითქმისდა ლირიკული პოემა ისეთი თავის ფაქტობრივად, რომელიც, რომელიც განაგრძობს სანამ გაგზავრდება და შერე ერთბაშად, ყოველგვარი მხატვრული დოკუმის გარეშე დავამ წერტილებს. სინამდვილეში კი კომპოზიციის კანონების გათვალისწინება ლირიკულ პოემას უფრო სჭირდება. კონკრეტული მხატვრულ ამოცანისათვის თავის არიდება, დრამატისის ანულორება და მთლიანი იდეურ-ფორმალური ჩონჩხის უქონლობა ვახლავთ მანუში იმას, რაც მკითხველი ზოგი ლირიკული პოემის კანონისას იღლებს, უფრადლება ეფანტება, მთავარი და მეორეხარისხოვანი ვერ გავრჩევია, პოეტის ასოციაციური აზროვნება იმდენად თვითიღინებოთ და უსისტემოა, რომ მკითხველი ლამაზი ფრაზების მიღმა ცოცხალი რამეზე ზედვს და აღიქვამს. გონებაში მხოლოდ ცალკეული პოეტური დეტალები რჩება და ყოველივე ამის შემდეგ სამართლიანია მკითხველის პრეტენზია, რომელიც აბტაკებს, რომ ის, რასაც თქვენ პოემას ეძახით, ზოგჯერ გაჭიანურებული ლირიკული ლექსია და მეტი არაფერია.

კომპოზიციის ნაწარმოების ლიტერატურული წესების ორგანიზაციის გულისხმობს, ჰუმარატი შემოქმედის ხელში იგი თხზულების სრულყოფილი აღქმის, ჰუმარატიც ესთეტიკური განმობის გამოწვევის ყველაზე ახლო და პირდაპირი გზაა. როცა ნაწარმოებს არ გაინწა

მკვეთრად გამოხატული სიუჟეტი, როცა ზგი ე. წ. შინაგან სიუჟეტს შეიცავს, ამ შემთხვევაში სწორედ ნაწარმოების კომპოზიციურმა სტრუქტურამ უნდა იქცას ვადამწვევტი ნატყვა სრულყოფილი ნაწარმოების შექმნისათვის. მოვლენათა შორის მიჯნუ-შედგობრივი კავშირის ფართოვა ტიპურია მხოლოდ მოდერნიზტული ლიტერატურისათვის. ასეთ პოემაში ჩანს შინაგანი კანონზომიერების უქონლობა, რაცაც უწყნარივო, ინტერული მიდინარება აზრისა, ლირიკული გმირი ფაქტობს ყველაფერზე, აზროვნებს ნაწვევტი-ნაწვევტი ასოციაციებით, ჩამთავრებთ ნაწარმოებს და იგრძნობთ სიცარიელეს, რომელიც ნაწარმოების ფორმასა და შინაარსს შორის განწდა. პოეტს ღრმად არ გაუაზრებია თავისი თხზულება, არ უცხოვრია გმირის სულიერი ცხოვრებით, ღრმად არ ჩაწვდომია მოვლენებს, ლირიკულ ფრაგმენტებს, რომელიც სხვა შემთხვევაში, იქნებ პოემის ნელად მასალად გამოგზავიდა, ერთმანეთთან აკონიწებს და პოემის პრეტენზიით გვაწვდის.

ეპიკურმა ნაწარმოებმა მხოლოდ და მხოლოდ კი არ უნდა გვიამბოს, არამედ უნდა გაანალიზოს მოვლენათა კომპლექსი, აღმოაჩინოს და მკითხველამდე მიიტანოს ფაქტთა შორის არსებული მიჯნუზობრივი კავშირი, რომელიც ერთი შეხედვით, შეთხვევით კავშირად გვეჩვენება. ნაწარმოების კომპოზიციური ვადამწვევტი, უმარტელეს უოკლისა, ჩანაფიქრიდან შენაარსის ძლიერი ხელი უნდა კარნახობდეს შემოქმედს ფორმალურ ნებასა და კანონებს. აქ შეიძლება უმარაგი მავალითის მოტანა ქართული ლიტერატურული სინამდვილიდან, როცა უმოწყალოდ დაარღვეულია ნაწარმოების შინაგანი სტრუქტურა, როცა პოემის დეტალებს ერთმანეთთან მიხალღებითი კავშირაც კი არ გაინწა.

პოემის კომპოზიციის მისი დეკორატივის უპირველესი ფაქტორია. ლირიკული პოემა ვერასოდეს ვერ განთავისუფლდება კლასიკური პოემიდან მეგვიჯრეობით მიღებული ისეთი სტაბილური ნიშნებისაგან, რასაც დემოკრატიულობა, ობიექტურობა, ეპიკურობა, დრამატუზი და კომპოზიციის პქვია.

რასაკვირველია, ჩვენი საუკუნის პოემა კომპოზიციურადაც ნოვატორულია. თუ კლასიკური პოემაში ძირითადად ბატონობს ავტორის თხრობის და მოვლენათა იმანენტური განვითარების ფორმა, თანამედროვე პოემაში ძირითადი იღის ვადმოცემის საშუალებანი ამოწვევადად შრავალფეროვნება (ავტორის მონოლოგი, დიალოგის ფორმა, მოქმედი პირის თხრობა, ასოციაციური სიმბოლიკა, ქვეტექსტებით მეტყველება, სიუჟეტური პირბოთობა, წრიული კომპოზიციის და სხვ.) ლირიკული გმირი პოემის კომპოზიციის ახალ განვითარებას აძლევს. ლირიკული გმი-

რის მონოლოგის საშუალებით პოეტს შეუძლია თავი აარიდოს წოკი ეპიზოდის მხატვრულ დეტალიზაციას, ვიზირს ფიქრებით და ლირიკული კომენტარებით გვაწუროს ის, რასაც სიუჟეტისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა არ გააჩნია. ეს კი ლირიკული პოემის ფორმას მეტ მოქნილობას და ფაბულას დახვეწის საშუალებას აძლევს. აი, მაგალითად:

„ახლა ჩემს ტანში სხედან ტყვიები, როგორც მტყვიები ღრმა სარკობში, და თუ ქვეყანას მართლა მოაკლდა ეს რამდენიმე ვრამი სიკვდილი, მე კმაყოფილი ვიქნები ამით. მაგრამ არ მინდა და არც მგონია, რომ ჩაეტოვოს გაზეთის ზვეტში ჩემი ვნებები და სურვილები, ჩემი სიკვდილის ერთადერთი მიზეზს სიცოცხლე მქვია, სოლო ვაწუთი ადვილად კვდება, როგორც ფრინველი“. ო. ჭილაძის პოემის („აღაშინი გაზეთის ზვეტში“) პერსონაჟის კრუს ზამენსის ამ შინაგანი მონოლოგით მიღწეულია თვალსაჩინო ემოციური ეფექტი და სასიკვდილოდ დაქრული ჭარბიკაციის ხანიათი ონტატურადაა გამოკვეთილი.

გივი გვაგეჟორის „შეხუთხუთებ პალატა“ აგრეთვე ლირიკული ვიზირის მონოლოგის ფორმით არის დაწერილი, პოემის კითხვისას ჭარბობს და მჭიდროდ არის უკლებლივ პოეტური ფრაგმენტები დაკავშირებული მთავარ იდეასთან. პოემის კომპოზიციური ჩონჩხი მარტივია: ლირიკული ვიზირის ჩვეულებრივი დღე, ავადმყოფობის „ვატაბურგის დამე“, გამოჯანსაღება, ამ ფაბულური დერძის არცვლივ დაეწინააღმდეგება გააზრებულია, მეგობრობის, ოჯახის, ჰუმანიზმის პრობლემები. პოეტის პოზიცია ნათლადაა გამოკვეთილი „შეხუთხუთებ პალატას“ ფანალში, რომელიც ამავე დროს პოემის კომპოზიციური ფენის სახურავს ქმნის: „დღეს დანაშაული უდრის დემიდონს... რა ვუყოთ, ზიტყვებს თუ ლექსიკონში დავუწუებ ძებნას და ქურღმევით მე ზალბი ხელებს არ დამაყოცნის, როგორ უფერად გაიხსნა კვანძი დღეს მიშაგალი ხალხის დაშქარში მე გაეცრული უთქმული კაცი და დამარბივებს ქუჩის კაფეში. მე დავინახე წაცნობ სახეებს, მოვისმენ იმთ კვითონს და ხარხარს და ვაგონებში დამეჩახება შეგუბებული პაერის ტალღა. მე თქვენთან ერთად ვავლი წვიმაში ან მზე ქალწულის მზერიოდ დამთარბის და ვიკამათებ დიდხანს იმპერატორს არ იქნება სულ ნაკამათი. ან დავიყვარებ: „ოქვენთან ვარ ისევე! მე თქვენს ფერბულში ისევ ჩავები!“... და მტვიანოვთ გავუღებთ ჩრდილზე ირბენს მაქანის საბურავები... ისევ ჩამხედავს სულში ტყემალი და წამოვდგები ქარის ხმაურზე, გზებზე დაავდეთ ეს ხერხემალი, მატარებლების ზორბლებს- გაუძლებს! მე ვავუღებებ, როგორც ფერის, ლაინდავებში ამოსულ ყვავილს და ვერადერი ვერ მოშერევა, სანამ შექნება ოცნების თავი“.

თანამედროვე პოემის ერთ-ერთი უმთავრესი სი თვისება — საშუაროს ზედმეტად დაზარალებიან ვიზირის არნახული დინტერესება და მომავალზე პასუხისმგებლობის ვარძაობით შეპარობილი კაცის სულერი ცხოვრების გადმოცემა, რა თქმა უნდა, პოემის კომპოზიციასაც თავის დაღს დასავსს, მაგრამ საკითხთა მასშტაბურობამ და სუბიექტურ-ობიექტური მსოფლალქმის ურთიერთდაახლოებამ პოემის სტრუქტურულ აღრუელობაში დე „ესთეტური დისტანცია“. მოშლაში არ უნდა მივიყვანოს.

თითქმისდა ახალ პოემაში დროის კატეგორია თავისი მკაცრი მნიშვნელობა დაქარგვა (ლაპარაკია არა ეპოქის ნიშანზე და აქტუალურ პრობლემებზე, არამედ დროზე, როგორც ლიტერატურულ კატეგორიაზე). დროსა თვისუფალი მონაცვლეობა, პოემის ავტორს კომპოზიციის ახლებურად ავების დიდ საშუალებას აძლევს. მაგალითად, ე. ვეტუშნიკოს „პრატიკის პესს“ მკითხველს სხვადასხვა, ერთმანეთისაგან მკვეთრად დაშორებული ეპოქების მიქნაზე გაჟავს (ფარაონება, ნაოლეონი, პეტრე დიდი, მარქსი, ლენინი) მაგრამ ეს ხელს რიდი უშლის მკითხველს სწორად განსჯერტოს პოემის ცალკეულ მასაეთა დანიშნულება და იგი ერთიან კომპოზიციურ სხეულად აღიქვას. ტარეიდ ჭანტურაის პოემის „საბოლოების სასფლას“ კომპოზიციურ ექსპოზიციას წარმოადგენს მამულეთის ფიქრებში მისი ნამდვილი საშობლის და საშობლსმაცალის — ევგენობის ურთიერთშედარება: „თერთი არავი, შავი არავი, თერთი ნილოსი, ლურჯი ნილოსი. ჩონტურის ნაცვლად — მოთქმა სარანგის, წიქარას ნაცვლად ეშვი სპილოსი. ნიშას მავიერ — თერთი მაჰისი, მისი სითეთერ უნდა ილყო. ძმების მავიერ — მამდუნაიციი ხმალა... სოქ გახსოვს, თერთი ნილოსო... ქრება სხელენაში წმინდა ალაგი, ვაზზე აქრული თმებიც ნილოსი. და მიჩქეტს თერთად შავი არავი, და მოდის ლურჯად თერთი ნილოსი“. ავ ლირიკული ასოციაციის ლოკატურ გაგრძელებას წარმოადგენს მიტოვებული მამულეთის ტრაგული მონოლოგი: „მე მარტო დავჩრი. მე მიმატოვეს. სველია ხისხლით ჩემი ტუავება. თუ სადმე შევხვდი — მე მათ მათვე ხმლებით ავოწუვებთ, გაველიტავაფავ. მე ახლა ვიცი, მე უყვე ვიცი, მათ ქარს ამოდ რამ მიუფხლოდი, უმადურია მბძოლები სხვისთვის, თავის ვანიწრა სხვისთვის — უცხოხოვის“.

ტ. ჭანტურაის ამ პოემაში მოქმედება თითქმის არ მიმდინარეობს, პერსონაჟთა აქტიურობის თვალსაჩინოობა პოემა სტატურადა, მაგრამ მკითხველის განუწყვეტელ ინტერესს პოემისადმი სწორედ ლირიკული ხატების დროული მონაცვლეობა, აზრის დინამიკობა და შინაგანი ტრაგული სიუჟეტი ქმნის. შორს, ევგენობის ცხელ ქაიზაზე პარამილების წინ მდგარ, ბრძოლით დაღლილ ქართველს მირაფმა — წვი-

შამ ასეთი ფიქრები აღდგრა: „იყო ასე თუ არ იყო ასე, მე მონაც ასე შევკონა დიდხანს, პირამიდებით გახლებილ ცაზე ვცემა სფინქსის ანარდილი იდგა, და გამოცანაც სხვა იყო სფინქსის: უნდა ამესხნა, ვინა ვარ, რა ვარ... ასე წაივდა დღეები ფიქრში, წაივდა, როგორც ყველანი წაივალთ... რა საჭიროა ყველამ იყოფდეს, ან ვახსენება რა საჭიროა, მთელი ცხოვრება, მთელი საცოცხლე მოურჩენელი იყო პრილომა მე ცეცხლს ვუნთებდი მშვენიერ მაპისს და ახლაც ფეხით მოვფლავ კაქტუსს, თუმც სული ჩემი უზილავ ძაფით ვადამსუღვლია იდუმალ ქართულს“.

„საპალოების სასაფლაოს“ დედაზრს ორგანულად ენიჭებოდა და კომპოზიციურად სრულყოფილ სახეს აძლევს პოეტური აღდგორია: „როცა სიკვდილი მოადგება კარზე, სილო ტოვებს ჭოგს და ჩუმად, ნადელიანი ტუნქულით მიდის სილოების სასაფლაოსკენ“. ამ დანახარულს მაშეღვტოა ბედზე მინისშენების მხატვრული ფუნქციის ვარდა, პოემის მოხდენილი არქიტექტონიკის უშთავრესი სიმბოლური დეტალების ფუნქციაც ვაჩნია.

როცა ვ. შაიკოვსკიმ თავისი ნოვატორული პოემებით პოემის ენარულ კანონიაში რეკონსტრუქცია მოახდინა, „ტრადიციული“ პოემის დამცველი კრიტიკოსები ხშირად წუწუნებდნენ ვ. შაიკოვსკის მიერ ეპოხის თვითნებური რღვევისა და „შარვლიანი ღრუბლის“ ავტორის პოემების კომპოზიციური უხისტემობის შესახებ. ცხლაც, როცა „ლირიკული“ პოემის კომპოზიციური ნაეღვ მიუთითებ, მისი ავტორი უზოდოვად დავისახელებს ვ. შაიკოვსკის.

ვ. შაიკოვსკის პოემათა ლირიკულობა დიდად განსხვავდება „უწამირო ლირიზმის“ მცდელი ვაგეტისაგან. შაიკოვსკის ყველა პოემაში ვაჩნია მტკიცე კომპოზიციური და შენაგანი სიუჟეტი, ხოლო „150.000.000“ მკვეთრად გამოხატული სიუჟეტის მქონე პოემაა, რომელშიც ავტორი ძირითადად, მხოლოდ მოხრობლის როლით კმაყოფილდება.

მტკიცე კომპოზიციით ხასიათდება ჩვენი ეპოხის ნაეღვ ოსტატთა მიერ შექმნილი არაერთი ლირიკული და ლირიკულ-ეპიკური პოემა: ვ. ლენინის „ფორთოხალი“, ა. მირცხულავას „აი დამიანი“, ირ. აბაშიძის „წულუკიანის სიკვდილი“, კ. კალაძის „მამა“, „ფიქრები“, გ. აბაშიძის „ზარზმის შინაგება“, ი. იონეშვილის „ამბავი ერთი ქალიშვილისა“, მ. ლებანიძის „ანიის აღება“, ი. ჭელიძის „ამირანთა“, „ჩემი მავნებელი არე“, ზუტა ბერულავას „სიმღერა ვარსკვლავებზე“, „რუსული გული“ და სხვ.

რამდენადაც თვითმყობადია უკანასკნელ წლებში ახალგაზრდა პოეტთა მიერ შექმნილი პოემების თემატიკა, იმდენად ხშირად გვიხდება საუბარი ამ პოემების ლექსიკურ-გამომსახველობით საშუალებათა საზოგადო მშვავებზე. ერთ-მანეთს ჰკავს პოემის ავტორთა ენობრივი პო-

ეტიკები — კონტექსტთა შერჩევით სტატეგიათა სემანტიკური კავშირის პოეტურ ლექსიკურულ ენასთან მიმართება და, რაც ყველაზე არასახიამონოა, ზოგჯერ პოეტურის ზედვის ფოკუსი და ზატის მანერაც. მოთავსოთ როგორ განსხვავდება ერთმანეთისაგან გ. ტაბიძის, ვ. ლენინის, ა. მირცხულავას, ვ. ჭულიშვილის, ს. ჩაქვანის, კ. კალაძის პოემათა ლექსიკურ-ფონეტიკური და მეტრულ-სინტაქსური ქსოვილი. რა ორიგინალურია და თვითმყობადია ყველა მათგანის პოეტური მეტყველების საშუალებანი. შაიკოვსკიმ რა შესანიშნავი ლექსიკურ-ინტონაციური გამა მიუხადავა თავის პოემებს. რა ბუნებრივად ერწყმას ერთმანეთს ვ. შაიკოვსკის პოემებში „სასაუბრო მეტყველება“ და ნუგენტო ენა (პოლიტიკური და ფილოსოფიური ლექსიკა, ნეოლოგიზმები...).

ქართული ეპიკური პოემების ტრადიციული ზომები მეოცე საუკუნის პოემის ავტორებში არნახულად გაამდიდრეს და გამარავალფეროვნეს. სხვადასხვა განწყობილების ლექსის სხვადასხვა ზომით ვამოცემამ პოეტის მელოდიურ-ფონეტიკური არხენალი უფრო მრავალწინაგოვანი და მოქნილი ვახდა. ამ თაღსაზრისით თავის პოემებში ვირტუოზულ ტექნიკას მიადვია ვიორჯი ლენინიძემ. საზნახმულია პოემის რიტმულ-ლექსიკური სრულყოფის საქმეში ს. ჩიქვანის, ი. მოსაშვილის, კ. კალაძის, გ. აბაშიძის, მ. ლებანიძის და სხვათა წვლილი. გვხვდება პოემის თავისუფალი, თეთრი ლექსით ვაწყობის შემთხვევები. ასეთი ფორმალური დებიუტი წარმატებით დავერგვირდა (მაგ. ი. ჭულიძის „სინაილის წელწადი“, „დამიანი ვაზთის ზეცში“ და „თხის სპი ფირფიტა“, ტ. მტკვრის „სტუმარი“, „გადა ნაბირი“...)

პოემის ფორმალურ ძებნათა შორის წინგადადგმულ ნაბიჯად მამანია პროზისა და ლექსის მონაცვლება, რასაც ადრე ტ. ტაბიძემ მიმართა და ამ ბოლო დროს სასიამოვნო ეფექტს მიადვია შ. ნიშნაშვილმა პოემაში „ქიდევისს ქუსლი და ფარი“, აღსანიშნავია, რომ პოემაში პროზის ვაწყობება ვხვდებოდა აგრეთვე შ. ნიშნაშვილის — „სამუთხედი მსხალი“ შემოქმედებაშიც.

უკანასკნელ წლებში ი. ჭელიძემ იპოვა პოემის ორიგინალური რიტმულ-მელოდიური ზომა, რომელიც აქამდე პოემაში არცერთ თანამედროვე პოეტს არ გამოუყენებია. „ჩემი მავნებელი არე“ და „ამირანთა“ ლექსის ზომა და ფონეტიკური პოლიფონია სახიამოვნო მელოდიურობით ვამოირჩევა. შეიძლება ითქვას, რომ იგი რიტმული პროზის მუსიკალობას ესადავება და ამიტომაც ორგანულ კავშირშია ი. ჭელიძის პოემების ეპიკურ ხასიათთან. საილუსტრაციოდ ერთ ამონაწერს მოვიტან:

მიწის სიყვარული ვასროლილია
წლებმა პირველით ვადამსახეს,

ციტეცხლებიანს, ნაყოფილარს, ძილშიც საჭარბოვლო მაცხებებს. ჩემთვის აუნთია ვახაფხული ბიჭებს — მამჩემს თანასწორებს, ჭკვიურ რეჟიკად ვაღაბმული აწმყო წარსულიდან მასაზრდობს, მისგან აღარსაით წამესვლება დაუნაყრებელი გურმანიები. ბოლოს დამაკლდება წახემსება ჩემსავე დასაყრბალი პურბარბილით.

საქამთოდაც აღარ მიმანია იხ ფაქტი, რომ თანამედროვე პოემა კლასიკური ეპოქის ნოყურ ნადავზე აღმოცენდა. ტრადიციულ პოემასთან თვით ყველაზე შემოქმედებითი და ნოვატორული მიმართების დროსაც პოეტა მხოლოდ ავითარებდა ან წინ წამოსწვდდა მის რომელიმე ისტორიულ ნიშანს. პოემის თანამახაყუნებს გაუძლო, მან დროის გამოცდა ბრწყინვალედ ჩააბარა და ერთხელ კადეც დაამტკიცა, რომ სინამდვილის გამოსატვის ერთ-ერთ მოზერხებულ და ტვად პოეტურ ფორმას წარმოადგენს. თანამედროვე პოემას კლასიკურთან მარტო თანრული მსგავსება როდ აქვდ შირებს. შეინაშნება კლასიკური პოემის თემატის ახლებური ვახრება პოეტის მიერ და ცალკეული პასაჟების გამოყენებაც.

როცა ლირიკული პოემის შესახებ ვლაპარაკობ, ზმირად ვცხებება „ლირიკული გმირის“ ბხენება. ლირიკული გმირი ლირიკული პოემის მთავარ პერსონაჟად მიაჩნათ და მის ზმირად ნაწარმოების ავტორთან აიგივეებენ, „ლირიკული გმირი ხედავს“, „ლირიკული გმირი ფიქრობს“, „ლირიკული გმირი ამბობს“, ზმირად წავვიყოფხებს და ვაგვოგონია ლირიკულ პოემათა შეფახებისას, მაგრამ უოველთვის ნათლად როდი გვქონია წარმოდგენილი ლირიკული გმირის ადგილი და ფუნქცია. ნაწარმოების ლირიკული გმირი მხოლოდ ზოგჯერა მისივე პოზიციის და ტენდენციის გამომხატველი. ზმირად იგი ნაწარმოების ერთი პერსონაჟია, რომელიც ლირიკულ ქმნილებაში აქტიურად არ მონაწილეობს და ავტორი ცდილობს ამ გმირის თვლით დაგვანახოს საუარო, მისი ფიქრების და ემოციების ჭვენებათ დასამახსოვრებელი ადამიანური სახე შექმნას. ამიტომაც ლირიკული გმირი უოველთვის როდია როგორც „ახსტრაქტულად ლირიკული“ (უფორმო და უსხეული), იგი პოემაში ავტორის ჩანაფიქრის ძირითადი ბერკეტი, ხოლმეტის ცენტრალური ფიგურაა.

ადამიანის, როგორც საშუარის მფლობელის, კოსმიური შეგრძნება, მისი ბედის ზოგადკაცობრიული, მხატვრულ კონკრეტულობას მოკლედული განცდა, ადამიანის „როგორც ასეთის“ ფილოსოფიურ-პუბლიცისტური შესწავლა და ანთროპოლოგიური ბუნების ლირიკული ქვრეტა, რაც ასე თვალსაჩინოა სამოციანი წლების საბჭოთა პოემაში, ჩვენში ლირიკული პოემის ნახაზის პერიოდის ლიტერატურული ესტეტი-

ტა. ადამიანი — საშუარის მოქალაქე, ადამიანი — რევოლუციონერი და რომანტიკოსი, ადამიანი — რთული და წინააღმდეგობრივი არაერთგზის ვცხებება ა. ბლოკის, ვ. მაიაკოვსკის, გ. ტაშიძის, პოემებში. ზოლო მ. გორკის ექვსფურცლიან პოემა-ჩანახატს „ადამიანს“ და ვ. მუველიანის „ადამიანს“ ქვერტის თითქმის ერთნაირი რაკურსი და პარობლემათა იღენტურობა ახასიათებთ.

ლირიკული პოემას ავტორთა ერთი ჭკუფი შეცდომით ფიქრობს, რომ ამ თანრის ნაწარმოებისათვის ადამიანის აბსოლუტიზირებისა და მოვლენათა პანორამული ხედვის გამო დამახასიათებელი არ არის სახეობრივი კონკრეტულობა, ამიტომაც ამჯვარ ლირიკულ პოემებში უოველ ფეხის ნაბიჯზე ვცხებოთ უსისტემო ასოციაციებს და რებუსულ მხატვრულ სახეებს. სინამდვილეში კი კონკრეტული მხატვრული ახრავება ლიტერატურის მაგისტრალური გზა და მისი შეცდომა თვითმზნური სიმბოლოებით სასურველ შედგენამდე ვერ მიგვყავს. თანამედროვე ლირიკულ პოემაში მხატვრულა კონკრეტულობა არა მარტო ცალკეულ პასაჟთა, მოქმედ პირთა ინდივიდუალიზაციისა და ხასიათის შტრიხების გამოკვეთითაც არის მიღწეული. მაგალითად:

ვღა ცხენზე კაცი ვილაყა;
 — რა ბიჭოა!
 — რა ბიჭი!
 ქუნასაც,
 ცხენსაც,
 მხედარსაც —
 დინჯი შეენოდა ნაბიჯი.
 თელს აბარება,
 აღხენდა —
 მწვანე ხავერდი ხეთანი...
 — შე ვარ და ჩემი ცხენიო! —
 უხმოლ იძახდა მხედარი,
 ქალი შენმნა —
 ჩამოტბა —
 ხობობს წარუდგა არწივი —
 განზე გადგა და ვარჯღა
 ცხენი —
 ზედმეტი კაცივით.

პოემის თანრული მასშტაბები ფართოა. იგი ბუნებრივად ითახებს ასეთ მხატვრულ დოკუმენტურობას:

გამორჩეული ცოცხალ ბიჭებში,
 სასთუმალს უღვას ბზა და მოცხარი,
 მე ჩემი თვალთ ენახე ბიტენში,
 ბენდელაინი ენახე ცოცხალი.
 ბნელ აყავებდენ
 მზეზე დაცვილს,
 დამკრა კილაქემ
 და გააბრუა,
 ბობილშეული ტარაგეში,
 ესლასთან იღვა
 შოთა ტაქა.

რამდენი ერთი, რამდენი ერთი,
 რამდენი ერთი ჩამოვითვალათ,
 რამდენი ომის ბურჯი და ღმერთი,
 რამდენი ერთი მთა და პეტალო.
 ყველას სახელი ცისკარს შერთვია,
 არ გაუხდიათ ჭაჭვის თორანი
 და სულერთია და სულერთია;
 ჭაჭვილიანია თუ ნართოლიანი.

(ქ. ჩარკვიანი).

და ასეთ პირობითობას:

„უძველესი გამოჩენილი და ამოძრავდენ ადამიანის მსგავსი ლანდები: ზოგს საყუთარი თავი მოჰქონდა, ძლივს იხრებდა თავს იდღაჟაში. ზოგს საყუთარი ფეხი ან ხელი, ზოგს პეშვი იწყო ორივე თვალი. მაგარე ტყვილებს ვერ გრძობდნენ თითქოს, ან ისე იქნენ შეჩვეულები, როგორ ურადლებს ადარ აქცედდნენ, ანდა სიამებს ვერცხლად ტყვილი“. (ო. კვიციანი). რელიგიური აღქმის თვალსაზრისით ამ ორ სრულად განსხვავებულ სურათს პოეტურობის ფართო ცნება აერთიანებს.

პოემის ურთულესი თანრული სპეციფიკის გამოვლენად წარმოადგენს ჩვენში წარმოშვა პოემა-მოთხრობისგან და ლირიკული პოემისგან განსხვავებული „ახალი ფორმა“, ე. წ. დეკლარაციული პოემა. იგი პოეტის პუბლიცისტური განცხადება უფროა, ვიდრე მხატვრული ქმნილება. ამ პოემა-სტატუსში ავტორი რიტორიკულად გადმოგვცემს თავის დამოკიდებულებას მოვლენისადმი, თითქოსდა ლექსად წერს რაიმე საიუბილეო კორესპონდენციას და ამ პოეტურ „აბრაჯადობას“ ლირიკული პოემის სახელით ნათლავს. ჩვენს ლიტერატურულ პერიოდიკაში ამ ბოლო დროს ცოტა რაღაც იმეჭებდა ამგვარი სადღესასწაულო პოემა-კანტატები. შინაგან სიუჟეტს, აზრის კონცენტრაციას, მხატვრულობას მოკლებულ ამგვარ გრძელ ლექსებს ვერაფერი შემახვედრებს ლირიკულ პოემებს ვერ მივაკეთებთ. პოემის თანრული კანონიცაა გარკვეულია. იგი დრამატისაა საურდენებზე, მღვარი, ერთიანი ფსიქოლოგიური-ემოციური სხეულის მქონე, ლოგიკურად გამართული, თეატრულად მანჟატური და კომპოზიციურად შეკრული ეპიკური ნაწარმოებია.

კიდევ ერთხელ უნდა გავიმეორო, რომ თანამედროვე პოემას განვითარების ამ ეტაპზე კატეგორიული თეორიული დასკვნების გამოტანა უკლებლივ შეუძლებელია. ჩვენს ლიტერატურაში თანაბრბობის თანრული კანონიკით ერთმანეთისაგან განსხვავებული ორი სახის პოემა — სიუჟეტური და უსიუჟეტო. რასაკვირველია, პოემის ასეთ უმთავრეს სახეთა გამოყოფა პირობითია. პოემის ფორმის ძიებანი განუწყვეტლივ გრძელდებ-

და და ჩვენს მიერ მითითებულ ორ სახეს თავის მხარე უამრავი განტოტეჟიკული, ქვენს ლიტერატურათმცოდნეობაში უკვე ჩამოყალიბებული ერთი აზრი კი ამ ბოლო დროს თითქმის საკმაოდ აღარ აზრს — ე. წ. მაიაკოვსკიმ ლირიკული პოემის ფორმით, ჭრეტობით უველაზე სისხლსავსედ, შთამბეჭდავად და ღიად მხატვრული ძალით შეძლო თანამედროვეობის გამოხატვა. და აქედანაც თანრული რეცეპტის დადგენა არ მოხერხდება. გავითვალისწინოთ ე. წ. მაიაკოვსკის პოეტური პროფილი, მისი როგორც ლირიკოსის მხატვრული სტილი, გავითვალისწინოთ ოცი, ოცდაათიანი წლების ეპოქა, რომელიც საგრძნობლად განსხვავდება იმ ეპოქისაგან, რომელშიც ჩვენ ვცხოვრობთ, და სიუჟეტური პოემის მრავალსაყუნად ტრადიციას წყალს ნუ დადაუწერავთ. მოთმბტებს, რომ ამის საშუალებას არ გვაძლევს უკანასკნელ წლებში დაწერილი მრავალი საინტერესო, სიუჟეტური ეპიკური თუ ლირიკული-ეპიკური პოემა. იმეჭებ შევთვლილმა სოციალ-ეკონომიურმა სინამდვილემ, „გამდვირე ეპოქის“ დამკვიდრებამ, ცხოვრების სტილმა დროთა განმავლობაში ისევე კლასიკური პოემისაგან მიგვაბარუნოს. ვინმემ ისე არ გავიგოს, თითქოს, რაღაც „თანრული მოღაჭრე“ ვლამარკობდეს და პოეტურ „ინდივიდუალობას“ გამოკრიცხავდეს. მაგრამ ხომ ფაქტია, რომ ეპოქისა და მწერლის ურთიერთობის რთული კომპლექსი ისტორიის გარკვეულ მოსახვევებ გამოხატვის თავისებურ (რა თქმა უნდა, არა სტანდარტულ) ფორმას გვთავაზობს. მხოლოდ ამ ურთიერთობის შეცნობით, ისტორიის პრინციპიდან გამომდინარე შეიძლება ავსინათ თანამედროვე პოემის შემდგომი თანრული მეტამორფოზა: ა. ბლოკი პირველ სიუჟეტური პოემებიდან „თორმეტამედიის“ მიღის, ე. წ. ბარკოვმ დაწერა სიუჟეტური „ფიქტები ათანახზე“, ხოლო შემდეგ უსიუჟეტო ლირიკული „უკანასკნელი ღამე“, გალაკტიონ ტაბიძე პირველი ტრადიციული პოემებიდან ლირიკულ „ქარ რიადმდე“ მიღის, ვიორგი ლეონიძის საწერ მავადაზე რჩება და უსიუჟეტო ლირიკული პოემა „ფორმისანი“, „უზარდიონის“ ავტორი კარლო კალაძე აქვეყნებს ლირიკულ პოემას „ფიქტები“, ამას უნდა დავემატოთ კიდევ სამი ტექსტი: ა) პეტია ტრია ნაწილი განაგრძობს სიუჟეტური ეპიკური პოემის თანრულად ერთგულებას. რაც იშვიათად მთავრდება მხატვრული გამარჯვებით: ბ) ეპიკური პოემების ზოგიერთმა ცნობილმა ავტორმა, რომელმაც ამ თანრის მეტყველება დასურადადღობი ნიშნები შექმნა, უკანასკნელ წლებში სხვა თანრებს მიაშურა (მოთხრობა, რომანი), გ) პოეტთა ახალგაზრდა თაობამ უყოყმანოდ, თანრული პერიპეტეიების გაუფლავლად მიაღი ბლოკი — მაიაკოვსკი — გალაკტიონის ესტაფეტა და ლირიკული პოემების ტრადიციას განაგრძობს.

ამ სტრატეგიის ავტორი დიდი წილით არ უტყვის ვანრული ევოლუციის ახსნას ლიტერატურულ მეთოდთა და მიმართულებათა სპეციფიკით. საფუძველს მოუდებელი მერვედებია მტკიცება იმის შესახებ, რომ თითქმის ლიტერატურულ „იშვებს“ თავისი საკუთარი ვანრება განაწევს, დადინიანენ, რომ ოღა და სოცნებთა კლასიციზმის ტიპური ვანრია, პოემა — რომანტიზმის, რომანი — რეალიზმისა და ა. შ.) იქნებ ლიტერატურულმა მიმართულებამ თავისი დიდი დასავსა, თავისი კორექტივი შეიტანა ვანრულ სტრუქტურაში, თორემ, როგორც ჩანს, ვანრი უფრო მშვენიერი და გამძლე ეს-თეტურული მოვლენაა, ვიდრე თვით რომელიმე ლიტერატურული სკოლა ან მიმართულება. პოემა და სონეტი არსებობდნენ რომანტიზმამდე და კლასიციზმამდე და არსებობენ ახლაც, თუმცა კლასიციზმი და რომანტიზმი სრულებითაც არ განსაზღვრადენ თანამედროვე ლიტერატურათა სახეს. კიდევ მეტი, ეს ვანრები არსებობენ იმ ხალხთა ლიტერატურაშიც, კლასიციზმი და რომანტიზმი უვალაზე ნაკლებ რომ შეხებიათ. და მაინც ვცადოთ ჩვენი საუკუნის პოემის ვანრული სახეცვლილების ახსნა ეს-თეტურ სკოლათა და მიმართულებათა უშუალო გავლენით. ახალი ეპოხის მიჯნაზე (სწორედ მაშინ, როცა ისინი პირველ ნოვატორულ პოემებს ქმნიან) სხვადასხვა ესთეტურ-ფილოსოფიურ რებუსებიდან „ახლადგანკურნებულნი“, რეალიზტური პოეზიის ნაცად გზაზე დგებიან, თუმცა „სამაწვილო სენს“ ერთი ხელის დაკრით როცა ტოვებენ: ა. ბლოკი — სიმბოლიზმს, ვ. მაიაკოვსკი — ფუტურისმს, გ. ტაბიძე და გ. ლეონიძე — სიმბოლიზმს, ე. ჩარნიცი — იმპრესიონს... ამ ლიტერატურულ მოდურ სკოლებს (რომელთა ცალმხარე, ნეგატიური განხილვა არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება), სინამდვილის ასახვის სხვადასხვა პრინციპი გაჩნდათ, მაგრამ რეალიზმთან მიმართებაში თითქმის თანხმდებოდნენ. ცხოვრების რეალიზტურ ასახვას გარდასა ნაყად მწერლების საქმედ თვლიდნენ და ბევრი კლასიკური ვანრის არსებობასაც აღმაცერად უყურებდნენ. საილუსტრაციოდ შეიძლება ქართველ სიმბოლიზტა ფერწახლვაში ნიშნობენთა ცალკეული შეხედულებანი მოვიტაროთ, ერთმად, პოემის შესახებ. თუ სხვა ვანრების მიმართ ჩვენი „მოდური“ სკოლები შემწყნარებელ პოლიტიკას იჩენენ, პოემის შესახებ თავიანთი, მკვეთრად ჩამოყალიბებული, უარყოფითი აზრი გაჩნდა — პოემა მოძველდა, თვით პოემირისაც უსაშველოდ გარდაიწერებოდა და დევანდებოდა იმის „ესთეტურ დონეს“ ვერ აკმაყოფილებსო. კლასიკური პოემისადმი მათს ამგვარ განწყობას თავისი საფუძველი გაჩნდა. კლასიკური, სიუვეტარნი პოემა, მართლაც, ვერავითარ შემთხვევაში ვერ შეიგუებოდა სინამდვილის დეკადენტურ-სიმბოლიზტური ხედვის

პრინციპებს. ისინი სხვადასხვა პოლუსზე იდგნენ და ხატვის მეთოდისა და ტრადიციული ვანრის აძლელობით დაკავშირება ფორმის შეზღუდვამდე მოგვყვანდა. ამიტომაც ჩვენს ლიტერატურაში ვერაოული ლიტერატურული სკოლების პატრონობის პერიოდში ამ სკოლათა ესთეტურული ფენომენის გამოხატველი არცერთი ლიტერატურულ დირებული პოემა არ შექმნილა. ალ. ბლოკის, ვ. მაიაკოვსკის და გ. ტაბიძის პირველი ცდები პოემის შექმნისათვის, ამ უძველესი და უცვლადი ვანრის გაცოცხლება-გათანადებოების სურვილი და დეკადენტური იმპრესიონისტული აზროვნებისადმი შინაგან პოტიტის განხილვა იყო. ვალკატონი წერს „იშვებსს“, ე. განსაზღვრდა აქვეყნებს დეკადენტური ელერადობის პოემას „გარბი პარადი“, ს. შანშიაშვილი ამთავრებს „ანტიკური პოემების“ ციკლს. ლიტერატურულ სკოლათა მწუხრულ პოემის აღორძინება ამ სკოლათა შინაგანი ესთეტური წინააღმდეგობის მარტყუბელიც გახლდათ.

...დავება რევოლუციების ეპოქა, პოეტი, როგორც მოწოდებულა თავის დროს მხარს უშვებდნენ, ბუნებრივია, გულგრილი ვერ დარჩება მის ირგვლივ დატრიალებული სოციალ-პოლიტიკური მოვლენებისადმი. ამ პერიოდის ლიტერატურის მოწინავე ფრონტს ზოგიერთი მკვლევარი სამართლიანად უწოდებს რევოლუციურ რომანტიზმს. ეპოქა თავისი შინაარსით რევოლუციურია, ზოლო მასათა ემოციური განწყობით — რომანტიკული. არ არჩება დრო ეპიკური სიდიდისა და გრძელი წალხვებისათვის. პოეტი უშუალო მოწმე და მონაწილეა დიდი ისტორიული მოვლენებისა, არც სპარძლო განწყობილება და ბარიკადული ატმოსფერო იმდენად გრძობს თბრობის პოემების თხზვისა და კითხვის საშუალებას. სპირო იყო რევოლუციური, აწეული, პოტიკური ტონი, სპირო იყო მოვლენათა დრმა განცდა და ობიექტური მეთვალყურის ცივი განცებით კი არა, საკუთარი მხატვრული შემცდების ზოგჯერ ნედლი და კლასიციზმის ზეპარული დახვეწილობისაგან განსხვავებული) იქნებ ზორკლიანი ლიტერატურული მასალით ნისვლა მკითხველთან.

ამგვარმა რევოლუციურ-რომანტიკულმა ატმოსფერომ, ეპოქის ლირიკულმა ხასიათმა შექმნა „კარგია“ და „ჯონ-როდი“. უფრო სწორად დავბა პოლიტიკურულმა პოეტებმა იპოვეს ეპოქის რიტმისა და განწყობილების შესაფერისი ეპიკური ფორმები.

დღეს, როცა რევოლუციის პირველ წლებს საგრძნობლად დაუშორდით, საზოგადოებრივად ცხოვრებამ, ეპოქის ტემპისა და აღმართთა ურთიერთობაში განწეული ახლდებური საწყისების სპეციფიკურობის გამო, განსხვავებული ელფერო შეიძინა, „აჩქარებული დრო“, „ატომური რეპტორებისა და კოსმოსის ათვისების ხანა“

თავისებურ გაკლენას ახდენს ეპოქის შემეცნების მხატვრულ მოდელზე. „დედაშინის დაპატარავებაში“, რაც ინფორმაციითა მოკარბებამ და კოორდინაციის საშუალებათა გამრავალფეროვნებამ გამოიწვია, ადამიანი ეპოქის ბედზე დააფიქრა. დღეს ძნელი ხდება. — ამ კვლევარით შემოქმედის მხოლოდ თავისი ქვეყნის აქტუალური პრობლემებით შემოიფარგლოს და ისინი სამუაროს პრობლემათიკისაგან იზოლირებულიად განიხილოს. დღეს ცალკეულ სახელმწიფოთა კი არა, მატერიალად მიმავალიც, როგორც არანდროს, ერთანეთთან მშობროს კავშირში იმყოფება. ამიტომაც პოეტის წინაშე, რომელმაც ეპიკური ნაწარმოების შექმნა განიზრახა, მოუღენათა ფართო ანალიზის საკითხი დგება. ეს სრულადაც არ ნიშნავს კოსმოპოლიტური აზროვნებისა და საერთაშორისო საკითხების „ეპიკური მიმომხილველის“ ფუნქციას. უკანასკნელ წლებში ცოტა როდი იწერება ნაციონალური კოლორიტისაგან და ერთგული ტემპერამენტისაგან დაკლილი ლირიკული პოემები, რომელთა ავტორებს „მაღალ მატერიასა“ განსჯანი საკუთარი ნიადაგი და ტრის წინაშე პოეტის უპირველესი მოვალეობა დაეწყინათ.

ერთის მხრივ სამუაროს ბედზე მასხისმგებლობის შეგნების გამახვილება და მოკლენათა ლირიკული ანალიზის პრინციპი, ხოლო მეორეს მხრივ რომანტიკა ჩვენს სოციალისტურ ყოფას რომ გამოდგებით თან ახლავს, იქნებ ერთ-ერთი სტიმული იყოს იმისა, რომ უკანასკნელი

წლების ლიტერატურაში საერთოდ (და პოემაში კერძოდ) ლირიკულმა საწყისმა იმპაქტმა, რომ მწერლის ლირიკული განცდის უფქტი, რამე-ქტური მისრობების ფუნქციას ორგანულად შეეზარდა.

თანამედროვე ქართული პოემა რთული, ზიგზაგებოანი გზით მიემართება. მისი ქართული ფორმირება ტრადიციების დაცვისა და ნოვატორული ძიების არნახულ პროცესს განიცდის. მეოცე საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში პოემის განვითარების საინტერესო პროცესებზე დაკვირება ცხადყოფს ჩვენი პოეტების მოწინავე რაზმის სურვალს: ლიტერატურის უძველესი და უბერებელი ქარის დღევანდელობის სამსახურში ჩააუენონ და თანამედროვეობის გამოხატვის მოქნილ ფორმად აქციონ. ამ სურვილმა და ქართული საბჭოთა პოემის ნახევარ-საუკუნოვანმა ტრადიციამ არაერთი მხატვრული აღმოჩენის, შემოქმედებითი გამარჯვების მოწმე გაგვხადა. ეპიკურ ძიებათა წიაღში ზოგიერთი მარცხეც ლიტერატურის განვითარების საერთო გზის ორგანული ნაწილია.

ახალი ადამიანის, კომუნისმის მშენებლის რთული, კაცობრობის საუკეთესო ტრადიციებით ნაზარდოები ხაზე, ჩვენი ბოლოქარი თანამედროვის სასახელო საქმეები თავის ღირსეულ მხატვრულ მატთანეს — თავის ეპიკოსს ელის.

ამ ვოლოდინს ოპტიმისტურ ელფერს აძლევს ქართული პოეტური ეპოსის გამძლე ტრადიციები, თანამედროვე ქართული პოემის საინტერესო და მრავალფეროვანი გზა.

ინფორმაციის თვითმედი სტრუქტურა

თბილისის ა. ბ. პუშკინის სახელობის პედაგოგიურ ინსტიტუტში ქართული ენის კათედრის გამგის, პროფესორ ალექსანდრე ლლონტის დახმარების საშუალო წლისათვის აღნიშნავენ. საბჭოთა დარბაზი ხალხით იყო გაკეთდა... მილოცვები, მისაღწევები, სიტყვები...

—პროფესორი ალექსანდრე ლლონტი—ეტიკორა აქვდავესი წიგნისა, მეცნიერული პუბლიკაციების რიცხვი კი ოთხასს აღწევს...

—სანტაქსის კურსი, აგრეთვე დიპლომატიის სპეციალური კურსი, რომლებზეც ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი კახულოძის, სტუდენტთა მსურველი ინტერესს იწვევს.

—კათედრა მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის ალექსანდრე ლლონტის ხელმძღვანელობით ერთი საუკეთესოთაგანია...

ალექსანდრე ლლონტი, წვეულებრივ ტექნიკურამენტაინა, გულდა, ახლა თვინაღუნული იქნა. რა იქნა უნდა, იმ დროს დაგარებული იყო. ეტყობოდა, დაქრის წინაშე დაადიოდა, ადრე განცდილს ხელახლად განიცდიდა, ვრძობდა ყოველი ვარაუდით დღის უახს, მის სიკეთესა თუ უმინობას. იგი ფიქრობდა არა იმზე, რომ აი, ახლა აქვდნენ მას, არც იმ წიგნებზე, მან რომ დაწერა, არც „მცხეთის ტომონიმიკაზე“, რომლის დაუმთავრებელი ბელანერი სამუშაო მაგიდაზე ელოდა... მას სულ სხვა რამ აფიქრებდა.

*„საბჭოთა საქართველო“ ახლან, ალ. ლლონტის რედაქციითა და წინასიტყვაობით, გამოცემა ნიკო ჩუბინაშვილის „რუსულ-ქართული ლექსიკონის“ მეორე ტომი (პირველი ტომი გამოვიდა 1971 წელს). ლექსიკონის გამომცემსთან დაკავშირებით ვებუდეთ ვ. ტრეტიაკოვის წერილს, რომელიც ამას წინათ გამოქვეყნდა რუსულ ენაზე.

დაჯი ხანი არ არის ქართული ენციკლოპედიის რედაქციიდან დაურევებს და ნიკო ჩუბინაშვილზე სტატიის დაწერა ზოხოებს. მაგრამ იმე დახმარება ენციკლოპედიის სტატია მხოლოდ უფლაზე ძირითადს, კონტენტისთვის უნდა შეიცავდეს. დაახლოებით, თუთბეტ-ოც სტატიონს, ისიც პეტეიტით“.

ალ. ლლონტი, ცხადია, ესმოდა, რომ ეს ასეა საქირო. მაგრამ როგორ ვინდა ჩახტო ნიკო ჩუბინაშვილის დეაწლი თხოვმეტ სტატიკონში?

საუკუნუნსავეარზე მეტა ხნის წინ, იმ ხანებში, როცა ზუსტად ერთი წელი იყო გასულა მას შემდეგ, ალექსანდრე პუშკინმა დიკეუმი რომ დაამთავრა და საგარეო საქმეთა კოლეგიაში გამწესებ, იმ წელს, როცა მისა ზენია ალექსანდრე ვრინოედიოც დიპლომატიური სინიით პირველად გაემგზავრა სპარსეთში, რუსეთის საგარეო საქმეთა კოლეგიის აღმოსავლეთ ქვეყნების დეპარტამენტი ახალი მოხელეთ შეიგო.

ეს ვახლდათ ოცდაათა წლის ქართველი კაცი ნიკო ჩუბინაშვილი, რომელიც მანამდე რუსულ ენას აწვავდა თბილისის განაზიანი. პეტერბურგში ვადუყანის პატრეი მან უცხო ენების, მათ შორის სპარსულისა და არაბულის, ფართო და ღრმა ცოდნით დაიმსაბურა. რუსეთს, რომლის ავტორიტეტი და ზეგავლენა 1812 წლის ომის შემდეგ სულ უფრო და უფრო იზრდებოდა, ასეთი ადამიანები აკლდა. თბილისელი მასწავლებელი დეპარტამენტის მთარგმნელად დანიშნეს.

ოქახი ნ. ჩუბინაშვილს არ მყავდა, თუ არ ჩავთვლით ძმისწულს, რომელიც თბილისიდან წაუყვანა, რომ იქ, პეტერბურგში, ცხვავდებინა. ძმისწული ზამის იმედებს ამართლებდა, ამედაუნედა არახვეულებრივ ნიჭსა და სიბეჭითეს,

განსაკუთრებით ადვილად ეუფლებოდა ენებს. ცხრამეტი წელი იმუშავა ნიკო ზუბინაშვილმა პეტერბურგში. ღვაწლმწიფი ავტორიტეტითა და პატივისცემით სარგებლობდა, დიდი ნაცონობაჲ შეიძინა.

... და უცებ ქვეყნი. ექიმებმა ურჩიეს: „სამხრეთში გაემგზავრეთ“.

1887 წლის ქარბუქიან ზამთარში, როცა თანდარძებს სვიატოგორსკის მონასტერში მოქმედით კუბო, ზეგ ა. ს. პუშკინის ცხვირით რომ ეხვევა, პეტერბურგის მეორე კარიბჭიდან გავიდა პატარა ჩარდახიანი ეტლი. მასში წამოწოდული იყო ბუწის ქურჭში გახვეული, გაფორმებული ნიკო დავითის ძე ზუბინაშვილი.

თოვლი მსხვილი ფითლით ბარდნიდა, ნიკოლოზ დავითის ძე კი ფაქრობდა, რომ თბილისში ახლა თბილად, რომ ღმერთი მოწყალეა და იქ გამოქანამრთლდებოდა.

ქალაქის კარიბჭემდე მისწულმა გაცილადამწოდობებისაჲ ნიკოლოზმა სთხოვა დავითს: „თავლის ჩინივით გაუფრთხილდი, რაც მე დაგირვე... შეინახე...“

დავითი ერთხანს იდგა, გაჰყურებდა ხშირი თოვლის ბადეში გახვეულ თბილისისკენ მიმავალ პატარა ჩარდახიან ეტლს. „ვერ ჩააღწევს“, გაფიქრა მან.

ახლათ, სამუდამოდ გაქრებოდა ნიკო ზუბინაშვილის ბსოვნა და იგი ვერავითარ კვალს ვერ დატოვებდა შთამომავლობის ცნობიერებაში. რომ, თითქმის ასი წლის შემდეგ, ლენინგრადში სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის ენისა და აზროვნების ინსტიტუტის ასპირანტი ალექსანდრე ლლონტი არ დაეფიქრებინა ერთ ფურცელს 1894 წელს გამოცემულ ა. ცაგარლის წიგნიდან — „ცნობები ქართული მწერლობის ძეგლების შესახებ“. წიგნის ამ ფურცელზე მოყვანილი იყო ამონაწერი იმ დროს უკვე განსვენებული პარფეზოვის დავით ზუბინაშვილის არქივში აღმოჩენილი წერილიდან: ბაძა ნ. ზუბინაშვილი ძმისწულს სწერდა თავის ლექსკონის თაობაზე, რომ ჩემთვის ეს „ფასდაუდებელი რამ არის, ვინაიდან მთელი ჩემი სიცოცხლე მას შევწირე“.

ალექსანდრე ლლონტი მანამდე არაფერი გავიგონა ნ. ზუბინაშვილის ლექსკონზე. იგი ამის შესახებ თავის სამეცნიერო ხელმძღვანელს შეეყოხა. არც მან იცოდა რაიმე ამის თაობაზე. საყვირელი იყო...

უოფელივე ამას არავითარი კავშირი არ ჰქონდა ოცდაათი წლის ასპირანტის სადისერტაციო თემსთან — „ქართული ხალხური პოეზიის ენა და სტილი“. და გონიერული იქნებოდა, უოველ შემთხვევაში დისერტაციის დაცვამდე, ასპირანტს დაეფრენა ნიკო ზუბინაშვილიცა და მისი ლექსკონებიც. განა ცოტაა მკვნილ გამოუქვეყნებელი ხელნაწერები?!

ალექსანდრე ლლონტი ასე არ მოიქცა. ქართული გლეხის ოქაში გაწრდილნი იმ ოქაში, ხადაც მის გარდა კიდევ შვიდი ბავშვი იყარ, ადრევე შეთვისებული ჰქონდა თუ რა მწილია ვაზის ვახარება, ვერ დაეჭრებინა, რომ შრომა, რომელსაც ადამიანმა მთელი სიცოცხლე შესწირა, უნნიშვნელო იქნებოდა. გარდა ამისა, ალ. ლლონტი შთაბეჭდილებანი და ჯიუტი იყო. იგი დაუცხრომელმა ცნობისმოყვარობამ შეაპროუცნობი ხელნაწერების მიმართ.

ოცდაცეც მან, თბილისის უნივერსიტეტის მეორე კურსის სტუდენტმა, გადაწყვიტა სწეოდა აკადემიკოსს ნიკო მარს, რომლის ნაშრომების ირველავ უნივერსიტეტში გაცხარებული კამათი იმართებოდა ხოლმე.

მობედელი, ფაქია ნიკო მარი, მოკლე, ხშირა ხვეული თმითა და მუქ, ელვარე თვლებში ჩაუქრობელი ნაპერწყლებით, თავის სამოცდახუთ წელზე უფრო ახალგაზრდად გამოიყურებოდა. ამ სამოცდახუთი წლიდან ოცზე მეტი წელი მას სტუდენტისათვის მომზიბეულია და დამატუვევებელი წოდება — აკადემიკოსის წოდება ჰქონდა.

— რით შემოქლია გემსახურათ, ემაწილო? — ჰკითხა მარმა.

— სტუდენტთა წრის მეცადინეობაზე გიწვევთ! — გამოიძახა ალექსანდრემ. — გვიდა გავაგოთ, გავერკვეთ.

და ახლაც ამ სურვილმა — გაიგოს, ვაერკვას — ბუნებრივი ნაზიჩი გადაადგმევინა: გადაწყვიტა წაეთიხა ნიკო ზუბინაშვილის წერილები დედნაში.

რაჲ ცაგარელს ეს ციტატები მოჰყავს, მასასადამე, ეს წერილები დაცულია.

ალექსანდრე ლლონტი იპოვნა, ეს წერილები. მერე კი შეისწავლა ყველა საარქივო მასალა, ყველა წყარო, სადაც კი ნიკო ზუბინაშვილი იხსენიება. თურმე ამ განსაცვიფრებელმა ადამიანმა, ჯერ კიდევ მაშინ, თბილისის განმანჯიში რომ მუშაობდა, დაწერა რუსული ენის სახელმძღვანელო და შემდეგ მეცნიერული გრამატიკაც. მათი გამოცემა კი გასული საუკუნის დასაწყისის საქართველოში შეუძლებელი იყო.

გაიკვია ისიც, რომ ნ. ზუბინაშვილი 1887 წელს არ გარდაცვლილა. ის გამოქანამრთლებულია და, ცოდნის დაუტოვებელი წყურვილით ატავებული, შორეთლ პალებსინაში გამგზავრებულა, იქაურ მონასტერებში შემონახული ძველი ქართული ხელნაწერების შესაწავლად.

ნ. ზუბინაშვილმა იერუსალიმში შოთა რუსთაველის პორტრეტი აღმოაჩინა. საყუთარი ხელით, გულმოდგინედ გადმოიღო პორტრეტის პირი, მოუთმენლობით შეპრობილს სურდა ეჩვენებინა იგი სპეციალისტებისათვის, ამ მიზნით კვლავ გაუდგა მრავალთვიან მკიმეჯას იერუსალიმიდან პეტერბურგისკენ.

ის უკვე ორმოცდამეტიცმეტწე წელში

იყო გადამდგარი. რაზე ფიქრობდა იგი ამ გრძელ ჯანზე? ჰქონდა თუ არა ლექსიკონები — თავისი ცხოვრების მანძილზე შექმნილი ამ მთავარი შრომის გამოცემის იმედი? არ შეიძლებოდა არ ჰქონოდა: ასეთი იყო ეს კაცი. მაგრამ მის იმედებს განზორციელება არ ეცრა. მარტოებლა, ხელმოკლე ნიკო ჩუბინაშვილი მომდევნო წელს პეტერბურგში გარდაიცვალა.

გადეა რამდენიმე წელი და მისმა ძმისწულმა, დავით ჩუბინაშვილმა გამოსცა რუსულ-ქართული ლექსიკონი, რომელმაც შემდგომში აკადემიის პრემია დაიმსახურა. ლექსიკონის წინასიტყვაობაში, მიუთითებდა რა წყაროებს, დავით ჩუბინაშვილი ახსენებდა თავისი „განსვენებული ბიძის, კოლეგის ასესორის ნ. ჩუბინაშვილის ზედწერილ მასალებსაც“. რა მასალებია ეს? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა არავის შეუძლო.

ზოგჯერ აღექანადრე ლეონტს ეჩვენებოდა, რომ ოდესღაც თითონაც იცნობდა, თავისი თვალთ ენახა ნიკო ჩუბინაშვილი, შედგლო მოეფხრა თქვენთვის მის ხასიათზე, მიდრეკილებებსა და იმზეც თუ რა უყვარდა, ან რა სძულდა. მისი წარმოდგენები, ეს იყო მაღალი, ვაღარა კაცი, შეწვეტილი გულმკერდითა და კეთილი, ზედწერილების მუდმივი კითხვისაგან დაღლილი, ბეცი თვლებით, ბავშვურად მიწნდობი და ბავშვურად უმწიკო; მაგრამ თუ ლექსანდრე ლეონტს შეეკოფებოდით, მაინც რა იყო ნ. ჩუბინაშვილის ხასიათის მთავარი თავისება — ის ვიპასუხებდათ: უანგარო და უსაზღვრო გატაცება. უამისოდ ნამდვილი მეცნიერი არ არსებობს.

აღ. ლეონტი ძიებამ გაიტაცა. მაგრამ ეს არ იყო მისი ერთადერთი მიწწარება. ასპირანტურის დამთავრების შემდეგ ის ასწავლობს გორის პედაგოგურ ინსტიტუტში. ფართოა მისი ინტერესების სფერო — ქართული ენის ისტორია და გრამატიკული წყობა, ლექსიკონოლოგია, ტომონიკა, ხალხური შემოქმედება, და უცერად ყველაფერი შეიცვალა, ყველაფერი შეაჩერა ომმა.

გასაწვევ პუნქტში იგი პორტფელთი მივიდა. ჭერ კოდეც გუშინ ამ პორტფელში ეწყო ხადოქტორო დისერტაციაზე შეად მონახაზე. ბოთ ხავსე რვეულები. ახლა კი შიგ ელავა კოეზი, ტოლრა, წყვილი პერანგი. ლექსიკონი, დისერტაცია, ხადოქტორო — ყველაფერი ეს თითქოს უკვე იქცა შორეულ წარსულად, რომლისკენაც დაბრუნება ჭერჭერობით შეუძლებელი იყო. და მაინც ღრმად, ძალიან ღრმად, როგორც მარცვლილი გაუქნულ ნიადაგში, სითბოს რომ ელის, რათა ღვი ამოიკანის, ცოცხლობდა მის გულში ნიკო ჩუბინაშვილის ხსოვნა.

ხადოქტოვ-შჩედრინის სახელობის საქარო

ბიბლიოთეკის არქივაროუსი „ეთილმარსურნი“ და სიტყვა-უხვი კაცია.

— თქვენთვის აუცილებელია როანე ბაგრატიონის კოლექციებზე მუშაობა, — ეუბნებოდა ის თბილისიდან ჩასულ მკვლევარს, — აუცილებელია. ამავე დროს, ეს რომანტიკია...

რომანტიკა? ზედწეროთა საცავების დაუსრულებელი სტელაეები, უთავადვი საქალაქლები. ფურცლავ დროთა ვითარებისაგან ჩაუვითლებულ ფურცლებს და ის, რასაც ეძებ, არ არის, არ არის.

ძველი ზედწერებები, როგორც წესი, ხელმოწერილია, კიდეც კარგი, რომ ომამდე აღ. ლეონტმა გულმოდგინედ, ასო-ასო გადმოიკლო ნ. ჩუბინაშვილის ზედწერის პირი, ვაზეურიან წინადადებები, ცალკეული ქარავებები, რომლებიც მის წერალებშია მიმზბნეული, ვაგო ლექსიკონის აგების ხისტივა. ძალიან კარგი... მაგრამ ხომ შეიძლება მთელი სიცოცხლე არ გვეყოს ყველა არქივის შესამოწმებლად. და ხაიდან უნდა ირწმუნო დაბეჭითებით, რომ ლექსიკონები შემონახულია. ათიდან ცხრა შემთხვევაში მათი საზუღამოდ დაკარგვანა სავარაუდებელი... ეგებ უკვე ახი წლის წინათ დავწეს, ვაანადგურებს ისინი... და თუ შენ მათ იპოვი — სასწაული იქნება.

ეს სასწაული მოხდა 1948 წელს, ლეონტგრადში, ითანე ბაგრატიონის კოლექციაში აღ. ლეონტმა აღმოაჩინა ზედწერი — „ქართული განმარტებითი ლექსიკონი რუსული თარგმანით“. რამდენიმე თავის შემდეგ კი თბილისის ერთ-ერთ არქივში სრული „რუსულ-ქართული ლექსიკონი“, რომლის ერთ გვერდზე მოხვლიბდა ვარჩევა წარწერისა: „ნ. ჩუბინაშვილი“.

ნ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონების შესწავლამ დადასტურა, როგ ისინი უნაკალურნი არიან და, გარკვეული ზომით, არც პრაქტიკული მნიშვნელობა დაუყარავთ, არ მოქველებულან ისევე, როგორც რუსულ ლექსიკონადიათა არ მოქველებულა დაღას ლექსიკონი.

აღმათ, მხოლოდ სპეციალისტი თუ შესძლებს მთელი სისახებით წარმოგვიდგინოს ის უდაღები ტექსტოლოგიური და სარდაქციო მუშაობა, რომელიც ჩავატარა აღ. ლეონტმა ნ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონების ვაოსაცემად მომზადების დროს. აღწვინაეთ მხოლოდ, რომ მან საკუთარი ხელით ვადწერა ისინი, ვამიერა შრომა. რომლისთვისაც ატკობს თავის დროზე შეიღი წელი დასქირდა.

აღ. ლეონტს მუდამ აოცებდა ნიკო ჩუბინაშვილის სამეცნიერო ვმირება. მან ხომ სრულიად მარტოღმარტომ, დამზმარეთა და წინამორბედთა ვაოცადილების ვარეშე, შეასრულა ეს უღიდესი საქმე.

აღ. ლეონტს აყვარებდა სიუხვე ლექსიკონში ვაოყენებული წყარობისა — დაწვებული ბიბლიის წიგნებიდან დამთავრებულ

აეცროსი თანამედროვეთა უახლესი ნაწარმოებებით. წ. ჩუბინაშვილი შესანიშნავად იცნობდა რუსულ მხატვრულ და სამეცნიერო ლიტერატურას, ეყრდნობოდა მას.

ღიაჩი იგი იყო ქართული ლექსოგრაფიის კლასიკოსი, თავისი ეპოქის ერთ-ერთი უგანათლებულესი ადამიანი, ბედის უცნაური ირონით. დღემდე უცნობი მეცნიერებისათვის.

გვიან ღამით, როცა უკვეა შინაურს სძინავს და ძველი კედლის საათის წიკწიკი ვარკვევით ისმის, აღექსანდრე დგება საწერი მავგიდიდან და ფრთხილად, რძალი და შეილა რომ არ შეაწუხოს, შედის იმ ოთახში, სადაც შეიღვივილს სძინავს.

შვილშვილი შეათე თვეშა. ქრისი ფარნების მქრქალ სინათლეზე, ფარდებშუა რომ იპარება ოთახში, თითო ბლიპისპირზე მუქად ისახება პატარას თავი. აღექსანდრე მხოლოდ ერთი წაშით ჩერდება, უხშენს ბავშვის ნახსუნს, და კმაყოფილი და თითქოს დაღლილობისაგან განტვირთული, ისევ უხშოდვე ბრუნდება, თავის ოთახში, სამუშაო მაგიდასთან.

ის ღამით მუშაობას არის შეჩვეული. არც დასვენების დღეები იცის, არც შევებულება. იმიტომ კი არა, რომ ამას გეგმები ან გამოსაცემ მახალთა ჩახაბარებელი ვადები აიძულებდეს, არა, უბრალოდ, მას სხვაგვარად ვერ წარმოუდგენია... აუკრძალოს თავის თავს ფიქრი, დაეკვიტება, ვარაუდზე? გაგზავნოს საქუთარი ახრი შევებულებაში?

იმევე უსაზღვრო ვატაცებამ, როგორათაც შეპყრობილი იყო ნიკო ჩუბინაშვილი, შთაგონა აღექსანდრე დღონტი, ათეული წელი დაეხარჯა და დაეწეუბისათვის გამოეგლიჭა სხვისი ბედი, აღედგინა, სიცოცხლე დაებრუნებინა სხვისი ნაშრომისათვის... ძველი კედლის საათი კი ითვლის წუთების დაუბრუნებლობას...

ოხ, შორეულო აზრდილო! შენ ამ დამსხაყ აიძულე პროფესორი გადაედო თავისი ხანუკვარი „მცხეთის ტომონაზია“ და შენი „რუსულ-ქართული ლექსიკონი“ მეროდ ტომის ანაწყობთა სვეტების კორექტურა ეცოთხა.

განმარტებითი ლექსიკონი უკვე გამოცემულა, გამოქვეყნდა „რუსულ-ქართული ლექსიკონი“. ნიკო ჩუბინაშვილი კი კვლავ მწელ ამოცანებს უსახავს მეცნიერებებს და არამარტო ენათმეცნიერებს...

მაგალითად, საგარეო საქმეთა კოლეჯის მთარგმნელს ნიკო დავითიძეს უკვე შეუძლია და დამლომაც აღექსანდრე ლექსიკონის გამოცემის ზომი არ აკავშირებდათ ერთმანეთთან უფრო ნები რამ, ვიდრე ერთი დაწესებულების ორი თანამშრომლის გარდუფალი ნაცნობობა?

საფუძველი ასეთი ვარაუდისათვის ბევრია: ორივე სწავლობდა აღმოსავლურ ენებსა და ლიტერატურას, ორივეს საქართველოზე იყო შეუყარებულა, ორივეს სწამდა საქართველოს რუსეთთან კავშირის პროგრესულობა. და არსებობდა ადამიანი, რომელიც უნდა დახმარებოდა მათ, გაეწედიანთ ერთმანეთისათვის ხელი — პოეტი აღექსანდრე ქავთავაძე, სამამრისი და თანამოსაზრე გრიბოედოვისა, ტოლი და თანამემამულე ნიკო ჩუბინაშვილისა.

თბილისში, მთაწმინდის პანთეონში განსვენებენ საქართველოს დაღებული შეილები. აქ ერთი რუსიც არის, რომლის საფლავის ქვის წარწერის წაკითხვისას უღელში თითქოს რაღაც ვაწევაბი:

«Уми дела твои бессмертны в памяти русской, но для чего пережила тебя лодина моя».

წარწერა ხელმოწერელია. ფიქრობენ, რომ იგი ჩვილმეტი წლის ნინო ქავთავაძე-გრიბოედოვის ეკუთვნის.

ხომ არ მოდიოდა აქ მეგობრის პატივსაცემად ნიკო ჩუბინაშვილი, ხომ არ ჩურჩულებდნენ მისი ტუჩები: „გონება და საქმე შენი უკვდავია“. ეს არავინ იცის. უნდა ვეძებოთ.

ერთი კი უდავოა: მთელი სიცოცხლე იღწყოდა ნიკო ჩუბინაშვილი ჩვენი ხალხების ხულიერი ხაზხოვის, უმტკიცესი მეგობრობისა და ძმობისათვის. ამიტომ ასწავლიდა გიმნაზიაში რუსულ ენას, ამისათვის ქმნიდა ლექსიკონებსა და სახელმძღვანელოებს, ამისათვის მსახურობდა მრავალი წელი პეტერბურგში.

პროფესორმა აღექსანდრე დღონტმა ანაწყობთა ფურცლებს თავი აართვა, საწერი ქაღალდის შეყვრიდან, რომელიც უკვლავის მაგიდის მარჯვენა მხარეზე უდევს, ერთი ფურცელი აღო. მგონი, ახლა უკვე იცოდა, როგორ უნდა დაეწერა ქართული ენციკლოპედიისათვის ოხოთმეტი სტრაქონი ნიკო ჩუბინაშვილზე.

როლი და მსახობი

თუ ბუნებაში აღმართი მხატვრული ნაწარმოების შექმნის ნიჭით დააჩიღოვია, მისი ქმნილება უფროდ თავისებურია; და ეს იმიტომ, რომ ხელოვანის პიროვნების პრიზმაში გატარებული ცხოვრების სინამდვილე, ამ პიროვნების თავისებურებითაა დაღვასებული. ეს არ ნიშნავს იმას, თითქოს ამის გამო ხელოვანის ნაწარმოებები ერთნაირია. ურთიერთობა განსხვავებულ უველა ნაწარმოებში მისი შემქმნელის რომელიმე თვისება ან თვისებათა გარკვეული შენაერთი გამოსკვივის — ხან აშკარად, ხან უფრო, ხან კი ფარულად, ძლავსუნსამჩნევად. მაგრამ უფროდ ასეა ეს ხელოვნების უველა სფეროში, განსაკუთრებით მხაზობის ხელოვნებაში, რადგან აქ შემქმნელი და ქმნილებაც ერთი არსებია: განუყოფელი. მხაზობის საკუთარი პიროვნებისგან ქმნის მხატვრულ სახეს, ამიტომ მისი შემოქმედება განსაკუთრებითაა განპირობებული მისივე თვისებებით.

სალომე უანჩელის მიერ განსახიერებულ მხატვრულ სახეებს თუ ვაიხსენებთ, ადვილად შევნიშნავთ, რომ მათ შორის თანაბრადაა ე. წ. გვირი ქალებიცა და სახასიათო სახეებიც: ეფნია შეროვა (ა. ბრუსტერის „ციხეფერი და ვარდისფერი“), კვანა (გოლდონის „კორიანა ქალები“), კეი (პრისტლის „დრო და კონვეის ოჯახი“), — ჯერ კიდევ თეატრალურ ინსტიტუტში. შემდეგ მარჯანიშვილის, სოხუმისა და რუსთაველის თეატრებში: დორა (გოლდონის „სახატარალო აფიშიდან“), ნინა (დერმონტოვის „მასკარადი“), ცაბუ (მ. დადიანის „ნაერწყლიდან“), იულია ტუგინა (ოსტროვსკის „უანასენელი მსხვერპლი“), ეკატერინე კვაკვაძე (მ. მრეველიშვილის „ბარათაშვილი“), ესმა (ვ. წერეთლის „პირველი ნაბიჯი“), შირინ (ნაზიმ ჰაქიმოვის „ღვინდა სიყვარულზე“), ელია (ა. არ-

ბუშვილის „არკუტსკის ისტორია“), ტატიანა (გორკის „მდებორონი“), ნირანდოლინა (გოლდონის „სასტუმროს დიასახლისი“), დანი (რ. ნევის „წვიმის გამუდველი“), ზერნარდა ალბა (ლორკას „ზერნარდა ალბას სახლი“), სახასიათო როლებში“), ანკოლეტა (გოლდონის „კორიანა ქალები“), კორინკინა (ოსტროვსკის „უდამწაფელი დამწაფენი“), მიაი წენთელი (ვ. კანდელიან „მიაი წენთელი“), თალო (ნ. აზიანის „დღეგრძობა“), ივლიტე ბოსტოლიანაშვილი (ვ. ბუაჩიძის „ახალი სიყვარული“), ნუცა (მ. ელიაშვილის „ბებერი მეზურნეები“), შვეთუნაშვილი (ვ. ნახუციანიშვილის „კინკრაქი“), ქ. ნი იანი (პრისტლის „სტრუანელი კეთილი აღმართი“), ხანუმა (ა. ცაგარდის „ხანუმა“), მარია (ვ. როსტოვის „ვახშობის წინ“), ნესტანი (თ. კილიანის „წოლოდნელი სტუმარი“) და სხვ.

როლებს ამგვარი ნუსხა მხაზობის მრავალმხრივობის მაუწყებელია, იმის მაუწყებელია, რომ მას აქვს ვშირი ქალისთვის აუცილებელი დრამატისმიტი და სახასიათო მხატვრული სახეებისთვის აუცილებელი მახვილი თვალი და იუმორიტი. მართლაც, სალომე უანჩელის მშვენიერი გარეგნობა, სასიამოვნო ხმა და იშვიათი ქალური მოზიზღველობა სრულიად სამართლიანად მიაკუთვებდა მას იმ ვშირი ქალთა როლებს, ზემოთ რომ დავახსენეთ. ვისაც უნახავს მისი ესმა, ამაში ეჭვი არ შეგებარება, ეს იყო, მართლაც, ქალური მოზიზღველობის ზეიმი სცენაზე, სიცოცხლის მშვენიერების უაღრესი ძალით შეგრძნების ზეიმი.

იმიტ უნდა ითქვას, რომ კარგად განსახიერებულ უველა დრამატულ როლში, სახასიათო ელემენტო მუდამ აქვს სალომე უანჩელს. სა-

ხასიათო როლის განსახიერება მისთვის არ ნაშნავს მვეთო გარეგნულ სახეცვლილებას. ის საერთოდ არ იცვლის სახეს სცენაზე, არ ცდილობს იყოს შეუცნობელი. მაგრამ მისი ქმნილებანი ერთი სახის ქალები მაინც არ არიან. მათ ფოტოსურათებს თუ გადავხედავთ, შეიძლება ითქვას, რომ ეს ქალები სალომე უანჩელის გარეგნობის თავისებური ვარიანტებია.

ხასიათის შექმნა მისთვის, უმთავრესად, შინაგანი პროცესია — საკუთარ თვისებათა იმგვარი გადაადგილება, იმგვარი კომბინაცია, ისეთი თვისებების წინ წაშორება, რომელიც მსახიობის პიროვნებას ახალ ანსებად წარმოგვიადგენს. მართლაც, ვის შეუძლია თქვას, რომ სალომე უანჩელის ესმა, შირინი, თალო, ივლიტე, ხანუზა და ბერნარდა ალბა ერთნაირები არიან ან გვანან ერთმანეთს.

ეს კიდევ იმიტომაც ხდება, რომ სალომე უანჩელი თავისი გმირის ხასიათს სხვა გმირებთან ურთიერთკავშირში ავლენს, უთუოდ სახიერად, თუ მოხერხება წარმოსახულის გათავისება, შემდეგ მისთვის ადვილია გმირისეულად აზროვნება სცენაზე, ყველა მოვლენაზე იმგვარი რეაქცია ამ გმირისთვის რომ ბუნებრივია, მისი ტემპერამენტის, გემოვნების და ცხოვრებისეული თვალსაზრისის შესატყვისი. თუ ეს ასეა, თუ სცენაზე მომხდარ ნებისმიერ, დიდსა თუ მცირე მოვლენაზე, გმირი რეაგირებას ახდენს მისი აღმანიერი ბუნების შესატყვისად (და არა მსახიობ სალომე უანჩელის ბუნების შესატყვისად), შეიძლება ჩაითვალოს, რომ გარდასახვის აქტს შედეგა.

ეს არაა ადვილი და მუდამ არც ბერხდება. მიუხედავად ამისა, სალომე უანჩელისთვის სკამარისი მანც არ არის. მისთვის არ არის საკმარისი იყოს საერთოდ ბუნებრივი სცენაზე — მისთვის აუცილებელია იყოს ბუნებრივი კონკრეტული ავტორის ნაწარმოებში. ხელუფანი ავტორი კი უთუოდ თავისებურია, განუშეორებელი. ერთია ბუნებრიობა გ. წერეთლის ნაწარმოებში, სულ სხვა — ოსტროვსკის, არბუზოვის, ლორკას და სხვა ავტორთა ქმნილებებში. მით უფრო, რომ თეატრში ავტორის თავისებურებას სექტაკლის რეჟისორული გადაწყვეტის თავისებურებაც ემატება. ასეთი განსხვავებული სცენური გადაწყვეტის მრავალ წარმოდგენაში უთამაშია სალომე უანჩელს დიდას და პატარა სცენაზე, ფარდით, უფარდოდ, სპორტული რემორტაჟის სახით დადგმულ სექტაკლში („ახავი სიუჟარულია“), წარმოდგენაში, რომლის მოქმედი პირები მასურებელთა დარბაზიდან ამოდიოდნენ; წარმოდგენაში, სადაც ლექსები და მოთხრობები იყო დადგმული („პოეზიის საღამო“); სექტაკლში, სადაც გმირის მოქმედებას ქორო ახლდა („არქუტსკის ინტორია“) და ა. შ.

თუ შინაგანი არსებობის სიმართლ მიგნ-

ბულია, სცენური პირობის ყველა სახეობა ახლობელია სალომე უანჩელისთვის. მის არ უცუთვნის მსახიობთა იმ ქვეყნს, რომლისთვისაც აუცილებელია და ახლობელი მხოლოდ იმგვარი სცენური სიმართლე, რომელიც ძალიან გავს ცხოვრებისეულს. მას ურთულესი სცენური პირობა შეუძლია გაითავისოს.

სალომე უანჩელის მხატვრულად ხარისხოვან ყველა ნაწარმოებში ერთი ჩამ შეიშინევა: პერსონაჟში გამოკვეთილია არა ერთი რომელიმე წამყვანი თვისება, არამედ ორი და თანაც ერთმანეთის საპირისპირო. ესმაში — დიდი შორეული და დაუკლებელი ქალებობა; შირინში — დიდი სიუჟარული და მოვალეობის მძაფრი შეგრძნება, კორინთიანაში — ქუთა და ურთიანობა, ივლიტეში — მოცხვობა და გამხედობა; თალოში — უსაქმურის ნებეობა და ვადარინის თითქმას ცხოველური სურვილი; ბერნარდაში — ძალა და უსუსობა. ამგვარი თვისებების თანაარსებობა კონფლიქტურია, ხადებს შინაგან კვიღის. რის გამოც გმირის სცენური სიცოცხლე აქტიორია, ქმედიოი, დინამიკური.

პერსონაჟის სცენური სიცოცხლის დინამიკაში წარმოდგენა იმდენად ბუნებრივია სალომე უანჩელისათვის, რომ როლზე მუშაობასაც ასე იწყებს. რასაკვარველია, ყველა როლზე მსახიობი ერთნაირად ვერ დაიწყებს მუშაობას, ცალკეულ შემთხვევაში ამას ბევრი რაე განაპირობებს, მაგრამ ყოველ მსახიობს მაინც აქვს საკუთარი „სამწარედლო“: ზოგისათვის აუცილებელია მომავალი გმირის გარეგნობა წარმოიხაზოს, ზოგისათვის — „გაიგონოს“ როგორ ღამარაკობს მისი გმირი, რადგან ყველაზე უკეთ პიროვნებას მეტყველებაში ამოიცნობს. სალომე უანჩელისათვის უმთავრესია დაინახოს როგორ და დღის მისი გმირი. ჩანს, სიარული, ნაბიჯი, მისი რიტმი ავლენს მსახიობისათვის აღმანიის ხასიათს. მართლაც, თუ გავისხეწებთ სალომე უანჩელის თუნდაც ბოლო წლებში განსახიერებულ გმირებს (ივლიტე, თალო, ხანუზა, ბერნარდა), ადვილად დავრწმუნდებით, რომ ყოველი მათგანი თავისებურად დადის. ეს თავისებურება — ივლიტეს გაუხედავი ნაბიჯი, თალოს გაპარკული მიხრა-მოხრა, ხანუზას ფართაშით და ბერნარდას ჩიქური სიარული — გმირის ხასიათთანაა დაკავშირებული, მას ავლენს, მას ემსახურება.

გმირის სიარული დიდმნიშვნელოვნება იმის მასურებელია, რომ მსახიობი თავისი ნაწარმოების ფორმას დინამიკაში, თუ შეიძლება ასე ითქვას — დინამიკურ პლასტიკაში ხედავს. ასეთი ხედვა წმინდა აქტიორული ხედვაა, რადგან მსახიობის მხატვრული ნაწარმოება ცოცხალი, მოქმედი ხება, მისი ფორმაც ქმედიოი უნდა იყოს. ამ შემთხვევაში ისეთ მსახიობთან გვაქვს საქმე, რომელიც გმირის პირისახეს განსაკუთრ-

ზულ მნიშვნელობას არ ანიჭებს, ამიტომ არც იცულის მას, მაგრამ ძალიან დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს გვირის სიარულს, ესე იგი ეძებს დინამიკურ ნახატს. ბუნებრივია, რომ ასეთი მსახიობისათვის შეტად მნიშვნელოვანია გვირის სამოსელი — ის, რაც თავისებურად შეუდა განაპირობებს სიარულს, მისრა-მისრას, პლასტიკას. სწორედ ამიტომაც ახეთი ყურადღებით, ასე დაბეჭითებით რომ სრუნავს ხოლმე სალომე უანჩელი ყოველი თავისი გვირის შემოსილობაზე, ეს სრუნვა ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში (როდესაც დამოკიდებულებით) განსხვავებულია ხოლმე თავისი მიზნით, მაგრამ მსახიობისათვის ერთნაირად აუცილებელია. სალომე უანჩელისთვის გვირის შემოსილობის ყველა დეტალია მნიშვნელოვანი — ფეხსაცმელიც, მოსასხამიც, ქაშირიც, ხელსახოციც, ქოხიც — ყველაფერი, რაც მის გვირს სცენური სიცოცხლის რომელსავე წუთში შეიძლება დასჭირდეს. მისთვის წვრთმისი საერთოდ არ არსებობს სცენაზე. ყველაფერს თავისი დანიშნულება აქვს — თაღის წითელ თავსაკრავს, ნეტანის ქაქათა თბილ მოსასხამს, ვალიას ბავშვების სათამაშოდ, ბერნარდსა ქოხს. დეტალი ყველა გამოსახველ შესაძლებლობას ბოლომდე ამოწურავს ხოლმე, გემოს ჩაატანს, ეს დეტალი ზოგჯერ მეტისმეტად თვალსაჩინოა, გროტესკამდე აუვანოი, თოქშიის პლუკატური (თაღის წითელი თავსაკრავი, რომელიც თავიანთი ქოხის ელვისებური „გარეგულყოფილების“ მარყუებელია), ზოგჯერ კი შეიძლება შეუმჩნეველიც დარჩეს მარყუებლისათვის (ქ-ნი იანი ბრეტის „სიწვანელ კეთილ ადამიანში“, რომელსაც ფეხსაცმელი მხარშეცვლით აცვია, რის გამოც სიარული ვახოტურად არამყარი აქვს). ზოგჯერ ხასიათის შემაღერადებელი დეტალი სიტყვიერია, მეტყველებით.

სალომე უანჩელი კარგად მეტყველი მსახიობია. მხატვრული სიტყვის, პოეზიისადმი განსაკუთრებული ინტერესი სალომე უანჩელმა პირველ უვლიან საკუთარ სახლში შეისახლბორცა. მისი მამა — ცნობილი იურისტი და ფელეტონისტი სანდრო უანჩელი — ლიტერატურისა და ხელოვნების დიდი მოტრფიალე იყო. მის ოჯახში თავს იყრიდნენ გამოჩენილი მოღვაწეები. კახილოზდენენ ახალ ნაწარმოებებს, კამოხოდენენ ხელოვნების საკითხებზე. სწორედ აქ, სანდრო უანჩელისა და ელენე შენგელაის ოჯახში წაიკითხა ბალმონტმა პირველად „უფხვისტუარისის“ თავისი თარგმანის ფრაგმენტები. აქვე თავს იყრიდა ახალგაზრდობაც.

სტუმართმოყვარეობის, ხელოვნებით დანტერესებულობის ადამიანების თავშეყრის, კამათის ატმოსფერო ახლაც სუფევს სალომე უანჩელის ოჯახში. ახლაც ყველა თაობის ადამიანს მიესვლება იქ, თუკი ხელოვნებითაა დაინტერესებული. დიანახლისმა სტუმრის მიღება იცის შესა-

ნიშნავი, სუფრის გაშლა ძალიან ღამაში, კერძის მართმევა, მომზადება, საუბარი ტკბილი. მაგრამ თუ სადმე წიგნს შეინიშნავთ გადისწილს, უფრო ზწირად ეს ლექსების კრებულაა — პოეზია, პოეტური სიტყვა უყვარს განსაკუთრებით, ეს თავიდანვე ასე იყო. ინტიტუტადან მოყოლებული გატაცებით კითხულობს რუსთაველს, ბესიკს, ვრიშაშვილს, საიათნოვას, სიმონ ზქიოვანს, ტვიან ტაბიქს, ხალხურ ეთერისან. ამ უყანახუნების მოსმენის შემდეგ მართყა მას ჩვენმა სახელგანმა პოეტმა გაორგი ლენინამ თავისი წიგნი მსახიობისათვის უძვირფასესი წარწერით — „ქართული სიტყვის ნამდვილ გამოთქმელს“.

სალომე უანჩელი იმიტომ გამოთქვამს სიტყვას კარგად, რომ კარგად ერკვევა მასში, შეიგრძნობს მის მშვენიერებას, შეუქრდილებს, ფორმას. მისთვის არ არის საქმარისი როლის ტექსტის შინაარსის ამოკითხვა, სიტყვის დაბადების მხოლოდ ფსიქოლოგიური მიზეზების მიკვლევა. მოთხოვნისადაა აქვს ქვეული სიტყვის მშვენიერების, მისი თავისებური მანგის აღდრება. მას უნდა, რომ სცენური სიტყვა იყოს არა მხოლოდ გასაგები, არამედ მოსამსენად სასაიმოვნო.

როდესაც მუშაობის დროს, რა თქმა უნდა, ამოხსნის ხოლმე სათქმელი სიტყვის მიზეზს, მიზანს — რისთვის წარმოთქვამს გვირი ამ სიტყვის? როგორია წინადადების მისული სტრუქტურა? რამ განაპირობა იგი? როგორ აპირებს ამ სიტყვით პარტნიორზე უგადელონის მოხედნას? განსაკუთრებულ სიამოვნებას გვირის ინტონაციური ფერადების მიღება და გამოყენება. ინტონაციური ფერადოვნება სალომე უანჩელის ყველა როლში შეიძლება აღმოვაჩინოთ. სანიშნოდ ერთ მომენტს გავიხსენებთ თ. კილიას „მოულოდნელი სტუმარიდან“; ნეტანია — სალომე უანჩელი ტელეფონით ესაუბრება მეგობარს, გულწრფელად უზიარებს თავის დიდ წუხილს მის გამო, რომ ოჯახში ყველაფერი აერია და უტე ნამცხვრის რეცეპტზე გადადის. შინაგანი ვიადრათვის ეს ელვისებურობა გვირის ხასიათის დასურათების ერთი საშუალებაა ავტორისათვის, მაგრამ სცენაზე ის ვერ გამოიკვეთებოდა მარყუებლისათვის თვალსაჩინოდ, მსახიობის სიტყვის ინტონაციური ფერადოვნება რომ ასეთივე კონკრეტული და ელვისებური არ იყოს თავის ცვალებადობაში. ვისაც უნახავს სალომე უანჩელი ამ როლში, არ შეიძლება არ ახსოვდეს ეს მომენტი, იმდენად შეხამჩნევია იგი. დაბაზიცი, საპასუხოდ, უსათოოდ რეაგირებს ახდენს ხოლმე გულღია სიცილით — მან ამოიცნო პერსონაჟის დამახასიათებელი ერთი შტრიხი.

დეტალი იმდენად ფაქიზია, რომ განხორციელების ოსტატობას მოითხოვს უთოოდ. სალომე უანჩელი ღღეს უკვე ოსტატია თავისი საქ-

მისა. სასცენო მოღვაწეობის სამი ათეული წელი საკმაო დროა დაოსტატებისათვის. მაგრამ საკმაო იმისთვის, ვინც სერიოზულად ეკადრება საკუთარ საქმეს, ცდილობს ამოსხნას ყველა საიდუმლო, რათა იცოდეს როგორ გადალახოს წინააღმდეგობანი, რომელთაც დასასრული არა აქვთ ხელოვნებაში.

უფრო ხშირად, ოსტატობის საფუძველი გამოცდილებაა. საღიმიე ყანჩელის შემოქმედებაში, ჩვენი ფიქრით, ოსტატობის საფუძველი თეატრისადმი ფანატურის სიყვარულია. შეიძლება ითქვას, რომ საღიმიე ყანჩელს ყველაფერზე მეტად ცხოვრებაში თეატრი უყვარს, თავისი საქმე. ესაა უდიდესი პატივსიყვარული გასჭვადული სიყვარული. მას უყვარს თეატრი, მისი დღენასწავლი, ყოველდღიური მისი ცხოვრება, სცენა, კულისები, საკაშულო, სამკრო... ყველაფერი.

საღიმიე ყანჩელისათვის რავით სპექტაკლში, პატარა როლში გამოსვლაც კი იმდენად მნიშვნელოვანია, იმდენად პასუხსაგები მოვალეობაა, რომ შინაგანად ამისათვის უკვე წინა დღით ემზადება. სპექტაკლის დღს, თუკი ეს შესაძლებელია, მთლიანად ვადარბოვლია იმ გზაზე, სადაღოს რომ უნდა ვაწახსიეროს. თუ რაიმე მიზეზით ეს არ ზერბდება, ძალიან ნერვიულობს.

დღეში ორჯერ რომ მოუწიოს თეატრში მისვლა, ორივეჯერ მიღის შინაგანად აღფრებული, თეატრში შესვლა არასოდეს არ არის მისთვის არაღაც ზეუღებრივი. ასე მიღის წარმოდგენაზე, ასე მიღის რეპეტაციაზე.

როგორც ცნობილია, როლზე მუშაობის უმთავრესი სახეობა რეპეტაციაა, ვინაიდან აქ სცენის კოლექტიური მხატვრული ნაწარმოები კოლექტიურად მზადდება. რეპეტაცია ან ძიება, ან მოპოვებულნი შემოქმედა და ფიქსირება. მაგრამ იმისთვის, რომ რაიმე მოსინჯო ან შეამოწმო, რეპეტაციაზე უნდა გქონდეს იგი მოფიქრებული. რეპეტაციაზე მსახიობი მუშაობს.

შრომის უნარიც თავისებური ტალანტია, განაკუთრებით აუცილებელი კოლექტიური შემოქმედების მოწაწილესათვის. ჭკუფური წინსვლისთვის საჭირო მწუხრი ნაბიჯით სვლა შემოქმედებაში მწელია. ამიტომაც ნერვიულობა რეპეტაციაზე ბუნებრივი მოვლენაა. ოღონდ უნდა შეგეძლოს თავის შეკავება, ნებისყოფის მოხილვისება, რომ სხვას არ შეუშალო ხელი მუშაობაში.

საღიმიე ყანჩელმა იცის მუშაობა, ესმის რას ნიშნავს როლზე მუშაობა, რის გარეშეც შეუძლებელია მხატვრული სახის შექმნა. მან გაიარა სცენის ხელოვნების ისეთი სკოლა, რომლის ქვაკუთხედიც სპექტაკლის მხატვრული მთლიანობის შექმნაა. სამუდამოდ აქვს შეისისხლებორცებული კემშარბება, რომ ყველა რელი ნაწილია მხოლოდ სპექტაკლის, ამიტომ სარეპეტაციო პროცესიც ანსამბლური უნდა იყოს.

ამ რწმენას აწიარა საღიმიე ყანჩელი და მისი თაობის სხვა მსახიობები მამანქმედსრდელმა პედაგოგმა გიორგი ტოვტანოვიძემ. რესპუბლიკის თეატრშიც იგი სწორედ მაშინ მოვიდა, როდესაც ამ თაობამ შემოქმედებთაოდ თანამოაზრე კოლექტივის სპექტაკლებისათვის დაიწყო ბრძოლა. ანსამბლური სპექტაკლებისათვის დრმად ფსიქოლოგიური ცხოვრებისეული სომართლის სცენაზე ერთობლივი გამოტანისთვის. ისიც იბრძოდა მთელი სეგნებით. ახლაც იბრძვის.

რეპეტაცია სამუშაო პროცესია. ზოგჯერ აბამე, დამღელი, დამქანცველი შრომის პროცესი. საღიმიე ყანჩელი მთელი ძალით, დაუზოგავად მუშაობს ხოლმე. მიუხედავად ამისა, მოდის რეპეტაციაზე, როგორც დღესასწაულზე. მუდამ წინრივში, მუდამ კობტად გამოწვიობლი, საუკეთესო ტანსაცმლით, ახლად ვაუთობული კაბით, იმ სამკაულით, რომელიც ამ კაბას უბდება. მოდის ისე, როგორც უმრავლესობა პრემიერაზე მიღის ხოლმე. მისთვის საერთოდ არ არსებობს ე. წ. ყოველდღიური და გამოსასვლელი ტანსაცმელი. მისი საშაბურთი თეატრია, მისი დღენასწავლი—თეატრია, მისი ყოველდღიურისათვის — თეატრია. ამაზე მნიშვნელოვანე კი არაფერია მისთვის, ამიტომ რაც აქვს, აქ ხმარობს. ასე იყო მაშინ, ომის დროს, როდესაც ერთადერთი კაბა ჰქონდა (მაგი, თეთრი წინწყელებით, გულზე თეთრი ბაფთით), — ასეა ახლა, როდესაც არა ერთი ლამაზი კაბა აქვს. ასე იყო მაშინ, როდესაც სობუძის თეატრის მსახიობი გახვლით წარმოდგენაში მოწაწილეობდა მოუწყობული სოფლის კლუბის სცენაზე. ვიღაცის ფართო აფარზე, ვაშლილ მინდორში, სადაც არ იყო ფარდა, არ იყო ელანთურა და ლამფის აღი წელში წუდებოდა მინდვრის სოსაგან... ასეა ახლა, როდესაც ის საღიმიეოდ არსთათელების თეატრის სარკევიან, ოკრთით მოვარაყებულ სარეპეტაციო დარბაზში მიდის.

სპექტაკლის მხატვრული მთლიანობა, მასი დაცვის აუცილებლობა—ყველაზე მთავარია საღიმიე ყანჩელისათვის. ამიტომ უყვარს პარტნიორი სცენაზე, შეფარმნობს მის აუცილებლობას. დიდად არის დამოყიდებული მასზე, ცუდ პარტნიორთან თამაში უქირს. თითონ კარგი პარტნიორია — იცის ამზანავი-მსახიობის პატივისცემა სცენაზე. არ ყოფილა შემთხვევა, რომ საღიმიე ყანჩელს ზედმეტად წინ წამოეწიოს თანაობა რომელი წარმოდგენაში, ან ვანკუთხედიზე მებო სცენური დრო დაერემეზინოს (მოწინდელი ან დიალოგი გაუხანგრძლივეზინოს). მან იცის რა ფასი აქვს ყოველ წამს სცენაზე და პირადად წარმატების პატემოყვარულმა სურვილმა პირადად შეიძლება დაზიანოს სპექტაკლის ქსოვილი, ეპროფის ან მთლიანად წარმოდგენის დედაზარი. საღიმიე ყანჩელისთვის საერთოდ დამახასიათებელია იშვიათი ტაქ-

ტი და თავშეკავების განსაკუთრებული უნარი. სალომე ყანჩელის პიროვნებას ეს თავისებურება აირყვება მის შემოქმედებაში და ელინდება თვისებაში, რომელსაც მხატვრული ტაქტის და ზომიერების იშვიათი უნარი ეწოდება. ის იმდენად პატვის სცემს სცენაზე თავისი არსებობის უყველა წუთსა და სახეობას, იმდენად ბედნიერია ამ წუთებში, რომ ამისათვის სრულებით არ სჭირდება უთუოდ დიდი როლი, უთუოდ ხმაალაღი და ენაქტური მდგომარეობა სოლიტისა.

საქმისადმი სერიოზული, უდიდესი პასუხისმგებლობითა და პატვისცემით გამსჭვალული დამოკიდებულების შედეგია ისიც, რომ სალომე ყანჩელს შეუძლია განსახიერებელი სახის მხატვრულა სიციცხლის შენარჩუნება. კარგად ნათამაშებ როლს არ გააფუჭებს. მისი ბედოვნების უკიდურეს უარყოფილებას არ შეუძლია დასახიერლოს როლი, რომელიც სალომე ყანჩელმა კარგად ითამაშა, შემდეგ კი წახაზინა იმის გამო, რომ ასევე მკურნებულს, მის მოსაწონებლად ან შეხატვევად შედგებტი რამ ჩართო გმირის ცხოვრებაში, გადააქარბა ან, პირიქით — დაიწინა ენერჯია ძველი როლისთვის, რომელსაც მკურნებელი შემოაყვდა. ამგვარი რამ წარმოუდგენელია მისთვის.

შექმნილი ნაწარმოების მხატვრული დონის შენარჩუნება, სახის მხატვრული სიციცხლია ვახანგრძლივება მსახიობის იშვიათი და უძვირფასესი უნარია. იგი დაკავშირებულია მრავალ ისეთ თვისებასთან, რომლებიც ერთ მსახიობს იშვიათად გააჩნია ხოლმე. მხატვრული სახის სიციცხლის ხანგრძლივობას აღწევს მხოლოდ ის მსახიობი, რომელიც სექტაკლიდან სექტაკლამდე ზეწეს მოპოვებულს და მისი მხატვრული სრულყოფისავე მოსწრაფვის, ეს კი განსაკუთრებით ყურადღებას მოითხოვს მხატვრული ხაზისადმი, განსაკუთრებულ სიყვარულსა და ზრუნვას. იქნებ ამიტომ არ მოილტვოს სალომე ყანჩელი არც კინოეკრანისკენ, არც ტელევიზიონისკენ, არც ესტრადისკენ (თუმცა ძალიან კარგი მკითხველია). არც რადიოში გაიგონებთ მის ხმას. დრამატული თეატრი, სცენა—მისი ერთადერთი სიყვარულია.

სალომე ყანჩელი კვიციანი მსახიობია. მხატვრული სახე მუდამ გაზრტებული აქვს. ნებისმიერ

კითხვაზე გიპასუხებთ მისი გმირის წესახებ. შემთხვევითობა, გაურკვეველობა მითი პიზნუტე შემოქმედებაში მისთვის არაა ბუნებრივი. ეს რომ ასე არ იყოს, შეუძლებელი იქნებოდა ზრუნვა ნაწარმოების დახვეწაზე, მისი ფორმის სრულყოფაზე, არც ისა ალბათ შემთხვევითი, რომ სარეჟიტივი მუშაობის ეტაპებიდან (მაგვიდათან, ძვიდებში, სცენაზე) მომეტებულად პირველი და მესამე უყვარს — სადაც ირკვევა ყველაფერი ნაწარმოებისა და მისი გმირის შესახებ და სადაც უკვე ვარკვეული უნდა დადგინდეს. არ უყვარს სწორედ ის, ყველაზე ნალებ ვარკვეული შედეგები (ძვიდებში, სარეჟიტივიო დაბანაში), სადაც მაგვიდათან ამოხსნელი, ჩვეულებრივ, სადაც იყარება ხოლმე და ხელახლა მოსალოცებელი.

კვიციანა იმიტომაც, რომ შეუძლია საყუთარ შესაძლებლობებში გატყვევს, კარგი და ავი გამარჩიოს, მარცხის მიზეზიც გააცნობიეროს, წარმატებისაც, ძნელად, ალბათ, დიდის გულის ტკივილით, მაგრამ მაინც გამოუტყვევს თავის თავს, რომ რაღაც უკვე აღმატება მის რეალურ ძალებს. მაშახადავ, საქირთა უარი თქვას. ასე ვთქვარად გაუსწორა თვალის მსახიობი ქალბოვის ძნელად გადასლახავ ასაკობრივ ზღვრებს შემოქმედებაში. ძალდატანებით არ გაუგრძელებია უარყოფის ვადა და სექცო მდგომარეობაში თავი არ ჩაუყენებია სცენაზე, ვატყვით ჩიძირა ასაკოვან ქალთა სულიერ სამყაროში. იქ დაინახა უამრავი რამ შესასწავლად და სათქმელად საინტერესო. საქირბორატო. ამის საბუთია თუნდაც სულ ახლახან განსახიერებელი ბერნარდა ალბა, მხოფლიო რეპერტუარის ერთი ურთულესი სახე. რა გამოიღვებს სინტერესოს, საქირბორატოსა და ამაღლვებელს, თუკი არ ხარ გულგრილი ცხოვრებისადმი, თუ შეგიძლია გიყვარდეს, გწუღდეს. თუ გაქვს რამე სათქმელი ცხოვრებაზე როგორც ხელოვანს. ასეთ ადამიანს შეუძლია გადაღახოს დიდი წინააღმდეგობა, შეუძლია გაუმკლავდეს სირთულეებს ცხოვრებასა და შემოქმედებაში. საინტერესო ცხოვრება არაა აველი ცხოვრება.

ბედნიერ ადამიანად მიმაჩნია სალომე ყანჩელი იმის გამო, რომ შეუძლია თავდავიწყებით უყვარდეს თავისი საქმე და რომ ამ საქმემ გაუმართლა.

მოსკუ მრინებარბი

ოლიუი. დიად გარდაქმნათა ქრონიკა

გრივალ ჩიქოვანის პროზაში ადგილმდებარეობა — უცვლელაა, დრო — ცვალებადი. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მისი ნაწარმოებების ახალი კრებულის თვარამტი მოთხრობისა და ერთი რომანის მოქმედება საუკუნეების წიაღში ხდება ერთსა და იმავე კუთხეში. დასავლეთ საქართველოს ეს კუთხე არცთუ ისე ღივია, და მას ოდისი ჰქვია. გრივალ ჩიქოვანის სიუჟეტები ამ ზუსტად შემორჩალებულ და, ერთი შეხედვით, ვიწრო სივრცეზე იშლება. მაგრამ აქ ეს სივიწროვე და ეს სიმცირე არ იგრძნობა, კოლიზიები მონოტონურად არ მეორდება. ზუსტად მითითებულ ადგილ-გარემოში შეფთავენ მდლევარე ვნებები, თავს იჩენენ თავისებური და ძლიერი ხასიათები, იქმნება დაძაბული, რთული კონფლიქტები. ოდიშური მოთხრობების ავტორის მოგვარებ, მშვენიერმა ქართველმა პოეტმა სიმონ ჩიქოვანმა დაწერა: „ეინა სიტკა, თითქოს პატარა იყოს, ჩემი სამშობლო დიდების ღირსიო“, მერე არწივის ფრთების შრიალიც და კლდით ირმის ყვირილიც მოგვასმენინა, „უსასარულობის შემცველი მხარის“ უსაზღვრო ხილაჲ და მისი წარსულისა და თანამედროვეობის სიდიადე შეგვაგრძნობინა. პოეტის სიტყვები თითქოს ანათებენ გზას, მიმავალს ხალხის ცხოვრების წვდომისკენ.

მაგრამ ის, რაც პოეტური აზრის მოძრაობის მეოხებით „ელვისებურად“ გამოისახვის, პროზაში ფართოდ ვაჩვენებს, სხვაგვარ ზონტებს მას მოითხოვს. ჩვენ საუკუნეთა საფეხურებს ავღივართ, ლეგენდარული დროემიდან მოკიდებული მეოცე საუკუნის შუახანამდე, სხვადასხვა ეპოქის ადამიანებსა და გმირებს ვეცნობით. ზუსტი კონკრეტული-ისტორიული დახასიათებები მწერალს საშუალებას აძლევს ჩაწერდეს სიღრმისეულ სოციალურ მოვლენებს, რომ-

ლებიც საუკუნეების მანძილზე აკავშირებდა ოდიშს უზარმაზარ გარესამყაროსთან; რაღა თქმა უნდა, დამპყრობელი ამორძალებისგან მშობელი ქვეყნის დამცველი ოდიშელები დიდად განსხვავდებიან თავიანთი შორეული შთამომავლებისგან — ღივი სამაშულო ომის მონაწილე ოდიშელებისგან. ყმა-გლეხები, რომლებიც უცხოეთში მონად გაუიღვისგან თავდასახსნელად ტყუებსა და ქაობებში ვარბოდნენ, სულაც არ ჰგვანან თავიანთ არცთუ შორეულ შთამომავალთ — დღევანდელ კოლმეურნებს. და მაინც, თვალსაჩინოა ის ძაფები, რაც წინარე და მომდევნო თაობებს ერთმანეთთან აკავშირებს, ხედავ, თუ როგორ გროვდება სახალხო გამოცდილება, ერთმანეთისგან თითქოს მთლად დამოუკიდებელი სიუჟეტები — მოქრავი, განვითარებადი მთლიანობის რგოლები ქმნიან როგორც მოტივების წრით, ასევე მხატვრულ გააფუხვებათა არსით შენაგანად თანმიმდევრულ წიგნს.

მოთხრობა „ამორძალს“ ვადევნებართ მრავალი ასეული წლის წინანდელ ლეგენდარულ წარსულში. ამორძალთა მეზობელი ურდო დღევანდელ იბრძვის, თავს ესხმის და არბევს მეზობელ ქვეყნებს. და ამ მარბევარი ურდოს წინააღმდეგ ამხედრებულა ახლა ოდიშართა და სვანთა, აფხაზთა და რაჭველთა მხედრობანი. ხალხი იცავს თავის მშობლიურ მიწა-წყალს, მშვიდობიან სოფლებს, სათიბ-საძოვრებს, საქონელს. ერთი სიტყვით, დამანგრეველი უზულგულობის პირისპირ ქვეყნად სიცოცხლის დამკვიდრების წუშრტილი დამდგარა. ურდო განადგურებულა და ახლა უკვე იწყება მეორე ორთაბრძოლა, ამორძალ ელასა და ოდიშელი მეომრთა გიორგის ორთაბრძოლა. თავიდან ელას ვერ გაუგია რას უნდა ნიშნავდეს გიორგის სიტყ-

ვები: „ადამიანი სიყვარულისთვის ცოცხლობს... ადამიანი სიკეთისთვის ცოცხლობს... მიწა დიდაა, ადგილი ვერღას ყოფნის.“

თითქოს ძველი თქმულებებიდან გადმოსულ სახეებში მწერალი ხორცს ასხამს თავის შეხედულებებს სიკეთესა და ბორკობებსზე. იდეალების კუმირობებსას იგი ხალხის შეხსიერებაში დარჩენილი რეალური ისტორიული ფაქტებით ამოწმებს. გრიგოლ ჩიქოვანის თანამემამულენი და წინაპრები იტანჯებოდნენ ვარდუე მტრების შემოტევების გამო და „თავისიანების“ — ადგილობრივი სასტიკი ბატონების ხელითაც. თურქების შემოსევებისა და მებატონეთა სასასტიკისა და უღმობილობის ფონზე მოქმედებენ ვრიგოლ ჩიქოვანის ბევრი მოთხრობის გმირები, გლეხის ასულები და ვაუები. მაგრამ ამ თითქოს და ჩანებულებულ, წყვარამ სინამდვილეშიც ვლინდება ნათელი და თვითმყოფადი ხასიათები. გრ. ჩიქოვანი მათ ტრადიციულ-რომანტიკული მეთოდით ქმნის.

მოთხრობა „ქაობის“ გმირებს — შვენიერ ეკასა და მწუწმს ჭებებს, სოფლის თვალს, ისე თავდავიწყებოთ, ისე ვნებიანად უყვართ ერთმანეთი, რომ მათი ბატონის — მურზაყან აწინიხისა რისხვა და მუქარა და თვით სიკვდილიც კი არ აწინებოთ. ისინი სიკვდილს არჩევენ, ოღონდ ერთმანეთს არ დაცილდნენ, ოღონდ მონებად არ გაიუიღონ. შევნიშნავთ, რომ მათი სიცოცხლის გაამაჟრებელი — მურზაყანი უზარალო ვინმე რიღაა. ადრე იგი თვითონვე სცემდა თავზარს თურქებს, მუსრს ავლებდა მომხდურებს. მაგრამ ტყვედ ჩავარდა, თურქებისგან დისაჭურისებულთა ვაჯდა და ახლა თავდად ჰყიდის თურქეთში ოდნეულ ქალ-ვაჟებს. მწერლის თვალში ეს ყოფილი მემორი არა-არაობაა და სანუალოებელი იმითთან შედარებით, ვისაც ღმსკუთრებია, — ამათ, უფუფლებოთ, სიყვარული ძალუფთ და ამით არიან უძლიერენი. ყოვლის უფალთა უძლიერება და უფუფლებოთა სულიერი ძლიერება — გრ. ჩიქოვანის წიგნის მნიშვნელოვანი ლეიტმოტივია. მოთხრობაში „ტყაში-მავა“ მზეთუნახავი ნათი მწარედ შეცდება თავის გულის რჩეულში. ვარვანულად რომანტიკული ეს ვაუბატონი სინამდვილეში ერთი ვარდნარი, ყნებთა მოვაჭრე აღმოჩნდა — იგი თურქებს სტაციებს შესუიადულ ოდნეულ ქალ-ვაჟებს, რათა თვითონვე უფრო სარფაანად გაიუიღოს ისინი „დემონური“ გმირა ზელმარჩვე მტაცებელი გამოვდა.

გრიგოლ ჩიქოვანს ერთ პოლუსზე მოქცეული აქვს ანგარება, ეგოიზმი, „დემონიზმი“, თუნდაც შენიღბული, ხოლო მეორე პოლუსზე — თავგანწირვა, კეთილშობილება. მოთხრობა „მურისგებაში“ იმერლები ებრძვიან ენერგიულ ისკანდერ-ალის, რომელიც მათი ქვეყნის დაბურობის ცდილობს. ისეთი ვარემოება იქმნება, რომ ხაშველი ვერ მოინახება, თუ ჰაბუყ ვაძე-

ხის დედა ნებაყოფლობით არ ვანწირავს თავს და იგი ასეც იქცევა — სახეგანაადრულდ **ნუჯის** სახარობელაზე. მაგრამ ხალხში **დასუქდურქ** ბელმა, ვამარცვულმა ხალხმა, რომელსაც „ხელებისა და გულის მეტი აღარაფერი დარჩენოდა“, ასეთი სიკვდილი რომ ნახა, იარალი აიღო და მტრის მამაყურად შეება. მოთხრობის ფინალური სტრიქონები ლექსივით ეღერს:

„წარუძებ შენს ხალხს!“
დაწინაურდნენ მედროშენი.

უძებ დაიძრა ლაშქარი. იმატა ფლოქეების დგრაიდ-თქრაილმა.

„წარუძებ შენს ხალხს!“ — გუგუნებდა ოდნის დიდი და პატარა ზარები“.

გრ. ჩიქოვანი ცდილობს საერთო-სახალხო ცხოვრების ფონზე ვანიხილოს ცალკეულ ადამიანთა ხედვრი. მისი გმირები პირადი ცხოვრებით შეიძლება უიღბლონი, უბედურნი იყონ, რთორიც, ვთქვათ, სინთუ, რომელიც ამოდელყოდა თავის გულის სწორს — ჩინთის, ან, ვთქვათ, მწუხარე ქამლეტ ზარანდია, რომელიც ეულად ებრძვის მისი ცოლის მეკვლეულ და შეიღების გამტაცებელ მტრებს, ან, კიდევ, სახოწარკეთილი გლეხკაცი დუტუ, რომელმაც თავისი ბატონისა და მანჯველის მოკვლა გადაწყვიტა, მაგრამ არცერთი მათგანი ჰირსა და ვანსაცდელში თავს არ კარგავს, რჩება ადამიანად, გულმამაც, სამართლიან პიროვნებად, რადგან ხალხისგან ვანუყოფლობას ვარბნობს. ამიტომაც დალოვება ასე სიმბოლურად დამაბუღო, სადაც ყოველი რებელია თითქოს მახვილის დარტყმას ჰგავს. აი, საუბრობენ მებატონე პეხუ და მის საწოლ ოთახში შედწეული შურისმაძიებელი დუტუ. სიკვდილ-სიცოცხლის სასწორზეა შეგდებული საქმე. ერთმანეთს ეჩახება ორი მრწამსი, ორი ურთიერთგამომრიცხველი წარმოდგენა ადამიანის ბუნებაზე, მის უფლებებსა და ღირსებებზე.

„... წაიყვანეს მამის ჩემი ბურდა.

— ბურდა ჩემი უმა იყო.

— ბურდა ჩემი უფროსი ვაჟი იყო.

— ბურდა ჩემი უმა იყო, შენც ჩემი უმა ხარ.

— სამ ოყა მარილში მიიყიდე თურქს ჩემი ბურდა.

— ბურდა ჩემი უმა იყო, შენც ჩემი უმა ხარ.

— სამ ოყა მარილში გამიყიდე შვილი...“

კაცს სამ ოყა მარილში გაუყიდეს ვაჟი, ქალიშვილი კი ერთ საცაბეში გაუცვალეს. სამ ლეკში გაუყიდეს ცოლიც. რითდა აირწყას უბედურება, რითდა ვაიწოშოს ღირსების შეღახვა? გრიგოლ ჩიქოვანი აქ იმ ლეკონიშმს აღწევს, რომელიც ავრე სპირთა მოთხრობაში (თომცა, ზოგჯერ ავტორი ვერაა ასე ლეკონური და არაუაულებელი აღწერებით ავანურებს სათქმელს). მოთხრობა „სინთუში“ ავტორი მი-

დის ურთულესი გზით, ცდილობს მოწვევებულ და სწრაფი რეაქციებით ვადმოსცეს დრამის სიმძაფრე და მისი საზოგადოებრივი აზრიც. დაბ, საღებავები აქ შევეთრია, კონტრასტულია: შავი და თეთრი, მაგრამ ეს შეესაბამება იმ მხატვრულ აზროვნებას, რომლის განასჯერ- შივ გრ. ჩიქოვანი ეძებს საკუთარ ინდივიდუა- ლობას: ჩვენს თვალწინა კონტრასტულ-სა- მბლური შეპირისპირება საწყისებისა, შეიშინე- ვა ხალხურ-გმირული ეპოსის ტრადიციათა ნიშ- ნები. კონტრასტი — აქ მოთხრობის საფუძვე- ლია. შავი აქ შავია, თეთრი კი — თეთრი. და დიალექტიკა აქ დარტყმაზე დარტყმით მასწ- ნია.

გრიგოლ ჩიქოვანის გმირები ყოველთვის ღებნიან გადაწყვეტი არჩევანის წინაშე. მო- თხრობაში „რავითი რიაშენცევი“ გერცენის „კოლოკოლის“ გავრცელებისათვის ჭარისკაცად გამწვანებული ახალგაზრდა ოფიცერი ოდიშში მოხუცდება 1857 წლის ზაფხულში, როცა მთელი სამეგრელოს სამთავროს მოედო გლეხთა აჯან- ყების ცეცხლი და გენერალ-შაიორ კოლუბია- კინის ჭარები დაიძრნენ აჯანყების ჩასაქრო- ბად. ამ ერთარებაში, ორი შეურავებელი ძა- ლის — მშრომელებისა და შთაი მჩავერელების სამკედრო-სახეცხლოდ შეპირისპირების დროს, რიაშენცევმა ვადაღვა ნაბიჯი, რომელმაც ვანსაზღვრა მთელი მისი შემდგომი ცხოვრება. მან გაათავისუფლა შეპურობილი შეამბოხენი და აიწ თავისი ადამიანური ღირსება დაიცვა. აქ თითქოს გერცენის „კოლოკოლის“ რეკვა ოდი- შელ მემამბოხეთა უფინას ეხმარება. გენერალი კოლუბიაკინი ეხმარება სამეგრელოს დედო- ფალს, რავითი რიაშენცევი — ამბოხებულ გლეხებს...

მაგრამ ახალი დრო ოდიშელებისგან გაცი- ლებით უფრო რთულ და შორსმჭვრეტელურ გადაწყვეტილებებს ითხოვს. გრიგოლ ჩიქოვა- ნი ასახავს საბჭოთა ზღვისუფლების დაწყარე- ბას საქართველოში, ამისთვის მოთხრობიდან რომანზე გადადის და ქმნის ვრცელ, მავალ- პერსონაჟიან მხატვრულ ტილოს. რომანში „ო- ბერვალი დაგვაო“ ათობით მოქმედი პირია: გლეხები, რომლებიც წახული იყვნენ მშობ- ლიური სოფლიდან, მაგრამ ახლა უკან მობრუ- ნებულან, სოფელი ინტელიგენტობა, გაკოტ- რებული პოლიტიკანები... ზოგი ფიგურა ოდ- ნევა მოხაზული: ესენი ქმნიან ფონს, რისი მეოხებითაც უფრო ცხადად იკვეთება იმ ადა- მანათა ზედბერი, რომლებიც უფრო სახსედ გვა- ზიარებენ ისტორიული ძვრების არსთან, ზოლო

არც ოდიში დარჩენილა ამ ძვრებისგან შორს. ოდიშის პატარა სოფელი სარქველსტორში რევოლუციამ აზიარა ახლია დასაწყისი. დიდ მასშტაბებს, რომლებსაც მთელი ქვეყანა უნდა გარდაეცმნათ, სოფელში შორიდან ჩა- მოდიან გვარდაელები, რომლებიც შენსევი- კურმა მთავრობამ გამოგწვევა აქანუებული გლეხების დასაბრუნებად. შორიდან ჩამოდიან თავის სოფელში ვარდენიც — ზოლსევიების პარტიის წარმომავალი. თვით სოფელშიც უკვე საქმიად არიან ადამიანები, რომლებიც დიდ გულსუფრით უსწენენ ჩრდილოეთიდან, მოსკოვიდან მიღწეულ ამბებს, უნდაო იცხოვ- რონ მსოფლიოში პირველი მუშურ-გლეხური ზღლისუფლების მიერ დადგენილა კანონებით. ამ ახალი იდეების მიღების წინამძღვრია საუ- კუნების მანძილზე მომწიფებული თაობების ოცნებები თავისუფლება და სამართლიან- ბაზე. ჯერ ისე ცოცხალია ბაბუა წოსიმი, რომელსაც ახსოვს, ამბოხებულმა ხალხმა როგორ არ დაჰყარა იარაღი მეფის გენერლის ბრძანე- ბაზე: მეტსრამეტე საუკუნემ მეოცეს დააკის- რა გადაუტრელი პრობლემების გადაწყვეტა. კოლექტივიზაციისა და დიდი სამაშლო ომის წლებში ოდიშის ცხოვრება გრიგოლ ჩიქოვანმა ასახა ოცდაათიანი და ორმოციანი წლების ნაწარმოებებში. ამათში ყოველთვის როდი ხედავთ თხრობის ისეთ ოსტატობას. ავტორმა რომ ჯიან მიადწია და სამოციანი- სამოცდაათიანი წლების თავის პროზაში გამო- ავლინა. მაგრამ, მთლიანობაში, გრ. ჩიქოვანის პროზა აღქმება როგორც ერთიანი ჩანაფიქ- რით შეკრული განუყოფელი ქმნილება. და როცა მოთხრობა „დაბრუნების“ გმირი — სერგანტო ვვარი მიქაქე ფრონტიდან ჩამოდიან და შემდეგ კვლავ მოქმედ არმიაში ბრუნდება. ის და მისი მეზობლები ჯვესაბებიან სოცია- ლისტური საზოგადოების მიერ აღზრდალ შთამომავლებად იმ სახალხო გმირებისა, რომ- ლებიც საუკუნეების წინათ იარაღით ხელში იბრძოდნენ დამპურობლების წინააღმდეგ.

დაბ, ნამდვილად სიამაყის გრძნობით იგო- ნებს ჩვენი თანამედროვე ვარდენი თავის პა- პას, ამბოხებული გლეხების თავიაც. გრიგოლ ჩიქოვანმა შესწლო ერთიანი შუქით გაენათე- ბინა უწინდელი და ახლანდელი ოდიშის ცხოვ- რება, მან ვადმოსვა დროთა კეწვირი. ისტო- რიის წედობა მის პროზაში მხატვრის შთა- გონებას შეერწყა და ამ შერწყმამ ყეთილა ნა- ყოფი გამოიღო.

დაწვიმური მსხვერპელი

მოვლენა

ივანე ჯავახიშვილი მეცნიერად იყო დაბადებული და მეცნიერებათა შორის უველაზე უნივერსალურია სტერტი — ისტორია სიკვდილიდან შეიქმნა მისი უკიდურესი ვატაყუას საგანი.

თავისი შემოქმედებითი მუშაობის სიქარმაგში იგი წერდა:

„სამეცნიერო მუშაობა ბედნიერებაა, ეს ისეთი ბედნიერებაა, რომელიც უველას ზეგარს არ წარმოადგენს და, ვინც ისეთი ბედნიერია, რომ ბუნებისაგან დაქილდობებულია ნიჭით, რომ მას აქვს ნებისყოფა, აქვს აგრეთვე გატაცება, ის უნდა გრძობდეს, რომ ვალდებულა სამეცნიერო ვადაუხალის იმ ვრს, რომლისაგანაც ის წარმოშობილია“.¹

და რამდენადც მეცნიერების საბოლოო მიზანი ხალხის სამსახურია, ბუნებრივია, რომ სათანადო ნიჭით დაქილდობულმა ადამიანმა „მეცნიერებას შესწიროს მთელი თავისი ძალღონე და ვადაუხალის სამეცნიერო იმ ქვეყანას, იმ სახელმწიფოს, რომელმაც შეუქმნა მას შესაფერო პირობები მეცნიერული მუშაობისათვის“.²

ასეთივე, თვით მისივე სიტყვებით, ივ. ჯავახიშვილის, როგორც მეცნიერის, მარწმსი.

ივ. ჯავახიშვილისათვის მეცნიერული მოღვაწეობა, მეცნიერების ორგანიზაციისათვის ზრუნვა იყო სიცოცხლის აზრი და არსი, მისი სასიცოცხლო მოწოდება და მისწრაფება. იგი

სიყრმიდანვე აიყოლია ქართული ერის ბედში და ისტორიაში და მთელი თავისი ქართველობიანი ცხოვრება, ნიჭი, უნარი და შესაძლებლობანი უხვად და გულსრულად შესწიროს ამ მიზანს, რომლის წინაშე ივ. ჯავახიშვილი ყოველთვის მფლანკი და გაუბნარაი იდგა.

ქართული ერის სამსახურში იგი ყოველთვის მტკიცედ და განუხრელი იყო, მის მიერ დაარსებული თბილისის უნივერსიტეტის იყო წლისთავის სასწიფო სხდომაზე, 1938 წლის 25 მაისს, იგი აცხადებდა: „მე დარწმუნებული ვარ, რომ ქართული მეცნიერების განვითარებას ვერაფერი შეაჩვენებს. მეცდრეთით აღსდგა ის მეცნიერება და კულტურა, რომელიც მე-13 საუკუნის ზოლოდან მოკვდინებული იყო.“

ვინ წარმოადგენდა, რომ ეს შესაძლებელი იყო ასეთ ხანმოკლე პერიოდში“.

დაბ. საბჭოთა სოციალისტური საქართველოს პირობებში „მეცდრეთით აღდგა ის მეცნიერება და კულტურა“, რომლის აღორძინებასა და აყვავებას შეალია ივ. ჯავახიშვილმა მთელი თავისი ენერგია და უღიდესი შემოქმედებითი ნიჭიერება.

თბილისის უნივერსიტეტის დაარსების დღეებში ცნობილი ისტორიკოსი მოხე ჯანაშვილი წერდა:

„ივანე ჯავახიშვილმა იყისრა ყველაზე დიდი ტვირთი — გუთნისდღობა, თვით ქართული მძიმე სახენელი გუთნისა... ჯავახიშვილის მხნეობამ ყოველივე დაბრკოლება დასძლია და ახალი ლამპარი აგვიწიო. ქართული გიმნაზიის შენობა გვიქცია ერთგულად დიდების ტაძრად, მისი პირველი უნივერსიტეტის საგანდ“.

პეტრე მელიქიშვილი, თბილისის უნივერსი-

¹ ივ. ჯავახიშვილი, ბრძოლა საქართველოს უნივერსიტეტის დაარსებისათვის (თფშ, 1 (138), 1971, გვ. 17).

² იქვე, გვ. 16.

ტიტის პირველი რექტორი, 1924 წელს აცხადებდა:

„ივ. ჯავახიშვილი ბრძანდება ერთადერთი დამაარსებელი, სულისჩამდგმელი და ერთადერთი რაინდი ზენი უნივერსიტეტისა, აქ მას ევრაიენ შეეერთება და შეეზიარება.“

ივანე ჯავახიშვილი შეიქმნა მე-20 საუკუნის პირველი მეთხუთმეტი ქართული კულტურისა და მუღელი ცივილიზაციის ერთ-ერთი უდიდესი მოწინააღმდეგე — თბილისის უნივერსიტეტის მთავარი ფუნქციონერი და ორგანიზატორი.

ივ. ჯავახიშვილმა, თავის მიტერინცხოვან თანამებრძოლებთან ერთად, წარმატებით ისარგებლა დიდი რევოლუციის მსოფლიო-ისტორიული გამარჯვებით და უოველივე გააყვითა იმისათვის, რათა დროულად ჩაეყარა საძირკველი ქართული უმაღლესი განათლებისა და მეცნიერების ამ დიდებულ ტარისათვის.

აქ უპირაინა მოვიხსენიოთ ადამიანები, რომლებიც გვერდით ედგნენ მას ამ დიდ ბრძოლაში (დიხ, ამ ებოებს ივანე ჯავახიშვილმა თვით უწოლა „ბრძოლა საქართველოში უნივერსიტეტის დაარსებისათვის“). ეს ადამიანები იყვნენ იმ დროის გამოჩენილი, მსოფლიო სახელის მქონე მეცნიერები: პეტრე მელიქიშვილი, ფილიპე გოგინიშვილი, კორნელი კეკელიძე, ექვთიმე თაყაიშვილი, აგრეთვე, მაშინ კიდევ ახალგაზრდა, მაგრამ დიდი მომავლის მქონე მეცნიერები: ი. ყიფშიძე, დ. უზნაძე, ა. რაზმაძე, ა. შანიძე, ვ. ახვლედიანი, შ. ნუცუბიძე, ასეთი იყო თვით უნივერსიტეტის დამაარსებელი საზოგადოების შივრ გამოყოფილი აკადემიური კომისიის შედგენილობა.¹

არსებობის პირველსავე წლებში თბილისის უნივერსიტეტის პროფესორას ამშვენებდნენ: ა. ბენაშვილი, ალ. ცაგარელი, ს. ავალიანი, ი. აბულაძე, ა. თვალკრელიძე, ა. ნათიშვილი, ვ. მოსესიშვილი, ზ. ქერდიანი, ს. შიბრეჯიბი, ივ. ბერიტაშვილი და სხვ.

ივ. ჯავახიშვილი უაღრესად ფართო დიაპაზონის ისტორიკოსი იყო. მსოფლიო ცივილიზაციის ისტორიის ღრმა ცოდნამ მის წინაშე მალა ასწია მძიმე ფარდა, რაც ქართველი ხალხის თვითმყოფური და სასიქადლო კულტურის დიდებულ ძეგლებსა და მიღწევებს ფარავდა, საქვეყნოდ გამოამუხურა და ააფრთიანა მამა-მამათა ნაამაყარო...

ივ. ჯავახიშვილს კარგად ჰქონდა შეგნებული და გააზრებული დიდებული ილია ჭკუჭავაძის სიტყვები, რომ „აღდგენა ისტორიისა — ერის გამოკოცხლებაა, გამოზხნეებაა. აწმყოს გაგება და წარმართვაა, მერმისის გამორკვევა სიბნელისაგან“.

¹ აქლად თუ შეიძლება კაცმა დასახელოს

¹ ი. თაყაიშვილი, რჩეული ნაშრომები, ტ. 1, :968, გვ. 417.

ქართველი ხალხის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის პრობლემა, უძველესი დროიდან უმოკლესი მუ-19 საუკუნემდე ურთულესი ყოველ ჯავახიშვილი არ შეხებოდეს, რაც მის მადლიან კალამს, ასე თუ ისე, არ გაეშუქებინოს, ანდა, რაზედაც ფუნქციონერები მონოგრაფიება არ დაეწეროს.

ივ. ჯავახიშვილის ქვეშაირტად გასაოცარი ერთდციოა, მრავალმხრივი დაკვირვებისა და კვლევის უდიდესი ენერჯია მიმართული იყო არა მხოლოდ ისტორიულ მოვლენათა შესწავლისათვის მანამდე გამოვლენილი და გამოკე-მული წყაროებისა და მასალების ახლებურად გაშუქებისაკენ, მას ბედმა არგუნა ყოფილიყო ქართული კულტურის ისტორიის მანამდე უცნობი, პირველხარისხოვანი წყაროების აღმოჩენა, მათი ტექსტის დამდგენი და გამოკეცმული.

ივ. ჯავახიშვილი ქართველი ერის ისტორიის პრობლემაზე ამუქება და წარმოაჩენდა არა მხოლოდ როგორც სოციალური, პოლიტიკური, ეკონომიკური წარმოებრივი განვითარების პროცესებს, არამედ, ამასთანავე, იყვავდა ქართული კულტურისა და, საერთოდ, ცივილიზაციის სოციოლოგიურ, ფილოსოფიურ, იდეოლოგიურ, მორალურ ასპექტებს. აქ საქმარისია დავასაბე-ლოთ მისი ნაშრომები ქართული მწერლობის, კერძოდ რუსთაველის, ივრეთვე ქართული მუსიკის, ზურთთმომღერების, დამწერლობათმოდ-ნეობის, სიველთამოდნეობის, ტანისამოსის, შრომის იარაღებისა და ორგანიზაციის, ადამიანის პიროვნების პრობლემათა შესახებ.

ქვეშაირტად ფართო იყო მისი შემოქმედებითი შრომის დიაპაზონი, ასევე ძალიდ იყო და დამსახურებული მისი, როგორც მეცნიერის, საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობის რეზონანსიც.

მას, თბილისის უნივერსიტეტის დამაარსებელს, ქართველი ხალხის გმირული ისტორიის თავდადებულ მკვლევარს და მესიტყვეს, ქართული მეცნიერების სინდისსა და დიდებას, — სასიქადლო მამულიშვილს — უწოდებდნენ, და ასეც იცნობდნენ საქართველოს უველა კეთებში.

აღსანიშნავია მაინც ერთი შტრიხი: 1938 წელს ივ. ჯავახიშვილი საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს დეპუტატად აირჩიეს. იმავე წელს ვაზეთ „კომუნისტში“ (9 ივლისს) გამოკეყენებულ სტატიაში იგი, სხვათა შორის, წერდა: „... რაკი ჩემი სიცოცხლის განმავლობაში მეცნიერებისა და კულტურის სფეროში ვმუშაობდი, ჩემი მთელი მოღვაწეობა უმაღლეს სასწავლებელს შევსწირე, ბუნებრივია, რომ უმაღლეს საბჭოში უვეელი ჩემი ძალიდ მსურს ეზმარო ამავე საკითხის განსაშუქებლად, როგორც საბჭოთა საქართველოს შეშვენის“...

ამგვარად, როგორც არ უნდა ყოფილიყო, მისი პრაქტიკული მოღვაწეობის გვირგვინსა

და სიამაყეს, მისივე გაგებითაც, თბილისის უნივერსიტეტი წარმოადგენდა.

• • •

1961 წლის 26 იანვარს, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გეოგრაფიის ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს ღია სხდომაზე, რომელიც მიმდებარებდა ივ. ჯავახიშვილის გარდაცვალების 20 წლისთავს, ჩემი გამოსვლა შემდეგი სიტყვებით დაიწყო:

„ისე მოხდა, რომ ჯერჯერობით დრო ვერ გამოვლენებ მოვიხადო უდიდესი ვალი, რაც კი მოწაფეს მასწავლებლისა და უფროსი მეგობრისაგან შეიძლება ემართოს; დღემდე ვერ შევსებული დამეწერა ივ. ჯავახიშვილის შესახებ განზრახული ორი საქათხიდან ვერც ერთი — 1. ივ. ჯავახიშვილი, როგორც საქართველოს გეოგრაფიის ისტორიის შევლევარი და 2. ჩემი მოგონებანი მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის იმ მომენტებისა თუ ეპიზოდების შესახებ, რომელთა მოწმე, მომსწრე და მონაწილე ვარ“.

ახლაც მას მერე თორმეტობდე წლის შემდეგაც, ამ სიტყვებს ემიჯორებ, როგორც ვერ კიდევ გაუნაღებულ დაპირებას, რისი შესრულების იმედს, ცხადია, ვერასოდეს ვერ შევედევო.

მინც აქ მინდა შევჩერდე მოგონებათა ორიოდ ეპიზოდზე, რომლებზედაც მამინაც მქონდა საუბარი და რაც ადრევე მაქვს ჩაწერილი.

ივ. ჯავახიშვილის პირველი ლექცია მოესმინე 1922 წელს. ნოემბრის ერთ დღით გაერთიანებული ვაიფი, რომ იგი საჭარო ლექციას წავითხზავდა ქართული უღების შესახებ. მამაჩემი თბილისში იყო და არ უნდოდა გავშეა შემთხვევა ენახა და მოესმინა მისთვის. წინა დღეებში მამაჩემი უნივერსიტეტში ახირებდა წასვლას, რათა, სტუდენტებთან ერთად, მოესმინა მისი ლექცია. მაგრამ მე არ ვერჩივი: გრძელწევარიანი, ჩოხანი გამოუწვილი, ზედაც მონზონისაბრუნის კაცის აუდიტორიაში შესვლას შეეძლო ზოგიერთი სტუდენტის არასასურველი რეაგირება გამოეწვია. დამიჯერა.

ახლა, რაღაც ქალაქში იყო საჭარო ლექცია გამოცხადებული, გადაწყვეტილი ორივენი ერთად წავსულიყავით. ადრეც შევედი. დარბაზი ხალხით ივსებოდა. ჩოხანი და სატყვრიანი მინც არაფერს ჩანდა მამაჩემის გარდა.

მალე ერთი ჩემი კოლეგა შემოგვიერთდა. ის და მამინე მეც მათემატიკის ფაკულტეტის 1 კურსის სტუდენტები ვიყავით.

ზუსტად დანიშნულ დროზე დარბაზში შემოვიდა ივ. ჯავახიშვილი. მან პირდაპირი მიმართვა დადგა და ქაღალდები ამოაღა...

მე დღეს მამამ ორი შენიშვნა მომცა.

ერთი თვით ლექციის მიმდინარეობის დროს. რატომ არ იწერ, ხომ შეიძლება ზოგი რამ

მინც დაგაეწყვიდნო. მეორე, როდესაც უკვე ქუჩაში ვიყავით, ეს ჩემს კოლეგას შეეხებოდა. ამისთანა მეგობარი არ გინდა, ლექციის დროს ხშირად გელაპარაკებოდა და გაცდებდა. ივანე ჯავახიშვილის ლექციაზე უფრო საინტერესოა უნდა ვთქვა და კიდევაც რაიმე სათქმელი რომ მქონოდა, მერმე ვერ მოასწრებდაო.

შინისკენ წავი მივდიოდით. მამა თავის შთაბეჭდილებებს მიზიარებდა: ექვთიმე თაყაიშვილს საკმაოდ კარგად ვიცნობო, მაგრამ ივ. ჯავახიშვილი სულ სხვა არის, მისი წიგნებიც განცდიერებას იწვევენ და უდიდეს შთაბეჭდილებას ახდენენო.

მერე შეათხა: — უნივერსიტეტში თუ ესწრები მის ლექციებს... — არა, ჩვენთან არ კითხულობს...

ეწეინა. შევპირდი ამიერიდან დავესწრებოდი. მამა იმ აზრისა იყო, რომ ქართული ერის ისტორია ყველა ფაკულტეტზე უნდა იკითხებოდა.

— მისი წიგნები ყველა გაქვს? — არა...

მალე წიგნის მაღაზიის მივუხლოვდი. შევედი. მოიკითხა ივანე ჯავახიშვილის წიგნები. არც ერთი არ მქონდათ. ერთხანს ხმა არ ამოუღია. მოიღუშა, მინც რამდენიმე სხვა წიგნი იყდა...

მალე მათემატიკურიდან, სადაც ლექციები მხოლოდ დღის საათებში იკითხებოდა და მე სამსახურის გამო მივდებოდა, სოციალურ-ეკონომიურ ფაკულტეტზე გადავედი. აქ ივ. ჯავახიშვილი საქართველოს გეოგრაფიის ისტორიის კურსს კითხულობდა. ხშირად ვესწრებოდი, აგრეთვე, ქართული ერის ისტორიის კურსისა და სხვა მის ლექციებს. მეორე კურსის სტუდენტს უკვე თითქმის ყველა მისი წიგნი მქონდა. უფრო მეტად ბუკინისტებთან შექნელი.

1926 — 1928 წლებში საქართველოს სსრ ცენტრალური არქივში ემუშაობდი, კავკასიის საცენტრალური კომიტეტისა და ბუქდევითი სატყვა თბილისის კომიტეტის ფონდებს ვეცნობოდი. აქ გამოვავლინე ერთი „საქმე“ — ეს იყო ივ. ჯავახიშვილის ნაშრომის — „«Политическое и социальное движение в Грузии в XIX в.» (СПБ, 1906, изд. «Сакартвело») ცენტრის მიერ აკრძალვის შესახებ მიმოწერა. აქ ივ. ჯავახიშვილი დაბასიათბუღელი იყო.

როგორც ქართული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი მეთაური და სულსინამდგამელი.

ეს ვაღწერ თვით ივ. ჯავახიშვილს, რამდენიმე დღის შემდეგ დანიშნულ დროზე მობრძანდა. საქმეს გაეცნო. წასვლისას დამეწვილობა და მითხრა: მეტსმეტი ყურადღება მოქცევათო... თქვენი დიდი მადლობელი ვარ, რომ ამ მასალის გაცნობის საშუალება მომეცითო.

ივ. ჭავჭავაძის ხშირად მიწვევა კონსულტაციას ჩემს ცალკე წიგნად გამოცემულ (1929 წელს) პირველ ნაშრომზე („ქართული წიგნი 1629-1929 წწ.“) შემოიბოძა პროცესში. სწორედ ამ წიგნში პირობა ასახვა სტრუქტურაში საცენზურის არქივის შესახებ!

ივ. ჭავჭავაძის პროფ. დ. გოგინაშვილთან ერთად, ჩემი პირველი წიგნის ფაქტობრივ რედაქტორი იყო...

1930 წ. შემოდგომამდე შამა თბილისში ჩამოვიდა, მისთვის ორი ფრიალ სასიხარულო მოვლენის გამო: 1. მან სოფელში ფოსტით მიიღო 1929 წელს წიგნად გამოცემული ჩემი ნაშრომი — „ქართული წიგნი 1629-1929“, 2. გაიგო, რომ მე უკვე უნივერსიტეტის ბაზაზე წარმოქმნილი ორი ინსტიტუტის ლექტორად ვიყავი მიწვევში.

როცა ყოველივე დეტალურად გამომიყობა, მტკიცედ განაცხადა: ივ. ჭავჭავაძისა და დ. გოგინაშვილთან უნდა მივლედ და მალეობა ეუფობო. ეს წიგნი ხომ მათი ხელმძღვანელობით დაწერე და მათვე დახმარებით დაბეჭდე, რაგორ შეიძლება შენს მასწავლებლებს პირადად არ ეცნობდეთ!

შამაჩემი, უნდა მოვასვენოთ, ცოტა გორობი კაცი იყო და, დიდი ხნის განმავლობაში თემის თაყაყად (მამასახლისად) ნამყოფს, რადენაირი შეუფალობის ვლდებოდა იყავდა.

არ დამშალა. დავთანხმე. მაგრამ ახლა, თურმე, სხვა განსაცდელი მელოდა. ხელცარიელი როგორ უნდა მივიდოდი... როგორც იქნა ამ განზრახვაზე ზელი ავალდებინეთ. მარტო წავიდა. ისე ვლდავდი, რომ სახლში ვერ გაეჩერდი, გვიან დავბრუნდი. შამა უკვე შინ დამხედა.

თვალეგებარწვიანებულს, ეტყობოდა აღფრთოვანებული იყო. მე მაინც გულისფანცქალით მივუახლოვდი და სშენად გაგაფრქვეცი. ნება-ნებაზე დაიწყო. ჩანდა, ჩემს მოსვლამდეც ბევრი რამ ეთქვა შინაურებისათვის. ახლა უფრო მოთქმებულ სიტყვებს ეტყებდა...

— კარი თვითონ ბატონმა ივანემ გამოიღო... მე უფრო იმის ფიქრში ვიყავი, ვაითუ, შენ არც ახსოვხარ, არც შენი სახელი და გვარი ახსოვს და, მაშინ, რაღა უნდა შექნა, რა უნდა შეთქვა?! როდესაც ეუფობო, პაატა გუგუნიძის შამა ვარ... მეტის თქმა არ დამაცალა და მყისვე მკითხა: „პაატა ცუდად ხომ არ ბრძანდება, რაიმე უსიამოვნება ხომ არ შეეშობაო?“

შამა შეჩერდა და მერე განაგრძო: — ეს რაღაც მოულოდნელი და საოცარი სიტყვები იყო. ვატყობდი, რომ მაშინ უფრო მაღალი ვავხდი და ფეხებზედაც უფრო მაგრად ვიგრძენი თავი... შინ შემომატივა. თავის სამუშაო

ოთახში შემიყვანა... ამის მერე შევლოდი ის მამინებდა, ბევრი ზრო არ შეჩვენიწი-მა შენი, მოყრძალვებზე, ზრუნვებზე, რომ მამათან არ მიწვევები და ისიც, რომ შენ არ წამომყვეცი...

სოფლის ყოველ-ცხოვრების ამბები გამომიყობა. საუბრის დროს სულ იმაზე ვეჩივობდი, დიდი შეცდომა დავშვეი, რომ ხელცარიელი წამოვედი და რაიმე მამასახლორო სანუქარი არ შექნადა წამოდებული. წამოსვლისას ახრად მომივიდა, ჩემი სატყეარი მეზღუებინა და კიდევაც შევიტყენი ქამარი: „სწება მიზობეთ, ეს სატყეარი მოგართათა აღსანიშნავად დიდი მადლიერების ვრწმობისა...“

სიტყვა არ დამამთავრებინა. შორს დაიჭირა. ის კი მოვქონა, რომ სატყეარი ეთქვი და არა ხანჭალი. ესაა სწორედ ნამდვილი ქართული. სიტყვა შეტყევიდან წამომდგარი... ხანჭალი კი არაბულია და არა ქართულია, ამიხსნა.

— ეს განმარტება ჩემთვის უფრო ძვირფასი საჩუქარია, ვინემ ეს სატყეარი და ძალიან ვთხოვე, მიიღოთ... — კიდევ მივმართე... მაგრამ არ დამაბუღლა.

— კიდევაც რომ მივიღო, უსატყეაროდ ახაროგორ ვავალით, ის ხომ ჩოხის, ამ შვენიერი ქართული სამოსის აეცოლებელი ნაწილია! დიდად წასამოუნები ვარ. ჩემო ბატონო, რომ მიწახედე. — განაგრძო შამა. — ცუდ გუნებზე ვიყავი და ურადი შეამა, რომ თქვენი სახით სატყეარიან ქართულ კაცთან შეიწინა-საინტერესო შეგვედრა და საუბარი. ბატონ პაატას სათხოვეთ, როდესაც დრო ექნება, მიწახედე, ნუ დამერიდებათ.

ამ დღიდან შამაჩემი, ცხადია, კიდევ უფრო მეტად ეტრფოდა მის და არ იღლებოდა მის შესახებ საუბრით. მას წიგნებში წაიკითხედი ამბების თბრობით... სოფელში, განსაკუთრებით ზამთრობით, მას ყოველთვის ჰეჯავა პატარა აუდიტორია.

ამ ეპიზოდზე უმთავრესად იმისთვის შეეჩერდი, რათა დამენიშნა, თუ რაოდენ პოეტულად იყო ივ. ჭავჭავაძისა და როგორ უყვარდა იგი ქართველ ხალხს, შორეულზე შორეულ კეთხეებშიაც კი.

ივ. ჭავჭავაძის ყოველთვის უადრესად პრინციპული იყო ცხოვრებისა თუ შეცნიერების, პრაქტიკისა თუ თეორიის სადავო საკითხებში.

ქართველი ერის ისტორიის დაწერა მისთვის არა სამსახურის, არა ზელობისა და დავალების, არამედ სასიცოცხლო მოწოდებისა და ღირსების საქმე იყო.

ქართული კულტურის ისტორიის კვლევითებაში ივ. ჭავჭავაძის მიღწევები, ცხადია, შეპირებებული იყო, საერთოდ, თავისი დროის მეცნიერებისა და, კერძოდ, ქართველოლოგიისა და კავასიოლოგიის არსებული დონით,

¹ პ. გუგუნიძე, ქართული წიგნი, 1929, თბ., გვ. 267.

საკუთრივ მისი საოცარი ერთდროითა და შრომის დიდი ნაყოფიერებით.

ივ. ჯავახიშვილის გარდაცვალების შემდეგ ამ მხრივ, ვასაგებია, დიდი წარმატებებია მოპოვებული. მისი შთელი რიგი მეცნიერული შეხედულებები და დებულებები ასეა სხვა ასპექტშია გააზრებული და გაშუქებული. მაინც, თითქოს საკვირველია, მაგრამ ფაქტია, რომ მისი ყოველი ასეთი აზრი და შეხედულება ყოველთვის ქართული ხალხის ერთგული თავმოყვარეობისა და ღირსების დონეზე არის შემუშავებული. ამ ღირსების თენდავ ოდნავ შეღახვას ის არავის აპატიებდა და ქართული ხალხის და ქართული კულტურის შინაური თუ გარეშე მტერი ყოველთვის საკუთარი, პირად მტრად მიიჩნდა. არასოდეს და არავითარ კომპრომისზე წასვლა ფიქრადაც არ შეეძლო გაეცლა...

ივ. ჯავახიშვილი რჩება და ყოველთვის იქნება როგორც დიდებული და სწორუბოვარი მეცნიერი, რომელიც არა მხოლოდ კალმით, არამედ თითქოს რაინდის მხვილით და ფარით იბრძოდა საქართველოს ისტორიის კვლევების მაღალი და პრინციპული ტრადიციის დამკვიდრებისათვის.

ივ. ჯავახიშვილი უაღრესად დიდი ერთდროის, შორისმკერდობის და საყვლე ობიექტებში ღრმად ჩახედული მეცნიერია იყო. იგი ხშირად შთელ „არქეოლოგიურ ვახობებს“ აკეთებდა ძველი საისტორიო შერჩობის აკვლევებში, მარჯვედ იუვენებდა სხვა მეცნიერებთან მონაპოვართ, რათა დაედგინა შორეული ისტორიული წარსულის საინტერესო ფაქტები.

მაგალითისათვის ავიღოთ არაპირდაპირი გამოანგარიშების მშვენიერი ნიმუში: 1254 წ. მონღოლთა მიერ საქართველოში წარმოებული აღწერის ერთ-ერთი ძირითადი მიზანი იყო ლაშქარად გასაყვანი (15-დან 60 წლამდე) ასაკის მამაკაცთა რაოდენობის გამოჩვენება. კოლონობრივი-კონებრივ საფუძველზე აგებული სამხედრო ბევარის შესაბამისად, ქართველი გამოაღწერელის სიტყვით, მონღოლებმა „ცხრასა გლახსა სრულისა მიწისა (ფუძისა — პ. გ.) მქონებელსა ერთი ლაშქარს წარმოავლი კაცი შეადგინა“; ხოლო ამ წესის შესაბამისად აღფთვალის (აღწერის — პ. გ.) შედეგად გამოიჩვენა, რომ საქართველოს „ცხრა დუშანი მხედარი, თათართა თანა წარმოავლი, რომელ არს ცხრა ბერი“ (90.000) უნდა გამოეყვანა.¹ ამ მონაცემთა საფუძველზე ივ. ჯავახიშვილი მსჯელობს: „რაც საქართველოს სახელმწიფოთაჲს გამოსაყვანი 90.000 მეომარი შემდგა-

რა, მაშასადამე, მთელს სამეფოში მაშინ თვათოველ მხედარზე სრული ფუძის მქონებელიცხრა კომლი უანგარიშიათ, ე. გ. (სულ: 810.000) სრულფუძიანი მოსახლე ყოფილა. კომლზე რომ 5 სული ევიარაუდლოთ 4.000.000 სული გამოვა. ამ 90.000-ში, როგორც ვიცით, მამრობითი სქესის მოსახლეობა 15 წლამდე და 60 წელზე უფროსი აღწერაში შეტანილი არ იყო. თუ მათაც ევიარაუდებთ და მივათვლით, მაშინდელი საქართველოს სახელმწიფოს მთელი მოსახლეობა შესაძლებელია, დაახლოებით, 4,5-5 მილიონამდე მანკი ეთანგარიშოთო.¹

ასეთივე ხერხით, არაპირდაპირი გამოანგარიშებით, ივ. ჯავახიშვილმა დაადგინა მაშინდელი საქართველოს სახელმწიფოს ეკონომიკური ვითარების მაჩვენებელი მრავალი ფრიად საინტერესო ცნობა.²

მახვე დიდძალი ისტორიული და შედარებუთი, ადგილობრივი და უცხოური წყაროების, არქეოლოგიური და ნუმისმატიკური ძეგლებთან შესწავლის საფუძველზე გახსნა ძველი ქართული ფულის სისტემის საფუძველი, რაც ათეული წლების მანძილზე დაუცხრომელი დავის საგანს წარმოადგენდა.³

1938 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭომ — ივ. ჯავახიშვილის, ფ. გოგინაიშვილის, მ. პოლიაკოვისა და სხვათა წარდგინებით, დისერტაციის დაცვის ვარეშე, მომანიჭა ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხი. ასეთი მხოლოდ ორიოდ შემთხვევა იყო ჩვენს უნივერსიტეტში.

მაღე სადოქტორო დისერტაცია წარვადგინე. ჩემი ოფიციალური რეცენზენტები და ოპონენტები იუვენ ივანე ჯავახიშვილი, ფილიპე გოგინაიშვილი და ნიკო ბერძენიშვილი.

საერთოდ, ჩემი მეცნიერული კვლევა-ძიების მთავარი მიმართულება — საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება მე-19 — 20 საუკუნეებში — არსებითად განისაზღვრა ჩემი მასწავლებლების — ნიკო ნიკოლაძის, ივანე ჯავახიშვილისა და ფილიპე გოგინაიშვილის შთამაგონებელ გარემოცვაში.

ივ. ჯავახიშვილი დაბეჯითებით მირჩევდა, რათა ხელი მოეყვინა მე-19 საუკუნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სისტემატური კვლევა-ძიებისათვის, და მიხატავდა იმ დიდ ინტერესს, რასაც ეს ეპოქა შეიცავდა, რამდენადაც აქ ერთმანეთის პარალელურად და ერთ-

¹ ივ. ჯავახიშვილი, „ქართველი ერის ისტორია“, III, 54 — 56.

² პ. გუგუშვილი, საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება, მე-19-20 სს, მონოგრაფიები, ტ. I, გვ. 663 — 664.

³ იქვე, ტ. II, გვ. 43—51.

¹ „ქართლის ცხოვრება“, 1849, სპბ. I, გვ. 386—387; 1959 წ. გამოც. 7, 11, გვ. 235.

² იქვე.

დროულად შეიძლება დაკვირვებისა, შესწავლისა და მეცნიერული ანალიზის ობიექტი გამხდარიყო, არქაულიდან მოყოლებული, ყველა საზოგადოებრივი ურთიერთობის ფორმები, თავისი შესაბამისი ეკონომიკური, პოლიტიკური და მორალური ურთიერთების ყოველგვარი გადმონათხებით, ინსტრუქციებითა და დანაშრევებით.

ამ იდეამ გამოიტაცა და სადოქტორო დისერტაცია სწორედ ამ ანსებულ პოლიტიკურ, საზოგადოებრივ, ეკონომიკურ და მორალურ ფორმებსა და ნორმებში ერთერთი ყველაზე ძლიერი ძვრების მომასწავებელი მოვლენის, სახელდობრ, საქართველოსა და ამიერკავკასიის კოლონიზაციის საკითხებს მიუძღვნა.

1937 — 1938 წლებში სულ ხუთთოდე შეხვედრა და სუბარჩი მქონდა ივანე ჯავახიშვილთან. ერთ-ერთი ასეთი სუბარჩი სამი საათი გაგრძელდა და მასთან საბოლოოდ დასუტრდა ჩემი სადოქტორო დისერტაციის ქრონოლოგიური ჩარჩოები და მასთან დაკავშირებული მთელი რიგი პრაქტიკული საკითხების გაშუქების აუცილებლობა.

ამ დროიდან კარგა ხანი გავიდა და სიმონ ჯანაშიამ სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის — ენის, ისტორიისა და ჰისტორიული კულტურის ინსტიტუტში მიხიჩა და გამოამიხიხა, რომ ივანე ჯავახიშვილის წინადადებით, რასაც თვითონ იგი იზიარებდა, და რაც ზემდგომ ორგანოებთანაც უკვე შეეთანხმებინათ, სახურველი და საკურო იყო შემუშევა „საქართველოს ისტორიის კურსის“ შემდგენ ავტორთა კოლექტივში. ამ კურსისათვის უნდა დამეწერა, სახელდობრ, „მე-19 საუკუნე“.

ავტორთა შორის საგანი პირვანდელი ვარაუდით ასე ნაწილდებოდა:

ს. ჯანაშია (უძველესი დროიდან მე-11 საუკუნემდე), ივ. ჯავახიშვილი (11 — 15 სს.), ნ. ბერძენიშვილი (16 — 18 სს.), პ. გუგუშვილი (მე-19 ს.) და გ. ზაქაურიძე (მე-20 ს.).

საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოს შექმნას საკმაოდ რთული და გრძელი ისტორია აქვს, რაზედაც, იქნებ, სხვა დროს მომიხდეს ჩემი მოგონებების გამოქვეყნება; ახლა ამაზე საუბარს არ ვაეგრძელებ...

ჩემი სადოქტორო დისერტაციის ოთციკალური რეცენზენტთაგან დასკვნა უწინარეს ივანე ჯავახიშვილმა წარადგინა უნივერსიტეტში. რეცენზენტად დანიშნვიდან ამ დრომდე მის

საგანგებოდ ვემალებოდი, რათა, ჩემმა უნებურად, არ შეგრძნობინებინა, რომ მისი დასკვნის მოლოდინმა ვაჩქარე უფრო, ფ. გოგინაიშვილისაგან ვიცოდი მის მიერ ამის თაობაზე რექტორისათვის ნათქვამი სიტყვები: „ამ დავალებზე ვერც უარს ვიტყვი და, ამასთანავე, ჩანმრთელობის მდგომარეობისა და გადაუდებელი სამუშაოებით გადატვირთულობისა გამო, სამწუხაროდ, ვერც მალე გაეკეთებო“...

გავიდა ხანი, დამირეკეს, უნივერსიტეტის პრორექტორი პროფ. ა. ზარაძე ვიბარებდა, მივედი, როგორც კი კარი შევადე, იგი ფეხზე წამოიჭრა და გულიანად შემხვდა: ბატონ ივანე ჯავახიშვილის დასკვნა მივიღე. სულ ორიოდე გვერდზეა, დიდებულია, ეს შესანიშნავი გამაგრებება მომილოცავს.

ჩემს სიტყვებზე, რომ ჯერ მოლოცვა ნაადრევია, რამდენადაც დანარჩენი ორი ოთციკალური რეცენზენტის დასკვნა არ მივიღიათ და ვინ უწყის-შეთქი, მან გაიღმა და მიასხვა: რა თქმა უნდა, დანარჩენებიც საინტერესოა, მაგრამ ჩვენთვის, ივანე ჯავახიშვილის ასეთი დასკვნის შემდეგ, საკითხი უკვე გადაწყვეტილია...

სადოქტორო დისერტაციის დაცვის (16. 6. 40) შემდეგ, ივ. ჯავახიშვილის ლექციებს კვლავ წინა რიგებში მდებარი ვისმენდი, ვაკლასი ეს სიტუბო და საიმოვნება დიდხანს არ ვაგრძელებულა...

მასწინაც მრავალრიცხოვან აუდიტორიაში მის ლექციას ვისმენდი...

„ამ საღამოს, ხალხური ხელოვნების სახლში, ლექციის კითხვის დროს, 9 საათსა და 35 წუთზე“ გარდაიცვალა თანამედრობობის უდიდესი მეცნიერი, ისტორიკოსი, ფილოლოგი, ეკონომისტი, აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილი — თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მთავარი დამაარსებელთაგანი, ჩემი უძვირფასესი და დაუფიქრარი მასწავლებელი და მეგობარი.

გარდაიცვალა სახელოვნად და იდეალურად, თუ შეიძლება სიკვდილი იფოს საერთოდ იდეალური. ის მოკვდა მეცნიერული მოღვაწეობის პოსტზე — ათედრახე, ლექციის კითხვის დროს“.

ჩემი დღიურის ამ ფურცელს მიწერილი აქვს: 1940 წელი, 18 ნოემბერი.

პარკების დაბრუნება

...მე და ღარბიოვმა ავაცი თათარიშვილს მივაცხებთ, რომელიც იმ ხანებში, საქართველოში მწერალთა კავშირის პასუხისმგებელი მდივანი იყო, მე საუბარი წამოვიწყვე ავეტოვ ასაკიანზე, მოეხსენე, რომ ის ამჟამად თბილისში იმყოფება და ამაღამ ერთეანში მივგზავრება.

— მე კარგად ვიციან ისაკიანის შემოქმედებას. ის ბუმბერაზი პოეტია, იმ უკვდავ მკობანთა დარი, რომელთაც მთელი ეპოქები შექმნეს თავიანთი ზოგადსაკუბრიო იდეებით აღსავსე ქმნილებებით. ესენი ის შექმრებია, რომლებიც გზას უნათებენ შემდეგ თაობებს, — დასძინა თათარიშვილმა, მერე ქალაღი აიღო, რაღაც დაწერა და მე გადმოკვა.

—ახლა შეხედრის საქმეება მოვაწყოთ. ეს ქალაღი საქმეება მმართველს გადავცით.

მე მადლობა მოეახსენე და ვთხოვე, რამდენიმე ქართველი მწერალი დასწრებოდა ვარტის საბატეხეკემოდ გამართულ ბანკეტს. მას თვალეები ატყობოვდა. მხერა გადაიტანა დივანზე, სადაც ერთმანეთის გვერდით ისბდნენ პაოლო იაშვილი, ტიციან ტაბიძე, მიხეილ ჭავჭავაძიშვილი და ცხარედ კამათობდნენ.

— ესენი მიიწვიე, დილიდან დაობენ, მუშაობას არ გეკლიან. ტიციანი „აბულ ალა მობრის“ მთარგმნელია. პაოლო ავეტოვის პარიზი-

რუბენ ლუსინიანი დიდხანს ცხოვრობდა თბილისში. იმ წელს, როცა საზღვარგარეთიდან დაბრუნდა ა. ისაკიანი, იგი ხელმძღვანელობდა საქართველოს მწერალთა კავშირის სომხურ სექციას. ეს ნაწივეტი ამოღებულა მისი მოგონებიდან, რომელიც ავეტოვ ისაკიანის თბილისში ჩამოსვლის და აქედან სომხეთში გამგზავრებას ეხება.

დან იცნობს. მიხეილიც წაიყენეთ, სასიამოვნო თანამესუფრენი იქნებიან.

ბუღალტერიიდან ფულის გამოტანა ღარბიოვის მივანდე, მე კი ქართველი მწერლების თანხლებით სომხური ზელოვნების სახლისაკენ გავეწვიე.

ვარპეტი, ტიციანი და პაოლო ძველი ნაცნობები იყვნენ. ისინი ერთმანეთს გადაეხვივნენ. შემდეგ კი რიცრიგობით მივიდნენ ქალბატონ სოფისთან და ხელზე ემთხვიენ.

ყოფილი სოლოლაკის ქვრივ გავეშურეთ ლენინის მოედნისკენ. წინ ვარპეტი, ქალბატონი სოფი, მე და ტიციანი მივდიოდით. უკან მოგვეყვებოდნენ მ. ჭავჭავაძიშვილი, ზოზიკა, პ. იაშვილი, მ. ღარბიანიანი, ვ. ტერ-არაქველიანი და ღარბიოვი.

ჩვენ რუსთაველის გამზირს მიუყვებოდით „ორიანტისკენ“, რომელიც იმ ხანებში თბილისის პირველ რესტორნად ითვლებოდა. უცხად პაოლო იაშვილის ომბიანი ხმა მომესმა:

— ბიჭო, რუბენ, ერთი წუთი მოიცა.

მე ნაბიჯი შევანდე, პაოლოს დავეცადე.

— რუბენ, როგორც ვხედავ, „ორიანტში“ აბრებ სტუმრის წაყვანას. ჩვენი ავეტოვა პარბიზიდან დაბრუნდა. ჩვენ მას „ორიანტი“ ვერ ვაგვიყრივებთ. იქ ის შალაღელიანი სასმისების, საუკეთესო საინების, ფაფურის ფილებისა და ვერცხლის ახარფეშების მეტს ვერაფერს იხლავს, უბრალო ადამიანებს, რომლებიც მას ესოდენ მონატრებია, ვერ ნახავს... მეტეხის ციხის ძირას, მტკერის საინაბირთზე ერთი ძველისძველი დენის საჩდაფია...

1 ზოზიკა — მწერალი — იუმორისტი.

2 მათეოს ღარბიანიანი — მწერალი.

3 ვაჰან ტერ-არაქველიანი — ცნობილი სომეხი მომღერალი.

მოდი, იქ წავიყვანით, გარწმუნებთ, ჩინებულ დროს ვავტარებთ.

— უბერხელი არ იყოს, — ექვმა გამკენლა.

— ორიგინალურად და მაღალ პოეტურ დონეზე ჩაივლის შეხვედრა, — კვერი დაურა ტიციანმა. მეც დავეთანხმე.

ჩვენ მანქანებში ჩავსხვდით და თათრის მოედნისაკენ ავიღეთ გზი.

მეტეხის ციხის ძირას, მტკვრას სანაპიროზე, ერთ-ერთი ძველი სახლის ქვედა სართულში მოთავსებული იყო კარგი ძველებური რესტორანი. შეაგულ სარდაფში შადრევანი ამოჩნებრუნებდა, და მისი ჰაეროვანი ტელისაკენ თითქოს აღმოსავლური ზღაპრების ნიჭიანად თვლვდა იქაურობა. აზრში თევზები დაიუჩრადნენ. ვასომ, ენაკვიმატმა და გონებამბვილმა ოფიციატმა, ჩვენ თვალწინ მკვირცხლად ისროლა ბადე. რამდენიმე „ყოცხალ“ ამოიყვანა და აფართობლებულ თევზებიანი ბადე სამზარეულოში შეაქიმბოდა.

სამი მაგიდა ერთმანეთს მივადგიოთ. ვასომ თოვლივით ქათათა სუფრა გადააფარა და მაგიდასთან მივიწვივა.

მე პაოლოს გვერდით ვიქეცი და თვალს ვერ ვაცილებდი ვარკეტს. პოეტს მშვიდი ნაირულ ნაკვეთბობაში სახე გაისკროვებოდა, კმაყოფილების იერი ეღო. მე საოცარი მსჯავება მენიშნა მასა და მის მიერ გამოძერწილ უსტაკაროს შორის. ვამჩნევდი, რომ ეს უბრალო, თბილისური პატრიარქალური ყოფა, ამ სარდაფში ასე ძალეზად რომ იგრძნობოდა, საამეს ჰგვირბოდა მას, სულს საამოდ ესაღებუნებოდა.

ქალბატონი სოფისა, რომელსაც კალთაში ეჭდა თავისი განუყრელი ფინია, და ვარკეტს შუა ხოზიყა მოკალათებულყო. ხოზიყა ძალღს ეთამაშებოდა, დრუნხე თითს აღებდა, აღზიანებდა, ძალღი კბილებს კრებდა, ღრინავდა, ხოზიყას უწყურებოდა...

ქალბატონ სოფის სახე ჩამოსტიროდა. ვიფიქრე, მიიწყინა-მეთქი, და გული დამწყვდა. ევრობულ „ორიანტიში“ რომ არ წავიყვანე. შებრა ისევ ვარკეტზე ვადავტანე. ის მშვიდად იქდა და კმაყოფილებით თვალყურს ადევნებდა ვასოს მარჯვე მოძრაობას. ოფიციატნი, ვრივოლ ორბელიანის ლობიანას რომ მოგვეგონებდა, ერთმანეთის მიყოლებით მაგიდაზე მკვირცხლად აწყობდა პოთლებსა და ჭიქებს, თეფშებსა და დანა-ჩანჯალს; კახური სიღარბასილით მაგიდის შუაგულში დადგა შერწყვარი გუკი, შემდეგ მწვანილუელი, მადისა-აღმჭარელი სანელებლები, გულის ყველი, სათალი, მწნილუელობა და ერთ წუთში სუფრა გაიწყო.

თამადაბა პაოლოს შეეთავაზე. უარი თქვა,

მათეოს დარბინიანს ვთხოვე, იმანაც იყარა, იბრუნებული გავხდი მე ამევიდა, ეს ტერთი. პირველი სასმისით, რა თქმა უნდა, ვარკეტე ვადღეგრძელე მედლითორთ. პირველი სიტყვა ტიციან ტაბიქემ აიღო. ფეხზე წამოიღვარაშაული პატრიციის სიღარბასილით. მისი ოვალური სახის ლამაზი ნაკეთები, სწორი, ცხვირი, სავსე, წითელი ტუჩები, შუბლზე ვადმოწეული ვარცხნილი თმა, ლტრეი ნუშისებარი თვალები, ვანიერ მკერდე დახვეული მიხაკი ძალღმად იზიდავდა ყველას თვალს.

ტიციანმა სასმისი ასწია, თამაშსუფრეთ თვალი გადაავლო და დაიწყო:

— ძვირფასო ავეტიკ, მხურვალედ გილოცავთ უცხოეთიდან დაბრუნებას. ნამღვალ პოეტს, კუმშარიტ ზელოვანს უცხოობაში, მართალია, დიდახან გული ვერ გაუძლებდა. მე კარგად მახსოვს ჩვენი შეხვედრა ამ რამდენიმე წლის წინათ, როდესაც მე ხელი მოკიდე შეაღდაი ამბულ ალა მაარის ქართულ ენაზე თარგმნას. მას მერე გონებით სულ თქვენთან ვარ, ჩემს თვალწინ გადაშლილია ესაზღვრო, უსასრულო უღამტრი სივრცე. უფრო ჩამუსმის ექვემბის იღმელი ელარენი, თეთრძალპიანი ბედენების ოხერა და თვალწინ მიღვას აღმოსავლეთის დიდი მგოსანი ამბულ ალა მაარი: უღრეკი და უშინარი, მართალი და უმწიკვლო, ელასა და გრივალში მუღამ წინ რომ მოაქრთლებს თავის ქარავანს. ეს უბრალო მიწიერი მოკვდავი როდღა, — სასწაულმოკმედა ხელით გამოქანდაკებული, ზეციური მაღლით ცხებული ქმნილება.

ასეთია თქვენი მაარი. ძვირფასო ავეტიკს მუღს ვიხრი თქვენი პოეტური ნიჭის წინაშე. ამიტომაც აღმოქრა სურვილი ქართულ ენაზე ამქვერებინა თქვენი უკვდავი ქმნილება. ჩემს თარგმანს, რა თქმა უნდა, ის მართალი და სურნელი არ ექნება, რითაც ასე უხვად მომადლებულია დედანი.

მე ეთვლმძღვანელე ვალერი ბრიუსოვის თარგმანით. მაგრამ ჩვენი ენების აღმოსავლურმა ცოლორტმა, მათმა კეთილზმოვანებამ, ასე თუ ისე, ვინაპირობა ამ საქმის წარმატება. ქართულენება და სომხებს საუკუნო მეგობრობა გვაქვეშირებს; სამწუხაროდ, ხანდახან გვეჭირს უშუალოდ დედნიდან ვთარგმნით ჩვენი ელასიკოსები. მხატვრული ლიტერატურის თარგმნის ერთ-ერთი მთავარი პირობაა იმ ენის ღრმა და საფუძვლიანი შესწავლა, საიდანაც ვთარგმნით. მე მუღამ ამას ვჭადაგებ და ჩვენი ხალგავრბდა პოეტებსაც ვერხვე შესწავლონ მეზობელი ხალხების ენები. ამას წინათ მოსკოვში, მწერალთა კავშირის პლენუმზე წინადადება შეიკრანე საბჭოთა კავშირის ხალხთა ყველა ენაზე თარგმნის თქვენი ნოვატორი პოეტის ელიშე ჩარენცის ლექსება.

ქვირფასო ავეტიკ, რამდენადაც ვიცი „აბულ ალა შარის“, ჭერ კიდევ მაინც, როდესაც შევედრე მასზე მუშაობას, უკვე თერთვეტ ენაზე იყო თარგმნილი. ჩვენ ცოტა დავიგვიანეთ. კარგი იქნებოდა, რომ ჩვენ დაგვესწრაო. ქვირფასო ავეტიკ, მე სრულყოფილად არ მიმანია ეს თარგმანი, მე ჭერ კიდევ უნდა დაეხვეწო და გავიარო იგი. დარწმუნებული ვარ, რომ თქვენც ჭერ არ შეხვედრითხართ ნიკოლოზ ბარათაშვილის „შერანის“ ისეთ სომხურ თარგმანს, სადაც სრულად დაცული იყო დედნის სილამაზე. იმედიც, ეს თარგმანი საწინდრად დავდებამ ქართველი და სომეხი ხალხების შეგობრობის შემდგომ გაღრმავებას.

მინდა გავახსენოთ ოცი წლის წინათ ვ. ბრიუსოვის შიერ „აბულ ალა შარის“ შესახებ ნათქვამი სიტყვები: „აქ, — ხაზგასმით ამბობს რუსი პოეტი და ლიტერატურისმცოდნე, — ისაიკიანი გვევლინება როგორც ვერობული პოეტი, თავის წინაშე აყენებს ისეთსავე პრობლემებს, რომელთა გადაჭრას ცდილობენ სხვა ხალხთა ცნობილი ლირიკოსები — ფრანგები, გერმანელები, რუსები. ამ ლექსებით შეიძლება ვიმსჯელოთ, თუ ისაიკიანის სახით რა დიდი გენია ჰყავს სომხურ ლიტერატურას“.

შე სრულიად ვეთანხმები ბრიუსოვის აზრს. ქვირფასო ავეტიკ, ოვანეს ოვანესიანთან და ოვანეს თუმანიანთან ერთად, სომეხ ხალხს თქვენ დაუბრუნეთ მშობლიური ლიტერატურა, მათთვის გასაგები და მისაწოდომი გახადეთ იგი. ახალაკი თქვენ შეგიძლიათ თქვენი თვალთ ნახოთ, თუ როგორ აყვავდა და გაიფურჩქნა სომხეთი უკანასკნელ წლებში.

შე, ქართველი პოეტი, მივიღ გულთ მოგილოცეთ მშვიდობით დაბრუნებას საშობლოში. სხვაგვარად ჰქნეს პოეტის ხმა მშობლიურ მიწაზე. თქვენ თითქოსდა ხელახლა დაიბადეთ. ასეც უნდა ყოფილიყო. თქვენი ხალხი მოგვლით. დარწმუნებული ვარ, ის გულთბილად შეხვდება თვის საამაყო შვილს.

შე მუდამ ერთგული შეგობარი ვარ სომეხი პოეტებისა და ასედაც დავრჩები. დიდი ოვანესი ჩემი მამა და ახლობელი იყო. შე და ნინამ გვაირი რომ დავიწერეთ, ჩვენს უხადრეკ ოთახში საწოლისა და საწერი მაგიდის ვარდა არაფერი გქონდა. მხოლოდ წიგნები და ფურცლები იყო ყველგან მიმოფანტული.

ერთ საღამოს ოვანეს თუმანიანი საწოლაგით სავსე ორი კალათით გვესტუმრა და იმ ღამეს კარგი დრო გავატარეთ.

ტყვიანი ვარპეტთან მივიდა, ჭიქა ჭიქაზე მიუჯახუნა, ბოლომდე გამოსცალა და გადახვია.

უეცრად მეზობელი შავიღები ამბურდა. სოფლებიდან ჩამოსული ყმადალაბანი გაცხებისა და ხელოსნების გუნდი ყაყინით შემოიჭრა და რამდენიმე მაგიდას შემოუსხდა.

იმ ხანებში ტყვიანი, პოლოცაშვილი და შიხ. ჯავახიშვილი უკვე ცნობილი მწერლები იყვნენ და დიდი პოპულარობით სარგებლობდნენ ხალხში.

შეზობელი შავიღებიდან მოდიოდნენ, გელოცავდნენ და გვადიდებდნენ ჩვენ და ჩვენს ქვირფასს სტუმარს.

ერთი ღამედაცაა, შუადარული, პირმრგვალი გლეხი მოწიწებით მოგვჩაბლოვდა, შევერცხილი უღვაშებზე ზედი გადასვა, ილიიდან ტყვირა გამოიღო, ჩვენს მაგიდაზე დადო და მასპინძლებს ასე მოგვმართო:

— ღმერთმანი, დილას ეს ღენო ბაზარზე უნდა ვამეტანა, მაგრამ ახლა გადავიფიქრე. დასტურ საქართველოს ყადრი გცოდნით! თქვენ თუ პარტისა სცემთ ამ შესანიშნავ ალაშინს, ეს იმას ნიშნავს, რომ იგი ღირსია. ჩემი ეახის ეს ტყვილი წვენი შეგარგოთ თქვენ და თქვენს სტუმარს. კეთილი გულით ვიძღვნი, უარს ნუ მეტყვით. გამომართეთი.

ჩოხის კალთებით გაოფლლი შებლი შეიწმინდა და გაგვიცოდა.

იმ გლეხის შემდეგ ყველას ყურადღების ცენტრში ჩვენ ვიყავით. გვიგზავნიდნენ კონიაკს, არაყს, შამპანერს, ხილს...

მედუდუქეთა ანსამბლი ქართულ და სომხურ ლაზთთან მანგებს აღუღუნებდა. სახელმისკვილი შეღავრელის ტყბილი ხმა სარდაფს ემს მატებდა.

ავეტიკ ისაიკიანს თავი ზელებში ჩაერგო, მზერა შორს მიეპერო და სულგანაბელი იყო. ეტყობოდა, რომ სიმღერას მოეხიბლა, და საგულდაგულოდ უსმენდა მას.

დამკერვლებმა და მომღერლებმა არც კი იცოდნენ, ვინ იქდა სუფრის თევში, გატაცებით ასრულებდნენ საუკეთესო სიმღერებს.

გარბეტს თავისი ცრელი მოყრა, მაგრამ პოზა არ შეუცვლია. მალე ვრევანში გამოვიდა პოეტის ლექსების კრებული, წიგნს დართული ჰქონდა მარტიროს სარიანის ფუნჯით ნახატი აეტორის პორტრეტი. ფერთა ქაღალქის ზუსტად ამ პოზაში მოცა ფიქრებში წასული ისაიკიანის სახე. მისი დახატვა მხოლოდ ასე შეიძლებოდა, თანამედროვეთ ასე აღუთქვამთ მისი სიდიადე.

შულავრელი რომ გაჩემდა, ახლა ეპანტერ-არაქელიანის ტყბილი ხმა ვაისმა. იღუმალი სიღუმე ჩამოვარდა. დამკერვლებს უნდოდათ დაესვენათ და ქუჩაში გასულას აპირებდნენ, მაგრამ ადგაზე ვაშემდნენ. ოფიციალურტემა წრიალი შეწყვიტეს და მონუსხული უსმენდნენ ჩვენი შეგობარის ნარნარ მელოდისს. საოცნებო მანგები გულის უნაზეს სიმებს ურხევდა ადამიანს, იმონებდა და თავდაიწყებამდე ამიყავდა.

ვარპეტს შოგარძო სახეზე აღშურმა ვადაპყ-

რა, დრო და დრო ზელს ივლებდა ნიკაპზე, მორთილვარე თითებით შევერცხლილ წვერს იფურჩქნოდა, ნუშისებარ თვალში ცრემლი უკაფებდა. ბრძნულ ნაირულ სახეზე სევდა გამოუერთოდა.

სიმღერის ბოლო ბეგრები ნახად მიწყდნენ, მიიღუნ სიჩუქში. იგრილა ტაშმა. ყოფინით აწიფეს კიკები. ალტაყების აბობოქრებული ტალღა დაცხრა. ვაჰანი ვარპეტს ზელზე ეამბოზრა.

— რა კარგია, რომ ჩამობრძანდით. მშობელ რ მიწა, მშობელი ერთი ვიხმობთ, გულით. ჭერ მხნელ ხართ და კიდევ ბევრ შესანიშნავ ნაწარმოებს შექმნით...

— მაღალბელი ვარ, ჭვირფასო ვაჰან, შენმა ტკილიშა სიმღერამ გული სიამით ამივსო, — ბ. ჟგო ვარპეტმა.

სიტყვა აიღო წარმოსადგება ვაჟაკმა პაოლო იმწვიღმა, რომელსაც ბრიალა თვალეში ცეცხლი უკაფებდა. ლამარაკის დროს სახეზე ნათელი ფეხებოდა, მსმენელს რწმენას რომ უნერგავს, და ხალისს უღვივებს.

— ჭვირფასო ავეტიკ, ცხოვრების უმეტესი ნაწილი უცხოეთში გაიტარებთ. მე კარგად მახსოვს ჩვენი შეხვედრები მონ-მარტრის უაფხანაში. მე მინდოდა მხატვარი გამოავლენო. **უკვირ** — ლტერი ჩემთვის წმინდა ადგილი იქცა. მე იქ სახელოვანი მეგობრები მყავდა: გიიომ აპოლინერი, პაბლო პიკასო, ალბერტ ფამე, ერენბურგი. თქვენ მე მათ დასს გაუთოვნებთ. ამ უაფხარო აღმანიშნებმა თავიანთი პოეტური სიტყვით ასევე გაქანება მისცეს პოეტურ აზრსა და გონებას.

— ჭვირფასო ავეტიკ, დიდი ამავი მიუძღვით მათ ჩვენს წინაშე. მაგრამ სამშობლო, მამული, სადაც ფეხი ავიდგით, მაინც ყველას სჯობია. სულითა და გულით გილოცავთ სამშობლოში დაბრუნებას. უცხოეთში ცხოვრობდით, სამშობლო გენატრებოდით, კალამი ზელიდან არ გაგავლიათ. სულ მალე კვლავ უნეს დადგამთ სამშობლოს, ღვთიურ მიწაზე, დაქვეყნავთ ქუხდეს თქვენი პოეტური ხმა.

იგი მიუხელოვდა ვარპეტს და გადაეხვია.

გულთბილი, სიტყვებით მივსალმა პოეტს ვამორჩენილი ბელეტრისტი მიხეილ ჭავჭავიძელი. მას ლამარაკის დროს სახეზე კმაყოფილების ღიმი დასთამაშებდა.

— ჭვირფასო ავეტიკ, — თქვა მან, — ერთი წლის წინათ ჩვენს რიგებს გამოაკლდა სომხური ლიტერატურის სიამავე აღექსანდრე შირვანზადე. თბილისის საღვთრზე გამართულ სამგლოვიარო მიტინგზე სიტყვით გამოვედი. ცრემლი მომადგა თვალზე. მსურდა მენუგეშენიან სომეხს მეგობრები, მაგრამ გული ამიჩუქდა. დღეს ბედნიერი ვარ, თქვენ რომ გხვდებით, მოვსალაშებით, დარწმუნებული ვარ,

მშობლიური მიწა-წყალი შემოქმედებითი პათოსით აღვავსებთ და ახალ გაქანებას მისცემს თქვენს პოეტურ სიტყვას, ახალ მხატვრობებს შექმნით. ჩვენი ერთი თარბის ხალხნი ვართ და ერთ დიად საქმეს ვემსახურებით. ალტაყბული ვარ თქვენი შემოქმედებით. როცა წაფიკითხე ტიციანის თარგმანი, მწარე ფიქრები ამიშალა აბულ აღს ზედღრმა, მისმა მიზნებმა, მისწრაფებებმა. თქვენი პოეტური სიტყვა მკითხველის გულამდე აღწევს. ეს იმას მოწმობს, რომ თქვენ კემშარიტად დიდი მთაზროვნე ხართ. ეპოქის სუნთქვა საკუთარ სუნთქვად გაიხადეთ. წარმატებებს ვისურვებთ ახალ შემოქმედებით გზაზე.

შორიალო მსხდომნი დგებოდნენ, პატივს სცემდნენ და ქებადილებას ასხამდნენ ვარპეტს.

შეფურებული ვარპეტის სახეს, ჭკვიანურ თვალებს და მიხაროდა, რომ ამ თვალეში ბედნიერების სხივი კიაფლობდა.

ნადიმო კი კვლავ გრძელდებოდა. ყველას ვარპეტის სახელი უკრა პირზე. ზოგი მას, ალბათ, პირველად ზედადა.

ზოზიკა კი ისევ ფინას ვთამაშებოდა და ქალბატონ სოფის აქაური სასაცილო ამბების მოყვლით ართობდა.

— ჰეი, ზოზიკ, — შენცა თქვი რამე, რა დაგეზარა? ცირკში ზომ არა ხარ? — თავი ვერ შეიკავა მათგოს დარბინიანმა.

ზოზიკამ მოკლედ მოუტრა:

— შენ ილანარავე, ცირკში სულ ერთია, არ გამოდგები, ამაში მაინც უქნისხარ ღმერთს.

სიტყვა მათგოსმა აიღო.

დარბინიანს მაღალმადალი ტანმოვარჯიშის აღსავაზა ჰქონდა. მუდამ მოხდენილად იცვამდა.

— ვარპეტ, — თქვა მან, — მე ჩემს ხმას ეუერთებ ნიჭიერი ქართული მწერლების გულიანთქმას და გილოცავ სამშობლოში დაბრუნებას. გზა მწვდილობისას ვისურვებთ საოცნებო სომხეთში. გზა ია-ვარდებით გქონდეს მოთვნილი.

— ჭვირფასო ვარპეტ, შორეულ უღბანობებსა და თვალწვდენულ ტრამალებზე, ციხე-კოშკებსა და მარმარილოს სასახლეებზე კარგი ჩვენი კერა დედასამშობლო სომხეთია, ჩვენი ბალღენახები და ველ-მინდვრებია. მანათიის ხეობას ეახლები, ალაგოზის უვაილთა სურნელი დათურები, ჰრდუჭრელი ჩიტუნების გალობით დატკებები... და გულზე მოვეშვება. სხვაგან ოქროს სასახლეებიც რომ დავიდგან, სტაერისა და ატლასის ფარჩებიც რომ ჩავაცვიან. სულ ერთია, მანათიანა და ალაგოზის მანათი ვარაფერი შეედრება.

ისიც მივიდა ვარპეტთან და მოწინებით გადაეხვია.

მოთმენლად ველოდით ვარპეტის სიტყვას. ის იღვა და ისე ლაპარაკობდა, ხმა უთრთოდა, ლელოდა.

— მე, — თქვა მან, — ამ უბრალო სარდაფში თქვენთან ერთად დიდი სიამე ვიგევე, თქვენმა ველთბილმა სიტყვებმა მანუვევეს. ქართველები საყვარელი ხალხია. საქართველო ვდემის ბაღია. ქართველები მამაცი ხალხია. ქართველი მტერს ან მოკლავს ან შეაყვდება, სახელს კი არ შეირცხვენს. საქართველო და ქართველი ხალხი ყაზბევის ნაწერებით გავიცანი. ქართველის კეთილშობილებასა და გმირობაზე დაეწერე მოთბობა „შაქრო ვალიშვილი“. ბათუმის მატარებელში მე მოვიპოვე უსინათლო ქართველი აშულის სიმღერა ახალ საქართველოზე. იმ აშულს მე კვლავ მივებრუნდები. ამ ერთი ღღის განმავლობაში მე ძალიან ბევრი რამ ვიხილე, ჩემი ქართველი მეგობრებიდან იმდენი რამ მოვიპოვე, რომ ავცილებლად უნდა დაეწერო.

მე, ტიციანი და პაოლო ძველი მეგობრები ერთ. ძვირფასო ტიციან, მადლობას მოგახსენებ „აბუღ ალას“ თარგმნისათვის. სახლვარგართ მე აღფრთოვანებით წაეკითხე შენი ლექსები „სომხეთის მთებში“, შენ უმღერ სომხეთს, სომხის მარჯვენას. ეს მომწონს. შენი თქმისა არ იყოს. შემდგომმა თაობებმა უნდა ისწავლონ ჩვენი ენები. ჩვენ საუკუნო მეგობრები ვართ. თქვენი ქვეყანა რომანტიკულია, თქვენი თვალტყვენი, ტანწერწერა ქალები და ვაჟები უდიდესი რომანტიკოსები არიან. ქართველი ხალხი თავისუფლებისმოყვარეა, მტრეც და უღრვეია მისი რწმენა. როდესაც ფეხი დავდგა თბილისის მიწაზე, ვიგრძენი ახალი ცხოვრების ნიაგი...

ძვირფასო მეგობრებო, თქვენ მე მაქვთ. მაღლიდეთ, რისთვისაც მადლობას მოგახსენებო, მე უდიდესი ვალი მადღეს ჩემი ხალხის წინაშე. მე დაებრუნდი, რათა მოვიხალო ეს ვალი სამშობლოს წინაშე.

ბინდი წვებოდა. ავიშალეთ.

სტუმრები ველთბილად გამოეშვიდობნენ ვარპეტს, მის მეუღლეს და წაიღინენ.

ჩვენს წინ ქართული ავტობოთ ნაშენი მტრეხის ციხის ქონგურებიანი კედლები იღვა. ქვემოთ მტკვარი მიღუღუნებდა, ხილზე გავლიანს ვარპეტი შეჩერდა, მოაჩირს დაეყრდნო და

დიდხანს, დიდხანს დასუერებდა მტკვარის მჩქეფარე ტალღებს.

ღარიბოვმა მანქანა მოიყვანა. ჩავსხედით მანქანაში. სადგური ვაირაღდნებული იყო. წვიმა წვრილად სცრიდა. ასფალტზე ალაგ-ალაგ გუბები იღვა. მე ვარპეტის ჩემოდანი შეკერა და მის გვერდით მივაბაყებდი. იგი ისეე ფიქრებში იყო წასული.

ყველანი სავრთიშორისოს მე-9 ვაკონში ავედით.

— რუბენ, დიდი სტუმართმოყვარე და მგრძნობიარე ხალხია ეს ქართველები, — მითბრა ვარპეტმა.

— დიბა, ასეა, — მივეუბე მე. ღარიბოვი საღლაე გაქრა. ქ-ნ სოფის ფინიამ ორკერ შეწყვეა რკინიგზელს, რომელმაც ღერეფანში ვაიარა.

კარში ქომინით შემოიქრა ღარიბოვი. ხელში დიდი ტორტი ეჭირა. მან ტორტი მაგიდაზე დაღო.

— Это вам на дорогу!

ქალბატონმა სოფიმ ჩაფერფლილი თვალები მოაღო ტორტს.

— რატომ შეწუხდით? — უსაყვეღერა.

ვარპეტი ერთ წერტილს მიმტკრებოდა. ვგრანბოდი, რომ რღაეც ფიქრები არ ასვენებდა.

ბოლოს მკითხა:

— რუბენ, როგორ არის აესელა. რა იცი მის შესახებ?

არ ვიცოდი, რა მეპასუხა. აესელი დიდი ხანია აღარ იყო. თვალი ვერ გავუსწორე.

— კარგა ხანია მისვან წერილი არ მიმიღია. მე იგი ძალიან მიყვარს. დიდი მწერალია. ერთხანობას მიმოწერა მქონდა, ის პასუხს არ მივვიანებდა.

ვარპეტი მიმიხედა, აღარაფერი უკითხავს. ვაისმა მესამე ზარი. ფაუფუცით გამოვემშვიდობეთ ვარპეტს, ფანქარასთან თავის ფინასთან ერთად ატრულ ქ-ნ სოფის, და ვავონილად ჩამოვედით. წვიმა სცრიდა ბაქანზე. სინათლები ჩახჩახებდა, ციმციმებდნენ წვიმის წვეთები...

1 აესელ ბაკენცი — ცნობილი სომეხი მწერალი.

გეორგი ჯავახიშვილი

ფოლკლორული მასალები „იმედის“ ფურცლებზე

ყოველთვიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო ჟურნალი „იმედი“, რომელიც ხალხოსნური მიმართულებისა იყო, გამოდიოდა 1881-1883 წლებში.

ჟურნალ „იმედის“ გამოცემაზე ლაპარაკი ორი-სამი წლის განმავლობაში ისმოდა, მაგრამ მთავრობამ გამოცემის ნება არ ღართო. ვარდა ამისა, 1879 წელს ჟურნალის გამოცემის ინიციატორი მიხეილ ასათიანი (იმერლიშვილის ფსევდონიმით ცნობილი) ტრაგიკულად დაიღუპა და ბოლოს, დიდი მცდელობის შემდეგ, 1881 წელს განხორციელდა ჟურნალის გამოცემა (რედაქტორ-გამომცემელი მიხეილ გურგენიძე). პირველი ორი წლის განმავლობაში გამოვიდა ჟურნალის 12-12 ნომერი, ხოლო 1883 წელს კი — 5 ნომერი.

ჟურნალის ირგვლივ შემოკრებილმა ხალხოსანთა ჯგუფმა სურსი თავიდანვე ცხოვრების ახალი ფორმების ძიებისაკენ აიღო. „იმედი“ — წერდა პროფესორი მიხ. ზანდუკელი, — როგორც მკაძნობიარე ბარომეტრი, აღნიშნავს საზოგადოებრივ საკიბრობოტო მოვლენებს. ყოველ შემთხვევაში, ამა თუ იმ მოვლენას, თუ საკითხს შექცელებისდაგვარად მოერიდებლივ ხალხის მასების საკეთილდღეოდ ამუქებს და წყვეტს¹.

„იმედის“ ფურცლებზე იბეჭდებოდა წერილები საშერუნეო საკითხებზე, პედაგოგიური, ისტორიული, ლიტერატურული, ფოლკლორული მასალები, კრიტიკული წერილები და ფელატონები.

ჟურნალის ფურცლებზე გამოქვეყნდა ვეაფშაველას, სოფრომ მვალაბლიშვილის, ანტონ ფურცელაძის, მიხეილ ასათიანის, იოსებ დვა-

თაშვილის, ზაქარია გულისაშვილის და სხვების ნაწარმოებები. აქვე გამოქვეყნდა ისეთი ავტორებიც, რომელთა შემოქმედება დიდმნიშვნელოვანი არ ყოფილა, მაგრამ თავის დროზე დადებითი როლი შეასრულეს. ასეთთა რიცხვს ეკუთვნიან: გიორგი და ეკატერინე კრელაშვილები, დავით დათოშვილი, დ. ქართველიშვილი, ს. სანიძე, კ. მაკუავარიანი, ი. ქაჯია და სხვ. „იმედში“ გამოქვეყნებულია საინტერესო ისტორიული, ლიტერატურულ-კრიტიკული წერილები, რომელთა ავტორები არიან დიმიტრა ბაქრაძე, ნიკო ხიზანიშვილი, მოსე ჭანაშვილი, სტეფანე კრელაშვილი, დ. აბდუშელიშვილი, რომან შამსაშვილ-ცაპიკიევი და სხვები.

ცნობილია, რომ მე-19 საუკუნის 60-იან წლებში ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერების შეკრებასა და შესწავლას მტკიცე საფუძველი ეყრება. იწყება იმდროინდელ ჟურნალგაზეთებში ფოლკლორული ძეგლების სისტემატური პუბლიკაცია — პროპაგანდა.

„იმედის“ მეორე ნომრიდან წესდება ახალი რუბრიკა — „ხალხური ლექსი“, რომელსაც ჟურნალის თითქმის ყველა ნომერში ებეჭდებოდა.

აქ გამოქვეყნებულია ფოლკლორისტიკაში კარგად ცნობილი ლექსები: „ვიტყვი და ვიტყვი შაირსა“, „ერთი გლეხი ვარ საწყალი“, „მარხანზე ჩავიარე“, „მობრძინდი, მკალო“, „ახანურობა მიყვარდა“, „ქართლი იმისათვის დავაგდე“, „აქამდის ახანურები“ და სხვ.

„იმედში“ დაბეჭდილი ხალხური ლექსები ზედმიწევნით კარგად გადმოსცემენ იმდროინდელი გლეხის განცდებს. მაგალითად:

„ქართლი იმისათვის დავაგდე,
თოვლი მოვა და აღარ აიღებს;
რაც რომ ჭირახტული მოვა,
სულ მთლად ბატონი წაიღებს“.

¹ მიხეილ ზანდუკელი, ახალი ქართული ლიტერატურა, ტ. 111, თბ., 1939, გვ. 40.

მკვლევარი ნიკო ტატიშვილი სამართლიანად მოუთხოვდა, რომ „იმედში“ მოთავსებული არც ერთი პოეტის ლექსი გლების განცდებს ისე მკვეთრად არ გადმოგვეცემს, როგორც ხალხური ლექსები¹.

1883 წლის „იმედის“ მესამე ნომერში დაბეჭდილი თამარ მეფის ხალხური ეპიტაფიის ვარიანტი, რომელიც ასეა დასათარებელი: „იმერთა მეფის სოლომონ პირველის საფლავზე დაწერილი“. ეპიტაფიის ეს ვარიანტი ანაქრონიზმისა და კონტრინაციის ნიმუშია.

„იმედში“ დაბეჭდილ ფოლკლორულ ჩანაწერებს არა აქვს მითითებული ჩაწერის ადგილი, უცნობია შექმელისა და ჩამწერის ვინაობა, მაგრამ, ვფიქრობთ, ეს მასალები ფიქსირებული უნდა იყოს ქართლ-კახეთში. ჩამწერნი კი ფურნალის უახლოესი თანამშრომლები — სოფრომ მგალობლიშვილი, იოსებ დავითაშვილი, ანტონ ფურცელაძე და სხვები არიან.

„იმედში“ გამოქვეყნებული პროზაული ნაწარმოებებიდან ფოლკლორულ მასალებს გამოყენებით აღსანიშნავია ზაქარია გულისაშვილის მოთხრობები „მეტრეე“, „უბედური ქვქვილი“, „მარტიანთ პაპა“, „განთიადი“, სოფრომ მგალობლიშვილის მოთხრობა „ცეცო“, მიხეილ ასათიანის — „მე და ონისიმი“, ანტონ ფურცელაძის „თამარ დაზნელი“ და სხვები.

გამსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ზ. გულისაშვილის მოთხრობა „მარტიანთ პაპა“, რომელშიც დახატულია გლეხის შვილის, ხალხის სულისა და გულის — ხაზარეს სახე. ავტორის მოთხრობაში უხვად ჩაერთავენ ლექსები ხალხური რეპერტუარიდან, რითაც ნაწარმოებში გადმოცემული ამბავი უფრო კოლორიტულია. ფოლკლორისტ თამარ ოქროშიძის აზრით, „ხაზარეში“ შეფარებული უნდა იყოს მოქმელი, მოთხრობელი, სტივის მკვრელი, პოეტური ნიჭით მიმადლებული პიროვნება².

სოფრომ მგალობლიშვილმა „ცეცოში“ ოპტატურად დახატა სოფლელი ტლუბიკი დამაზ მეზრე ცეცო, რომელსაც ეს ლექსები წარმოითქვინა:

„ა, ქალო, ვაშლი, რა ვაშლი,
უბეს ნადები, ნასეტყვი;
ამღამ შენთან წამოვალ,
გულის კირიმი, რას შეტყვი?“

1 ნ. ტატიშვილი, ლიტერატურული ნარკვევები. თბ., 1965, გვ. 208.

2 ვახუთი, ლიტერატურული საქართველო, 1968 წ. № 15.

„წუთისოფელში დაღ ჩვენსი ძირმწარე დაგვაღვივნს ბიჭლინოთქას არც მოგვეკლა, არც დაგვარჩინა, არც დღენი დაგვაღვივნა“.

მოთხრობაში „ცეცო“ (მწერალმა შემდეგ ამ მოთხრობას „ღამის მეზრე ცეცო“ უწოდა) ასახულია ქართული წარმართული ღვთაების ელიას რიტუალი. მეზრეები „ცა-ღრუბლის ღვთაებას“ — ელიას შესთხოვენ წვიმას, ერთი მეზრეთაგანი პუეება: „...რო ქუხს, ელია წინას წარმეტყველი ზის დროშაში და დააჭირითებს ცაში და, ცა რომ გაინარჩევა, მაშინ წამოეა სხაპა-სხუბით წვიმოა. მესხაც თურმე ისა გზაენის. რო ვააქანებს ი დროშას, თუ რაღაცას, წინ ი წყუელი ეშმაკი აუძლებოა, ცხენები თურმე უკან დაიხვეწოა; ელია, ვენაცაღუ იმის მადლსა, იღებს მესხა და ესერის ი წყუ-ულსო; ის დაიუხუბოა და მეხი კი აქ ჩამოეარდება ხოლმეო“. ტაროსის ღვთაებაზე მრავლად არის ჩაწერილი მასალები, მაგრამ შემოთ მოტანილი ლეგენდა გამოირჩევა თავისი ორიგინალით.

„იმედის“ ფურცლებზე დაბეჭდა ანტონ ფურცელაძის პოემა „თამარ დაზნელი“². საერთოდ, მწერლის მთელი შემოქმედება ძალიან ახლოსაა და მკიდრო კავშირშია ხალხურ წყაროებთან. ეს განსაკუთრებით ითქმის ისტორიულ თხზულებებზე. იგი აქ ხშირად ღვთაებულ გეგარდს უღლის ძველ მატიაწებებს, სანაგვიროდ უხვად სარგებლობს ფოლკლორული მასალებით, გადმოცემებით, ეს არაა შემთხვევითი. აქ საქმე გვაქვს გარკვეულ თეორიულ წინამძღვრებთან, საქმე ისაა, რომ ეს საერთომთლიანად ორგანულად ეკავშირდება ანტონ ფურცელაძის ფილოსოფიურ-სოციოლოგიურ მრწამსს.

ისტორიის ვაგების საკითხში ანტონ ფურცელაძე არც თუ იშვიათად თავს აღწევს იდეალიზმის ტყვეობას და იძლევა საზოგადოებრივ-ისტორიული მოვლენების „მეტრეაღისტურ“ ახსნას. ამის ერთ-ერთი ნიმუშია მწერლის მტკიცება, რომ ისტორიის მამოძრავებელი ძალა არის ხალხი და ის არა ჩანს ჩვენს მატიაწებში.

ფოლკლორული მასალების გამოყენების საუბებით სასიათლება ფურნალ — „იმედის“ პუბლიცისტოკა სტეფანე კრულაშვილის, მონე ჯანაშვილის, ნიკო ხიზანიშვილის, მ. გურგენაძის, გრიგოლ ყიფშიძის, დ. აბღუშელიშვილის, რ. ძამსიაშვილი-ცამცივეის და სხვათა კრიტიკული-ისტორიულ წერილებში ჩართულია ხალხური სიტყვიერების საინტერესო მასალები.

„იმედის“ თანამშრომლები თავიანთ ნაწარ-

1 ს. მგალობლიშვილი, რჩეული ნაწერები. თბ. 1963 წ. გვ. 358.

2 იმედი, 1883, № 1.

მოგებში უხვად იყენებენ ფოლკლორულ მასალებს. ისინი ცდილობენ ისეთი ენით და სტილით წერონ, რომ მათი ლიტერატურული ნაწარმი ხალხისათვის ადვილი გასაგები გახდეს. აღსანიშნავია ისიც, რომ ხალხისნები დაინტერესებული ყოფილან არა მარტო ხალხური შემოქმედების მასალების ჩაწერა-გამოქვეყნებით, არამედ ისინი თავიანთ ეურნალს ფურცლებზე ბეჭდავენ წერილებს, რომლებშიც ფოლკლორის კვლევის კვალი შეინიშნება. მაგ. 1881 წელს (№ 9) ბეჭდება ცნობილი ქართველი მოღვაწის რომან ქაშაშვილ-ცამციციის წერილი ხალხურ მუსიკალურ ფოლკლორზე. წერილში ძირითადად ქართლ-კახური სიმღერებია მიმოხილული. ავტორის აზრით: „ხალხური სიმღერა შეიძლება ვეწოდოთ მხოლოდ იმ სიმღერას, რომელსაც სოფლის ხალხი იგონებს — სთხავს“¹. ხალხთაური იდეებით შთაგონებული ავტორი აქვე მიუთითებს: „ღიახ გლეხი ხალხი — „ერი“ იყო ყოველთვის თვისის საყვარელის მამულის ინტერესების დამცველი“². რაც შეეხება ხალხური სიმღერის ჩაწერას, ამის თაობაზე წერს: „ვისაც მესწავლა და ნოტებზე გადალება მსურს ხალხური სიმღერისა, — იგი უნდა წაიფიქროს სოფელში, დაახლოდეს ხალხთან, დაჰყოს მასთან კარგა ხანი და კარგად შესწავლოს და შეითვისოს — ხალხური კილო“³.

რ. ქაშაშვილი აღნიშნულ წერილში მუ-

თითებს, რომ სიმღერა „დიდება“ რუსულსავე მღერიათ „თუ გვალვია და წვიმა სთხოვენ — ამბობენ, „ღმერთო მოგვეცე ტალხი, აღარ გვინდა გორობი; თუ გვალვასა სთხოვენ „ღმერთო მოგვეცე გორობი, აღარ გვინდა ტალხი“, ამ ჩვეულებას „გონჯობასაც უწოდებენ და, მგონია, წარმართობის დროს ეკუთვნის, რადგანაც კერპის „გონჯს“ ატარებენ ქალები“¹.

რ. ქაშაშვილი ქართულ ხალხურ სიმღერებზე დაკვირვებისას ასკვნის, რომ „ქართლ-კახეთში თრნაირია ფერხული სიმღერა: „მაყრულის“ (იგივე ორ-პირული) კილო და „შავლეგო“-სი. „თამარ მეფე“ კილოთი ემსგავსება „შავლეგოს“ სიმღერასო“².

რაკი ხალხურ სიმღერებზე მიუთითებთ, აქვე უნდა აღნიშნოთ, რომ ზ. გულისაშვილის მოთხრობაში „მეტრევე“ მოტანილი აქვს „მეტრევი“ სიმღერის ტექსტი და ასკვნის: „ტრუვი“ ანუ „ხეური“ სიმღერაა, საცა ორნი ლექსებს მღერიათ. ეს მეტივეების სიმღერაა“³. შრომის პოეზიის ეს საინტერესო ნიმუში ერთერთი პირველი და სანდო ჩანაწერია.

ამრიგად, ეურნალ „იმედში“ დაბეჭდილ ფოლკლორულ მასალას გარკვეული მნიშვნელობა აქვს როგორც ქართულ პრესის ისტორიის, ისე ზეპირსიტყვიერების შესწავლა-გამოყენებისა და პუბლიკაციისათვის.

1 იმედი, 1881, № 9, გვ. 91.

2 იქვე, გვ. 92.

3 იმედი, 1881, № 9, გვ. 93.

1 იქვე, გვ. 87.

2 იმედი, 1881, № 9, გვ. 91.

3 იმედი, 1881, № 3-4, გვ. 26.

წიგნი გეოგრაფიულ კილოკაჰში

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ვა-
შომცემლობამ კარგი საქმე გააკეთა, რომ აჯად.
არნ. ჩიქობავასა და დოც. მიხ. ალაიძის რედაქ-
ტორობით ცალკე წიგნად გამოსცა მეცნიერისა
და პედაგოგის — დოც. ქეთევან ძოწენი-
ძის გამოკვლევები ზემოიშვრული კილოკაჰის
შესახებ.

ქ. ძოწენიძე, როგორც ცნობილია, წლებს
მანძილზე (1947 წლიდან გარდაცვალებამდე)
ენერგიულად სწავლობდა ზეშო იშვრულის მცხო-
ვრება მტყვევლებს. სოფელ-სოფელ, ად-
ვილზე იწერდა სათანადო ტექსტებს, ცოცხალ
მტყვევლებზე უშუალო დაკვირვებისა და ჩა-
წერილი დილაქტოლოგიური მსაღვლების ანა-
ლიზის საფუძველზე აქვეყნებდა საინტერესო
გამოკვლევებს სამეცნიერო კრებულებსა და პე-
რიოდულ გამოცემებში. მკვარამ ზემოიშვრულის
შესახებ მისი ზოგიერთი შრომა ჯერ გამოცემუ-
ლი არ იყო. სპეციალისტთა უმეტესობას შეეძ-
ლო გაეცნო მხოლოდ ზოგი მთავარი სამეცნიერ-
ო სესიებში და კონფერენციებზე წაითხული
შობხნებების თეზისებით; ამგვარად მკითხველს
შესაძლებლობა ეძლევა ახლა ამას გაეცნოს
ბეჭდური სახით. წიგნში, რომელსაც ეწოდება
„ზემოიშვრული კილოკაჰი“, ენობრივი ანალიზი
მოცემულია ზეშო იშვრულის ცალკეული რაიონ-
ების მიხედვით (მოთიკის რაიონი, სანხე-
რის, ჭიათურისა და ზესტაფონის რაიონებს).
სამწუხაროდ, ავტორის არ დასცალდა, რომ თი-
თიველი კუთხის დაწვრილებითი შესწავლის
შედეგები შეეკრა ერთ მთლიან მონოგრაფიად.

კარგად მოქმედება რედაქტორები, რომ აქვე
გამოქვეყნებიათ ამავე ავტორის მიერ ზემოი-
შვრულ კილოკაჰთან დაკავშირებით დაწერილი
სხვა შრომები და წერილები, რომლებიც არკ-
ვევენ ზემოიშვრულის მიმართებას ქვემოიშ-
ვრულთან, ან ეხებათ უშუალოდ საკითხს ამ
ორ კილოკაჰთან შესარისპირებით, ანდა აშუქ-
ვენ სპეციალურ საკითხებს ზემოიშვრულში, ან

კიდევ ავლენენ ზემოიშვრულის ელემენტებს
მხატვრულ ლიტერატურაში და სხვ.

პირველად აქ იხვედება ისეთი საინტერესო
გამოკვლევები, როგორცაა: 1. „ზემოიშვრული
კილოკაჰი (სანხერის რაიონის მცხოვრებთა მე-
ტყვევების მიხედვით)“, 2. „ზემოიშვრული კი-
ლოკაჰი (ზესტაფონის რაიონის მცხოვრებთა
მეტყველების მიხედვით)“, 3. „ზემოიშვრული
კილოკაჰი ქვემოიშვრულთან მიმართებით“, 4.
„აკაი წერეთლის ენა“, 5. „დავით კლდიაშვი-
ლის პერსონაჟთა მეტყველება“ და სხვ.

გამოკვლევებს, რომლებიც 320 გვერდს მოი-
ცავს, ერთის ზემოიშვრული „მეტყველების ნი-
შეში“ (გვ. 321-548) და „უცნობ სიტყვათა
განმარტება“ (გვ. 549-554), ნაშრომს წინ უძე-
ვის ანოტაცია, ავტორის სურათი, აჯად. არნ. ჩი-
ქობავას წინასიტყვაობა და დოც. მიხ. ალაიძის
ნარკვევი ავტორის ცხოვრებისა და ღვაწლის
შესახებ, ხოლო ბოლოში მოცემულია: პირთა
საძიებელი, შემოკლებათა განმარტება, შესწავ-
ლილი სოფლების სახელწოდება, მთხრობელთა
(ინფორმატორთა) სია, ავტორის შრომების ბიბ-
ლიოგრაფია და სარჩევი.

ნარკვევში, რომლის სათაურია „ზემოიშვრუ-
ლის საკითხისათვის ზემოიშვრულ და ქვემოიშ-
ვრულ კილოკაჰებთან მიმართებით“, ქ. ძოწენი-
ძე თავისებურად წყვეტს უშუალოდ საკ-
ითხს. მისი აზრით, „ზემოიშვრულ კილოკაჰად
მიჩნეულ თურქოლის, შიაკოკისა და ტყიბუ-
ლის რაიონების მცხოვრებთა მეტყველებაში
ზემოიშვრული კილოკაჰის ნიშნებიც გვეხვდება
და ქვემოიშვრულისა. მოკარბებულად ან ერ-
თთა წარმოდგენილი, ან მეორე ამ რაიონების
ტერიტორიული განლაგების შესაბამისად, მა-
გალითაჲ, თურქოლის რაიონში, რომლის სოფ-
ლებზე უშუალოდ იყარის ზემოიშვრულის სოფ-
ლებს, ბუნებრივია, უფრო ზემოიშვრულის მოე-
ლენება წარმოდგენილი, ხოლო შიაკოკისა
და ტყიბულის რაიონებში — ქვემოიშვრულისა“
(გვ. 260).

ავტორის დაკვირვებით, „თანაც ამ რაიონების
მცხოვრებთა მეტყველებაში არ დასტურდება
ისეთი საერთო, თავისთავადი ნიშნები, რომ შე-

ქეთევან ძოწენიძე, ზემოიშვრული კი-
ლოკაჰი (ენობრივი მიმოხილვა და ტექსტები),
1978.

საძღვრელი იყოს მათი ერთ კილოკავად გავრთიანება ქვემოიშვრულისა და ზემოიშვრულის საპირისპიროდ“ (გვ. 260).

იქვე ავტორი დასძენს: „ჩვენი აზრით, ის თავისებურებანი, რომლებიც შეიშვრულად მიჩნეული რაიონების მცხოვრებთა მეტყველებაში შეიმჩნევა, თქმის ფარგლებს არ უნდა სცილდებოდეს“ (გვ. 260).

განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ნარკვევი „ზემოიშვრული კილოკავი ქვემოიშვრულთან მიმართებით“, რომელიც პირველად ამ წიგნში ქვეყნდება. ქ. ძოწენიძე დასახელებული რაიონების მეტყველებას ამ შრომაში აქეთვნებს ქვემოიშვრულს. იგი წერს, რომ „იშვრული აერთიანებს ზემოიშვრულ და ქვემოიშვრულ კილოკავებს. ზემოიშვრული გავრცელებულია საჩხერის, ჭიათურის, ზესტაფონისა და ორჭონაიძის რაიონებში, ხოლო ქვემოიშვრული — ქუთაისისა, ტუიშელის, თერჯოლის, მაიაკოვსკის, წყალტუბოს, წულუკიძის, სამტრედიისა და ვანის რაიონებში“ (გვ. 228).

ბევრი შედგენილობასთან დავაშირებით აქ ნათქვამია, რომ „იშვრულ კილოს სალიტერატურო ქართულისაგან განასხვავებს აქა-იქ გადმონაშთის სახით შემორჩენილი“ ზოგიერთი ბგერა. (გვ. 228).

ამავე შრომაში სწორად არის შენიშნული, „რომ ქვემოიშვრულშიცა და ზემოიშვრულშიც თითქმის ერთნაირად აქვს ადგილი პროტესტულ ასიმილაციას, როცა ასიმილატორი ყრუ ფშვინვიერი ან ყრუ სპირანტია, ხოლო, როცა გამეღენელი აბრუტეია, მაშინ ქვემოიშვრულში ასიმილაცია კანონზომიერად ტარდება (ტა, ტბილი, კტე, ვაბოროტა, ვატტა, დამიწყტა, ეტარი, მოტა), ზემოიშვრულში კი პროცესი მერყევობს და, რაც უფრო ქართლისკენ მივიწევთ, მით უფრო მატერლობს უასიმილიაციო ფორმები“ (გვ. 228).

მართებულად არის აღნიშნული, რომ „პრევერბის ა და მ ხმოვნებს სრულად იმსჯავსება ე ხმოვანი: ვატანა, წილა, გავყანა, ვაღვებანა... შევკლია, შევსპო“ (გვ. 228).

ავტორი დადასტურებულად აქვს, რომ „ამ შემთხვევაში ასიმილაციას არ აბრკოლებს ფუძისეული ვ და პირის ნიშნები ვ, გ, გვ: წივეყანეთ, გეშეეთებია, ჩეგვეყანეთ... მევედ, მევეკალი, მეგეტანა...“ (გვ. 228).

ავტორი ზემო იშვრეთის წიფის სასოფლო საბჭოში შეშავალ სოფლებში ადასტურებს სრული სახის ასიმილაციის შემთხვევებს რთულ პრევერბებშიც: ასიმილირდება „ამო, ჩამო, გამო, შამო. პრევერბების პირველი ხმოვანიც“ (გვეშეშეკა). ეს მოვლენა სწორადაა ახსნილი ქართულის გავლენით (გვ. 229).

ქ. ძოწენიძე ამტკიცებს, რომ „ქვემოიშვრულში, სამტრედიის რაიონის იმ სოფლებში, რომლებიც მეგრულის გავლენას განიცდიან, აი კომპლექსში ნაწილობრივი ასიმილაციის პარალელურად სრული ასიმილაცია დასტურდება უშუალო მეზობლობაში, რადგანაც მასიმილირებული მხოლოდ სათავისო ქვეყის ან ვნებითის ი პრეფიქსია: წიყყანა, დითანანმა, გიამარა...“ (გვ. 229).

იქვე ნათქვამია, რომ სამტრედიელ თქმაში ანალოგიური სახის ასიმილაცია შეიძლება მოხდეს მაშინაც, როცა ა-სა და ი-ს შორის გაქვს პირველი სუბიექტური პირის ნიშანი ვ (ღივიწერეთ).

ასეთვე ვითარება შენიშნულა იი კომპლექსის მიმართაც ამავე თქმაში: მიფნია (= მოიქნია), წამიოყვენეთ (= წამიოყვანეთ) და სხვ. (გვ. 230).

ზემოიშვრულისათვის უცხოა ანალოგიური ასიმილაცია აი და იი კომპლექსებში.

ქვემოიშვრულში სრული სახის ასიმილაცია შეინიშნება ია სუფიქსიან სახელებშიც (მართაი — || მართაი — მართაივი — მართაივი). ამ შემთხვევაში ქვემოიშვრული უპირისპირდება ზემოიშვრულს, როგორც ეს სახეებით მართებულად არის აღნიშნული ამ შრომაში (გვ. 234).

ქვემოიშვრული გამოყოფა ზემოიშვრულს აგრეთვე, როგორც ავტორი წერს, „უცნ თანდებულის ხმარებითაც (სახლისყენ — || სახლაყენ) და „თვის თანდებულაში ნათესაობითის ფუნქციით“ - იხა||-იხან ტიპის წარმოებით: საქმიხა||საქმიხან (გვ. 235, 236).

ავტორი ამ შრომაში გულმოდგინედ იხილავს ქვემოიშვრულ და ზემოიშვრულ კილოკავებს, გამოყოფს თითოეული მათგანის დამახასიათებელ ნიშნებს და უპირისპირებს ერთმანეთს, განსაზღვრავს მათ ადგილს ქართული ენის სხვა კილო-თქმათა შორის.

დიალექტური მოვლენების ქ. ძოწენიძისებულ მიკროანალიზს, როგორც ამის საფუძვლით სწორად აღნიშნავს ავად. არნ. ჩიქობავა ამ წიგნის წინასიტყვიობაში, მეტად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება დიალექტოლოგიური ატლასის შესადგენად.

„ზემოიშვრული კილოკავი (ენობრივი მიმოხილვა და ტექსტები)“ ქართული დიალექტოლოგიის დიდი შენაძენია.

სასურველად მიგვაჩნია, რაც შეიძლება მალე გამოვიდეს მეორე წიგნიც, რომელიც ზემოიშვრულის ლექსიკას ეთმობა, და დააბეჭდოს ამავე ავტორის გულმოდგინედ ჩაწერილი სანდო დიალექტოლოგიური ტექსტებიც.

ს ა ზ რ კ ნ ე მ ე თ ი

რ ა დ ა მ მ რ თ ა მ ა ნ - პ ო ლ - ს ა რ ტ რ ს

საბჭოთა მკითხველი კარგად იცნობს თანამედროვე ფრანგი პროზაიკოსისა და დრამატურგის, ფილოსოფოსისა და პუბლიცისტის ეან-პოლ სარტრის შემოქმედებას. რუსულ ენაზე თარგმნილი და გამოცემულია მისი პიესების ვრცელი კრებული, რომელშიც შევიდა კერძოდ მისი „დაუმარხავი მკვდრები“, „ზუზეები“, „მოკრძალებული კაზა“, „სატანა და შამალმერითი“, „ზხოლოდ სიშარბლე“ („ნეკრასოვი“) და სხვ. სარტრის ავტობიოგრაფიული მოთხრობა „სიტყვები“ ითარგმნა ქართულ ენაზეც; გარდა ამისა, თბილისშივე გამოიცა ქართული ავტორის — შ. ბაქრაძის ნაშრომი „ე. — შ. სარტრის მსოფლმხედველობის ევოლუცია მისი ლიტერატურული ნაწარმოებების მიხედვით“. დასავლეთ ევროპის ლიტერატურის საბჭოთა მკვლევარები მუდამ იღავებოდნენ სარტრს, როგორც გრუნტინტენციალიზმის ფილოსოფიური მოძღვრების მოთავეს, გადაქრით უარყოფდნენ მას; შვარამ, იმავე დროს, აღნიშნავდნენ კიდევ მისი მხატვრული შემოქმედებისა და საზოგადოებრივი საქმიანობის ცალკეულ პოზიტიურ მხარეებს.

სარტრი ოცდაათობზეტი წლისა იყო, როცა მეორე მსოფლიო ომი დაიწყო. 1939 წელს არშიაში გაწვეული მწერალი და ფილოსოფოსი, საფრანგეთის დამარცხების შემდეგ, პიტლერელებმა საკონცენტრაციო ბანაკში გამოაპყვედინეს. ტყვეთა ბანაკს მან, როგორც ექნა, დააღწია თავი, 1941 წელს დაბრუნდა პარიზში და მასშივე მიემხრო წინააღმდეგობის მოძრაობას — დაპურობილი და მტრის მიერ ფეხქვეშ გათვლილი პარიზის სცენაზე იღვებოდა მისი პიესები, რომლებშიც მხილველი იყო პიტლერელებმა ბარბაროსობა; ომის დამთავრების შემდეგ იგი რედაქტორობს ეურნალ „ახალ დროებს“. შრავადრიცხოვან ლიტერატურულ-კრიტიკულ წერილებში, კერძოდ თავის პროგრამულ ესეში „რა არის ლიტერატურა“ (1946 წ.), ავრთვე ნაშრომში „ბოდლერი“ (1947 წ.) სარტრი იცავდა იმ აზრს, რომ ლიტერატურა უნდა

ემსაზურებოდეს საზოგადოების წინსვლის საქმეს, რომ მწერალს ვულოან ახლო უნდა მიაკონდეს ყველაფერი, რაც დედამიწაზე ხდება. სარტრი — პუბლიცისტი („საუბრები პოლიტიკაზე“. 1949 წ.) გამოდიოდა რასიზმის წინააღმდეგ, ებრძოდა ფაშისმის გადაწეობებს, ხოლო 1952 წლიდან, ვენის მსოფლიო კონგრესზე, მიემხრო სამშვიდობო მოძრაობას და ამერიკიდან როგორც თავისი კადმიოთ, ისე ზეპირი გამოსვლებით ებრძოდა ომის გამართვლებს, კოლონიალიზმისა და ნეოკოლონიალიზმის დამცველებს, ამბილებდა მსოფლიო იმპერიალიზმის ბნელ საქმეებს, იცავდა მშვიდობის საქმეს, ამ მხრივ აღსანიშნავია მისი წერილებში ცალკი „კომუნისტები და მშვიდობა (1952-1953 წ.წ.)“. ანრის მარტენის საქმე“ (1953 წ.), შეიღი ტომი კრებულისა „სიტუაციები“ (1947-1965 წ.წ.).

იმავე დროს, სარტრი აქვეყნებდა ფილოსოფიურ ტრაქტატებსა და მხატვრულ ნაწარმოებებს; აქ უნდა დავახელოთ მისი რომანები: „დავუკაცება“, „გადავადება“, „სიკვდილი სულში“ და სხვ. საერთოდ, წინააღმდეგობაში სარტრის შემოქმედებაში მუდამ დიდად საგრძნობი იყო — მწერალი ხან ეძებდა რაღაც „მესამე ზვს“, ხან ნიმილისტურ განწყობილებებს ეძლეოდა. მის ნაწარმოებებში მძალტრად გამოიხატა მატროპობის ტრაგედია, განწირულება ადამიანისა, რომელსაც შეუგნია უაზრობა თავისი გაჩენისა და სიკვდილისა ქვეყნად. ამ მოუწყობელ, აწეწულ-დაწეწულ და მისაღმი მტრულად განწყობილ სამყაროში.

1964 წელს სარტრს მიენიჭა ნობელის პრემია, რომლის მიღებაზე მან უარი განაცხადა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია სარტრის პიესა „ზხოლოდ სიშარბლე“ („ნეკრასოვი“); იგი დაიწერა 1956 წელს; ეს იყო უაღრესად მძალტრი მხილვა მთელი იმ სიკრებისა და თაღლითობისა, რომელსაც მიმართავს ბურჟუაზიული პროპაგანდა საბჭოთა ქვეყნისა და მისი სამშვიდობო პოლიტიკის წინააღმდეგ ბრძოლის დროს. თავის პიესაში სარტრმა გვიჩვენა, რომ ბურჟუაზიული გაჭეთის რედაქცია — ეს არის „სიკრისი ფაბრიკა“, რომელიც არაფრის წინაშე

უკან არ იხევის, ოღონდ თავის მკითხველს უკუ-
ლაფერი უყუდმა და მრუდუდ სარკვეში უჩვენოს.
ამ პიესის მთავარი გმირია თადლითი და ავან-
ტურისტის ფორმ დე ვალერა, რომელიც სის-
ხლის სამართლის პოლიცია გაცხარებში დაე-
ძებს, მაგრამ ის იმდენად ოსტატურად მოქმე-
დებს, რომ მუდამ მარჯვედ გაუსვლტება ხოლ-
მე ზელდაან პოლიციის გამოცდილ მეძებრებს.
პოლიციის ინსპექტორი გობლე ლამარაკობს:
„დამავალეთ ჩვეულებრივი მკვლელის დამატომ-
რება და ორ წუთში მოგვკრათ მას. ჩვეულებრი-
ვია ადამიანები ადვილად ვუგებო, ერთი-მეორეს.
მაგრამ რა უნდა ვაფუგო ასეთ არამზადან? ეს
ხომ მსოფლიო მასშტაბის ყაღაბანდია, ასობრ-
ღანაშაული აქვს ჩადენილი და ერთი მარცხი
არ მოსვლია. რა უნდა მოვუხერხო მას; როცა
ჩემს წინაშე გენიოსია, მე ვინმევა. გენიოსების
დევენა ჩემი საქმე არ არის.“

და აი, როცა დევნილი ფორმ დე ვალერა
ოსტატურად დაუსვლტება პოლიციის შორივ
მანებს, ამ დროს ვაზეთ „სურა-ამარის“ რედაქ-
ციამი გამაღებით დაეძებენ რამე სენსაციას,
რაც ხელს შეუწყობდა ომის ფსიქოზის გაჩაღე-
ბას. რედაქტორს თავის კაბინეტში გამოუძახ-
ნენ თანამშრომლები და ტუჯეს ამრობს ზეით,
თათხავ და ავირებს — უნებოები ხართ, მთრი-
ანი ვერაფერი მოგაფიქრებიათ, რომ რაკი-
ღამი შეწყდა, „ცოვი ომის“ საქმე მანც წინ წავ-
წიოთო. შესაფერი მასადა არა გვაქვსო, თავს
იმართლებენ თანამშრომლები. „ვამინცტონიდას
არაფერი ისმის? დალესმა არაფერი თქვა?“
„არა“ „სენატორებმა?“ „ხმა არ ამოუღიაო.“
„დოკუმენტები. მამ ნეტავ რას აკეთებენ?“ —
გამწარებთი წამოიძახებს რედაქტორი. ამ გავა-
მწიამი რომ არაან, მიიღებენ რეიტერისა და
ფრანს პრესის სააგენტოების ცნობას იმის
თაობაზე, თითქოს მოსკოვიდან საზღვარგარეთ
გაიქცა საპუტოა მინისტრი ნეკრასოვი. საზოთი?
საიდან ჩანს ეს? ნეკრასოვი არ ესწრებოდა
მოსკოვის დიდ თეატრში დადგმულ პრემიერას.
ცრუბენტლებს მეთი საზოთი არც სჭირდებათ;
რაკი არ ესწრებოდა ახალ საოპერო სპექტაკლს,
მასსადაამე, სამშობლოდან გაიქცა და პოლიტი-
კურ თავშესაფარს იძებს. სახელდახელოდ იგო-
ნებენ სათაურს ამ სენსაციური ცნობისათვის:
„ნეკრასოვი სადღაც გაქრა“. ქვესათაური: „საბ-
ჭოთა მინისტრმა არჩა თავისუფალი სამყარო“.
იქვე მკრატლია და წიბოს საშუალებით სა-
წრაფოდ აკეთებენ ყაღბ ფოტომონტაჟს: საბ-
ჭოთა მარშალი წაბლა ცხენით შედის ცეცხლ-
წაიღებულ პარიზის ღუთისმშობლის ტაძარში
გახარებული რედაქტორი — მამ ხომ სენსაცი-
ური მასალა იშოვა ვაზეთისათვის.

მაგრამ ამით არ თავდება ყველაფერი: რე-
დაქციის მუშაება დიდი წვალებით მოძებნაან
„მსოფლიო მასშტაბის“ ავანტიურისტის ფორმ
დე ვალერას და შეაუღლიანებენ პრესაში გა-
მოვიდეს განცხადებით, თათქოს იგი არის არა

ფორმ დე ვალერა, არამედ გამოცდილი საქო-
თა მინისტრი ნეკრასოვი. მეთქვამდ ვრ-
ხებით, რომ, როგორც ირკვევა, ნეკრასოვი ნე-
კრასოვი თურმე იმიტომ არ ესწრებოდა პრემი-
ერას, რომ ყირიმში იყო წასული დასასვენე-
ლად.

ამრიგად, მაწინწალა ახალ როლში გამოდის,
აწუფოს პრეს-კონსტრუქციებს, სადაც აცხადებს,
თითქოს სულ მალე დაიწყება მესამე მსოფლიო
ომი, თითქოს მას სულ აქვს სიები ამ პიართა,
რომლებიც პირველ რიგში უნდა იქნან დავებრ-
ტილნი და ა. შ. პიესის მთელი დახარბოული
სიუჟეტის და მასში ახასული ამების დაწერი-
ლებით გადმოცემა საჭირო აღარ არის, მხო-
ლოდ უნდა აღინიშნოს: სარტრის პიესის დედა-
აზრი ის იყო, რომ თვით ეს მაწინწალა დე ვა-
ლერა შედარებით უფრო პატიოსანი ცაცი ჩანს,
ვიდრე სენსაციებს დახარბებული ბურჟუაზიუ-
ლი ფურნალები, „ცოვი ომის“ დაოსტატებუ-
ლი გამაღებლები. აქი ფორმ დე ვალერა მი-
მარბავს კიდევ მათ: „მე თქვენ მშუღხარბთ
თქვენ ტურები და მგლები მართო“.

ასეთია სარტრის ეს პიესა, რომელიც მძაფრი
დაგმობა იყო „ცოვი ომისა“, მთელი ძალით
რომ მძვირებოდა ორმოცდაათიან წლებში.

ახლა კი სარტრს რაღაც უცნაური რამ დაე-
მართა: მას დაავიწდა ყველაფერი, რასაც აღ-
რე წერდა, მას ვეღარ გაურჩევია ვინ არის
მშვიდობის მომხრე და ვინ არა. სარტრის უც-
ნაურ გარდაქმნათა შორის ერთი საკვირველება
ის არის, რომ მწერალმა და ფილოსოფოსმა
უკეთესი ვერაფერი მოიფიქრა — ადღო და
შეუწრბადა ჯაუფს ამ ფსევდორევოლუციონე-
რებისას, რომლებიც თავის თავს ფრანგ შოთის.
ტებად აცხადებენ.

ახლხან ამერიკულმა ფურნალმა „ესკვიარმა“
გამოაქვეს თავისი კორესპონდენტის საუბარს-
უან-პოლ სარტრთან; ამ საუბრის დროს, ევროპედ,
კლასიკური მემკვიდრეობის შეფასების საკითხ-
ში, სარტრმა ნათლად უჩვენა მკითხველს, თუ
როგორ „ღრმად დაუფლებია“ იგი შოთს იდე-
ებს.

საუბრის დასაწყისში სარტრი აცხადებს, რომ
უფროებმა იმ „მემარცხენე“ ახალგაზრდობის
განწყობილებებს, რომელიც ებრძვის „კლასი-
კურ ინტელექტუალობას“. მისი აზრით, „კლასი-
კური ინტელექტუალიზმი“ და საერთოდ,
მთელი დასავლეთის ინტელიგენცია — მწერა-
ლი, ექიმი თუ პროფესორი, თავის მოღვაწეო-
ბის სფეროში შეზღუდული და ზედფრებოო-
კილია ბურჟუაზიის მიერ. სარტრი არამწორად,
ნიმილიტურად აღასებს კლასიკური კულტურის
არსსა და მნიშვნელობას, და ეს იმიტომ ზღვება,
რომ ოცნებობს მთელი საზოგადოებრივი ცხოვ-
რების გარდაქმნაზე „ჩინური ნიშნის“ მიხედ-
ვით.

ფურნალ „ესკვიარის“ კორესპონდენტის კითხ-
ვა ასეთია: „წარმოიდგინეთ, რომ „კულტურულ“

ლი რევოლუცია", რომლის მოსახდენად იბრძვიან თქვენი მეგობრები, პარტიზო უკვე განხორციელებულია. შედეგობრივად თუ არა არ მივცათ მათთვის ნება დაეწვათ ნაციონალური მიზნობრივად, ლენინად და ვინჩის „ქოკონდა“ და სხვა ასეთი შედეგები? ამაზე სარტარი უნახუნებს:

„რაც შეეხება „ქოკონდას“, მე ერთ წუთსაც არ დავეჭვადებოდი, ისე დავრთავდი ნებას დაეწვათ იგი, მაგრამ ამასთან, აღნაშთ, შედეგობრივად ვაღაშრინისა ზოგიერთი სხვა ნაწარმოებზე. შედეგობრივად თუ არა ამას, ეს სხვა საქითხია. მე მგონია, უფრო ასე ვიტყვოდი: ეს ჭებრტრობით ვადვადლო, შემდეგ მოვთხოვრებო, თუ როგორ მივციქვით.

ხოლო თუ პროფესორების დაწვას დაიწყებდნენ, ამაში მე ცუდი არაფერს ვაინახავდი, იმიტომ, რომ ამ პროფესორთა შორის ზოგიერთები — ნამდვილი ბოროტმოქმედნი არიან. მაგრამ ფაქტობრივად მე მოვიხიზვდი, რომ პროფესორები, გარკვეული დროით დაგვეწვდია გაქცევაზე დასაწყისში, ისე, როგორც ინახვენ წიგნებსა და სურათებს ომის დროს, ხოლო შემდეგ, რაცა მთავარი საქმე გაეთვლებული იქნებოდა, განვიხილავდით საქონის თუ როგორ უნდა ყოფილიყო მათი მოწყობა ბუღ.

მაგრამ, როცა მე ვუთხრობ „ქოკონდაზე“... აი, ეს ნამდვილად ისეთი ნაწარმოებია, რომელიც არ არის საქართველო, აბსოლუტურად არ არის საქართველო. ხანგრძლივი დროის მანძილზე ქოკონდას დიმილი ვაცვითილი თემა იყო უხერხული მწერლებიხათვის. მაშინ ამ დიმილი მაინც რაღაც აზრი მქონდა. ახლა ის არარაობაა, ცარიელი ადგილია“.

ხოლო ლიტერატურული შედეგები? როგორ მოქცევოდით მათ? რა დავმართებოდა ფლობის „მადამ ბოვარს“? — ევითხება კორესპონდენტი სარტარს, „შეაქვლივოდა ეს რომანი შეგვენახა, — პახუნობს იგი, — შეგვენახა მასში გამოხატული ფელაქსარისისათვის „ინტერპერსონალურ კავშირებზე“. იმ კულტურაში, რომელიც დაფუძნებული იქნება მარტო სიუჟეტზე. „მადამ ბოვარს“ შეაქვლივოდა ეპოქა თაგინი ადგილი... ის შეიძლება დატოვებულ იქნას. ხოლო დანტე ალიგიერი? რა დარჩებოდა დანტესახან? ეს ძალზე ბნელი და გაუგებარი მწერალია მკითხველისათვის ჭერ ახლაც კი; ის მოვითხოვს რაღაც სიმბოლადურ საიქიოზე, რომელსაც ჩვენთვის ყოველგვარი აზრი დაქარგული აქვს“.

კორესპონდენტი სიხოვს სარტარს ვანმარტოს თუ რას გულისხმობს ფრანკა, რომელიც მწერალს ამას წინათ წარმოუთქვამს: „ყოველ შემთხვევაში, ლიტერატურის საქმე ვთავაზობოდა“. და აი, სარტარს ვანმარტობაც: „მოგვიწავნოთრთ მაგალითს, ვასულ წელს პარტიზო დადგეს ძალზე კარგი პიესა სახელწოდებით „ოთხმოცდა“

მეცბრე წელი“. ის ერთობლივად შექმნა რომელიცდათმა ქაბუცა და ქალიშვილი; რა რომელი შესარულა ამ პიესის შექმნისა მწერალიმ არავითარი, ახალგაზრდობამ გადაწყვიტა თვითონ დაეწერა ეს პიესა და დაწერა კიდევ სცენარისტი, მართალია, ვანოუოფილი იყო, მაგრამ მისი როლის შესრულება შეეძლო ყოველ მათგანს. მთავარი იყო მოქმედება. მათ ვაღებდეს ჩვენი რევოლუციის მთელ ისტორიას, როგორც ის წარმოდგენილია სასწავლო პროგრამაში, შერეულ ერთად მოიყარეს თავი და მოიფიქრეს სცენები მომავალი პიესისათვის. ისე, რომ ეს იყო ნამდვილი კოლექტიური სამუშაო, ავტორი მათ არ სწირდებოდა“...

ასე წარმოდგენილია სარტარს ლიტერატურის მომავალი ხედი.

როი იხსნება ფელაფერი ეს? ბოლო წლების მანძილზე დახვედრის ცალკეულ ქვეყნებში შესამჩნევია გამოცხადება „მეზარცხენე“ ექსტრემისტული დაჯგუფებებისა, რომლებიც პეკინელი ეპოქაშედეგების მხარდაჭერით მოქმედებენ. ეფარებიან რა ფსევდორევოლუციური ფრანკებს, ისინი თავს ესხმიან მსოფლიო კომუნისტურ და მუსლიმან მოძრაობას, ცდილობენ სახელე გაუტყვიან რევოლუციის იდეას. ამით ისინი წყაღს ასხამენ ანტიკომუნისტისა და რეპრესიის წესწავლი.

ვან-პოლ სარტარი ამ ექსტრემისტების ფენის ხმას აწყვა.

მანან შოროს ახალი რომანი

ფრანკმა რევიორმა ფილიპ დე ბოკმა ვადაილო ფილიპი „სახიყვარლო ისტორია“, რომელშიც მთავარ როლს ასრულებს ცნობილი ფრანგი მსახიობი ქალი ვანა შორი.

...არც თუ ახალგაზრდა მასწავლებელი ქალი, რომელიც დღისი გარდაცვალების შემდეგ ხელმარტობდა ღარჩება, გადასწყვეტს სხვა ქალაქში გადასახლდეს. ახალ ადგილზე იგი გაცნობა ახალგაზრდა კაცს, რომელიც საშუალოს ეტებს. ეს ახალგაზრდა კაცი გულმზრვილო პროცენება, ვაუნათლებელია, ღარიბ ოჯახში გაზრდილი. მასწავლებელი ქალი არა თუ შეიფარებდა ამ კაცს, დაეხმარებოდა და საშუალოზე მოაწეროს, ხოლო შემდეგ წერაკითხვასაც ასწავლის, ბოლოს კი მისი საუყარელიც გახდება. ერთ დღეს ახალგაზრდა კაცი მიატოვებს საუყარელ არსებას, მოუხდევად ამისა, ქალი ახერხებს ასეთი არაადამიანური მოპყრობით გამოწვეულ გულმზრვილის ვაუჭლოს და არა თუ ვაუჭლოს, იგი ბოლომდე არ კარგავს ადამიანებისადმი რწმენას.

საფრანგეთის პრესა მაღალ შეფასებას აძლევს ვანა შორის თამას.

ბ ღ რ

„პაპაბანისი ცარცის წრე“

სულ უფრო და უფრო იზრდება ინტერესი დიდი გერმანელი მწერლის ბერტოლდ ბრეტხო-სადმი. მისი მრავალმხრივი ლიტერატურული შემეყვადრობა კვლევის დიდ და დაუცხრომელ ინტერესს იწვევს. ცხადია, ბ. ბრეტხოს დრამა-ტურგია, ამ მრავალფეროვან შემეყვადრობაში უოველთვის წინა პლანზეა წამოწეული; თუცა ბრეტხო-დრამატურგი, ბრეტხო-თეორეტიკოსი და ბრეტხო-ნოვატორი ერთ სიბრტყეზე ძვეს და მათი დაცობა არაფრით არ შეიძლება.

ბ. ბრეტხოს დრამატურგიულ შემეყვადრო-ბაში გარკვეული ადგილი უჭირავს პიესას „კაე-კასიური ცარცის წრე“, და აი, ახლახან გდრ-ის ტელევიზიამ დადგა ეს პიესა; რეჟისორია ლო-თარ ბულაგი. მუსიკა პაულ დესანსი. გდრ-ის პრესა აღნიშნავს, რომ ტელესტუდიის ეს დად-გმა დიდ წარმატებად უნდა ჩაითვალოს, რად-გან პიესა ბრეტხმა თეატრისათვის დაწერაო და საერთოდ, მისი დრამატურგიული ნაწარ-მოებების ფილმად გადაღება ძალიან რთული და პრობლემატურიო... შეიძლება ამითაცაა განპირობებული, რომ რეჟისორმა და მხატვარ-მა (მანფრედ გრუდი) ნაწარმოებს მთლიანად თეატრალური პიესის სახე შეუნარჩუნოს.

პიესის ბრეტხისეულ ინტერპრეტაციას ხელს უწყობდა ის გარემოებაც, რომ მთავარ როლს ასრულებდა ქართველებისათვის უკვე კარგად ცნობილი ექვარდ შალი, რომელმაც იმ ხანებ-

ში გდრ-ის პრესაში გამოაქვეყნა სპეციალური წერილი: „მე ვსწავლობდი ბრეტხო-ს“.

„კაეკასიურ ცარცის წრეს“ ერთხელ კიდევ ხვედა წარმატება მრავალი წლის შემდეგ. ფაქტი-ურად, ბრეტხის სიყვადობის შემდეგ, გდრ-ში ბრეტხისეული ინტერპრეტაციის გარდა, იგი პირველად იქნა წარმოადგენილი.

გოეთეს რუმანის პარანიზაცია

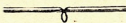
ბერლინში დაიწეეს გოეთეს რომანის „მონა-თესავე ხახიათების“ გასცენოურებული ვარიან-ტის გადაღება. ბოლო წლების მანძილზე ეს პირველი ცდაა ეკრანზე ვიზილით დიდი გერმა-ნული მწერლის გმირები. აღსანიშნავია, რომ შარლოტას როლის შემსრულებლად პოლონე-თიდან მოიწეეს ბეატა ტიშევიჩი.

ბ ვ ს ბ რ ი ბ

ბ. პაპაბანისის „ფიქრების“ პრემიერა

ვენის თეატრმა ახლახან მორიგ პრემიერად წარმოადგინა გერჰარტ ჰაუპტმანის პიესა „ფე-იქრები“. როგორც ცნობილია, ჰაუპტმანის ეს პიესა მიეძღვნა სიღვწიელი ფეიქრების 1844 წლის აჯანყებას, უფრო სწორად, პიესის თემად გამოყენებული იყო ვადმოცემები ამ აჯანყების შესახებ, რომლებიც ჰაუპტმანს ბაბუამ უამბო. „ფეიქრების“ პირველი ვარიანტი გ. ჰაუპტმან-მა სიღვწიურ დიალექტზე დაწერა.

ვენის თეატრის ახალ დადგმაში რეცენზენ-ტების გაოცებას იწვევს ის, რომ დამდგმელმა რეჟისორმა, ბრეტხის მოწაფემ პერალდ ბენე-მა სპექტაკლი სწორედ სიღვწიურ დიალექტზე წარმოადგინა.

8560 80 553.

8/13/87

საქართველოს
საქართველოს
ИНДЕКС
76128

„МНАТОБИ“

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ